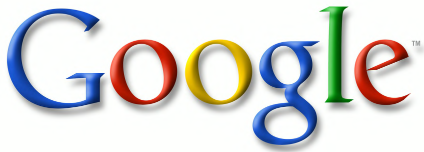

Google

S. THOMÆ

AQUINATIS

Mediolani 23 *Aprilis* 1873

PRO EXCELLENTISSIMO REVERENDISSIMO ARCHIEPISCOPO

Vidit P. Joannes Crivelli cens. eccl.

S. THOMÆ

AQUINATIS

THEOLOGICÆ SUMMÆ

COMPENDIUM

AUCTORE

P. PETRO ALAGONA S. J.

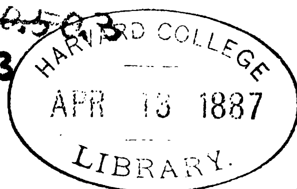
EDITIO AUCTIOR ET CORRECTIOR CURA ET STUDIO

Can. BIANCARDI FRANCISCI

EDITIO TERTIA

MEDIOLANI
EXCUDEBAT F. PAGNONI BIBLIOTYPOGRAPHUS

MDCCCLXXIII

Tip. di F. Pagnoni.

EX PRIMA PARTE
DIVI THOMÆ

QUÆSTIO I.

De sacra Doctrina, qualis sit, et ad quæ se extendat.

Art. 1. *An sit necessarium præter physicas disciplinas aliam doctrinam haberi.* ℟. Sic, ad salutem, id est, revelatam, quia agens propter finem debet cognoscere finem, qui homini est Deus, excedens comprehensionem naturalem: imo etiam ad ea, quæ de Deo ratio naturalis cognoscit, est necessaria revelata, ut fine errore, et brevi tempore cognoscat (1).

* Theologia revelata, ab humana differt genere, quia diverso lumine, et ratione cognoscendi.

Art. 2. *An Theologia sacra sit scientia.* ℟. Sic, subalternata Dei, et beatorum, cujus principia credit, ut musica credit principia Arithmeticæ, et sic a principiis notis superioris.

Art. 3. *An sit una scientia.* ℟. Sic, quia habet unam rationem formalem sui objecti, id est, ut a Deo revelata, licet sint multa.

* Agit de Deo principaliter, et de creaturis, ut relatis ad Deum principium, vel finem.

Art. 4. *An sit practica.* ℟. Comprehendit utramque id est, practicam, et speculativam sub una ratione luminis Dei, ut Deus cognoscit se, et quæ facit. Item est magis speculativa, quia principalius de Deo, ad quem omnia dirigit.

Art. 5. *An sit dignior aliis scientiis.* ℟. Sic, quia de Deo

(1) Absteriscus ubicumque est selectas quasdam signat ad objecta in contrarium responsiones.

sub lumine divino, et de vita æterna, ad quam omnia.

* Si qua est dubietas, est defectu nostri intellectus, et utitur aliis scientiis propter nos, ut ipsam habeamus.

Art. 6. *An hæc sit sapientia.* ℟. Sic, et est maxima simpliciter, quia divina ratione causam altissimam universi considerat.

* Sapientia, quæ est donum Spiritus Sancti, indicat per modum inclinationis, et virtutis: hæc per modum cognitionis.

Art. 7. *An Deus sit subiectum hujus scientiæ.* ℟. Sic, quia primo consideratur, et ad illum omnia referuntur.

* Ignoramus quid sit Deus, tamen per effectum aliquid de Deo demonstramus. Item quæ hic tractantur non ut partes, species, accidentia objecti, sed ut aliquo modo ad Deum referuntur.

Art. 8. *An sit argumentativa.* ℟. Sic, ex principiis ad aliquid inferendum, vel solvit obiectiones.

* Utitur humana ratione, ut argumento extraneo, et probabili, sed divina auctoritate ut proprio, et necessario.

Art. 9. *An sacra Scriptura debeat uti metaphoris.* ℟. Sic, convenienter, ut nos facilius intelligamus.

Art. 10. *An sacra Scriptura sub una litera habeat plures sensus.* ℟. Sic, literalem, et spiritualem, et hic est triplex. Allegoricus Ecclesiam; moralis, seu tropologicus, mores; et anagogicus alteram vitam. Item unius loci possunt esse plures sensus literales, et sunt quos Deus auctor intendit.

* Non figura, sed figuratum est sensus literalis: ut brachium Dei significat vim operativam.

QUÆSTIO II.

De Deo, an Deus sit.

Art. 1. *An Deum esse sit per se notum.* ℟. Non nobis, id est, cujus contrarium non possit cogitari: nam esse, id est, essentia Dei est incognita nobis. Sed in se est

per se notum, quia esse est idem cum subiecto, id est, Deo; sed nobis est per se notum in confuso, quia scimus dari ultimum finem, veritatem, sed non primam veritatem.

Art. 2. *An Deum esse sit demonstrabile.* ℟. Per effectus, id est, creaturas monstratur, ut causa; sed non a priori, quia non habet causam.

Art. 3. *An Deus sit.* ℟. Sic, et probatur per motum dari primum movens; secundo primum efficiens; tertio semper aliquid fuit quod est necessarium, et non possibile; quarto in vero et bono datur aliquid, quod per se tale; quinto est intelligentia dirigens omnia ad finem.

' Pertinet ad bonitatem Dei permittere mala, ut colligat bonum ex his.

QUÆSTIO III.

De Simplicitate Dei.

Art. 1. *An Deus sit corporeus.* ℟. Non, quia Deus movet, et non movetur: non est in potentia, est nobilissimus, et vivit.

Art. 2. *An in Deo sit compositio formæ et materiæ.* ℟. Non, quia non esset purus actus, nec bonus per essentiam, et seipso individuatur.

Art. 3. *An Deus sit idem quod sua essentia, vel natura.* ℟. Sic, quia est vivens, et vita: non est compositus ex materia, et forma; in substantiis separatis a materia, non differt suppositum a natura.

' Effectus, id est, creaturæ, non repræsentant Deum perfecte.

Art. 4. *An in Deo sit idem essentia, et esse.* ℟. Sic, quia esse non est causatum ab essentia, quia nihil producit suum esse; non ab alio, quia Deus est prima causa esse, est veluti actus essentiæ, et sic essentia divina esset in potentia ad esse; et Deus est essentia sua, nec est ens per participationem.

' Esse cui non fit additio non est commune, sic Deus.

S. THOMÆ
AQUINATIS

Art. 6. *An bonum convenienter dividatur in honestum, utile, et delectabile.* ℟. Sic, et est analogi in analogata.

QUÆSTIO VI.

De Bonitate Dei.

Art. 1. *An esse bonum Deo conveniat.* ℟. Sic, quia est appetibilis ab omnibus, quia effectus appetit assimilari suæ causæ.

* Habere modum, speciem, et mensuram, convenit bono creato, sed hæc in Deo sunt in causa.

Art. 2. *An Deus sit summum bonum.* ℟. Sic, quia continet omnia bona ut causa universalis, et eminentiori modo ut causa æquivoca.

* Ly *summum* addit relationem rationis, alia ab ipso deficiunt, etc. Deus comparatur aliis bonis per excessum, et ita non est in genere boni.

Art. 3. *An esse bonum per essentiam sit proprium Dei.* ℟. Sic, quia esse, operatio, et finis sunt idem cum essentia Dei.

* Unum cum dicat solam negationem divisionis, quælibet res est una per essentiam, quod est ens rationis, sed non bona, quia res creatæ non sunt ipsum esse, et essentia. Item bonitas dicitur ens bonum, quia per ipsam res est bona, vel ex eo, quod actu est.

Art. 4. *An omnia sint bona bonitate divina.* ℟. Ut a primo principio exemplari effectivo finali extrinseco sic, sed ut essentia, non sunt bona per esse divinum, sed per suum formaliter, et a sua forma; et sic plures bonitates, et Dei una.

QUÆSTIO VII.

De Infinitate Dei.

Art. 1. *An Deus sit infinitus.* ℟. Sic, quia est ipsum esse non receptum in aliquo, et infinitum, perfectum, et distinguitur ab aliis, et alia ab illo, et licet sit hoc, et non aliud, tamen non est finitum.

Art. 2. *An aliquid aliud quàm Deus possit esse infinitum per essentiam.* ℟. Non, quia sunt ex alio, id est, a Deo. * Deus non potest facere infinitum simpliciter, licet sit potentia in infinita, quia est contra rationem facti, cum esse rei factæ non sit ejus essentia. Item materia prima non est per ens, sed potentia tantum ad formas naturales, et ideo potius est concreata, quam creata. Item intellectus se extendit ad infinita, quia non est potentia recepta in materia, sed non est infinita simpliciter.

Art. 3. *An possit esse aliquid infinitum actu secundum magnitudinem.* ℟. Non, quia omne corpus habet superficiem finitam, determinata accidentia, et quantitatem, quæ sequuntur formam finitam, et infinitum non haberet motum. Item licet infinitum non repugnet imaginationi in communi, tamen repugnat ejus speciei ut bicubiti, et consequenter generi. Item tempus et motus non sunt secundum se tota in actu, sicut est magnitudo, ob quam causam non potest esse infinita.

Art. 4. *An possit esse infinitum in rebus secundum multitudinem.* ℟. Non, quia esset in aliqua specie numeri, et sic finita, sed in potentia potest dari ut divisibile in infinitum. Item ponere infinitum, opponitur cuilibet speciei multitudinis.

QUÆSTIO VIII.

De existentia Dei in rebus.

Art. 1. *An Deus sit in omnibus rebus.* ℟. Sic, et intime, non ut pars, vel accidens, sed ut agens, quod in id agit, et operatur, et conservat esse rebus.
* Est tamen super omnia propter excellentiam naturæ, et omnia sunt in Deo, quia continentur ab eo.
* In his quæ non habent naturam corruptam, Deus dicitur esse simpliciter, sed in dæmonibus cum additione, ut quædam res sunt.

Art. 2. *An Deus sit ubique.* ℟. Sic, et ut in re, et ut in loco, quia dat esse, virtutem, et operari etiam his, quæ locum implent.

* Spirituale est in loco contactu suæ virtutis, Deus non est, ut indivisibile, quod non potest esse in pluribus locis. Item Deus est in toto mundo, ut anima in toto homine; et sic ita est in uno loco, ut etiam sit extra illum.

Art. 3. *An Deus sit ubique per essentiam, præsentiam, et potentiam.* ℟. Sic, quia omnia videt, gubernat, et creat, sed specialiter per gratiam in homine ut amans in re amata.

* Non est per essentiam ut forma, sed ut causa essendi.

Art. 4. *An esse ubique sit proprium Dei.* ℟. Primo, et per se sic, quia nihil potest esse sine Deo.

* Totum corpus mundi est ubique secundum partes.

QUÆSTIO IX.

De Immutabilitate Dei.

Art. 1. *An Deus sit omnino immutabilis.* ℟. Sic, quia non elicit potentiam, sed est actus purus, et simplex, et infinitus.

Art. 2. *An esse immutabile sit proprium Dei.* ℟. Sic, quia alia aliquo modo mutantur, saltem loco, fine vel voluntate.

QUÆSTIO X.

De æternitate Dei.

Art. 1. *An æternitas sit tota simul interminabilis vita, et perfecta possessio.* ℟. Sic, quia est duratio perpetua, et uniformis, id est sine principio, et fine.

* Simplicia explicamus per negationem, quia intellectus noster apprehendit composita.

Art. 2. *An Deus sit æternus.* ℟. Sic, quia immutabilis. Item est sua æternitas, quia est suum esse, et est auctor nostræ æternitatis.

An esse æternum sit proprium Dei. ℟. Sic, nam in aliis est eternitas participative, vel per similitudinem.

Art. 3. *An æternitas differat ab ævo, et tempore.* ℟. Sic,

quia tempus habet prius, et posterius: ævum non habet, sed ei coniungi possunt, et sic est medium, sed æternitati, non. Item ævum habet principium, et non finem; tempus utrumque.

Art. 4. De differentia ævi, et temporis. ℟. Ævum est medium inter æternitatem, et tempus, ut in Art. 4.

Art. 5. An sit unum ævum tantum. ℟. Sic, sicut tempus. Item æva sumpta pro sæculo sunt plura.

QUÆSTIO XI.

De Unitate Dei.

Art. 1. An unum addat aliquid supra ens. ℟. Non, nisi negationem divisionis, et convertitur cum ente, quia est ens indivisum.

* Cum dicitur ens est unum, non est negatio, quia differunt ratione. Item ens unum potest dividi in multa secundum quid, ut in partes.

Art. 2. An unum, et multa opponantur. ℟. Sic, per divisibilitatem, et indivisibilitatem, quia est principium numeri, et sic mensura opponitur mensurato. Item ut privatio multitudini. Ens est unum simpliciter, et multa secundum quid, id est, per accidens. Item multitudo componitur ex unitatibus, non ut secundum negationes; et sic non ex opposito, sed ut res sunt. Item unum opponitur multo, et non pauco. Divisio est prior unitate secundum apprehensionem, sed prius est ens.

Art. 3. An Deus sit unus. ℟. Sic, quia idem est Deus, et id per quod est hic Deus. Item quia est infinite perfectus. Item quia est una causa ordinis omnium rerum.

* Unum quod est principium numeri, non dicitur de Deo, sed ut convertitur cum ente, vel ut dicit negationem, quia per negationem melius Deum cognoscimus.

Art. 4. An Deus sit maxime unus. ℟. Sic, quia est maxime ens, et indivisus, quia est ipsum ens, et omnino simplex.

* Privatio suscipit magis, et minus, ratione suppositi non ex se. Item puncta, et unitas habent esse in subjecto, ideo non maxime unum. Omne ens est unum per substantiam, quæ varie se habet, ideo quælibet res non est maxime una.

QUÆSTIO XII.

Quomodo Deus a nobis cognoscatur.

Art. 1. An aliquis intellectus creatus possit videre Deum per essentiam. ℟. Sic, in patria, quia Deus est ens maxime cognoscibile; secus, vel homo non posset esse beatus, vel beatitudo consisteret in aliquo alio, quod est contra fidem, et appetitus hominis esset vanus.

* Non potest videri viribus naturæ. Item non comprehendi. Item infinitum, ut actus, est per se notum, non ut materia. Inter Deum, et creaturam est proportio, ut inter causam et effectum, et sic potest cognosci.

Art. 2. An essentia Dei ab intellectu creato videatur per aliquam similitudinem. ℟. Ex parte rei visæ, quæ essentiam repræsentet, non, quia superior non videtur per species inferiores, et nulla creatura potest repræsentare essentiam Dei, et esset visio ænigmatica; sed ex parte intellectus videntis est aliqua similitudo, quia intellectus creatus est similitudo participata Dei.

* Erimus similes Deo in visione per participationem luminis gloriæ, non per similitudinem aliam. Item divina essentia unitur intellectui seipsa in ratione speciei, et facit intellectum in actu, non tamen informando.

Art. 3. An divina essentia possit videri oculis corporalibus. ℟. Non, quia incorporea, sed oculo mentis, vel visione imaginaria.

Art. 4. An aliquis intellectus creatus per sua naturalia divinam essentiam videre possit. ℟. Non quia excedit

modum naturalem cognoscendi, solus Deus potest cognoscere quod est per se subsistens, et est suum esse.
* Angelus cognoscit Deum per similitudinem, quæ est in seipso, non cognoscit per essentiam, et sic naturaliter non videt Deum, sed intellectus per gratiam elevatur.

Art. 5. *An intellectus creatus ad videndum Dei essentiam indigeat aliquo lumine creato.* ℟. Sic, quia eget dispositione supranaturali, quod lumen gloriæ dicitur, et quo fit similis Deo, sed non videt Deum in lumine, ut in medio, sed est medium sub quo videtur Deus, et sic immediate. Item lumen licet sit quid creatum, non tamen est naturale homini: ideo facit creaturam deiformem.

Art. 6. *An unus perfectius alio videat Dei essentiam.* ℟. Sic, quia lumen datur pro quantitate charitatis; qui habet plus charitatis, perfectius videt.
* Unus non potest plus altero intelligere, intellige ex parte rei intellectæ, non ex parte modi.

Art. 7. *An videntes Deum per essentiam, ipsum comprehendant.* ℟. Non, quia non cognoscunt, ut cognoscibilis est, id est, indefinite, quia lumen est finitum.
* Deus comprehenditur attingendo, et possidendo, non continendo: est enim incomprehensibilis, non quod aliquid lateat, cum sit simplex, sed quia non perfecte cognoscitur. Item totaliter dicit modum obiecti, et non modum videntis, id est, cognoscitur quod sit infinite cognoscibilis.

Art. 8. *An videntes Deum per essentiam omnia in Deo videant.* ℟. Non, quia Angeli inferiores purgantur a superioribus. Item non vident quæ potest facere, non contingentia, nec cogitationes cordis, secus comprehenderetur Deus. Item quanto per se quisque est beatior, tanto plura videt in Deo eorum, quæ facit, vel potest facere, nec pertinet ad beatitudinem essentialem, licet ex parte obiecti, id est, Deus posset omnia repræsentare, et sic esset quid maius videre Deum, et omnia in eo.

Art. 9. *An beatus ea quæ videt in Deo, videat per ali-*

quam similitudinem. ℟. Non, sed per essentiam Dei; sicut unica specie videtur speculum, et quæ in eo apparent, sed omnia videntur in Deo, ut in speculo, prout sunt similitudines in Deo.

* Paulus videns essentiam Dei formavit in intellectu similitudines rerum, quas viderat, quæ remanserant, et hæc est alia visio.

Art. 10. *An videntes Deum per essentiam, simul videant omnia, quæ in ipso sunt.* ℟. Sic, quia omnia in divina essentia, ut una specie videntur, ergo omnia simul; sed cognitione naturali, quia per varias species videmus, ideo non omnia simul, sicut nec Angeli.

Art. 11. *An aliquis in hac vita possit videre Deum per essentiam.* ℟. Non, quia homo in hac vita non cognoscit, nisi materialia, per quæ Deus intelligitur.

* Prophetæ viderunt ænigmatice. Item Moyses, et Paulus dispensative viderunt essentiam Dei.

Art. 12. *An per rationem naturalem Deum in hac vita cognoscere possimus.* ℟. Sic, ut prima causa excellentissima, id est, in ordine ad creaturas.

* Via naturali Deus non cognoscitur quid sit, sed an sit per creaturas, et hæc cognitio convenit etiam malis.

Art. 13. *An per gratiam habeatur altior cognitio de Deo, quam per rationem naturalem.* ℟. Sic, quia perfectius phantasma formatur.

QUÆSTIO XIII.

De Nominibus Dei.

Art. 1. *An aliquod nomen conveniat Deo.* ℟. Sic, non explicans divinam essentiam, sed ordinem ad creaturas.

* Deo datur nomen abstractum, quia est simplex; concretum, quia est subsistens, sed tum intellectus, tum nomen deficiunt a modo Dei.

Art. 2. *An aliquod nomen de Deo dicatur substantialiter.* ℟. Sic, sed imperfecte, sicut creatura imperfecte Deum

repræsentat, sic dicitur bonus, sapiens. Item nomina negativa, et relativa ad creaturas non significant substantiam Dei, sed remotionem, et relationem ad ipsum; affirmativa, et absoluta, non remotionem, neque habitudinem ad creaturas.

Art. 3. *An aliquod nomen dicatur de Deo proprie.* ℟. Sic, id est, non metaphorice. Item quoad rem significatam, non quoad modum significandi, quia perfectiones creaturarum sunt perfectiori modo in Deo. Item nomina propria important conditiones corporales, non in significatione, sed in modo, ut bonus: at metaphorica, ut lapis, eiciunt corporalem in significato.

Art. 4. *An nomina dicta de Deo sint synonyma.* ℟. Non, quia sub variis conceptibus eandem rem significant.

Art. 5. *An nomina, quæ de Deo, et creaturis dicuntur, dicantur univoce.* ℟. Non, quia non secundum eandem rationem, ut sapientia, nec pure æquivoce, quia nihil posset demonstrari de Deo; sed analogice, id est, creaturæ ad Deum, ut sanum.

Art. 6. *An nomina per prius dicantur de creaturis, quam de Deo.* ℟. Nomina propria Dei, ut sapiens, per prius dicitur de Deo, quantum ad rem significatam, quia non solum causaliter, sed actualiter est talis; quantum ad impositionem per prius de creaturis, quia eas prius cognoscimus, et habent modum significandi, qui pertinet ad creaturas. Item si tantum causaliter per prius de creaturis.

Art. 7. *An nomina, quæ important relationem ad creaturas, dicantur de Deo ex tempore.* ℟. Sic, sed Deus refertur secundum rationem creaturæ realiter, in qua sit mutatio, et licet Deus sit prior, tamen non est Dominus, nisi creatura sit et subiecta.

Art. 8. *An nomen Deus, sit nomen naturæ.* ℟. Quoad id, ad quod est impositum, est naturæ, quoad id unde est impositum, est operationis, quia Deus significat providentiam, et ideo tribuitur providenti, et omnia nomina Dei sumuntur ab effectis Dei. Item nomen *Deus* repræsentat nobis essentiam divinam, eo modo, quo a nobis cognoscitur.

Art. 9. *An nomen Deus sit communicabile.* ℟. Proprie non, quia est impositum ad significandum naturam divinam immultiplicabiliter secundum rem ad extra, sed est communicabile secundum similitudinem, et opinionem. Item Deus secundum esse, non est universalis, nec particularis, et nomina non sequuntur modum essendi, út est in rebus, sed ut est in nostra cogitatione.

Art. 10. *An hoc nomen Deus dicatur univoce de Deo per participationem secundum naturam, et secundum opinionem.* ℟. Non, sed analogice, quia non est eadem ratio omnium; ideo non univoce, nec habet rationem omnino diversam, et sic non æquivoce, sed per similitudinem.

Art. 11. *An hoc nomen, qui est, sit maxime proprium nomen Dei.* ℟. Sic, quia significat ipsum esse, et sic essentiam solius Dei.

* Licet quantum ad id, a quo est impositum, id est, ab esse, sit majus, tamen quantum ad id, ad quod imponitur ad significandum, est magis proprium, Deus, quia essentia. Item non est opus, ut nomina Dei importent ordinem ad creaturas, sed satis est, si imponatur a perfectionibus natis a Deo in creaturas.

Art. 12. *An propositiones affirmativæ possint formari de Deo.* ℟. Sic, et multæ sunt de fide.

* Intelligere simplicia modo composito, sed non quod illa sint composita, non est intelligere rem falso modo, quia est alius modus rei in essendo, alius in intelligendo.

QUÆSTIO XIV.

De Scientia Dei.

Art. 1. *An in Deo sit scientia.* ℟. Sic, et perfectissime, quia est summe immaterialis; quæ in Deo non est actus, sed substantia, et sic perfectio scientiæ remotis imperfectionibus; et sic non est per modum conclusionis; non est universalis, nec particularis, non habitu, vel potentia, sed altiore modo se habet, cum sit in sciente per modum ipsius.

Art. 2. *An Deus se intelligat.* ℟. Sic, id est, se per se, quia est idem intellectus, et id quod intelligitur; et species est essentia divina, non est potentia.
Art. 3. *An Deus se comprehendat.* ℟. Sic, quia se cognoscit, ut cognoscibile est, id est, nil fui cum latet.
Art. 4. *An intelligere Dei sit ejus substantia.* ℟. Sic, secus esset in potentia. In Deo intellectus, id quod intelligitur, species intelligibilis, et intelligere sunt unum, et idem, et non est accidens; intelligere divinum, est sui ipsius, et non alterius, ideo non itur in infinitum.
Art. 5. *An Deus cognoscat alia a se.* ℟. Sic, quia cognoscit se perfecte; ergo et virtutem suam, ergo et ea, ad quæ se extendit. Item cognoscit alia non illis, sed seipso per propriam et adæquatam speciem. Item non perficitur Deus cognitione rerum, quia sua cognitio est Deus.
Art. 6. *An Deus cognoscat alia a se propria cognitione.* ℟. Sic, quia cognoscit ea, ut inter se distinguuntur, et quia continet in se perfecte omnia.
Art. 7. *An scientia Dei sit discursiva.* ℟. Non, quia cognoscit omnia simul, nec unum cognoscit per aliud, quia videt omnia in uno, et omnes effectus in se, seu in essentia, ut in causa; sed non cognoscit per causam, nec ex cognitione causæ cognoscit effectus, ut nos.
Art. 8. *An scientia Dei sit causa rerum.* ℟. Sic, sed adiuncta voluntate, et sic dicitur scientia approbationis ut est causa rerum.
* Cum dicitur, Deus cognoscit aliqua, quia futura sunt, intelligitur si futura sunt cognoscit. Item scientia Dei est causa rerum, non ut sint ab æterno. Item scientia Dei, quæ est prior, est mensura rerum; sed res sunt mensura nostræ scientiæ, quæ est posterior.
Art. 9. *An Deus habeat scientiam non entium.* ℟. Sic, ut quæ non sunt actu, sed quæ aliquo modo sunt, ut in potentia Dei, vel creaturæ. Item in Deo eorum quæ non sunt actu, sed fuerunt, vel erunt, est scientia visionis, quia sunt præsentia Deo, cujus intuitus fertur in omne tempus: quæ vero non sunt, vel fue-

runt, nec erunt, est scientia simplicis intelligentiæ, quia sunt in sola Dei intelligentia, et non videntur, sed intelliguntur.

* Quæ scit non habent esse, nisi Deus velit illa esse.

Art. 10. *An Deus cognoscat mala.* ℟. Sic, sed per bona, quia esse mali est privatio boni, cum cognoscat perfectionem sui effectus.

Art. 11. *An Deus cognoscat singularia.* ℟. Sic, quia hoc est perfectio, et quia scientia Dei creat singularia per suam essentiam.

Art. 12. *An Deus possit cognoscere infinita.* ℟. Sic, quia sunt in potentia, ut cogitationes hominum, non successive, sed simul.

Art. 13. *An scientia Dei sit futurorum contingentium.* ℟. Sic, non solum ut sunt in causa, quæ est ad opposita, sed ut sunt in seipsis, id est, in actu, et cognoscit ea simul, quia cognitio Dei est simul, et respicit omne tempus.

* Si Deus scivit futurum, est propositio necessaria, non contingens, id est, ut visum est a Deo, seu in actu, non simpliciter respectu causæ, vel in se, et est vera in sensu composito, non in diviso.

Art. 14. *An Deus cognoscat enuntiabilia.* ℟. Sic, quia cognoscit quæ sunt in potentia sua et creaturarum, ut propositiones in homine, et cognoscit simplici intuitu, quia repræsentantur in unica essentia divina, sicut per unam speciem, et non componit.

Art. 15. *An scientia Dei sit variabilis.* ℟. Non, quia est ejus substantia.

* Scientia Dei dicit relationem ad creaturas, ut sunt in Deo, et non refert si fiat mutatio in creaturis, ut sunt in se. Item Deus non potest scire plura, quam scit. Item Deus scit quæ potest facere, et non facit, et si plura faceret, esset mutatio in scientia visionis, et non in scientia simpliciter. Item, Christus nascitur, est nasciturus, natus est, non significant idem; et Deus semper cognoscit, ut sunt per suam essentiam, nec mutat opinionem.

Art. 16. *An Deus de rebus habeat scientiam speculativam.*

℟. Sic, quia est perfectior, habet etiam practicam, vel in modo, etc.

QUÆSTIO XV.

De Ideis.

Art. 1. *An ideæ sint.* ℟. Sic, quia mundus non est factus a casu, sed a Deo intelligente, qui non agit, nisi in eo sit similitudo finis, et ista forma est necessaria vel ut exemplar, vel ut principium cognitionis.

' Et in Deo hæc idea est essentia divina respectu aliorum, quæ est similitudo omnium, nec ponitur aliud principium operandi in Deo.

Art. 2. *An sint plures ideæ.* ℟. Sic, quia ordo universi requirit multas ideas, nec tollunt simplicitatem Dei, quia ideæ sunt in Deo ut res intellectæ, non ut formæ per quas intelligat, et Deus simplex potest multa intelligere, et Deus cognoscendo suam essentiam participabilem secundum varios modos similitudinis, format varias ideas.

' Idea non nominat essentiam, ut sic, sed ut est similitudo, vel ratio multorum, et est ut id, quod Deus intelligit, vel ut quo, id est, sapientia, et Deus unico actu intelligit multa, ut intellecta, et causantur ab intellectu divino comparante essentiam, ad res, et non a rebus: et respectus multiplicantes ideas non sunt reales.

Art. 3. *An omnium quæ cognoscit Deus sint ideæ.* ℟. Omnium, vel per modum practicum, vel speculativum.

QUÆSTIO XVI.

De Veritate.

Art. 1. *An veritas sit tantum in intellectu.* ℟. Principaliter in intellectu, secundario in re, ut habet ordinem ad intellectum in esse. Veritas est adæquatio rei,

et intellectus. Item res est vera per comparationem ad intellectum divinum, non ad nostrum.

Art. 2. *An veritas sit in intellectu componente, et dividente.* ℟. Sic, quia solum componendo, et dividendo intellectus fit conformis cum re cognita.

Art. 3. *An verum et ens convertantur.* ℟. Sic, ut bonum, et ens; sed verum, ut est in rebus, convertitur secundum substantiam; ut est in intellectu, convertitur ut manifestativum cum manifestato. Item verum fundatur semper in ente, saltem rationis.

Art. 4. *An bonum secundum rationem sit prius quam ens.* ℟. Non, sed veri ratio est prior, ut in mathematicis est ratio veri, et non boni. Item respicit esse, et bonum perficit.

Art. 5. *An Deus sit veritas.* ℟. Sic, imo prima, et summa, quia est suum esse, et intelligere sine compositione.

Art. 6. *An sit una sola veritas secundum quam omnia sunt vera.* ℟. Ut est in intellectu est multiplex, ut est in rebus reducuntur ad unam primam veritatem tanquam analoga, id est, ad intellectum divinum.

Art. 7. *An veritas creata sit æterna.* ℟. Non, quia nullus intellectus creatus est æternus, nisi ut est in Deo.

Art. 8. *An veritas nostri intellectus sit mutabilis.* ℟. Intellectus divini, non, nostri, sic, quia potest post verum, falsum intelligere.

QUÆSTIO XVII.

De Falsitate.

Art. 1. *An falsitas sit in rebus.* ℟. Primo est in intellectu sicut veritas, quia opposita, sed in re non est, nisi in ordine ad intellectum. Item respectu ad intellectum divinum in naturalibus, non est falsitas, quia pendent in omnibus ab eo. Respectu nostri potest esse falsitas per accidens, sed in voluntariis, quando homo subducit se ab ordinatione divina, dicitur falsa, ut peccata falsa.

Art. 2. *An sit falsitas in sensu.* ℟. Sic, ut in apprehendente, non quantum ad sentire, sed quantum ad rem apprehensam, et est proprie phantasiæ, et non sensus falsitas. Item quæ oritur ex compositione, non est in sensu, sed in intellectu.

Art. 3. *An falsitas sit in intellectu.* ℟. Non in simplici, nisi per accidens, sed in componente, et dividente.

Art. 4. *An verum et falsum sint contraria.* ℟. Sic, sed non negative, vel privative, sed contrarie. Item Deo in se considerato nihil est contrarium, sed secundum modum nostrum, et sic idola dicuntur falsi Dii.

QUÆSTIO XVIII.

De Vita Dei.

Art. 1. *An omnium rerum naturalium sit vivere.* ℟. Quæ se movent, vivunt, alia nonnisi per similitudinem.

Art. 2. *An vita sit quædam operatio.* ℟. Vita proprie est substantia, quæ se movet, minus proprie est operatio.

Art. 3. *An Deo conveniat vita.* ℟. Sic, et perfecte, quia perfecte se movet, v. g. se intelligit, et vivere est essentia Dei.

Art. 4. *An omnia sint vita in Deo.* ℟. Omnia ut intellecta sunt vita Dei. Item secundum esse simpliciter sunt verius in Deo, quam in se, quia est esse increatum; sed secundum esse tale, id est, naturale, verius sunt in se, ut domus. Item mala non sunt vita.

QUÆSTIO XIX.

De voluntate Dei.

Art. 1. *An in Deo sit voluntas.* ℟. Sic, quia est intellectus, ergo et appetitus, seu inclinatio, et Deus est sibi finis respectu omnium. Amat quod habet, cum eo delectatur, nec movetur ab alio.

Art. 2. *An Deus velit alia a se.* ℟. Sic, ut aliis se communicet, et vult se ut finem, et alia ut ad finem.

* Item essentia Dei, et velle sunt idem, differunt ratione. Item ut Deus velit alia a se, voluntas eum movet, et vult alia pro sua bonitate infinita. Item velle divinum est unum, quia vult multa propter unum, id est, suam bonitatem.

Art. 3. *An quicquid Deus vult, velit ex necessitate.* ℞. Se, et suam bonitatem vult necessario; alia vero non nisi ex suppositione. Item quod non velit aliqua necessario, non est ex defectu voluntatis, sed creaturæ, quia sine his voluntas est perfecta.

* Cognoscit omnia necessario.

Art. 4. *An voluntas Dei sit causa rerum.* ℞. Sic, quia agit per intellectum, et voluntatem, et non ex necessitate naturæ, quia crearet infinitum, sed finite, quia voluntas determinat.

Art. 5. *An voluntatis divinæ sit assignare aliquam causam.* ℞. Non, quia nihil est majus voluntate Dei. Item unico actu vult finem, et media. Ergo non habet causam. Item Deus vult hoc esse propter hoc, sed non propter hoc vult hoc.

Art. 6. *An voluntas Dei semper impleatur.* ℞. Sic, quia est causa universalis, et quod recedit a voluntate Dei secundum unum ordinem, v. g. præcepti, peccans incidit in alium ordinem, id est, justitiæ.

* Vult omnes salvos fieri, id est, electos, vel de omni statu, vel voluntate antecedenti. Item causa universaliter prima, id est, Deus non potest impediri a secunda. Item Deus vult omne bonum, id est, se, non alia, simpliciter.

Art. 7. *An voluntas Dei sit mutabilis.* ℞. Non, quia Dei substantia, et scientia est immutabilis, sed potest velle mutationem aliquarum rerum.

* Deum pœnitet metaphorice ratione effectus. Item multa possunt fieri per primam causam, quæ non erunt per secundam. Item Deum velle, non est necessarium absolute, sed ex suppositione, quia voluntas est immutabilis.

Art. 8. *An voluntas Dei imponat necessitatem rebus occultis.* ℞. Non omnibus, sed aliquibus, quia voluntas

Dei efficax concurrit non solum ad rem, sed ad modum essendi, id est, vel necessarium, vel non, quia sic requirit ordo universi. Item quod aliqua sint necessaria, aliqua contingentia, non reducitur ad causas secundas, quia possent impediri. Item voluntas Dei ponit necessitatem conditionalem rebus.

Art. 9. *An voluntas Dei sit malorum.* ℟. Deus nullo modo vult malum culpæ, quia opponitur suæ bonitatis; malum naturæ seu pœnæ, vult per accidens, quia vult justitiam. Item Deus permittit, sed non vult fieri, vel non fieri.

Art. 10. *An Deus habeat liberum arbitrium.* ℟. Sic, quia non vult ex necessitate alia esse, non tamen habet ad rationem peccandi, sed ad opposita, id est, potest Deus velle hoc esse, vel non esse.

Art. 11. *An in Deo sit distinguenda voluntas signi a voluntate simpliciter, seu beneplaciti.* ℟. Sic, licet sit una voluntas; sed signi est metaphorice, beneplaciti est simpliciter voluntas. Item voluntas signi non est signum, quod Deus velit, sed quæ in nobis sunt signa volendi, in Deo dicuntur divinæ voluntates; ut punitio in nobis est signum iræ, in Deo ira.

Art. 12. *An in Deo convenienter ponantur quinque signa circa divinam voluutatem.* ℟. Sic, quia nos quinque signis utimur. Primo cum directe operamur, operatio est signum. Secundo cum non impedimus, est permissio. Tertio cum præcipimus, est præceptum. Quarto cum prohibemus, prohibitio. Quinto cum suademus, consilium.

QUÆSTIO XX.

De Amore Dei.

Art. 1. *An in Deo sit amor.* ℟. Sic, quia est voluntas, cujus primus actus tendens in bonum secundum se est amor.

* Deus amat bonum, quod sibi vult amore unitivo; sed alia quibus vult bonum, quod ad se refert concretivo.

Art. 2. *An Deus omnia amet.* ℟. Sic, quia omnibus vult bonum, et amando infundit bonitatem rebus.

* Deus ab æterno amavit res, quæ per similitudines erant in Deo. Item creaturas irrationales Deus amat amore concupiscentiæ, quia eas dirigit ad rationales, et ad se; rationales amicitiæ, quia possunt reamare. Item idem potest amare, et odio habere diversa ratione, ut peccator.

Art. 3. *An Deus æqualiter diligat omnia.* ℟. Ex parte actus amandi æqualiter, quia semper idem; sed ex parte boni voliti amato, aliqua magis amat. Hinc unum melius altero, quia amor est causa boni; licet amor ut est essentia Dei non est major, vel minor, et æquali cura omnia gubernat, id est sapientia et bonitate.

Art. 4. *An Deus semper magis amet meliora.* ℟. Sic, quia eis vult majus bonum, id est, causat.

* Deus magis amavit Christum, quam genus humanum, vel totum mundum, quia licet Christus sit datus pro genere humano, tamen ex hoc causit gloriosus. Item Deus magis amat naturam humanam unitam Christo, quam Angelos, quia melior, sed non eam assumpsit, quia melior, sed quia magis indigebat. Item qui habet majorem gratiam, est magis dilectus, quam pœnitens. Item est præsumptio judicare quis plus amatur a Deo.

QUÆSTIO XXI.

De Justitia, et Misericordia Dei.

Art. 1. *An in Deo sit justitia.* ℟. Est distributiva dans omnibus secundum dignitatem; non commutativa, quia a nullo accipit.

Art. 2. *An justitia Dei sit veritas.* ℟. Sic, quia omnia ordinat secundum suam sapientiam, quæ est regula, et dicitur veritas.

Art. 3. *An misericordia competat Deo.* ℟. Sic, secundum

affectum, non secundum passionem. Item hæc est justitiæ plenitudo, et non e contra.

Art. 4. *An in omnibus operibus Dei sit misericordia, et justitia.* ℟. Sic, quia semper est effectus bonitatis Dei, et justum.

QUÆSTIO XXII.

De Providentia Dei.

Art. 1. *An providentia Deo conveniat.* ℟. Sic, quia ratio ordinis rerum in finem, quæ est providentia, est in mente Dei. Item in Deo non est providentia respectu sui ipsius, quia in eo nihil est ordinabile in finem, cum sit finis omnium.

* Deus non consiliat in dubiis, sed præcipit ad finem. Item ratio ordinis est æterna, sed executio in tempore, id est, gubernatio.

Art. 2. *An omnia sint subjecta divinæ providentiæ.* ℟. Sic, et in particulari.

* Casus, et fortuna est respectu causæ particularis, et non est universalis, id est, Dei, quem nihil potest subterfugere, qui permittit mala, ne bonum impediatur totius. Item se extendit ad necessaria. Item ad opera libera hominis. Item specialius providet de hominibus, quam de bobus, etc.

Art. 3. *An Deus immediate omnibus provideat.* ℟. Sic, ut est ordo immediate rerum ad finem, sed ut est executio ordinis, facit per media, quæ est gubernatio, et non ex necessitate, sed ex sua bonitate communicat.

Art. 4. *An providentia imponat necessitatem rebus provisis.* ℟. Non omnibus, sed necessariis necessario, contingentibus contingenter, quia perfectio universi requirit omnes gradus entium, et providentia Dei non corrumpit naturas rerum, et tamen providentia Dei nunquam frustratur, et ordo est immobilis etiam, ut aliquæ res contingenter eveniant.

QUÆSTIO XXIII.

De Prædestinatione.

Art. 1. *An omnes prædestinentur a Deo.* ℟. Sic, quia destinat homines ad finem supernaturalem ultimum. Angeli fuerunt prædestinati. Item prædestinatio non est revelanda prædestinatis, ne fiant negligentes, et præsciti desperent.

Art. 2. *An prædestinatio aliquid ponat in prædestinato.* ℟. Non, quia est pars providentiæ, quæ est ratio in providente, sed executio, quæ dicitur vocatio, et magnificatio, passive est in prædestinatis, active in Deo, ut in gubernatore.

Art. 3. *An Deus aliquem hominem reprobet.* ℟. Sic, quia est divinæ providentiæ aliquos a suo fine, id est, beatitudine deficere, quod est reprobare. Item reprobare non est sola præscientia, sed dicit voluntatem permittendi aliquem cadere in culpam, et inferendi pœnam damnationis, sicut prædestinatio includit voluntatem dandi gratiam, et gloriam.

* Deus amat omnes quoad aliquod bonum, non quoad omne bonum. Item prædestinatio est causa gloriæ, et mediorum, reprobatio non est causa culpæ, sed derelictionis a Deo, et pœnæ futuræ, culpa est a nobis. Item reprobus non potest salvari, est impossibilitas conditionalis, non absoluta, et contra prædestinatus non potest damnari.

Art. 4. *An prædestinati eligantur a Deo.* ℟. Sic, quia vult eis finem; ergo eligit ab aliis, et amat. Item in Deo dilectio causat bonum, et præcedit electionem; in nobis contra, præcedit electio amorem, quia diligimus ex bono præexistenti.

* Communicatio bonitatis divinæ in communi fit sine electione, sed communicatio hujus boni non est sine electione. Item prædestinatio est ab æterno, et eorum, quæ non erant electio. Item Deus vult omnes salvos fieri antecedenter, non consequenter.

Art. 5. *An præscientia meritorum sit causa prædestinationis.* ℟. Non, sed totum quod est a nobis in bono usu gratiæ est effectus prædestinationis, sive sint merita præcedentia, sive subsequentia. Item unus effectus prædestinationis potest esse causa alterius effectus. Item non est ratio in creatura, cur hos eligat, illos non, licet manifestetur justitia, et misericordia Dei: nec est iniquitas in Deo, quia effectus prædestinationis non ex debito, sed ex gratia datur.

Art. 6. *An prædestinatio sit certa.* ℟. Sic, id est, certissime consequitur suum effectum, ne ideo imponit necessitatem, quæ est pars providentiæ, quæ (ut dixi) non imponit necessitatem causis liberis proximis.

* Prædestinatus potest mori in peccato mortali, sed non ut prædestinatus, est enim impossibile; sic potest amittere coronam ex merito gratiæ, non ex prædestinatione. Item in sensu composito Deus non potest non prædestinare quem prædestinavit, licet absolute posset.

Art. 7. *An numerus prædestinatorum sit certus.* ℟. Deo est certus, quia facit ad bonum universi, secus prædestinatio esset incerta: imo, et corruptibilium est certus numerus soli Deo cognitus. Item pauciores salvantur, quia beatitudo excedit statum communem naturæ, præsertim corruptæ per peccatum originale, et in hoc apparet magna misericordia Dei, quod aliquos erigat a qua plurimi decidunt.

Art. 8. *An prædestinatio possit juvari precibus sanctorum.* ℟. Quoad effectum sic, et Deus prævidit, non aliter, sed non juvatur ordinatio Dei. Item quoad effectum non potest impediri, quia causæ secundæ non agunt ultra ordinem causæ primæ.

QUÆSTIO XXIV.

De Libro Vitæ.

Art 1. *An liber vitæ sit idem quod prædestinatio.* ℟. Sic, et est metaphora, sicut electi milites scribuntur in libro. Item reproborum non est liber mortis, quia rejecti non scribuntur in libro. Item liber vitæ differt a prædestinatione ratione, quia importat notitiam prædestinationis.
Art. 2. *An liber vitæ sit solum respectu vitæ gloriæ.* ℟. Sic, quia prædestinatio respicit finem, sed gratiam ut ordinatur ad gloriam.
Art. 3. *An aliquis deleatur de libro viventium.* ℟. Prædestinati non; præsciti, qui sunt in gratia et in libro vitæ, secundum quid, sic.

QUÆSTIO XXV.

De divina potentia.

Art. 1. *An in Deo sit potentia.* ℟. Est activa, non passiva, quia est actus perfectus, et actus hujus potentiæ est essentia Dei, nec dividitur a potentia: hæc potentia est principium effectus, et non actionis, quia actio est ipsa Divina essentia. Item non distincta a scientia et voluntate, nisi ratione principii.
Art. 2. *An potentia Dei sit infinita.* ℟. Sic, quia essentia agens est infinita. Item hæc potentia non ordinatur ad finem, sed ipsa potius est finis.
Art. 3. *An Deus sit omnipotens.* ℟. Sic, quia essentia infinita. Item contradictoria non possunt fieri, quia sunt non entia.
Art. 4. *An Deus possit facere, quod præterita non fuerint.* ℟. Non, quia est contradictio. Item Deus potest auferre omnem corruptionem a muliere corrupta, sed non quod non fuerit corrupta.
Art. 5. *An Deus possit facere quæ non facit.* ℟. Sic, imo

de potentia absoluta potest facere quæ non præscive-rit se facturum, sed non faciet.

Art. 6. *An Deus possit facere meliora quæ fecit.* ℟. Substantialiter non, quia species sunt ut numeri, accidentaliter sic. Item potest alias res his meliores facere. Item humanitas Christi, fruitio Dei, beata Virgo Mater Dei non potest fieri melior, quia propter Deum, et habent quandam dignitatem infinitam.

QUÆSTIO XXVI.

De divina beatitudine.

Art. 1. *An beatitudo Deo competat.* ℟. Sic, quia est perfectissimus, et intelligens, simplex, et sine merito.

Art. 2. *An Deus dicatur beatus secundum intellectum.* ℟. Sic, quia operatio intellectus est perfectissima, et in Deo differt ratione, non re.

Art. 3. *An Deus sit beatitudo alicujus beati.* ℟. Objective sic, sed Deus est beatitudo formalis sui ipsius, quia actus intelligendi est increatus.

Art. 4. *An in Dei beatitudine includatur omnis beatitudo.* ℟. Sic, eminenter.

DE TRINITATE

QUÆSTIO XXVII.

De processione divinarum personarum.

Art. 1. *An processio sit in divinis.* ℟. Sic, per emanationem interiorem ab intra, sicut intellectus humanus intelligens producit aliquod intra se procedens ex vi intellectionis, quod est verbum cordis, et sic Filius,

et Spiritus Sanctus non sunt tanquam effectus a causa, quia non esset Deus, contra Arium, nec ut causa procedit in effectum contra Sabellium.

* Quod procedit ab extra debet esse diversum, sed non quod ab intra, imo quanto perfectius procedit, tanto magis est unum cum eo, a quo procedit, ut in Deo infinite.

Art. 2. *An aliqua processio in divinis dicatur generatio.* ℟. Sic, illa Filii, quia procedit a principio conjuncto vitali per modum intelligibilis actionis, secundum rationem similitudinis; nam conceptio intellectus est similitudo rei intellectæ in eadem natura, et ideo est idem esse, et intelligere; et hæc generatio in Deo non dicit mutationem, ut in creaturis, et Verbum Dei est ipsa substantia Dei; ideo Filius, non sic nostrum.

Art. 3. *An in divinis præter generationem Verbi sit alia processio.* ℟. Sic, Spiritus Sancti, qui est alius a Filio secundum actionem immanentem voluntatis secundum quam amatum est in amante, sicut intellectum in intelligente, licet aliæ naturæ creatæ habeant unum modum tantum communicandi; non sic Deus; quia quicquid est in Deo, est Deus, et sic per quamlibet processionem ab intra communicatur divina natura.

* Licet in Deo intellectus et voluntas sint idem, sed quia amor non procedit nisi a conceptione intellectus, ideo processio amoris habet distinctionem ordinis, vel originis a processione verbi in Divinis.

Art. 4. *An processio amoris divinis in sit generatio.* ℟. Non, quia in ea non attenditur processio similitudinis, sed impellentis in rem volitam.

* Spiritus Sanctus procedit in similitudine naturæ, quia est unum cum natura divina, sed non ex vi processionis. Idem dicitur spiratio, quia est processio spiritus.

Art. 5. *An in Deo sint plures processiones quam duæ.* ℟. Non, quia duæ tantum actiones immanentes, intelligere, et velle, nec est verbum ex verbo.

QUÆSTIO XXVIII.

De relationibus divinis.

Art. 1. An in Deo sint aliquæ relationes reales. ℟. Sic, secus Pater et Filius non distinguerentur realiter, sed ratione tantum, quæ est hæresis Sabellii. Item quando respectus unius ad alium est in natura rei, et relatio realis, ut quando quid procedit a principio ejusdem naturæ, ita ut procedens, et id, a quo procedit sint ejusdem ordinis, ut in divinis. Item quando respectus est tantum in ipsa apprehensione rationis conferentis unum alteri, est relatio rationis tantum.

' Ad aliquid in Deo non prædicatur secundum rationem inhærentiæ, quia nihil in Deo inhæret, sed per modum ad aliud se habentis, et sunt in eadem substantia. Item in Deo non est relatio realis ad creaturas, sed est realis creaturæ ad Deum.

Art. 2. An relatio in Deo sit idem quod sunt essentia. ℟. Sic, realiter, quia relatio ut est accidens habet esse in subjecto sicut accidentia: ut relatio proprie, et formaliter refertur ad aliud, sed in Deo non est accidens in subjecto, et sic habet esse essentiæ, et non differt ab ea realiter, sed differt ab essentia ratione, quia relatio dicit respectum ad suum oppositum, essentia vero, non, quæ cum sit infinita, non potest comprehendi aliquo nomine.

Art. 3. An relationes, quæ sunt in Deo realiter, ab invicem distinguantur. ℟. Sic, non secundum rem absolutam, id est, essentiam, sed secundum rem relativam, secus non esset Trinitas realis, et ubi sunt relationes realiter oppositæ, ibi est distinctio realis relative.

' Quæ uni eidem sunt eadem, sunt et inter se, quando re, et ratione, sed non sic relationes in Deo. Item bonitas et potentia non opponuntur, ergo non distinguuntur.

Art. 4. An in Deo sint quatuor relationes reales, Paternitas, Filiatio, Spiratio, Processio. ℟. Sic, quia duæ

processiones ab intra, et in qualibet duo opposita: nam ex operatione ad extra non surgit relatio realis in Deo.

* In Deo intellectus, et intellectum, voluntas, et volitum, sunt unum, et idem, et inter hæc non possunt esse relationes reales, in nobis sic. Item in nobis actus intellectus multiplicantur in infinitum etiam relationes intellectæ: in Deo non, quia unico actu omnia intelligit.

QUÆSTIO XXIX.

De Personis divinis.

Art. 1. *De definitione personæ.* ℟. Persona est rationalis naturæ individua substantia: nam licet particulare reperitur in quolibet genere, tamen individuum reperitur specialius in genere substantiæ, sic hypostasis, quia prima substantia individuatur per seipsam, accidens per subjectum sed individuum specialius, et perfectius est in substantia rationali, et dicitur persona.

* Anima separata non potest dici hypostasis, seu substantia individua, quia est pars speciei.

Art. 2. *An persona sit idem quod hypostasis, subsistentia, et essentia.* ℟. Sic, in rationali, sed quandoque hypostasis dicitur essentia, sed addit principium individuans.

Art. 3. *An nomen personæ sit ponendum in divinis.* ℟. Sic, et perfectiori modo, quia persona significat perfectissimum in natura, et non convenit Deo quantum ad id a quo impositum est nomen, sed quantum ad id, ad quod significandum imponitur; sicut individuum, ut dicit incommunicabilitatem; substantia, ut est subsistere per se, in Scriptura non est nomen personæ, sed significatum.

Art. 4. *An persona significet relationem.* ℟. In divinis sic, per modum substantiæ, quia ibi non est distinctio, nisi per relationes originis, quæ relatio non est

ut inhærens subjecto, sed est ipsa essentia, et sic persona dicit subsistens; et sicut deitas est Deus, sic paternitas divina est Deus Pater. Alii aliter exponunt. Persona in communi, quatenus dicitur de Deo, Angelis, et hominibus, non includit relationem; nec ideo dicitur æquivoce.

QUÆSTIO XXX.

De pluritate Personarum in Divinis.

Art. 1. *An sint ponenda plures personæ in divinis.* ℟. Sic, quia plures relationes, quas personæ significant.

' In definitione personæ ponitur substantia, non ut significat essentiam sed suppositum, et sic non tres essentiæ. Item in divinis proprietates absolutæ non opponuntur, ideo non constituunt personas, relativæ sic. Item tantus est Pater, quanta Trinitas, nisi per intellectum numerus abstrahatur, non ut est in re.

Art. 2. *An in Deo sint plures personæ, quam tres.* ℟. Tres tantum, quia tres relationes tantum opponuntur, et constituunt, Paternitas, filiatio, spiratio, passiva, seu processio, quia activa non opponitur, ut constituat, ut pater et filius sint constituti, a quibus non separatur spiratio, quæ licet sit relatio, non est tamen proprietas, quæ uni conveniat.

' In Deo est una tantum operatio, quæ est ejus essentia.

Art. 3. *An termini numerales ponant aliquid in divinis.* ℟. Solum addunt negationem.

' Multitudo in creaturis ponit aliquid, quia est species quantitatis, in Deo nihil, quia est transcendentalis.

Art. 4. *An nomen Persona possit esse commune tribus personis.* ℟. Sic, quia est eis commune esse personam, non ut genus, vel species, sed ut individuum vagum, et hæc communitas non est rei, sed rationis, secus esset una persona trium, sicut una est essentia.

' Licet persona sit incommunicabilis, tamen ipse modus existendi incommunicabiliter, potest communicari.

QUÆSTIO XXXI.

De his, quæ ad unitatem, vel pluritatem pertinent in Divinis.

Art. 1. *De nomine Trinitatis.* ℟. In divinis est utendum nomine Trinitatis, quia determinat: nomen Trinitas in Deo quasi trium unitas, id est, significat numerum personarum unius essentiæ, et non relationes, unde Pater non dicitur Trinitas, nec tamen in Deo est triplicitas, quæ significat proportionem inæqualitatis. Item Trinitas non est trina, quia non sunt tria supposita Trinitatis: ut non dicitur, Deus est trinus, ergo tria sunt supposita deitatis.

Art. 2. *An filius sit alius a patre.* ℟. Sic, quia alius masculine dicit suppositum, seu personam, vel hypostasim.

* Filius est alius, sed non diversus a Patre, quia diversitas dicit distinctionem substantiæ; nec dicitur differre, quia importat distinctionem formæ; nec alienus, quia dicit dissimilem; nec aliud, quia dicit essentiam; et contra dicimus, sunt unum, et non unus.

Art. 3. *An in divinis sit dicenda dictio Solus.* ℟. Syncate gorematice, id est, ut dicit ordinem prædicati ad subjectum, sic: ut solus Deus est æternus, et excludit alia; sed categorematice, id est, ut dicit ordinem ad suppositum, non, quia diceret solitarium, vel solitudinem in Deo, id est, sine personis.

* Deus est solus, quamvis essent beati, ut homo in horto dicitur solus.

* Solus Deus est Pater, si prædicat personam, est vera, si relationem, est falsa, quia alii etiam sunt Patres, sed non univoce. Item solus Deus creat, est vera; ergo solus Pater, est falsa: sicut solus homo est animal rationale; ergo solus Socrates, est falsa.

Art. 4. *An dictio exclusiva Solus possit adjungi termino personali.* ℟. Solus Pater est Deus, si categorematice

sumatur, quia facit patrem solitarium, est falsa; si syncategorematice, ut excludat a forma subjecti, est vera, sed impropria, id est, ille cum quo nullus alius est pater, est Deus, si excludat alium masculinum a prædicato, est falsa, si excludat aliud neutrum, est vera, quia filius est alius a patre, non aliud.

• Cum dicitur, te solum Deum verum, non intelligitur de persona Patris, sed de tota Trinitate, sed Solus excludit aliud, non alias personas. Item, nemo novit filium, nisi Pater, non excluditur Filius, et Spiritus Sanctus, propter essentiæ unitatem. Sic, tu solus altissimus, cum Sancto Spiritu, in gloria Dei Patris, id est, tres.

QUÆSTIO XXXII.

De Cognitione divinarum Personarum.

Art. 1. *An Trinitas divina possit cognosci per naturalem rationem.* ℟. Non, est enim impossibile, quia naturaliter non cognoscimus Deum, nisi per creaturas, id est, ut est principium illarum; sed hoc pertinet ad unitatem essentiæ, non ad distinctionem personarum. Item quæ sunt fidei, excedunt rationem humanam; ergo, etc. Item quæ sunt fidei apud fideles, sunt tractanda per auctoritates, apud alios sufficit defendere non esse impossibile, et si quis inducet rationes, non cogentes infideles irrident.

• Philosophi non cognoverunt Trinitatem per propria, sed per quædam attributa essentialia, quæ appropriantur personis.

Art. 2. *An sint ponendæ notiones in divinis.* ℟. Sic, id est, proprietates, ut Paternitas, ut sciamus quo sunt unum, id est, Deitate, et quo plures, id est, proprietatibus Paternitate, Filiatione, etc. Item Deus refertur ad creaturas unica relatione, quia illa est unius rationis, sed Patris ad Filium, et Spiritum Sanctum sunt diversæ rationis. Illa est rationis, hæ sunt reales.

Item notiones in divinis sunt reales, sed ponuntur non ut res, sed ut rationes, quibus cognoscuntur personæ. Item non dicitur, Paternitas creat, sed, Paternitas est æterna, et propter identitatem dicitur, Paternitas est Deus.

Art. 3. *An sint quinque notiones.* ℟. Sic, Innascibilitas, Paternitas, Filiatio, communis spiratio, processio, quia notio est propria ratio cognoscendi personas divinas, quæ attenduntur secundum originem, et secundum modos, a quo alius, et qui ab alio procedit, et sic respectu Patris, qui est a nullo, est innascibilitas; ut alius est ab alio, Filii generatio, Spiritus Sancti communis spiratio, et Spiritus Sancti processio, et sic non est par ratio de relationibus: nam innascibilitas, non est ratio, sed negatio, et sic quatuor relationes sunt quatuor proprietates, dempta communi spiratione, quæ non convenit uni personæ, et tres sunt proprietates personales constituentes personas.

* Deus non potest dici quintus, sicut et trinus, quia notiones non significant ut res, sed ut rationes. Item plures proprietates unius personæ non differunt realiter, quia sola oppositio facit distinctionem realem.

Art. 4. *An liceat opinari contrarie de notionibus.* ℟. Licet, si nihil contra fidem sequatur, quia notiones directe non pertinent ad finem, nec aliquid est ab Ecclesia determinatum.

QUÆSTIO XXXIII.

De Persona Patris.

Art. 1. *An competat Patri esse principium.* ℟. Sic, quia a Patre procedit alius, et est principium totius Deitatis, et nomen Principium in divinis non significat prioritatem, sed originem.

* Græci indifferenter utuntur nomine causæ, et principii, sed Latini tantum principii, quia communis, et quia causa videtur dicere diversitatem substantiæ, et dependet una ab altera. Item Pater est principium,

sed Filius, et Spiritus Sanctus non sunt principiati, quia non minores, etc.

Art. 2. *An Pater sit nomen proprie divinæ personæ.* ℟. Sic, quia significat paternitatem, qua Pater distinguitur ab aliis.

* In divinis relatio est persona subsistens. Item generatio significat rem in fieri, paternitas complementum generationis, ideo melius paternitas. Item generatio, et paternitas quantum ad modum significandi per prius dicuntur de creaturis, sed quantum ad rem significatam per prius de Deo. ubi est idem esse.

Art. 3. *An nomen Pater in divinis per prius dicatur pro ut sumitur personaliter, quam essentialiter.* ℟. Sic, quia æternum, sed ad creaturas, id est, essentialiter in tempore, ibi simpliciter hic secundum quid dicitur, et licet sit commune in se, tamen respectu nostri est post.

Art. 4. *An esse ingenitum sit proprium Patris.* ℟. Sic, quia non ab alio, id est, innascibilitas.

QUÆSTIO XXXIV.

De Persona Filii.

Art. 1. *An Verbum in divinis sit nomen personale.* ℟. Proprie sic, quia Filius: non loquimur de metaphorico.

Art. 2. *An Verbum sit proprium nomen Filii.* ℟. Sic, quia emanatio ab intellectu Dei est generatio subsistens.

Art. 3. *An in nomine Verbi sit respectus ad creaturas.* ℟. Sic, quia Pater unico actu intelligit se, et creaturas, quæ est actio immanens ab æterno, nec Verbum procedit a creaturis. Item ideæ sunt multæ, et non est personale nomen.

QUÆSTIO XXXV.

De Imagine.

Art. 1. *An imago in divinis dicatur personaliter.* ℟. Sic, quia ex alio procedit ei similis, et in Deo est persona. Item improprie dicitur imago Trinitatis, ad cujus similitudinem facti sumus.

Art. 2. *An nomen imaginis sit proprium Filii.* ℟. Sic, licet Græci dicant Spiritum Sanctum esse imaginem Patris, et Filii, quod non invenitur in Scriptura, nec procedit ut Verbum.

QUÆSTIO XXXVI.

De Persona Spiritus Sancti.

Art. 1. *An hoc nomen Spiritus Sancti sit proprium alicujus personæ divinæ.* ℟. Sic, quia procedit per modum amoris, qui proprie impellit, et movet voluntatem amantis in amatum, licet hoc nomen, ex se conveniat tribus personis, quando sumitur pro duabus dictionibus, sed quando pro una, ponitur pro relativo.

Art. 2. *An Spiritus Sanctus procedat a Filio.* ℟. Sic, quia distinguitur personaliter per relationes oppositas contra Græcos.

Art. 3. *An Spiritus Sanctus procedat a Patre per Filium.* ℟. Sic, quia Filius habet a Patre, quod ab eo procedit Spiritus Sanctus; ergo per eum, et immediate, ut est a Patre, mediate ut est a Filio, et respectu virtutis, non est medium, quia est una virtus spirans, sed respectu personarum, sed æqualiter ab utroque, nec Filius est prius Spiritu Sancto, sed omnes coæterni, et inter Patrem et Filium, non est ordo virtutis, sed suppositorum, et sic Filius non per Patrem.

Art. 4. *An Pater et Filius sint unum principium Spiritus Sancti.* ℟. Sic, quia in esse principium non opponitur relative, et sic et virtus spirativa est una, sed

duo supposita, et sunt unum principium spirans in confuso sed duæ spirantes personæ, sed non duo spiratores, propter unam spirationem.

QUÆSTIO XXXVII.

De Nomine Spiritus Sancti, qui est Amor.

Art. 1. *An amor sit proprium nomen Spiritus Sancti.* ℟. Sic, si sumatur non essentialiter pro actu amandi, sed personaliter pro eo, quod procedit per modum amoris, est proprium Spiritus Sancti, et penuria vocum utimur hac voce Amor pro persona procedente, et pro diligere, spirare, quod est nomen notionale, sicut dicere, vel generare.

* In Spiritu Sancto qui est Amor ut portatur habitudo Patris ad Filium, et contra, dicitur nexus, et medius, sed secundum originem non est nexus, vel medius sed tertia persona procedens ab utroque.

Art. 2. *An Pater et Filius diligant se Spiritu Sancto.* ℟. Si diligere sumatur notionaliter sic, quia diligere est spirare amorem, sicut intelligere producere Verbum, et florere producere flores, sic Pater, et Filius; sed si diligere sumatur essentialiter, tunc Pater et Filius non diligunt se Spiritu Sancto, sed sua essentia. Item Pater diligit se, Filium Spiritum Sanctum, et creaturas Spiritu Sancto notionaliter, quia ly *diligere* importat non solum productionem, sed personam productam per modum amoris.

QUÆSTIO XXXVIII.

De Nomine Spiritus Sancti quod est Donum.

Art. 1. *An donum sit nomen personale.* ℟. Sic, quia est a Patre, et donabile creaturæ rationali, non meritis creaturæ.

* Tripliciter dicitur aliquid esse alicujus, vel identice, et sic donum non distinguitur a dante, sed ab eo, cui datur, et sic Spiritus Sanctus dat se: vel ut possessio, et est quid creatum; vel secundum originem tantum, et sic Filius est Patris; et Spiritus Sanctus est utriusque, et sic distinguitur a Patre personaliter.

Art. 2. *An donum sit proprium nomen Spiritus Sancti.* ℟. Sic, si sumatur personaliter, quia ex vi originis dicitur tale, sicut Filius proprie dicitur Imago, si sumatur Filius personaliter, quanquam etiam Spiritus Sanctus est similis Patri.

QUÆSTIO XXXIX.

De Personis ad essentiam relatis.

Art. 1. *An in divinis essentia sit idem quod persona.* ℟. Realiter sic, sed personæ inter se distinguuntur realiter.

* In creaturis distinctio suppositorum non est per relationes, quia non sunt subsistentes, sed per essentialia principia. Item sufficit distinctio rationis ut aliquid affirmetur de essentia, quod negetur de personis, et contra. Item rebus divinis nomina imponuntur, sed secundum modum nostrum, ut suppositum, non quod ibi sit aliqua suppositio.

Art. 2. *An sit dicendum tres personas esse unius essentiæ.* ℟. Sic, sicut etiam una essentia est trium personarum.

Art. 3. *An nomina essentialia prædicentur singulariter de tribus personis.* ℟. Sic, quia significant per modum substantiæ: adjectiva vero nomina per modum accidentis in creaturis, et ideo per modum suppositi: ideo pluraliter; ideo possumus dicere tres personæ, vel tres sapientes, vel tres æterni sunt unus Deus, et sunt tres habentes deitatem, sed non tres Dii, quia Deus dicitur substantive.

Art. 4. *An nomina essentialia concreta possint supponere pro persona.* ℟. Sic, ut Deus de Deo, sicut homo si-

gnificat humanitatem in supposito. Item Deus quandoque ratione formæ significatæ, id est, Deitatis convenit essentiæ, ut Deus creat; aliquando pro una persona, ut Deus generat; aliquando pro duabus, ut Deus spirat; vel pro tribus, ut soli Deo honor.

* Nomen Deus per se supponit pro natura communi, sed ex adjuncto terminatur ejus suppositio ad personam, ut Deus generat, id est, Pater, nec sunt plures Dii. Item hæc propositio, Pater genuit se Deum, est falsa, quia refertur ad divinam essentiam. Pater genuit alterum se, est impropria, id est, similem. Item Deus genuit Deum, qui non est Deus Pater, est vera, sed qui est Deus Pater, est falsa.

Art. 5. *An nomina essentialia in abstracto significata possint supponere pro persona.* ℟. Non, quia ex veritate propositionis non solum sufficit considerare rem significatam, sed etiam modum significandi, et sic Deus et essentia licet sint idem secundum rem, tamen non secundum modum, quia Deus significat essentiam, ut in habente, et sic generat personam; sed essentia in abstracto, significat ut forma abstracta. Item essentia non generat seipsam, quod esset, si generaret, et natura divina in Filio non generaretur, quia est eadem numero in utroque. Item, essentia est res generans, si supponit pro persona, est vera, si pro essentia, est falsa. Item Pater est principium totius deitatis, non quia eam generat, et spirat, sed quia generando et spirando eam communicat.

Art. 6. *An personæ possint prædicari de nominibus essentialibus.* ℟. Sic, sicut nomina notionalia, ut Deus est una Trinitas. Item essentia est tres personæ, sic Deus est tres personæ, quia Deus per se supponit pro essentia.

* Homo est omnis homo, est falsa, quia homo per se supponit pro persona, et ex adjuncto pro natura communi, sed Deus stat pro natura. Item in divinis non est universale, vel singulare: unde sicut hæc propositio est per se vera, Pater est Deus, sic ista, Deus est Pater.

Art. 7. *An nomina essentialia sint applicanda personis.* ℟. Fuit conveniens ut Trinitas, quæ demonstrari non potest per aliqua magis manifesta, ut sunt essentialia, declararetur, et dicitur appropriatio, non quod sint propria alicujus personæ: ut potentia attribuitur Patri, sapientia Filio.

Art. 8. *An convenienter a sacris doctoribus essentialia sint attributa personis.* ℟. Sic, quia intellectus noster considerat Deum secundum modum, quem sumit a creaturis, et sic æternitas datur Patri, quia a nullo est, species filio per similitudinem, et usus, id est, frui Spiritui Sancto. Item Patri unitas, Filio æqualitas, Spiritui Sancto connexio.

* Virtus non datur Filio, et Spiritui Sancto, ut dicit potentiam, sed ut dicit id, quod a virtute procedit.

QUÆSTIO XL.

De Personis in comparatione ad relationes, sive proprietates.

Art. 1. *An relatio sit idem quod persona.* ℟. Sic, quia in divinis, quod est, et quo est, non differunt, sed Pater paternitate est Pater. Item relatio in divinis, ut est quædam res, est ipsa essentia, ut est actio, est idem quod persona; sicut essentia est in Deo, et est Deus.

* Proprietas et persona sunt idem re, sed differunt ratione, et multiplicato uno, non multiplicatur aliud.

* Divina simplicitas excludit omnem compositionem formæ et materiæ, subjecti et accidentis, unde abstractum et concretum sunt idem in Deo, ut Deus, et Deitas. Item proprietates dividunt, et distinguunt personas, sed non essentia, quia illæ significant per modum formæ in supposito, hæc per modum identitatis.

Art. 2. *An personæ distinguantur per relationes.* ℟. Sic, tanquam per aliquid intrinsecum, non sic per originem, quia est via.

Art. 3. *An abstractis per intellectum relationibus a personis, adhuc remaneat hypostasis.* ℟. Non, quia his constituuntur, secus de proprietatibus non personalibus, ut ingenitus, spirans, etc.

Art. 4. *An actus notionales præintelligantur proprietatibus.* ℟. Sic, secundum nostrum modum intelligendi, quia sunt viæ.

QUÆSTIO XLI.

De Personis in comparatione ad actus notionales.

Art. 1. *An actus notionales sint attribuendi personis.* ℟. Sic, necessario, quia origo, qua distinguuntur Personæ, assignatur per actus aliquos, qui si designant ordinem originis unius ab altero, sunt notionales; qui vero dicunt ordinem ad creaturas, sunt essentiæ.

* Passio ut generari, non datur Deo, nisi secundum modum significandi.

Art. 2. *An actus nationales sint voluntarii.* ℟. Natura, et non voluntas est principium divinæ personæ, contra Arrium; sed voluntas est causa creaturæ, sed concomitanter, sic ut Pater voluntate generat Filium, non ut principio.

* Spiritus Sanctus procedit per modum voluntatis, quia est amor, tamen procedit necessario, quia naturaliter Deus Pater amat seipsum.

Art. 3. *An actus notionales sint de aliquo.* ℟. Sic, quia Filius est de substantia Patris, quæ est indivisibilis, quam Pater generando totam transfundit in Filium, et solum remansit distinctio originis. Item Filius non est ex nihilo, quia esset factus, nec esset proprie Filius. Item qui ex nihilo sunt facti, dicuntur filii Dei metaphorice per similitudinem ad Filium Unigenitum, et adoptivi.

* Filius natus de Patre. Ly *de*, significat principium consubstantiale generans, non materiale; et cum dicitur Filius genitus de essentia Patris, significat ut a

principio formali, sed essentia non generat. Item non potest dici tres personæ de essentia divina, quia non esset principium distinctionis. Item Scriptura loquitur de sapientia creata, et de Spiritu creato, ut de vento, et aere.

Art. 4. An in divinis sit potentia respectu actuum notionalium. ℟. Sic, quia potentia est principium actus, ut generandi, et spirandi.

* Et hæc potentia ad actus notionales non dicitur per respectum ad personas factas, sed procedentes. Item in divinis est possibile, quod non opponitur necessario quia supponeret potentiam passivam, quæ non est in Deo, sed continetur sub necessario.

Art. 5. An potentia generandi significet relationem, et non essentiam. ℟. Potentia generandi significat in recto naturam divinam, in obliquo relationem, quia est id, quo Pater generat, id est, natura divina, et ex obliquo proprietatem personalem, non tamen significat ipsam relationem principii, quia non est relatio, sed est id, quo agens agit, et in divinis sunt idem re, non ratione. Item potentia in recto est communis tribus, in obliquo non.

Art. 4. An actus notionales ad plures personas terminari possint. ℟. Non, sed per modum verbi ad Filium, per modum amoris ad Spiritum Sanctum. Item Filius non habet potentiam activam generandi, sed passivam, et quia immaterialiter.

QUÆSTIO XLII.

De æqualitatr, et similitudine divinarum Personarum adinvicem.

Art. 1. An æqualitas habeat locum in divinis. ℟. Sic, quia ibi non est majus, nec minus; ergo æqualitas, id est, in essentia, seu perfectione formæ, seu naturæ, non in effectibus formæ, ut est esse, operatio, et sic

est æqualitas in Patre, Filio, et Spiritu Sancto, eadem æternitas, magnitudo, potentia. Item Pater est æqualis, et similis filio, quia in essentia, sed non æquatur, vel similatur filio, quia diceretur aliquid per modum motus; sed Filius æquatur Patri, quia accipit a Patre, et Pater non a Filio. Item æqualitas non est solum relatio, sed dicit etiam distinctionem personarum, quia nihil est sibiipsi æquale; et unitatem essentiæ, in qua personæ sunt æquales.

Art. 2. *An persona procedens sit coæterna suo principio, ut Filius Patri.* ℟. Sic, quia Pater non generat Filium voluntate, vel actione successiva: idem de Spiritu Sancto. Item Pater semper generat, et Filius generatur, et Spiritus Sanctus spiratur, et generatio Filii non incipit, nec est in nunc temporis, sed in æternitate, et melius dicitur Filius semper natus, quam nascitur.

Art. 3. *An in divinis personis sit ordo naturæ.* ℟. Non, quia esset prioritas, sed est ordo originis, id est, hic ab altero, licet aliquo modo dici possit ordo naturæ, et melius quam ordo essentiæ.

Art. 4. *An Filius sit æqualis Patri secundum magnitudinem.* ℟. Sic, et ab æterno, quia magnitudo significat tantum perfectionem naturæ, nec fuit perfectus successive. Item æqualitas, vel similitudo in divinis est secundum essentiam, non relationem. Item Paternitas est dignitas Patris, quæ dignitas est absoluta pertinens ad essentiam, et sic nulla dignitas est in Patre, quæ non sit in Filio; sic de filiatione in Filio.

Art. 5. *An Filius sit in Patre, et e converso.* ℟. Sic, secundum essentiam, relationem, et originem, quia Pater est sua essentia, sicut Filius, et unum correlativum est in alio secundum intellectum, et processio Verbi non est quid extra, sed manet in dicente, et quod Verbo dicitur, in Verbo continetur.

Quæ in creaturis sunt non sufficienter repræsentant ea, quæ Dei sunt. Item Pater et Filius non sunt opposita secundum essentiam, et ideo unus potest esse in alio secundum essentiam, et relationem.

Art. 6. *An Filius sit æqualis Patri secundum potentiam.* ℟. Sic, quia eadem essentia a Patre communicatur.

QUÆSTIO XLIII.

De missione divinarum Personarum.

Art. 1. *An alicui personæ conveniat mitti.* ℟. Sic, prout missio importat habitudinem processionis secundum originem, vel ut incipit novo modo essendi in alio, et sic Filius est missus a Patre, ut novo modo esset in mundo per assumptionem carnis.

* In divinis missio per originem est secundum æqualitatem, et non minoritatem, quia non per imperium, aut consilium. Item missio in divinis est sine separatione a mittente, quia non incipit esse, ubi non erat, nec definit esse ubi erat, sed habet solam distinctionem originis, nec per motum localem.

Art. 2. *An missio sit æterna, vel temporalis tantum.* ℟. Generatio, et spiratio sunt ab æterno; sed missio et datio in divinis dicuntur temporaliter, quia significant personam divinam haberi ab aliqua creatura, vel novo modo esse in ea, et sic Filius ab æterno processit ut sit Deus, temporaliter, ut sit homo. Item missio includit processionem æternam sed addit effectum temporalem, ideo dicitur temporaliter.

Art. 3. *An missio invisibilis divinæ personæ sit solum secundum donum gratum faciens.* ℟. Sic, id est, Spiritus Sancti. Item est per essentiam, potentiam, et præsentiam in omnibus rebus; sed in homine est ut cognitum in cognoscente, et amatum in amante, quod sit per gratiam, et sic Deus in eo inhabitat, ut in templo suo. Item gratia non est causa, sed dispositio ad Deum habendum. Item Filius licet per alios effectus possit cognosci, tamen non nos inhabitat, nisi per gratiam gratum facientem. Item gratia gratis data est signum gratiæ gratum facientis, et si daretur tale signum solum, non daretur simpliciter Spiritus Sanctus, sed cum determinatione, ut spiritus propheticus.

Art. 4. *An Patri conveniat mitti.* ℟. Non, quia non est ab alio, licet in nobis habitet per gratiam.

Art. 5. *An Filio conveniat invisibiliter mitti.* ℟. Sic, sicut et Spiritui Sancto, quia mitti invisibiliter per gratiam dicit originem ab alia persona, et novum modum habitandi illius personæ; sed Pater licet habitat per gratiam, tamen non est ab alio.

* Licet omnia dona ut dona attribuuntur Spiritui Sancto, tamen aliqua, ut quæ pertinent ad intellectum, appropriantur Filio. Item missio Spiritus Sancti, qui est amor, est secundum modum charitatis, quia anima ei assimilatur, sed Filii non secundum intellectum, sed secundum affectum, quo anima prorumpit in amorem, et inflammat affectum.

Art. 6. *An missio invisibilis fiat ad omnes, qui sunt participes gratiæ.* ℟. Sic, quia sanctificat, et ibi est novo modo persona.

* Etiam fuit facta ad Patres veteris Testamenti, etiam ad beatos in principio beatitudinis, et mox per aliquas revelationes; sed Christo fuit facta in principio incarnationis, non postea.

Art. 7. *An Spiritui Sancto conveniat visibiliter mitti.* ℟. Sic, et fuit conveniens, ut homo per visibilia, invisibilia Dei cognoscat.

* Spiritus Sanctus ut missus non est minor Patre, quia illa signa non assumpsit hypostatice ut Filius. Item has creaturas tota Trinitas fecit, sed ad demonstrandum unam personam, licet inter personas non sit diversitas; et illa signa fuerunt formata ab Angelis, ut significarent personas, non Angelos. Item ad Patres antiquos non fuit facta missio proprie, id est, ad attendendam inhabitationem personarum, sed visibiles apparitiones personarum.

Art. 8. *An aliqua persona mittatur nisi ab ea, a qua procedit æternaliter.* ℟. Si persona mittens intelligatur ut principium effectus, tota Trinitas mittitur; si sicut principium personæ, quæ mittitur, tunc non nisi a persona a qua procedit.

QUÆSTIO XLIV.

De Processione creaturarum a Deo, et de omnium entium prima causa.

Art. 1. *An sit necessarium omne ens esse creatum a Deo.* ℟. Sic, quia non sunt suum esse ut est Deus, sed participant esse a Deo.

Art. 2. *An materia prima sit creata a Deo.* ℟. Sic, quia est ens et per emanationem a principio universali, et creatur non ut actus, sed ut pars compositi.

Art. 3. *An causa exemplaris sit aliquid extra Deum.* ℟. Non, quia ideæ sunt in Deo, sed in creaturis sunt quædam exemplaria.

Art. 4. *An Deus sit causa finalis rerum.* ℟. Divina bonitas est finis omnium rerum a qua communicata est perfectio creaturæ; omnia appetunt Deum, quia appetunt aliquod bonum, quod est participatio Dei quocunque appetitu; Deus est causa finalis, et efficiens.

QUÆSTIO XLV.

De modo emanationis rerum a primo principio, sive de creatione.

Art. 1. *An creare sit ex nihilo facere.* ℟. Sic, quia creatio est totius entis a primo agente: ly *ex,* id est, non ex aliquo.

Art. 2. *An Deus possit aliquid creare.* ℟. Sic, quia est causa totius entis; ergo ex nihilo. Sed in emanatione causæ particularis, ex nihilo nihil fit, et creatio non est mutatio proprie, et ubi non est motus, est simul fieri, et factum esse, et inter nihil et ens non est infinitum medium.

Art. 3. *An creatio sit aliquid in creatura.* ℟. Sic, sicut generatio in genito, et est relatio ad creatorem rea-

lis: creatio activa est essentia divina cum relatione rationis ad creaturam. Item creatio in re creata est creatura quæ est terminus ejus. Item accidentis non est creatio.

Art. 4. *An creari sit proprium compositorum, et subsistentium.* ℟. Proprie sic, quia existunt: omnia accidentia concreantur, quia coexistunt.

Art. 5. *An solius Dei sit creare.* ℟. Sic, quia creatura non potest dare simpliciter esse, nec potest esse instrumentum creationis, quia nihil disponitur quod præexistat.

* Substantiæ immateriales non possunt producere similes sibi, quia facerent seipsas, et creare requirit virtutem infinitam.

Art. 6. *An creare sit proprium alicujus personæ.* ℟. Non, sed Trinitatis, quia essentiale.

* Sicut natura divina est in tribus ordine quodam, sic virtus creandi, quæ in Patre non est ab alio, in Filio a Patre per intellectum, ideo dicitur Pater creare per Filium, et per amorem, qui est Spiritus Sanctus, et varii effectus tribuuntur personis ratione attributorum. Item licet quilibet effectus Dei procedat a quolibet attributo, tamen datur uni, cum quo convenit, ut ordinatio ad sapientiam, justificatio ad misericordiam, creatio ad potentiam.

Art. 7. *An in creaturis necesse sit invenire vestigium Trinitatis.* ℟. Sic, quia vestigium repræsentat solam causalitatem causæ, non formam, sed in creaturis est esse repræsentans Patrem; est forma, id est, Filium, est ordo, id est, amorem Spiritus Sancti.

Art. 8. *An creatio admisceatur in operibus naturæ, et artis.* ℟. Non, et formæ non creantur, quia non substituuntur, sed concreantur.

QUÆSTIO XLVI.

De principio durationis creaturarum.

Art. 1. *An universitas creaturarum semper fuerit.* ℟. Non, quia non ab æterno, sed libere a Deo in tempore.

Art. 2. *An mundum incepisse sit articulus fidei.* ℟. Sic, et demonstrari non potest.

Art. 3. *An creatio rerum fuerit in principio temporis.* ℟. Sic, id est, simul cum tempore, vel ante omnia, vel in Filio.

QUÆSTIO XLVII.

De distinctione rerum in communi.

Art. 1. *An rerum multitudo, et distinctio sit a Deo.* ℟. Sic, quia bonitas Dei, quam communicavit creaturis, non sufficienter repræsentatur per unam, et hæc distinctio non a materia, nec ab Angelo, quia sunt creaturæ.

Art. 2. *An inæqualitas rerum sit a Deo.* ℟. Sic, quia sapientia Dei est causa inæqualitatis propter perfectionem universi.

Art. 3. *An sit unus mundus tantum.* ℟. Sic, unitate ordinis, et si essent plures, repugnaret ratione finis.

QUÆSTIO XLVIII.

De distinctione rerum in speciali.

Art. 1. *An malum sit natura quædam.* ℟. Non, sed est absentia boni, et per se non pertinet ad perfectionem mundi, sed per accidens.

Art. 2. *An malum sit in rebus.* ℟. Sic, sicut et corru-

ptio, et ut deficiunt a bono. Item melius est in toto esse malum, non in parte.

Art. 3. *An malum sit in bono, sicut in subjecto.* ℟. Sic, privative non negative, et non ut pars, vel proprietas.

Art. 4. *An malum corrumpat totum bonum.* ℟. Non prout est subjectum mali, sed aliquam formam.

Art. 5. *An malum sufficienter dividatur in pœnam, et culpam.* ℟. Sic, in voluntariis, et non est sola negatio, sed privatio.

Art. 6. *An habeat plus de ratione mali pœna, vel culpa.* ℟. Culpa, quia pœna datur ad vitandum culpam.

QUÆSTIO XLIX.

De causa mali.

Art. 1. *An bonum possit esse causa mali.* ℟. Sic, quia defectus boni est a causa impediente, quæ est ens, sed materialis, non formalis.

Art. 2. *An Deus sit causa mali.* ℟. Non, quia non habet defectum in actione, sed est causa corruptionis, per accidens in naturalibus, vel in pœnis.

Art. 3. *An sit unum summum malum, quod sit causa mali.* ℟. Non, quia non datur per essentiam malum, et tolleret omne bonum.

QUÆSTIO L.

De substantia Angelorum absolute.

Art. 1. *An Angelus sit corporeus.* ℟. Sic, et perfecte repræsentat Deum, qui intelligendo et volendo facit omnia.

Angeli sunt circumscripti terminis essentiæ, quod convenit omni creato, et non terminis corporis.

Art. 2. *An Angelus sit compositus ex materia, et forma.* ℟. Non, quia operatio Angeli est tantum immateria-

lis, id est, intelligere, quia solum intelligit abstracta a materia.

* Determinans, et determinatum in Angelo sunt idem, sed differunt ratione, non tamen est actus purus, quia est in potentia.

Art. 3. *An Angeli sint in magno numero.* ℟. Sic, quia perfectiora excedunt in magno numero imperfectiora, et sic Angeli materialia, secundum Dei velle.

Art. 4. *An Angeli differant specie.* ℟. Sic, quia differunt ordine, nec habent materiam, et species sumitur secundum diversos gradus naturæ intellectivæ, et magis, et minus causatæ ex formis diversorum graduum variant speciem, secus ex remissione.

Art. 5. *An Angeli sint incorruptibiles.* ℟. Sic, quia carent materia, et operatio ejus est æterna, id est, intelligunt æternum.

QUÆSTIO LI.

De comparatione Angelorum ad corpora.

Art. 1. *An Angeli habeant corpora naturaliter sibi unita.* ℟. Non, et natura intellectualis per se non requirit corpus, nisi per accidens.

Art. 2. *An Angeli assumant corpora.* ℟. Sic aliquando, quia videntur visione corporali, et repræsentantur in corpore moto, et corpus non est ex igne, sed ex aere condensato, qui potest colorari, ut patet in nubibus.

Art. 3. *An Angelus in corpore assumpto exerceat opera vitæ.* ℟. Non, sed opera communia cum non viventibus, ut est motus, locutio, quæ est sensus quidam, et non est propria locutio, nec proprie comedit, sed Christus resurgens vere comedit.

QUÆSTIO LII.

De comparatione Angelorum ad locum.

Art. 1. *An Angelus sit in loco.* ℟. Sic, æquivoce per operationem, seu contactum virtutis, nec continetur a loco, sed e contra; sicut anima continet corpus.
Art. 2. *An Angelus possit esse in pluribus locis simul.* ℟. Non, quia est per virtutem finitam, cui locus comparatur ut unus. Licet Angelus moveat totum cœlum, tamen non est in toto cœlo, quia se applicat uni parti. Item Angelus est definitive in loco.
Art. 3. *An plures Angeli possint esse simul in eodem loco.* ℟. Non, quia non possunt esse duæ causæ completæ unius effectus, et dæmon, et anima in eodem corpore non est eodem modo, quia anima est ut forma, Angelus ut causa movens.

QUÆSTIO LIII.

De motu locali Angelorum.

Art. 1. *An Angelus possit moveri localiter.* ℟. Sic, æquivoce, quia successive potest tangere diversa loca.
Art. 2. *An Angelus transeat per medium.* ℟. In motu continuo sic, in non continuo, non.
Art. 3. *An motus Angeli sit in instanti.* ℟. Non, quia sunt duo nunc, et est prius et posterius, et motus Angeli non est secundum quantitatem virtutis, sed secundum determinationem voluntatis, nec pendet a motu cœli.

QUÆSTIO LIV.

De cognitione Angelorum.

Art. 1. *An intelligere Angeli sit ejus substantia.* ℟. Non, imo nec esse est substantia creaturæ, sed Deus solus est sua substantia, quia est actus purus, et est suum esse, et suum agere.

* Intellectus agens est sua actio per concomitantiam, non per essentiam.

Art. 2. *An intelligere Angeli sit ejus esse.* ℟. Non, et licet sit eadem forma, qua est, et intelligit; sed non eadem ratione est principium essendi, et intelligendi.

Art. 3. *An potentia intellectiva Angeli sit ejus essentia.* ℟. Non, sicut in nulla alia creatura.

Art. 4. *An in Angelis sit intellectus agens, et possibilis.* ℟. Non, quia non habet phantasmata, ut nos, nec sunt in potentia, sed in eis est naturalis scientia.

Art. 5. *An in Angelis sit sola intellectiva cognitio.* ℟. Sic, quia carent corpore, et metaphorice aliqua eis attribuuntur.

QUÆSTIO LV.

De medio cognitionis Angelicæ.

Art. 1. *An Angeli cognoscant omnia per suam substantiam.* ℟. Non, quia est solius Dei, sed per similitudines superadditas. Nam essentia Angeli est terminata, et intellectus est aptus intelligere omnes res: ergo eget aliis, ut intelligat.

Art. 2. *An Angelus intelligat per species a rebus acceptas.* ℟. Non, sed per species ei connaturales a Deo datas. Item cognitio Angeli est indifferens ad distans, et propinquum suum locum. Item movetur localiter, non ad cognoscendum, sed ad agendum in loco.

Art. 3. *An superiores Angeli intelligant per species ma-*

gis universales, quam inferiores. ℟. Sic, et per pauciores, ut sint similiores Deo.

QUÆSTIO LVI.

De cognitione Angelorum ex parte rerum immaterialium.

Art. 1. *An Angelus cognoscat seipsum.* ℟. Sic, per suam substantiam, nec est in potentia ad se intelligendum, et sic non patitur, nec movetur.

Art. 2. *An unus Angelus alium cognoscat.* ℟. Sic, per species impressas intentionales, et si Deus crearet novum Angelum, novam speciem etiam aliis infunderet.

Art. 3. *An Angelus per sua naturalia possit Deum cognoscere.* ℟. Potest habere aliquam cognitionem de Deo, sicut homo, quia imago Dei est impressa in natura Angeli, sed non cognosceret essentiam Dei, quam nulla similitudo repræsentat.

QUÆSTIO LVII.

De cognitione Angelorum respectu rerum materialium.

Art. 1. *An Angeli cognoscant res materiales.* ℟. Sic, per species in ipsis existentes, et res sunt in Angelis secundum esse intelligibile.

Art. 2. *An Angeli cognoscant singularia.* ℟. Sic, quia custodiunt homines, et cognoscunt universalia, et particularia una sola vi intellectiva.

Art. 3. *An Angelus cognoscat futura.* ℟. Futurum in suo esse non, nisi Deus, sed Angelus per conjecturam, at homo in suis causis, vel Deo revelante.

Art. 4. *An Angelus cognoscat cogitationes cordis.* ℟. Non, nec alterius Angeli, sed ex effectu, ut homo, et voluntas hominis non est ei subjecta.

Art. 5. *An Angelus cognoscat mysteria gratiæ.* ℟. Naturaliter non, supernaturaliter sic; sed non omnia, nec

æqualiter, sed inferior illuminatur a superiore. Mysterium Incarnationis in generali fuit omnibus Angelis a principio revelatum.

QUÆSTIO LVIII.

De modo cognitionis Angelicæ.

Art. 1. *An intellectus Angeli aliquando sit in potentia, aliquando in actu.* ℟. Angeli circa ea, quæ sunt in Verbo, semper sunt in actu, quia est beatitudo circa ea, quæ naturaliter cognoscunt: non sunt in potentia respectu habitus, quia habent species, sed respectu actus; sed circa est, quæ habent per revelationem, sunt in potentia respectu habitus, id est, ut discant.

Art. 2. *An Angelus possit simul multa intelligere.* ℟. Sic, quæ repræsentantur unica specie, sed non, si diversis cognitione beatifica cognoscunt omnia simul, quia in unica specie, id est, essentia divina.

Art. 3. *An Angeli cognoscant discurrendo.* ℟. Non, quia non ex uno ad aliud procedunt, licet unum per aliud cognoscant.

Art. 4. *An Angeli intelligant dividendo et componendo.* ℟. Non, quia cognoscunt omnia attributa in prima apprehensione objecti.

Art. 5. *An in intellectu Angeli possit esse falsum.* ℟. Non per se quoad naturalia, sed quoad supernaturalia in malis Angelis sic, et per accidens, quia perversa voluntate subducunt intellectum in bonis, non qui secundum Deum.

Art. 6. *An in Angelis sit cognitio matutina, et vespertina.* ℟. Sic, quia in Verbo res est matutina, in seipsis vespertina.

Art. 7. *An cognitio matutina et vespertina sit una.* ℟. In modo videndi sunt duo, licet objecto sint unum.

QUÆSTIO LIX.

De voluntate Angelorum.

Art. 1. *An Angelo sit voluntas.* ℟. Sic, quia appetunt bonum sub ratione boni, et ubi est intellectus, est voluntas.
Art. 2. *An in Angelo voluntas differat ab intellectu.* ℟. Sic, quia voluntas Angeli est tantum bonorum, intellectus etiam malorum.
Art. 3. *An in Angelo sit liberum arbitrium.* ℟. Sic, quia, qui habet intellectum, habet judicium liberum. Est electio, non cum consilio, sed per subitam acceptationem veritaits: et est nobiliore modo in Angelo, quam in homine, quia intellectus est nobilior.
Art. 4. *An in Angelis sit irascibilis et concupiscibilis.* ℟. Non, quia non habent sensum, nisi metaphorice.

QUÆSTIO LX.

De amore et dilectione Angelorum.

Art. 1. *An in Angelo sit amor naturalis.* ℟. Sic, quia est cognitio naturalis; ergo, et dilectio, seu inclinatio naturalis ad cognitum.
* Amor charitatis non est naturalis.
Art. 2. *An in Angelo sit dilectio electiva.* ℟. Sic, quia meretur, et amor naturalis non est meritorius sine discursu.
Art. 3. *An Angelus diligat se dilectione naturali, et electiva.* ℟. Sic utraque, quia vult sibi bonum utroque amore.
Art. 4. *An unus Angelus naturali dilectione diligat alium sicut seipsum.* ℟. Sic, quia similis, et sunt unum genere; sed ut convenit cum alio, non in natura, sed in aliis, et ab eo differt, non amat amore naturali, sed alio, ut homo diligit civem amore politico, consanguineum naturali.

* Ly *sicut seipsum*, non intelligitur secundum æqualitatem, sed secundum similitudinem. Item dæmon naturaliter amat naturam alterius, sed odit diversitatem in justitia.

Art. 5. *An Angelus naturaliter diligat Deum plusquam seipsum.* ℟. Naturaliter sic, quia inclinatur ad summum bonum, et ut a quo esse Angeli dependet, et in quod inclinatur, ut bonum suum; licet Angeli mali ratione effectus odisse dicantur.

QUÆSTIO LXI.

De productione Angelorum in esse naturæ.

Art. 1. *An Angeli habeant causam sui esse.* ℟. Sic, quia sunt facti, et eorum esse non est essentia.

Art. 2. *An sint producti a Deo ab æterno.* ℟. Non, quia facti, est de fide. Angeli non sunt sub tempore, ut est numerus motus cœli, sed sub ævo.

Art. 3. *An sint creati ante mundum corporeum.* ℟. Non, quia sunt pars mundi; contrarium non est erroneum, sed Græcorum. Deus non est pars universi, sed supra totum: quia in se totum præhabet.

Art. 4. *An sint creati in cœlo Empyreo.* ℟. Sic, non quod in esse et fieri pendeant a cœlo, sed quia sunt nobiliores, ideo in cœlo.

QUÆSTIO LXII.

De perfectione Angelorum in esse gratiae, et gloriae.

Art. 1. *An fuerint in sua creatione beati.* ℟. Non, in supranaturali, sed in naturali; non tamen per discursum, sed statim, quæ consistit in contemplatione Dei.

Art. 2. *An indiguerint gratia ad hoc ut converterentur ad Deum.* ℟. Sic, quia erat supra vires naturæ diligere Deum, ut beatificantem, de quo loquimur, sed naturaliter amabant, ut causam sui esse.

Art. 3. *An Angeli sint creati in gratia.* ℟. Probabiliter sic, tamen potuerunt recedere a Deo, quia erant liberi.
Art. 4. *An Angelus creatus meruerit suam beatitudinem.* ℟. Sic, ut homo; quia beatitudo excedit naturam suam.
Art. 5. *An Angelus statim post unum actum meriti, habuerit beatitudinem.* ℟. Sic, sicut anima e corpore separata, si non sit impedita.
* Actus meritorius, et beatificus non possunt esse simul, cum differant ut perfectum, et imperfectum, sed intercedunt duo instantia, quæ secundum diversos actus, non secundum tempus sumuntur.
Art. 6. *An sint consecuti gratiam, et gloriam secundum quantitatem suorum naturalium.* ℟. Sic, quia gratia, et gloria dantur secundum conatum, ut Angelus toto conatu fertur in beatitudinem, non sic homini, quia impeditur.
Art. 7. *An in Angelis beatis remaneat cognitio naturalis.* ℟. Sic, et etiam dilectio, quia beatitudo non tollit naturam, et possunt esse simul.
Art. 8. *An Angelus beatus possit peccare.* ℟. Non, sed sicut homo vult bonum in communi, sic beatus Deum.
Art. 9. *An Angeli beati possint proficere in beatitudine.* ℟. Non, quia non sunt viatores: possunt habere gaudium accidentale, sed non merentur.

QUÆSTIO LXIII.

De Angelorum malitia quoad culpam.

Art. 1. *An malum culpæ possit esse in Angelis.* ℟. Sic, quia in eis virtus creata potest deficere a rectitudine actus; non tamen peccavit Angelus ex ignorantia, sed in electione convertendo se ab bonum suum, non cum debito ordine, et mensura quod fit sine ignorantia, et non est ex parte rei, sed electionis.
Art. 2. *An in Angelo possit esse tantum peccatum superbiæ, et invidiæ.* ℟. Primum peccatum Angeli secundum

affectum non est, nisi superbia, et invidia, quia est spiritualis, et doluit de bono Dei, appetendo suam singularem excellentiam. Item in dæmone possunt esse omnia peccata quantum ad reatum, quia homines impellunt ad omnia peccata, ut impediant bonum humanum.

Art. 3. *An diabolus appetierit esse ut Deus.* ℟. Sic, sed non per æqualitatem, quia sciebat esse impossibile, et optasset desinere Angelum, quod erat suum esse, sicut si asinus optasset esse equus; sed appetiit esse Deum, per similitudinem, non in quantum potuit assimilari, quia non erat peccatum, sed in eo, in quo non est aptus assimilari, quod est peccatum. Item peccatum Angeli vel fuit, quia finem ad quem naturaliter poterat pervenire appetiit, ut ultimum; vel quia voluit gloriam non ex gratia, sed quasi debitum suæ naturæ, et sic voluit beatitudinem per se, quod soli Deo convenit, et sic supra se.

Art. 4. *An aliqui dæmones sint naturaliter mali.* ℟. Non, quia naturaliter inclinantur in bonum universale, sed voluntarié sunt mali.

* Dolositas in vulpe non est mala vulpi, sed aliis, quia illi est ad victum sagaciter quærendum necessaria.

Art. 5. *An diabolus fuerit malus in primo instanti suæ creationis per culpam propriæ voluntatis.* ℟. Non, quia operatio incipiens cum esse rei tribuitur agenti, et sic Deus esset causa peccati, quod est error: potuit tamen mereri in primo instanti, quia meritum est a Deo. Item omnes Angeli in primo instanti meruerunt, sed dæmones non sunt statim beatificati, quia mortificaverunt meritum, præcedens, peccato; et ita impedimentum posuerunt. Item diabolus peccavit ab initio suit peccati, quia nunquam cessavit peccare.

Art. 6. *An ante creationem, et lapsum Angeli fuerit aliqua mora.* ℟. Sic, quia dæmon post primum instans suæ creationis peccavit.

* Inter duo instantia in operatione dæmonum non datur medium, quia sumuntur penes operationes:

unde in prima operatione omnes fuerunt boni, in secunda sunt distincti. Item Angelus habet liberum arbitrium inflexibile post electionem, homo non.

Art. 7. *An Angelus supremus inter peccantes fuerit supremus inter omnes.* ℟. Sic, quia in eo fuit major occasio.

Art. 8. *An peccatum primi hominis fuerit occasio peccandi aliis.* ℟. Sic, non cogens, sed inducens, sed simul, quia non fuit mora peccandi.

Art. 9. *An tot peccaverint, quot permanserunt.* ℟. Plures permanserunt, quia peccatum est contra naturalem inclinationem, et fuerunt de quolibet ordine.

QUÆSTIO LXIV.

De pœna Dæmonum.

Art. 1. *An intellectus dæmonis sit obtenebratus per privationem cognitionis omnis veritatis.* ℟. In cognitione naturali non. Cognitio gratuita speculativa fuit diminuta, quia non revelantur multa de divinis. Cognitio affectiva, quia per gratiam ducit ad amorem Dei, est penitus ablata, ut charitas. Item vespertina cognitio in eo dicitur nocturna. Item dæmon aliquo modo cognovit mysterium incarnationis ad suum terrorem; imo omnes Angeli cognoverunt, sed non æqualiter.

Art. 2. *An voluntas dæmonum sit obstinata in malo.* ℟. Sic, quia quod in hominibus est more, in Angelis est casus. Item apprehensio Angeli est immobilis; ergo, et appetitus, qui fertur in totum bonum sine discursu, et sic impœnitens.

Art. 3. *An dolor sit in dæmonibus.* ℟. Sic, non sensitivus, sed ut est simplex actus voluntatis. Item dæmon vellet multa esse quæ non sunt: ut multos damnari, dæmones enim sunt invidi; in multis cohibetur eorum voluntas, sic dolent.

Licet de aliquo possent gaudere, et dolere, non sub eadem ratione. Item non dolent de malo culpæ, sed pœnæ.

Art. 4. *An iste aer sit locus pœnalis dæmonum.* ℟. Dæmonibus duplex locus debetur, Infernus ratione culpæ propter se, et aer caliginosus ob exercitium hominum, usque ad diem Judicii, et sic partim remanserunt in aere ad probationem hominum, partim in Inferno ad torquendum damnatos, ubi post judicium omnes erunt, et sic sunt utiles in ordine universi. Dicere, quod hic non patiuntur, est error.

* Dum sunt in aere non minuitur pœna inferni, propter apprehensionem loci non sibi convenientis, et secum ferunt ignem gehennæ.

QUÆSTIO LXV.

De operĕ creationis Creaturæ corporalis.

Art. 1. *An creatura corporalis sit a Deo.* ℟. Sic, sicut spiritualis, quia esse commune est ab una causa.

Art. 2. *An creatura corporalis sit facta propter Dei bonitatem.* ℟. Sic, quia Deus est finis, in quem omnia sunt.

Art. 3. *An sit producta a Deo mediantibus Angelis.* ℟. Non, sed immediate a Deo, quia Angelus non potest creare, quia ad creandum requiritur virtus infinita.

Art. 4. *An formæ corporum sint ab Angelis.* ℟. Non, sed a Deo, et formæ, quæ de novo fiunt, non producuntur per Angelos, quia forma non producitur, sed totum, quod habet esse, potest Deus per motum Angelorum facere formas, sed non fient per influxum, sed per motum, sicut cœlum est causa motiva.

QUÆSTIO LXVI.

De ordine Creationis ad distinctionem.

Art. 1. *An informitas materiæ tempore præcesserit formationem ipsius.* ℟. Non, id est, non fuit creata sine forma, sed præcessit natura, vel origine, quia informitas est conditio materiæ, ut potentia præcedit actum, et pars totum. Item creatio est entis in actu, sed informitas præcessit formationem ut dicit ornatum, et decorem, ut cœlo deerat lux; et terra sub aquis est sine plantis, aer sine lumine. Sed alia opinio potest defendi dicendo, Deus ordinate procedit de potentia ad actum.

Art. 2. *An omnium corporalium sit una materia.* ℟. Corruptibilium, et incorruptibilium non est eadem materia, ut cœli non habent hanc materiam, quæ est corruptibilis, nec forma absorberet primam materiam. Item cœlum habet materiam ad suam formam tantum, a qua perficitur, nec remanet potentia ad esse, sed ad ubi. Corruptibile, et incorruptibile conveniunt in uno genere, non physico, sed logico, propter unam rationem corporeitatis.

Art. 3. *An cœlum Empyreum sit concreatum materiæ informi.* ℟. Sic, sed doctores differunt de die.
Cœlum Empyreum non est ad motum, sed ad locum beatorum, vel ad influendum in inferiora.

Art. 4. *An tempus sit concreatum materiæ informi.* ℟. Sic, sed præcedit natura, non duratione.

QUÆSTIO LXVII.

De opere distinctionis secundum se.

Art. 1. *An lux proprie dicatur in spiritualibus.* ℟. Non, sed metaphorice, quia facit manifestationem.
Art. 2. *An lux sit corpus.* ℟. Non, quia esset penetratio corporum, nec fieret lux in instanti; nisi intelligatur Sol, quia lux interdum sumitur pro corpore luminoso.
Art. 3. *An lux sit qualitas.* ℟. Est qualitas activa consequens formam Solis, vel alterius corporis lucentis.
Art. 4. *An convenienter productio lucis ponatur prima die.* ℟. Sic, quia dies non potest esse sine luce.

QUÆSTIO LXVIII.

De opere secundæ diei.

Art. 1. *An firmamentum factum sit secunda die.* ℟. Sic, ratione formationis, et perfectionis, ut dicitur de Sole (vide ibi).
Art. 2. *An aquæ sint supra firmamentum.* ℟. Sic, sed quales sint ipsæ aquæ nescimus, multi multa.
Art. 3. *An firmamentum dividat aquas ab aquis.* ℟. Sic, sed quomodo, sunt variæ opiniones, (vide).
Art. 4. *An sit unum cœlum tantum.* ℟. Non, sed numerus cœlorum varie a variis sumitur. (vide).

QUÆSTIO LXIX.

De opere tertiæ diei.

Art. 1. *An congregatio aquarum sit convenienter facta.* ℟. Sic, tertia die, et a variis varie exponitur.
Art. 2. *An productio plantarum convenienter facta legatur in tertia die.* ℟. Sic, et exponitur.

QUÆSTIO LXX.

De opere ornatus quartæ diei.

Art. 1. *An luminaria debuerint produci quarta die.* ℟. Sic, et exponitur.
Art. 2. *An convenienter causa productionis luminarium describatur.* ℟. Sic patet ex Scriptura.
Art. 3. *An luminaria cœli sint animata.* ℟. Non, quia cœli non habent operationes animæ, et motor illos movet.

QUÆSTIO LXXI.

De opere quintæ diei.

Art. 1. *An convenienter describatur.* ℟. Sic, quomodo fuerint producta animalia, (vide ibi.)

QUÆSTIO LXXII.

De opere sextæ diei.

Art. 1. *An convenienter describatur.* ℟. Sic, de animalibus (vide ibi.)

QUÆSTIO LXXIII.

De his quae pertinent ad septimam Diem.

Art. 1. *An completio divinorum operum debeat ascribi septimæ diei.* ℟. Sic, quia est perfectio substantiæ.
Art. 2. *An Deus septima die quieverit ab omni opere suo.* ℟. Sic, quia cessavit ab operationis, et desiderii motu.
Art. 1. *An benedictio, et sanctificatio debeantur diei septimæ.* ℟. Sic, quia administrationi, et quieti debetur benedictio. Bonum, de quo alias fit mentio, pertinet ad bonum naturæ, benedictio autem ad propagationem.

QUÆSTIO LXXIV.

De omnibus septem diebus in communi.

Art. 1. *An sufficienter isti dies numerentur.* ℟. Sic, ad distintionem et ornatum operis, alioqui operi Creationis non assignatur dies, vel quia sit in instanti, vel quia est ante tempus.
Art. 2. *An omnes isti dies sint unus dies.* ℟. Sunt variæ opiniones, sed quoad substantiam omnia simul creavit Deus, non quantum ad formationem per distinctionem, et ornatum.
Art. 3. *An Scriptura utatur convenientibus verbis ad exponenda opera sex dierum.* ℟. Sic, quia in singulis operibus sit mentio divini Verbi, a quo facta sunt omnia.

QUÆSTIO LXXV.

De homine constante ex anima, et corpore; et primo de Animae essentia.

Art. 1. *An anima sit corpus.* ℟. Non, sed corporis actus, seu principium vitæ; et est movens motum per accidens.
Art. 2. *An anima humana sit aliquid subsistens.* ℟. Sic, quia habet propriam operationem per se sine organo.
Art. 3. *An animæ brutorum sint subsistentes.* ℟. Non, quia per se non operantur.
Art. 4. *An anima sit homo.* ℟. Non, sed homo est compositum ex anima, et corpore, nisi dicatur a principaliori. Item anima non est persona, quia non habet naturam completam specie.
Art. 5. *An anima sit composita ex materia, et forma.* ℟. Non; quia non esset actus, sed compositum, et primum animatum.
Art. 6. *An anima humana sit corruptibilis.* ℟. Non, quia

est forma subsistens, nec habet contrarietatem, et desiderat naturaliter esse semper.

Art. 7. *An anima et Angelus sint unius speciei.* ℟. Non, quia habent diversas operationes naturales, et in Angelis non est materia.

QUÆSTIO LXXVI.

De unione Animae ad corpus.

Art. 1. *An intellectivum principium uniatur corpori, ut forma.* ℟. Sic, quia rationale facit differentiam in homine.

Art. 2. *An principium intellectivum multiplicetur secundum multiplicationem corporum.* ℟. Sic, secus omnes homines essent unus homo.

Art. 3. *An in homine præter animam intellectivam sint aliæ animæ essentialiter differentes.* ℟. Non, sed est una, et unus homo, alias homo non esset simpliciter unus.

Art. 4. *An in homine sit alia forma præter animam intellectivam.* ℟. Non, quia in homine est unum esse substantiale, quod datur a forma.

Art. 5. *An anima intellectiva convenienter tali corpori uniatur.* ℟. Sic, quia est aptum organum ad operationes animæ.

Art. 6. *An anima intellectiva uniatur corpori mediantibus dispositionibus accidentalibus.* ℟. Non, sed in materia disposita tantum.

Art. 7. *An anima uniatur corpori animalis mediante aliquo corpore.* ℟. Non, quia corpus est per animam; ergo non ante.

Art. 8. *An anima sit tota in qualibet parte corporis.* ℟. Sic, et tota in toto, quia non est forma accidentalis, nec ut materia.

QUÆSTIO LXXVII.

De his quae pertinent ad potentias Animae in genere.

Art. 1. *An ipsa essentia animæ sit ejus potentia.* ℟. Non, quia potentia, et actus sunt in eodem genere, sed operatio, v. g. Angeli non est essentia Angeli, hoc enim est solius Dei; ergo nec hominis, etc. sed est actus primus potentiæ vitam habentis.

Art. 2. *An sint plures potentiæ animæ.* ℟. Sic, quia eget pluribus motibus ad suum finem; ergo et pluribus potentiis.

Art. 3. *An potentiæ distinguantur per actus et objecta.* ℟. Sic, quia posteriora distinguuntur per priora, quæ autem sunt per accidens, non distinguunt actus, vel potentiam, sed differentiam ejus, quod per se potentia respicit.

Art. 4. *An in potentiis animæ sit ordo.* ℟. Sic, vel ordo dependentiæ, et perfectionis, vel generationis, vel ratione objectorum.

Art. 5. *An omnes potentiæ animæ sint in anima vel in subjecto.* ℟. Non omnes, nam organicæ sunt in conjuncto: per prius sunt in anima, ut in principio, quam in conjuncto.

Art. 6. *An potentiæ animæ fluant ab essentia animæ.* ℟. Sic, quia vel sunt in anima, ut in subjecto, vel in composito, quod non est actu, nisi ratione animæ.

Art. 7. *An una potentia animæ oriatur ab alia.* ℟.. Sic, quia actus unius causatur ex alia, ut actus phantasiæ a sensu.

Art. 8. *An omnes potentiæ remaneant in anima a corpore separata.* ℟. Quæ sunt in composito, ut in subjecto, non remanent in anima, nisi virtualiter.

QUÆSTIO LXXVIII.

De potentiis Animae in speciali.

Art. 1. *An quinque genera potentiarum animæ sint distinguenda.* ℟. Sic, id est, vegetativum, sensitivum, appetitivum, motivum secundum locum, et intellectivum ex Arist. et ex parte objecti; sed anima est vel vegetativa, vel sensitiva, vel rationalis. Appetitus non facit gradum, quia reperitur in omnibus ubi est sensus.

Art. 2. *An bene assignentur tres partes vegetativæ.* ℟. Sic, id est, generativa, nutritiva, augmentativa.

Art. 3. *An bene distinguantur quinque sensus exteriores.* ℟. Sic, et mutantur a quinque exterioribus sensibilibus.

* Solæ qualitates tertiæ speciei mutant sensum ex se.

Art. 4. *An interiores sensus bene assignentur.* ℟. Sic, et sunt quatuor, sensus communis, imaginatio, æstimativa, memorativa, quia hi sufficiunt ad vitam animalis perfecti.

QUÆSTIO LXXIX.

De potentiis intellectus.

Art. 1. *An intellectus sit aliqua potentia animæ.* ℟. Sic, quia in solo Deo intellectus est essentia, sicut intelligere est esse Dei.

Art. 2. *An intellectus sit potentia passiva.* ℟. Sic, quatenus perficitur patiendo, non tamen alteratur.

Art. 3. *An sit ponendus intellectus agens.* ℟. Sic, quia debet poni intelligibile in actu, quod non est in rebus, sed in intellectu agente, qui est potentia activa faciens intelligibilia actu per abstractionem specierum a conditionibus materialibus.

Art. 4. *An intellectus agens sit aliquid animæ.* ℟. Sic, sicut intellectus possibilis, non tamen semper intelligit, quia requiritur dispositio sensuum, et præsentia phantasmatum.

Art. 5. *An intellectus agens sit unus in omnibus.* ℟. Non, quia est quædam vis animæ, sed animæ sunt plures.
Art. 6. *An memoria sit in parte intellectiva animæ.* ℟. Si memoria sumatur ut conservativa specierum, est in intellectu; si sumatur pro ut ejus objectum, est præteritum, ut præteritum, est in sensitiva tantum, quia præteritum includit conditiones particulares, quas sensus apprehendit.
Art. 7. *An memoria intellectiva sit alia potentia ab intellectu.* ℟. Ab intellectu possibili non. Memoria est thesaurus conservans species, quando dicitur contineri in intellectu, cum eas acquisivit, et actu non contemplatur.
Art. 8. *An ratio sit alia potentia ab intellectu.* ℟. Non, quia intelligere et ratiocinari sunt ejusdem potentiæ; sicut moveri et quiescere.
Art. 9. *An ratio superior et inferior sint duæ potentiæ.* ℟. Non, sed distinguuntur officiis, et habitibus. Nam rationi superiori sapientia, inferiori scientia tribuitur.
rt. 10. *n intelligentia sit distincta potentia ab intellectu.* ℟. Non, sed est actus intellectus.
Art. 11. *An intellectus speculativus, et practicus sint duæ potentiæ.* ℟. Non, sed differunt per accidens, quia accidit intellectui, ut quod apprehendit ordinet ad opus.
Art. 12. *An Synderesis sit distincta potentia ab aliis.* ℟. Non, quia potentiæ se habent ad opposita, et Synderesis est habitus naturalis intellectus solum ad bonum inclinans.
Art. 13. *An conscientia sit potentia.* ℟. Proprie non, sed est actus, id est, cum alio scientia.

QUÆSTIO LXXX.

De potentiis appetitivis in communi.

Art. 1. *An appetitus sit aliqua specialis potentia in anima.* ℟. Sic, quia est inclinatio cognoscentis incognitum.
Art. 2. *An appetitus sensitivus et intellectivus sint diversæ*

potentiæ. ℟. Sic, quia aliud apprehenditur sensu, aliud intellectu.

QUÆSTIO LXXXI.

De Sensualitate.

Art. 1. *An sensualitas sit solum appetitiva.* ℟. Dicitur a motu sensuali in appetitu sensitivo.

* Corporis sensus-præambuli, et non continentur sub sensualitate. Item sensualitas dividitur contra rationem superiorem, et inferiorem, in unitatem communicant in actu motionis.

Art. 2. *An appetitus sensitivus distinguatur in irascibilem, et concupiscibilem.* ℟. Sic, quia hæc sequitur conveniens, fugat nocivum; per illam resistis. Item hæc est in bonum sine difficultate, illa in bonum arduum.

Art. 3. *An irascibilis et concupiscibilis obediant rationi.* ℟. Intellectui in actu interiori, voluntati in exteriori.

QUÆSTIO LXXXII.

De Voluntate.

Art. 1. *An voluntas appetat aliquid necessario.* ℟. Non, necessitate coactionis simpliciter, quia velle non est contra inclinationem voluntatis, sed voluntas potest velle aliquid necessitate finis, vel ex suppositione, vel neccessitate naturali, ut bonum, ultimum finem; et necessitas naturalis non repugnat voluntario, sed solum necessitas coactionis.

Art. 2. *An voluntas ex necessitate velit quæcunqne vult.* ℟. Non, quia se habet ad opposita.

Art. 3. *An intellectus sit altior potentia, quam voluntas.* ℟. Sic, quia objectum est nobilius et altius, quam bonum, sed aliquando contra secundum quid: ut nobilius est amare Deum quam intelligere Deum; quia voluntas fertur in Deum ipsum, qui nobilior est intellectu; intellectus autem non attingit Deum nisi per species.

Art. 4. *An voluntas moveat intellectum.* ℟. Sic, quia percipimus quæ volumus, sed intellectus movet voluntatem finaliter, quia bonum intellectum est objectum movens voluntatem, ut finis. Item intellectus et voluntas se habent ut excedens, et excessum. Item voluntas movet omnes vires animæ, sed non vegetativas.
Art. 5. *An irascibilis et concupiscibilis debeant distingui in appetitu superiori.* ℟. Voluntas non distinguitur in irascibilem, et concupiscibilem, quia objectum voluntatis est solum bonum universale, nisi improprie, id est, ut irascibilis impugnat malum ex judicio rationis, et concupiscibilis, per desiderium boni. Ideo spes dicitur esse in irascibili, et charitas in concupiscibili.

QUÆSTIO LXXXIII.

De libero Arbitrio.

Art. 1. *An homo sit liberi arbitrii.* ℟. Sic, quia homo in agibilibus non est determinatus ad unum, sed se habet ad opposita. Eccl. 15. *Reliquit Deus hominem in manu consilii sui.*
* Homo non facit quod vult, quia appetitus repugnat. Item non est volentis, quia liberum arbitrium non sufficit ad gloriam. Item movetur a seipso, sed concurrit Deus secundum naturas rerum. Item vitæ hominis possunt impediri quantum ad executionem, non quantum ad electiones.
Art. 2. *An liberum arbitrium sit potentia.* ℟. Sic, et non est habitus, licet in eo sit habitus, ut in potentia, licet nominetur ex actu arbitrii.
Art. 3. *An liberum arbitrium sit potentia appetitiva.* ℟. Sic, quia electio ejus actus est in potentia appetitiva.
* Dicitur liberum arbitrium quasi liberum judicium, quia judicium terminatur per acceptionem appetitus, cujus potentiæ est liberum arbitrium.
Art. 4. *An liberum arbitrium sit alia potentia a voluntate.* ℟. Non, sed differunt diversis actibus; simile est in intellectu, intelligere et ratiocinari.

QUÆSTIO LXXXIV.

Quomodo Anima coniuncta intelligat corporalia, quae sunt infra se.

Art. 1. *An anima cognoscat corporalia per intellectum.* ℟. Sic, cognitione immateriali universali, et necessaria, alias non datur scientia physica, quæ est de corpore mobili, cum scientia sit in solo intellectu.

Art. 2. *An anima per suam essentiam intelligat corporalia.* ℟. Non, sed solus Deus cognoscit omnia per suam essentiam, qua continet omnia immaterialiter.

Art. 3. *An anima intelligat omnia per species naturaliter inditas.* ℟. Non, sed est tanquam tabula rasa; quia deficiente sensu, deficit scientia illorum sensibilium.

Art. 4. *An species effluant in animam ab aliquibus formis separatis.* ℟. Non, quia non indigeret sensu ad intelligendum.

Art. 5. *An anima cognoscat res immateriales in rationibus æternis.* ℟. Anima beata sic, id est, in Deo, hic per species a rebus acceptas.

Art. 6. *An intellectiva cognitio accipiatur a rebus sensibilibus.* ℟. Aliqua ratione sic, quia non fit sine phantasmate quod fit a sensu.

Art. 7. *An intellectus possit actu intelligere per species intelligibiles, non convertendo se ad phantasmata.* ℟. Non dum est in corpore, quare cum aliquid cognoscere volumus, formamus phantasmata.

Art. 8. *An judicium intellectus impediatur per ligamentum sensuum.* ℟. Sic; quare, quæ contingunt in somno, non sunt peccata, quia ligato sensu ignoratur finis seu terminus judicii.

QUÆSTIO LXXXV.

De modo, et ordine intelligendi.

Art. 1. *An intellectus noster intelligat res corporeas, et materiales per abstractionem a phantasmatibus.* ℟. Sic, quia abstrahit a singularibus.

Art. 2. *An species intelligibiles abstractæ a phantasmate sint ut id, quod intellectus intelligit.* ℟. Non, sed sunt ut id, quo intelligit, ut species sensibilis, quæ non sentitur, sed est id quo sentitur.

Art. 3. *An magis universalia sint priora in nostra cognitione intellectuali.* ℟. Sic, quia per notitiam incompletam, id est, genericam venitur ad specificam.

Art. 4. *An possimus multa simul cognoscere.* ℟. Non per modum multorum, sed per modum unius.

Art. 5. *An intellectus noster intelligat componendo, et dividendo.* ℟. Sic, quia discurrit, Angelus intelligit composita, sed non componit.

Art. 6. *An intellectus possit esse falsus.* ℟. Circa proprium objectum, id est, quod quid rei, et circa prima principia non, ut sensus, sed componendo, et discurrendo.

Art. 7. *An unam et eandem rem unus alio melius cognoscat.* ℟. Ex parte cognoscentis sic, sicut in visu, ex parte rei intellectæ non.

Art. 8. *An intellectus prius intelligat indivisibile, quam divisibile.* ℟. Indivisibile, ut continuum, vel secundum speciem sic; indivisibile actu et potentiæ, non.

QUÆSTIO LXXXVI.

Quid intellectus in rebus materialibus cognoscat.

Art. 1. *An intellectus noster cognoscat singularia.* ℟. Primo, et directe, non, sed sensus cognoscit, sed indirecte convertendo se ad phantasma, quo singulare repræsentatur.

* Singulare ut sic potest cognosci ab intellectu, non ut materiale, quia nihil intelligitur, nisi immaterialiter.

Art. 2. *An intellectus noster possit cognoscere infinita.* ℟. Sic, infinita in potentia, quia est ejus objectum, sed non infinitum in actu, Deum non totaliter.

Art. 3. *An intellectus cognoscat contingentia.* ℟. Ut habent quid necessitatis directe cognoscuntur, id est, ut universalia, et sic datur moralis, et scientia degener, et corruptibilis; sed contingentia, ut sic directe a sensu cognoscuntur, indirecte ab intellectu, quia sunt individua materialia.

Art. 4. *An intellectus noster cognoscat futura.* ℟. Futura, ut sic, non, nisi reflexe, quia sunt singularia: ut in causis, sic. Potest homo per somnium aliquid futurum prænoscere.

QUÆSTIO LXXXVII.

Quomodo anima seipsam et ea quæ sunt in ipsa cognoscat.

Art. 1. *An anima intellectiva seipsam cognoscat per suam essentiam.* ℟. Non, sed per actum, ut intelligit alia. Item Angelus se intelligit per essentiam, non tamen omnia, ut facit Deus, qui est actus purus.

Art. 2. *An intellectus cognoscat habitus animæ per essentiam eorum.* ℟. Non, sed per actus, sicut et se, quia habitus non est actus. Fides cognoscitur per actus interiores, dum quis percipit se credere.

Art. 3. *An intellectus cognoscat proprium actum, seu intelligere.* ℟. Sic, quia est in actu, sed prius objectum, quod est extra, et materiale, secundo actum, tertio se: non sic in Angelis, quia primum objectum intelligere Angeli est essentia.

Art. 4. *An intellectus intelligat actum voluntatis.* ℟. Sic, quia intelligo me velle.

* Verum includit bonum, et e contra, et ideo quod cadit sub voluntate, cadit etiam sub intellectu, et contra.

QUÆSTIO LXXXVIII.

Quomodo anima cognoscat ea, quae supra se sunt.

Art. 1. *An anima in hac vita possit cognoscere substantias immateriales per seipsas.* ℟. Non, quia non cognoscit sine phantasmate. Platonis et Auerrois opiniones confutantur.

Art. 2. *An intellectus noster per cognitionem materialium perveniat ad cognitionem immaterialium.* ℟. Non perfecte, quia habent quidditatem alterius rationis.

Art. 3. *An Deus sit primum, quod ab humana mente cognoscitur.* ℟. Non, quia cognoscitur per creaturas; et primum cognitum a nobis, est quidditas materialis, quia est proprium objectum intellectus.

* Lumen divinum est id quo, non id quod primum cognoscimus. Item in nobis non est perfecta imago Dei, ut est in Filio; ideo per eam non cognoscimus Deum.

QUÆSTIO LXXXIX.

De cognitione animæ separatæ.

Art. 1. *An anima separata a corpore possit intelligere.* ℟. Sic, sed alio modo, quia erit in alio modo essendi, id est, intelliget sine phantasmate, quod erit ei præter naturam.

Art. 2. *An anima separata cognoscat substantias separatas.* ℟. Sic, sicut seipsam per seipsam, quia in modo essendi sunt conformes, non tamen Angelos, quia superant modum essendi suæ naturæ, et loquimur de cognitione naturali, non de beatifica, sed intelliget Angelos per similitudinem impressam a Deo.

Art. 3. *An anima separata omnia naturalia cognoscat.* ℟. Sic, in communi, et confuse per species infusas, modo non naturali.

Art. 4. *An anima separata cognoscat singularia.* ℟. Aliqua, sed non omnia, et imperfecte, et Angelus perfecte, et per species infusas.

Art. 5. *An habitus scientiæ acquisitæ remaneant in anima separata.* ℟. Sic, ut sunt in intellectu, qui non corrumpitur, sed dispositiones in potentiis sensitivis peribunt.

* Et scientia destruetur quoad actum.

* Potest esse simul cum scientia infusa, quia diversa.

Art. 6. *An actus scientiæ acquisitæ maneat in anima separata.* ℟. Sic, sed non eodem modo, id est, non per conversionem ad phantasmata.

Art. 7. *An distantia localis impediat cognitionem animæ separatæ.* ℟. Non, quia lumen divinum, quo anima separata intelligit, eodem modo se habet distans, et propinquum.

Art. 8. *An anima separata cognoscat quæ hic aguntur.* ℟. Non, quia non cognoscit singularia, nisi per vestigium, aut effectum, quæ non sunt ad omnia, vel nisi Deus revelet. Animæ beatorum probabilius cognoscunt omnia, quæ æquantur Angelis, non tamen tristantur de malis. Item defuncti si apparent nobis, est miraculum: vel dæmon, vel Angelus hoc facit etiam ipsis ignorantibus. Samuel autem apparuit Saul in revelatione divina.

QUÆSTIO XC.

De prima hominis productione quantum ad animam.

Art. 1. *An anima sit facta, vel sit de substantia Dei.* ℟. Est facta, et non est de substantia Dei, et simplex seipso differt.

Art. 2. *An anima sit producta in esse per creationem.* ℟. Sic, quia est forma subsistens.

* In anima materiale est essentia, formale vero est esse participatum.

Art. 3. *An anima rationalis sit producta a Deo immediate.*

℟. Sic, per creationem, et nil præsupponitur, et sic est impossibile fieri ab Angelis.

Art. 4. *An anima humana fuerit producta ante corpus.* ℟. Non, sed simul quia hæc est ejus perfectio, et Deus fecit res in statu perfecto suæ naturæ.

QUÆSTIO XCI.

De productione corporis primi hominis.

Art. 1. *An corpus primi hominis sit de limo terræ.* ℟. Sic, id est, de terra aquæ permixta: et quia homo communicat cum omnibus creaturis, ideo dicitur minor mundus.

Art. 2. *An humanum corpus sit immediate a Deo productum.* ℟. Sic, primum corpus hominis, et necessario, quia non potuit generari.

Art. 3. *An corpus hominis habuerit convenientem dispositionem.* ℟. Sic, quia opera Dei perfecta, et imperfectio est ex parte materiæ.

Art. 4. *An productio corporis humani explicetur convenienter.* ℟. Sic, ut patet in Genesi.

* Faciamus, id est, Trinitas, cujus imago est in homine.

QUÆSTIO XCII.

De productione mulieris.

Art. 1. *An mulier debuerit produci in prima productione rerum.* ℟. Fuit necesse pro generatione, et quo vivens est perfectius, eo vis generandi passiva debet esse magis distincta ab activa, ut exerceantur operationes perfectiores ipsa generatione.

* Fœmina est occasionative respectu agentis particularis, quod intendit simile, et fit propter debilitatem virtutis agentis, dispositionem materiæ, et transmutationem ab extrinseco a ventis frigidis, et australibus, sed est intenta ab agente universali, et natura.

Item quæ possunt esse occasio peccandi fiunt a Deo, ut mundus sit perfectus, et quia Deus ex malo colligit bonum.

Art. 2. *An mulier debuerit fieri a viro.* ℟. Sic, fuit conveniens ob multa; Eva non fuit propinqua Adam, quia non per generationem.

Art. 3. *An mulier debuerit formari ex costa viri.* ℟. Sic, quia socia; non ex capite, quia non domina; nec ex pede, quia non serva: et ob Sacramenta quæ de latere Christi fluxerunt.

Art. 4. *An mulier fuerit immediate formata a Deo.* ℟. Sic, ut Adam, nec potuit a creatura formari.

QUÆSTIO XCIII.

De fine, sive termine productionis hominis.

Art. 1. *An imago Dei sit in homine.* ℟. Sic, sed imperfecta, nec secundum æqualitem, quia distat a Deo infinite.

Verbum est perfecta imago Dei cum identitate naturæ, et non est ad imaginem: in creaturis est analogice.

Art. 2. *An imago reperiatur in creaturis irrationalibus.* ℟. Non, nisi imperfecte, quia imago est similitudo ex alio expressa secundum speciem, vel proprium accidens, seu figuram; et sic vermis non est imago hominis, licet ex ipso generetur, sed homo Dei sic, quia sapit ut Deus.

Art. 3. *An ngelus sit magis ad similitudinem Dei, quam homo.* ℟. Sic, quia in eo perfectior natura: homo secundum quid est similior Deo, quam Angeli.

Art. 4. *An imago Dei inveniatur in quolibet homine.* ℟. Sic, quia in quolibet est aptitudo ad intelligendum, et amandum Deum, sed in justis est imago recreationis, quæ est in habitu, et in beatis est imago secundum actum gloriæ.

Art. 5. *An in homine sit imago Dei quoad Trinitatem*

Personarum. ℟. Sic, sed infertur ex imagine naturæ divinæ. Si in homine esset perfecta Dei imago, homo conoscendo se, conosceret Deum. Item homo est factus ad imaginem Trinitatis.

Art. 6. *An in homine sit imago Dei solum secundum mentem.* ℟. Sic, sed secundum alias partes est per modum vestigii: nam imago repræsentat per modum speciei, vestigium per modum effectus, qui non attingit similitudinem speciei.

Art. 7. *An imago Dei inveniatur in anima secundum actus.* ℟. Imago Trinitatis est secundum actus verbi, et amoris.

* Quia mens nostra est in nobis ignota, accipitur imago secundum tres potentias, Intellectus, voluntatis, memoriæ. Item imago Trinitatis est semper in anima habitualiter.

Art. 8. *An imago Trinitatis in anima sit solum per comparationem ad objectum, id est, Deum.* ℟. Sic, quia repræsentat secundum speciem divinas personas.

Art. 9. *An similitudo convenienter distinguatur ab imagine.* ℟. Sic, quia similitudo est communior, et sic est præmbula ad imaginem, sed ut significat perfectionem imaginis, est sequens illam.

QUÆSTIO XCIV.

De statu et conditione primi hominis quantum ad intellectum.

Art. 1. *An primus homo per essentiam Deum viderit.* ℟. Non, quia poterat peccare, et Beatus non potest peccare, sed Deum cognoscebat altiori cognitione, quam nos, id est, media inter nostram, et beatam, sed forte vidit Deum in raptu in sopore. Item vidit altiori modo, quia non impediebatur a sensibilibus, et ante peccatum.

Art. 2. *An Adam in statu innocentiæ viderit Angelos per essentiam.* ℟. Non, quia intelligebat per phantasmata.

Art. 3. *An primus homo habuerit scientiam omnium.* ℟. Sic naturaliter scibilium omnium; quia imposuit nomina rebus, et quia ut primus debebat alios instruere: supernaturalium vero quantum opus erat ad vitæ regimen.

* Habuit scientiam per species infusas. Item in naturali scientia poterat proficere quantum ad experimentum, non quantum ad numerum scitorum, sed in supernaturalibus sic.

Art. 4. *An homo in primo statu potuisset decipi.* ℟. Non, quia in illo statu non erat malum; ergo nec falsum, quia falsum est malum intellectus.

QUÆSTIO XCV.

De his, quae attinent ad voluntatem primi hominis, id est, de gratia et justitia.

Art. 1. *An primus homo fuerit creatus in gratia.* ℟. Sic, ut Angelus, quia ratio erat subjecta Deo, et rationi vires inferiores, et animæ corpus: prima subjectio fuit causa secundæ, et secunda tertiæ.

Art. 2. *An in primo homine fuerint animæ passiones.* ℟. In statu innocentiæ non erant circa malum, nec in bonum non habitum, et non habendum, sed erant passiones boni præsentis, ut gaudium et amor, vel futuri in suo tempore habendi, ut desiderium, et spes, non tamen affligens, consequentes ex imperio rationis, cui appetitus erat subjectus, non sic in nobis.

Art. 3. *An Adam habuerit omnes virtutes.* ℟. Aliqualiter sic. Nam virtutes, quæ non continent imperfectionem, ut justitia, vel si continent, non repugnant perfectioni primi status, ut fides et spes erant in habitu, et actu, sed quæ continent imperfectionem, et repugnant illi statui, erant secundum habitum tantum, ut pœnitentia, misericordia.

Art. 4. *An opera primi hominis fuerint magis efficacia ad merendum, quam opera nostra.* ℟. Absolute sic, quia

in majori virtute; proportionaliter, non, quia nos habemus majorem difficultatem post peccatum.

QUÆSTIO XCVI.

De dominio, quod homini in statu innocentiae competebat.

Art. 1. *An Adam in statu innocentiæ dominaretur animalibus.* ℟. Sic, quia sic Deus providit, et quia erant inferiora.

Art. 2. *An homo habuisset dominium super omnes alias creaturas.* ℟. Sic, eis utendo fine impedimento, non tamen Angelis, in quibus est ratio, secundum quam homo dominatur.

Art. 3. *An homines in statu innocentiæ fuissent æquales.* ℟. Non, sed fuisset disparitas in sexu, in ætate, in justitia, scientia, libero arbitrio; circa corpus in complexione, pulcritudine, viribus; sed non erat peccatum, nec defectus, nec in anima, nec in corpore.

Art. 4. *An homo in statu innocentiæ homini dominabatur.* ℟. Non erat dominium ut opponitur servituti, quia talis subjectio est pœna, sed erat ut dicit bonum commune subjecti, ut inter Angelos alii aliis dominantur.

QUÆSTIO XCVII.

De his quae pertinent ad conservationem individui in illo statu.

Art. 1. *An homo in illo statu fuisset immortalis.* ℟. Sic, non ex parte materiæ, vel formæ, sed ex parte causæ efficientis, id est, per vim divinitus datam.

Art. 2. *An homo in illo statu fuisset impassibilis.* ℟. Non movebatur a naturali dispositione, quia virtus animæ prohibebat, sed erat passibilis passione communiter dicta, ut in sentire, intelligere, dormire, etc.

Art. 3. *An homo in eo statu indiguerit cibis.* ℟. Sic, quia habebat vegetativam alendam cibo, et si non edisset peccasset, cum id ei præceptum fuerit.
Art. 4. *An homo per lignum vitæ fuisset consecutus immortalitatem in eo statu.* ℟. Sic, sed non simpliciter; quia erat ne eum senectus dissolveret, alia ligna erant ad sustentationem.

QUÆSTIO XCVIII.

De pertinentibus ad conservationem speciei.

Art. 1. *An in statu innocentiæ fuisset generatio.* ℟. Sic ad multiplicationem generis humani, alias peccatum fuisset necessarium propter tantum bonum, quale est hominis propagatio, licet Adam fuisset incorruptibilis.
Art. 2. *An in statu innocentiæ fuisset generatio per coitum.* ℟. Sic, et ideo Eva fuit data in adjutorium, in qua erat virtus passiva, sed non fuisset immoderata concupiscentia, vel libido. Item ibi continentia non fuisset laudabilis, quia ordinata. Item tunc coitus fuisset sine corruptione integritatis, sicut emittitur menstruus cruor cum integritate.

QUÆSTIO XCIX.

De generatione prolis generandæ, quantum ad corpus.

Art. 1. *An pueri tunc nati habuissent virtutem perfectam ad motum membrorum.* ℟. Non sufficientem ad quoslibet actus, quia imperfecti ut nunc, non tamen fuisset infirmitas, sicut accidit nunc pueris; et quia habent cerebrum magnum, et humidum, ideo non possunt, sed animalia ex siccitate possunt; nec fuissent defectus seniles, qui ordinantur ad corruptionem, sed tantum defectus pueriles, qui sequuntur generationem.

Art. 2. *An in primo statu natæ fuissent fœminæ.* ℟. Sic, quia est ad complementum naturæ humanæ, et fuissent tot, quot viri.

QUÆSTIO C.

De conditione prolis generandæ quantum ad justitiam.

Art. 1. *An homines fuissent nati cum justitia.* ℟. Sic, quia justitia originalis erat domum Dei datum toti naturæ, quæ gratia non erat transfusa per virtutem feminalem sed conferebatur homini statim cum haberet animam rationalem.

Art. 2. *An pueri tunc nati, fuissent in justitia confirmati.* ℟. Non, quia poterant peccare, sicut parentes.

QUÆSTIO CI.

De conditione prolis generandæ quantum ad scientiam.

Art. 1. *An in statu innocentiæ pueri fuissent nati in scientia perfecti.* ℟. Non, sed sine difficultate acquisivissent discendo, inveniendo, quia anima est ut tabula rasa; et ubi non est authoritas, sequimur conditionem naturæ, cui naturale est, ut homo scientiam per sensus acquirat.

Art. 2. *An pueri mox nati habuissent usum rationis.* ℟. Non, quis sensus et vires inferiores sunt impediti ob nimiam humiditatem cerebri, et quia natura procedit ab imperfecto ad perfectum.

QUÆSTIO CII.

De loco hominis, qui est Paradisus.

Art. 1. *An Paradisus sit locus corporeus.* ℟. Sic, positus in parte Orientis, qui Oriens est nobilior pars, cum sit dextera cœli.

Art. 2. *An Paradisus sit locus conveniens habitationi humanæ.* ℟. Sic, quia ibi erant remedia ne homo corrumpatur. Item Paradisus adhuc durat, ubi dicitur esse Enoch, et Elias, et est locus temperatissimus.

Art. 3. *An homo positus sit in loco illo ut operaretur, et custodiret illum.* ℟. Sic, dupliciter, vel ut homo operaretur, et custodiret Paradisum sine labore, sed injucunde.

Art. 4. *An homo fuerit factus in Paradiso.* ℟. Non, sed extra, et postea positus in eo transferendus in cœlum, quia erat locus congruus quantum ad incorruptionem humanam, quæ incorruptio non erat naturalis, sed ex dono Dei, sed Angelus quia incorruptibilis fuit formatus in cælo Empyreo; Eva in Paradiso non propter eam, sed ratione principii, ex quo corpus ejus formabatur.

QUÆSTIO CIII.

De gubernatione rerum in communi.

Art. 1. *An mundus gubernetur ab aliquo.* ℟. Sic, a Deo, qui producit res ad suos fines, quod est gubernare.

Art. 2. *An finis gubernationis mundi sit aliquid extra mundum.* ℟. Sic, quia bonum quod est finis est extrinsecum, scilicet Deus.

Art. 3. *An mundus gubernetur ab uno.* ℟. Sic, quia optima gubernatio est quæ fit per unum. Item de ratione boni est unitas, quam omnes appetunt, ut finem ultimum.

Art. 4. *An gubernationis effectus sit unus tantum, et non plures.* ℟. Ex parte finis, in quem omnia tendunt, id est, assimilari summo bono, unus est effectus; sed effectus divinæ gubernationis in generali sunt duo, id est, conservatio rerum in bono, et motio earum ad bonum, id est, quod una res aliam moveat in bonum; sed effectus divinæ gubernationis in particulari sunt innumerabiles, quia quodlibet assimilatur secundum modum suum.

Art. 5. *An omnia divinæ gubernationi subdantur.* ℞. Sic, quia ejusdem est creare et gubernare in finem Deum. Deo non est cura de bobus, quantum ad modum quo movet rationalem creaturam.

Art. 6. *An omnia immediate gubernentur a Deo.* ℞. Quantum ad rationem gubernationis, quia ejus providentia est immediata, quantum ad executionem Deus quædam gubernat mediantibus aliis.

Art. 7. *An aliquid possit contingere præter ordinem divinæ gubernationis.* ℞. Non, quia Deus est causa universalis in ratione totius entis, quæ impediri non potest, sicut causa particularis; item malum etiam est sub divina gubernatione, quia semper fundatur in bono, nec datur aliquid totaliter malum. Item respectu Dei nihil est causale, sic contingentia, sed respectu causæ particularis.

Art. 8. *An aliquid possit reniti contra ordinem gubernationis divinæ.* ℞. Non in universali, quia semper tendit in bonum, et nullus homo respiciens ad malum operatur, licet peccator nitatur contra particulare bonum sibi conveniens.

QUÆSTIO CIV.

De effectibus divinæ gubernationis in speciali.

Art. 1. *An creaturæ indigeant ut a Deo conserventur in esse.* ℞. Sic, est de fide, qnia sunt effectus dependens a Deo in fieri, et esse; sicut illuminatio aeris a sole in fieri, et esse. Nota quando effectus naturalis recipit impressionem agentis secundum eandem rationem, ut est in agente, tunc pendet a causa in fieri tantum; sed quando nôn est natus recipere impressionem agentis secundum eandem rationem, ut Cœli sunt causa inferiorum, tunc tale agens non solum est causa fiendi, sed etiam essendi. Hinc patet, ut aqua calefacta ab igne, cessante actione remaneat calefacta, non vero aer remaneat illuminatus cessante actione Solis.

* Deus non potest communicare creaturæ, ut conservetur in esse, sua actione cessante; sicut non potest ei communicare, quod non sit causa illius. Item conservatio rerum a Deo non est per novam actionem, sed per continuationem actionis, quæ dat esse, quæ est sine motu, et tempore.

Art. 2. *An Deus immediate omnem creaturam conservet.* ℟. Aliquas conservat in esse tam indirecte, quam directe mediantibus causis aliquibus; sicut eidem dat esse indirecte per causas impedientes corruptionem, ut sal respectu carnium: directe quando aliqua creatura secundum suum esse pendet ab illa causa: licet Deus immediate, tamen conservat mediate sed nulla seipsam, quia nulla est causa sui ipsius, sed alterius.

Art. 3. *An Deus possit aliquid in nihilum redigere.* ℟. Potest omnia, quia potest eis non influere esse, et sic desinerent esse.

* Deus per se non potest esse causa tendendi in non esse, sed hoc habet creatura ex seipsa, quia est ex nihilo, sed Deus per accidens subtrahendo suam actionem.

Art. 4. *An aliquid in nihilum redigatur.* ℟. Non, quia nec naturaliter, nec divina bonitas hoc facit.

QUÆSTIO CV.

De mutatione creaturarum a Deo.

Art. 1. *An Deus possit immediate movere materiam ad formam.* ℟. Sic, quia potest reducere ad actum potentiam passivam.

* Angeli et dæmones operantur circa visibilia, non imprimendo formas, sed adhibendo semina corporalia.

Art. 2, *An Deus possit immediate movere aliquod corpus.* ℟. Sic, quodcunque corpus, secundum quemcumque motum. Nota, Deus movet creaturam non per contactum corporalem, sed spiritualem, sed ipse non tangitur a creatura, et licet virtus Dei movens sit infinita, tamen operatur in effectibus secundum quod eis convenit, et sic non in instanti.

Art. 3. *An Deus moveat immediate intellectum creatum.* ℟. Sic, quia illum docet, dat vim intelligendi, dat species intelligibiles, imprimit similitudines.

Art. 4. *An Deus possit movere voluntatem creatam.* ℟. Sic sufficienter ut objectum, quia virtus passiva voluntatis se extendit ad bonum universale, quod est ejus objectum, et solus Deus est bonum universale, sed bonum creatum est particulare, et non movet sufficienter,* et efficaciter. Item Deus movet voluntatem interius eam inclinando, quia est primum movens, et ultimus finis, sed non cogit illam, quia dat propriam inclinationem; et sic etiam moveri potest a seipsa, unde ratio meriti, vel demeriti non tollitur.

Art. 5. *An Deus operetur in omni operante.* ℟. Sic, sed res habent etiam propriam operationem, secus frustra essent virtutes operativæ rebus tributæ.

* Deus operatur in nobis per modum primi agentis, et sic non est superflua operatio secundi agentis.

Art. 6. *An Deus possit facere aliquid præter ordinem rebus inditum.* ℟. Sic, prout ordo pendet a secunda causa, sed non potest facere contra ordinem rerum prout dependet a prima causa, quia faceret contra præscientiam suam, quod est, impossibile, et quod Deus sic agit, est præter naturam, non contra, quia actio naturalis pendet a Deo; secus si homo jaceret lapidem in altum, tunc esset contra naturam lapidis, quæ non pendet ab homine. Item cum Deus agit præter hunc ordinem, non mutatur, quia sibi reservavit aliter se facturum aliquando.

Art. 7. *An omnia quæ Deus facit præter ordinem naturæ sint miracula.* ℟. Sic, quæ fiunt a Deo præter causas nobis notas, dicuntur miracula, id est, admiratione digna: potest tamen aliquid esse mirum uni, quem causa latet, alteri vero non, quem causa non latet.

Art. 8. *An unum miraculum sit majus alio.* ℟. Sic, quia non magis excedit facultatem naturæ, eo majus est miraculum, et exceditur natura, vel secundum substantiam facti, ut penetratio corporum, vel in eo, in quo sit ut resuscitat mortuorum, vel in modo, et ordine faciendi, ut cum statim quis a febri curatur.

QUÆSTIO CVI.

Quomodo una creatura moveat aliam.

Art. 1. *An unus Angelus illuminet alium.* ℟. Sic, quia manifestat cognitam veritatem alteri, quia virtus intellectiva inferioris confortatur ex conversione superis Angeli ad ipsam, ut corpus minus calidum crescit cum ei appropinquat magis calidum, et quod est appropinquatio in corpore, est conversio in Angelis. Ut immediate videt Deum unus non docet alium, sed ut cognoscit magis rationes operum Dei, superior docet inferiorem confortando lumen naturale.

Art. 2. *An unus Angelus possit movere voluntatem alterius.* ℟. Non, sed solus Deus, qui potest justificare. Item solum bonum universale, quod est Deus, movet voluntatem objective sufficienter, ut in beatis. Item voluntas est inclinatio volentis in volitum, et sic præter Deum nemo illam immutare potest. Angelus persuadere potest monstrando bona creata ordinata in honorem Dei.

Art. 3. *An Angelus inferior possit illuminare superiorem.* ℟. Non, sed contra, superior illuminat inferiorem, ne turbetur ordo.

Art. 4. *An Angelus superior illuminet inferiorem.* ℟. Sic, quia creaturæ habent ex divina bonitate diffundere bona, quæ acceperunt in aliam; sed quanto sunt Deo propinquiores, eo majora bona participant, sed non communicant ita evidenter, ut habent. Item usque ad finem mundi semper superioribus Angelis aliquid novi revelatur pertinens ad dispositionem mundi, et salutem electorum.

QUÆSTIO CVII.

De locutionibus Angelorum.

Art. 1. *An unus Angelus alteri loquatur.* ℟. Sic, et loqui est conceptum mentis alteri manifestare, et fit quando voluntas Angeli vult ut conceptus suæ mentis alteri manifestetur, et statim cognoscitur, non sic in homine, quia per sensus explicatur. Item locutio Angeli est interior, et non sufficit quod concipiat, sed ut velit loqui.

Art. 2. *An inferior Angelus superiori loquatur.* ℟. Sic, quia potest manifestare suum conceptum, quia omnis illuminatio Angeli est locutio, sed non omnis locutio est illuminatio, quæ pendeat a Deo tanquam a principio, ratione cujus aliqui dicuntur superiores, et ideo illis competit illuminatio.

Art. 3. *An Angelus Deo loquatur.* ℟. Sic, ut aliquid a Deo accipiat, vel ut consultet divinam voluntatem de agendis, vel admirando ejus mentem. Non loquitur, ut Deo aliquid manifestet, sed ut discat. Item semper loquuntur cum Deo laudantes ipsum, sed non semper consulentes de agendis.

Art. 4. *An localis distantia in locutione Angelica operetur aliquid.* ℟. Non, quia intellectualis operatio abstrahit a loco, et tempore.

Art. 5. *An cum unus loquitur uni, omnes percipiant locutionem.* ℟. Non, quia locutio pendet a voluntaria dispositione loquentis.

QUÆSTIO CVIII.

De ordinatione Angelorum secundum Hierarchias et ordines.

Art. 1. *An omnes Angeli sint unius hierarchiæ.* ℟. Angeli cum hominibus non sunt unius hierarchiæ, quia

non gubernantur uno modo a Deo, quia Angeli puris illuminationibus, homines similitudinibus sensibilium. Item Angeli non sunt una hierarchia inter se, sed faciunt tres, quia non eodem modo gubernantur a Deo, quia superiores recipiunt lumen universalius, quam inferiores, id est, a Deo; secundi a causis creatis universalibus; tertii, ut applicantur singulis rebus, prout dependent a propriis causis. Item Angeli, et rationales creaturæ, quatenus Deus unus est princeps omnium, cujus possunt esse participes, et sic ut omnes vident essentiam Dei, non distinguuntur hierarchiæ, sed in ordine ad res creatas sic. Item homines sunt unius hierarchiæ, quia eis est unus modus intelligendi connaturalis. In Deo non est hierarchia.

Art. 2. *An in una hierarchia sint plures ordines.* ℟. Sic, tres, quia est multitudo ordinata sub uno Deo, sed habent diversa officia, et actus secundum quos attenditur diversitas graduum, scilicet, supremum; medium, infinitum, ut in politia humana, in qua sunt optimates, viri honorabiles, et populus.

Art. 3. *An in uno ordine sint plures Angeli.* ℟. Sic, sicut quælibet stella habet suum ordinem, sed nobis est incognitus. Item Angeli unius ordinis sunt aliquo modo æquales secundum similitudinem ordinum, sed non simpliciter.

Art. 4. *An distinctio hierarchiarum, et ordinum sit a natura in Angelis.* ℟. Sic, secundum dona naturalia ad finem acceptum secundum facultatem naturæ ipsorum, ut scilicet cognoscant et ament Deum naturaliter; sed si finem Angelorum accipias supra naturalem facultatem eorum, ut vident Deum clare, tunc ordines distinguuntur completive secundum dona gratuita, dispositive secundum naturalia, quia Angelis data est gratia secundum capacitatem naturalium. Quod non est in hominibus. Unde in ipsis distinguuntur ordines secundum dona gratuita tantum.

Art. 5. *An ordines Angelorum convenienter nominentur.* ℟. Sic, et respondent spiritualibus perfectionibus Angelorum. Nota, ordo in rebus sumitur, vel secundum

proprietatem, quæ secundum suam naturam adæquate et proprie convenit rei, vel per excessum, ut perfectiones creaturarum Deo; vel per participationem, ut Deitas creaturis: sed Angeli non nominantur a proprietate per excessum, v. g. ut est proprietas inferioris, quæ convenit superiori, sed ab ea, quæ eis proprie et adæquate convenit, sic Dionysius; sed Gregorius attendit exteriora officia.

Art. 6. *An gradus ordinis convenienter assignentur.* ℟. Sic, in prima hierarchia sunt per respectum ad Deum, a quo accipit rationes rerum, et sunt Seraphin, Cherubin, Throni. In secunda sunt qui cognoscunt causas universales, et signant communem quandam gubernationem, et sunt Dominationes, Virtutes, et Potestates. In tertia sunt secundum determinationes ad speciales effectus, et designant exoutionem operis, et sunt Principatus, Archangeli, Angeli.

Art. 7. *An ordines remanebunt post diem Judicii.* ℟. Sic, quoad distintionem graduum, quæ est a differenti gratia, et natura, quæ semper manebit; sed quoad executionem officiorum, partim remanebunt, partim non, quia manebunt ut in fine, cessabunt ut ad finem. Item post diem Judicii homines non perducentur ad salutem, sed qui erunt salvi, habebunt aliquam illustrationem per Angelos.

Art. 8. *An homines assumantur ad ordines Angelorum.* ℟. Sic, quoad gradum gloriæ, quia possunt mereri tantam gloriam, ut æquentur Angelis secundum eorum gradus, et oppositum est error; sed non possunt assumi quoad gradum naturæ, quia semper remanebit distinctio naturarum. Item Angelus inferior non potest ascendere ad gradum gratuitum superiorum, sicut nec ad gradum naturalem, quia gratia eis datur secundum gradum naturalem, non sic homini; et sic potest ascendere ad gratuitum, non ad naturalem. Item dicere quod homines transferantur ad pœnas dæmonum, non est error.

QUÆSTIO CIX.

De ordine Angelorum malorum.

Art. 1. *An sint ordines in dæmonibus.* ℟. Secundum conditionem naturæ adhuc sunt in ordinibus, sed secundum statum gratiæ imperfectæ, et meritoriæ fuerunt, et non sunt; sed secundum statum gloriæ nec sunt, nec unquam fuerunt.

Art. 3. *An in dæmonibus sit prælatio.* ℟. Sic, quia actio sequitur naturam, et sic eorum actiones erunt subordinatæ sicut naturæ, nec Deus aliquid inordinatum relinquit.

* Prælatio dæmonum fundatur super justitiam Dei cuncta ordinantis. Item concordia dæmonum, quod quidam aliis obediant, non est ex amicitia, sed ex communi nequitia, et odio contra homines, et justitiam Dei; quod aliqui præsint, non est ad bonum ipsorum; cum in malis præesse sit magis miserum esse.

Art. 3. *An in dæmonibus sit illuminatio.* ℟. Proprie non, quia non purgantur, et quia illuminatio est manifestatio veritatis in ordine ad Deum, sed ipsi abducunt a Deo; sed est locutio, quia unus alteri manifestat conceptum suum.

Art. 4. *An boni Angeli habeant prælationem supra malos.* ℟. Sic, et eos regunt, quia sunt propinquiores Deo, id est, beati.

* Angeli aliqua divina mysteria revelant dæmonibus, quia justitia Dei vult ut per dæmones aliqua fiant, vel ad punitionem malorum, vel ad exercitium bonorum. Item hæ revelationes respectu Angelorum sunt illuminationes, quia et ordinant ad Deum, sed non respectu dæmonum, qui eas ordinant ad iniquitatem faciendam.

QUÆSTIO CX.

De præsidentia angelorum super creaturam corporalem.

Art. 1. *An creaturæ corporalis administretur per Angelos.* ℟. Sic, quia virtus intellectualis est universalis, sed virtur corporea, quia est ex materia, est particularis, sed particularis regitur ab universali, id est, movetur: vocantur virtutes.

Art. 2. *An materia corporalis obediat Angeli ad nutum.* ℟. Non, quia quæ fiunt, vel immediate a Deo, vel a causa secunda fiunt.

* Anima est forma corporis, ideo transmutat illud facile; Angelus non est forma, licet nobiliori modo agat.

Art. 3. *An Angelis obediant corpora ad motum localem.* ℟. Sic, unde adhibent semina ad aliquos effectus.

Art. 4. *An Angeli possint facere miracula.* ℟. Non, quia fiunt præter ordinem totius naturæ creatæ, et sic Deus solus facit, ea tamen aliquando per Angelos.

* Angeli, et dæmones dicuntur facere miracula non simpliciter, sed quoad nos, id est, præter ordinem naturæ creatæ nobis notæ, et per virtutem creatam nobis ignotam, dicuntur miracula a nobis.

QUÆSTIO CXI.

De actione angelorum in homines.

Art. 1. *An Angeli possint illuminare homines.* ℟. Sic, quia revelant divina nobis ut Angelis, sed nobis præponendo veritatem sub similitudinibus sensibilium, quia naturale est hominibus per phantasmata speculari, sed inter Angelos prout superior veritatem universaliter conceptam dividit secundum capacitatem inferioris. Item noster intellectus fortificatur per actio-

nem intellectus Angelici. Item duo requiruntur ad fidem. Primo habitus, quo intellectus disponitur ad obediendum voluntati tendenti in divinam veritatem, et hoc est a Deo solo. Secundo, ut credibilia proponantur credenti, et hoc sit vel per homines ex auditu, vel per Angelos revelantes: dum quis illuminatur, intelligit se illuminari, sed non intelligit, a quo illuminetur, id est, ab Angelo.

Art. 2. *An Angelus possit immutare voluntatem hominis.* ℟. Voluntas ab interiore, a solo Deo potest immutari, qui dedit homini virtutem talis inclinationis. Nam inclinatio voluntatis in rem volitam est mutatio. Item solus Deus movet voluntatem ab exteriore, seu objective efficaci sufficientia: sed Angelus, et homo per modum suadentis tantum. Item Angelus et homo possunt concitare passiones; ut moveant voluntatem, non tamen violentare, quia semper manet libera voluntas.

Art. 3. *An Angelus possit immutare imaginationem hominis.* ℟. Potest illam movere, ut in somno. Item, quia possunt localiter movere species, et humores. Unde imaginatio mutatur, sicut in somnis. Item Angelus causans imaginariam visionem, si illuminet intellectum, ut cognoscat quid per talem similitudinem significetur, non decipit; sed si tantum facit, ut similitudines rerum appareant imaginationi, tunc si est deceptio, est ex defectu intellectus recipientis, et non Angeli.

Art. 4. *An Angelus possit immutare sensum humanum.* ℟. Sic, sua naturali virtute, ut opponere sensui sensibile, vel a natura, vel de novo formatum. Item potest interius movere spiritus, et humores, unde mutentur sensus.

QUÆSTIO CXII.

De missione Angelorum.

Art. 1. *An Angeli in ministerium mittantur.* ℟. Sic, quia factus a Deo est finitæ virtutis; et dum attingit unum

corpus, non attingit aliud, et sic est in uno loco ut non sit in alio, et incipit esse, ubi non erat, et hoc ex imperio Dei, cujus est minister.

* Actiones exteriores Angeli, quia regulantur per solam intellectionem, non impediunt ejus contemplationem, quia una ex regula alterius; secus in nobis, quia insistimus actioni per vires sensitivas. Item Angeli dum nobis ministrant, serviunt Deo, et non sumus illius superiores, nisi adhærendo Deo sumus unus spiritus cum Deo.

Art. 2. *An omnes Angeli mittantur in ministerium.* ℟. Non superioris ordinis, sed inferioris, et sufficiunt ad quodcunque opus.

* Omnes dicuntur administratores spiritus secundum spirituales effectus, v. g. illuminando, non de missione exteriori. Item dicitur missus Seraphin æquivoce, quia incendebat labia Prophetæ.

Art. 3. *An Angeli qui mittuntur assistant Deo.* ℟. Sic, quia semper immediate vident Deum, sed supremi illuminantur immediate.

* Satan non astitit, sed inter assistentes adfuit, quia natura erat Angelus, non beatitudine.

Art. 4. *An Angeli secundæ hierarchiæ omnes mittantur.* ℟. Non, sed illi, quorum nomina aliquam executionem notant.

* Secundum aliquos plures sunt assistentes, quam ministrantes, quia quod est melius, est magis a Deo intentum, et multiplicatum, sed secundum alios, contra.

QUÆSTIO CXIII.

De Custodia Angelorum, et impugnatione malorum.

Art. 1. *An homines custodiantur ab Angelis.* ℟. Sic, homines secundum cognitionem et affectiones sunt variabiles a bono, et sic oportuit in his regulari ab Angelis, qui sunt invariabiles.

* Homo per liberum arbitrium potest aliqualiter vi-

tare malum, sed non sufficienter: sicut universalis cognitio legis naturalis dirigit hominem ad bonum, sed non sufficienter, ideo debet custodiri. Item Deus immediate infundit habitum virtutis ad operandum, et immediate quantum ad hoc hominem custodit, sed per Angelos Deus hominem instruit, ut inveniat vias congruas ad perficiendum bonum virtutis; et si homo operit, non ex negligentia Angeli, sed malitia hominis sit. Item quod præter legem communem Angelus homini appareat, est ex speciali Dei gratia.

Art. 2. *An singuli homines a singulis Angelis custodiantur.* ℟. Sic, et probabile est, quod diversis speciebus rerum, diversi Angeli ejusdem ordinis perficiantur. Item possibile est, ut Angelus superior, qui illuminat inferiores, illuminet hominem immediate. Item licet homines natura sint pares, tamen in eis invenitur inæqualitas: nam ex divina providentia quidam eorum ordinatur ad majus, quidam ad minus.

Art. 3. *An custodire homines pertineat solum ad inferiorem ordinem Angelorum.* ℟. Particularium, sic; sed custodia universalior hominum ad superiorem, ut ad Archangelos.

* Supremi infimi ordinis custodiunt digniores homines, et fanctiores.

Art. 4. *An omnibus hominibus deputentur Angeli ad custodiam.* ℟. Omnibus dum sunt in via, quia periculum, secus in Patria.

* Christus ut homo immediate regulabatur a Verbo, ideo non indigebat custodia Angelorum. Item in statu innocentiæ homo indigebat custodia Angelorum, quia licet non esset periculum ab intus, ubi omnia erant ordinata, tamen imminebat ab extra propter insidias dæmonum.

Art. 5. *An Angelus deputetur homini a sua nativitate.* ℟. Sic, quia tunc est homo, et a puero arcet dæmones. Item puer dum est in ventre matris, est aliquid matris, ut fructus pendens ab arbore, et custoditur ab Angelo matris.

Art. 6. *An Angelus custos quandoque deserat hominem.*

numquam totaliter, quia dæmones nos semper impugnant, sed dicitur Angelus dimittere custodiam, quando non impedit ne homo cadat in tribulationes, vel peccata. Item Angelus aliquando relinquit hominem loco sed non quoad effectum custodiæ, quia quando est in cœlo, cognoscit quid circa hominem agatur, et statim præsto est.

Art. 7. *An Angeli doleant de malis eorum, quos custodiunt.* ℟. Non, quia beati. Item non tristantur, nil fit contra eorum voluntatem, quia semper volunt quod vult divina justitia, per quam omnia fiunt, vel permittuntur; nolunt tamen absolute peccata, vel pœnas hominum, sed metaphorice sunt dolentes.

Art. 8. *An inter Angelos possit esse pugna seu discordia.* ℟. Sic, non quod habeant voluntates contrarias, quia omnes volunt quod Deus vult, sed quia ea, de quibus Deum consulunt, sunt pugnantia; nam sæpe de contrariis meritis Deum consulunt, ideo dicuntur pugnare.

QUÆSTIO CXIV.

De dæmonum impugnatione.

Art. 1. *An homines impugnentur a dæmonibus.* ℟. Sic, ex malitia, et invidia nituntur impedire profectum hominum, et propter superbiam usurpant sibi similitudinem divinæ potestatis deputando dæmoniacos ministros ad impugnationem hominum. Item ordo impugnationis est a Deo, qui utitur malis, ea ordinans ad bona.

* Dæmon ut inducit ad peccandum non mittitur a Deo nisi permissive, sed mittitur a Deo ad puniendum tentando. Item pugna est æqualis, quia in homine est gratia, et Angelus custos. Item totum Deus ordinat ad gloriam Sanctorum.

Art. 2. *An tentare sit proprium diaboli.* ℟. Ad nocendum, et præcipitandum in peccatum est proprium diaboli. Homo tentat ut sciat, vel juvet; si ut noceat, est minister diaboli. Si homo tentat Deum, ut

velit ejus virtutem experiri, peccat. Item Deus dicitur tentare ut sciat, id est, ut faciat alios scire; caro et mundus tentant instrumentaliter, vel materialiter.
* Dæmon explorat hominis inclinationem, ut de illo vitio attentet, ad quod homo magis pronus est, et immutat inferiores vires, ut inclinetur voluntas.

Art. 3. *An omnia peccata procedant ex tentatione diaboli.* ℟. Non, immo nec nostræ malæ cogitationes, sed aliqua a libero arbitrio, ex corruptione carnis, ut venerea; sed omnia sunt a dæmone indirecte, quia instigavit Adam, a quo in nobis pronitas ad peccandum.
* Angeli adjuvant nos ad omnia bona opera nostra, quia non possumus mereri sine auxilio Dei, per Angelos exhibito, sed peccare sic.

Art. 4. *An dæmones possint homines seducere.* ℟. Sic per miraculum large sumptum, sed non possunt facere miracula stricte sumpta, quia sunt præter ordinem totius naturæ creatæ.

Art. 5. *An dæmon superatus ab aliquo propter hoc arceatur ab impugnatione.* ℟. Aliqui affirmant, aliqui negant, et melius, licet per aliquod tempus arceatur, quia Deus non permittit semper tentari.

QUÆSTIO CXV.

De actione corporalis creaturæ.

Art. 1. *An aliquod corpus sit activum.* ℟. Sic, ut ignis, contra antiquos Philosophos.
* Materia prima est pure passiva. Item accidens potest excedere suum subjectum in agendo, sed non in essendo.

Art. 2. *An in materia corporali sint aliquæ rationes seminales.* ℟. Sic, quæ sunt virtutes, tum activæ, tum passive, et multis modis possunt considerari. Item semen maris est activum, fœminæ passivum. Item ratio seminalis est causalis, quia semen est causa. Item dæmon fert corpus, in quo est semen, seu virtus.

Art. 3. *An corpora cœlestia sint causa eorum, quæ hic in inferioribus fiunt.* ℟. Sic, quia movent hæc, sed non sunt prima causa generationis. Item materia, et quicquid hic generat, sunt velut instrumenta cœlestium. Item effectus astrorum in corporalibus secundum diversam materiæ dispositionem, hinc gemini sub una constellatione unus est masculus, alter fœmina.

Art. 4. *An corpora cœlestia sint causa humanorum actuum.* ℟. Non, quia intellectus et voluntas essent corporales, ut sensus. Item non esset liberum arbitrium, nisi indirecte, id est, per phantasma. Item Astrologi, ut in plurimis, et maxime in communi possunt prædicere vera, quia homines communiter sequuntur passiones sensuum, ad quæ possunt cooperari cœli, sed sapiens dominabitur astris, quatenus dominabitur suis passionibus.

Art. 5. *An corpora cœlestia possint imprimere in ipsos dæmones.* ℟. Non, nec per se, nec per accidens, nec directe, nec indirecte, quia non subduntur cœlis, cum sint ipsis superiores. Item dæmones cum vexant homines utuntur motibus cœli, et lunæ, vel ut infament creaturas Dei, vel ut habeant paratas passiones corporum.

Art. 6. *An corpora cœlestia imponant necessitatem his, quæ eorum actionibus subduntur.* ℟. Nec in voluntariis, nec in naturalibus, ad quæ se extendit operatio hominis, imponunt necessitatem, imo nec in naturalibus quia deficiente una causa, non sequitur effectus, et tale impediens potest esse per accidens.

QUÆSTIO CXVI.

De fato.

Art. 1. *An fatum sit aliquid.* ℟. Est providentia divina omnia ordinans ad suos fines, sed Sancti non utuntur hac voce *fatum*, ut errorem vitent.

* Casus et fortuna dicuntur respectu ad causas proximas, non respectu ad providentiam divinam, secundum quam nihil temere fit.

Art. 2. *An fatum sit in rebus creatis.* ℟. Sic, id est, in mediis causis a Deo ordinatis ad aliquos effectus, et sic dicitur fatum.

Art. 3. *An fatum sit immobile.* ℟. Ut est a Divina providentia, est immobile, non necessitate absoluta, sed conditionalis; ut est in causis secundis, est mobile.

Art. 4. *An omnia fato subdantur.* ℟. Non, sed tantum ea, quæ subduntur secundis causis, sed non quæ immediate fiunt a Deo, ut creatio.

* Fatum refertur ad potestatem Dei, ut ad primum principium, et sic, non quicquid subjicitur voluntati Dei, subjicitur fato.

QUÆSTIO CXVII.

De his, quæ pertinent ad actionem hominis.

Art. 1. *An unus homo possit alium docere.* ℟. Sic, et explicat quomodo magister discipulum prædocet.

Art. 2. *An homo possit docere Angelum.* ℟. De rebus divinis non, quia inferior non illuminat superiorem, sed potest suas cogitationes cordis Angelo manifestare, quia inferior alloquitur superiorem.

* Apostoli non instruebantur a verbo Dei secundum divinitatem immediate, sed prout humanitas eis loquebatur. Item aliquis homo in hac vita potest esse major Angelo, non actu, sed virtute, id est, majori charitate.

Art. 3. *An homo per virtutem animæ possit immutare materiam corporalem.* ℟. Non nisi mediantibus corporibus, imo nec Angelus.

* Sancti fecerunt miracula ex potestate gratiæ, non naturæ. Item fascinatio fit, quia ex forti imaginatione animæ, immutantur spiritus conjuncti in oculis, qui inficiunt aerem, usque ad certum spatium, et aer infectus nocet teneris pueris.

Art. 4. *An anima hominis separata possit corpora saltem localiter movere.* ℟. Non, quia est determinata, ut forma

quæ non potest movere corpus, nisi informatum, sed Angelus, et substantiæ spirituales, quæ non determinantur ad certa corpora possunt diversa movere localiter. Item dæmones fingunt se esse animas moventes corpus, ut decipiant.

QUÆSTIO CXVIII.

De traductione hominis, ex homine quantum ad animam.

Art. 1. *An anima sensitiva traducatur cum semine.* ℟. Sic, quia generatur ab anima generantis principaliter, et e semine instrumentaliter; sicut virtus elementorum generat animam in animalibus genitis ab elementis, et non creantur a Deo, quia non corrumperentur corrupto corpore, et haberent operationem ex se.

Art. 2. *An anima intellectiva causetur a semine.* ℟. Non, quia esset hæresis: nam creatur a Deo, et sine corpore subsistit.

* Anima cum dicitur egressa de femore, sumitur pro toto homine. Item adveniente perfectiore forma, corrumpitur præcedens, ut rationali veniente corrumpitur sensitiva. Item homo generat sui similem, quia disponit ad susceptionem animæ rationalis.

Art. 3. *An animæ humanæ fuerint creatæ simul a principio mundi.* ℟. Non, sed dum infunduntur corpori, nec sunt ejusdem conditionis cum Angelis, quia unirentur accidentaliter, et homo esset unum per accidens.

* Deus cessavit die septima non ab omni opere, sed a novis rerum generibus, et speciebus condendis. Item perfectioni universi potest addi quantum ad numerum individuorum, non quantum ad specierum numerum.

QUÆSTIO CXIX.

De propagatione hominis quantum ad corpus.

Art. 1. *An aliquid de alimento convertatur in veritatem humanæ naturæ.* ℟. Sic, quia fit caro, os.

Art. 2. *An semen sit de superfluo alimenti.* ℟. Sic, semen est superfluum alimentum, et est in potentia totum animal, et habet virtutem derivatam ab anima. Item animalia quæ egent multo alimento sunt parvi seminis, ut homines magnæ staturæ, et pingues: mulier vero non seminat active.

DIVI THOMÆ

PRIMA SECUNDÆ BREVITER COLLECTA

QUÆSTIO I.

De ultimo fine hominis.

Art. 1. *An homini conveniat agere propter finem.* ℟. Sic, quia actiones humanæ per quas differt ab aliis agentibus, sunt a potentia, cujus objectum bonum, et finis, quarum homo est dominus. Item actiones quæ non sunt a deliberata ratione, sunt hominis, sed non humanæ, quarum non est dominus. Item finis in intentione est causa. Item actus voluntatis non est ultimus finis, sicut videre non est objectum oculi.

Art. 2. *An agere propter finem sit proprium rationalis naturæ.* ℟. Non, quia natura agit propter finem, et cessante prima causa, id est, fine omnia subordinata cessarent. Item homo determinatur ab appetitu rationali, alia a naturali, quæ non apprehendunt finem sub ratione finis; ideo ab alio moventur; homo vero vero a se, bruta a fine apprehenso.

Art. 3. *An actus hominis specificentur a fine.* ℟. Actus humani specificantur a fine, quia passio a termino, actio a principio, sed finis est principium voluntatis, id est, objectum a quo actus procedit, et est terminus, in quem tendit voluntas.

* Finis, ut est prius in intentione, pertinet ad voluntatem, et specificat. Item unus actus in genere entis potest esse multiplex, in genere moris, si ad diversos finès feratur. Item finis moralis accidit naturali; hinc unus actus potest esse in pluribus speciebus.

Art. 4. *An sit aliquis ultimus finis humanæ vitæ.* ℟. Sic, quia non datur processus in infinitum. Item si ultimus finis non moveret, alii fines non moverentur, et homo nihil appeteret, nec quiesceret intentio. Item fines accidentaliter subordinati, possunt procedere in infinitum, quia causæ per accidens sunt indeterminatæ in omni genere.

Art. 5. *An unius hominis possent esse plures ultimi fines.* ℟. Non, quia finis perficit, et non dantur duo perfecta. Item omnia appetibilia sunt sub uno genere; ergo est unus finis genericus, a quo specificantur, licet sint plures fines materiales.

Art. 6. *An homo omnia quæ vult, velit propter ultimum finem.* ℟. Sic, quia omnia appetit ut bonum, vel ut media ad ultimum bonum, et finem, et secunda appetibilia non movent sine primis, sicut secundæ causæ non sine prima, nec est necesse, ut agens, operans semper cogitet de ultimo, sed sufficit prima intentio, ut iter faciens, non semper de termino.

Art. 7. *An sit unus ultimus finis omnium hominum.* ℟. Sic, formaliter, id est, propria perfectio, sed non materialiter, quia variat. Sic omnibus placet dulce, sed alii in melle, alii in vino dulcedinem quærunt.

Art. 8. *An in illo ultimo fine aliæ creaturæ conveniant.* ℟. In fine quantum ad rem ipsam, qui est finis cujus, omnes conveniunt, qui est Deus; sed in consecutione finis hominis, qui dicitur finis quo, non conveniunt irrationales creaturæ, quia est beatitudo.

QUÆSTIO II.

De his in quibus hominis beatitudo consistit.

Art. 1. *An beatitudo hominis consistat in divitiis.* ℟. Non, quia quæruntur propter hominem, et earum usus est in dando. Item beatitudo est status omnium bonorum, sed cum pecuniis non stant omnia, ut sapientia.

Art. 2. *An beatitudo hominis consistat in honoribus.*

℟. Non, quia honor non est in honorato, et est signum excellentiæ cognitæ ab alio.

* Honor non est præmium virtutis, propter quod homo operatur, esset enim ambitiosus, sed datur virtuti, quia non habemus quid majus.

Art. 3. *An beatitudo hominis consistat in fama, seu gloria.* ℟. Non, quia sæpe sunt falsa, et beatitudo est bonum verum. Item gloria est clara notitia cum laude, quæ causatur a beatitudine; ergo et humana a rebus. Item potest dici, quod beatitudo hominis sit in ea fama, quæ habetur apud Deum, ut in causa, et notitia Dei falli non potest. Item fama facili rumore perditur, et perseverat per accidens, sed beatitudo est stabilis per se.

Art. 4. *An beatitudo hominis consistat in potestate.* ℟. Non, quia est plena timoris, habet rationem principii, est ad bonum, et malum, sed beatitudo contra est finis, et bonum.

* In Deo divina potestas est sua bonitas, non sic in homine.

Art. 5. *An beatitudo consistat in aliquo corporis bono.* ℟. Non, quia esse corporis ordinatur ad animam, et in multis bonis corporis superatur, a belluis; sed beatitudo est in ultimo fine, id est, Deo.

Art. 6. *An beatitudo hominis consistat in voluptate.* ℟. Non, etiamsi delectatio sequatur bonum perfectum, quia delectatio est accidens beatitudinis, et non beatitudo. Item bonum sensus est particulare, et imperfectum, quia in materia, et talis voluptas tristes habet exitus.

Art. 7. *An beatitudo hominis consistat in aliquo bono animæ.* ℟. Beatitudo objectiva non, quia est ultimus finis animæ, et anima est in potentia ad illud bonum universale, sed ut est consecutio, vel usus finis, beatitudo est aliquid animæ, id est, ut quo.

* Beatitudo amatur, ut bonum concupitum, et amamus nos ipsos tanquam id, cui bonum concupiscimus.

Art. 8. *An beatitudo hominis consistat in aliquo bono creato.* ℟. Non, quia non est bonum universale quietans perfecte appetitum hominis, sed in solo Deo, qui est omne bonum.

* **Totus mundus non est finis hominis, sed mundus est propter Deum, et homo est pars mundi.**

QUÆSTIO III.

Quid sit beatitudo.

Art. 1. *An beatitudo sit aliquid creatum.* ℟. **Beatitudo quod, id est, objectum, non quia est Deus; quo, id est, possessio, seu usus ultimi finis, est quid creatum, id est, fruitio finis.**

* **Deus est beatus per essentiam, et in eo est eadem beatitudo essentialis et formalis: sed homo per participationem, et sic est quid creatum, et non est summum bonum formaliter, sed objective.**

Art. 2. *An beatitudo sit operatio.* ℟. **Sic, et consistit in ultimo hominis actu, cum sit ultima perfectio potentiæ, et dicitur vita, id est, operatio, et est status boni perfecti. Item primus gradus beatitudinis est Dei, qui est beatus sua essentia; secundus Angeli, qui est beatus una operatione perpetua; tertius hominis per operationem, sed non continuam in hac vita, ideo non est perfecta beatitudo. Item vita activa habet minus de beatitudine, quam speculativa, quia hæc est magis continua, et una.**

Art. 3. *An beatitudo sit operatio partis sensitivæ.* ℟. **Non, quia est communis brutis. Item per redundantiam beatitudo erit in sensu. Non tamen mens tunc pendebit a sensu.**

Art. 4. *An beatitudo sit operatio intellectus, vel voluntatis.* ℟. **Essentialis non in actu voluntatis, quia est vita, id est, Deum cognoscere. Item actus intellectus assequitur Deum, et voluntas de jam præsenti delectatur, id est, consequenter. Item objectum voluntatis est beatitudo; ergo non actus. Item non diligimus incognitum; ergo intellectus præcedit.**

Art. 5. *An beatitudo sit operatio intellectus speculativi, vel practici.* ℟. **Perfecta magis est speculativi, quam practici: nam speculatio est optima operatio, et maxime delectabilis, et est propter seipsam.**

Art. 6. *An beatitudo consistat in cognitione scientiarum speculativarum.* ℟. Non, quia habentur per sensus, et non nisi imperfecte.
Art. 7. *An beatitudo consistat in cognitione Angelorum.* ℟. Non, sed Dei, quod est verum imparticipatum, Angeli participatum.
Art. 8. *An beatitudo hominis sit in visione divinæ essentiæ.* ℟. Sic perfectissima, cognoscendo quidditatem, in hac vita imperfecte.

QUÆSTIO IV.

De his, quae ad beatitudinem requiruntur.

Art. 1. *An requiratur delectatio ad beatitudinem.* ℟. Sicut quid concomitans adeptionem summi boni, causata ex quiete appetitus in bono adepto, quæ confortat visionem, et non impedit, quia non distrahit.
Art. 2. *An in beatitudine sit principalior visio, quam delectatio.* ℟. Visio, quæ est causa illius. Item voluntas non vult bonum propter delectationem, sed hanc ut operetur; sed bruta contra, quia volunt bonum in particulari.
Art. 3. *An ad beatitudinem requiratur comprehensio.* ℟. Sic, id est, consecutio finis, id est, tentio, sed non concluditur Deus.
Art. 4. *An ad beatitudinem requiratur rectitudo voluntatis.* ℟. Sic, antecedenter cum munditia, consequenter cum pace.
Art. 5. *An ad beatitudinem hominis requiratur corpus.* ℟. In hac vita sic, quia intelligit per phantasmata, in cœlo non, quia per visionem, sed pro perfecta beatitudine requiritur corpus ad bene esse, quia anima appetit corpus cum gloria, prout est possibile.
Art. 6. *An ad beatitudinem requiratur aliqua perfectio corporis.* ℟. Ad perfectam accidentalem sic, quia anima est forma, cui naturale est uniri corpori.
Art. 7. *An ad beatitudinem requirantur aliqua externa*

bona. ℟. Ad imperfectam hujus vitæ sic instrumentaliter; in cœlo non.

Art. 8. *An in beatitudine requiratur societas amicorum.* ℟. In cœlo non, quia sufficit Deus, nisi ad bene esse.

QUÆSTIO V.

De adeptione beatitudinis.

Art. 1. *An homo possit consequi beatitudinem.* ℟. Sic, quia est capax perfecti boni, seu visionis divinæ.

Art. 2. *An unus homo possit esse beatior altero.* ℟. Sic, beatitudine quo, non quod, quia magis fruitur.

Art. 3. *An aliquis in hac vita possit esse beatus.* ℟. Percte non, quia non potest vitari omne malum. Ex parte intellectus, ignorantia; voluntatis, inordinatæ affectiones; corporis, pœnalitates.

Art. 4. *An beatitudo habita possit amitti.* ℟. Perfecta cœli non, quia excludit omne malum, id est, timorem perdendi.

* Voluntas circa finem ultimum non est ad contraria. Itaque est necessario volita. Item beatitudo caret fine ex parte participati.

Art. 5. *An homo per sua naturalia possit acquirere beatitudinem.* ℟. Non, quia excedit potentias naturales, sed auxilio Dei potest.

Art. 6. *An homo consequatur beatitudinem per actionem alicujus creaturæ superioris.* ℟. Perfectam non, sed Dei, quia beatitudo excedit naturam creatam. Item Angeli juvant præcedentia ad ultimum finem.

Art. 7. *An requirantur aliqua opera bona, ut homo consequatur beatitudinem a Deo.* ℟. Sic, debet per motum ad eam ire, quia non est naturalis, et hoc in adultis, quia Deus potest simul facere voluntatem rectam, et eam sibi venire, ut anima Christi, et in pueris ex meritis Christi, et hoc quia sic Deus ordinavit, et est decentia.

Art. 8. *An omnis homo appetat beatitudinem.* ℟. Ut dicit bonum perfectum in communi sic, sed in speciali, id est, in qua re sit, non omnes appetunt, quia non cognoscunt, cui applicetur ratio communis beatitudinis.

QUÆSTIO VI.

De voluntario, et involuntario.

Art. 1. *An in humanis actibus reperiatur voluntarium.* ℟. Sic, quia habent principium ad intra cum cognitione finis.

Art. 2. *An voluntarium sit in brutis.* ℟. Imperfecte sicut in pueris, quia eis competit imperfecta cognitio finis. Nam finis tunc perfecte cognoscitur, quando non solum apprehenditur, sed cognoscitur ut finis, et ratio mediorum cum proportione; sed habens usum rationis apprehendit finem sub ratione finis, et deliberat de mediis.

Art. 3. *An voluntarium possit esse absque omni actu.* ℟. Indirecte sic, ut submersio navis, cum non gubernatur, vel cum solo interno actu, ut quando vult, non tamen operatur; sed voluntarium directum requirit actum interiorem, et exteriorem.

* Voluntarium indirecte procedit a non agente, cum possit, et debeat, non tamen facit. Item nolo legere, id est, volo non legere, est involuntarium: vel nolo, id est, non volo legere, dicit negationem. Item actus cognitionis est culpa, quando potest et debet cogitare, et non cogitat.

Art. 4. *An possit inferri violentia voluntati.* ℟. Quoad actus elicitos, non, quia sunt a principio intrinseco cognoscente ex inclinatione voluntatis, sed coactio est ab extrinseco: quoad actus imperatos, sic, quia membra externa possunt violenter impediri, ut ne quis loquatur, etc.

* Deus potest movere voluntatem quocumque voluerit, sed si per violentiam, non est actus voluntatis, sed contra voluntatem, seu inclinationem, quod est violentum. Item malum sub specie boni movet.

Art. 5. *An violentia causet involuntarium.* ℟. Sic, quia est a principio extrinseco contra voluntatem, sicut facit contra naturam violentia in naturalibus.

Art. 6. An metus causet involuntarium simpliciter. ℟. Non, nisi secundum quid, secundum solam apprehensionem: ut qui proiicit merces propter majus bonum, est simpliciter voluntarium, quia principium actus est ab intra, et actus humanus singularis consideratur secundum circumstantias hic, et nunc, licet secundum quid nollet; secus in his, quæ fiunt per vim voluntate non consentiente. Item actus ex metu est voluntarium simpliciter, involuntarium sub conditione, id est, si non esset metus, non facerem.

Art. 7. An concupiscentia causet involuntarium. ℟. Non, sed magis facit voluntarium, quia respicit bonum, et metus malum; et cum inctu remanet repugnantia ad id, quod agit secundum se, cum concupiscentia, non, quæ si tolleret cognitionem, esset involuntarium improprie: nam si potest adesse cognitio, est voluntarium, non enim tollitur potentia.

Art. 8. An ignorantia causet involuntarium. ℟. Concomitans, id est, si sciret et adhuc faceret, non, quia nil facit repugnans voluntati; sed facit non voluntarium, quia non est volitum quod non est cognitum. Ignorantia consequens, id est, quando vult ignorare, ut excuset peccatum sive directe, id est, quod non vult scire, sive indirecte, id est, quando dimittit scire quod poterat, et debebat scire, facit voluntarium simpliciter. Ignorantia antecedens, id est, quando non tenebatur, vel non poterat scire, et est causa facti, id est, si sciret non faceret, facit involuntarium simpliciter.

QUÆSTIO VII.

De circumstantiis humanorum actuum.

Art. 1. An circumstantia sit accidens humani actus. ℟. Sic, quia est extra substantiam, et tamen illum aliquo modo attingit.

Art. 2. An circumstantiæ humanorum actuum sint consi-

derandæ a Theologo. ℟. Sic, quia actus humani proportionantur fini per circumstantias, et in his etiam est bonum, vel malum, etc. quæ Theologus considerat.

Art. 3. *An convenienter enumerentur circumstantiæ.* ℟. Sic, quia vel attingunt actum per modum mensuræ, ut tempus, et locus; vel per modum qualitatis, ut modus. Item vel attingunt causam actus finalem, cur; vel materialem, circa quid; vel agens principale, quis; vel instrumentale, quibus; vel effectum, quid; unde sunt, quis, quid, ubi, quibus, cur, quomodo, quando, circa quid.

Art. 4. *An sint principales circumstantiæ propter quid, et ea in quibus est operatio.* ℟. Sic, quia propter quid attingit finem, et quid fecit attingit substantiam actus, et mox gradatim aliæ.

QUÆSTIO VIII.

De voluntate, quorum sit, ut volitorum.

Art. 1. *An voluntas sit tantum boni.* ℟. Sic necessario in bonum, saltem apprehensum, et apparens, quia appetitus est inclinatio appetentis in simile, vel conveniens.

* Est etiam ad malum fugiendum, et fuga mali potius dicitur voluntas, vel non voluntas futura apprehenduntur, ut entia bona.

Art. 2. *An voluntas sit tantum finis, vel eorum quæ sunt ad finem.* ℟. Potentia est ad utrumlibet, licet actus sit proprie ad finem.

* Diversi habitus possunt esse ejusdem potentiæ quia habitus sunt determinationes certorum actuum, unde circa media, et finem potest esse diversus habitus.

Art. 3. *An voluntas eodem actu moveatur ad finem, et ad media.* ℟. Potest ferri uno actu in solum finem, et mox quærere media; sed non potest velle media, ut media, nisi feratur in finem.

QUESTIO IX.

De motivo voluntatis.

Art. 1. *An voluntas moveatur ab intellectu.* ℟. Intellectus movet voluntatem quoad determinationem actus per modum proponentis finem, vel objectum, quia appetibile intellectum, est movens non motum: voluntas est movens motum: quia cum fit libera, et indeterminata, debet ab alio terminari, id est, a vero ratione boni; voluntas movet intellectum quoad exercitium actus, quia verum continetur sub universali bono, quod movet ad exercitium actus.

· Item intellectus non movet voluntatem necessario, hinc interdum non sequitur affectus. Item apprehensio veri, sine ratione boni non movet; hinc intellectus speculativus non movet voluntatem.

Art. 2. *An voluntas moveatur ab appetitu sensitivo.* ℟. Sic indirecte objective, I. Jac. cap. 3. Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus.

Art. 3. *An voluntas moveat seipsam.* ℟. Sic, quia est domina actuum suorum, et ex volitione finis movet se ad volendum ea, quæ sunt ad finem. Sicut intellectus ex cognitione principiorum reducit se ad actum cognitionis conclusionum; sic voluntas ex cognitione finis, qui se habet in appetibilibus, sicut principium in intelligibilibus.

* Voluntas movetur ab intellectu secundum rationem objecti, sed a seipsa, quantum ad exercitium actus, ratione finis voliti.

Art. 4. *An voluntas moveatur ab exteriori principio.* ℟. Per modum objecti sic. Item quoad exercitium actus ab aliquo movetur: nam ad media movetur a fine, ad finem movetur ab aliquo exteriori: nam cum non semper velit finem, sed incipit velle; ergo non a se, quia esset alia voluntas consulens, et sic processus; sed ab aliquo extrinseco.

* Voluntarium habet principium intra, sed non est

necesse, ut non sit primum non motum, et sic ab extra sed violenter, quia voluntas operatur, et movet se ut agens primum, non quoad omnia, sed ab aliquo, ut a primo movente.

Art. 5. *An voluntas moveatur a corpore cœlesti.* ℟. Non, nec directe, nec indirecte, et corporale non agit in spirituale, sed contra; sed cœli indirecte movent appetitum sensitivum, quia agunt in corpus, sed per accidens cœli possunt movere voluntatem, ut alterando objecta exteriora, vel movendo indirecte appetitum sensitivum.

Art. 6. *An voluntas moveatur a Deo solo tanquam ab exteriori principio.* ℟. Sic, quoad exercitium actus efficienter, quia Deus operatur velle, et perficere in nobis, qui est causa voluntatis, et movet eam, ut universale bonum, sed per rationem homo se determinat ad hoc, vel illud bonum; Deus etiam aliquando movet ad determinate volendum.

QUÆSTIO X.

De modo, quo voluntas movetur.

Art. 1. *An voluntas ad aliquid naturaliter moveatur.* ℟. Sic, in bonum commune, quia est suum objectum, in quod potentia naturaliter fertur; secundo in finem, qui est principium, et naturaliter volitum; tertio particularia bona aliarum potentiarum, ut esse, vivere, verum scire, etc. quæ particularia sunt sub bono universali. Voluntas vult etiam aliqua libere, id est, ut hæc natura.

Art. 2. *An voluntas moveatur de necessitate a suo objecto.* ℟. Quoad exercitium actus a nullo objecto exteriori necessario movetur, quia est ad utrumlibet, et potest homo non cogitare, et sic non velle, quoad specificationem actus ab aliquo objecto exteriori necessario movetur ut est summum bonum, vel beatitudo; ab aliquo non.

* Intellectus semper a vero necessario movetur, sed non ab eo, quod potest esse falsum. Item non solum finis necessario movet voluntatem, sed alia, sine quibus finis haberi non potest; ut est vivere, et esse: alia non ita.

Art. 3. *An voluntas necessario moveatur ab appetitu inferiori.* ℟. Non, nisi totaliter ratio absorbeatur a passione, quia tunc homo movetur ut brutum.

Art. 4. *An voluntas necessario moveatur a motivo extrinseco, id est, a Deo.* ℟. Non, nisi in his ad quæ naturaliter movetur, et loquitur de voluntate, ut libera, non ut natura, quia Deus movet res secundum conditiones rerum.

QUÆSTIO XI.

De fruitione, quæ est actus voluntatis.

Art. 1. *An frui sit actus appetitivæ potentiæ.* ℟. Sic, quia est amore inhærere alicui rei propter ipsam, sed amor est appetitivæ potentiæ. Item frui dicitur a fructibus qui sunt ultimus finis, quia cum suavitate percipitur.

* Beatitudo ut visio, est intellectus, ut bonum, finis est voluntatis, quæ ad finem movet, et illum consequitur, et eo fruitur.

Art. 2. *An frui competat rationali creaturæ tantum, vel etiam brutis.* ℟. Non brutis, quia non cognoscunt finem, nec imperant actus ad finem, nisi imperfecte fruantur, ut imperfecte cognoscunt, et imperant ad finem.

Art. 3. *An fruitio sit tantum ultimi finis.* ℟. Sic, quia est de re ultima, in qua quiescit voluntas; in aliis quiescit improprie, et sic est imperfecta fruitio, ut in virtute.

* Finis ut res, id est, Deus, et adeptio non sunt duo fines, sed unus alteri unitus. Item fruitio Dei, et illa qua fruimur divina fruitione, est una.

Art. 4. *An fruitio sit solum finis habiti in re.* ℟. Perfecta sic, imperfecta etiam non habiti, sed qui sit in intentione. Item fruitio de objecto non fruibili est impropria, de vero non habito imperfecta.

QUÆSTIO XII.

De intentione.

Art. 1. *An intentio sit actus intellectus, vel voluntatis.* ℟. Proprie voluntatis, quæ movet potentias ad finem.

Art. 2. *An intentio sit tantum ultimi finis.* ℟. Non semper, sed etiam mediorum, quia dicit motum, ut fruitio finem.

Art. 3. *An aliquis possit simul duo intendere.* ℟. Sic, si sint subordinata, vel unus ad alterum.

Art. 4. *An intentio finis, et medii ad finem sit idem actus.* ℟. Sic, quia finis est ratio volendi medium; sed si voluntas consideretur ut fertur in utrunque, absolute sunt duo motus, quia sunt duo objecta distincta.

Art. 5. *An intentio conveniat brutis.* ℟. Non, intentio dicit ordinationem alicujus ad finem, quod ratione fit, qua bruta carent.

QUÆSTIO XIII.

De electione eorum, quæ sunt ad finem.

Art. 1. *An electio sit actus voluntatis, vel rationis.* ℟. Electio includit aliquid pertinens ad rationem, et ad voluntatem, quia substantialiter, id est, ut tendit ad aliquid propositum, ut bonum est voluntatis, et non intellectus, quia electio perficitur in motu quodam animæ ad bonum quod eligitur; sed ratio quodammodo præcedit voluntatem, quia voluntas tendit in objectum secundum ordinem rationis, ideo formaliter est actus rationis, materialiter voluntatis: ut si quis actum fortitudinis exercet propter Dei amorem, ille

actus formaliter est charitas, materialiter est fortitudo; quia actus, qui essentialiter est unius potentiæ, recipit formam a potentia superiore ordinante.

Art. 2. *An electio conveniat brutis animalibus.* ℟. Non, quia sunt determinata ad unum.

* Non omnis appetitus ad finem est electio, sed quando est cum discretione unius ab altero. Item sensus est ad unum particulare, et facta apprehensione brutum necessario movetur.

Art. 3. *An electio sit tantum eorum quæ sunt ad finem, vel quandoque ipsius finis.* ℟. Est mediorum, sed ultimi finis nunquam, sed aliorum finium, quando sunt ad alium finem, potest esse.

Art. 4. *An electio sit tantum rerum, quæ per nos aguntur.* ℟. Sic, quia est mediorum, ad finem, et est actio humana.

Art. 5. *An electio sit solum possibilium.* ℟. Sic, quia actio non tendit ad impossibile; ideo enim eligimus, ut finem consequamur.

* Voluntas aliquando est impossibilium, sed electio nunquam, quia supponit voluntatem perfectam, saltem deputato possibili.

Art. 5. *An homo ex necessitate eligat, vel deliberet.* ℟. Non, quia se habet ad opposita, et potest non eligere. Item in omni bono particulari ratio potest invenire defectum; ergo non eligere. Item nec media ad summum bonum.

QUÆSTIO XIV.

De consilio quod praecedit electionem.

Art. 1. *An consilium sit inquisitio.* ℟. Sic, quia consilium est quæstio, et quæstio est inquisitio, et per hanc ad electionem.

* Consilium formaliter est actus intellectus, sed materialiter voluntatis. Item in Deo consilium non dicit inquisitionem, sed certitudinem.

Art. 2. *An consilium sit de fine, vel de mediis.* ℟. De mediis, non de fine, quia est principium, nisi ad alium referatur.

Art. 3. *An consilium sit solum de his, quæ a nobis geruntur, et sunt in nostra potestate.* ℟. Sic, quia est ad singularia contingentia.

Art. 4. *An consilium sit de omnibus, quæ a nobis aguntur.* ℟. Non, quia non est de rebus, quæ ad artem, vel disciplinam pertinent, nec est de rebus parvis, claris, et determinatis; sed de his, in quibus potest esse dubitatio.

Art. 5. *An consilium procedat ordine resolutivo.* ℟. Sic, quia ab aliquo principio, id est, fine ad media procedit.

Art. 6. *An consilium procedat in infinitum.* ℟. Non, quia infinitum est interminabile, et nemo movetur ad id, quod non potest assequi.

QUÆSTIO XV.

De consensu, qui est actus voluntatis in comparatione eorum, quae sunt ad finem.

Art. 1. *An consensus sit actus virtutis appetitivæ, vel apprehensivæ.* ℟. Voluntatis, id est, appetitivæ.

Art. 2. *An consensus conveniat brutis.* ℟. Non proprie, quia in eis non est consilium, et moventur instinctu naturæ.

Art. 3. *An consensus sit de fine, vel de his, quæ sunt ad finem.* ℟. Proprie de mediis, quia finis naturaliter appetitur.

Art. 4. *An consensus in actum pertineat, solum ad partem superiorem animæ.* ℟. Sic, quia ibi primum, et est ratio indicans consensu.

QUÆSTIO XVI.

De usu, qui est actus voluntatis, et ordine ad media.

Art. 1. *An uti sit actus voluntatis.* ℟. Sic, quia voluntas movet omnes spiritus ad opus, et sic est primus motor operum.

Art. 2. *An uti conveniat brutis.* ℟. Non, quia non libere applicant aliquid ad finem.

Art. 3. *An usus possit esse ultimi finis.* ℟. Non, quia Deus non applicatur ad finem, nisi usus stet pro fruitione, et quiete.

Art. 4. *An usus præcedat electionem.* ℟. Non, sed sequitur, nisi usus sumatur pro applicatione intellectus ad inquirenda media.

QUÆSTIO XVII.

De actionibus imperatis a voluntate.

Art. 1. *An imperare sit actus rationis, vel voluntatis.* ℟. Est rationis, sed supponit actum voluntatis, in cujus virtute movetur ad exercitium actus, et sunt potentiæ essentialiter subordinatæ.

* Voluntas est radix libertatis sicut subjectum, sed ratio est sicut causa.

Art. 2. *An imperare pertineat ad animalia bruta.* ℟. Non, quia in eis non est ratio, licet sit virtus motiva.

Art. 3. *An usus præcedat imperium.* ℟. Non, sed contra, quia post imperium utimur re.

Art. 4. *An imperium, et actus imperatus sint unus actus, vel diversi.* ℟. Sunt unum, et totum, sed plura ut partes.

Art. 5. *An actus voluntatis imperetur.* ℟. Potest esse imperatus, quia cum sit in nostra potestate, subjacet imperio, id est, ordini.

Art. 6. *An actus rationis possit esse imperatus.* ℟. Sic, quia ratio supra se reflectitur, et ordinat suos actus: imperare est ordinare. Item apprehensa, quæ non convincunt rationem; sunt sub imperio; secus quæ convincunt, ut necessaria: et imperat sibi per reflexionem.

Art. 7. *An actus appetitus sensitivi imperetur.* ℟. Ut pendet ab anima sic, id est, imaginatione; ut pendet a corpore, non.

Art. 8. *An actus animæ vegetativæ imperentur.* ℟. Non, quia naturales, quibus non debetur laus, vel vituperium, aliis sic.

Art. 9. *An actus exteriorum membrorum imperentur.* ℟. Motus membrorum, qui sequuntur vires naturales, non, sed qui obediunt sensitivæ, et rationi, sic.

QUÆSTIO XVIII.

De bonitate et malitia actuum humanorum in genere.

Art. 1. *An omnis humana actio sit bona, vel aliqua mala.* ℟. Est aliqua mala, id est, cum deest aliquid quod debet in esse, licet in quantum habet de esse, habeat de bonitate, et sic est mala simpliciter, bona secundum quid. Item malum habet causam deficientem, et non efficientem, ut cœcus ambulat palpitando. Item adulterium, ut actio naturalis, facit filium.

Art. 2. *An actio hominis habeat bonitatem, vel malitiam ex objecto.* ℟. Prima sic, et objectum specificat, et dicitur mala ex genere, quia sumitur genus pro specie, objectum est materia circa quam, et ut specificat, habet rationem formandi.

Art. 3. *An actio hominis sit bona, vel mala ex circumstantia.* ℟. Sic, sicut ex accidentibus.

Art. 4. *An sit bona, vel mala ex fine.* ℟. Sic, quia pendet ab alio; et sic in actione morali est quadruplex bonitas, entis, quatenus est actio: ex objectio convenienti: a circumstantiis, quasi ab accidentibus: a fine quasi a causa bonitatis.

Art. 5. *An aliqua actio hominis sit bona, vel mala in sua specie.* ℟. Sic, quia bonum et malum faciunt conveniens, vel non conveniens rationi.

Art. 6. *An actus habeat speciem boni, vel mali ex fine.* ℟. Exterior ab objecto, in quod terminatur: interior a fine, qui est objectum voluntatis, et actus; et sic actus humanus formaliter a fine, materialiter ab objecto.

Art. 7. *An species ex fine sit sub specie ex objecto, ut sub genere, vel e contra.* ℟. Quando actus ex se non ordinantur ad talem finem, non sunt subordinati, et sunt diversæ species, ut furari, ad dandam eleemosynam; secus sunt ab eadem.

Art. 8. *An aliquis actus sit indifferens secundum suam speciem.* ℟. Sic, quando non includunt aliquid in ordine ad rationem; ut levare festucam.

Art. 9. *An detur actus indifferens in individuo.* ℟. Non, sed in circumstantia morali erit, vel bonus, vel malus; ut otiosum verbum.

Art. 10. *An aliqua circumstantia constituat actum moralem in specie boni, vel mali.* ℟. Sic, si respicit rationem, et specificat objectum.

Art. 11. *An omnis circumstantia augens bonitatem, vel malitiam mutet speciem.* ℟. Non, nisi dicat specialem ordinem ad rationem, quia magis, et minus, non mutant speciem.

QUÆSTIO XIX.

De bonitate et malitia actus interioris voluntatis.

Art. 1. *An bonitas voluntatis pendeat ab objecto.* ℟. Sic, quia bona voluntas est quando vult bonum.

Art. 2. *An bonitas voluntatis dependeat ex solo objecto.* ℟. Sic, quia circumstantia ut sic non specificat; sed ut objectum, et finis est objectum voluntatis.

Art. 3. *An bonitas voluntatis pendeat a ratione.* ℟. Sic, quia ratio proponit objectum, quam si voluntas non sequitur, est inordinata.

* Bonitas sub ratione veri prius pertinet ad intellectum. Item voluntas movet rationem quoad exercitium, et ratio voluntatem objective.

Art. 4. *An bonitas voluntatis pendeat a lege æterna.* ℟. Sic, quia peccatum est contra legem æternam, quæ est prima causa.

Art. 5. *An voluntas discordans a ratione errante sit mala.* ℟. Sic, quia contra conscientiam etiamsi præcipiat ea, quæ ex se sunt mala.

Art. 6. *An voluntas concordans rationi erranti sit bona.* ℟. In his, quæ tenetur, et poterat scire, non est bona. Item ignorantia volita non causat involuntarium, sed justa ignorantia excusat, id est, cum non tenetur, vel non potest scire, nec datur perplexitas.

Art. 7. *An bonitas voluntatis in his, quæ sunt ad finem, dependeat ex intentione finis.* ℟. Sic, quia finis est objectum.

Art. 8. *An quantitas bonitatis, vel malitiæ in voluntate sequatur quantitatem boni, vel mali in intentione.* ℟. Non, quanta est bonitas intentionis, tanta est bonitas voluntatis materialiter loquendo, quia potest impediri actus, licet Deus remuneret intentionem, quia bonitas intentionis formaliter redundat in actum, secus de malitia, quia quanta est malitia intentionis, tanta est voluntatis.

Art. 9. *An bonitas voluntatis pendeat ex conformitate ad divinam voluntatem.* ℟. Sic, quia conformatur suæ primæ mensuræ, id est, Deo.

Art. 10. *An ut voluntas humana sit bona, debeat conformari voluntati divinæ in volito.* ℟. Sic, in volito universali, id est, formali bono in communi, non in hoc bono, id est, materiali, quia potest multipliciter concipi. Non est repugnantia voluntatum quando volunt diversa, non secundum eamdem rationem.

QUÆSTIO XX.

De bonitate et malitia exteriorum actuum humanorum.

Art. 1. An bonitas et malitia per prius sit in actu voluntatis, vel in actu exteriori. ℟. Bonitas ex fine per prius est in actu voluntatis qui immediate refertur ad finem, seu objectum. Item bonitas, vel malitia ex objecto, vel circumstantiis actus exterioris, ut est in apprehensione per prius, est in actu exteriori, quem ratio proponit voluntati. Item tota bonitas actus exterioris, ut est in executione, pendet ab actu interiori voluntatis, ut a causa efficiente.

Art. 2. An tota bonitas, vel malitia exterioris actus pendeat ex bonitate voluntatis. ℟. Bonitas ex objecto et circumstantiis pendet ex actu exteriore, sed bonitas ex fine pendet ab actu interiore.

Art. 3. An bonitas et malitia sit eadem exterioris et interioris actus. ℟. Quando actus exterior est indifferens, est una malitia ex fine, quæ est prius in actu interiore; quando objectum non est indifferens, sunt duæ malitiæ, id est, bonitates, una ex objecto, altera ex fine, et utraque primo est in suo actu, sed se communicant: ut occidere hominem ad finem furandi.

Art. 4. An actus exterior aliquid addat de malitia, vel bonitate supra actum interiorem. ℟. Non, nisi per accidens, id est, innovatur voluntas cum exterius operatur; vel extensive., quia continuatur, vel intenditur propter delectationem.' Item perficit interiorem ut terminus, et finis, et si non sit exterior non minuitur bonitas vel malitia interioris.

Art. 5. An eventus sequens, aliquid addat bonitatis, vel malitiæ actui exteriori. ℟. Si est per se subsequens, licet non sit præmeditatus, addit bonitatem, vel malitiam, si est præcognitus, quia sic est voluntarius. Si est per accidens in particularibus, non prævisus, non

mutat actum; quia de eo non est judicium. Item irregularitas non sequitur culpam, sed factum, propter aliquem defectum Sacramenti.

Art. 6. An idem actus exterior possit esse bonus, et malus. ℟. Idem actus in genere naturæ unus potest esse multiplex in genere moris: ut in una ambulatione potest sæpe voluntas mutari, et sic unus actus naturæ potest esse multiplex in genere moris, id est, potest esse bonus, et malus, sed non potest esse unus in genere moris, quia implicat.

QUÆSTIO XXI.

De his, quæ consequuntur actus humanos ratione bonitatis, vel malitiae.

Art. 1. An actus humanus in quantum est bonus, vel malus, habeat rationem rectitudinis, vel peccati. ℟. Sic, vel malum naturæ, vel moris, quia malum latius patet quam peccatum, quia malum est privatio boni, peccatum est deordinatio actionis, circa finem.

Art. 2. An actus humanus in quantum est bonus sit laudabilis, et ut malus vituperabilis. ℟. In voluntariis sic, in quibus idem est malum, peccatum, culpa, licet malum sit latius quam peccatum, et peccatum, quam culpa.

Art. 3. An in quantum est bonus, vel malus, habeat rationem meriti, vel demeriti. ℟. Sic, quia secundum justitiam.

Art. 4. An habeat rationem meriti, vel demeriti apud Deum. ℟. Sic ut refertur ad Deum, ut est ultimus finis, et ut regit communitatem universi.

QUÆSTIO XXII.

De subjecto passionum animae.

Art. 1. *An aliqua passio sit in anima.* ℟. Sic, secundum receptionem tantum, ut intelligere, et sentire; sed passio proprie dicta, quæ est cum rejectione alicujus rei, non est in anima, nisi per accidens, id est, per corpus.

Art. 2. *An passio sit magis in parte appetitiva, quam in apprehensiva.* ℟. In appetitiva; quia per appetitum tendimus in res, et per apprehensionem trahimus res.

Art. 3. *An passio sit magis in appetitu sensitivo, quam in rationali, id est, voluntate.* ℟. In sensitivo, quia corporalis.

* Amor, gaudium, etc. dicta de Deo. Angelis, hominibus, dicunt simplicem actum voluntatis cum similitudine affectus sine passione.

QUÆSTIO XXIII.

De differentia passionum.

Art. 1. *An passiones, quæ sunt in concupiscibili, sint diversæ ab his, quæ sunt in irascibili.* ℟. Sic, specie, quia actus diversarum potentiarum differunt specie, imo actus unius potentiæ ad diversa objecta differunt specie; sed objectum concupiscibilis est bonum, vel malum simpliciter, irascibilis in arduum.

Art. 2. *An contrarietas passionum irascibilis sit secundum contrarietatem boni, vel mali.* ℟. Est solum contrarietas secundum objecta, id est, bonum, vel malum, et non secundum accessum, vel recessum circa idem; in concupiscibili est utraque contrarietas, id est, objecti, quod est bonum, et malum, ut arduum et sic est spes, et desperatio.

Art. 3. *An sit aliqua passio animæ, non habens contrarium.* ℟. Est ira, quæ est de malo imminenti.

Art. 4. *An sint aliquæ passiones differentes specie in eadem potentia, non contrariæ ad invicem.* ℟. Sic, et sunt undecim, (vide ibi).

QUÆSTIO XXIV.

De bono et malo in passionibus animi secundum se.

Art. 1. *An bonum et malum morale inveniatur in passionibus animæ.* ℟. Non, sed ut sunt sub ratione sic, id est, moraliter, ut sunt voluntariæ, non sic in brutis.

Art. 2. *An omnis passio animæ sit mala moraliter.* ℟. Non, sed aliquæ bonæ, id est, moderatæ, id est, virtutes.

Art. 3. *An passio addat, vel minuat bonitatem, vel malitiam actus.* ℟. Sic, ut sunt sub ratione, ut denominant appetitum sensitivum, non minuunt bonum rationis, sed augent.

Art. 4. *An aliqua passio sit bona, vel mala ex sua specie.* ℟. Sic, moraliter, ut est passio voluntatis.

QUÆSTIO XXV.

De ordine passionum ad invicem.

Art. 1. *An passiones concupiscibilis sint priores passioninibus irascibilis, vel e contra.* ℟. Sub uno respectu sic, sub alio non.

Art. 2. *An amor sit prima inter passiones concupiscibilis.* ℟. Sic, quia est de bono, odium de malo. Item ordine executionis primo est amor, secundo desiderium, tertio delectatio, et in intentione e contra primo delectatio, etc.

Art. 3. *An spes sit prima inter passiones irascibilis.* ℟. Sic, quia bonum est prius malo, ad quod timor. Ordo passivum est amor, odium, desiderium, fuga, spes, desperatio, timor, audacia, ira, gaudium, tristitia. Item

irascibilis denominatur ab ira, quia potior, et ab effectu.

Art. 4. An istæ quatuor passiones, gaudium, tristitia, spes, et timor sint principales. ℟. Sic, inter has principes sunt gaudium, et tristitia, quando sunt completivæ, et finales omnium passionum.

* Timor, et metus sunt completivæ in genere motus ad aliquid.

QUÆSTIO XXVI.

De passionibus Animæ in speciali, et primo de Amore.

Art. 1. An amor sit in concupiscibili. ℟. Sic, et est triplex, naturalis, sensitivus, rationalis in rem amatam.

Art. 2. An amor sit passio. ℟. Sic, proprie in appetitu sensitivo, et large in voluntate.

Art. 3. An amor sit idem quod dilectio. ℟. Non, quia dilectio addit amori electionem præcedentem.

Art. 4. An amor convenienter dividatur in amorem amicitiæ, et concupiscentiæ. ℟. Sic. Item, quod amatur amore amicitiæ, simpliciter amatur, quod concupiscentiæ, non secundum se, sed alteri amatur.

QUÆSTIO XXVII.

De causis amoris.

Art. 1. An bonum sit sola causa amoris. ℟. Est propria, quia est objectum movens amorem.

* Pulchrum addit bono ordinem ad appetitum, ut ad ejus aspectum quietetur. Malum nunquam amatur nisi sub ratione boni.

Art. 2. An cognitio sit causa amoris. ℟. Sic, quia non amatur, nisi bonum cognitum.

Art. 3. An similitudo sit causa amoris. ℟. Sic, amicitiæ, vel concupiscentiæ.

* Est causa odii per accidens, si a sibi simili aliquis prohibeatur a consecutione boni.

Art. 4. *An aliqua alia passio animi sit causa amoris.* ℟. Causa universalis non, quia omnes passiones supponunt amorem; sed in particulari per accidens sic, quia unum bonum est causa alterius, ergo, et passio, quæ est bonum.

QUÆSTIO XXVIII.

De effectibus Amoris.

Art. 1. *An unio sit effectus amoris.* ℟. Sic, quia amor per præsentiam vult effective: per apprehensionem, et per affectum formaliter.

* Delectatio est effectus unionis realis, desiderium in absentia amati, amor in absentia, et præsentia.

Art. 2. *An mutua inhæsio sit effectus amoris.* ℟. Amatus est in amante secundum apprehensionem, et contra; sed aliter amore concupiscentiæ, aliter amicitiæ.

Art. 3. *An extasis sit effectus amoris.* ℟. Sic, vel secundum appetitum, vel secundum rationem exit a se ut phreneticus.

Art. 4. *An zelus sit effectus amoris.* ℟. Sic, quia cum tendit in amatum, expellit contrarium.

Art. 5. *An amor sit passio læsiva amantis.* ℟. Amor formalis boni convenientis non lædit; non convenientis, lædit; amor materialiter ut immutat corpus potest lædere. Sunt et alii effectus, ut liquefactio, fruitio, tristitia.

Art. 6. *An amor sit causa omnium, quæ amans agit.* ℟. Sic, quia agit propter finem, id est, bonum, et loquitur de amore in communi.

QUÆSTIO XXIX.

De Odio.

Art. 1. *An causa, et objectum odii sit malum.* ℟. Sic, sicut amoris est bonum, est enim dissonantia ad disconveniens, repugnans, et corruptivum.

Art. 2. *An odium causetur ab amore.* ℟. Sic, quia amor est causa ut objectum apprehendatur, ut repugnans.
Art. 3. *An odium sit fortius quam amor.* ℟. Non, quia effectus, id est, odium, non est fortior sua causa, id est, amore; odium aliquando videtur fortius, quia est magis sensibile, et consistit in mutari, seu repugnantia.
Art. 4. *An aliquis possit habere odio seipsum.* ℟. Non, nisi per accidens, ut cum vult sibi bonum secundum quid; sed malum sub ratione boni.
Art. 5. *An aliquis possit habere odio veritatem.* ℟. Non; quia bonum, et ens, et verum consonant: in particulari ens, et verum possunt odio haberi.
Art. 6. *An aliquid possit haberi odio in universali.* ℟. Odio intellectus sic, sub sensu non; particulare, nisi materialiter.

QUÆSTIO XXX.

De concupiscentia.

Art. 1. *An concupiscentia sit tantum in appetitu sensitivo.* ℟. Proprie sic, quia est appetitus delectabilis secundum sensum.
* Appetitus spiritualium dicitur concupiscentia ob similitudinem, vel quia redundat in sensum.
Art. 2. *An concupiscentia sit passio specialis.* ℟. Sic, quia differt specie ab amore, et delectatione, quia ratio boni, id est, objecti, ut præsentis, facit quiescere, id est delectationem; ut est absens movens ad se, et aptans sibi appetitum, et sic causat amorem; ut attrahit ad se, causat concupiscentiam.
* Cupiditas dicitur amor large, quia causatur ab amore.
Art. 3. *An sint aliquæ concupiscentiæ naturales, et aliquæ non naturales.* ℟. Sic, quia delectabile, vel est conveniens naturæ animalis, ut cibus, vel non; sed quia sic apprehenditur, et non est naturalis, et solet dici cupiditas, et est hominum.
Art. 4. *An concupiscentia sit infinita.* ℟. Naturalis non, nisi in potentia per successionem, sed non naturalis

est infinita, quia sequitur rationem, quæ procedit in infinitum, illa finis est infinita, quia sine termino appetitur, sed mediorum est finita.

QUÆSTIO XXXI.

De delectatione secundum se.

Art. 1. *An delectatio sit passio.* ℟. Sic, quia procedit ex apprehensione sensitiva cum potentia connaturalis boni.

Art. 2. *An delectatio sit in tempore.* ℟. Non, quia non est cum successione, sed consistit in bono adepto; sed potest esse per accidens in tempore, quatenus est in re tempori subjecta, et sic dicitur morosa vel diuturna.

* Motus actus imperfecti sunt in tempore, sed perfecti non, ut intelligere, sentire, quia non sunt motus successivi.

Art. 3. *An delectatio differat a gaudio.* ℟. Sic, quia latius patet delectatio, quam gaudium: nam gaudium est in concupiscentia rationali, sed delectatio est etiam in brutis.

* Lætitia, exultatio, jucunditas pertinent ad gaudium.

Art. 4. *An delectatio sit in appetitu intellectivo.* ℟. Sic, ut in Deo, quia ex apprehensione intellectus, movetur voluntas.

Art. 5. *An delectationes corporales et sensibiles sint majores delectationibus spiritualibus, et intellectualibus.* ℟. Spirituales simpliciter, quæ sunt de operationibus, quæ sunt quoddam bonum animæ immanens; et spirituale est majus bonum, quia propter hoc illud despicitur; et conjunctio intellectus est intimior, quia intellectus omnia penetrat, et reflectitur supra actum suum.

* Corporales sunt nobis magis vehementes, et magis notæ.

Art. 6. *An delectationes tactus sint majores delectationibus aliorum sensuum.* ℟. Secundum utilitatem sic, id

est, constituant. Delectatio vitius ut servit intellectui est potior.

Art. 7. *An aliqua delectatio sit non naturalis.* ℟. Sic, in individuo sic ex defectu, ut in febricitante, cui dulcia videntur amara, et in eo qui delectatur comessatione carbonum.

Art. 8. *An delectatio possit esse contraria delectationi.* ℟. Sic, quando se impediunt in eodem genere, et sunt circa objecta diversa.

QUÆSTIO XXXII.

De causa delectationis.

Art. 1. *An operatio sit causa propria delectationis.* ℟. Sic, quia consecutio boni convenientis, et cognitio consecutionis, quas requirit delectatio, consistunt in quadam operatione.

* Objecta non delectant, nisi habita.

Art. 2. *An motus sit causa delectationis.* ℟. Sic; quia delectatio requirit bonum, conjunctionem et cognitionem conjunctionis; sed motus secundum hoc est delectabilis, et variatio placet.

* Consuetudo et motus delectant ex eadem causa, et opponitur delectatio, et tristitia.

Art. 3. *An spes, et memoria sint causa delectationis.* ℟. Sic, quia aliquo modo objectum sit præsens per spem ratione possibilitatis boni: per memoriam sola apprehensione.

Art. 4. *An tristitia sit causa delectationis.* ℟. Per accidens sic, ut memorando quod malum evasimus.

Art. 5. *An actiones aliorum sint nobis causa delectationis.* ℟. Sic, si bonum nobis, vel amicis portant, quia per tales operationes bonum consequimur.

Art. 6. *An benefacere aliis sit causa delectationis.* ℟. Sic, quia bonum amici est, ut nostrum; et quia speramus bonum ex beneficio posse consequi, vel a Deo, vel ab homine.

Art. 7. *An similitudo sit causa delectationis.* ℟. Sic, quia

causat amorem; nisi per accidens impediat nostrum bonum.

Art. 8. *An admiratio sit causa delectationis.* ℟. Sic, quia ex hac speramus acquirere bonum, ut philosophando.

QUÆSTIO XXXIII.

De effectibus delectationis.

Art. 1. *An delectationis sit dilatare.* ℟. Sic, metaphorice, et sic animus et affectus dilatatur delectatione, ex parte virtutis apprehensivæ, et ex parte appetitivæ.

Art. 2. *An delectatio causet sui sitim, vel desiderium.* ℟. Si res præsens non perfecte habetur, causat, ut in corporalibus, secus non.

Art. 3. *An delectatio impediat usum rationis.* ℟. Corporalis sic, rationis non; imo auget operationes, quia illud attentius operamur, in quo delectamur.

Art. 4. *An delectatio perficiat operationem.* ℟. Sic, quia facit attentius operari propriam, sed impedit alienam extraneam.

QUÆSTIO XXXIV.

De bonitate et malitia delectationum.

Art. 1. *An omnis delectatio sit mala.* ℟. Non, quia quies in bono convenienti est bona, in re non convenienti, est mala.

Art. 2. *An omnis delectatio sit bona.* ℟. Non, quia si bonum non est conveniens, est mala, vel apparens bona, etc.

Art. 3. *An aliqua delectatio sit optima.* ℟. In humanis sic, id est, ultimi finis, id est, quæ est perfecta quies in optimo.

Art. 4. *An delectatio sit regula secundum quam judicatur bonum, vel malum in moralibus.* ℟. Delectatio voluntatis est regula, quæ si quiescit in bono, est bona, si in malo, est mala, et quies in bono est delectatio.

QUÆSTIO XXXV.

De dolore, seu tristitia secundum se.

Art. 1. An dolor sit passio animæ. ℟. Sic, cujus causa est in corpore, sed motus doloris, est in anima, quo corpus dolet.
Art. 2. An tristitia sit idem quod dolor. ℟. Non, sed ejus species, ut gaudium delectationis.
Art. 3. An tristitia, seu dolor sit contraria delectationi. ℟. Sic, quia objecta sunt contraria, id est, bonum et malum.
Art. 4. An omnis tristitia omni delectationi contrarietur. ℟. Sic, generice ex objecto.
Art. 5. An delectationi contemplationis sit aliqua tristitia contraria. ℟. Per se non, quia objecto contemplationis non est contrarium, sed per accidens.
Art. 6. An magis sit fugienda tristitia quam appetenda delectatio. ℟. Hæc appetenda, quia de bono, illa vero est de privatione boni.
Art. 7. An dolor exterior sit major, quam interior. ℟. Interior est major, quia interioris apprehensio est altior, quam exterioris, et quia patimur dolorem exteriorem, ut vitemus interiorem.
Art. 8. An sint tantum quatuor species tristitiæ. ℟. Sic, id est, misericordia, invidia, anxietas, et acidia.

QUÆSTIO XXXVI.

De causa tristitiæ, seu doloris.

Art. 1. An causa doloris sit bonum amissum, vel malum conjunctum. ℟. Magis causatur dolor a malo conjuncto, quia passio quæ dicit recessum a malo, magis causatur a malo conjuncto; talis autem est tristitia.
Art. 2. An concupiscentia sit causa doloris. ℟. Non est causa universalis doloris, quia magis dolemus de sub-

tractione bonorum præsentium, quibus delectamur, quam futurorum, quæ concupiscimus; sed interdum est causa doloris, quia contrarium motui appetitus contristat.

Art. 3. *An appetitus unitatis sit causa doloris.* ℟. Sic, ut cupiditas boni, quia bonum rei in unitate consistit.

Art. 4. *An potestas, cui non potest resisti, sit causa doloris.* ℟. Sic, quia aliquis compellitur facere aliquid contra voluntatem propriam.

QUÆSTIO XXXVII.

De effectibus doloris et tristitiæ.

Art. 1. *An dolor auferat facultatem addiscendi.* ℟. Magnus dolor sensibilis aufert, quia impedit applicationem animæ: imo tantum dolor crescere potest, ut etiam auferatur facultas considerandi ea, quæ prius aliquis scivit.

Art. 2. *An aggravatio animi sit effectus tristitiæ, vel doloris.* ℟. Sic, tristitiæ, ut fervor est effectus amoris.

Art. 3. *An tristitia, vel dolor debilitet omnem operationem.* ℟. Sic, sicut delectatio perficit operationem, sed si operatio comparetur, ad tristitiam ut ad principium, tristitia auget operationem, modo remaneat spes expellendi.

Art. 4. *An tristitia magis noceat corpori, quam aliæ animi passiones.* ℟. Sic, quia excedit moderatam motionem cordis in alia membra, in quo consistit vita humana, et maxime gravat, quia est ex malo præsenti.

* Anima tristis movet corpus. Item tristitia rationem lædit, ut cum quis ex dolore fit melancholicus.

QUÆSTIO XXXVIII.

De remediis tristitiæ, seu doloris.

Art. 1. *An dolor, vel tristitia mitigetur per quamlibet delectationem.* ℞. Sic, sicut quies corporis ad defatigationem, quæ oritur ex transmutatione innaturali.

Art. 2. *An dolor, vel tristitia mitigetur per fletum.* ℞. Sic, quia convenien. operatio tristitiæ, et sic delectabilis.

Art. 3. *An dolor et tristitia mitigentur per compassionem amicorum.* ℞. Sic, quia tristis ex hoc percipit se amari, et sublevatur.

Art. 4. *An per contemplationem veritatis dolor per tristitia mitigentur.* ℞. Sic, quia causat delectationem; ut contemplatio beatitudinis cœli.

Art. 5. *An dolor et tristitia mitigentur et somnum, et balneum.* ℞. Sic, quia per hæc natura reducitur ad suum statum, et delectatur.

QUÆSTIO XXXIX.

De bonitate et malitia tristitiæ, seu doloris.

Art. 1. *An omnis tristitia sit mala.* ℞. Secundum se sic, sed est bona ex suppositione; ut tristari de malo, sicuti et verecundia.

Art. 2. *An tristitia possit esse bonum honestum.* ℞. Sic, si procedit ex rectitudine voluntatis, et rationis.

Art. 3. *An tristitia possit esse bonum utile.* ℞. Sic, si repellit contristantis, seu si est in fugiendo quod contristat.

Art. 4. *An dolor corporis sit summum malum.* ℞. Non, quia est pœna, et culpa est majus malum. Item potest esse majus malum, ut est illud, quod nocet animæ, quæ nobilior. Item in omni tristitia est aliquid boni, cujus carentia potest fieri pejus.

QUÆSTIO XL.

De passionibus irascibilis, et primo de spe, et desperatione.

Art. 1. An spes sit idem quod desiderium, vel cupiditas. ℟. Non, quia spes est in irascibili, desiderium in concupiscibili. Item habent distincta objecta; nam objectum spei est bonum, futurum arduum, et possibile, sed supponit desiderium, quod est de bono absolute.

Art. 2. An spes sit in vi apprehensiva, vel in vi appetitiva. ℟. In appetitiva, quia est de bono, circa quod versatur appetitus.

* Aliquando motus spei dicitur expectatio.

Art. 3. An spes sit in brutis animalibus. ℟. Sic, quia in eis est irascibilis, et est ex naturali instinctu, non ab intellectu conjuncto ut appetitus humanus.

Art. 4. An spei contrarietur desperatio. ℟. Sic, sicut accessus recessui, circa bonum. Item timor spei est contrarius, quia de malo.

Art. 5. An causa spei sit experientia. ℟. Sic, quia facit aliquid possibile.

* Senes desperant ob experientiam. Stultitia et inexperientia sunt causa spei per accidens.

Art. 6. An in juvene et ebriosis abundet spes. ℟. Sic; quia objectum spei est futurorum arduum possibile, sed juvenis habet plus de futuro, abundat spiritibus, caret experientia, et putat possibile, et ebrius non considerat.

Art. 7. An spes sit causa amoris. ℟. Spes causatur ab amore, quia speratur bonum amatum, sed per accidens causat amorem in illum a quo speramus.

Art. 8. An spes conferat ad operationem, vel magis impediat. ℟. Adjuvat intendendo illam, et non retardat conatum.

QUÆSTIO XLI.

De timore secundum se.

Art. 1. *An timor sit passio animæ.* ℟. Sic, quia est motus de malo futuro, et sic post tristitiam.

Art. 2. *An timor sit specialis passio.* ℟. Sic, quia habet speciale objectum, id est, malum futurum difficile, cui non potest facile resisti.

Art. 3. *An sit aliquis timor naturalis.* ℟. Sic, quia natura inclinat ad fugiendam corruptionem, id est, mortem, est alius timor non naturalis.

Art. 4. *An convenienter assignentur species timoris.* ℟. Sic, et sunt segnities, erubescientia, verecundia, admiratio, stupor, et agonia, quia objectum timoris dividitur in sex species.

QUÆSTIO XLII.

De objecto timoris.

Art. 1. *An objectum timoris sit bonum, vel malum.* ℟. Per se est malum, sed de bono, ne eo privemur, vel noceat.

Art. 2. *An malum naturæ sit objectum timoris.* ℟. Sic, sicut mors; sed debet esse malum futurum cum spe salutis, secus non.

Art. 3. *An timor sit de malo culpæ.* ℟. Proprie non, quia potest vitari a nostra voluntate, nec habet rationem terribilis, quia non habet causam extrinsecam.

Art. 4. *An ipse timor possit timeri.* ℟. Sic, ut dolere de dolore; sed ut subjacet voluntati, non, quia non est terribilis; sed quatenus consequitur phantasiam mali necessario imminentis.

Art. 5. *An repentina magis timeantur.* ℟. Sic, quia faciunt apprehendere majus malum.

* Magis timentur mites, et astuti, quia occultant iram, et nocumentum, quod ab eis timetur, quam illi, qui ostendunt iram.

Art. 6. *An ea, contra quæ non est remedium, magis timeantur.* ℟. Sic, quia diuturnitas auget malum, et quæ sunt sine remedio putantur diuturniora.

QUÆSTIO XLIII.

De causa timoris.

Art. 1. *An amor sit causa timoris.* ℟. Dispositive sic, quia timetur privatio boni.

* Timor causat etiam amorem, ut qui timet puniri, servat mandata, et incipit sperare, et spes amorem introducit.

Art. 2. *An causa timoris sit defectus.* ℟. Sic, per modum dispositionis ex parte timentis, quia contrariorum contrariæ sunt formæ, sed divitiæ excludunt timorem, ergo, etc.

QUÆSTIO XLIV.

De effectibus timoris.

Art. 1. *An timor faciat contractionem.* ℟. Sic, quia virtus, quæ non potest facile malum superare, ad interiora pauca se contrahit, ut in moriente, et sic, contrahitur calor, et spiritus qui sunt materiale timoris.

Art. 2. *An timor faciat consiliativos.* ℟. Sic, id est, solicitos facit ad consilium, licet impediat vim bene consiliandi; quia quævis passio ex se impedit facultatem consiliandi.

Art. 3. *An timor faciat tremorem.* ℟. Sic, quia exteriora debilitantur cum virtus ad interiora contrahitur. In timore calor deserit cor, et tendit ad inferiora. Hinc sequitur tremor, pallor, et dentium strepitus cor tremit, et membra circa pectus et labium inferius, et genua.

Art. 4. *An timor impediat operationem.* ℟. Sic ex parte instrumentorum corporis, quia debilitat membra cor-

partis, quæ sunt instrumenta operationis; ex parte animæ si timor sit moderatus, conferet ad bene operandum, quia facit attentius operari.

QUÆSTIO XLV.

De Audacia.

Art. 1. *An audacia sit contraria timori.* ℟. Sic, quia sunt circa idem maxime distantes.

Art. 2. *An audacia consequatur spem.* ℟. Sic, nam prosecutio boni pertinet ad spem, fuga mali ad timorem, prosecutio mali terribilis ad audaciam, fuga boni ad desperationem ob difficultatem.

Art. 3. *An defectus aliquis sit causa audaciæ.* ℟. Non per se, sed quæ excludunt timorem, et causant spem, faciunt audaciam: nam qui se bene habent ad divina, sunt audaciores.

Art. 4. *An audaces sint promptiores in ipso principio, quam in fine in periculis.* ℟. In principio, quia est motus appetitus sensitivi, qui subitum habet judicium.

QUÆSTIO XLVI.

De Ira secundum se.

Art. 1. *An ira sit specialis passio.* ℟. Sic, si causatur ex tristitia illata, et spe vincendi, seu puniendi.

Art. 2. *An objectum iræ sit bonum, vel malum.* ℟. Utrumque, quia tendit in vindictam ut bonum; et inimicum, ut in contrarium nocivum, id est, malum.

Art. 3. *An ira sit in concupiscibili.* ℟. Non, sed in irascibili, a qua denominatur.

Ira fit ex tristitia, et desiderio, ut ex causis.

Art. 4. *An ira sit cum ratione.* ℟. Sic, quia importat collationem pœnæ infligendæ ob damnum sibi illatum, et hoc est rationis.

Art. 5. *An ira sit naturalior quam concupiscentia.* ℟. Ex parte objecti naturalior est concupiscentia, quod ap-

petitus naturaliter appetit: ex parte subjecti est ira, quæ est magis cum ratione, id est, ut homo est; sed ut animal, est ad concupiscentiam.

Art. 6. *An ira sit gravior, quam odium.* ℟. Odium, cujus objectum habet plus mali, quam objectum iræ, quia qui odit, vult malum alicui simpliciter; iratus vero sub ratione justi vindicativi.

Art. 7. *An ira sit ad illos solum, ad quos est justitia.* ℟. Etiam ad quos est injustitia.

Art. 8. *An convenienter assignentur species iræ.* ℟. Sic, et sunt, fel, mania, et furor, quia augent iram aliquo modo; excandescentia ad primam speciem pertinet.

QUÆSTIO XLVII.

De causa effectiva iræ, et de remediis ejus.

Art. 1. *An motivum iræ sit semper aliquid contra eum, qui irascitur.* ℟. Sic, quia ira, ait Aristoteles, fit semper ex his, quæ ad ipsum; sed in Deo est ira prout est justitia contra peccatorem, qui facit contra Deum, contemnendo mandata.

Art. 2. *An sola parvipensio, aut despectio sit motivum iræ.* ℟. Sic, quia omnes causæ reducuntur ad parvipensionem. Tres sunt species parvipensionis, despectus, impedimentum voluntatis implendæ, et contumelia.

Art. 3. *An excellentia irascentis sit causa iræ.* ℟. Ex parte motivi, quod est injusta parvi pensio, sic, quia quo quis est excellentior, eo injustius parvifit, sed in irascente defectus causat iram.

Art. 4. *An defectus sit causa alicujus, ut contra eum aliquis irascatur.* ℟. Sic, ut si dives a paupere despicitur, quia quo quis est minor, tanto indignius despicit, et e contra.

QUÆSTIO XLVIII.

De effectibus irae.

Art. 1. *An ira causet delectationem.* ℟. Sic, quia minuit tristitiam per vindictam saltem apprehensam.
Art. 2. *An ira maxime causet fervorem in corde.* ℟. Sic, quia ira est fervor sanguinis circa cor.
Art. 3. *An ira maxime impediat usum rationis.* ℟. Sic, quia facit maximam perturbationem corporalem in corde, propter commotionem caloris vehementer impellentis, quod est materiale in ira.
Art. 4. *An ira causet taciturnitatem.* ℟. Aliquando sic, quia tanta potest esse ut impediat usum linguæ.

QUÆSTIO XLIX.

De habitibus in generali quoad eorum substantiam.

Art. 1. *An habitus sit qualitas.* ℟. Sic, quia est dispositio, secundum quam male, vel bene disponitur quis, aut secundum se, aut ad aliud.
* Non loquimur de habere in communi, quod est unum prædicamentum.
Art. 2. *An habitus sit determinata species qualitatis.* ℟. Sic, quia quot modis accidentaliter determinatur substantia, tot sunt species qualitatis, et habitus est dispositio perfecti ad optimum, et est difficile mobilis.
Art. 3. *An habitus importet ordinem ad actum.* ℟. Sic, quia est quo aliquid agitur, ut est in ordine ad naturam operantem.
Art. 4. *An sit necessarium esse habitum.* ℟. Sic, quia est perfectio, et perfectio est necessaria rei, quia habet rationem finis.

QUÆSTIO L.

De subjecto habituum.

Art. 1. *An in corpore sit aliquis habitus.* ℟. Non, principaliter in corpore, ut in subjecto, quia corpus non est in potentia ad multa, et ut sic determinandum est per habitum ad operandum; sed in eo sunt dispositiones naturæ, ut sanitas.

Art. 2. *An anima sit subjectum habitus secundum suam essentiam, vel potentiam.* ℟. Gratia est in essentia animæ, sed dispositiones animæ ad operandum sunt in potentiis, quia secundum has est indeterminata.

* Potentia est subjectum habitus, sicut superficies coloris.

Art. 3. *An in potentiis partis sensitivæ possint esse habitus.* ℟. In parte sensitiva, ut operatur vi naturæ, non est, quia hoc modo ordinatur ad unum; sed ut ex imperio rationis, sic.

* In membris exterioribus non est habitus, sed in potentiis imperantibus motum illorum, sic.

Art. 4. *An in ipso intellectu sit aliquis habitus.* ℟. Sic, ut scientia in intellectu possibili.

Art. 5. *An in Angelis sit aliquis habitus.* ℟. Sic; ut justitia, quia bonum in quod inclinatur est varium, et eget determinante.

Art. 6. *An in Angelis sit aliquis habitus.* ℟. Sic, quia in eis est aliqua potentia, ut ad attingendum Deum secundum intellectum, et voluntatem.

QUÆSTIO LI.

De causa habituum quantum ad generationem ipsorum.

Art. 1. *An aliquis habitus sit a natura.* ℟. Habitus, ut est dispositio subjecti in ordine ad naturam potest esse naturalis, ut sanitas, infirmitas. Item ut est dispo-

sitio ad operationem, cujus subjectum est potentia, potest esse naturalis, sed non totaliter a natura. Item in Angelis sunt species naturaliter inditæ, sed non in hominibus.

Art. 2. *An aliquis habitus causetur ex actibus.* ℟. Sic, quia agens, quod est principium passivum, et activum sui actus, potest agendo frequentatis actibus aliquid in se producere.

Art. 3. *An per unum actum possit generari habitus.* ℟. In potentiis appetitivis non, quia unica actione non vincitur passivum; in intellectu sic, sed habitus scientiæ, non opinionis.

* Habitus corporalis sic, si agens est vehemens, ut quando medicina fortis inducit sanitatem.

Art. 4. *An aliqui habitus sint infusi a Deo hominibus.* ℟. Sic, ut ad finem ultimum; imo et acquisibiles, ut in Apostolis scientia Scripturarum.

QUÆSTIO LII.

De augmento habituum.

Art. 1. *An habitus augeantur.* ℟. Sic, secundum se, quia sumunt speciem ab extrinseco, id est, objecto, vel secundum participationem subjecti, ut pro diversa aptitudine quæ est in subjecto. Item in his, quæ mole carent, idem est majus, seu perfectius, quod melius. Item forma, quæ secundum se sortitur speciem, est præfixa, ut numerus.

Art. 2. *An habitus augeatur per additionem.* ℟. Respectu subjecti non fit additio, sed quia subjectum magis participat habitum per intensionem. Item in aliquibus accidentibus augmentum potest fieri per additionem, quia per se augetur, ut motus.

Art. 3. *An quilibet actus augeat habitum.* ℟. Intensior habitu sic, æque intensus disponit ad augmentum.

QUÆSTIO LIII.

De corruptione et diminutione habituum.

Art. 1. *An habitus corrumpi possit.* ℟. Sic, vel a contrario, vel ad corruptionem subjecti, si est in subjecto corruptibili.

Art. 2. *An habitus possit diminui.* ℟. Sic, sicut et augeri, quia contraria fiunt circa idem prout sunt in subjecto.

Art. 3. *An habitus minuatur, vel corrumpatur per solam cessationem ab opere.* ℟. Sic, ut in cessatione appellatio amicitias dissolvit, et multis modis.

QUÆSTIO LIV.

De distinctione habituum.

Art. 1. *An multi habitus possint esse in una potentia.* ℟. Sic, ut in intellectu: sunt enim qualitates inclinantes potentias ad actus.

* Potentia est simplex in essentia, sed multiplex virtute, id est, ad multos actus. Item habitus est dispositio potentiæ ad actum.

Art. 2. *An habitus distinguantur secundum objecta.* ℟. Sic, secundum objecta specie differentia. Item secundum principia activa, et naturam.

Art. 3. *An habitus distinguantur secundum bonum, et malum.* ℟. Sic, specie, ut virtus, et vitium, ratione naturæ opponuntur.

Art. 4. *An unus habitus ex multis habitibus constituatur.* ℟. Non, quia est quædam simplex qualitas, et forma.

* Et licet ad plura se extendat, tamen ut sunt sub una ratione objecti, ut ad plures demonstrationes, quæ ordinantur ad unum.

QUÆSTIO LV.

De virtutibus quantum ad suas essentias.

Art. 1. *An virtus humana sit habitus.* ℟. Sic, quia determinat potentiam ad certum actum; qui est finis potentiæ.
Art. 2. *An virtus sit habitus operativus.* ℟. Humana, id est, hominis, ut homo est, sic, id est, ad operandum, non ad esse.
Art. 3. *An virtus humana sit habitus bonus.* ℟. Sic, quia importat perfectionem, et dicitur metaphorice de malo ut virtus peccati. Item sicut potentia est indifferens ad bonum, et malum, sic habitus.
Art. 4. *An virtus convenienter definiatur.* ℟. Sic, et est. Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nullus male utitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur: nam qualitas bona, seu habitus est forma, mentis est materia, in qua. Recte vivitur est finis. Quam Deus operatur, causa efficiens. De infusis; dempta ultima particula, de acquisitis.

QUÆSTIO LVI.

De subjecto virtutis.

Art. 1. *An virtus sit in potentia animæ sicut in subjecto.* ℟. Humana sic, est ejus perfectio.
Art. 2. *An una virtus possit esse in pluribus potentiis.* ℟. Non, quia est accidens, et non potest esse in pluribus subjectis: potest tamen esse in aliis per modum dispositionis, quia una potentia movetur, et accipit ab alia.
Art. 3. *An intellectus possit esse subjectum virtutis.* ℟. Subjectum habitus, qui est simpliciter virtus, non potest esse, nisi voluntas, vel potentia mota a voluntate, et sic intellectus motus a voluntate est subjectum vir-

tutis simpliciter, ideo intellectus speculativus est subjectum fidei.

Art. 4. *An irascibilis et concupiscibilis sint subjectum virtutis.* ℟. Ex se non, sed ut obediunt rationi, sic.

Art. 5. *An vires apprehensivæ sensitivæ sint subjectum virtutis.* ℟. Non, sed potius præparationes ad cognitionem intellectus, qui cognoscit verum.

Art. 6. *An voluntas possit esse subjectum virtutis.* ℟. Sic, quæ movet irascibile, et concupiscibile; sed ad bonum rationis sibi proportionatum, quod est ejus objectum, non eget habitu.

QUÆSTIO LVII.

De distinctione virtutum intellectualium.

Art. 1. *An habitus intellectuales speculativi sint virtutes.* ℟. Non, quia non perficiunt bonum usum, et appetitum, nec faciunt, ut utamur bene omnibus potentiis, et habitibus, sed solum dant facultatem bene agendi.

Art. 2. *An sint tantum tres habitus intellectuales, speculativi, id est, sapientia, scientia, et intellectus.* ℟. Scientia pendet ab intellectu, et intellectus a sapientia, quæ judicat de principiis, et conclusionibus.

Art. 3. *An habitus intellectualis, qui est ars, sit virtus.* ℟. Sic, operatione, quia est recta ratio faciendorum, non tamen simpliciter, quia non facit bonum quantum ad usum, nec perficit appetitum; sed ars ex bona voluntate, est virtus.

Art. 4. *An prudentia sit virtus distincta ab arte.* ℟. Sic, quia habet rationes diversas. Hæc enim dat bonum usum circa agibilia, illa circa factibilia.

Art. 5. *An prudentia sit virtus necessaria homini.* ℟. Sic, ad bene vivendum, quia debet agere ex recta electione.

Art. 6. *An Eubulia, Synesis, et gnome sint virtutes adjunctæ prudentiæ.* ℟. Sic, quia Eubulia est vis bene

consiliativa, et Synesis et gnome sunt partes indicativæ.

QUÆSTIO LVIII.

De distinctione virtutum moralium ab intellectualibus.

Art. 1. *An omnis virtus sit moralis.* ℟. Non, sed solum ea, quæ est in vi appetitiva, a qua sunt mores.
Art. 2. *An virtus moralis distinguatur ab intellectuali.* ℟. Sic, quia in diversis potentiis: nam apprehensiva, et appetitiva distinguuntur.
Art. 3. *An sufficienter virtus dividatur in moralem, et intellectualem.* ℟. Sic, quia principia actionum in homine, sunt ratio, et appetitus.
Art. 4. *An moralis virtus possit esse sine intellectuali.* ℟. Non, quia non potest esse sine prudentia, quæ est intellectualis.
* Inclinatio naturalis ad bonum virtutis quo est major, eo periculosior, nisi recta ratio, id est, prudentia eligat media: ut equus cæcus velocius currens, fortius impingit.
Art. 5. *An intellectualis virtus possit esse sine morali.* ℟. Prudentia non potest, quia recta ratio indiget principiis particularibus agibilium, sed aliæ virtutes intellectuales possunt esse sine morali.

QUÆSTIO LIX.

De distinctione virtutum moralium per comparationem ad passiones.

Art. 1. *An virtus moralis sit passio.* ℟. Non, quia passio est motus appetitus sensitivi, et ex se non habet rationem boni, vel mali.
Art. 2. *An virtus moralis possit esse cum passione.* ℟. Cum affectione inordinata, et cum consensu non, cum ordinata sic.

Art. 3. *An virtus moralis possit esse cum tristitia.* ℟. Sic, quia virtuosus tristatur de culpa sua, vel proximi.

* Tristitia immoderata est ægritudo animæ, moderata pertinet ad bonam habitudinem animæ in hac vita.

Art. 4. *An omnis virtus moralis sit circa passiones.* ℟. Non, sed aliqua circa operationem, ut justitia.

Art. 5. *An aliqua virtus moralis possit esse sine passione.* ℟. Virtus, quæ est circa passiones appetitus sensitivi, non potest esse sine passione; secus appetitus esset otiosus, sed quæ est circa operationes, potest esse sine passione, ut justitia.

QUÆSTIO LX.

De distinctione virtutum moralium ad invicem.

Art. 1. *An sit tantum una virtus moralis.* ℟. Non, quia sunt plures potentiæ appetitivæ animæ.

Art. 2. *An virtutes morales quæ sunt circa operationes distinguantur ab his, quæ sunt circa passiones.* ℟. Sic, si considerentur ut materia circa quam, id est, omnis virtus moralis habeat operationem, et passionem, et effectum.

Art. 3. *An circa operationem sit tantum una virtus moralis.* ℟. Generice sic, id est, justitia, quæ est secundum debitum ad alterum, sed sunt specie distinctæ, quia variæ rationes debiti ad alterum, ut ratio debiti ex pacto, alia ex beneficio.

Art. 4. *An circa diversas passiones sint diversæ virtutes morales.* ℟. Sic, quia potentiæ diversæ, et objecta contraria.

Art. 5. *An virtutes morales distinguantur secundum diversa objecta passionum.* ℟. Sic, et probat per undecim virtutes.

QUÆSTIO LXI.

De virtutibus Cardinalibus.

Art. 1. *An virtutes morales debeant dici Cardinales, vel principales.* ℟. Quatuor sic, quia sunt perfectiones, quia dant non solum facultatem boni operis, ut etiam dant intellectuales, sed etiam dant bonum usum, et prudentia ratione materiæ est quodam modo moralis, ideo ponitur inter cardinales.

* Virtus est sub genere analogico. Item theologicæ sunt supra hominem; ideo non dicuntur humanæ. Item intellectualis est principaliter ratione subjecti, non ratione virtutis quæ est ad bonum.

Art. 2. *An sint quatuor virtutes cardinales.* ℟. Sic, quia bonum rationis est in prudentia, circa operationes est justitia, circa passiones temperantia, et fortitudo.

Art. 3. *An aliæ virtutes sint magis dicendæ principales quam istæ.* ℟. Non, quia rationes formales virtutis sunt principaliter in his quatuor.

Art. 4. *An quatuor virtutes cardinales differant ab invicem.* ℟. Sic, pro diversitate objectorum.

Art. 5. *An virtutes cardinales bene dividantur in virtutes politicas, purgatorias, purgati animi, et exemplares.* ℟. Sic, respectu Dei, (vide.)

QUÆSTIO LXII.

De virtutibus theologicis.

Art. 1. *An sint aliquæ virtutes theologicæ.* ℟. Sic, quia de fide, spe, et charitate dantur præcepta legis, quæ sunt de actibus virtutum. Item homo ordinatur ad beatitudinem supranaturalem; ergo indiget virtutibus infusis a solo Deo, et per solam revelationem in Scriptura traduntur.

Art. 2. *An virtutes theologicæ distinguantur ab intellectualibus, et moralibus.* ℟. Sic specie, quia supra naturam hominis, et objectum est Deus, ut ultimus finis.

Art. 3. *An bene ponantur virtutes theologicæ, fides, spes, charitas.* ℟. Sic, quia pro intellectu fides, pro motu voluntatis spes, pro unione charitas.

Art. 4. *An fides sit prior spe, et charitate.* ℟. Sic, quia primo prærequiritur cognitio: secundo spes, tertio caritas; sed ordine perfectionis, prima est charitas; quia informat; quantum ad habitum hæ virtutes simul infunduntur.

* Potest aliquis sperare beatitudinem per merita futura, et sic prior est spes, licet ut formata sit posterior charitate.

QUÆSTIO LXIII.

De causa virtutum.

Art. 1. *An virtus insit nobis a natura.* ℟. Perfecta non, quia non est communis omnibus, et per peccatum non tollitur, licet ejus aptitudo sic; et moralis partim est a natura, partim non; sed theologicæ sunt totaliter ab extrinseco.

Art. 2. *An aliqua virtus causetur in nobis ex assuetudine operum.* ℟. Sic, moralis, non autem divina infusa.

Art. 3. *An aliquæ virtutes morales sint nobis infusæ.* ℟. Sic, et correspondent virtutibus theologicis, quibus sunt proportionatæ.

* Virtutes theologicæ inchoant perfectionem animæ ad Deum, sed morales infusæ perficiunt; quia acquisitæ a nobis, non sunt supra naturam.

Art. 4. *An virtus acquisita cum virtute infusa sit ejusdem speciei.* ℟. Non, sed differunt specie, quia distincta objecta, ut temperantia humana est ne noceat corpori, divina, ut castiget corpus propter Deum.

QUÆSTIO LXIV.

De medio virtutum.

Art. 1. *An virtutes morales sint in medio.* ℟. Sic, quia est æqualitas commensurata regula rationis sine excessu, et defectu.

* Virtus comparata ad rationem habet rationem extremi, sed ad operationes, et passiones habet rationem medii, quod consideratur secundum circumstantias, ut in magnificentia, magnanimitate.

Art. 2. *An medium virtutis moralis sit medium rei, vel rationis.* ℟. Non rationis, quia virtus moralis non perficit actum rationis, sed appetitus, nisi causaliter, id est, per conformitatem ad rationem. Item in justitia est medium rei, et rationis. Item in virtutibus in appetitu sensitivo non est medium rei, sed rationis.

Art. 3. *An virtutes intellectuales consistant in medio.* ℟. Intellectualis speculativa est in medio ad rem ipsam, id est, cognoscit rem, ut est, vel non est, quia objectum virtutis est bonum, quod est in vero. Item practicæ sunt ad rem rationabiliter.

Art. 4. *An virtutes Theologicæ consistant in medio.* ℟. In ordine ad suam regulam infinitam et increatam non habent medium, quia in Deo non est excessus, nec Deus potest diligi quantum debet, sic sperare, et credere, sed in ordine ad nos habent medium, quo debemus ferri in Deum secundum mensuram nostræ conditionis.

QUÆSTIO LXV.

De connexione virtutum.

Art. 1. *An virtutes morales sint adinvicem connexæ.* ℟. Imperfectæ, id est, inclinationes sive ex natura, sive ex consuetudine ad aliquod opus in genere bonorum, non sunt connexæ, sed perfectæ, id est, habitus inclinantes ad bonum opus bene agendum sunt connexæ, quia omnes pendent a prudentia, et hæc sine aliis esse non potest nisi imperfecte.

* Unus potest esse prudens in una arte, non in alia, sed non potest esse prudens in una virtute, et non in alia. Item intellectuales non sunt connexæ, quia nec materiæ earum.

Art. 2. *An virtutes morales possint esse sint charitate.*

℟. In ordine ad finem naturalem sic; ad Deum, non. Virtutes morales acquisitivæ sunt imperfectæ, et secundum quid virtutes, et possunt esse sine charitate, sed infusæ non, quia perfectæ, et simpliciter.

Art. 3. *An charitas possit esse sine aliis virtutibus moralibus.* ℟. Non, quia morales sunt infusæ cum ea, et amissa charitate omnes perduntur, licet virtuosi patiantur difficultatem in earum actibus, ut sancti, ut in abstinentia.

Art. 4. *An fides et spes possint esse sine charitate.* ℟. Imperfecte sic, sed perfecte, vel in statu perfecto, non; imo fides et spes sine charitate non sunt proprie virtutes, quia non bene operantur; licet in sua specie non pendeant, nec a charitate, nec a prudentia infusa, ideoque possunt esse sine his.

Art. 5. *An charitas possit esse sine fide et spe.* ℟. Non, quia illa dirigimur ad objectum beatitudinis, quod per fidem spem tenemus.

* In nobis charitas est radix dans perfectionem fidei, et spei: in Christo non fuit fides, vel spes, sed loco harum visionem et comprehensionem habuit.

QUÆSTIO LXVI.

De æqualitate virtutum.

Art. 1. *An virtus possit esse major, vel minor.* ℟. Sic, quia in his potest esse augmentum, et prout aliqua magis accedit ad rationem est perfectior, et medium virtutis non est in indivisibili, sed prope.

Art. 2. *An virtutes simul manentes in eodem sint æquales.* ℟. In ratione specifica, non, quantum ad participationem subjecti sunt æquales æqualitate proportionis, prout æqualiter crescunt sicut digiti manus.

Art. 3. *An virtutes morales præemineant intellectualibus.* ℟. Secundum speciem et objectum intellectuales sunt nobiliores, quia potentia et objectum sunt nobiliora, sed in ratione virtutis, est nobilior moralis, quæ magis movet ad actum, quod est ratio virtutis.

Art. 4. *An justitia virtus sit præcipua inter morales.* ℟. Sic, quia est propinquior rationi, et est in voluntate, et est ad se, et ad alios. Item post justitiam, est fortitudo; tertio loco est temperantia.

Art. 5. *An sapientia sit maxima inter virtutes intellectualis.* ℟. Sic ex objecto, quia de causa altissima, per quam consideratur de inferioribus, ideoque sapientia ordinat alias virtutes intellectuales, quasi Architectonica.

Art. 6. *An charitas sit maxima inter virtutes theologicas.* ℟. Non ratione objecti, quia est idem in omnibus, sed ex propinquitate objecti. Nam fides de non viso, spes de non habito, charitas est de eo, quod habetur, quia amatum est in amante, et amans trahitur per affectum ad amatum.

* Non sic in moralibus.

QUÆSTIO LXVII.

De duratione virtutum post hanc vitam.

Art. 1. *An virtutes morales maneant post hanc vitam.* ℟. Sic, non quantum ad materiale, id est, ad moderamen passionum, et operationum, sed quantum ad formale, id est, ad modum a ratione definitum.

Art. 2. *An virtutes intellectuales maneant post hanc vitam.* ℟. Sic, non quantum ad phantasmata, quæ corrumpuntur corrupto corpore, sed quantum ad formale, id est, species intelligibiles, et habitus.

Art. 3. *An fides maneat post hanc vitam.* ℟. Non, quia imperfecto, seu non clarum, est de essentia fidei, et adveniente clara visione cessat imperfectio; secus quando imperfectio accedit speciei ratione individui, tunc enim remota imperfectione, remanet species.

Art. 4. *An spes maneat post mortem in statu gloriæ.* ℟. Non, quia Sancti vident. Item spes dicit imperfectum, ut motus. Item timor filialis est in patria, prout Deum reveretur, sed non ut separari reformidet.

Art. 5. *An aliquid fidei, vel spei remaneat in patria.* ℟. Non, quia fides est habitus simplex, et totus, vel nil tollitur.
* Lumen imperfectum candelæ, et lumen Solis non opponuntur, sed fides, et visio sic.

Art. 6. *An remaneat charitas post hanc vitam.* ℟. Sic, quia imperfectio charitatis viæ non erat de ratione specifica, ut est obscuritas fidei, et sic illa perficitur, hæc destruitur.

QUÆSTIO LXVIII.

De Donis.

Art. 1. *An dona differant a virtute.* ℟. Sic, quia dantur homini, ut prompte moveatur ab inspiratione divina; ideo dicuntur dona spiritus, et secundum alios disponunt ad actus altiores, quam virtutes. Item secundum rationem nominis non opponuntur, quia virtus dicitur, quia perficit, et donum respicit causam a qua est, et perficit.
* Non omnia dona sunt virtutes, nec contra, nec omnia illa sunt in intellectu; et hæc in voluntate. Item resistimus tentationibus, et conformamur Christo, tum donis, tum virtutibus.

Art. 2. *An dona sint necessaria hominis ad salutem.* ℟. Sic, ad finem supernaturalem requiritur motio divina, quæ habetur per dona, et homo per virtutes theologicas, quibus disponitur ad gloriam, non potest sine particulari motione operari, quia non perfecte eas possidet. Item homo, quia perfecte possidet virtutes morales, potest per eas operari ad finem naturalem sine particulari instinctu, non tamen sine concursu Dei.

Art. 3. *An dona Spiritus Sancti sint habitus permanentes.* ℟. Sic, quibus homo disponitur ut bene moveatur a Spiritu Sancto, sicut virtutes morales perficiunt appetitum, ut bene moveatur a ratione.
* Prophetia non est ad necessitatem salutis, sed ad manifestationem, Spiritus, unde non est par ratio de donis.

Art. 4. *An convenienter numerentur septem dona Spiritus Sancti.* ℟. Sic, quia dantur ad prompte sequendum instinctum Spiritus Sancti, et sic in omnibus potentiis, quæ sunt principia actuum humanorum, dantur dona ut virtutes, ad hoc, ut appetitus obediat rationi: ut in apprehensione speculativa, intellectus; in practica, consilium; in judicio speculativo, sapientia; in practico, scientia; in appetitiva ad alterum pietas; contra timorem periculorum fortitudo; contra concupiscientias inordinatas, timor.

Art. 5. *An dona Spiritus Sancti sint connexa.* ℟. Sic, in charitate, sine qua nullum est, et cum qua omnia dona sunt, ut filii Iob, qui invicem pascebant, ex D. Gregorio.

Art. 6. *An dona Spiritus Sancti remaneant in patria.* ℟. Quoad suam essentiam sic, quia mens ibi perficitur perfecte ad sequendum Spiritum Sanctum, cum ibi Deus erit omnia in omnibus, sed quantum ad materiam circa quam, non, quia ibi non erit materia circa quam operamur in hac vita.

Art. 7. *An dignitas donorum attendatur secundum enumerationem.* ℟. Sic, quia sic ordinantur virtutes, vel ratione materiæ.

Art. 8. *An virtutes sint præferendæ donis.* ℟. Theologicæ sic, quia per has humana mens unitur Deo, et per dona mens facile movetur a Deo, sicut intellectuales virtutes præferuntur moralibus; sed dona in perfectione præferuntur virtutibus humanis; quia perficiunt in ordine ad Spiritum Sanctum moventem, illa vero, vel rationem, vel in ordine ad rationem.

QUÆSTIO LXIX.

De Beatitudinibus.

Art. 1. *An beatitudines distinguantur a virtutibus, et donis.* ℟. Sic, ut actus, non tamquam habitus, quia habitudo cœli habetur spe, quæ spes ex opere bono; et ad finem, qui est beatitudo, homo movetur per virtutes,

dona Spiritus Sancti, et si hic beatitudo est actus habituum: ut paupertas, luctus, mititas, justitia, misericordia.

Art. 2. *An præmia, quæ attribuuntur beatitudinibus, pertineant ad hanc vitam.* ℟. Præmia perfecta sunt in alia vita, inchoative sunt hic, saltem spiritualiter in viris perfectis; regnum cœli hic sunt boni, filii Dei, qui suos motus pacificant.

Art. 3. *An convenienter enumerentur beatitudines.* ℟. Sic, ad tollendas mundanas beatitudines.

Art. 4. *An præmia beatitudinum convenienter enumerentur.* ℟. Sic, secundum vitam activam, et contemplativam, (vide.)

QUÆSTIO LXX.

De fructibus Spiritus Sancti.

Art. 1. *An fructus Spiritus Sancti quos Apostolus nominat ad Galad.* 5. *sine actus.* ℟. Sic, quia fructus Spiritus Sancti sunt operationes hominis moti a Spiritu Sancto, sicut arbor cognoscitur a fructibus, licet ut flores ordinentur ad vitam æternam.

Art. 2. *An fructus differant a beatitudinibus.* ℟. Sic, quia beatitudines possunt dici fructus, sed non contra in hac vita.

Art. 3. *An fructus convenienter numerentur ab Apostolo.* ℟. Sic, quia illis mens disponitur in se, et ad ea, quæ sunt supra se, cætera vide ibi.

Art. 4. *An fructus Spiritus Sancti contrarientur operibus carnis.* ℟. Si sumantur in communi sic, quia illi sursum, hæc deorsum.

QUÆSTIO LXXI.

De vitiis et peccatis.

Art. 1. *An vitium contrarietur virtuti.* ℟. Sic, primo in essentia, quia non est dispositio conveniens suæ ma-

teriæ; secundo consequenter, ut malitia bonitati; tertio, ut peccatum actui virtuoso.

Art. 2. *An vitium sit contra naturam.* ℟. Sic in qualibet re, contrariatur virtuti, quæ est secundum naturam.

Art. 3. *An vitium sit pejus, quam actus vitiosus.* ℟. Actus malus est pejor habitu malo, quia pro illo quis punitur, pro hoc nemo. Item habitus non est malus, nisi quia inclinat ad actum malum; ergo, etc. idem de bono.

Art. 4. *An peccatum simul possit esse cum virtute.* ℟. Sic, cum habitu virtutis, quia non corrumpitur per unum actum. Item infusæ tolluntur per peccatum materiale, et quando fides et spes manent informes, non sunt virtutes, acquisitæ manent. Item tum peccato veniali omnes virtutes esse possunt, quia non contrariatur charitati, quæ est radix virtutum.

* Peccatum non potest esse cum actu virtutis, quia ei contrariatur, sicut vitium tollit habitum virtutis.

Art. 5. *An in quolibet peccato sit aliquis actus.* ℟. Peccatum omissionis potest esse sine actu, ut si nil cogitat de sacro, quando tenetur audire, vel cum solo interiori, quando dicit, nolo ire, ideoque occasionaliter, vel casualiter includitur aliquis actus.

* Plura requiruntur ad bonum quam ad malum.

* Voluntarium etiam est quod est in nostra potestate, ut fiat, vel non fiat, et sic non velle est voluntarium. Item peccatum omissionis est contra præceptum affirmativum, quod non obligat pro semper, unde solum peccatur pro tempore quo homo obligatur.

Art. 6. *An convenienter definiatur peccatum esse dictum, vel factum, etc.* ℟. Sic, quia constat materia, et forma; materia est dictum, factum, concupitum; forma, ut sit contra legem divinam.

* Affirmatio, vel negatio reducuntur ad idem genus, et sic dictum, vel non dictum, factum, vel non factum. Nam peccata a Theologo considerantur, ut offensa Dei, a Philosopho, ut sunt contra rationem. Item malum, quia prohibitum, intelligitur de lege positiva.

QUÆSTIO LXXII.

De distinctione peccatorum.

Art. 1. *An peccata differant specie secundum objecta.* ℟. Sic quia sunt dicta, vel facta, sed actus per objecta distinguuntur; ergo, etc. et actus voluntarii, ut sunt peccata, specificantur per objecta.

* Finis est objectum. Item malum non est pura privatio, sed actus privatus, et sic ab objecto. Item in diversis rebus potest esse una ratio objecti, ut superbia in multis.

Art. 2. *An convenienter distinguantur peccata spiritualia a carnalibus.* ℟. Sic, quia objecta delectabilia, vel sunt in spiritu, vel in corpore.

Art. 3. *An peccata distinguantur specie secundum causas activas, vel motivas.* ℟. Non, quia omnia essent ejusdem speciei, id est, a voluntate, sed a fine, qui est objectum voluntatis, a quo specificantur actus.

* Objectum in ordine ad actus exteriores habent rationem materiæ circa quam, sed ad voluntatem, est finis.

Art. 4. *An peccatum convenienter distinguatur in peccatum, in Deum, in seipsum, in proximum.* ℟. Sic, quia contra triplicem regulam, et est distinctio secundum diversa objecta, ad quæ homo ordinatur.

* Peccatum in Deum, ut includit alium ordinem, est commune peccatum, ut vero excedit, est speciale.

Art. 5. *An divisio peccatorum secundum reatum diversificet speciem.* ℟. Non, quia reatus est post peccatum, cum sit effectus, et accidat peccato.

* Differentia peccati mortalis, et venialis, sequitur diversitatem deordinationis, quia mortale est ut mors, veniale ut febris; et ratione conversionis ad objectum sunt in eadem specie, licet ex parte aversionis differant infinite.

Art. 6. *An peccatum omissionis, et commissionis differant specie.* ℟. Ratione finis, vel objecti, non, quia habent

idem objectum, sed large et materialiter loquendo sic, sicut negatio, et privatio actus; et privatio reducitur ad affirmationem, quam sequitur.

Art. 7. *An peccatum convenienter dividatur in peccatum cordis, oris, et operis.* ℟. Sic, quando quodlibet habet perfectam speciem peccati, secus sunt gradus tantum, ut inchoatio, et perfectio.

Art. 8. *An superabundantia, defectus diversificent speciem peccati.* ℟. Sic, et sunt sibi contraria in forma: ut avaritia, et prodigalitas; et cum sit diversum motivum inclinans ad diversum objectum,

Art. 9. *An peccata differant specie secundum diversas circumstantias.* ℟. Si sint ex diverso motivo, differunt specie, ut in gula; quando ex eodem motivo, non, quia motivum est objectum.

QUÆSTIO LXXIII.

De comparatione peccatorum ad invicem.

Art. 1. *An omnia peccata sint connexa.* ℟. Non, quia semper sunt contraria, et non intendunt unum, id est, regulam rationis, ut virtutes, nec intendunt recessum a ratione, sed delectabile, quod est diversum, et contrarium.

* Qui offendit in uno, fit omnium reus, ex parte aversionis, vel quantum ad reatum.

Art. 2. *An omnia peccata sint paria.* ℟. Non, quia unum magis privat rectitudine rationis alio, nec sunt æqualia in malitia, quia hæc sumitur a privatione rationis. Item privatio, quæ est in peccato, non est pura, et simplex, quæ consistit in corrupto esse: ut est mors, quæ non recipit magis, et minus; sed est non simplex, et retinet aliquid de habitu opposito, quæ consistit in corrumpi: ut ægritudo, et suscipit magis, et minus. Item peccata, quæ habent majorem inordinationem a ratione, sunt magis gravia.

Art. 3. *An gravitas peccatorum varietur secundum objecta*

diversa. ℞. Sic, quia peccata sumunt speciem ab objectis, et unum peccatum est gravius specie altero; ergo, etc. et peccatum est gravius quo major est deordinatio rationis; sicut quo major est inæqualitas humorum, major est infirmitas. Item quo peccatur contra altiorem finem, majus est peccatum, sed objecta sunt fines humanorum actuum,* et sic minus peccatum est futurum, quam homicidium; et hoc, quam blasphemia.

Art. 4. *An gravitas peccatorum differat secundum dignitatem virtutum, quibus peccata opponuntur.* ℞. Sic, quia sic opponuntur objecta, et ex Arist. pessimo optimum contrarium est.

* Charitati opponitur non quodcunque odium, sed Dei; ideoque, quia illa est summa virtus, hoc est summum vitium.

Art. 5. *An peccata carnalia sint minoris culpæ, quam spiritualia.* ℞. Cæteris paribus sic, quia hæc sunt in Deum, et proximum, illa in corpus, quod est minus amandum. Item illa habent vehementius motivum, sed peccatum carnale est majus ratione inhæsionis, et conversionis ob delectationem, spirituale plus de aversione.

* Adulterium est majus furto, quia continet luxuriam, et injustitiam. Item dæmon maxime gaudet de luxuria, quia difficile homo ab ea removetur.

Art. 6. *An gravitas peccatorum attendatur secundum causam peccati.* ℞. Voluntas major, quæ est causa peccati, facit majus peccatum. Item voluntas de pejori fine, qui est objectum, facit majus peccatum. Item aliæ causæ, quæ inclinant voluntatem præter suam naturam, vel quæ minuunt judicium rationis, vel liberum arbitrium, ut ignorantia, etc. minuunt, vel tollunt peccatum, sicut et voluntarium.

Art. 7. *An circumstantia aggravet peccatum.* ℞. Sic, vel mutando speciem, vel in eadem specie; sicut etiam minuit, quia inde res augentur, unde causatur; sed peccatum causatur a circumstantia.

Art. 8. *An gravitas peccati augeatur secundum majus no-*

cumentum. ℟. Si est prævisum, vel intentum in se, vel in causa, sic: si pute causale, et non fuit negli-negligentia, non quando est prævisum, et non intentum, aggravat indirecte.

Art. 9. *An peccatum sit gravius ratione personæ, in quam peccatur.* ℟. Sic, quia talis persona est quodammodo objectum; et quæcunque conditio personæ, vel est ex parte Dei, ut si sit sacratim; vel est ex ratione sui, ut si sibi sit conjuncta in natura, vel beneficio; vel ex parte proximi, cum peccatum plures attingit, et sic peccatum in Regem est gravius.

Art. 10. *An magnitudo personæ peccantis aggravet peccatum.* ℟. Sic, ob ingratitudinem, quia acceperunt majora beneficia, et propter exemplum, et scandalum.

* Peccatum ex subreptione, et infirmitate naturæ minus imputatur bonis, quia cum vitari omnino non possit, tum statim reprimunt, et minus negligunt.

QUÆSTIO LXXIV.

De subjecto peccatorum.

Art. 1. *An voluntas sit subjectum peccati.* ℟. Sic, quia peccata sunt actus immanentes in suo principio, id est voluntate.

Art. 2. *An sola voluntas sit subjectum peccati.* ℟. Non, sed omnes potentiæ, quæ moventur a voluntate, sicut sunt subjecta virtutum, quia contraria remanent circa idem.

* Potentiæ respectu rationis sunt quasi liberæ, quia aguntur, et agunt; sed organa sunt, veluti fervi, et habent transeuntes actiones, et non est par ratio.

Art. 3. *An in sensualitate possit esse peccatum.* ℟. Sic, ut ejus actus movetur a voluntate.

Art. 4. *An in sensualitate possit esee peccatum mortale.* ℟. Non, quia in ea non potest esse deordinatio, quæ tollat vitam spiritualem, quia ad talem finem non ordinatur, sed in sola voluntate, et ratione.

* Actus sensualitatis, quod concurrat ad peccatum

mortale, habet a ratione, sicut et actus virtutis. Item peccatum veniale disponit ad mortale, ut bona imaginati ad scientiam.

Art. 5. *An peccatum possit esse in ratione*: ℟. Sic, quia potest habere actum voluntarium inordinatum, et dicitur motus rationis voluntarius.

Art. 6. *An peccatum morosæ delectationis sit in ratione.* ℟. Sic, quia tunc deficit in dirigendis passionibus. Item ratio non solum habet proprium actum illicitum circa proprium objeetum, sed etiam circa directionem objectorum aliarum potentiarum. Item delectatio dicitur morosa non ex tempore, sed ex eo, quod ratio deliberans circa eam moratur, nec repellit, cum debeat.

Art. 7. *An peccatum consensus in actum sit in ratione superiore.* ℟. Sic, quia ratio, ut supremus judex, fert ultimam sententiam. Ad rationem inferiorem pertinet judicium præambulum, quod est de delectatione.

Art. 8. *An consensus in delectationem sit peccatum mortale.* ℟. Sponte delectari de operatione ipsa, ex qua sequitur delectatio, non est mortale, sed vel veniale, vel nullum; sed consensu in delectationem, quæ habet pro objecto non operationem, sed rem ipsam, quæ est objectum, tunc si res est mortalis, deleciatio voluntaria est mortalis, si venialis, venialis.

* Sicut actus organorum sunt peccatum mortale, quando avertunt se a regula æterna. Item nisi excuset imperfectio actus.

Art. 9. *An in superiori ratione possit esse peccatum veniale, ut est directiva inferiorum virium.* ℟. Sic, quia potest consentire in actum qui sit peccatum veniale.

Art. 10. *An in ratione superiori possit esse peccatum veniale secundum seipsum.* ℟. Sic, quia per intuitum potest habere inordinatum motum subitum, ut infidelitatis, quia non est plena deliberatio. Item ex imperfectione actus, vel per subitum motum.

QUÆSTIO LXXV.

De causis peccatorum in generali.

Art. 1. An peccatum habeat causam. ℟. Ex parte actus, sic, sicut quilibet alius actus; ex parte inordinationis habet causam, ut privatio, vel negatio, quæ vel est negatio causæ: ut absentia Solis est causa tenebrarum; vel per accidens, ut ad calefactionem sequitur frigus, id est, malum habet causam deficientem, vel agentem per accidens.

* Peccatum est actus sub privatione, et non sola privatio, et causa peccati est bonum cum defectu.

Art. 2. An peccatum habeat causam interiorem. ℟. Sic, id est, voluntatem, et rationem. Causa remota peccati est appetitus sensitivus, qui movet sensus; et isti interdum trahunt rationem, et voluntatem.

Art. 3. An peccatum habeat causam exteriorem. ℟. Sic, ut dæmon, et homo persuadendo, et bona externa, quæ movent rationem, voluntatem, vel appetitum. Item nihil exterius potest movere voluntatem immediate, sed appetitum, vel rationem ut apparens bonum, et voluntas semper est libera.

Art. 4. An peccatum sit causa peccati. ℟. Potest esse primo, ut removens prohibens, id est, gratiam, per accidens. Secundo per se, quia per unum ad aliud disponitur, et fit habitus. Tertio ut materiam præbens, ut avaritia litigio. Quarto ut finis, ut cum fit furtum propter fornicationem: et sic est forma. Item non omnis causa peccati est peccatum.

QUÆSTIO LXXVI.

De causis peccati in speciali.

Art. 1. An ignorantia possit esse causa peccati. ℟. Non per se, quia est non ens, sed per accidens, ut remo-

vens prohibens, id est, scientiam. Ignorantia, qua ablata adhuc esset peccatum, non est causa peccati, sed comes. Item voluntas fertur in id, quod est secundum quid ignotum, et notum.

Art. 2. *An ignorantia sit peccatum.* ℟. Sic, eorum quæ homo tenetur, et potest scire. Item quilibet tenetur scire ea, sine quibus officium exerceri non potest, et si ex negligentia, est peccatum ommissionis. Item omnes universaliter scire tenentur principia fidei, et universalia præcepta legis ad bene vivendum, et ea, quæ sunt sui officii in artibus. Item ignorantia eorum quæ quis potest scire, sed non tenetur, non est peccatum, quia non voluntaria, nec in potestate.

Art. 3. *An ignorantia excuset ex toto a peccato.* ℟. Antecedens, quæ est causa actus, excusat, quia facit involuntarium, id est, si sciret, non faceret. Concomitans quæ non est causa actus non excusat, quia non facit involuntarium, sed non volentem, id est, si sciret, faceret. Ignorantia consequens, id est, noluit, vel neglexit scire, non excusat, quia est volita. Item antecedens aliquando excusat in parte, et non in toto, id est, quando potuit scire aliquas circumstantias, et sic remanet de voluntario, et peccatum non erit per accidens.

Art. 4. *An ignorantia minuat peccatum.* ℟. Tantum minuit de peccato, quantum minuit de voluntario; quod omnino minuit, omino tollit.

QUÆSTIO LXXVII.

De causa peccati ex parte appetitus sensitivi.

Art. 1. *An voluntas moveatur a passione appetitus sensitivi.* ℟. Non directe, quia materiale non agit directe in immateriale, sed indirecte secundum abstractionem, quia passio sensus intensa minuit vim voluntatis, et attentio animæ applicata uni operationi, id est, sensus, impedit aliam. Item etiam ex parte objecti, id

est, boni, id est, quando cognoscitur objectum sensus, et bonum.

Art. 2. *An ratio possit superari a passione contra suam scientiam.* ℟. Voluntas non potest velle malum, nisi ex errore, vel ignorantia intellectus. Item potest scire universale, id est, non esse fornicandum, sed ignorare particulare, hanc esse fornicationem. Item potest scire in habitu, sed non in actu, et sic potest facere contra scientiam, quæ in actu non consideratur. Item si voluntarie, est peccatum, etc.

Art. 3. *An peccatum ex passione debeat dici ex infirmitate.* ℟. Sic, quia deordinat partes rationis, ut partes corporis deordinatæ faciunt corpus infirmum.

Art. 4. *An amor sui sit principium omnis peccati.* ℟. Inordinatus sic, quia vult sibi bonum commutabile, in cujus appetitu est peccatum.

Art. 5. *An bene ponantur causæ peccatorum, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, superbia vitæ.* ℟. Sic, quia dicunt ordinatum appetitum bonorum, et ad hæc tria possunt reduci omnes animæ passiones, (vide.)

Art. 6. *An peccatum allevietur propter passionem.* ℟. Quando minuit voluntarium sic, ut passio antecedens, quæ impellit voluntatem; sed consequens non, sed magis auget peccatum, seu est signum magnitudinis.

* Passio est causa peccati ex parte conversionis, non aversionis.

Art. 7. *An passio totaliter excuset a peccato.* ℟. Si facit actum omnino voluntarium, sic, secus, non, (vide ibi.)

Art. 8. *An peccatum quod est ex passione possit esse mortale.* ℟. Sic, si non concurrat, cum possit, et tenetur; non sic primus motus, vel dementia.

QUÆSTIO LXXIII.

De causa peccati, quæ est malitia.

Art. 1. *An aliquis peccet ex certa malitia.* ℟. Sic, quando ex industria sine passione anteponit bonum temporale spirituali.

* Peccans, si fieri possit, Deum nollet offendere, sed duobus propositis, magis vult fornicari, quam Deum non offendere.

Art. 2. *An qui peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.* ℟. Habens habitum malum, potest peccare non ex habitu; imo potest facere actum virtutis, potest operari ex passione, vel ignorantia, id est, non uti habitu; sed si ex habitu et electione peccat, dicitur ex malitia peccare. Item habitus convertitur in naturam; quod convenit ex habitu, et fit diligibile contra bonum, et sic ex malitia.

Art. 3. *An qui peccat ex certa malitia, peccet ex habitu.* ℟. Non semper, quia sine habitu malo potest eligere malum ex certa malitia.

Art. 4. *An qui peccat ex certa malitia gravius peccet.* ℟. Sic, quia magis voluntarie, et diuturnius si ex habitu.

QUÆSTIO LXXIX.

De causis exterioribus peccati.

Art. 1. *An Deus sit causa peccati.* ℟. Non, nullo modo, quia Deus inclinat ad se ultimum finem omnia, nec indirecte, quia non debet impedire.

* Et quatenus non prohibet, dicitur tradere in reprobum sensum vel permissive.

Art. 2. *An actus peccati sit a Deo.* ℟. Sic, quia est motus liberi arbitrii, et Deus est causa omnium motuum, et est ens; sed defectus peccati, id est, privatio, non est a Deo, sed a libero arbitrio, ut a causa deficiente, ut claudicatio est a tibia curva, non a virtute motiva.

* Peccatum, seu actus peccati dicitur non res, id est, non res simpliciter, uti est substantia. Item peccatum reducitur ad liberum arbitrium, ut est actus, et ut est defectus, licet ipsum non incendat, sed Deus ita est causa actus, ut non fit causa peccati. Item species sumitur a positivo, circa quod est defectus, per accidens a defectu.

Art. 3. An Deus sit causa obcæcationis, et obdurationis. ℟. Obcæcatio, ut dicit motum animæ inhærentis in peccato, non est a Deo, quia est peccatum; ut dicit subtractionem gratiæ, qua cor emollitur, et mens illuminatur, est a Deo, non solum, quia est obstaculum, id est, peccatum; sicut sol per radios non illuminat ubi est corpus, sed etiam quia Deus est causa subtractionis gratiæ non dans illam ex sua sapientia, vel voluntate cum sit liber.

* Obduratio est pœna, vel culpa. Diabolus obcæcat ut inducit ad culpam.

Art. 4. An obduratio et obcæcatio semper ordinentur ad salutem ejus, qui excæcatur, vel obduratur. ℟. Ex se ad damnationem, quia sunt præambula ad peccatum, et sunt effectus reprobationis; sed ex divina misericordia ad salutem, id est, ut homo se cognoscat, vel in bonum aliorum, et sic mala pœnæ, quæ Deus facit, semper ordinantur in bonum, saltem aliorum: nam mala culpæ non sunt facienda ob bonum.

QUÆSTIO LXXX.

De causa peccati ex parte diaboli.

Art. 1. An diabolus sit causa peccati directe homini. ℟. Non, quia non movet voluntatem directe ad agendum; sicut ipsamet se, et Deus illam. Item objectum movens, vel illud proponens, vel suadens indirecte movet, non directe.

Art. 2. An diabolus possit inducere ad peccandum, interius instigando. ℟. Non movet intellectum, neque voluntatem, ut dixi, sed phantasmata, et sensum, et per hæc indirecte inducit interius. Item impressas species ordinat, et deordinat per motum localem.

Art. 3. An diabolus possit necessitare ad peccandum. ℟. Non, sed semper possumus resistere, licet possit ligare potentiam ad actum.

Art. 4. An omnia peccata hominum sint ex suggestione diaboli. ℟. Occasionaliter, et indirecte sic in Adam, sed non in nobis.

QUÆSTIO LXXXI.

De causa peccati ex parte hominis.

Art. 1. An primum peccatum primi parentis traducatur per originem in posteros. ℟. Sic, est de fide, non ex traduce, id est, ex semine infecto ex quo oriatur anima, neque ex eo quod defectus seminis traducantur in prolem, sed est inordinatio voluntaria voluntate Adam moventis per generationem omnes, qui sunt veluti membra ejus; sicut voluntas movet omnia membra.

Art. 2. An alia peccata Adam, et vel proximorum parentum traducantur in posteros. ℟. Non, quia pertinent ad individuum, et non ad speciem, seu naturam, ut peccatum originale, in qua origine communicarunt filii; ideo puniuntur.

Art. 3. An peccatum primi parentis transeat per originem in omnes homines. ℟. Sic, est de fide, non tamen in Christo.

* Probabilius est quod in judicio omnes morientur, Deus auferet ab eis pœnam debitam pro reatu mortis.

Art. 4. An si aliquis ex humana carne miraculose formaretur, contraheret peccatum originale. ℟. Non, quia non in Adam per semen.

Art. 5. An si Adam non peccasset, sed Eva, filii contraherent peccatum originale. ℟. Non, quia Eva est principium passivum generationis.

QUÆSTIO LXXXII.

De originali peccato quantum ad suam essentiam.

Art. 1. *An peccatum originale sit habitus.* ℟. Non est habitus inclinans potentiam ad agendum quasi acquisitus ex actibus, sed est habitus, id est, dispositio naturæ, secundum quam male, vel bene se habet, ut infirmitas et languor in corpore, quia non est pura privatio, sed inordinatio partium animæ, et sic dicitur languor naturæ, unde non est habitus acquisitus, vel infusus.

Art. 2. *An in uno homine sint multa originalia peccata.* ℟. Non, sed unum numero, sicut in omnibus hominibus est unum specie: Ecce qui tollit peccatum mundi, id est, peccatum originale.

Art. 3. *An peccatum originale sit concupiscentia.* ℟. Formaliter non, quia concupiscentia, seu inordinatio virium animæ ad commutabile bonum, est veluti materiale peccati originalis; reatus ejus, et formale est defectus originalis justitiæ.

Art. 4. *An peccatum originale sit æqualiter in omnibus.* ℟. Sic, quia privatio justitiæ originalis non suscipit magis, vel minus, sicut nec relatio ad Adam.

QUÆSTIO LXXXIII.

De subjecto peccati originalis.

Art. 1. *An peccatum originale sit magis in carne, quam in anima.* ℟. Ut in prima causa est in Adam; ut in causa instrumentali est in semine corporali, non in carne; ut in subjecto, quia non est capax culpæ, nisi ratione pœnæ, est in anima.

* Animæ infusio, ut dicit ordinem ad Deum, non est causa peccati, sicut nec Deus, sed in ordine ad carnem, cui infunditur sic. Item melius est ut sit in

corpore corrupto, quam non esse, maxime cum possit per gratiam mundari.

Art. 2. *An peccatum originale sit per prius in essentia animæ, quam in potentiis.* ℟. In essentia animæ, quia est peccatum naturale, sicut justitia erat in anima.

Art. 3. *An peccatum originale per prius inficiat voluntatem, quam alias potentias.* ℟. Sic, quia ipsa primo est inclinata ad peccandum.

Art. 4. *An potentiæ dictæ, id est, intellectus, et voluntas sint magis infectæ, quam aliæ.* ℟. Non, sed generativa, concupiscibilis, et tactus, quia originale transfertur per generationem, cui inferviunt illæ tres potentiæ.

QUÆSTIO LXXXIV.

De causa peccati prout unum peccatum est causa alterius.

Art. 1. *An cupiditas sit radix omnium peccatorum.* ℟. Sic, licet sit speciale peccatum, id est, ut est inordinatus appetitus divitiarum, quia per divitias habetur facultas perpetrandi quodcunque peccatum, quia pecuniæ obediunt omnia, id est, omnia bona commutabilia.

Art. 2. *An superbia sit initium omnis peccati.* ℟. Superbia, id est, appetitus inordinatus propriæ excellentiæ, est peccatum speciale; sed ut actualis contemptus Dei, id est, non subdi ejus præceptis, est generale. Item ut peccatum speciale est finis hominis, et sic initium omnis peccati, qui quærit propriam excellentiam; sicut avaritia in executione, quæ præstat omnem commoditatem.

Art. 3. *An præter superbiam et avaritiam sint alia peccata specialia, quæ dicantur capitalia.* ℟. Sic, metaphorice, quia sunt directiva aliorum, quæ habent originem proximam ab illis.

Art. 4. *An peccata capitalia sint septem.* ℟. Sic, ex quibus alia aliquo modo pendent (vide ibi.) quia tot sunt rationes primariæ causæ finalis movendi appetitum.

QUÆSTIO LXXXV.

De effectibus peccati.

Art. 1. *An peccatum minuat bonum naturæ.* ℟. Sic, quod est inclinatio ad virtutem, sed non bona naturalia naturæ.

Art. 2. *An totum bonum naturæ possit auferri per peccatum.* ℟. Non, quia malum culpæ est in bono naturæ, nec peccator esset homo rationalis.

* Diminutio per peccatum fit non ex parte naturæ, sed termini, id est, quia ponit impedimentum ad finem; et non fit per partes proportionales, quoniam sequens peccatum potest esse majus præcedente.

Art. 3. *An convenienter ponantur vulnera naturæ facta a peccato, ut infirmitas, ignorantia, malitia, et concupiscentia.* ℟. Sic, quia sublata est justitia originalis, quæ fortificabat vires animæ, id est, intellectum, voluntatem, irascibilem, concupiscibilem.

Art. 4. *An privatio modi, speciei, et ordinis sit effectus peccati.* ℟. Sic, secundum diversos gradus bonorum.

Art. 5. *An mors, et alii corporales defectus sint effectus peccati.* ℟. Peccatum Adæ in natura humana fuit causa horum, et tanquam removens prohibens, id est, justitiam. Item peccatum actuale ex se non causat hos effectus, quia privat gratia, quæ non datur ad cohibendum defectus corporales, ut justitia originalis.

Art. 6. *An mors, et alii defectus sint naturales hominis.* ℟. Secundum causas universales, id est, Deum, et cœlum, quæ intendunt conservationem, sic; sed secundum esse particulare non. Item anima est incorruptibilis, homo non, et sic mors et corruptio sunt naturales corpori, non animæ.

QUÆSTIO LXXXVI.

De macula peccati.

Art. 1. *An peccatum causet aliquam maculam in anima.* ℟. Sic, quia tollit nitorem, id est, gratiam, et metaphorice maculat.

* Macula non est quid positivum, sed privatio nitoris animæ in ordine ad causam, id est, peccatum; et ideo diversa peccata, diversas maculas inducunt, sicut umbra, quæ est varia pro diversitate corporum. Item anima se inficit inhærendo in rebus, non contra.

Art. 2. *An macula maneat in anima post actum peccati.* ℟. Sic, quia remanet ablatio nitoris animæ.

QUÆSTIO LXXXVII.

De reatu pœnæ.

Art. 1. *An reatus pœnæ sit effectus peccati.* ℟. Sic, et peccans triplicem pœnam incurrit. Primam a seipso per remorsum conscientiæ; secundam a lege humana; tertiam a Deo, quia facit contra triplicem ordinem in se principem, et Deum.

* Reatus est directe effectus peccati, quod facit hominem reum pœnæ; sed pœna non est effectus peccati directe, sed dispositive, quia effective est a Deo, vel ab homine.

Art. 2. *An peccatum possit esse pœna peccati.* ℟. Per se non, quia peccatum est voluntarium, et pœna est contra voluntatem sed per accidens sic, quia removet gratiam, quæ prohibet passiones inclinantes ad peccatum, et subtractio gratiæ fit a Deo tanquam pœna. Item est pœna, ut ira, invidia; vel in effectu, ut in pudore, ignominia, et sic etiam peccatum est pœna sui.

Art. 3. *An aliquod peccatum inducat reatum æternæ pœnæ.* ℟. Sic, id est, mortale, quia aufert charitatem, et ultimum finem.

* Pœna non est adæquanda culpæ secundum durationem, sed secundum acerbitatem; sed peccator ponens finem in peccato, habet voluntatem peccandi in æternum, ideo patitur in æternum. Item pœna non est semper medicinalis illi, cui infligitur, sed aliis; et sic pœna æterna potest dici medicinalis.

Art. 4. *An peccato debeatur pœna infinita secundum quantitatem.* ℟. Ratione aversionis quæ est pœna damni, seu amissio infiniti boni, sic; ex parte conversionis peccato mortali respondet pœna sensus, quæ est finita, sicut conversio erat finita.

* Peccator non debet redigi in nihilum, quia pœna, quæ est secundum justitiam Dei, non esset perpetua, et macula est perpetua.

Art. 5. *An omne peccatum inducat reatum pœnæ æternæ.* ℟. Non, sed mortale, quod contrariatur ultimo fini; sed veniale circa media.

* Peccato originali non debetur pœna æterna ratione gravitatis, sed ex conditione hominis, qui invenitur sine gratia. Item dic de peccato veniali in infinitum.

Art. 6. *An reatus remaneat post peccatum.* ℟. Cessante actu peccati sic, donec compensetur. Item pœna manens remissa culpa est proprie pœna, sed dicitur pœna satisfactoria, quia est voluntaria simpliciter, licet secundum quid sit involuntaria, sed pœna est involuntaria.

Art. 7. *An omnis pœna sit propter aliquam culpam.* ℟. Pœna propria sic, sed pœna, quam homo patitur propter bonum, non est proprie pœna, sed medicina, ut potio amara propter sanitatem. Item pœna satisfactoria non est proprie pœna, quia quodam modo est voluntaria, nec semper est pro culpa sua, ut Christus qui pro aliis passus est.

Art. 8. *An aliquis puniatur pro peccato alterius.* ℟. Satisfactorie sic, ut sunt quasi unum; sed pœna propria, non, quia peccatum est personale; sed pœna medicinali sic, ut pater in filio, rex in Regno. Item in bonis spiritualibus, non.

QUÆSTIO LXXXVIII.

De peccato veniali, et mortali.

Art. 1. *An peccatum veniale convenienter dividatur contra mortale.* ℟. Proprie non, sed tantum metaphorice, quia mortale pro morte animæ sumptum tollit principium intrinsecum spiritualis vitæ; sed veniale, non, quia deordinat circa media, et potest reparari ex fine. * Peccatum de mortali, et veniali dicitur analogice, ut ens de substantia, et accidente secundum rationem imperfectam, quia non est contra legem, sed præter. Item peccans venialiter convertitur ad bonum utendo, non fruendo, quia non constituit finem in eo.

Art. 2. *An peccatum mortale, et veniale differant genere.* ℟. Non loquimur de veniali ex eventu, vel quod ex causa habet unde veniam consequatur, sed de veniali totaliter, vel ex genere suo, quod non tollit ordinem ad ultimum finem, et sic distinguitur genere a mortali, id est, ex objecto, quod non repugnat charitati, ut verbum otiosum: sed mortale ex genere suo, seu ex objecto repugnat. Item veniale ex genere suo fit mortale ex parte operantis, vel quia in eo ponit finem ultimum, vel quia ordinat id ad mortale, ut verbum otiosum ad fornicationem. Item mortale ex genere, ex parte agentis fit veniale, quando actus est imperfectus, et non plene deliberatus.

Art. 3. *An peccatum veniale sit dispositio ad mortale.* ℟. Non directe, quia non sunt in eodem genere, vel specie, sed indirecte ex quadam consequentia, ut ex parte agentis. v. g. quando per veniale ita crescit libido peccandi, ut peccans ponat ultimum finem, in veniali; vel disponendo, ut eligat mortale ex genere indirecte, removendo prohibens.

Art. 4. *An peccatum veniale possit fieri mortale.* ℟. Ita ut sit idem actus, non, quia differunt in infinitum, et manente actu in voluntate non mutatur actus, sed potest fieri mortale dupliciter. Primo in veniali si

constituatur ultimus finis: secundo si veniale referatur ad mortale. Item multa peccata venialia non possunt integraliter facere unum mortale, nisi dispositive, ut supra dixi.

* Morbus corporis non est actus, sed dispositio manens, et fit mortalis, non sic peccatum veniale.

Art. 5. An circumstantia possit facere de veniali mortale. ℟. Dum circumstantia est accidens actus, veniale non facit mortale; sed si cessat esse circumstantia, et fiat differentia specifica, seu induat rationem objecti, tunc facit mortale.

* Diuturnitas, et frequentia non sunt circumstantiae trahentes in aliam speciem nisi per accidens, ut ratione contemptus, vel scandali. Item ebrietas ex suo genere, est mortale, quia sine necessitate privat usu rationis; sed est veniale ex ignorantia, et infirmitate; sed si adsit frequentia, ignorantia non excusat. Item delectatio morosa est mortale ex se in his, quae sunt mortalia, sed fit veniale ex imperfectione actus. Item dicitur ira diuturna, vel delectatio morosa propter approbationem rationis deliberantis. Item circumstantia non facit de bono malum, nisi constituat speciem peccati.

Art. 6. An peccatum mortale possit fieri veniale. ℟. Non ex eo, quod additur deformitas venialis: ut fornicatio non fit imperfecta, si fiat propter verbum otiosum; nam perfectum per additionem imperfecti, non fit imperfectum, sed magis augetur, sic mortale per veniale. Item mortale ex genere fit veniale ex imperfectione actus, id est, deliberationis a qua sumitur species actus mortalis. Item ex se mala nullo bono fine fiunt bona, ut homicidium innocentis: nam qui juste occidit latronem, non est homicida.

QUÆSTIO LXXXIX.

De peccato veniali secundum se.

Art. 1. *An peccatum veniale causet maculam in anima.* ℞. Proprie non, quia cum non tollat charitatem, non aufert nitorem habitualem animæ: macula enim est detrimentum nitoris habitualis permanentis, sed aufert actualem, et exteriorem nitorem, et sic causat maculam: ut in corpore est duplex nitor, alter naturalis ex dispositione membrorum, alter ex supervenienté claritate.

* Item venialiter tollit nitorem, et maculat dispositive.

Art. 2. *An convenienter peccatum veniale designetur per lignum, fœnum, est stipulam.* ℞. Sic, quia hæc possunt comburi ædificio remanente; ita pro venialibus homo patitur ignem tribulationis, et salvatur.

Art. 3. *An homo in statu impotentiæ potuerit peccare venialiter.* ℞. Non poterat venialiter antequam peccaret mortaliter, quia nil ibi pœnale erat.

Art. 4. *An Angelus sine bonus, sine malus possit peccare venialiter.* ℞. Non, quia major perfectio est Angeli, quam hominis; sed homo in primo statu non poterat peccare venialiter; ergo nec Angelus poterat deordinare in mediis, quia mens Angeli non est discursiva, et simul videt finem, et ea quæ sunt ad finem, et sic deordinat a fine, et non a mediis tantum. Item omnes actus dæmonum sunt peccata, sicut bonorum sunt actus charitatis, non loquor de appetitu naturali boni. Item dæmon incitat ad veniale, ut trahat ad mortale, et sic semper peccat mortaliter propter intentionem.

Art. 5. *An primi motus sensualitatis in infidelibus sint peccata mortalia.* ℞. Non, sicut nec fidelium, immo in homine fideli est majus peccatum, propter gratiæ sacramenta.

Art. 6. *An peccatum veniale possit esse in aliquo cum solo*

peccato originali. ℟. Non, quia non esset locus ubi puniretur pœna sensus, quia non in Limbo, non in Inferno. Item homo in principio usus rationis si se primum non ordinat ad Deum ultimum finem, peccat mortaliter; id si faciet, liberabitur ab originali peccato.

QUÆSTIO XC.

De Legibus.

Art. 1. An lex sit aliquid rationis. ℟. Sic, quia imperat, et prohibet. Item lex est regula, sed ratio est mensura actuum hominis; ergo, etc. Item lex dicitur a ligando, quia obligat, et sic est aliquid rationis. Lex est in ratione, ut in regulante, in omnibus quæ inclinantur ad aliquid ex aliqua lege.

Art. 2. An lex semper ordinatur ad bonum commune. ℟. Maxime, et principaliter sic, omnis pars regulata ordinatur ad totum. Item præceptum de particulari opere non est lex, nisi ordinetur in bonum commune. Item præceptum dicit applicationem legis ad ea, quæ lege ordinantur.

Art. 3. An ratio cujuslibet sit factiva legis. ℟. Non, quia lex est constitutio populi, et hanc ferre pertinet ad totam multitudinem, vel ad Principem.

* Quisque est sibi lex, prout participat ordinem alicujus regulantis, et sic lex est in nobis, ut in regulato. Qui gubernat domum potest facere statuta, sed non legem, quia hæc est civitatis.

Art. 4. An promulgatio sit de ratione legis. ℟. Sic, ut habeat vim legis, quia mensura imponitur cum applicatur mensurato, lex autem est mensura.

' Lex naturæ promulgatur cum Deus eam inferit mentibus hominum naturaliter cognoscendam. Item qui habere potuerunt notitiam legis publicatæ obligantur, licet coram eis non sit facta publicatio. Lex a legendo dicitur.

QUÆSTIO XCI.

De legum diversitate.

Art. 1. *An sit aliqua lex æterna.* ℟. Sic, et est ratio gubernationis rerum in Deo tanquam in Principe, et est æterna gubernans omnia, quæ licet non sint in seipsis, tamen sunt in Deo cognita, et præordinata, et promulgatio hujus legis est æterna ex parte divini Verbi, et libri vitæ, non ex parte creaturæ audientis, cujus finis est ipse Deus.

Art. 2. *An in nobis sit aliqua lex naturalis.* ℟. Sic, et participatio legis æternæ, a qua omnia regulantur ad proprium finem; sed creatura rationalis excellentiori modo, quatenus est providens sibi, et aliis in qua lex naturalis est participatio legis divinæ.

Art. 3. *An sit aliqua lex humana.* ℟. Sic, et est quoddam dictamen rationis practicæ, id est, ex præceptis legis naturæ, quasi ex principiis ratio procedit ad alia particulariter disponenda; sicut ex principiis speculativis naturaliter cognitis producuntur conclusiones necessariorum, quia ratio humana participat rationem æternam secundum quamdam communia tantum, et mox ex his deducit. Item leges humanæ non sunt ineffabiles, quia sunt circa contingentia, circa quæ versatur ratio practica, nec omnis mensura debet esse infallibilis.

Art. 4. *An fuerit necessarium esse aliquam legem divinam.* ℟. Sic, primo ob finem supernaturalem; secundo ob incertitudinem humani judicii maxime in contingentibus; tertio, ut perficiatur homo in actibus interioribus; quarto lex humana non potest punire, vel auferre omne malum; ideo fuit lex divina, ne aliquod malum impunitum remaneret.

Art. 5. *An lex divina sit una tantum.* ℟. Est duplex, vetus, et nova; sicut duplex Sacerdotium, leviticum, et Christi, quæ duæ leges non differunt specie, sed ut imperfectum, et perfectum, ut puer, et adultus.

Illa vetus ordinatur ad bonum sensibile, hæc ad intelligibile cœleste. Illa exteriores, hæc interiores etiam actus regit; illa timoris, hæc amoris.

Art. 6. *An sit aliqua lex fomitis.* ℟. Sic, quia homo recessit a lege Dei, incidit in legem brutorum, id est, fomitis; quare lex fomitis in homine potius est deviatio a vera lege, sicut in brutis fit lex simpliciter.

QUÆSTIO XCII.

De effectibus legis.

Art. 1. *An effectus legis sit facere homines bonos.* ℟. Sic, vel simpliciter, vel secundum quid, quia inducit ad virtutem.

Art. 2. *An legis actus convenienter assignentur.* ℟. Sic, et sunt imperare, vetare, permittere, punire.

QUÆSTIO XCIII.

De lege æterna.

Art. 1. *An lex æterna sit summa ratio in Deo existens.* ℟. Sic, est enim ratio divinæ sapientiæ, ut est directiva omnium actuum, et motionum: sicut ratio divinæ sapientiæ creando res habet rationem artis, vel exemplaris, vel ideæ; sic, etc.

* Rationes ideales in Deo, quia respiciunt naturas particulares, sunt plures, sed ratio, quæ est lex æterna, est una, quia ordinatur ad unum bonum commune. Item lex æterna, licet exprimatur verbo divino, non tamen est attributum personale, quia est ipsa ratio divina.

Art. 2. *An lex æterna sit omnibus nota.* ℟. Secundum quod in se est, non, nisi Deo, et beatis, qui vident Dei essentiam, sed omnis creatura rationalis cognoscit eam secundum quandam irradiationem in cognitione alicujus veritatis in effectu.

Art. 3. *An omnis lex derivetur a lege æterna.* ℟. In quan-

tum participat de ratione recta sic. Sap. 8. *Per me Reges regnant, et legum conditores justa decernunt.*

* Fomes ut est pœna, derivatur a lege divina, ut contrariatur legi Dei non est lex, sicut lex humana injusta. Item lex permissiva non approbat illa, sed dirigere non potest, et sic non perfecte assequitur legem æternam.

Art. 4. An necessaria et æterna subjiciantur legi æternæ.

℟. Omnia creata sic, sed essentia divina, non, quia est ipsa lex.

Art. 5. An naturalia contingentia subsint legi æternæ.

℟. Sic, quia omnia subsunt legi æternæ, quia Deus omnibus rebus imprimit principium suorum actuum; sicut homo homini dat legem, eam denuntiando, sed naturæ irrationales subduntur legi æternæ, quia moventur a divina providentia, sed non per intellectum; sed homo sic, id est, per intellectum, et voluntatem. Item homo non imponit legem irrationabilibus, quia non aguntur a se per actum, sed aguntur a Deo; sed aliis hominibus sic: Deus enim omni creaturæ imponit legem, quia a Deo aguntur.

Art. 6. An omnes res humanæ subjiciantur legi æternæ.

℟. Sic, non solum per modum actionis, et passionis, per modum interioris principii motivi, sicut moventur irrationabilia, sed etiam per modum cognitionis, quia homo habet rationem æternæ legis, et est inclinatus ad id, quod est consonum huic legi. Item uterque modus est imperfectus, sed in malis est depravatus per vitia, in bonis est perfectior propter fidem, et virtutes.

* Justi non sunt sub lege, quia non timore, sed amore eam servant, et quia illorum opera sunt magis Spiritus Sancti.

QUÆSTIO XCIV.

De lege naturali.

Art. 1. *An lex naturalis sit habitus.* ℟. Proprie non, quia in parvulis, et damnatis nihil agitur per legem naturalem, sed improprie: ut quando habitu, et non actu tenetur, vel considerantur præcepta legis naturæ; ut dicitur fides id quod fide tenetur.

Art. 2. *An lex naturalis contineat plura, vel unum præceptum tantum.* ℟. Sunt plura, ut prima principia in speculativis respectu rationis practicæ. Primum principium rationis practicæ quæ ordinat ad opus, est bonum, quod omnia appetunt. Item primum super quo fundantur omnia præcepta, legis naturæ est, hoc bonum est faciendum; malum fugiendum. Item inest homini primo inclinatio ad bonum secundum naturam, qua convenit cum omnibus substantiis ut conservare substantiam, et contraria fugere. Secundo inest inclinatio specialis homini, ut convenit cum animalibus, ut generatio, educatio filiorum. Secundo inest homini inclinatio secundum naturam rationis ad cognoscendum veritatem de Deo, et ad societatem, sic quod ignorantiam fugiat, neminem lædat.

* Sed omnia præcepta habent rationem unius legis naturæ, vel referuntur ad unum primum principium.

Art. 3. *An omnes actus virtutum sint de lege naturæ.* ℟. Sic, quia homo naturaliter inclinat ad hos actus, quia inclinatur secundum formam quæ est ratio, quod est agere secundum virtutem.

Art. 4. *An lex naturæ sit una apud omnes.* ℟. In principio universali sic, sed quo magis descenditur ad particulares conclusiones, magis erratur.

* Jus naturale dicitur quod est in lege, et Evangelio, quia plenarie ibi traditur, non quod omnia, quæ ibi habentur, sint de jure naturæ. Item apud omnes hoc est rectum, ut secundum rationem hominis inclinationes dirigantur.

Art. 5. *An lex naturæ possit mutari.* ℟. Non per modum substractionis, ut id, quod erat de lege naturæ, non sit, sed potest addi aliquid utile per legem humanam, et divinam.

* Ex mandato Dei licet occidere innocentem, furari, fornicari, quia est Dominus vitæ, et mortis, et omnium, et sic facere ejus mandatum est debitum.

Art. 6. *An lex naturæ possit aboleri a corde hominis.* ℟. Quoad principia universalia communia non, sed in aliquo particulari operabili potest, quando ratio impeditur a passione ne applicet commune principium ad particulare operabile. Item quantum ad præcepta secundaria potest deleri a corde, vel propter malas persuasiones, vel malas consuetudines.

QUÆSTIO XCV.

De lege humana.

Art. 1. *An fuerit utile aliquas leges poni ab hominibus.* ℟. Sic, imo necessarium, secus non possunt consequi perfectionem suam, quæ est in virtute, quæ per disciplinam acquiritur, et hæc per leges humanas retrahentes ab illicitis, ad quæ homines sunt propensi.

* Melius est omnia legib. ordinare, quam relinquere arbitrio judicis, quia pauci sapientes inveniuntur, et qui leges statuunt, cum judicent de futuris, multum considerant quid agendum sit, et sine passione.

Art. 2. *An omnis lex humanitus posita derivetur a lege naturali.* ℟. Sic, ut sit justa, et recta, id est a ratione, et si discordet a lege naturæ, non est lex; sed legis corruptio, licet hæc, vel illa pœna imposita sit tantum a lege humana.

Art. 3. *An Isidorus convenienter describat qualitates legis positivæ.* ℟. Sic, quia lex humana sumit formam a fine, qui est communis utilitas, et debet congruere legi divinæ, et naturali, et sic debet esse honesta, justa, possibilis, loco, et tempore conveniens, necessaria, et pro communi utilitate civium scripta.

Art. 4. *An Isidorus convenienter ponat divisionem humanarum legum.* ℟. Sic, nam lex humana si derivatur a lege naturæ per modum conclusionis, sic oritur jus gentium; si per modum determinationis, sic oritur jus civile. Item, quia est propter bonum commune, dividitur secundum eos, qui dant operam bono communi, ut sunt sacerdotes, principes, milites, quibus dantur specialia jura. Item, quia statuuntur a gubernante communitatem, et sic sunt Regnum, Aristocratia, Oligarchia, Democratia, et Tyrannis: hinc sunt constitutiones principum; Senatus consulta, Jus prætorium, et plebiscita, sed ex tyrannide nulla lex. Item, quia dirigit humanos actus, hinc leges sunt de Adulteriis, de Sicariis, etc.

QUÆSTIO XCVI.

De potestate legis humanæ.

Art. 1. *An lex humana debeat poni in communi magis, quam in particulari.* ℟. In communi, id est, debet respicere multas personas, negotia, et tempora, quia finis legis est bonum commune, ut successive duret.

Art. 2. *An pertineat ad legem humanam omnia vitia cohibere.* ℟. Non, sed graviora, a quibus possibile est plures abstinere, et præsertim quæ sunt contra societatem communem; et quia lex inducit ad virtutem, sed gradatim.

Art. 3. *An lex humana præcipiat actus omnium virtutum.* ℟. Non, sed tantum eos, qui ordinantur ad bonum commune, quia ipsa ordinatur ad bonum commune.

Art. 4. *An lex humana imponat homini necessitatem in foro conscientiæ.* ℟. Si sit justa, sic, quia participat de lege æterna. Item justa lex est ex fine, id est, bono communi, ex potestate ferentis, et ex forma, id est, secundum æqualitatem proportionis, subditis secundum bonum commune.

* Cum potestas sit a Deo, princeps obligat in conscientia, et sic lex Tyranni, vel contra Deum non valet.

Art. 5. *An omnes subjiciantur legi.* ℟. Omnes qui subduntur potestati sunt sub lege quantum ad vim directivam. Item homines justi non sunt sub lege quoad vim coactivam, sed soli mali, quorum voluntas coercetur. Item princeps non est sub lege, quoad coactivam sed quoad directivam sic, propria tamen voluntate, cap. cum omnes, de constitut.

Art. 6. *An homini, qui est sub lege, liceat præter verba legis agere.* ℟. In casu, in quo observatio legis esset damnosa communi saluti, tunc licet, quia magis est attendenda causa, quam verba, quia legislator non potest omnes casus intueri, et sic quando est nociva communitati, non est fervanda. Item si non est subitum periculum, non potest quilibet interpretari legem, sed recurrendum ad superiorem, qui dispenset; si non adest, tempus, necessitas dispensat.

* Qui sequitur intentionem legislatoris, non interpretatur legem simpliciter. Item in dubio fervet verba legis, vel eat ad superiorem. Item legislator non potest omnes casus videre, et si posset, non debet exprimere omnes, ob confusionem.

QUÆSTIO XCVII.

De mutatione legum.

Art. 1. *An lex humana debeat mutari aliquo modo.* ℟. Potest mutari propter conditiones varias hominum.

Art. 2. *An lex humana sit semper mutanda, quando occurrit aliquid melius.* ℟. Non, quia nocet communi saluti, cum pro observantia legum plurimum valeat consuetudo, nisi ex magna utilitate, vel necessitate.

Art. 3. *An consuetudo possit obtinere vim legis.* ℟. Si exponit, vel mutat leges, quia habet vim manifestandi rationem, et voluntatem legislatoris, quia non solum verbo, sed facto monstratur voluntas hominis, præsertim si actus multiplicentur, præsertim, quia leges humanæ deficiunt in aliquo casu: similiter si lex non est possibilis secundum consuetudinem proprie, præ-

valet consuetudo; secus, non. Item si populus sit liber, plus valet consuetudo populi, quam authoritas principis, qui non habet potestatem, nisi a multitudine; si vero multitudo, seu populus non habet potestatem condendi leges, vel removendi positas, tunc consuetudo habet vim legis ex tolerantia principis, qui videtur probare consuetudinem.

Art. 4. *An Rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare.* ℟. Sic, quia accidit ut lex communis non conveniat huic personæ, vel in hoc casu, vel quia impedit melius, vel inducit malum; sed quando non est evidens, et subitum malum pertinet ad superiorem disponere: nam dispensatio importat commensurationem alicujus communis ad singula, et sic qui familiam gubernat, tribuens unicuique necessaria secundum mensuram, dicitur dispensator, et qui absque ratione dicta dispensat, non est fidelis gubernator.

* Dispensare prout requirit particularis conditio alicujus, non est acceptatio personarum, secus si eadem conditio sit in aliis. Item lex naturalis in præceptis quæ numquam falluntur, non est dispensabilis; sed in aliis quæ sunt veluti conclusiones, dispensatur.

QUÆSTIO XCVIII.

De legi veteri.

Art. 1. *An lex vetus fuerit bona.* ℟. Sic, quia erat consona rationi, prohibens peccata, sed erat imperfecta, quia non perducebat ad finem, id est, gloriam æternam, quia non dabat gratiam ex se, quod est proprium Christi: et ideo ceremonialia legis, præcepta dicuntur non bona, quia non conferebant gratiam mundantem a peccatis, imo pollui eos, id est, pollutos ostendebat. Similiter dicitur occidisse occasionaliter, quia non dabat gratiam, qua implerentur, quæ mandabat, hinc jugum grave.

Art. 2. *An lex vetus fuerit o Deo.* ℟. Sic, quia ordinabat ad Christum testificans de eo, et disponens ad Christum retrahendo homines a falso idolorum cultu.

* Lex illa fuit reprobata, non quia mala, sed quia infirma, et inutilis, nunc ut lex puerorum. Item licet illa lex non sufficeret ad salutem, tamen salvabantur per fidem in Christo, et sic Deus eum auxilio non deerat illis.

Art. 3. *An lex vetus fuerit data per Angelos.* ℟. Sic, ut imperfecta, quæ disponebat ad perfectam dandam per Christum.

* Qui loquebatur Moysi, vocatur Deus, quia Deum referebat, et vocatur Angelus propter officium. Item dicitur Moyses facie ad faciem locutus secundum opinionem populi, quia ita putabat, vel quia erat eminens contemplatio.

Art. 4. *An lex vetus debuerit dari solis Judæis.* ℟. Sic, quia Deus promisit Abrahæ Christum ex mera gratia, non ex debito; decuit autem, ut populus, ex quo Christus erat nasciturus, speciali sanctificatione polleret.

Art. 5. *An omnes homines obligaret.* ℟. Non, exceptis præceptis legis naturæ, et non ex eo, quia erant in lege Moysi, sed quia erant in lege naturæ.

Art. 6. *An lex vetus convenienter data fuerit tempore Moyssi.* ℟. Sic, quando populus idololatrabat, et post legem naturæ, ut esset cognitio peccati.

QUÆSTIO XCIX.

De præceptis veteris legis.

Art. 1. *An in lege veteri contineatur solum unum præceptum.* ℟. Non, sed multa, quia multa sunt necessaria ad unum finem.

Art. 2. *An lex vetus contineat præcepta moralia.* ℟. Sic, quia debet facere hominem bonum in moralibus, ut sit similis, et amicus Deo.

* Et dicitur litera occidere etiam quantum ad moralia occasionaliter, quia non dat gratiam ad faciendum bonum præceptum.

Art. 3. *An lex vetus contineat præcepta cæremonialia præ-*

ter moralia. ℟. Sic; id est, quæ pertinebant ad cultum Dei per actus exteriores.

Art. 4. *An præter præcepta moralia, et ceremonialia sint etiam præcepta judicialia.* ℟. Sic, ut determinetur justitia servanda inter homines.

Art. 5. *An sint alia præcepta præter illa, id est, moralia, ceremonialia, et judicialia.* ℟. Non, et si quæ sunt, erant pro illis.

Art. 6. *An lex vetus debuit inducere ad observantiam præceptorum per comminationem, et promissiones temporales.* ℟. Sic, quia imperfecti erant.

QUÆSTIO C.

De præceptis moralibus veteris legis.

Art. 1. *An omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.* ℟. Sic, sed diversimode, prout mores magis pendent a natura.

Art. 2. *An præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.* ℟. Sic, quia omnes actus virtutum pertinent ad mores erga homines, et Deum.

Art. 3. *An omnia præcepta moralia legis antiquæ reducantur ad decem præcepta Decalogi.* ℟. Non formaliter, sed reducuntur ad decem, velut principia naturaliter nota, ut nemini malefacere, vel ut conclusiones deductæ per sapientes, et datæ a Deo.

Art. 4. *An præcepta Decalogi convenienter distinguantur.* ℟. Sic, id est, tria ad Deum, et septem ad proximum. * Concupiscentia est genus, et habet plures species, ideo dantur diversa præcepta de non concupiscendo.

Art. 5. *An præcepta Decalogi convenienter numerentur.* ℟. Sic, ad Deum, et proximum, (vide ibi.)

Art. 6. *An convenienter ordinentur decem præcepta Decalogi.* ℟. Sic, (vide ibi.)

Art. 7. *An convenienter tradantur.* ℟. Sic, (vide ibi.)

Art. 8. *An præcepta Decalogi sint dispensabilia.* ℟. Non; quia semper continent bonum commune, et ordinem

justitiæ semper: nam dispensatio fit in casu, quando observatio legis esset contra mentem legislatoris, quod non accidit in præceptis Decalogi.

Art. 9. *An modus virtutis cadat sub præcepto legis.* ℟. Sic, id est, ut sciens, volens, et firmiter; modus scientiæ cadit sub lege tum divina, tum humana, unde ignorantia excusat, vel punitur in lege humana, et divina, sed modus virtutis, id est, ut volens, et eligens operetur, cadit solum sub præcepto divino, quia Deus solus præcipit in voluntate, et electione, homo de exteriori; sed ut firmiter, id est, ex habitu operetur, non est sub aliquo præcepto.

Art. 10. *An modus charitatis, cadat sub præcepto divinæ legis.* ℟. Sic, quando præcipitur a Deo, nec est præceptum impossibile, quia homo potest se disponere ad habendam charitatem, cum qua potest operari, sed modus charitatis, ut est modus aliarum virtutum, non est sub præcepto, ut nemo tenetur ex charitate non jurare falsum, sed potest sine charitate servare alia præcepta, et non semper peccat.

Art. 11. *An convenienter distinguantur alia moralia præcepta legis præter Decalogum.* ℟. Sic, et sunt, ut conclusiones, non idololatra, blasphemus, etc.

Art. 12. *An præcepta moralia legis antiquæ justificarent.* ℟. Non conferebant gratiam, sicut nec Sacramenta, sed significabant, et disponebant.

QUÆSTIO CI.

De præceptis ceremonialibus secundum se.

Art. 1. *An ratio horum erat pertinere ad cultum Dei.* ℟. Sic, quia homo ordinatur ad Deum per debitum cultum, et ceremonialia determinant moralia in ordine ad Deum; quorum ratio est occulta, non dicuntur ceremonialia præcepta ex Job.

Art. 2. *An præcepta ceremonialia sint figuralia.* ℟. Sic, quia sunt umbræ; cultus exterior ordinatur ab inte-

riore. Item divina sunt repræsentanda secundum capacitatem hominum, id est, figuris, secus contemnuntur, sicut poetica figuris.

Art. 3. *An debuerint esse multa ceremonialia præcepta.* ℟. Sic, ut mali arceantur, boni promoveantur. Item figurabant Christum, explicando multas perfectiones.

Art. 4. *An ceremoniæ antiquæ legis recte dividantur in sacrificium, sacramentum, sacra, et observantias.* ℟. Sic, quia erant cultus, istrumenta, seu sacra, sanctificationes per sacramenta, et distinguebantur ab aliis per observantiam in cibis, vestibus.

* Sacrificia illa non erant Sacramenta, quia continebant Christum in figura, sed Sacramenta erant figuræ futuræ consecrationis.

QUÆSTIO CII.

De ceremonialium præceptorum causis.

Art. 1. *An ceremonialia præcepta habeant causas.* ℟. Sic, et rationabiles, ob quas Deus ordinavit illa in finem salutis.

Art. 2. *An præcepta ceremonialia habeant causam literalem, vel figuralem tantum.* ℟. Utrunque, sicut et Historiæ scripturæ antiquæ.

Art. 3. *An possit assignari conveniens ratio ceremoniarum, quæ ad sacrificium pertinent.* ℟. Sic, quia a Deo sunt bene ordinata.

Art. 4. *An possit assignari certa ratio ceremoniarum, quæ ad sacra pertinent.* ℟. Sic, quia repræsentabant imaginem cœlestium.

Art. 5. *An Sacramentorum veteris legis possit esse conveniens causa.* ℟. Sic, tum literalis, tum figuralis, quia a Deo ordinata. Item Sacramenta erant ad quandam consecrationem vel populi, vel ministrorum ad Dei cultum, ut circumcisio in omnibus, et pro sacerdotibus consecratio. Item erat usus eorum quæ pertinebant ad cultum Dei, et quoad omnes erat usus Agni

paschalis, quoad sacerdotes oblatio victimarum, et esus panis propositionis. Item remotio impedimentorum, pro populo erant purificationes, et expiationes a peccatis: quoad sacerdotes erat ablutio manuum, pedum, rasio capillorum; sed de singulis, vide in D. Thom.

Art. 6. An possit dari causa rationabilis observantiarum ceremonialium. ℟. Sic, quia erat pro cultu, et figura Christianorum.

QUÆSTIO CIII.

De duratione præceptorum ceremonialium.

Art. 1. An ceremonia legis fuerint ante legem. ℟. Non, quia non fuissent legis, vel a legislatore datæ, sed si quæ erant piis, privatis personis adhibitæ; vel alicui privato, ut Prophetis, forsan inspiratæ a Deo.

* Circumcisio fuit instituta ante legem divino præcepto, sed in lege servata. Similiter sacerdotium erat ex humana determinatione, quod primogenitis tribueretur.

Art. 2. An ceremoniæ veteris legis haberent virtutem justificandi tempore legis. ℟. Non a culpa, sed ab immunditia corporali, seu carnis, solus Christus a peccato mundavit. Item in lege justificabantur homines per fidem in Christo, in quem credebant, non quod illa Sacramenta expiarent, nisi immunditias corporales. Item ceremoniæ non mundabant lepram, sed tollebant immunditiam irregularitatis.

Art. 3. An ceremoniæ veteris legis cessaverint in adventu Christi. ℟. Sic, quia erant figuræ, et novæ factæ sunt.

Art. 4. An post passionem Christi legalia possint servari sine peccato mortali. ℟. Non, quia esset protestari Christum non venisse, sed venturum, quod est peccatum mortale, licet eadem sit fides antiquorum, et nostra, sed illa de futuro.

* Ante promulgationem sufficientem, fuerunt mortua, sed non mortifera, secundum Augustinum, sed secundum Hieronymum statim post passionem.

QUÆSTIO CIV.

De præceptis judicialibus.

Art. 1. *In quo consistat ratio horum præceptorum.* ℟. Ut ordinent homines inter se, et habeant vim institutione divina. Nam præcepta, quæ habent vim obligandi ex vi rationis, dicuntur moralia, quæ ex institutione in his, quæ sunt ad cultum Dei, ceremonialia.

Art. 2. *An præcepta judicialia aliquid figurent.* ℟. Primo, et per se non, sed ad justitiam, et æquitatem, ex consequenti sic, quatenus status illius populi, quem disponebant, figuralis erat.

Art. 3. *An præcepta judicialia antiquæ legis habeant perpetuam obligationem.* ℟. Non, sed fuerunt evacuata per adventum Christi. Item qui statueret præcepta judicialia in nova lege servanda non ex vi legis antiquæ, non peccaret, quia non sunt contra fidem.

Art. 4. *An judicialia veteris legis possunt habere aliquam certam divisionem.* ℟. Sic, quia in his est ordo judicandi.

QUÆSTIO CV.

De ratione judicialium præceptorum.

Art. 1. *An convenienter lex vetus de principibus ordinaverit.* ℟. Sic, quia omnes habebant partem in principatu.

Art. 2. *An convenienter fuerint tradita præcepta judicialia quantum ad convictum popularium.* ℟. Sic, quia de hoc speciali beneficio dicitur, *Non fecit taliter omni nationi, et judicia,* etc.

Art. 3. *An judicialia præcepta convenienter fuerint tradita quantum ad extraneos.* ℟. Sic, Proverb. 8. *Recti sunt omnes sermones mei, non est in eis pravum quid,* etc.

Art. 4. *An convenienter lex vetus dederit præcepta circa domesticas personas.* ℟. Sic, Psal. 18. *Judicia Domini vera, justificata in semetipsa.*

QUÆSTIO CVI.

De lege Evangelica, quae dicitur lex nova secundum se.

Art. 1. *An lex nova sit lex scripta.* ℟. Principaliter est indita a Spiritu Sancto in cordibus nostris; secundario est scripta, quia habet quædam dispositiva ad gratiam Spiritus Sancti, et ad usum ejus, de quibus fideles verbo et scripto instrui debuerunt circa credenda et agenda.

* Omnes quibus lex gratiæ fuit indita pertinent ad novum Testamentum, et nullus habuit gratiam, nisi per fidem Christi explicitam vel implicitam.

Art. 2. *An lex nova justificet.* ℟. Ut est gratia Spiritus Sancti justificat, quæ est lex indita, sed ut est scripta, id est, secundario, ut dat præcepta ad ordinandos actus, non justificat, et sic ex Aug. litera etiam Evangelica occideret, nisi adesset gratia. Item utraque lex est a Deo, vetus in tabulis, hæc in corde, illa in ministerium mortis, hæc vitæ.

Art. 3. *An lex nova debuerit dari a principio mundi.* ℟. Non, quia prius quod animale, et ab imperfecto ad perfectum; lex autem nova est maxime spiritualis.

* Per peccatum Adæ erant indigni homines gratia, et non dando erat justitia, et non acceptio personarum.

Art. 4. *An lex nova sit duratura usque ad finem mundi.* ℟. Sic, quia introducit ad finem ultimum perfecte, non potest dari alius status perfectior.

* Lex nova non solum est Christi, sed et Spiritus Sancti, et Patris; ergo non alia expectanda.

QUÆSTIO CVII.

De comparatione legis novae ad veterem.

Art. 1. *An lex nova sit alia a lege veteri.* ℟. Respectu finis non, nisi, quia hæc est distantior, et imperfectior.

* In veteri erant præcepta charitatis, sed non dabant Spiritum Sanctum, per quem charitas diffunditur in cordibus.

Art. 2. *An lex nova impleat legem veterem.* ℟. Sic, tanquam perfectum imperfectum, scilicet supplendo quod deerat, v. g. respectu finis, quia illa non justificabat, sed figurabat factis, et promittebat verbis justificationem.

* Nova a veteri tollit ceremonialia, quia sunt jam impleta, et præcepta novæ non sunt contraria veteri.

Art. 3. *An lex nova in lege veteri contineatur.* ℟. Sic, sicut fructus in spica, et in semine arbor, id est, virtualiter.

* Præcepta novæ dicuntur majora quantum ad explicationem, sed quantum ad substantiam virtute erant in veteri.

Art. 4. *An lex nova sit gravior, quam vetus.* ℟. Non, quia vetus est difficilior, ob difficultatem operum exteriorum, ut in ceremoniis, sed nova non, quia præter præcepta legis naturæ paucissima continet a Christo, vel Apostolis; sed superaddita sunt alia a Patribus, et Ecclesia, et essent moderanda, ne sint onerosa ex Augustino; quantum ad actus interiores virtutum, ut hos homo prompte et delectabiliter exerceat, lex nova est difficilior. Nam in nova lege prohibentur interiores animi motus, qui in veteri non expresse prohibebantur, et si qui prohibebantur, non apponebatur pœna. Item mandata Dei non sunt gravia, id est, amanti, quia non amanti sunt gravia.

QUÆSTIO CVIII.

De his, quae continentur in lege nova.

Art. 1. An lex nova aliquos exteriores actus debeat præcipere, vel prohibere. ℟. Sic, quia ut filii lucis debemus manifestare opera lucis, et gratiam Spiritus Sancti in fide per dilectionem operante; et prohibendo interiores motus animi prohibet etiam actus exteriores.

* Lex nova dicitur lex libertatis, quia quæ non habent contrarietatem ad fidem, vel charitatem, vel connexionem necessariam, non fuerunt à Christo prohibita, vel præcepta, sed fuerunt relicta prælatis prout expedire judicaverint; et sic lex nova non obligat, nisi in his, quæ sunt de necessitate salutis. Item quia facit libere implere ex interiore instinctu gratiæ, etc.

Art. 2. An lex nova sufficienter ordinaverit actus exteriores. ℟. Sic, quia non debuit præcipere, nisi Sacramenta, et moralia præcipta, quæ ex se pertinent ad rationem virtutis, id est, quæ introducunt ad gratiam, et ad rectum usum gratiæ ex necessitate, reliqua relinquuntur humano judicio prælatorum.

Art. 3. An lex nova sufficienter ordinaverit hominem circa actus interiores. ℟. Sic, et quantum ad se, et quantum ad proximos: quoad se, ut voluntas abstineat ab actibus interioribus malis, et ab occasionibus malorum. Item ut intentio non agat propter humanam gloriam, et mundanas divitias. Quoad proximum, ne temerarie judicemus, ne committamus sacra indignis, et alia multa docet.

Art. 4. An in lege nova convenienter quædam consilia determinata sint proposita. ℟. Sic, quia est lex libertatis, et consilia non obligant sub præcepto, et dantur ab amico fideli, et sapienti Christo: lex vero vetus erat servitutis. Item præcepta sunt de necessariis ad salutem; consilia sunt per quæ melius homo conse-

quitur finem: ut non est necesse ad finem, ut totaliter res mundanas abiiciat, potest enim eis uti, sed ut expeditius eo perveniat, expedit totaliter eas abiicere. Ita bona hujus mundi sunt in divitiis, deliciis carnis, et superbia, quæ abdicantur paupertate, castitate, et obedientia. Consilia ex se omnibus sunt expedientia, licet alicuj ob indispositionem non expediant.

QUÆSTIO CIX.

De exteriori principio humanorum actuum, id est, de Gratia Dei.

Art. 1. *An homo sine gratia possit cognoscere aliquod verum.* ℟. Homo ad cognitionem cujuscunque veri indiget auxilio divino Dei tanquam primi motoris, quia ad omnem motum pendentem a primo motore non sufficit forma movens, ut principium actionis nisi sit motus primi motoris: sicut motus corporum reducuntur ad motum corporis cœlestis, sic nulla creatura potest facere actum sine Deo. Item homo ad cognoscendam veritatem non indiget de novo in omnibus nova illustratione, præter naturalem illustrationem. Item peccatores sine gratia multa sciunt vera. Item intellectus præter naturalia, quæ lumine naturali cognoscit non potest altiora cognoscere, nisi fortiori lumine, ut fidei, vel prophetiæ, seu gratiæ, licet aliquando Deus instruat aliquos sua gratia in his, quæ naturaliter cognosci possunt.

* Omne verum est a Spiritu Sancto dante lumen naturale, non tanquam ab inhabitante per gratiam; semper indigemus auxilio Dei ad cogitandum quodcunque, prout Deus movet ad agendum.

Art. 2. *An homo possit velle, vel facere bonum sine gratia.* ℟. Auxilio divino semper indiguit, ut dixi in primo articulo, sive in statu naturæ integræ, sive corruptæ. Item in statu naturæ integræ per sua na-

turalia poterat sufficienter velle, et operari bonum proportionatum suæ naturæ, ut bonum virtutis acquisitæ, sed non infusæ. Item in statu naturæ corruptæ non potest per sua naturalia totum bonum sibi connaturale implere, ita ut in nullo deficiat, quia ut infirmus non potest quæ sanus, cum indigeat medicina, sed potest aliquod particulare bonum per vires naturæ, ut ædificare domum, plantare vineam, quia natura non est totaliter corrupta, et sic potest aliquid. Item in neutro statu potest facere bonum supernaturale meritorium sine gratia, quia non est volentis, neque currentis, etc. pendet à Deo movente.

* Potest deficere a suo bono esse, id est, peccare, nisi juvetur; sicut potest creatura deficere ab esse, ni conservetur. Item natura magis est corrupta per peccatum quantum ad appetitum boni, quam quantum ad cognitionem veri, quod etiam non potest cognosci sine auxilio Dei, ut dictum est.

Art. 3. *An homo possit amare Deum semper omnia solis naturalibus, sine gratia.* ℟. In statu naturæ integræ sic, quia erat connaturale, secus peccasset. Sed in natura corrupta, indiget auxilio gratiæ sanantis, ut naturaliter amet Deum super omnia.

* Natura diligit Deum super omnia, ut est principium, et finis naturalis; at charitas diligit Deum, ut est finis supernaturalis, ut sic in utroque statu fuit necessaria gratia infusa, id est, ad supernaturalem finem amandum. Item amor dicitur summus non solum quoad gradum dilectionis, sed etiam quantum ad modum diligendi; et sic diligere Deum, ut beatificantem, est summus gradus charitatis.

Art. 4. *An homo sine gratia per sua naturalia possit implere præcepta legis.* ℟. In natura integra poterat quoad substantiam operum, sed in corrupta non potest omnia, etiam quoad substantiam actus sine gratia sanante, sed, ut fiant ex charitate, neutra natura poterat sine gratia; et dicere hominem sine gratia posse facere omnia mandata, est hæresis.

Art. 5. *An homo possit mereri vitam æternam sine gra-*

tia. ℟. Non, quia vita æterna est finis excedens vires naturæ; connaturalia potest sine gratia: ut laborare in agro, bibere, amicum habere, etc.

Art. 6. *An homo possit seipsum ad gratiam præparare per seipsum sine exteriore auxilio gratiæ.* ℟. Non, sed requiritur auxilium gratuitum Dei moventis animum interius, sine inspirantis bonum.

* Nota, ad recipiendum hoc donum gratiæ habitualis, quæ sit principium operis meritorii, non supponitur præcedere alius habitus, quia esset procedere in infinitum. Item præparare se ad gratiam, est se ad Deum convertere; sed homo non potest ad Deum, ut ultimum finem se convertere, nisi Deo movente. Et quod homo moveatur a Deo, non est opus alia præcedente motione; sicut est opus dispositione ad gratiam. Item conversio fit per liberum arbitrium, sed Deo convertente; facere quod in se est, dicitur esse in potestate hominis, sed ut moti a Deo.

Art. 7. *An homo possit resurgere a peccato sine auxilio gratiæ.* ℟. Non, secus Christus gratis mortuus esset, id est, sine causa.

Art. 8. *An homo sine gratia possit non peccare.* ℟. In statu naturæ integræ sine habituali gratia, poterat, sed non sine auxilio Dei conservantis; sed in statu naturæ corruptæ indiget gratia habituali sanante naturam. Item in statu gratiæ potest abstinere ab omni peccato mortali, quod in ratione consistit; sed non ab omni veniali propter corruptionem motus sensualitatis. Item ratio in qua est peccatum mortale, potest sine gratia per aliquod tempus vitare singula mortalia, sed diu sine mortali esse non potest.

* Peccatum imputatur homini, licet ex se non possit homo abstinere a peccato, quia ex suo defectu non se præparat ad gratiam. Illud, *Ante hominem vita, et mors,* intelligitur de homine in statu naturæ integræ.

Art. 9. *An qui est in gratia, possit per seipsum operari bonum, et vitare malum, id est, peccatum absque auxilio gratiæ.* ℟. Non indiget alio habitu gratiæ, ne detur processus, sed indiget ut a Deo moveatur ad recte

agendum, quia licet per gratiam mens sanetur, tamen remanet corruptio in carne, per quam servit legi peccati, et obscuritas ignorantiæ in intellectu, et propter varios eventus non cognoscimus nos ipsos, et cogitationes nostræ sunt timidæ. Unde qui est in gratia, debet dicere, Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo, et fiat voluntas tua. Item in patria, ubi erit in gratia consummata, homo indigebit divino auxilio. Item Spiritus Sanctus cum Patre, et Filio movet.

Art. 10. *An homo in gratia positus indigeat auxilio gratiæ ad perseverandum.* ℟. Si perseverantia sumatur pro habitu mentis standi firmiter, ne a tristitia irruente removeatur, vel pro habitu, quo proponat perseverare usque in finem, est virtus infusa cum gratia, sicut continentia, et aliæ virtutes: si vero sumatur pro continuatione in bono usque in finem vitæ; tunc homo in gratia non potest perseverare sine auxilio Dei dirigente illum, et protegente contra impulsus tentationum; unde justus debet petere perseverantiæ donum; nam multis datur gratia, sed non perseverare in illa.

QUÆSTIO CX.

De gratia Dei quantum ad ejus effectum.

Art. 1. *An gratia ponat aliquid in anima.* ℟. Si gratia sumatur pro bono gratis dato, vel pro recompensatione beneficii gratis dati, ponit aliquid in homine, id est, donum, et doni recognitionem: si vero gratia sumatur pro dilectione, qua quis dicitur habere gratiam alicujus, quia eum habet gratum; tunc Deus amando ponit aliquid in creatura, quia omne bonum profluit a voluntate divina, non sic amor hominis. Item dilectio Dei, vel est communis, quia omnia amat dans esse naturale; vel specialis, quia trahit rationale ad bonum æternum. Item Deus est vita animæ per modum causæ efficientis, non formæ.

Art. 2. *An gratia sit qualitas animæ.* ℟. Gratia pro auxilio Dei sumpta non est qualitas, sed motus Dei, quo anima movetur ad aliquid cognoscendum, vel volendum, sed si pro dono habituali, quo anima juvatur a Deo, est qualitas in anima, et gratia, ut qualitas dicitur agere in animam per modum causæ formalis, ut albedo, quæ facit album, et non per modum causæ efficientis.

* Gratia dicitur creari, quia homines per ipsam creantur, id est, in novo esse constituuntur ex nihilo, id est, non ex meritis.

Art. 3. *An gratia sit idem quod virtus.* ℟. Non, quia fides et spes possunt esse sine gratia, et gratia prævenit charitatem. Item lumen gratiæ est aliquid præter infusas virtutes, quæ ab illo lumine derivantur, et disponunt hominem ad ambulandum secundum lumen gratiæ.

Art. 4. *An gratia sit in essentia animæ, ut in subjecto, vel in aliqua potentia.* ℟. In essentia animæ, sicut fides in intellectu, amor in voluntate, quia per gratiam regeneramur, sed generatio terminatur per prius in essentia. Item virtus est in potentiis, sed gratia non est virtus.

* Ut ab essentia animæ fluunt potentiæ, quæ sunt operationum principia, sic a gratia fluunt virtutes in potentias, et sic gratia comparatur ad voluntatem, ut movens ad motum, et non ut accidens ad subjectum. Item gratia est principium merendi mediantibus virtutibus, ut essentia animæ est principium agendi per potentias.

QUÆSTIO CXI.

De divisione Gratiae.

Art. 1. *An convenienter dividatur gratia in gratiam gratum facientem, et gratis datam.* ℟. Sic, nam prima datur ut ipse homo conjungatur, secunda, ut unus cooperetur alteri, ut ad Deum revocetur; et hoc donum

dicitur gratia gratis data, quia datur supra facultatem naturæ, et supra meritum personæ.

Art. 2. *An gratia convenienter dividatur in operantem, et cooperantem.* ℟. Si sumatur pro divino auxilio sic, quia motio Dei respectu hujus effectus, quo mens a solo Deo movetur, dicitur operans, sed in eo quod mens se movet, et movetur, dicitur cooperans. Item cum voluntas actu interiori incipit velle bonum, ad quod movetur a Deo, dicitur operans, sed respectu actus exterioris, et imperati, ut a Deo iuvatur, et confirmatur, dicitur cooperans. Item si sumatur pro habitu, tunc ut sanat, vel justificat, dicitur operans, ut est principium operis meritorii, est cooperans.

Gratia ut est forma accidentalis non est operans, quia non agit effective, sed formaliter. Item motus, quo consentimus justificationi, non est causa gratiæ, sed ejus effectus, et ideo gratia dicitur simpliciter operans. Item gratia operans, et cooperans est eadem, sed distinguitur secundum diversos effectus.

Art. 3. *An gratia convenienter dividatur in prævenientem, et consequentem.* ℟. Sic, quia effectus gratiæ sunt quinque in nobis. Primus, ut anima sanetur. Secundus, ut homo bonum velit. Tertius, ut bonum efficaciter operetur. Quartus, ut in bono perseveret. Quintus ut ad gloriam perveniat.

Art. 4. *An gratia gratis data convenienter dividatur ab Apostolo.* ℟. Sic, (vide ibi.)

Art. 5. *An gratia gratis data sit dignior, quam gratia gratum faciens.* ℟. Non, quia hæc immediate dirigit ad ultimum finem; illa ad quædam præparatoria ultimi finis.

QUÆSTIO CXII.

De causa Gratiae.

Art. 1. *An solus Deus sit causa gratiæ.* ℟. Sic, quia excedit omnem facultatem naturæ, et solus Deus deificat dans consortium suæ naturæ.

* Christi humanitas est instrumentum divinitatis. Item Sacramenta ut instrumenta causant virtute Spiritus Sancti. Item Angelus purgat instruendo, non justificando per gratiam.

Art. 2. *An requiratur aliqua præparatio, et dispositio ad gratiam ex parte hominis.* ℟. Pro gratia habituali sic, pro auxilio non. Item bonus motus ad gratiam est actus liberi arbitrii moti a Deo, et sic dicitur homo se præparare, sed quia principaliter est a Deo, dicitur a Deo præparari.

* Aliqua præparatio gratiæ est simul, cum confusione gratiæ, et hæc operatio est memoria, non tamen gratiæ, quæ jam habetur, sed gloriæ. Alia est imperfecta, quæ aliquando præcedit donum gratiæ, et non sufficit ad meritum, quia homo nondum est justificatus. Item Deus simul potest præparare, et dare gratiam.

Art. 3. *An necessario detur gratia homini se præparanti, vel facienti quod in se est.* ℟. Ut præparatio est a libero arbitrio non, sed ut a Deo movente sic, id est, infallibiliter, et non per coactionem.

Art. 4. *An gratia sit major in uno quam in alio.* ℟. Ex parte subjecti sic, quia suscipit magis, et minus, prout major est præparatio a Deo facta, et hæc diversitas est pro pulchritudine Ecclesiæ in varietate; sed ex parte finis, seu objecti, non, quia omnes ordinantur ad idem, id est, Deum infinitum.

* Cura divina quantum ad actum Dei, qui est triplex, est æqualis erga omnes, quia est una; sed ex parte eorum ad quos cura pervenit, est inæqualis, prout majora, vel minora dona providet. Item vita naturalis est de substantia hominis; ideo non recipit magis, et minus, ut vita gratiæ, quæ est accidentalis.

Art. 5. *An homo possit scire se esse in gratia.* ℟. Per divinam revelationem ex privilegio potest, secus non, quia principium gratiæ, et ejus objectum est Deus, qui est nobis ignotus, sed non certificamur, nisi per principia. Item conjecturaliter potest cognoscere se habere gratiam per aliqua signa, ut delectari in Deo, contemnere res mundi, et non esse sibi conscium peccati.

QUÆSTIO CXIII.

De effectibus Gratiae.

Art. 1. *An justificatio impii sit remissio peccatorum.* ℟. Sic, quia peccatum deordinans non subditur Deo, dicitur injustitia, et sic justificatio importat transmutationem a statu justitiæ ad justitiam.

Art. 2. *An ad remissionem culpæ, quæ est justificatio impii, requiratur gratiæ infusio.* ℟. Sic, quia gratia facit gratum Deo.

Art. 3. *An ad justificationem impii requiratur motus liberi arbitrii.* ℟. In habente usum liberi arbitrii sic, quia Deus eum movet secundum naturam suam, id est, libere.

* Infans per solam informationem animæ ipsius justificatur in Sacramento, sicut peccatum derivat ad eos per generationem. Item in infusione gratiæ justificantis est quædam transmutatio animæ, ideo motus ejus proprius requiritur: ut conservatio gratiæ est sine transmutatione, et ita sola continuatio satis est.

Art. 4. *An ad justificationem impii requiratur motus fidei.* ℟. Sic, quia prima conversio ad Deum fit per fidem, quæ non sufficit sine charitate, et quia per hunc motum homo Deo subditur, ideo ibi est etiam actus amoris filialis, et humilitatis, et similium unde justificatio tribuitur pluribus virtutibus, ut misericordiæ, etc.

Art. 5. *An ad justificationem impii requiratur motus liberi arbitrii in peccatum.* ℟. Sic, per detestationem, sicut ad Deum per desiderium, et sic in justificatione, sicut in motu, est recessus, et accessus.

Art. 6. *An remissio peccatorum debeat numerari inter ea, quæ requiruntur ad justificationem impii.* ℟. Sic, quia est finis: nam in justificatione numerantur quatuor, infusio gratiæ; motus liberi arbitrii in Deum per fidem; motus in peccatum; remissio culpæ.

Art. 7. *An justificatio impii fiat in instanti, vel successive.*

℟. Quantum ad infusionem gratiæ a Deo fit in instanti per Spiritum Sanctum, quia Deus infinitus disponit subjectum, ut vult, in instanti, vel successive, non potest impediri a materia indisposita.

* Item si aliquando præcedit deliberatio, non est de substantia justificationis, sed via. Item liberum arbitrium potest simul moveri in duo, quando unum ordinatur ad alterum, et sic simul detestatur peccatum, et se convertit ad Deum. Item in justificatione non dantur duo instantia, quia ibi non est tempus, et motus, sed datur ultimum tempus, quo fuit culpa, et primum instans, in quo est gratia.

Art. 8. *An gratiæ infusio sit prima ordine naturæ inter ea, quæ requiruntur ad justificationem impii.* ℟. Illa quatuor in libero arbitrio sunt simul tempore, quia justificatio non est successiva, sed naturæ ordine est prius infusio gratiæ, deinde motus liberi arbitril in Deum, tertio motus in peccatum, quarto remissio culpæ.

* Recessus a termino ex parte mobilis naturaliter est prior accessu, et sic ex parte hominis prior est remissio culpæ, sed ex parte agentis, contra, quia agit ad removendum contrarium, ut illuminat ad tollendas tenebras; sic ex parte agentis, id est, Dei, prius est infusio gratiæ, quam remissio culpæ.

Art. 9. *An justificatio impii sit maximum opus Dei.* ℟. Ex parte modi agendi maximum est opus creationis, quia ex nihilo; sed ex parte ejus quod sit majus opus est justificatio impii, quam creatio cœli, quia justificatio terminatur ad bonum æternum divinæ participationis, etc. Item absolute loquendo donum gloriæ est majus, quam justificatio impii; sed si attendatur quantitas præparationis, majus est donum gratiæ justificantis, quam glorificantis.

Art. 10. *An justificatio impii sit opus miraculosum.* ℟. Si miraculum consideretur ex parte potentiæ Dei, tunc omne opus, quod a solo Deo fieri potest, ut justificatio miraculum vocatur, id est, habens causam miram, et occultam; si sumatur id quod est supra naturalem potentiam talis materiæ, ut mortui suscitatio,

tunc justificatio non est miraculum, quia anima naturaliter est capax gratiæ; si vero sumatur, ut includit aliquid præter consuetudinem, tunc aliqua justificatio est miraculosa, ut illa divi Pauli.

QUÆSTIO CXIV.

De merito quod est effectus gratiae cooperantis.

Art. 1. An homo possit aliquid mereri a Deo. ℟. Simpliciter non, quia dare mercedem pro opere est actus justitiæ; sed inter Deum, et hominem non potest esse justitia simpliciter, quia maxima est inæqualitas, cum distet in infinitum, et totum bonum hominis est a Deo, sed secundum aliquem modum, quo Filius dicitur aliquid mereri a Patre, et servus a Domino, et modus humanæ virtutis est a Deo, hinc ejus meritum non est apud Deum, nisi prout disposuit, ut id consequatur a Deo sua operatione, quasi mercedem. Item solus homo, quia liber meretur etiam in his, quæ tenetur facere, libere facit. Item meremur non quod ex nostro opere aliquid Deo accrescat, sed quia propter ejus gloriam operamur; quam vult manifestare nostro opere. Item Deus non est nobis simpliciter debitor, sed sibiipsi, quia sic ordinavit.

Art. 2. An aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam. ℟. Non, quia excedit vires naturæ.

Art. 3. An homo in gratia possit mereri vitam æternam ex condigno. ℟. Ut in gratia operatur sic, quia valor meriti attenditur secundum virtutem Spiritus Sancti moventis in vitam æternam, et qua homo adoptatur in Filium Dei, cui debetur corona justitiæ, ex S. Paulo; ergo ex condigno.

Art. 4. An gratia sit principium meriti principalius per charitatem, quam per alias virtutes. ℟. Primo per charitatem, secundo per alias virtutes formatas.

Art. 5. An homo possit sibi mereri primam gratiam. ℟. Non, quia excedit naturam, et homo in peccato habet impedimentum merendi.

* Deus non dat gratiam, nisi dignis, sed ipse facit nos dignos.

Art. 6. *An homo possit alteri mereri primam gratiam.* ℟. De condigno non, sed de congruo sic, quia congruum est secundum proportionem amicitiæ, ut Deus impleat amici voluntatem in salutem alterius, sed potest esse impedimentum ex parte justificandi, etc. Item solus Christus meruit gratiam primam aliis de condigno, quia anima Christi non est mota a Deo solum, ut ipsa veniat ad gloriam, sed ut alii per eam, quia est caput Ecclesiæ, et auctor salutis humanæ.

Art. 7. *An homo possit mereri sibi reparationem post lapsum.* ℟. Non merito condigni, quia hoc pendet a motione gratiæ, quæ interrumpitur per peccatum; nec merito congrui, quia est peccati impedimentum.

Art. 8. *An homo possit mereri augmentum gratiæ, et charitatis.* ℟. Sic de condigno, quia motio divina se extendit ad augmentum charitatis, vel gratiæ, quod est tanquam progressus ad vitam æternam.

* Quilibet actus meritorius meretur augmentum, sicut consummationem gratiæ, sed non statim redditur, sed suo tempore cum quis sufficienter erit dispositus ad augmentum.

Art. 9. *An homo possit perseverantiam mereri.* ℟. Illam in gloria sic de condigno, sed non perseverantiam in via, quia non cadit sub merito, sed Deus gratis eam dat cuicumque vult.

* Non cadit sub merito quicquid obtinemus a Deo orando, nam peccatores obtinent veniam, quam non merentur; sic potest quis sibi perseverantiam impetrare, vel aliis sed non mereri.

Art. 10. *An temporalia bona cadant sub merito.* ℟. Considerata ut utilia ad opem virtutum, quibus ducimur ad vitam æternam, directe, et simpliciter, cadunt sub merito, ut augmentum gratiæ, et omnia quibus juvamur ad gloriam post primam gratiam: si consideretur secundum se, non sunt simpliciter bona hominis, et sic cadunt sub merito secundum quid.

* In temporalibus promissis veteris legis continebantur bona futura spiritualia.

DIVI THOMÆ

EX SECUNDA SECUNDÆ

QUÆSTIO I.

De Fide.

Art. 1. *An objectum fidei sit prima veritas.* ℟. Objectum formale sic, quia nihil credimus, nisi quia Deus revelavit; sed ratio formalis habitus cognoscitivi est medium, quo sciuntur conclusiones, et sic objectum formale. Item objectum materiale fidei, id est, quod credimus, non solum est Deus, sed multa alia, quæ sunt sub fide, prout ad Deum referuntur, et sic adhuc est prima veritas objectum.

* Sic humanitas Christi, Sacramenta, quæ sunt in Scriptura, sunt de fide, quia veritas prima dicit. Item, ut charitas diligit proximum propter Deum, quia est ejus objectum; sic fides credit omnia propter Deum.

Art. 2. *An objectum fidei sit aliquid complexum per modum enuntiabilis.* ℟. Ex parte credentis sic, quia proprium est intellectus humani cognoscere dividendo, et componendo; sed ex parte rei creditæ non, quia simplex Deus.

* Visio patriæ est per modum simplicis intelligentiæ, et sic de incomplexo. Item in Symbolo non dicitur, Deus est omnipotens; sed, credo Deum omnipotentem.

Art. 3. *An fidei possit subesse falsum.* ℟. Non, quia esset sub prima veritate, cui non potest subesse falsum.

* In spe, quia nititur auxilio gratiæ, non potest esse

falsum; secus esset, quia perficit voluntatem. Item Deum non incarnari ex se, est impossibile etiam nunc post fidem, sed ut est sub præscientia Dei, est necessarium infallibile, et sic est sub fide. Item Judæi credentes post nativitatem Christum nasciturum, errabant ex conjectura humana circa determinationem temporis, et non ex fide, quia ex fide sufficiebat eis credere aliquando nasciturum. Quare credens objectum fidei potest falli circa aliquam circumstantiam. Sic qui adorat hostiam, non consecratam, quam putat consecratam, non errat in fide, quæ docet esse Christum sub speciebus panis post recte factam consecrationem.

Art. 4. An objectum fidei possit esse aliquid visum. ℟. Non, neque secundum intellectum; sed intellectus firmiter credit per electionem voluntariam inclinando firmiter sine formidine magis in unam partem; et non quia prima principia evidenter concludunt.

* Divus Thomas vidit hominem, credidit esse Deum. Item credibilia videntur in generali, et per signa, non in specie. Item lumen fidei facit videre, id est, inclinare mentem.

Art. 5. An ea quæ sunt fidei, possint esse scita. ℟. Non ab eodem, quod idem sit scitum per principia per se nota, et visa, et credita; sed ab alio potest esse scitum: tamen quæ communiter proponuntur credenda, sunt communiter non scita.

* Res fidei non demonstrantur, sed probantur non esse impossibiles, et quæ procedunt ex principiis fidei, valent apud fideles. Item aliqua demonstrabilia ponuntur. Item credenda, quia præexiguntur ad ea quæ sunt fidei, et propter eos, qui demonstrationes non habent; non quod de illis sit simpliciter fides apud omnes.

Art. 6. An credibilia sint per certos articulos distinguenda. ℟. Sic, propter distinctionem, et coaptationem partium.

* Non autem omnia, sed quæ per se pertinent ad fidem, et nos ordinant directe ad vitam æternam; alia sunt pro his. Item ratio formalis credibilium ex parte

rei creditæ, est una omnium, id est, prima veritas, sed ex parte nostri est, ut sit non visum; et sic articuli distinguuntur, sed fides cogit credere necessitate finis, non coactionis.

Art. 7. *An articuli fidei secundum successionem temporum creverint.* ℟. Quantum ad substantiam articulorum non, sed quantum ad explicationes sic: et sic multa explicite creduntur, quæ prius implicite credebantur. * Profectus fidei ex parte addiscentis, cujus capacitati Deus se accomodavit; et sic viciniores Christo magis explicite, quam antiqui. Item operatio gratiæ incipit a perfectis, id est, a Deo eam agente: sed in causa materiali, quæ est homo, ab imperfectis ad perfecta proceditur.

Art. 8. *An articuli fidei convenienter numerentur.* ℟. Sic, divinitatis, humanitatis, gratiæ, gloriæ. Vide, etc.

Art. 9. *An convenienter articuli fidei in Symbolo ponantur.* ℟. Sic, quia Ecclesia universalis non potest errare. Vide, etc.

Art. 10. *An ad summum Pontificem pertineat ordinare Symbolum fidei.* ℟. Sic, quia caput, pro quo Christus rogavit, ne ejus fides deficeret; et quia debet esse una fides totius Ecclesiæ.

QUÆSTIO II.

De actu fidei.

Art. 1. *An credere sit cum assensione cogitare.* ℟. Sic, per intellectum, id est, cum firma adhæsione, id est, intellectus: nam dubitatio nulli parti assentitur; nec suspicio, quæ est ex levi signo; nec adhæret uni cum formidine, quæ est opinio: sed firmiter, non videns; sed quia Deus dixit, et miraculis confirmavit.

* Credere est actus intellectus, sed ut determinatur a voluntate, ideo dicitur cum assensu.

Art. 2. *An credere Deo, in Deum, Deum, sint actus fidei distincti.* ℟. Sic, ob diversum ordinem ad objectum; quia intellectus fide formatus tripliciter potest ferri

in objectum; si sine voluntate fertur in Deum, ut in objectum materiale, credimus Deo; si in objectum formale, credimus Deum; si ut actus est motus a voluntate; credimus in Deum, in quem per voluntatem ut in finem tendimus.

* Hæc tria non sunt diversi actus, sed unus habens tres relationes ad objectum. Credere Deum non competit infideli sub ea ratione, qua ponitur actus fidei.

Art. 3. *An credere aliquid supra rationem naturalem sit necessarium ad salutem.* ℟. Sic, secus non salvatur homo, quia sine fide impossibile est placere Deo, ad Hebr. II.

Art. 4. *An credere quæ naturaliter probari possunt, sit necessarium ad salutem.* ℟. Sic, ut Deum esse.

* De eodem non potest esse scientia, et fides apud eundem, sed apud diversos sic.

Art. 5. *An homo teneatur credere aliquid explicite.* ℟. Sic, ut prima credibilia, quæ sunt articuli fidei, ut quia est et remunerator, et alia non nisi implicite, et in præparatione animi, id est, cum ei constiterit esse de fide.

* Requiritur gratia præparans, quæ aliis datur misericorditer, aliis non, ex justitia pro peccato saltem originali. Item ad charitatem non sufficit præparatio animi; sed quisque debet aliqua diligere ut Deum, et proximum.

Art. 6. *An omnes æqualiter teneantur habere fidem explicitam.* ℟. Non, quia superiores plura debent scire explicite.

* Simplices non sunt examinandi de subtilitatibus, nisi esset suspicio, et si in his non est pertinacia, non sunt puniendi. Item minores non credunt implicite in fide majorum, nisi quatenus isti credunt Deo; et sic non humana fide.

Art. 7. *An explicite credere incarnationem Christi sit de necessitate salutis apud omnes.* ℟. Post Christum sic, sed subtilitates hujus, non omnes, nisi pro ratione status. Item Gentiles ante Christum aliqui salvati sunt, quia habuerunt hanc fidem, saltem implicitam credendi Deum liberatorem secundum modos sibi placitos.

Art. 8. *An explicite credere Trinitatem sit de necessitate salutis.* ℟. Post Christum sic omnes, quia manifestatur omnibus, sed ante Christum majores tenebantur, minores non, nisi implicite.

Art. 9. *An credere sit meritorium.* ℟. Sic, quia est actus liberi arbitrii moti a Deo cum imperio voluntatis.

Art. 10. *An ratio inductiva ad ea, quæ sunt fidei, minuat meritum fidei.* ℟. Si sit causa antecedens, id est ideo credit, quia ratio dicta minuit, quia ob divinam, et non humanam rationem credendum; si est subsequens, id est, credit veritati, et mox cogitat rationes, si quas invenit, non, imo auget meritum.

* Licet demonstrationes tollant rationem fidei, quia faciunt rem apparentem, tamen non minuunt charitatem, qua voluntas est prompta ad credendum, et sic nec meritum fidei.

QUÆSTIO III.

De exteriore actu fidei.

Art. 1. *An concessio exterior oris sit actus fidei.* ℟. Sic, quia ordinatur ad finem fidei, ut jejunium ad abstinentiam.

* Sicut confessio laudis ad latriam, peccatorum ad pœnitentiam.

Art. 2. *An confessio fidei sit necessaria ad salutem.* ℟. Cum sit præceptum affirmativum, non semper, sed pro tempore, et loco, id est, quando secus, subtrahitur honor Deo, et utilitas proximo, quia charitas postulat.

QUÆSTIO IV.

De ipsa fidei virtute.

Art. 1. *An sit competens definitio, fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium.* ℟. Sic, quia distinguit definitum ab aliis.

* Substantia, id est, prima inchoatio rerum sperandarum, et non primum genus.

Art. 2. *An fides sit in intellectu sicut in subjecto.* ℟. Sic, quia objectum credendi est verum, et est in intellectu speculativo, quæ per extensionem fit practica (dum per dilectionem operatur) cum imperio voluntatis, cui succedit visio in cœlo.

Art. 3. *An charitas sit forma fidei.* ℟. Sic, quia ea perficitur ut fine, et forma extrinseca fidei.

Art. 4. *An fides informis fieri possit formata, et e contra.* ℟. Sic, quia forma est voluntatis, quatenus per se non pertinet ad fidem.

Art. 5. *An sit virtus.* ℟. Formata sic, informis non, quia non est debite perfecta ex parte voluntatis.

Art. 6. *An fides sit una virtus.* ℟. Sic, quia unus habitus ratione objecti, id est, primæ veritatis, licet in multis hominibus.

Art. 7. *An fides sit prima virtus inter omnes virtutes.* ℟. Sic, quia est substantia, et principium, et finis, licet per accidens non, ut humilitas, quæ removet superbiam, per quam intellectus recusat se submittere fidei.

Art. 8. *An fides sit certior scientiis, et aliis virtutibus intellectualibus.* ℟. Sic, quia causa, id est, Verbum Dei tertius; sed ex parte subjecti, id est, intellectus, non, quia plenius percipit objecta scientiarum, hinc dubitat in fide.

QUÆSTIO V.

De habentibus fidem.

Art. 1. *An Angelus, vel homo in prima sui conditione habuerit fidem.* ℟. Sic, quia erant creati in gratia; et sic fides ex auditu Dei. Item qui tenent fuisse creatos in puris naturalibus, possunt defendere non habuisse fidem.

Art. 2. *An in dæmonibus sit fides.* ℟. Non, nisi acquisita, et coacta, licet eis displiceat, quod compellantur signis.

Art. 3. *An qui discredit in uno articulo fidei, possit ha-*

bere fidem informem de aliis. ℟. Non, sicut per unum peccatum charitas tollitur, sed de aliis articulis remanet opinio secundum propriam voluntatem, ut in hæretico. Idem fides habet unum medium credendi.
Art. 4. An fides possit esse major in uno, quam in alio. ℟. Sic, quia potest unus plura explicite credere, vel majori certitudine, et firmitate, vel promptitudine voluntatis. Item non ex parte objecti formalis, quia semper est unum, et idem.

QUÆSTIO VI.

De causis fidei.

Art. 1. An fides sit homini infusa a Deo. ℟. Sic, necessario quoad propositiones credibilium, quia sunt supra naturam, quæ Deus revelat, vel immediate, vel mediate per prædicatores. Item assensus, qui est actus principalis fidei, est a Deo movente interius. Item signa et persuasiones non sufficiunt, unde multi audientes non credunt. Item initium fidei in assentiendo est a Deo movente principio supernaturali, et non a nobis, id est, a libero arbitrio, est enim hæresis Pelagiana. Item credere est in voluntate hominis quæ præparatur per gratiam; sed extrinseca, ut miracula persuasiones disponunt, non tamen sufficiunt ad fidem.
Art. 2. An fides informis sit donum Dei. ℟. Sic, quia informitas non pertinet ad rationem specificam fidei, sed ad extrinsecam privationem, id est, charitatis; sed Deus causat eandem speciem fidei, ergo donum Dei.
* Fides informis non est perfecta virtus, sed perfecta ea perfectione quæ sufficit ad fidei rationem.

QUÆSTIO VII.

De effectibus fidei.

Art. 1. An timor sit effectus fidei. ℟. Sic, tum servilis, timens ne puniatur a Deo, et est fides informis; tum filialis, cum timeat seperari a Deo, et est fides formata. Item malum est objectum materiale fidei.

Art. 2. An purificatio cordis sit effectus fidei. ℟. Sic, ut a primo principio auferente impuritatem cordis, quia accedentem ad Deum oportet credere, sed perficitur charitate.

QUÆSTIO VIII.

De dono intellectus scientiæ.

Art. 1. An intellectus sit donum Spiritus Sancti. ℟. Sic, tanquam supernaturale lumen additum naturali, quo homo penetrat ad cogitanda ea, quæ naturaliter non valet cogitare, et sic est donum Spiritus Sancti.

* Dicitur donum intellectus, et non rationis, quia se habet ad supranaturalia; sicut lumen naturale ad ea, quæ primo innotescunt.

Art. 2. An donum intellectus possit esse simul cum fide. ℟. Sic, sed de his quæ excedunt naturalem rationem, ut Trinitas, de qua non habetur perfectus intellectus in hac vita, ut in cœlo. Item ea, quæ per se non cadunt sub fide, sed ad illa ordinantur: ut quæ in Scriptura continentur, possunt penetrari perfecte per donum intellectus.

Art. 3. An donum intellectus sit speculativum tantum, vel etiam practicum. ℟. Utrumque, quia operabilia, ut ordinantur ad beatitudinem, habent excellentiam, et circa ea potest esse donum intellectus.

Art. 4. An donum intellectus insit omnibus habentibus gratiam. ℟. Sic, quia voluntas non potest recte ordinari ad bonum supranaturale sine cogitatione illius boni, et hæc est donum intellectus.

Art. 5. *An donum intellectus inveniatur in non habentibus gratiam gratum facientem.* ℟. Non, nisi improprie. Donum intellectus dicit perceptionem veritatis, quæ non potest esse sine gratia, ut fides solum dicit assensum ad ea, quæ proponuntur.

Art. 6. *An donum intellectus distinguatur ab aliis donis.* ℟. Sic, (vide.)

Art. 7. *An dono intellectus respondeat sexta beatitudo: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* ℟. Sic, quia tam munditia cordis, quam visio Dei pertinet ad donum intellectus.

Art. 8. *An in fructibus fides respondeat dono intellectus.* ℟. Sic, fidei certitudo, et gaudium, quod pertinet ad voluntatem.

QUÆSTIO IX.

De dono scientiæ.

Art. 1. *An scientia sit donum.* ℟. Sic, quia ut intellectus assentiat veritati fidei, duo requiruntur. Primo, ut sane capiat quæ proponuntur, et ideo datur donum intellectus. Secundo, ut habeat certum, et verum judicium de his; et ideo est necessarium donum scientiæ, sicut hæc duo requiruntur ad assensum naturalem veritatis: ergo magis ad supernaturalem, et hæc scientia non ratiocinativa, sed est participata similitudo scientiæ divinæ, et est in omnibus fidelibus, sed non illa scientia, quæ est gratia gratis data.

Art. 2. *An scientiæ donum sit circa res divinas tantum.* ℟. Sic, et dicitur sapientia; sed de humanis dicitur scientia, et sic cognitio Dei per res creatas magis pertinet ad scientiam, quam ad sapientiam.

Art. 3. *An donum scientiæ sit scientia practica.* ℟. Principaliter est donum speculativum, quia homo per ipsum scit quid fide tenere debeat: secundario practicum, quia per scientiam credibilium dirigimur in agendis.

* Solum justi habent donum justitiæ, qui ex infusione gratiæ habent rectum judicium circa credenda, et agenda.

Art. 4. *An dono scientiæ respondeat tertia beatitudo: Beati qui lugent.* ℟. Sic, quia cognoscit.

* Bona creata non causant gaudium spirituale, nisi ut ad Deum referuntur. Item pax respondet sapientiæ.

QUÆSTIO X.

De infidelitate in communi.

Art. 1. *An infidelitas sit peccatum.* ℟. Ut est contraria fidei sic, sed ut est pura negatio in eo, qui nihil audivit de fide, non est peccatum, sed pœna, et damnabitur ob alia peccata.

* Licet fides non sit in natura, tamen infidelitas est contra naturam hominis, ut repugnat interiori instinctui, et exteriori prædicationi.

Art. 2. *An infidelitas sit in intellectu, ut in subjecto.* ℟. Sic, ut est in voluntate, ut in motivo.

* Qui credit dæmonem transfiguratum esse in Angelum bonum, non dissentit a fide, quia fallitur sensus, non mens.

Art. 3. *An infidelitas sit maximum peccatorum, quæ opponitur virtutibus theologicis.* ℟. Non, neque ex circumstantia, sed ut maxime separat a Deo, sic.

Art. 4. *An omnis actio infidelis sit peccatum.* ℟. Non, ut eleemosyna infidelis. Item peccatum non corrumpit totaliter bonum naturæ, et sic infidelis potest aliqua bona operari, ad quæ sufficit bonum naturæ; sed non potest facere opera meritoria sine gratia, sed si facit ex infidelitate, tunc peccat.

* Ubi non est fides, non est bonum, id est, quoad meritum.

* Cornelius habebat fidem implicitam, nondum manifestata veritate Evangelii, ideo opera ipsius accepta fuerant.

Art. 5. *An species infidelitatis sint plures.* ℟. Infidelitas respectu objecti, a quo recedit, id est, a prima veritate, est una; sed respectu formalis objecti, ad quod convertitur, est multiplex, quia multis modis deviatur

a regula, et sic alia est infidelitas Paganorum, alia Hebræorum, alia hæreticorum, et hæc species possunt in infinitum multiplicari.

Art. 6. *An infidelitas infidelium sit gravior cæteris.* ℟. Respectu pœnitentiæ ad fidem est gravior culpa hæreticorum quam Judæorum, et horum quam Paganorum; si respectu corruptionis rerum fidei, e contra, quia plus errant pagani quam Judæi, et isti quam hæretici; sed simpliciter loquendo, illa hæreticorum est pessima.

Art. 7. *An cum infidelibus sit publice disputandum.* ℟. Si ad confutandum errores, vel ad exercitium, est laudabile, si coram sapientibus, et firmis in fide sine periculo. Sic necesse est disputare coram simplicibus solicitatis ab infidelibus, qui sciunt errores, ut confirmentur; secus est periculosum coram aliis disputare. Item qui dubitat de fide, vel pro certo non supponit veritatem fidei, sed vult experiri argumentis, peccat, ut infidelis, et hæc prohibetur.

Art. 8. *An infideles sint compellendi ad fidem.* ℟. Baptizati sic, Gentiles non, nisi impediant, vel blasphement, vel persequantur.

Art. 9. *An possit communicari cum infidelibus.* ℟. Cum non baptizatis sic, nisi adsit periculum; cum hæreticis excommunicatis non.

Art. 10. *An infideles possint habere prælationem, vel dominium supra fideles.* ℟. De novo non subjciendi fideles propter scandalum, et periculum. Item, justum dominium non tollitur ex se, potest tamen Ecclesia privare illos dominio, ut in servo fideli.

Art. 11. *An fidelium ritus sint tolerandi.* ℟. Sic permissive, ne sequantur majora mala, vel tollantur majora bona, vel propter aliquod bonum, quod si inducendi, non cogendi.

QUÆSTIO XI.

De hæresi.

Art. 1. *An hæresis species infidelitatis.* ℟. Sic, quia avertit a fine fidei, qui est Christus, et hæreticus est, qui falsas opiniones gignit, vel sequitur. Item hæresis, et secta sunt idem, et causa est superbia, vel cupiditas.
Art. 2. *An hæresis sit proprie circa ea, quæ sunt fidei.* ℟. Vel directe, vel secundario. Item ex inordinata locutione circa res fidei, potest esse hæresis. Item doctores varie opinantes in rebus fidei nondum ab Ecclesia determinatis non sunt hæretici, quia quærunt veritatem.
Art. 3. *An hæretici sint tollerandi.* ℟. Non, imo morte puniendi. Gravius est fidem corrumpere, quam falsificare pecunias, pro quo datur pœna mortis; sed Ecclesia ex misericordia non statim condemnat.
* Sic eruitur zizania sine extirpatione tritici.
Art. 4. *An revertentes ab hæresi sint ab Ecclesia recipiendi.* ℟. Ad pœnitentiam semper recipit Ecclesia eos quoad bonum spirituale, quod principaliter respicit charitas; sed quoad bonum temporale, et vitam, post secundam correptionem non recipit, quod secundario respicit charitas, sicut nec relapsos inconstantes.

QUÆSTIO XII.

De Apostasia.

Art. 1. *An Apostasia pertineat ad infidelitatem.* ℟. Sic, et dicit quandam retrocessionem a Deo, et est triplex; vel recedit a Deo ratione fidei, et est propria apostasia, et infidelitas; vel ratione debitæ obedientiæ præceptorum; vel ratione specialis obedientiæ voti, ut in ordine, vel religione: sed cum his duobus stat fides Dei vel Christi. Item apostasia non est species, sed circumstantia infidelitatis.

Art. 2. *An princeps propter apostasiam amittat dominium in subditos, ita ut ei obedire non teneantur.* ℟. Non, quia infidelitas et dominium non pugnant, et possunt esse simul, sed potest Ecclesia eum privare dominio per sententiam. Quare statim ac aliquis denuntiatur excommunicatus propter apostasiam a fide, ejus subditi sunt absoluti a juramento fidelitatis: non est idem de principe non baptizato. Item alia peccata non ita separant totaliter a Deo.

QUÆSTIO XIII.

De peccato blasphemiæ in generali.

Art. 1. *An blasphemia opponatur confessioni fidei.* ℟. Qui negat de Deo, quod ei convenit, vel asserit de eo, quod ei non convenit, blasphemat, quia blasphemia importat quandam derogationem alicujus excellentis bonitatis, ut Dei, in quo est essentia bonitatis quod fit, vel sola opinione mentis, vel affectus detestatione.
* Blasphemia in Sanctos consequenter redundat in Deum, sicut eorum laudes, sic in creaturam quod Deo appropriatur.

Art. 2. *An blasphemia semper sit peccatum mortale.* ℟. Sic ex suo genere, quia repugnat charitati divinæ, et derogat bonitati Dei.
* Blasphemia prohibetur eodem præcepto, quo et infidelitas, vel periurium. Item ex inconsideratione actus est veniale, ut quando ex passione prorumpit in verba imaginata, et non considerat significationem eorum, quia non habet rationem blasphemiæ.

Art. 3. *An peccatum blasphemiæ sit maximum peccatum.* ℟. Sic, et pertinet ad genus infidelitatis, et est gravius homicidio, similiter, et periurio, quia periurans non dicit Deum falsum, ut blasphemus, sed sperat, quod non testificetur per signa.

Art. 4. *An damnati blasphement.* ℟. Sic, in corde, et forsitan post resurrectionem etiam ore, ut Sancti lau-

dabunt, nec deterrentur ad fugiendam pœnam, quia non sperant ut homo, non tamen demerentur, licet habeant voluntatem detestandi justitiam Dei.

QUÆSTIO XIV.

De blasphemia in Spiritum Sanctum.

Art. 1. *An peccare in Spiritum Sanctum sit peccare ex certa malitia.* ℟. Peccare ex malitia, id est, ex habitu, non, sed peccare ex certa malitia, id est, ex electione mali, prout contemnit ea, quæ peccato retrahere possunt, est peccare in Spiritum Sanctum, Alii, ut August. est finalis impœnitentia, id est, mori in peccato mortali. Alii quando contra bonitatem, quæ datur Spiritu Sancto, ex contemptu abjciendo remedia.

Art. 2. *An convenienter assignentur sex species peccatorum in Spiritnm Sanctum.* ℟. Desperatio, Præsumptio, Impœnitentia, Obstinatio, Impugnatio veritatis agnitæ, Invidentia fortunæ, gratiæ, et sumuntur secundum remotionem mediorum.

* Desperatio, vel Præsumptio non est ex eo, quod non credatur Deo, et sic non est infidelis, sed quia contemnit.

Art. 3. *An peccatum in Spiritum Sanctum sit irremediabile.* ℟. Si sumatur pro finali impœnitentia sic; secus, non, quia quantum ex se non habet meritum, vel excusationem, ut remittatur, licet nunquam sit desperandum de misericordia Dei,

Art. 4. *An homo possit primo peccare in Spiritum Sanctum.* ℟. Potest esse ex malitia dæmonis inducentis, et libero arbitrio, sed ex certa malitia, vel ex habitu non, quia præcedunt actus, nec, si pro finali impœnitentia sumatur.

QUÆSTIO XV.

De vitiis oppositis scientiæ, et intellectui.

Art. 1. *An cæcitas mentis sit peccatum.* ℟. Cæcitas mentis si proveniat ex defectu naturali, non est peccatum, licet lumine naturali nemo privetur, sed impeditur ab ejus usu. Item privatio luminis habitualis superaddita naturæ est cæcitas; et est pœna; sed si homo spontanee se avertit a consideratione principii intelligibilis, id est, luminis; vel occupat se in terrenis, quæ magis diligit, hæc cæcitas est peccatum.

Art. 2. *An hebetudo sensus sit aliud peccatum a cæcitate mentis.* ℟. Sic, quia habet diversas causas, quia important quandam debilitatem mentis circa considerationem spiritualium bonorum, sed cæcitas omnimodam privationem; sed hebetudo non est peccatum, nisi sit voluntaria.

Art. 3. *An cæcitas mentis, et hebetudo sensus oriatur ex peccatis carnalibus.* Hebetudo sensus ex gula, sed cæcitas mentis ex luxuria, sicut castitas et abstinent a maxime disponunt hominem ad perfectionem operationis intellectualis, quia licet caro non agat in intellectum, tamen impedit operationem ipsius.

QUÆSTIO XVI.

De præceptis fidei, scientiæ, et intellectus.

Art. 1. *An in veteri lege debuerint dari præcepta credendi.* ℟. Ante præcepta supponitur fides necessaria, quia homines subjecti Deo suscipiant præcepta, quia accedentem ad Deum oportet credere, et posita fide unius Dei dantur præcepta alia, quia in fide multa continentur ordinata ad fidem. Item in veteri lege non sunt data alia præcepta, quia secreta fidei non erant

tunc exponenda; in Evangelio sic. Tunc erant præcepta prohibitiva, ne fides corrumperetur.

Art. 2. *An in veteri lege convenienter dentur præcepta ad scientiam et intellectum.* ℟. Sic pro acceptione et usu, et conservatione, sed dantur abundantius in nova lege.

QUÆSTIO XVII.

De Spe.

Art. 1. *An spes sit virtus.* ℟. Sic, quia facit actum bonum attigens debitam regulam, id est, Deum, quia est de bono futuro possibili arduo per Dei auxilium, qua spe nemo potest male uti, et causatur ex gratia.

Art. 2. *An beatitudo æterna sit objectum spei.* ℟. Sic, quia attingit Deum innixa auxilio ejus.

* Beatitudo licet a viatore non cognoscatur quæ, et qualis sit, tamen sub conceptu boni perfecti sic speratur.

Art. 3. *An alius possit sperare alteri beatitudinem æternam.* ℟. Proprie sperat suam, quia spes est motus, et tendentia in Deum, et est ad terminum proportionatum mobili, sed ex unione charitatis, quia proximus est quasi unus; cum sperante potest quis alteri sperare, cum sit eadem charitas.

Art. 4. *An alius possit licite sperare in homine.* ℟. Tanquam in prima causa movente ad beatitudinem non, nisi in Deo: hinc maledictus homo, etc. sed ut in agente secundario, et instrumentali sic; et sic in Sanctis, qui valent apud Deum.

Art. 5. *An spes sit virtus theologica.* ℟. Sic, quia habet pro objecto Deum, cui innititur principaliter.

Art. 6. *An spes sit virtus distincta ab aliis virtutibus theologicis.* ℟. Sic, quia distincto modo inhæret objecto, id est, Deo, id est, ut est principium perfectæ bonitatis in nobis: fides, ut est principium cognoscendi veritatem: charitas, ut unit mentem hominis Deo per amorem.

Art. 7. *An spes præcedat fidem.* ℟. Non, sed fides præcedit spem: nam per fidem innotescit nobis beatitudo æterna, et auxilium Dei, quo acquiritur, quod est objectum spei, licet per spem homo stabiliatur, et perficiatur in fide.

* Objectum fidei est sperandum, quia non est apparens secundum seipsum, non quia præcedat spes. Item meritum habet spem concometantem.

Art. 8. *An charitas sit prior spe.* ℟. In via generationis, id est, ab imperfecto ad perfectum, prior est spes; sed in via perfectionis, prior est charitas, qua adveniente perficitur spes, id est, formatur.

QUÆSTIO XVIII.

De subjecto spei.

Art. 1. *An spes sit in voluntate, ut in subjecto.* Sic, cujus objectum est bonum divinum, et sic est motus voluntatis.

Art. 2. *An spes sit in beatis.* ℟. Non, quia eis beatitudo non est futura.

* Christus in via habebat spem de gloria corporis.

Art. 3. *An spes sit in damnatis.* ℟. Non, quia non apprehenderunt beatitudinem, ut possibilem, et sciunt perpetuitatem pœnæ, sicut beati perpetuitatem beatitudinis. Item spes est cum gaudio. Item animæ in Purgatorio habent spem de re futura.

Art. 4. *An spes viatorum habeat certitudinem.* ℟. Sic, sed a fide formata, a qua moventur, et innituntur divinæ misericordiæ, et omnipotentiæ, et si quis non assequitur beatitudinem, est defectus liberi arbitrii ponentis obicem, et non misericordiæ Dei, cui spes innititur.

QUÆSTIO XIX.

De dono timoris.

Art. 1. *An Deus possit timeri.* ℟. Non, prout objectum timoris est quod homo refugit, quia est ipsa bonitas; sed prout a Deo potest nobis malum pœnæ venire, sic.

* Spes, et timor sunt circa idem, id est, Deum diversa ratione.

Art. 2. *An timor convenienter dividatur in filialem, initialem, servilem, mundanum.* ℟. Sic, (vide.)

Art. 3. *An timor mundanus sit semper malus.* ℟. Sic, quia prohibetur a Deo, et causatur ab amore mundi.

Art. 4. *An timor servilis sit bonus.* ℟. Ex parte servilitatis, est malus, sed secundum suam substantiam, est bonus, quia, servilitas non est de ratione timoris.

* Amor mercenarius semper est malus, quia diligit Deum propter alia, servilis timor ex se est bonus.

Art. 5. *An timor servilis sit idem in substantia cum timore filiali.* ℟. Non, sed differunt specie, sicut objecta: nam objectum servilis est malum pœnæ, filialis est malum culpæ, et differunt specie.

* Fides formata, et informis non differunt in substantia, quia de eodem objecto: non sic timor filialis.

Art. 6. *An timor servilis remaneat cum charitate.* ℟. Secundum suam substantiam sic, ut amor Dei. Item timor pœnæ separationis a Deo sic, sed in quantum servilis, non; sicut amor sui, qui vel contrariatur charitati, et non manet, vel non, ut quando non ponit ultimum finem in eo, et remanet.

Art. 7. *An timor sit initium sapientiæ.* ℟. Sic, ut sapientia est vitæ directiva secundum rationes divinas: servilis ut disponens, id est, ut per eum quis discedit a peccato, filialis est principium, ut primus sapientiæ effectus, sed est veluti radix ejus.

Art. 8. *An timor initialis differat secundum substantiam a timore filiali.* ℟. Non, sed secundum perfectum, et imperfectum, et loquitur de timore incipientium per

inchoationem charitatis, nec respicit pœnam, ut proprium objectum.

Art. 9. *An timor sit donum Spiritus Sancti.* ℟. Filialis sic, quia habilitat animum ne repugnet motui Spiritus Sancti.

Art. 10. *An crescente charitate minuatur timor.* ℟. Servilis sic, filialis augetur ne offendat.

Art. 11. *An timor remaneat in patria.* ℟. Servilis, vel pœna non, filialis sic, et perficietur, sed non habebit eundem actum, ut hic, quia non timet malum quod potest esse, sed tenet bonum, quod non deest, et erit securus timor, id est, nolle peccare per tranquillitatem charitatis.

* In Deo non est timor, in Sanctis non est spes.

Art. 12. *An paupertas Spiritus sit beatitudo respondens bono timoris.* ℟. Sic, quia omnibus, et se relicto subjicitur Deo filialiter.

* Luctus non directe, sed ex consequenti.

QUÆSTIO XX.

De vitiis oppositis.

Art. 1. *An desperatio sit peccatum.* ℟. Sic, imo principium peccatorum, et dicit conversionem ad aliquod communicabile bonum; consequenter, et indirecte, id est, occasionaliter est a timore.

Art. 2. *An desperatio possit esse sine infidelitate.* ℟. Sic, quia fides est prior spe. Item fides est in intellectu universalium, desperatio in appetitu particularium; sed potest quis recte extimari in universali, sed male in particulari, ut quod sit sperandum in Deo, sed quod sibi in tali casu non sit spes veniæ corrupta extimatione circa particulare.

* Qui putat divinam misericordiam non esse infinitam, est infidelis; sed desperans, non est sic, sed propter aliquam particularem dispositionem putat non esse sperandum de divina misericordia.

Art. 3. *An desperatio sit maximum peccatorum.* ℟. Exce-

pta infidelitate, et odio Dei sic, qui peccata contra virtutes theologicas sunt graviora aliis, imo ex parte nostra desperatio est periculosior infidelitate, et odio, quia fine fræno labitur in vitia sublata spe.

Art. 4. *An desperatio oriatur ex accidia.* ℟. Specialiter sic, quia ex tristitia dejectiva spiritus homo putat non posse sibi adipisci bonum arduum. Item nascitur etiam ex luxuria, quia homo ex delectatione venerea fastidit divina, nec putat consequi.

QUÆSTIO XXI.

De præsumptione.

Art. 1. *An præsumptio innitatur Deo, vel propriæ virtuti.* ℟. Quæ dicit immoderantiam spei, et opponitur spei theologicæ, innitur Deo inordinate, ut consequi veniam sine pœnitentia, gloriam sine meritis; quod est per inordinatam conversionem ad Deum, et spernit divinam justitiam; sicut desperatio fit per aversionem a Deo, et contemnit divinam misericordiam, et est peccatum in Spiritum Sanctum, quia contemnit, et tollit ejus adjutorium. Item præsumens, confidens ex propria virtute, tendens in bonum ut sibi possibile, cum excedant suam vim, innititur in sua vi, et opponitur virtuti magnanimitatis.

* Primum est gravius peccatum, quia minuit divinam virtutem per inconveniens, et sic avertit a Deo.

Art. 2. *An præsumptio sit peccatum.* ℟. Sic, quia est motus appetitus conformis intellectui falso; sed minus peccatum est quam desperatio, quia magis proprium est Dei parcere quam punire.

* Præsumere aliquando sumitur pro sperare. Item præsumptio non est excessus spei in Deo, id est, nimis sperare, sed est sperare de Deo, quod Deo non convenit. Item perseverare in peccato sub spe veniæ, auget peccatum, et est præsumptio; sed peccare sub spe veniæ aliquando percipiendæ cum proposito obtinendi, et pœnitendi, non est præsumptio, et minuit, quia

videtur habere voluntatem minus firmam ad peccandum.

Art. 3. *An præsumptio magis opponatur timori quam spei.* ℟. Directius spei, sicut et desperatio.

Art. 4. *An præsumptio causetur ex inani gloria.* ℟. Illa, quæ innititur propriæ virtuti tentans aliquid, quod superat suam virtutem, sic. Item quæ innititur misericordiæ Dei inordinate, non, sed potius ex superbia, quia se tantum eximat ut Deus eum peccatorem non puniat, vel gloria privet.

QUÆSTIO XXII.

De praeceptis, quae pertinent ad spem, et timorem.

Art. 1. *An de spe debeat dari aliquod præceptum.* ℟. Sic per modum promissionis, sicut de fide per modum denuntiationis, quia fides et spes sunt præambula ad legem, ut detur, et ut observetur. Item natura sufficienter non inclinat ad sperandum bonum supranaturale, sed naturale, hinc lex.

Art. 2. *An de timore fuerit dandum aliquod præceptum.* Sic, de timore filiali dantur in lege præcepta; ut de dilectione; quia est principium, pro reverentia Dei servandi ejus præcepta. Item de timore servili in initio non fuit datum præceptum per modum præcepti; sed inducebantur homines per modum comminationis pœnarum, sicut ad actum spei per modum promissionis.

QUÆSTIO XXIII.

De charitate secundum se.

Art. 1. *An charitas sit amicitia.* ℟. Sic, hominis ad Deum, quia est amor cum mutua benevolentia fundatus super communicatione, quam Deus facit nobis de sua beatitudine; sed quando solum quærimus bonum nostrum in re amata, et non illius, est amor concupiscentiæ; sic amamus equum, vinum.

* Pro amicitia cum Deo et Angelis sufficit conversatio, et communicatio in vita spirituali; licet non sit in exteriori. Item amicitia respectu Dei se extendit etiam ad omnes ad illum pertinentes, licet nos offendant, ut ad inimicos, etiamsi non sint virtuosi, ut ad peccatores propter Deum.

Art. 2. *An charitas sit aliquid creatum in anima* ℟. Sic, quia est motus animi ad fruendum Deum propter ipsum, et potentia ad faciendum actum, præsertim supranaturalem, ut est actus charitatis: indiget forma habituali inclinante eam prompte et delectabiliter ad amandum, et ipse facit, et non est motus immediatus a Spiritu Sancto, ut ait magister.

* Charitas, qua formaliter diligimus proximum, est participatio divinæ charitatis, id est, Deus est vita animæ, effective charitas.

Art. 3. *An charitas sit virtus.* ℟. Sic, quia sicut attingere rectam rationem facit virtutem moralem; sic attingere Deum, qui est supra regulam humanorum actuum; sic charitas, quæ nos Deo conjungit, super quo fundatur.

Art. 4. *An sit virtus specialis.* ℟. Sic, quia bonum divinum, ut est objectum beatitudinis, habet specialem rationem boni; ergo et charitas cujus boni est amor.

* Et quia ab ea aliqualiter procedunt omnes virtutes; ideo est in omni virtute, non quod sit omnis virtus, sicut omnia præcepta reducuntur ad diligendum.

Art. 5. *An charitas sit una virtus.* ℟. Sic, specie propter unitatem divinæ bonitatis, qua est unus finis. Item amicitia est multiplex, ut triplex finis, utilis, delectabilis, honestus, et multiplex communicatio.

* Deus et proximus amantur unico amore, quia proximus propter Deum, et unica ratio primaria divina bonitas; aliæ sunt secundariæ, et sequuntur primam. Item amicitiæ humanæ sunt multæ propter diversos fines.

Art. 6. *An charitas sit excellentissima virtutum.* ℟. Sic, quia attingit Deum, ut in eo sistat; fides, et spes, ut

ex eo aliquid nobis proveniat, id est, cognitio, vel adeptio boni.

* Voluntas nobiliori modo recipit Deum, quia tanquam recipientem, quam intellectus per fidem, quia tanquam receptum. Item fides non operatur per charitatem, ut per instrumentum, sed ut per formam. Item spes dicit distinctionem a bono.

Art. 7. *An sine charitate possit esse aliqua virtus.* ℟. Vera, non, quia virtus dicit esse ad ultimum finem; sed si sumatur virtus, ut est ad aliquem finem particularem, potest esse, sed imperfecta.

* Actus hominis sine charitate, si ordinatur ad id, per quod caret charitate, semper malus, si ad aliquod bonum etiam naturale, erit bonus in suo genere, sed non perfectus, quia non ordinatur ad ultimum finem: hinc in infideli non est vera justitia, vel vera castitas, licet recte circa illa se habeat, sed deest charitas.

Art. 8. *An charitas sit forma virtutum.* ℟. Sic, quia per charitatem ordinantur actus omnium virtutum ad ultimum finem; sed in moralibus forma actus, et virtutis sumitur a fine voluntatis.

* Charitas dicitur forma non exemplariter, aut essentialiter, sed effective, id est, imponens formam eis.

QUÆSTIO XXIV.

De charitatis subjecto.

Art. 1. *An voluntas sit subjectum charitatis.* ℟. Sic, cujus objectum est bonum divinum, sicut et voluntatis; est etiam in ratione, non ut in subjecto, sed per quandam affinitatem voluntatis ad rationem. Item, charitas est ipsius finis, et non est electio ad finem. Item loquimur de amore voluntatis ad bonum divinum, non de sensibili.

Art. 2. *An charitas causetur in nobis ex infusione.* ℟. Sic, quia fundatur super communicatione æternæ beatitudinis, et est bonum gratuitum supranaturale, nec potest acquiri per causas naturales, sed per Spiritum Sanctum cum dispositione nostra.

Art. 3. *An charitas infundatur secundum capacitatem naturalem.* ℟. Non, sed Spiritus Sanctus singulis prout vult spirat, ad quam etiam prævenit disponendo magis et minus, prout vult.

* Angelis fuit data gratia secundum capacitatem naturalem, quia totaliter feruntur in id, in quod feruntur; non sic homo, quia quandoque est potentia, quandoque actu.

Art. 4. *An charitas possit augeri.* ℟. In via sic, in qua affectibus mentis appropinquamus Deo per charitatem.

* Charitas augetur essentialiter, id est, quod magis esse incipiat, vel radicatur in subjecto, licet ex parte objecti sit summa semper.

Art. 5. *An charitas augeatur per additionem.* ℟. Non, quia illa, quæ additur, esset distincta, vel specie; et hoc non, quia de eodem objecto formali, vel numero; et hoc non, quia in eadem voluntate; sed augetur, quia subjectum magis participat charitatem, id est, intensive.

* Quantitas corporis augetur per additionem, quia distinguitur situ, et numero; non sic charitas. Item lumen per additionem augetur alterius luminarii, charitas non, quia in ea est unum luminare tantum.

Art. 6. *An charitas augeatur quolibet actu charitatis.* ℟. Non, quia aliquando actus est remissior causa; sed homo disponitur quolibet actu ad augmentum, quia fit promptior ad operandum secundum charitatem; sed actu ferventiori crescit charitas, ut natura disponit ad augmentum, sine augmento non auget.

Art. 7. *An charitas augeatur in infinitum.* ℟. In augmento charitatis non est terminus, quia est participatio infinitæ charitatis, et Deus agens est infinitæ virtutis, et in subjecto crescente charitate, crescit habilitas ad maiorem charitatem.

· Charitas viæ, et Patriæ sunt directe rationes in quantitate, quia hæc sequitur cognitionem fidei, illa visionem: ut linea si augeatur, nunquam attingit superficiem.

Art. 8. *An charitas in hac vita possit esse perfecta.* ℟. Cha-

ritas perfecta ex parte objecti in quantum diligibile est, non potest esse nisi in Deo infinita. Item ex parte diligentis potest esse perfecta, cum diligit quantum potest, et hoc est, vel cum totum cor semper actuatur in Deum: et hoc solum est in Patria. Vel cum omnibus missis, totum suum studium ponit ad vacandum Deo, nisi quantum necessitas vitæ requirit; et hæc perfectio non est in omnibus justis. Vel cum quis habitualiter suum cor ponit in Deo, et nil velit contrarium, et hæc est communis omnibus justis.

Art. 9. *An convenienter distinguantur gradus charitatis, id est, incipiens, proficiens, perfecta.* ℟. Sic.

Art. 10. *An charitas possit diminui.* ℟. Non ex parte objecti, quia semper idem; non subjecti, quia peccatum mortale tollit eam, veniale non attingit, quia non deordinat ab ultimo fine, sed indirecte minuitur, quare est dispositio ad corruptionem, vel per peccatum veniale, vel per cessationem ob operibus charitatis.

* Charitas augetur, sed non minuitur.

Art. 11. *An charitas semel habita possit amitti.* ℟. Via sic, quia homo liber potest peccare mortaliter.

Art. 12. *An charitas ammittatur per unum actum peccati mortalis.* ℟. Sic, quia facit hominem dignum morte æterna.

QUÆSTIO XXV.

De objecto charitatis.

Art. 1. *An dilectio charitatis sistat in Deo, vel se extendat ad proximum.* ℟. Ad ütrunque, quia propter Deum.

Ar. 2. *An charitas sit ex charitate diligenda.* ℟. Ut est quoddam bonum sub subjecto charitatis sic.

Art. 3. *An creaturæ irrationales sint amandæ ex charitate.* ℟. Non, quia non sunt capaces beatitudinis, nisi ut bona hominis.

Art. 4. *An homo debeat seipsum ex charitate amare.* ℟. Sic, quia est capax Dei, sed non est amicitia ad seipsum.

Art. 5. *An homo debeat suum corpus ex charitas amare.* ℟. Sic, quia est a Deo, et eo utimur pro Deo.

Art. 6. *An peccatores sint amandi ex charitate.* ℟. Sic, secundum naturam, quia proximi, et capaces beatitudinis, non secundum peccatum, imo odiendi.

Art. 7. *An peccatores diligant seipsos.* ℟. Sic, et amant sui conservationem, sed non secundum hominem interiorem rationalem, ut boni.

Art. 8. *An sit de necessitate charitatis, ut inimici diligantur.* ℟. Quantum ad naturam sic, in generali dilectione, non excludendo eos; nemo tamen tenetur specialiter diligere inimicum, nisi necessitas occurreret; sed extra hunc specialiter diligere est gloriosius.

* Inimici, ut inimici sunt, non sunt diligendi, esset enim vituperabile.

Art. 9. *An sit de necessitate salutis ostendere signa, et effectus dilectionis inimico.* ℟. Signa, et beneficia communia aliis sic, quia secus esset livor. At non communia, sed quæ aliquibus exhibentur, non nisi in articulo necessitatis, sed extra hunc casum pertinet ad perfectionem.

Art. 10. *An teneantur Angelos diligere ex charitate.* ℟. Sic, quia communicamus beatitudine, ut sunt proximi.

Art. 11. *An debeamus homines diligere ex charitate.* ℟. Non, quia significatur natura peccato deformata. Item quoad naturam non possumus illis velle bonum, quod respicit charitas, quia hoc esset contra justitiam Dei, sed ut conservetur eorum naturalitas ad gloriam Dei.

* Item alia beatitudo est diligentis ad Deum, alia ad se, alia ad corpus suum; ideo non est una dilectio. Item homo diligit proximum, scilicet totum; id est, etiam corpus; ideo non ponitur distincte corpus.

QUÆSTIO XXVI.

De ordine charitatis.

Art. 1. *An in charitate sit ordo.* ℟. Sic, secundum relationem ad Deum principium, cujus participatione fundatur charitas.

* In fide est ordo, quia principaliter de Deo, secun-

dario de his, quæ referuntur ad Deum. Item voluntas est ordinata vi intellectus.

Art. 2. *An Deus sit magis diligendus quam proximus.* Sic, quia beatitudo essentialiter est in Deo, a quo derivat in omnes; imo proximus est odio habendus, si a Deo nos abducit.

* Qui non amat proximum, non amat Deum, non quia proximus sit magis amandus, sed quia prius occurrit diligendus. Item similitudo nostra ad Deum est causa similitudinis ad proximum.

Art. 3. *An homo ex charitate debeat plus Deum diligere, quam seipsum.* ℟. Deum, quia est bonum commune omnium. Item homo amatur propter Deum; ergo magis Deus.

* Velle frui Deo est amor concupiscentiæ; loquimur de charitate, qua amamus Deum, ut bonum quoddam in se, non ut participatur.

Art. 4. *An homo ex charitate magis debeat diligere seipsum, quam proximum.* ℟. Magis se secundum naturam spiritualem. Item proximus diligitur secundum societatem in beatitudine secundum quandam unionem ad Deum; sed potior ratio diligendi, quod ipse homo sit unitus Deo, quam quod habeat socios. Item dilige proximum sicut teipsum, ergo licet proximus esset propinquior Deo, tamen non ut ipse diligens sibi. Item pro proximo potest pati in corpore, quia tunc magis se diligit, non in anima. Item charitas non quærit quæ sua sunt, id est, anteponit communia propries.

Art. 5. *An homo magis debeat diligere proximum, quam corpus proprium.* ℟. Proximum quantum ad animam.

* In casu quo tenetur providere saluti proximi, est præceptum, sed si sponte hoc faciat, est perfectionis.

Art. 6. *An unus proximus sit magis diligendus, quam amicus.* ℟. Aliquos debemus magis diligere quam alios, etiam quoad affectum. Item principium dilectionis est Deus, et ipse diligens, et secundum majorem propinquitatem ad hæc principia magis aliqui diligendi quantum ad effectum, et intensionem actus, licet ex parte boni, quod amico optamus, omnes æqualiter amemus.

Art. 7. *An magis debeamus diligere meliores, quam nobis propinquiores.* ℟. Ex parte objecti, id est, Dei propter quem diligimus proximum, tunc debemus magis diligere proprinquiores Deo, et desiderare majorem beatitudinem secundum justitiam Dei, sed ex parte diligentis, unde est intentio charitatis, tunc propinquiores sibi majori affectu, quam meliores, et optare eis majorem gradum beatitudinis.

Art. 8. *An sit magis diligendus is, qui est magis conjunctus secundum originem carnalem.* ℟. In his, quæ pertinent ad naturam sic, ut honorare parentes; sed in pertinentibus ad singulas conjunctiones aliorum, ut concives, commilitones, plus hos, quam consanguineos.

Art. 9. *An homo ex charitate plus debeat diligere Filium, quam Patrem.* ℟. Ex parte objecti, magis Patrem, quia est principium, et similior Deo cum Deo; ex parte diligentis, magis Filium, quia conjunctior, cum sit aliquid Patris.

* Ratione conjunctionis Pater magis diligit Filium: sed ratione altioris boni, Filius magis Patrem. Item pater debet magis curare utilitatem filii, sed filius honorem parentis, et in necessitate providere patri.

Art. 10. *An homo debeat diligere magis matrem, quam patrem.* ℟. Patrem, quia pater est principium per modum agentis, et mater patientis; ratione generationis, alio amore plus matrem, quia plus amat, et laborat.

Art. 11. *An homo plus debeat diligere uxorem, quam parentes.* ℟. Secundum rationem objecti, id est, boni parentes magis, quia sunt principium, et proximi; sed uxor diligitur ut suum corpus: sed ratione coniunctionis, magis uxor, quia fit una caro, et ly *sicut carnem suam*, non dicit æqualitatem, sed causam dilectionis.

Art. 12. *An homo magis diligere debeat benefactorem, quam beneficiatum.* ℟. Ratione maioris conjunctionis beneficiatum, quia est opus suum, et bonum; sed ratione excellentioris boni, benefactorem, quia est principium boni in beneficiato. Item benefactor diligit beneficiatum ex seipso motus, sed iste illum amat provocatus ab illo, quod autem ex se, est potius eo quod est per aliud.

* Amor beneficiati ad dantem est magis debitus, ideo ejus peccatum est gravius. Item benefactores, a quibus maxima beneficia recipimus, ut Deus, et parentes præferuntur his, quibus aliqua minora bona contulimus.

Art. 13. *An ordo charitatis remaneat in patria.* ℟. Sic, quoad Deum, qui super omnia amabitur, ut ultimus finis, sed ordo sui ipsius ad alios non erit ibi, ut in via, quia ibi quisque plus diliget meliorem, quam seipsum; quia meliori optat majus bonum secundum divinam justitiam; sed in via potest quisque sibi majus bonum optare, quia semper proficit. Item secundum intentionem actus quisque plus se diligit, quam meliorem; sicut in via, quia est magis sibi conjunctus, et natura ibi non tollitur, sed perficitur. Item respectu proximorum ad invicem ibi semper melior magis, et intensius diligitur, quia propinquior Deo. Item ibi magis propinquus pluribus modis amabitur quam melior, quia erunt causæ amoris honestæ, sed his præfertur amor sumptus ex propinquitate ad Deum.

QUÆSTIO XXVII.

De principali actu charitatis, qui est dilectio.

Art. 1. *An charitatis sit magis proprium amari, quam amare.* ℟. Amare, quia convenit per se.

* Melior ex eo, quia melior, est magis amabilis, sed ex eo, quia in eo est major, et perfectior charitas, est magis amans. Item quisque vult amari, ut honoretur, et sic propter aliud; sed amat per se.

Art. 2. *An amare ut est actus charitatis sit idem, quod benevolentia.* ℟. Non, quia charitas est amicitia, et benevolentia est amicitiæ principium.

Art. 3. *An Deus sit propter seipsum charitate amandus.* ℟. Sic, quia est ultimus finis, et substantia bonitatis.

Art. 4. *An Deus in hac vita possit immediate amari.* ℟. Sic, quia amor fertur in Deum secundum se, immediate,

quia Deus est maxime amabilis, et remanet post viam; non sic cognitio, quia dilectio incipit, ubi desinit cognitio, id est, in ipsa re, licet incognita non amentur.

Art. 5. ***An Deus possit totaliter amari.*** ℟. Quantum est diligibilis in re, non, quia infinitus, se totus totaliter, id est, totis viribus nostris, sic.

Art. 6. ***An sit habendus aliquis modus divinæ dilectionis.*** ℟. Respectu rei mensuratæ, non est modus, quia causa diligendi est Deus, et modus sine modo; et quanto plus diligitur, tanto dilectio est melior, et non potest esse excessus, sicut est modus in mensura, ut ex toto corde, id est, quantum potest diligi: qui modus est sine modo.

Art. 7. ***An sit magis meritorium diligere inimicum, quam amicum.*** ℟. Ex parte proximi, amicum, quia est melior, magis conjunctus; sed ex parte rationis ob quam, id est, Deum, inimicum, quia propter solum Deum: sed amare amicum potest esse propter aliam rationem, quam propter Deum. Item est fortior amor inimici, licet dilectio amicorum secundum se sit ferventior, et melior, quam inimicorum.

Art. 8. ***An sit magis meritorium diligere proximum, quam diligere Deum.*** ℟. Per se Deum; sed si diligat proximum propter Deum, tunc magis diligere proximum includit dilectionem Dei.

* Non omne, quod est difficilius, est magis meritorium, sed quod sic est difficilius, ut sit melius.

QUÆSTIO XXVIII.

De gaudio.

Art. 1. ***An gaudium sit in nobis effectus charitatis.*** ℟. Spirituale de Deo, sic, quia Deus est in amante etiam, in via per inhabitationem gratiæ. Item luctus est etiam ex charitate, quia tristatur de eo, quod repugnat bono.

* Gaudium de bono divino, ut a nobis participatur oritur ex spe, sed non gaudium, quod est de bono divino in se considerato.

Art. 2. *An gaudium spirituale causatum a charitate ad mittat admixtionem tristitiæ.* ℟. De bono divino secundum se non, sed ut participatur a nobis sic, quia potest impediri ut per peccata, vel quia differtur gloria.

Art. 3. *An gaudium spirituale causatum a charitate possit impleri in nobis.* ℟. Non in via, sed in patria.

Art. 4. *An gaudium sit virtus.* ℟. Non est virtus distincta a charitate, sed est actus, effectus, fructus.

QUÆSTIO XXIX.

De pace.

Art. 1. *An pax sit idem, quod concordia.* ℟. Non, quia mali habent concordiam, sed non veram pacem.

Art. 2. *An omnia appetant pacem.* ℟. Sic, quia omnia appetunt tranquille, et sine impedimento venire ad id, quod appetunt.

Art. 3. *An pax sit proprius effectus charitatis.* ℟. Sic, pax cum Deo, et hominibus, quæ non est vera sine gratia gratum faciente.

Art. 4. *An pax sit virtus.* ℟. Non, sed actus charitatis, de qua datur præceptum, et est beatitudo, et fructus.

QUÆSTIO XXX.

De misericordia.

Art. 1. *An malum sit proprium motivum ad misericordiam.* ℟. Involuntarium sic.

Art. 2. *An defectus sit ratio miserendi ex parte miserentis.* ℟. Sic, quia est ratio tristitiæ.

Art. 3. *An misericordia sit virtus.* ℟. Ut est motus regulatus a ratione, est virtus, ut est sensus, non.

Art. 4. *An misericordia sit maxima virtutum.* ℟. Non, quia charitas est maior, sed in se: respicit proximum: est maxima, quia supplere defectus alicujus, est superioris, et melioris.

QUÆSTIO XXXI.

De beneficentia.

Art. 1. *An beneficentia sit actus charitatis.* ℟. Sic, vel amicitiæ, et de re, quia amicus; sicut dare, quia debes, est actus justitiæ, quia misereris est actus misericordiæ, secundum diversam specialem rationem boni.

Art. 2. *An sit omnibus benefaciendum.* ℟. Sic, sicut charitas est ad omnes pro loco, et tempore, saltem animo, si desunt res.

* Excommunicato, et inimico Reipub. in necessitatibus naturæ, est subveniendum, nisi ex justitia pateretur.

Art. 3. *An sit magis benefaciendum his, qui sunt nobis magis coniuncti.* ℟. Sic, juxta varias propinquitates, et cæteris paribus: nam aliquando magis extraneo summe, indigenti, quam proprio non summe, prudentis arbitrio.

Art. 4. *An beneficentia sit virtus specialis.* ℟. Non, sed est actus charitatis.

QUÆSTIO XXXII.

De eleemosyna.

Art. 1. *An dare eleemosynam sit actus charitatis.* ℟. Sic, quia motivum est misericordia, quæ est effectus charitatis, id est, est actus elicitus a misericordia, imperatus a charitate, et loquimur eo modo, quo debet esse, id est, in charitate.

Art. 2. *An convenienter eleemosynarum genera distinguantur.* ℟. Sic, et sunt opera misericordiæ septem corporalia, et septem spiritualia, (vide.)

Art. 3. *An eleemosynæ corporales sint potiores spiritualibus.* ℟. Simpliciter spirituales, quia spiritus dignior; sed aliquando corporales.

Art. 4. *An eleemosynæ corporales habeant effectum spiri-*

tualem. ℟. Sic, quia ex charitate in Deum, et proximum, et ille cui subvenitur orabit pro benefactore.

Art. 5. *An dare eleemosynum sit in præcepto.* ℟. Ex superfluo, et existenti in extrema necessitate, sic; secus est consilium.

Art. 6. *An quis debeat dare eleemosynam de necessario.* ℟. De necessario sine quo ipse, vel sui sustentari non possunt, non tenetur, nisi in casu, quo dando alicui, sustentaretur Ecclesia, vel respublica, quia bonum commune est præferendum particulari. Item de necessario sine quo ipse, et sui honeste secundum statum et conditionem possunt sustentari, bonum est dare, sed de consilio. Item dare ita; ut homo non convenienter vivat secundum suum statum, potest esse peccatum. Sed excipitur: primo, quando mutat statum, ut per ingressum religionis dans omnia, est perfectio; secundo, quando de facili resarciri potest: tertio, quando esset extrema necessitas privatæ personæ, vel aliqua necessitas Reip.

Art. 7. *An possit fieri eleemosyna de injuste acquisitis.* ℟. De certis non, de incertis sic, et si per simoniam. * De acquisitis per meretricium fit eleemosyna, sed non sacrificium, vel oblatio, propter scandalum, et reverentiam. Item qui lucratur in ludo ab eo, qui alienare non potest, vel a furioso, vel ab eo, quem traxit ad ludum, ut fraudulenter lucraretur, tenetur restituere; nisi contraria consuetudo prævaleat, et qui eum traxit ad ludum, tunc debet facere eleemosynam, quia qui amisit est indignus recipere, et per statutum ipse retinere non potest. Item in extrema necessitate omnia sunt communia, et potest quis de alieno dare eleemosynam.

Art. 8. *An quis sub aliena potestate possit facere eleemosynam.* ℟. Non, nisi de licentia superioris; sed si habet aliquid proprium, ratione cujus non sit sub potestate, potest.

* Monachus non potest dare, quia non habet proprium; potest tamen dare de licentia prælati, vel expressa, vel probabiliter præsumpta, vel in casu necessitatis. Item

uxor habens aliquid præter dotem, vel ex suo lucro, vel alio licito modo, potest dare eleemosynam sine consensu viri, sed moderate, ne depauperetur vir; secus non potest sine consensu viri expresse, vel tacite, nisi in casu necessitatis. Hinc sancta Lucia habuit sponsum, non virum; et sic de consensu matris potuit facere eleemosynam. Item filius familias non potest, nisi modicum, de qua potest præsumere, quod placet patri, et nisi a patre sit ei aliqua dispensatio commissa.

Art. 9. *An eleemosyna sit danda magis propinquis.* ℟. Simpliciter sic, secundum differentiam conjunctionis, sanctitatis, utilitatis, nam sanctiori, et magis indigenti, et magis utili communi bono est magis danda eleemosyna quam propinquiori, si non sit sub cura nostra, vel in magna necessitate secundum ordinem charitatis. Item distributor si est pauper potest sibi facere eleemosynam.

Art. 10. *An eleemosyna sit abundanter facienda.* ℟. Secundum proportionem propriæ facultatis, ut suppleat necessitatem pauperum, non tamen ut superabundent cum superfluitate, sed melius est pluribus indigentibus dare.

QUÆSTIO XXXIII.

De correctione fraterna.

Art. 1. *An correctio fraterna sit actus charitatis.* ℟. Sic, quia est eleemosyna. Item potest esse actus justitiæ.

Art. 2. *An correctio fraterna sit sub præcepto.* ℟. Est, sed cum debitis circumstantiis quia est affirmativum.

Art. 3. *An correctio fraterna pertineat tantum ad prælatos.* ℟. Quæ fit per simplicem admonitionem ad emendationem, pertinet ad omnes, sed quæ est actus justitiæ ad Prælatos. Item prima specialiter ad sacerdotes.

Art. 4. *An quis teneatur corrigere Prælatum suum.* ℟. Ea correctione, quæ est actus charitatis sic, sed cum reverentia, quæ justitiæ, non.

Art. 5. *An peccator debeat corrigere delinquentem.* ℟. Sic, et debet cum humilitate.

Art. 6. *An quis debeat cessare a correctione ob timorem, ne ille fiat deterior.* ℟. Ob probabilem sic.

Art. 7. *An in correctione fraterna debeat de necessitate præcepti præcedere admonitio denuntiationem.* ℟. Quando peccatum est occultum, et damnificat solum peccantem, et correctorem, sic, quia sufficit subvenire peccanti, ut servetur forma ejus. At si peccatum est publicum, non debet præcedere, ne impunita appareant peccata. Item si sunt peccata secreta, sed nociva proximo in corporalibus: ut si quis velit tradere urbem hostibus; vel in spiritualibus, ut hæreticum, sunt statim denuntianda, nisi quis firmiter putaret se posse hæc mala impedire per simplicem admonitionem, quia in his casibus frater non peccat solum in te, sed in alios.

* Item si superior, seu Prælatus præcipit, ut sibi deferatur quando quis sciverit aliquid corrigendum, intelligitur semper salvo ordine correctionis, quia Prælato non est obediendum contra præceptum Dei. Item Prælatus non potest præcipere aliquid super occultis, nisi adsint manifestativa, tunc enim potest, et exigere juramentum de veritate danda.

Art. 8. *An inductio testium debeat præcedere denuntiationem publicam.* ℟. Sic, nisi frater fiat deterior.

QUÆSTIO XXXIV.

De odio.

Art. 1. *An quis possit Deum odio habere.* ℟. Ut apprehenditur peccatorum punitor sic, secus non.

Art. 2. *An odium Dei sit maximum peccatorum.* ℟. Sic, quia in hoc voluntas secundum se avertitur a Deo, et est peccatum in Spiritum Sanctum.

Art. 3. *An omne odium proximi sit peccatum.* ℟. In eo, quod habet a Deo sic, sed ut mali sunt, id est, peccatum odisse, non.

Art. 4. *An odium proximi sit gravissimum peccatorum, quæ in eum committantur.* ℟. Ex parte affectus odientis sic, quia in eo pervertitur voluntas, sed ex parte nocumenti proximi, non, quia peccata exteriora magis eis nocent.
Art. 5. *An odium sit vitium capitale.* ℟. Non quia recedit a Deo paulatim.
Art. 6. *An odium oriatur ex invidia.* ℟. Sic, quia invidia est tristitia de bono alterius, et ex tristitia odium.

QUÆSTIO XXXV.

De accidia.

Art. 1. *An accidia sit peccatum.* ℟. Sic, quia est torpor mentis, ut tristitia deprimens animum, ne faciat bonum spirituale.
Art. 2. *An accidia sit speciale peccatum.* ℟. Ut est tristitia de bono, de quo charitas gaudet, sic; sed de bono spirituali in communi non est specialis, sed generalis, quia quodlibet vitium refugit bonum spirituale virtutis oppositæ.
Art. 3. *An accidia sit peccatum mortale.* ℟. De genere suo sic, quia contrariatur charitati, secus si non est plenus consensus, vel ad quæ non tenetur.
Art. 4. *An accidia sit vitium capitale.* ℟. Sic, quia ex ea multa vitia oriuntur, et sic ejus sunt sex filiæ.

QUÆSTIO XXXVI.

De invidia.

Art. 1. *An invidia sit tristitia.* ℟. Sic, quia est de bono alterius, ut æstimatur malum proprium, id est, minuit nostrum.
* Amatores honoris sunt magis invidi de gloria alterius propinqui, quia frustantur proprio, sic et pusillanimes. Item senes invident junioribus, quia habent quæ ipsi amiserunt. Item inter multum distantes non est invidia.

Art. 2. *An invidia sit peccatum.* ℟. Sic, si dolet in quantum alter excedit illum in bonis, sed si ex his timet damnum sibi, non. Item, tristari de bono alterius, non quia ille habet; sed quia ego non habeo, non est peccatum, sed æmulatio laudabilis.

Art. 3. *An invidia sit peccatum mortales.* ℟. De genere suo sic, quia contrariatur charitati in objecto, sed non si sit primi motus in sensu.

Art. 4. *An invidia sit vitium capitale.* ℟. Sic, quia ex ea oriuntur multa peccata, et habet filias, ut susurratio, detractio, exultatio in adversis, afflictio in prosperis.

QUÆSTIO XXXVII.

De peccatis, quæ opponuntur paci.

Art. 1. *An discordia sit peccatum.* ℟. Ex genere suo est peccatum mortale, quando deliberate dissentit a bono divino, vel a bono proximi, in quo debet consentire, sed primi motus sunt peccatum veniale. Item, quia est contra charitatem, quæ corda unit. Item discordare in opinionibus, si non est in re fidei cum errore, et pertinacia, non est peccatum mortale.

Art. 2. *An discordia sit filia inanis gloriæ.* ℟. Sic, quia inordinate profert quæ sua sunt alienis. Item est invidiæ.

QUÆSTIO XXXVIII.

De contentione.

Art. 1. *An contentio sit peccatum mortale.* ℟. Si impugnat veritatem inordinate sic, si falsitatem debito modo, est laudabilis, si modo indebito, est peccatum veniale, nisi adsit scandalum. Item contentio est contrarietas in locutione, seu verbis contra veritatem, sicut discordia est in voluntate.

Art. 2. *An contentio sit filia inanis gloriæ.* ℟. Sic, sicut et discordia eodem modo. Item sæpe causatur ex defectu scientiæ, ex qua oritur inanis gloria, sicut ex humilitate superbia.

QUÆSTIO XXXIX.

De Schismate.

Art. 1. *An Schisma sit peccatum speciale.* ℟. Sic, quia separat a capite, id est, Papa, et a membris Ecclesiæ eos, qui propria sponte subesse nolunt capiti; et sic est contra charitatem.

* Peccatum dividit a Deo, sed non est schisma, quia peccator non intendit hoc; sic qui non obedit præceptis Ecclesiæ, nisi pertinaciter hoc intendat. Item schisma et hæresis sunt diversa peccata, quia hæc habet perversum dogma, illud dividit. Item omnis hæreticus est schimaticus, sed non contra. Item nullum est schisma, quod non sibi aliquam hæresim fingat.

Art. 2. *An schisma sit gravius peccatum infidelitate.* ℟. Est gravius infidelitas, quia est contra ipsum Deum in se, schisma contra unitatem Ecclesiæ, quod est minus, quam Deus: sed ex accidenti potest esse majus, ut cum majore contemptu.

Art. 3. *An schismatici habeant aliquam potestatem.* ℟. Habent ordinis, sed non usum ejus, sed nullam jurisdictionem.

Art. 4. *An convenienter schismatici excommunicentur.* ℟. Sic, præsertim, quia peccant se separando ab Ecclesia, ut se emendent etiam puniuntur brachio sæculari. Item in necessitate licet accipere Baptismum a schismatico.

QUÆSTIO XL.

De bello.

Art. 1. *An bellare sit semper peccatum.* ℟. Non, si fiat authoritate Principis, justa causa, et recta intentione.

Art. 2. *An Clericis et Episcopis sit licitum pugnare.* ℟. Non cum sanguinis effusione, etiam in bello justo.

Art. 3. *An liceat in bellis uti insidiis.* ℟. Non dicendo falsum, vel non servando promissum; sed licet uti insidiis ad fallendos hostes, non aperiendo eis nostrum propositum, nec sunt vere fraudes.

Art. 4. *An liceat in diebus festis bellare.* ℟. Justa bella in necessitate sic, quia sunt ad salutem Reipub.

QUÆSTIO XLI.

De rixa.

Art. 1. *An rixa sit semper peccatum.* ℟. Sic, quia est quando ex ira invicem se percutiunt, et si graviter, est mortale.

Art. 2. *An rixa sit filia iræ.* ℟. Sic proprie, licet remote sit a concupiscentia, ab odio, etc.

QUÆSTIO XLII.

De seditione, quae opponitur paci.

Art. 1. *An seditio sit speciale peccatum ab aliis distinctum.* ℟. Sic, quia opponitur speciali bono, id est, paci multitudinis.

Art. 2. *An seditio semper sit peccatum mortale.* ℟. De genere suo sic, et majus rixa, quia contra bonum commune.

QUÆSTIO XLIII.

De vitiis, quæ opponuntur beneficentiæ, et primo de scandalo.

Art. 1. *An scandalum convenienter definiatur, id est, dictum, vel factum, minus rectam præbens occasionem ruinæ.* ℟. Sic, sicut obex in via corporali, cui impingens disponitur ad ruinam, sic in spirituali.

Art. 2. *An scandalum sit peccatum.* ℟. Activum semper est peccatum in eo, qui scandalizat opus habet speciem peccati, et est dimittendum propter charitatem proximis; passivum semper est peccatum in eo, qui scandalizatur, quia ruit spiritualiter; sed potest sine peccato illius qui facit opus bonum, sicut activum sine peccato scandalizantis.

* Scandalum aliquando significat quodcunque impedimentum. Matth. 16. *Scandalum tu mihi es;* et saltem est peccatum veniale, si retardat in via Dei.

Art. 3. *An scandalum sit speciale peccatum.* ℟. Scandalum activum si fiat cum speciali intentione trahendi ad peccatum, est speciale peccatum, quia finis dat speciem in moralibus, secus non; sicut nec passivum est speciale peccatum.

Art. 4. *An scandalum sit peccatum mortale.* ℟. Quando actus est mortalis, vel contemnit salutem proximi, sic, secus non. Item qui per actum mortalem intendit inducere proximum ad peccatum veniale, peccat mortaliter.

Art. 5. *An scandalum passivum possit cadere etiam in perfectis.* ℟. Si perfecte Deo adhæreant per amorem, non, quia non recedunt, vel moventur a sua rectitudine per inordinata dicta, vel facta proximi.

* Viri perfecti aliquando incidunt in peccata venialia, sed infirmitate carnis, non quod scandalizantur.

Art. 6. *An scandalum activum possit inveniri in viris perfectis.* ℟. Non, quia recte dicunt, et faciunt, et si in aliquo deviant, nascitur ex infirmitate humana,

ut aliqua peccata venialia, sed non recedunt multum a ratione, unde alii rationabiliter non possunt scandalizari. Item scandalum passivum aliquando fit fine activo.

Art. 7. *An bona spiritualia sint dimittenda propter scandalum.* ℟. Cum scandalo activo nihil est faciendum. Item bona spiritualia, quæ sunt de necessitate salutis non sunt dimittenda; si non sunt de necessitate salutis, et scandalum est ex malitia, id est, ut impediantur bona, non dimittenda; si ex infirmitate, vel ignorantia, sunt occultanda, vel differenda.

* Non est committendum peccatum veniale ad vitandum scandalum.

Art. 8. *An propter scandalum sint temporalia dimittenda.* ℟. Bona commissa ad conservandum, ut bona Ecclesiæ Prælatis, vel communia rectoribus Reipub. non. Item si scandalum est ex malitia, non; si propter ignorantiam, vel infirmitatem, vel sunt totaliter, dimittenda, vel scandalum sedandum.

QUÆSTIO XLIV.

De præceptis charitatis.

Art. 1. *An de charitate debeat dari aliquod præceptum.* ℟. Sic, quia est finis.

Art. 2. *An de charitate fuerint danda duo præcepta.* ℟. Sic, id est, de dilectione Dei, et proximi propter rudes.

Art. 3. *An sufficiant duo præcepta charitatis.* ℟. Sic, quia Deus est finis: proximus est id, quod est ad finem.

Art. 4. *An convenienter mandetur, ut Deus diligatur ex toto corde.* ℟. Sic, quia Deus est finis ultimus ad quem omnia.

* Toto corde actu diligitur in patria, habitu in via, cui non contradicit peccatum veniale.

Art. 5. *An convenienter addatur, ex tota anima, et viribus.* ℟. Sic, id est, cum voluntate, intellectu, corpore, etc. est amandus.

Art. 6. *An hoc præceptum dilectionis possit in via impleri.* ℟. Imperfecte; sed non in Patria perfecte; hic qui implet imperfecte, non peccat.

Art. 7. *An convenienter detur præceptum de dilectione proximi.* ℟. Sic, sed non æqualiter, sed similiter, id est, in finem ultimum.
Art. 8. *An ordo charitatis sit sub præcepto.* ℟. Sic, quia pertinet ad virtutem, et qui magis sunt proximi, magis diligendi.

QUÆSTIO XLV.

De dono sapientiæ.

Art. 1. *An sapientia debeat computari inter dona Spiritus Sancti.* ℟. Sic, quia cognoscit causam altissimam, id est, Deum, et judicat de omnibus secundum veritatem divinam, et est infusa non acquisita, per quam homo recte Deum timet, et colit.
Art. 2. *An sapientia sit in intellectu, ut in subjecto.* ℟. Hoc donum habet causam in voluntate, id est, charitatem, sed essentiam in intellectu.
Art. 3. *An sapientia sit speculativa tantum, vel etiam practica, quæ est donum.* ℟. Est utrumque, id est, per regulas divinas dirigit actus hominis.
Art. 4. *An sapientia possit esse sine gratia, et cum peccato mortali.* ℟. Non, ut est donum, quia supponit charitatem, licet ab ea differat.
Art. 5. *An sapientia sit in omnibus habentibus gratiam.* ℟. Sic, quia gratia non deficit in necessariis, ut nec natura, sed non æquali gradu.
Art. 6. *An dono sapientiæ respondeat septima beatitudo, id est, Beati pacifici.* ℟. Sic, et quoad meritum, et quoad præmium.

QUÆSTIO XLVI.

De stultitia, quæ opponitur sapientiae.

Art. 1. *An stultitia opponatur sapientiæ.* ℟. Sic, ut contrarium; sed fatuitas, ut negatio, quia stultitia dicit

stuporem, et hebetudinem cordis, et obtusionem sensus; fatuitas dicit totalem privationem sensus spiritualis: sapientia facit aptum cognoscere altissima.

* Insipientia, et stultitia sunt idem, sed hæc est circa humana. Item quæ opponitur sapientiæ humanæ, est bona stultitia: ut non sapere propter Deum.

Art. 2. *An stultitia sit peccatum.* ℟. Naturalis non, sed quæ est ex amore sæculi sic, quia voluntaria in prohibitis.

Art. 3. *An stultitia sit filia luxuriæ.* ℟. Maxime est ea, quia in ea maxime immergitur animus, et fit ineptus.

QUÆSTIO XLVII.

De prudentia secundum se.

Art. 1. *An prudentia sit in vi cognoscitiva, vel appetitiva.* ℟. In cognoscitiva, quia est videre futura.

* Licet amor moveat ad actum prudentiæ, et faciat discernere. Item electio est prudentiæ consequenter.

Art. 2. *An prudentia pertineat ad rationem practicam, vel speculativam.* ℟. Ad practicam, quia est recta ratio agibilium.

Art. 3. *An prudentia sit cognoscitiva singularium.* ℟. Sic, quia applicat universalia ad opus particulare.

Art. 4. *An prudentia sit virtus.* ℟. Est virtus intellectualis moralis, quia applicat bonum sub ratione boni.

Art. 5. *An prudentia sit virtus specialis.* ℟. Sic, quia habet speciale objectum formaliter ab aliis distinctum, id est, circa contingentia.

Art. 6. *An prudentia præstituat finem virtutibus moralibus.* ℟. Non, sed disponit de his, quæ sunt ad finem.

Art. 7. *An prudentiæ sit invenire medium in virtutibus moralibus.* ℟. Sic, quia per hanc conformantur rectæ rationi.

Art. 8. *An præcipere sit principalis actus prudentiæ.* ℟. Sic, quia est propinquior fini, et applicat media ad finem.

Art. 9. *An solicitudo pertineat ad prudentiam.* ℟. Sic,

quia est motus secundum præceptum, et directionem rationis.

Art. 10. *An prudentia se extendat ad regimen multitudinis.* ℟. Sic, quia bonum commune melius, quasi totum parte.

Art. 11. *An prudentia de bono proprio differat specie ab ea, quæ est de bono communi.* ℟. Sic, quia in ratione formali finis, ut Politica de bono communi civitatis, Œconomica de bono domus, Monastica de bono unius personæ.

Art. 12. *An prudentia sit in subditis, vel solum in principibus.* ℟. In utrisque, sed in his architectonice; in illis, ut operantibus.

Art. 13. *An prudentia possit esse in peccatoribus.* ℟. Vera ad bonum finem totius vitæ non, quia essent boni, falsa ad malum finem sic; unde dicitur prudens latro. Item prudentia indifferentium, sicut prudens negotiator.

Art. 14. *An prudentia sit in omnibus habentibus gratiam.* ℟. Sic, quia nullus est virtuosus sine prudentia, et in dubiis saltem sibi consulunt consilia peetendo. Item pueris baptizatis est prudentia gratuita secundum habitum, non loquimur de acquisitis.

Art. 15. *An prudentia in sit nobis a natura.* ℟. Non, sed per experientiam, vel doctrinam, sed insunt principia naturalia.

Art. 16. *An prudentia possit amitti per oblivionem.* ℟. Non tollitur, sed impeditur, quia consistit etiam in appetitu, non solum in cognitione.

QUÆSTIO XLVIII.

De partibus prudentiae.

Art. 1. *An convenienter assignentur partes prudentiæ.* ℟. Sic, quia ut in intellectu, sunt memoria, ratio, intellectus docilitas, solertia; ut est præceptiva, sunt prudentia, circumspectio, cautio. Item subjectivæ sunt cognitio militaris, Œconomica, Politica: sunt etiam aliæ partes large sumptæ, et ibi declarantur omnes.

QUÆSTIO XLIX.

De singulis prudentiæ partibus quasi integralibus.

Art. 1. *An memoria sit pars prudentiæ.* ℟. Sic, quia debet recordari de his, quæ ut plurimum accidunt, ut prævideat futura.

* Memoria adjuvatur propter similitudines corporales, non minus consuetas, secus similitudines spirituales facile labuntur. Secundo si in consideratione sua ordinate disponat illa, quia uno memorato subvenit aliud. Tertio si ad ea ponit sollicitudinem, et affectum, quia quando aliquid est magis impressum, minus labitur.

Art. 2. *An intellectus sit pars prudentiæ.* ℟. Ut est recta æstimatio alicujus principii sic, quia prudentia est recta ratio agibilium.

* Intellectus ut est cognoscitivus universalium, est virtus intellectualis distincta a prudentia. Item, ut est acuta cogitatio divinorum, est donum Spiritus Sancti.

Art. 3. *An docilitas sit pars prudentiæ.* ℟. Sic, et est ut quis erudiatur in diversitate rerum, præsertim a senibus, et fiat prudens.

Art. 4. *An solertia sit pars prudentiæ.* ℟. Sic, et est facilis, et prompta conjecturatio circa rationem medii.

Art. 5. *An ratio sit pars prudentiæ.* ℟. Sic, quia inquirendo procedere ex quibusdam ad alia est rationis; ergo prudentiæ.

* Ratio hic sumitur non pro prudentia, sed pro usu. Item intellectus et ratio sunt potentia, sed denominantur ab actibus, ille penetrando, hæc inquirendo.

Art. 6. *An providentia sit pars prudentiæ.* ℟. Sic, a qua principaliter denominatur prudentia.

Art. 7. *An circumpectio sit pars prudentiæ.* ℟. Sic, ut ea, quæ sunt ad finem conferat cum his, quæ circumstant.

Art. 8. *An cautio sit pars prudentiæ.* ℟. Sic, ut caveat a malis. Item, quæ requiruntur ad professionem prudentiæ, sunt partes ejus.

QUÆSTIO L.

De partibus subjectivis prudentiae.

Art. 1. *An regnativa sit species prudentiæ.* ℟. Sic quia est specialis ratio regiminis in Rege, vel Civitate.
Art. 2. *An politica sit pars prudentiæ.* ℟. Sic, ut est rectitudo regiminis, qua seipsos dirigunt obediendo superioribus.
Art. 3. *An Œconomica sit species prudentiæ.* ℟. Sic, quia domus est media inter singularem personam, et civitatem.
Art. 4. *An militaris sit species prudentiæ.* ℟. Sic, quia in bello sunt multa consilia ad repellendos hostes.

QUÆSTIO LI.

De virtutibus adjunctis prudentiae.

Art. 1. *An Eubulia sit virtus humana.* ℟. Sic, quia facit bene consiliari, quæ in nullo peccatore est.
Art. 2. *An Eubulia sit virtus distincta a prudentia.* ℟. Sic, quia est consiliativa, et prudentia est præceptiva.
Art. 3. *An Synesis virtus.* ℟. Sic, quia dicit rectum judicium circa operabilia, circa quæ est prudentia.
Art. 4. *An Gnome sit virtus specialis.* ℟. Sic, quæ quandam perspicacitatem judicii circa altiora continet.

QUÆSTIO LII.

De dono Consilii.

Art. 1. *An Consilium sit inter dona Spiritus Sancti.* ℟. Sic, quia hoc anima redditur bene mobilis a Spiritu Sancto, et Deus movet secundum modum ejus, quod movetur; et homo movetur per inquisitionem rationis, scilicet consilio, quo Spiritus Sanctus movet.

* Homo per prudentiam, et Eubuliam dirigitur secundum rationem humanam, quæ non potest omnia, sed per hoc donum a Deo.

Art. 2. *An donum consilii respondeat virtuti prudentiæ* ℟. Sic, eam perficiens. Item mens humana hoc dono est ut mota, quo mota se movet; ideo non dicitur præceptum, sed consilium, quo potest se et alios dirigere cum prudentia.

Art. 3. *An donum consilii maneat in Patria.* ℟. Sic, quatenus a Deo continuatur cognitio eorum, quæ sciuntur, et illuminantur homines circa ea, quæ nesciun in agendis sine anxietate, et sic aliter in via, aliter ibi

Art. 4. *An quinta beatitudo, id est, misericordia respondeat dono consilii.* ℟. Sic, ut dirigenti.

QUÆSTIO LIII.

De vitiis prudentiae oppositis.

Art. 1. *An imprudentia sit peccatum.* ℟. Si sumatur pr carentia prudentiæ quam quis potest, et debet habere est peccatum ratione negligentiæ, quia non curavi cum posset: si sumatur contrarie, id est, quia rati non agit contra modum prudentiæ, est proprie peccatum, et si avertit a regulis divinis, est peccatun mortale: ut qui contemnit divina documenta agi præcipitanter, sed si sine contemptu, et sine detrimento salutis, est peccatum veniale. Item imprudentia negativa naturalis non est peccatum.

Art. 2. *An imprudentia sit speciale peccatum.* ℟. Sic, qui est circa actus speciales rationis, et opponitur virtut prudentiæ; sed per participationem est peccatum generale, et est in omnibus peccatis, et habet sub s multas species, sicut prudentia, ut dixi.

Art. 3. *An præcipitatio sit peccatum contentum sub imprudentia.* ℟. Sic, quia inordinate sine mediis, rati ruit in ultimum.

Art. 4. *An inconsideratio sit peccatum speciale sub imprudentia.* ℟. Sic, quia est defectus recti judicii, quand homo negligit discutere.

Art. 5. *An inconstantia sit species imprudentiæ.* ℟. Sic, quia est desistere a meliori bono; et est defectus rationis.
Art. 6. *An prædicta vitia oriantur ex luxuria.* ℟. Maxime ex ea, quia delectatio maxima est in venereis, quæ totam animam absorbet, et corrumpit extimationem prudentiæ, et extinguit judicium rationis.

QUÆSTIO LIV.

De negligentia.

Art. 1. *An negligentia sit peccatum speciale.* ℟. Sic, quia est defectus debitæ sollicitudinis, et opponitur peccatis ex contemptu; sicut sollicitudo est specialis virtus, cujus materia sunt bona, quæ fiunt defectuose ex negligentia.
Art. 2. *An negligentia opponatur prudentiæ.* ℟. Sic, quia directe opponitur sollicitudini, quæ pertinet ad prudentiam, et consistit in defectu interioris actus, sicut pigritia ad executionem. Item omissio pertinet ad actum exteriorem, et est effectus negligentiæ, et opponitur justitiæ, non sic negligentia.
Art. 3. *An negligentia possit esse peccatum mortale.* ℟. Quando omittitur aliquid, quod est de necessitate salutis, sive sit actus, sive circumstantia, vel voluntas, ita remittitur circa ea quæ Dei sunt, ut a charitate deficiat, præcipue si ex contemptu; secus est veniale. Item negligentia, quæ minuit fervorem charitatis, est peccatum veniale. Item amare Deum ex negligentia solum amore naturali, est peccatum mortale.

QUÆSTIO LV.

De vitiis oppositis prudentiae.

Art. 1. *An prudentia carnis sit peccatum.* ℟. Sic, quia habet bona carnis, ut ultimum finem, secus si non, licet ametur caro.

Art. 2. *An prudentia carnis sit peccatum mortale.* ℟. Quando non deordinat a Deo, sed minuit, est peccatum veniale, secus est mortale.

* Quod opponitur prudentiæ non statim est gravissimum peccatum, sed quod opponitur in aliquo maximo.

Art. 3. *An astutia sit speciale peccatum.* ℟. Sic, et est distinctum a prudentia carnis, et opponitur prudentiæ, quæ prudentia participatur ab omni virtute, ut dicitur in secundo Articulo. Item contra prudentiam peccatur dupliciter, vel quia studium rationis ordinatur ad finem non vere bonum, sed apparentem, et est prudentia carnis, vel quia ad finem non utitur veris viis, sed apparentibus, et est peccatum astutiæ.

Art. 4. *An dolus sit peccatum pertinens ad astutiam.* ℟. Sic, quia est executio astutiæ ad circumveniendum.

Art. 5. *An fraus pertineat ad astutiam.* ℟. Sic, quia ordinatur ad deceptionem, et est executio astutiæ.

Art. 6. *An sit licitum habere sollicitudinem de temporalibus rebus.* ℟. Est illicita si sequatur ut finis ultimus, vel propter studium superfluum, ita ut quis retrahatur a spiritualibus, vel si superfluo timore timeat, ne sibi necessaria deficiant faciendo quod debet, cum sapientia Dei regat omnia. Item sollicitudo quærentis panem labore, si sit moderata, est licita, sicut est in operibus charitatis.

Art. 7. *An quis debeat esse sollicitus futurorum.* ℟. Non, sed de qualibet re suo tempore, quia tempus debitum est circumstantia actus virtuosi: ut tempore æstatis esse sollicitum de vindemia est superfluum. Nota, ad prudentiam pertinet providentia debita futurorum, sed non præveniendum tempus sollicitudinis.

Art. 8. *An hæc vitia oriantur ex avaritia.* ℟. Sic, quia justitiæ maxime opponitur avaritia.

QUÆSTIO LVI.

De praeceptis pertinentibus ad prudentiam.

Art. 1. An de prudentia fuerint danda aliqua præcepta in Decalogo. ℟. Non, quia omnia præcepta Decalogi pertinent ad eam, ut est directiva actuum omnium virtutum.

* Præcepta magis debuerunt pertinere ad justitiam, quæ principalius respicit rationem debiti, quod requiritur ad præceptum, licet prudentia sit principalior virtus inter morales. Item in doctrina Evangelica opportuit dari præcepta de prudentia, quia est doctrina perfectionis perfecte instruens hominem.

Art. 2. An in veteri lege convenienter fuerint posita præcepta prohibitiva de vitiis oppositis prudentiæ. ℟. Sic, ut de astutia, quæ in executione cum dolo, et fraude facit contra debitum justitiæ, circa quam sunt præcepta.

* Alia vitia non opponuntur directe prudentiæ manifesta contrarietate, ut imprudentia, et ejus partes, ideo non pertinent ad justitiam, nec prohibentur in lege. Item specialiter datur præceptum prohibitivum de fraude circa venditionem, et emptionem, quia ibi præcipue solet exerceri.

QUÆSTIO LVII.

De jure.

Art. 1. An jus sit objectum justitiæ. ℟. Sic, jus dicitur, quia est justum, et justum est objectum justitiæ, et est rectitudo justitiæ, ad quam terminatur ejus actio, et est ad alterum.

* Licet jus aliquando sumatur pro re justa, et pro arte, qua cognoscitur quid sit justum, et pro loco, ubi jus redditur, et pro officio judicis. Item lex pro-

prie non est ipsum jus, sed aliqua ratio juris; ideo non est objectum justitiæ, sed prudentiæ. Item lex divina non est proprie jus, quia Deo non possumus æquivalens reddere; sed fas, quia sufficit Deo ut impleamus quod possumus.

Art. 2. *An jus convenienter dividatur in jus naturale et positivum.* ℟. Sic, quia justum est opus adæquatum alteri secundum aliquem modum æqualitatis, quia modus, vel est ex natura rei, cum quis tantum dat ut tantundem recipiat, et hoc est naturale, vel ex condicto, vel communi placito, quod contingit per privatum condictum inter personas privatas, sive per publicum, cum totus populus consentit, vel ordinatur a principe, et hoc dicitur jus positivum.

* Quod est naturale, potest mutari in homine, ut aliquando non sit reddendum depositum ebrio. Item voluntas humana potest facere justum in his, quæ non repugnant cum naturali justitia. Item jus divinum partim est de his, quæ sunt naturaliter justa, quorum tamen justitia homines latet; partim de his, quæ sunt justa ex institutione justitiæ divinæ, unde sunt quædam præcepta, quia bona; et prohibita, quia mala; et quædam bona, quia præcepta; et mala, quia prohibita.

Art. 3. *An jus gentium sit idem, quod jus naturale.* ℟. Non, quia jus naturale acceptum secundum absolutam sui considerationem, est commune omnibus animalibus, jus gentium solum hominibus; si vero jus naturale sumatur ut aliquid quod ex ipso sequitur, sicut est possessionum proprietas, tunc est idem cum jure gentium: nam quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, et apud omnes gentes custoditur, vocatur jus gentium.

Art. 4. *An jus debeat specialiter distingui in paternum, et dominativum.* ℟. Sic, nam quando unus non pendet ab altero, et ambo sunt sub principe, circa tales est jus simpliciter: quando vero unus est aliquid alterius, ut filius est quasi pars patris, est jus paternum non simpliciter: sic inter servum, et dominum, est

dominativum, quia servus est instrumentum domini; sic inter uxorem, et virum, qui immediate referuntur ad domesticam communitatem, non est simpliciter jus politicum, sed jus Œconomicum. Item potest etiam dici jus militare, magistratuum, vel sacerdotum, quia unicuique secundum officium suum aliquid proprium debetur, sed cum defectu a justo simpliciter, ut patet in paterno, et dominativo.

QUÆSTIO LVIII.

De justitia.

Art. 1. *An convenienter definiatur justitia.* ℟. Sic, et est perpetua, et constans voluntas jus suum unicuique tribuens, quia est virtus circa ea, quæ sunt ad alterum tanquam circa propriam materiam, et ponitur actus voluntarius constans, id est, voluntas ut sit virtuosus.

* Habitus definitur per actum; et voluntas hic ponitur pro actu, et justitia non est essentialiter ipsa rectitudo, sed causaliter, et est perpetua, non quod actus semper duret, sed respectu objecti secundum propositum conservandi justitiam.

Art. 2. *An justitia semper sit ad alterum.* ℟. Ex sui natura sic, quia dicit æqualitatem, quæ non est sibi æqualis, sed aliis: sed metaphorice est in uno eodemque homine, secundum quod cuique parti hominis attribuitur quod ei convenit.

* Justitia qua justificatur impius, est metaphorice, quia potest esse in homine solitario. Item justitia Dei est æterna secundum voluntatem, et propositum æternum, non secundum effectum, quia nihil est coæternum Deo.

Art. 3. *An justitia sit virtus.* ℟. Sic, quia facit bonum habentem, et reddit ejus opus perfectum.

Art. 4. *An justitia sit in voluntate, ut in subjecto.* ℟. Sic, quia ordinatur ad rectificandum actum voluntatis, non intellectus, quia non dicimur boni, quia recte

intelligimus, sed quia recte operamur. Item appetitus sensitivus non percipit proportionem unius ad alterum; sed sola ratio, ideo appetitus rationalis est subjectum justitiæ.

Art. 5. *An justitia sit virtus generalis.* ℟. Ut ordinatur ad bonum commune sic, et dicitur legalis, sed ut est ad aliquid singulariter consideratum, est singularis.

* Si ordinetur ad malum commune, est peccatum commune.

Art. 6. *An justitia ut est generalis, sit idem essentialiter cum omni virtute.* ℟. Non, sed secundum virtutem, et est causa generalis ordinans actus aliarum ad suum finem, quod est movere per imperium omnes alias virtutes.

Art. 7. *An sit aliqua justitia particularis præter justitiam generalem.* ℟. Sic, quia præter legalem, quæ est universalis, ordinat hominem circa particularem personam immediate, quia legalis immediate ordinat bonum commune, sed mediate ad particularem personam.

* Bonum commune civitatis, et bonum commune unius personæ differunt formaliter, et ideo requirunt diversas virtutes.

Art. 8. *An justitia particularis habeat materiam specialem.* ℟. Sic, quia est ad alterum, aliæ virtutes non.

Art. 9. *An justitia sit circa passiones.* ℟. Non, sed circa operationes, quæ sunt ad alterum immediate; at passiones immediate non sunt ad alterum.

Art. 10. *An medium justitiæ sit medium rei.* ℟. Sic, inter majus, et minus, et consistit in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad personam exteriorem.

* Medium rei est etiam medium rationis, et ita in justitia salvatur ratio virtutis moralis.

Art. 11. *An actus justitiæ sit reddere unicuique, quod suum est.* ℟. Sic, quia materia justitiæ est operatio exterior, ut ipsa, vel res proportionatur alteri personæ ad quam justitia ordinatur.

Art. 12. *An justitia præemineat inter omnes virtutes morales.* ℟. Sic, quia est bonum commune etiam ad alterum.

QUÆSTIO LIX.

De injustitia.

Art. 1. *An injustitia sit vitium speciale.* ℟. Ut dicit inæqualitatem ad alterum sic, quia opponitur justitiæ quæ est specialis virtus.

Art. 2. *An aliquis dicatur injustus ex eo, quia facit injustum.* ℟. Non semper, ut quando præter intentionem facit injustum, non est injustus, nisi materialiter; secus si ex intentione, et electione facit injustum.

Art. 3. *An aliquis pati possit injustum volens.* ℟. Per se, et formaliter loquendo non; sicut nec potest quis facere injustum nolens, quia tunc proprie quis patitur, quando contra voluntatem patitur nisi materialiter, et per accidens.

Art. 4. *An quicumque facit injustum, peccet mortaliter.* ℟. De genere suo est mortale, quia contra legem Dei, est contra charitatem per se, quia est cum nocumento alterius.

· Qui in parvis est injustus, non peccat mortaliter.

QUÆSTIO LX.

De judicio.

Art. 1. *An judicium sit actus justitiæ.* ℟. Sic, quia importat rectam determinationem ejus, quod est justum.

· Spiritualis judicat omnia secundum regulas divinas, de quo non loquimur, sed ut est in præsidente homine.

Art. 2. *An sit licitum judicare.* ℟. Quando est actus justitiæ sic, si fiat secundum authoritatem, et rectam rationem, secus esset usurpatum, et temerarium, vel suspiciosum.

· Qui sunt in peccatis gravibus, et publicis, non debent judicare in similibus vel minoribus: si peccata

sunt occulta, et imminet necessitas judicandi, possunt ex officio, sed cum humilitate, et timore.

Art. 3. *An judicium procedens ex suspicione sit licitum.* ℟. Non, quia est ex levibus indiciis, et oritur, vel ex malitia suspicantis, vel ex mala affectione in alterum, vel ex odio; sed si ex longa experientia non est proprie suspicio propter certitudinem, unde senes non proprie sunt suspiciosi. Nota si ex levibus indiciis homo incipit dubitare de bonitate alterius, est peccatum veniale, et est tentatio humana: si ex levibus indiciis pro certo æstimat malitiam alterius in re gravi, est peccatum mortale. Item si judex ex suspicione procedit ad condemnandum, est mortale, quod pertinet ad injustitiam directe.

Art. 4. *An dubia sint in meliorem partem interpretanda.* ℟. Sic, secus facit injuriam illi, et contemnit ipsum, et melius est in hoc frequentius falli, quam rarius habendo malam opinionem de aliquo bono, quia ex hoc fit injuria, non ex illo. Nota, cum aliquibus malis sint remedia adhibenda, tunc severiora adhibenda. In definiendo debemus res interpretari, ut sunt, sed in judicio personarum in melius.

Art. 5. *An sit semper judicandum secundum leges scriptas.* ℟. Sic, quia leges scribuntur ad declarationem juris naturalis, et positivi. Nota quod jus naturale non instituitur a lege, sed instituit leges: positivum instituitur a lege. Item scripturæ contra jus naturale sunt injustæ, et non obligant. Item, quando leges justæ datæ deficiunt in aliquo casu propter circumstantias facti, non est judicandum secundum literam, sed secundum æquitatem, quam legislator intendit.

Atr. 6. *An judicium per usurpationem reddatur perversum.* ℟. Sic, quia lex condi non potest, nisi publica auctoritate, et ejusdem auctoritatis est legem interpretari, et legem condere.

* Prælatus spiritualis si intromittat se in quibusdam temporalibus non est usurpare judicium, quia potestas temporalis subditur spirituali, ut corpus animæ.

QUÆSTIO LXI.

De partibus justitiae.

Art. 1. *An sint duæ species justitiæ, commutativa, et distributiva.* ℟. Sic, illa inter personas particulares: hæc est communitatis ad singulas personas in distributione bonorum omnium, in quibus bonus quilibet quod suum est aliquo modo, recipit, quia quod totius, quodammodo est etiam partis.

Art. 2. *An medium sumatur eodem modo in distributiva, et commutativa.* ℟. Non, quia in hac medium sumitur secundum æquitatem rei ad rem, id est, arithmetice, id est, ut tantumdem restituat, quantum accepit: sed in distributiva sumitur proportio rerum ad personas, id est, quanto magis excedit una persona, tanto major pars ei datur, id est, Geometrice: ut sicut se habent tria ad duo; sic se habent sex ad quatuor.

* Conditio personæ in actionibus, et passionibus facit quantitatem rei, unde major est injuria facta principi, quam servo. Item in aliis virtutibus accipitur medium secundum rationem, ideo non habent diversa media, ut justitia inter diversitatem rerum.

Art. 3. *An materia utriusque justitiæ sit diversa.* ℟. Materia circa quam sunt operationes justitiæ, id est, commutatio, vel distributio, est eadem; sed actiones principales, quibus utimur rebus, non est eadem, ut distributio, commutatio, quæ variis modis fieri potest.

Art. 4. *An justum sit idem quod contra passum.* ℟. In distributiva non attenditur proportio rei ad rem, nec passionis ad actionem, sed in commutativa sic: ut qui lædit majorem personam, majori pœna puniatur quam intulit; sic qui invito vi rem abstulit.

QUÆSTIO LXII.

De restitutione.

Art. 1. *An restitutio sit actus justitiæ commutativæ.* ℟. Sic, quia fit æqualitas rei ad rem secundum compensationem: nam restituere, est iterum statuere hominem in dominio rei suæ alienatæ, ut in mutuo, deposito, rapina, furto.

Art. 2. *An sit necessarium ad salutem restituere, id, quod ablatum est.* ℟. Sic, sicut et conservare justitiam, et si non potest recompensari æquivalens, recompensetur, quod potest. Ut qui abstulit membrum, debet recompensare cum pecunia, vel honore. Item qui abstulit famam vere, sed injuste, restituat quantum potest, sed sine mendacio, v. g. dicat se male dixisse, injuste defamasse, et si non potest restituere famam, aliter recompenset: ut contumeliam honore, et reverentia. Item qui impedit præbendam juste intendens honorem Dei, et bonum Ecclesiæ, non tenetur restituere: si injuste consulens, ne detur digno, si antequam fuisset firmatum illi dari, restituatur aliquid arbitrio boni viri, si post statutum tenetur ad integrum, si potest.

Art. 3. *An sufficiat restituere simplum quod fuit ablatum injuste.* ℟. Sic, quantum accepit, et post sententiam tenetur ad pœnam.

Art. 4. *An aliquis teneatur restituere quod non accepit.* ℟. Non, quia non fieret æquale. Item, qui infert damnum alicujus rei, quam quis actu habet, tenetur ad æquale; qui impedivit, ne quis lucraretur, quod erat in via habendi tenetur, sed non ad totum, quia minus valet quod est in virtute, quod potest impediri, quam quod est in actu, quia illud est in semine.

Art. 5. *An semper restituendum sit ei, a quo ablatum est aliquid.* ℟. Sic, ut fiat æqualitas, nisi sit nocivum ei, cum ipsa datio est illicita: ut in simonia, restitutio non est facienda danti, sed pauperibus, vel in pios

usus convertenda est. Item, si datio non est illicita, sed propter rem illicitam, ut meretricium, tum mulier potest retinere, nisi extorserit dolo, vel fraude. Item si is, cui facienda est restitutio, sit omnino ignotus, facta diligenti inquisitione, detur in eleemosynam pro salute illius. Si sit mortuus, detur hæredibus: si sit multum distans, debet transmitti, si commode fieri potest, vel poni in loco tuto, et significari. Item Prælatus si usurpavit rem alteri deputatam, restituat illis, ad quos de jure pertinet; vel si rem sibi deputatam in alterius dominium transferat, tunc restituat Ecclesiæ.

Art. 6. An semper teneatur restituere ille qui accepit. ℟. Ratione rei, si est apud se tenetur; ratione acceptionis, si sit injuriosa, ut in furto, tenetur, et rem, et pro acceptione puniri; si non est injuriosa, sed in utilitatem accipientis, ut in mutuo, tenetur ratione rei, et acceptionis, etiam si rem amittat: si non est in utilitatem recipientis, ut in deposito tenetur ratione rei, sed non ratione acceptionis: unde si sine sua culpa, non tenetur. Item in occultis per confessorem restituat. Item, quando plures damnificarunt, et unus restituit totum, alii refundant illi.

Art. 7. An qui non acceperunt teneantur restituere. ℟. Si sunt causa injustæ acceptionis directe, vel indirecte tenentur, et sunt jussio, et consilium, consensus, palpo, recursus, participans, mutus, non obstans, non manifestans. Item adulatio, et consilium non semper obligant, sed quando probabiliter putatur, quod ex his causis sit secuta acceptio.

* Principaliter tenetur restituere principalis in facto præcipiens: secundario qui exequitur. Item uno restituente, alii ei reintegrent. Item non manifestans, non obstans, non reprehendens, non tenetur nisi incumbat ex officio, et non immineat multum periculi obsistenti.

Art. 8. An quis teneatur statim restituere, vel possit differre. ℟. Si potest, statim; vel petat dilationem ab eo, qui habet usum, quia retinere rem alienam, est contra justitiam, et fit injuria domino, qui non potest

uti re sua; sed non licet etiam per modicum temporis morari in peccato scienter, sicut non licet retinere mercedem mercenario.

* Præceptum restituendi est affirmativum secundum formam, sed includit in se negativum, quo prohibemur rem alterius detinere.

QUÆSTIO LXIII.

De acceptione personarum.

Art. 1. *An acceptio personarum sit peccatum.* ℟. Sic, quia dat alicui, non quod ei est debitum, sed quia est Petrus; et hoc est contra justitiam distributivam; sed si dando considerat qualitatem personæ, cui est debitum, non est acceptio personæ, sed causa justa, v. g. quia est doctus. Item qui promovet aliquem ad Prælaturam, quia dives, vel consanguineus, est acceptio personarum. Item in his quæ dantur ex liberalitate, non est acceptio personarum, sed in his, quæ ex justitia; et sic in Deo non est acceptio personæ.

Art. 2. *An acceptio personarum habeat locum in distributione spiritualium.* ℟. Sic, ut relicto doctiore, et sanctiore paupere eligere divitem ad honorem Ecclesiæ; imo est gravius peccatum, quam in temporalibus, quia spiritualia sunt potiora, Item, non est acceptio personarum si eligatur minus sanctus, et minus sciens, si potest magis conferre ad bonum commune Ecclesiæ, v. g. propter potentiam, vel industriam sæcularem relictis melioribus; unde Deus quandoque concedit gratias gratis datas minus bonis.

* Si consanguinei sunt æque digni, possunt præferri aliis; si sunt minus digni simpliciter, et respectu boni communis, et præferantur, est peccatum acceptionis, personæ, quia Prælatus non est dominus, sed dispensator. Item in dispensatione matrimonii divites et potentes præferuntur pauperibus propter bonum pacis in Rep. Item ut electio non possit impugnari, sufficit eligere bonum, sed quoad conscientiam eli-

gentis, necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in ordine ad bonum commune. Item qui est de gremio Ecclesiæ electus, solet esse utilior, quia magis amat Ecclesiam, in qua natus est.

Art. 3. An in exhibitione honoris et reverentiæ possit esse acceptio personarum. ℟. Sic, et est peccatum, quando quis aliquem honorat propter causas, quæ non faciunt dignum honore, ut propter divitias, sed sola virtus est honoris propria, vel alterius, ut quando honorantur Principes, et Prælati mali, qui gerunt personam Dei, vel communitatem: sic parentes domini propter Deum; sic senes, quia senectus est signum virtutis, sed hoc signum aliquando deficit.

* Divites non propter divitias, sed quia in communibus habent majorem locum.

Art. 4. An in judiciis possit esse acceptio personarum. ℟. Sic, et corrumpit æqualitatem justitiæ.

QUÆSTIO LXIV.

De vitiis oppositis commutativae justitiae.

Art. 1. An occidere quæcumque viventia sit illicitum. ℟. Non, quia animalia sunt propter hominem, et in cibum, secus si sunt aliena.

Art. 2. An liceat occidere hominem peccatorem. ℟. Pro bono communi conservando, sic, sicut membrum pro conservatione corporis.

Art. 3. An liceat privatæ personæ occidere hominem peccatorem. ℟. Non, sed qui habet publicam auctoritatem, et ad salutem communem.

Art. 4. An liceat Clericis occidere malefactores. ℟. Non, sed sint mansueti, ut Christus. Item Prælati accipiunt officia Principum terræ, non ut judicent per seipsos, sed sua auctoritate per alios.

Art. 5. An liceat alicui occidere seipsum. ℟. Non, quia est contra legem naturæ, et charitatem, et Rempubl. et Deum; nec licet mulieri se occidere, ne vi ab alio

violetur, quia vi corrumpi non est peccatum, nec ob timorem consentiendi, quia non sunt facienda mala; et si qui martyres in persecutione se occiderunt, fecerunt jussu Spiritus Sancti.

Art. 6. *An liceat in aliquo casu interficere innocentem.* ℟. Non, nisi ex mandato Dei, qui est dominus vitæ. Item Judex convictum testibus, quem scit innocentem diligentius examinet testes, ut eum liberet; si non potest, relinquat superiori judicandum; si non potest, non peccat secundum allegata judicare. Item minister justitiæ, si sententia judicis continet intolerabilem errorem, non debet exequi: secus si non continet manifestam injustitiam.

Art. 7. *An liceat alicui occidere aliquem se defendendo.* ℟. Cum moderamine inculpatæ tutelæ, licet; sed non licet intendere occidere hominem, ut se defendat, sed intendere suam defensionem: tamen non licet fornicari pro vitæ conservatione.

Art. 8. *An casualiter occidens hominem sit reus homicidii.* ℟. Si dat operam rei licitæ cum debita diligentia, non.

QUÆSTIO LXV.

De mutilatione membrorum.

Art. 1. *An aliquando liceat mutilare aliqua membra.* ℟. Non, nisi ob bonum publicum, vel ob sanitatem corporis, cum medici consensu.

Art. 2. *An liceat patribus verberare filios, et dominis servos.* ℟. Sic, ad correptionem, et moderate.

Art. 3. *An liceat aliquem hominem incarcerare.* ℟. Licet in pœnam, vel ad cautelam mali a Judice.

Art. 4. *An hoc peccatum sit gravius si fiat in personas aliis conjunctas.* ℟. Sic, quia in plures, sicut ex aliis circumstantiis fit majus peccatum.

QUÆSTIO LXVI.

De peccatis justitiae oppositis, de furto, et rapina.

Art. 1. *An possessio rerum exteriorum sit naturalis homini.* ℟. Quantum ad usum sic, quia pro voluntate potest illis uti, quia pro illo facta sunt, et hoc dominium in homine est secundum rationem, in qua imago Dei est; sed quantum ad naturam subsunt voluntati.

Art. 2. *An liceat alicui rem aliquam ut propriam possidere.* ℟. Quantum ad potentiam dispensandi, et procurandi, sic, quia quilibet est magis sollicitus de propriis, quam de communibus, et pro ordine, pro pace inter homines; sed quantum ad usum homo debet facile eas communicare in necessitates hominum.

* Licet secundum jus naturale non sit distinctio possessionum, tamen proprietas illarum non est contra jus naturæ, sed illi additum. Item dives non peccat cumulando possessiones rei communis, dummodo indiscrete non prohibeat usum.

Art. 3. *An sit de ratione furti accipere occulte rem alienam.* ℟. Sic, quia pro furto tria requiruntur. Primo, ut usurpetur alienum contra justitiam. Secundo, ut sit circa rem possessam, et non personam, ut est homicidium, adulterium. Tertio, ut occulte usurpetur, et in hoc est propria ratio furti.

* Occultatio quandoque est causa peccati, ut in dolo, et fraude, et facit speciem peccati: sed quando est simplex circumstantia, minuit peccatum, quia est signum verecundiæ, et tollit scandalum. Item sub injusta acceptione intelligitur injusta detentio, quia habet eandem rationem nocumenti.

Art. 4. *An furtum, et rapina sint peccata, quæ differant specie.* ℟. Sic, quia illud fit clam, hoc per violentiam, et sic habent diversas rationes, id est, involuntarium nescientis, et involuntarium per vim. In aliis peccatis

clam, et coram non faciunt differre specie, quia in illis non attenditur ratio involuntarii.

* Habere alienum, est finis remotus furti, et rapinæ.

Art. 5. *An furtum sit peccatum.* ℟. Sic, quia contra justitiam, est ob fraudem, etc.

* Res inventæ si nunquam fuerunt in bonis alicujus, ut lapilli in mari, sunt occupantis; sic thesaurus, sed per leges civiles pars debet dari domino agri. Item si fuerint in bonis alicujus, et habentur pro derelictis, sunt invenientis; si non sunt derelicta, qui arripit animo restituendi, non peccat. Item qui furtim rem suam depositam rapit, peccat, quia gravat depositarium, et tenetur revelare gravamen; si furtim accipit rem suam ab eo, qui injuste detinebat, peccat prætermittendo ordinem juris, sed non tenetur restituere, sed tollere scandalum si sit ortum.

Art. 6. *An furtum sit peccatum mortale.* ℟. Sic, quia est contra charitatem proximi, nisi parvitas materiæ excuset.

Art. 7. *An liceat alicui furari propter necessitatem.* ℟. Si aliter sibi subvenire non potest, licet, sive manifeste, quia non est furtum, nec rapina, quia tunc sunt omnia communia de jure naturæ. Item, etiam aliis licet occulte rem alienam accipere, ut subveniat proximo in tali casu.

Art. 8. *An rapina possit fieri sine peccato.* ℟. Non, imo principes si vi auferant contra justitiam est rapina, et tenentur restituere, sed contra hostes, et malefactores, non est rapina.

Art. 9. *An furtum sit gravius peccatum, quam rapina.* ℟. Non, sed e contra, quia hæc magis facit involuntarium, et gravius punitur, et fit etiam injuria personæ ultra damnum.

QUÆSTIO LXVII.

De vitiis oppositis justitiae commutativae.

Art. 1. *An quis possit juste judicare eum, qui non est sibi subditus.* ℟. Nisi ejus sit subditus per potestatem ordinariam, vel per commissionem, nec sententia est servanda ab exempto, nisi quis ratione delicti fiat subditus.

Art. 2. *An liceat Judici judicare secundum allegata, et probata, licet ipse sciat esse contra veritatem.* ℟. Facta prius diligenti discussione in casu particulari, potest, quia ut persona publica judicat, non ut privata.

* In notoriis populo non est necessarius processus, quia convictus.

Art. 3. *An Judex possit aliquem condemnare etiam si non sit alius accusator.* ℟. In crimine non.

* Publica infamia habet locum accusationis. Item in denuntiatione non requiritur accusatio, quia non intenditur punitio, sed emendatio peccatoris. Item si Judex vidit, potest secundum jus procedere ad sententiam.

Art. 4. *An Judex possit licite pœnam relaxare.* ℟. Judex inferior non, princeps sic.

QUÆSTIO LXVIII.

De pertinentibus ad justam accusationem.

Art. 1. *An homo teneatur ad accusandum.* ℟. Si crimen est in damnum spirituale, vel corporale Reipubl. tenetur, modo possit sufficienter probare; secus non tenetur, quia non potest debito modo perficere.

* Excommunicati, infames, etc. non possunt accusare, nec ex hoc habent commodum, sed pœnam. Item subditi prohibentur accusare Prælatos suos, quando

non ex charitate, sed ex malitia volunt diffamare. Item, contra fidelitatem est revelare secretum in malum personæ, sed non, si in bonum commune reveletur.

Art. 2. *An sit necesse accusationem fieri in scriptis.* ℟. Sic de jure, ut certius procedatur. Item in denuntiatione non est opus scriptura, quia hæc non obligat probare, nec qui non probat, punitur.

Art. 3. *An accusatio reddatur injusta propter calumniam, prævaricationem, et tergiversationem.* ℟. Sic, nam calumnians, falsum imponit ex malitia, nec excusatur ob ignorantiam facti: si accusat, licet non sit calumniatus ob prævaricatorem, quia malitiose impedit punitionem delicti cum falsa excusatione. Tergiversari est quando totaliter desistit ab accusatione indebite; secus si scit esse falsum crimen, vel quod princeps aboleverit accusationem.

Art. 4. *An accusator deficiens in probatione teneatur ad pœnam talionis.* ℟. Sic, quia est actus justitiæ, ut æquali pœna puniatur, quam alteri intendebat; secus si ex justo errore, et non voluntate nocendi.

* Male accusanti injuriam accusatus, et princeps pœnam remittere possunt.

QUÆSTIO LXIX.

De peccatis, quae sunt contra justitiam.

Art. 1. *An sine peccato mortali possit accusatus negare veritatem, per quam condemnaretur.* ℟. Si juridice interrogetur non, quia est contra gloriam Dei, et debitum justitiæ erga suum superiorem; si non juridice interrogetur, non tenetur, et potest sine mendacio subterfugere.

Art. 2. *An liceat accusato calumniose se defendere.* ℟. Non, quia per fraudem et dolum se defendere, esset astutia; sed potest per alios modos, ut non respondere ad ea, ad quæ non tenetur, et occultare veritatem.

* Reus, in causa sanguinis, si corrumpit adversarium, vel colludit cum accusatore, peccat in conscientia, sed non punitur a lege humana, quia facit ne moriatur.
Art. 3. *An liceat reo declinare judicium per appellationem.* ℟. Si injuste gravatur sic, secus non, v. g., ad differendam gratiam, et justam sententiam, quia facit injuriam Judici, et parti.
* Ab arbitrariis non licet, quia non habent potestatem de jure, sed ex libera voluntate hujus; quare imputetur ipsi.
Art. 4. *An liceat condemnato ad mortem se defendere si potest.* ℟. Non, quia Dei ordinationi resistitur; sed si injuste condemnatur, potest, nisi forte propter scandalum.
* Licet incarcerato fugere, et condemnatus ut fame pereat, potest manducare, quia nemo tenetur facere id, unde mors sequatur; sed non licet resistere agenti, quin patiatur, quod justum est eum pati.

QUÆSTIO LXX.

De justitia pertinente ad personam testis.

Art. 1. *An homo teneatur ad ferendum testimonium.* ℟. Requisitus a superiore secundum ordinem juris in manifestis, vel si præcessit infamia: vel a non superiore, cum requiritur ad liberandum aliquem ab injusta morte, vel a pœna, vel a falsa infamia, tenetur, et si non requiratur, tenetur facere quantum in se est, ut denunciet veritatem alicui, qui possit prodesse; secus peccat; sed in his, quæ pertinent ad condemnationem alicujus non, nisi juridice compellatur. Item, nec tenetur liberare accusatorem, qui probare non potest, quia ipsi imputetur.
* Quæ scit sub sigillo confessionis nullo modo licet, quia ut minister Dei, nec habet superiorem. Item, quæ aliter sub secreto committuntur si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem,

vel ad grave damnum alicujus personæ, debet manifestare, quia alias homo frangeret fidem, quam alteri debet; et ita per secretum commissum non potest quis obligari ad contrarium; sed si non sunt hujusmodi, nullo modo debet, nec ex præcepto superioris, quia servare fidem est de jure naturæ. Item Clerici non possunt cogi ad testificandum in causâ sanguinis, quia sunt ministri Altaris.

Ar. 2. *An sufficiat testimonium duorum, vel trium.* ℟. Sic, quia non requiritur demonstratio, sed sufficit probabilis certitudo, licet non sit infallibilis veritas, si non discordant in circumstantiis, quæ variant substantiam facti, secus non. Item, si testes actoris et rei variant, et sunt æquales numero, et dignitate, standum est pro reo, quia Judex debet facilius absolvere, quam condemnare, præterquam in causis favorabilibus. Item contra Episcopos, Sacerdotes, et Clericos Romanæ Ecclesiæ requiruntur plures testes, ne derogetur dignitati Ecclesiæ, et quia cum judicent alios, habent adversarios.

Art. 3. *An testimonium alicujus sit absque ejus culpa repellendum.* ℟. Ut pueri, amentes, mulieres defectu rationis, vel ex affectu: ut inimici personæ conjunctæ, domestici, vel ob exteriorem conditionem, ut pauperes, servi, qui facile possunt seduci.

* De quolibet præsumendum est bonum, nisi appareat contrarium, quando non vergat in periculum alterius, tunc enim caute procedendum est.

Art. 4. *An falsum testimonium semper sit peccatum mortale.* ℟. Si ex periurio, semper est mortale; si violatur justitia, de genere suo est mortale: sed ex sola falsitate, non semper est mortale; quia mendacium non semper est mortale. Item affirmans falsum putans esse verum, non peccat.

QUÆSTIO LXXI.

De justitia, quae fit in judicio ex parte Advocatorum.

Art. 1. *An Advocatus teneatur præstare patrocinium causæ pauperum.* ℟. Non semper, quia est opus misericordiæ: et tenetur, sicut dixi superius, de opere misericordiæ; et homo non tenetur quærere indigentes, sed sufficit si succurrat illis, qui occurrunt pro præsente necessitate, et magis conjuncto, quam aliis, id est, si est in tanta necessitate, nec nunc habet qui ei succurrat, alias non peccat. Idem dicendum de medico quoad curationem.

* Non quælibet necessitas obligat ad subveniendum.

Art. 2. *An convenienter aliqui secundum jura arceantur ab officio advocandi.* ℟. Sic, vel propter impotentiam: ut furiosi, impuberes, surdi, et muti; vel propter indecentiam; ut Monachi, Presbyteri, et Clerici; vel propter defectum personæ, sive corporalem, sive spiritualem: ut infames, infideles, et damnati gravioribus criminibus. Aliqui possunt sibi, et non aliis patrocinari, quia non ita imminet necessitas in alienis causis ut in suis.

Art. 3. *An Advocatus peccet si injustam causam defendat.* ℟. Si scienter, sic, et tenetur restituere damnum parti, si ignoranter, excusatur, sicut solet ignorantia excusare.

* Medicus curando infirmitatem desperatam nulli facit injuriam; sed Advocatus defendens causam injustam, sic, quia abutitur arte. Item, si Advocatus in principio credit causam esse justam, et in progressu cognoscit esse injustam, non debet eam prodere, ut alteram partem juvet, sed debet causam deserere, vel inducere clientem ut componat sine damno adversarii. Item defendens causam justam, potest occultare ea quæ possunt impedire processum, sed non licet ei uti aliqua falsitate.

Art. 4. *An liceat Advocato pro suo patrocinio accipere pecuniam.* ℟. Sic, sed moderate, considerata consuetudine, conditione personarum, negotiorum, laborum; si immoderate extorqueat, peccat, et tenetur restituere; idem dicendum de Medico, et aliis personis ejusmodi. Item testes accipiant expensas, non aliud.

QUÆSTIO LXXII.

De injuriis verborum, quæ inferuntur extra judicium.

Art. 1. *An contumelia consistat in verbis.* ℟. Proprie sic, quia deducit in notitiam aliorum aliquid, quod est contra honorem alicujus, id est, quod percipitur auditu per verba; sed extenditur etiam ad facta, quæ aliquo modo significant loco verborum: nam facta, ut ex se inhonorant, sunt alterius speciei.

Art. 2. *An contumelia, sive convitium sit peccatum mortale.* ℟. Sic, sicut furtum, et rapina, sed si dicitur non cum animo dehonorandi, sed propter correctionem, vel aliud hujusmodi, erit peccatum veniale, vel nullum, quia non est formaliter contumelia, vel convitium, nisi materialiter; nisi ex hoc auferatur honor alicujus, quia posset esse mortale, etiamsi sit præter intentionem convitiandi.

* Ad Eutrapeliam pertinet dicere leve convitium, non ad dehonorandum, vel contristandum eum, in quem dicitur, sed causa delectationis, et joci, quod potest esse sine peccato; sed contristare aliquem ut aliis risus excitetur, vitiosum est. Item convitium dictum per jocum intendendo tantum leviter contristare sine intentione dehonorandi, erit peccatum veniale.

Art. 3. *An aliquis debeat injurias sibi illatas sustinere.* ℟. Sic, saltem in præparatione animi semper, sicut et velle sufferre quæ contra nos fiunt, non tamen semper actu; sed quandoque debemus repellere injurias illatas, ut reprimatur audacia injuriantis ne hoc alias tentet, vel ne impediat profectus aliorum propter

injurias nobis illatas, sed hæc moderate propter charitatem. Item magis debemus reprimere injuriam in alios, quam in nos; quia videtur magis provenire ex charitate. Item qui tacet ut contumeliantem ad iracundiam provocet, est vindicta, si ut det locum iræ, est laudabile.

Art. 4. An contumelia oriatur ex ira. ℟. Sic, quia frequenter ex ea, et est species vindictæ.

QUÆSTIO LXXIII.

De detractione.

Art. 1. An detractio sit denigratio alienæ famæ per verba. ℟. Sic, nam qui occulte dicit contra aliquem, nocet famæ, prout facit habere malam opinionem de eo, licet videatur eum potius vereri, quam parvipendere, et dehonorare; sicut qui plenam contumeliam dicit in facie.

* Aliquis dicitur detrahere non quod de veritate, sed quia minuit de fama, et hoc vel directe imponendo falsum, augendo peccatum, revelando occultum, dicendo quod est bonum mala intentione factum, vel indirecte negando bonum alterius malitiose rejiciendo, vel minuendo.

Art. 2. An detractio sit peccatum mortale. ℟. Per se loquendo sic, quia est ad denigrandam famam, quæ pluris fit, quam temporalia. Item quando verba dicuntur propter aliquid aliud, et per ea non ex intentione minuitur fama alterius, non est detrahere, nisi per accidens: et si fiat propter aliquod bonum necessarium cum circumstantiis, non est peccatum, si ob levitatem, non est mortale, nisi verbum sit grave, et notabiliter lædat famam alicujus, in his, quæ pertinent ad honestatem vitæ.

Art. 3. An detractio sit gravior omnibus peccatis, quæ sunt contra proximum. ℟. Est gravius furto, sed minus adulterio, et homicidio, quia hæc inducunt majus nocumentum, sed ex circumstantiis erit majus.

Art. 4. *An audiens, et tolerans detrahentem peccet.* ℟. Si potest ei resistere sic, quia videtur consentire et fit particeps, et si non ei placet peccatum, sed ex timore, negligentia, verecundia non repellit, est peccatum veniale; sed si ex officio debet corrigere, vel quia videt malum inde secuturum, vel ob timorem mundanum, potest esse mortale.

QUÆSTIO LXXIV.

De susurratione.

Art. 1. *An susurratio sit peccatum distinctum a detractione.* ℟. Conveniunt in materia, et forma, et modo loquendi, sed differunt in fine, quia hæc intendit denigrare famam, ille separare amicitiam amicorum, et dicitur bilinguis dum uni dicit malum de altero, utitur duabus linguis, ut seminet discordias inter amicos.

Art. 2. *An detractio sit gravius peccatum, quam susurratio.* ℟. Non, quia amicus est supra cætera bona exteriora, et est melior, quam honor, sicut melius amari, quam honorari, sed susurratio tollit amicum, et sic gravior ratione finis, licet detractio disponat in finem.

QUÆSTIO LXXV.

De derisione.

Art. 1. *An derisio sit speciale peccatum ditinctum ab aliis præmissis.* ℟. Sic in fine, et fit ludo, et dicitur illusio: nam convitio intendit quis honorem deprimere, detractione famam minuere, susurratione amicitiam tollere, derisione, ut quis irrideatur, et erubescat, et verbis, et cachinnis; sicut subsannatio, quæ est ejusdem speciei, fit naso rugato, et sic differunt in modo.

Art. 2. *An derisio possit esse peccatum mortale.* ℟. Si malum est parvum secundum se, quod in ludum, vel risum ponitur est peccatum veniale; si est magnum,

et ratione personæ est mortale, ut irridere Deum, vel parentes, vel viros justos, qui sunt honorandi.

QUÆSTIO LXXVI.

De maledictione.

Art. 1. *An liceat maledicere aliquem.* ℟. Si intenditur malum alicujus, ut malum est, non licet; si maledicendo optat malum sub ratione boni, ut prælatus excommunicando, Judex sententiando, licet, quia non est maledictio, nisi per accidens; sic licet optare peccatori malum pœnæ ut convertatur, vel ut non noceat aliis. Item maledicere per modum enuntiationis, vel indicative licet.

Art. 2. *An liceat maledicere creaturæ irrationali.* ℟. Ut sunt creaturæ Dei, non, quia est blasphemia. Item, secundum se consideratis, est verbum otiosum, et illicitum; sed prout bonum, vel malum illatum, est ordinatum in commodum hominis, licet; sic Deus maledixit terram ficulneam, et Job diem.

Art. 3. *An maledictio sit peccatum mortale.* ℟. De genere suo sic, quia pronuntiatur malum contra aliquem imprecando, vel optando, quod est contra charitatem; sed si malum, quod imprecatur, est parvum, vel si ex levi motu animi, vel ludo, vel subreptione dicatur, est peccatum veniale, quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur.

Art. 4. *An maledicere sit gravius peccatum, quam detrahere.* ℟. Non, quia dicit malum pœnæ, detractio malum culpæ.

QUÆSTIO LXXVII.

De fraudulentia, quæ committitur in venditione, et emptione.

Art. 1. *An liceat vendere rem plusquam valeat.* ℟. Non, præsertim cum fraude, sed justo pretio. Item si aliquis multum indiget re aliqua, et alter læditur, si ea careat, tunc potest vendi plusquam ex se valeat, licet non vendatur plusquam valeat habenti. Item, si emptor multum juvatur, et venditor nihil patiatur, non potest vendi plusquam in se valeat, quia venderet quod suum non est, id est, commodum emptoris.

* Licet lex Civilis non cogat ad restitutionem ejus, in quo quis sit deceptus, ultra dimidium justi pretii, tamen lex divina punit, quidquid pertinet ad restitutionem in qualibet inæqualitate si sit notabile damnum, nam modica additio, vel diminutio non tollit æqualitatem justitiæ.

Art. 2. *An venditio fiat illicita propter defectum rei venditæ.* ℟. Sic, si est cognitus a venditore, vel si est defectus in specie rei, ut si sit aqua mixta vino, vel æs auro, vel in mensura deficiente, vel in qualitate, ut animal infirmum pro sano, et tenetur ad restitutionem, et si scienter vendidit peccavit: quod dicitur de vendente, intelligitur etiam de emptore.

* Qui vendit alchimiam, si non est vere aurum, restituat. Item debent uti mensura ex publica auctoritate, vel ex consuetudine. Item emptor, vel venditor cognoscere non tenetur occultas qualitates rei venditæ, sed illas, per quas reddatur apta usui humano, quæ facile cognosci possunt.

Art. 3. *An venditor teneatur dicere vitium rei venditæ.* ℟. Si est occultum sic, et tenetur ad damnum; si est manifestum, et minuit pretium quantum oportet, non tenetur.

Art. 4. *An liceat negotiando aliquid carius vendere, quam*

emere. ℟. Si lucrum fiat ad finem honestum, vel ob necessitatem domus, vel communitatis, licet, sed si propter lucrum tantum est vituperabile, quia terminum nescit, nec ex se importat finem honestum.

* Res potest pluris vendi quam sit empta ratione loci, vel temporis, vel propter periculum cui se exponit, vel propter laborem, sumptum, vel quia eam melioravit.

QUÆSTIO LXXVIII.

De peccato usurae, quod committitur in mutuis.

Art. 1. *An accipere usuram pro pecunia mutuata sit peccatum.* ℟. Sic, et restituat, quia in rebus quæ usu consumuntur, seu usus est consumptio, non potest computari separatim res, et usus, v. g. non potest quis vendere vinum, et seorsum usum vini, quia esset bis vendere illud vinum; idem de pecunia, et sic est injustitia: sed si usu non consumitur potest aliquid accipere pro usu, ut si mutuo domum, solves usum.

* Principalis usus vasorum argenteorum non est ipsorum consumptio, ideo potest vendi: secundarius potest esse commutatio, et tunc non liceret usum vendere. Item pro pecunia data ad ostentationem, vel loco pignoris potest aliquid accipi, quia tunc usus non est ipsa rei consumptio. Item, qui solvit usuram non simpliciter voluntarie solvit, sed ex necessitate, quia indiget, et alter non vult mutuare sine usura.

Art. 2. *An liceat pro pecunia mutuata aliquam aliam commoditatem expetere.* ℟. Si ex pacto tacito, vel expresso aliquid pretio æstimabile accipit, peccat, et tenetur restituere, sed si ut gratuitum donum sine obligatione accipit, non peccat; quia idem poterat licite accipere antequam mutuaret. Item ea, quæ non sunt pretio æstimabilia, licet accipere ex mutuo, ut est benevolentia, amicitia.

* Mutuans potest pacisci de damno, quod patitur; at non potest pacisci de lucro, quod cessat ex eo, quia non negotiatur cum illa pecunia, quia est incertum, et potest impediri ab habendo. Item munus ab obsequio, vel lingua ex benevolentia, quæ sub æstimatione pecuniæ non cadit, licet accipere et exigere. Item in societate non transfertur dominium pecuniæ, ideo potest accipi lucrum. Item si usus pignoris pro mutuo accepti est pretio æstimabilis, debet computari in sortem, nisi sit usus rei, qui gratis solet concedi inter amicos. Item vendere carius expectata pecunia, vel vilius emere anticipata pecunia, est usura; sed qui velit minuere de pretio, ut pecuniam prius habeat, non est usura.

Art. 3. An quicquid est lucratus quis de pecunia usuraria debeat restituere. ℟. Si est res usu consumptibilis, ut vinum, pecunia per quæ lucratur, non tenetur restituere damnum domino, quia est sua industria, si non consumitur usu, ut est domus, vinea, tenetur, et rem, et fructus.

Art. 4. An liceat accipere pecuniam mutuo sub usuris. ℟. Propter bonum, ut pro subventione, vel alterius necessitate a parato, et exercente usuras, licet, sed non licet inducere ad usuram, sed licet uti peccato alterius in bonum licitum, et patitur injuriam ab usurario, nec consentit peccato illius.

* Item qui dat pecunias usurario non habenti alias pecunias, vel ut magis exerceat usuras, est peccati particeps; si autem dat, non ad hoc, sed ut pecunia tutius servetur, non peccat, sed utitur peccatore ad bonum.

QUÆSTIO LXXIX.

De partibus integralibus justitiae.

Art. 1. An declinare a malo, et facere bonum sint partes justitiæ. ℟. Quando bonum est sub ratione debiti ad

proximum, et malum est detrimentum, sic, quia sunt partes integrales justitiæ speciales; sed si sumantur in communi pertinent ad omnem virtutem.

* Declinare a malo dicit actum voluntatis declinantis a malo, qui est meritorius.

Art. 2. *An transgressio sit speciale peccatum.* ℟. Transgressio materialiter sumpta, est communis omnibus speciebus peccatorum, quia semper propter mortale transgreditur aliquod præceptum divinum, sed formaliter, id est, ut est facere contra præceptum negativum, est speciale peccatum, vel ut opponitur ad genera peccatorum opposita aliis virtutibus, vel ut ad justitiam legalem, quæ respicit debitum præcepti. Item distinguitur ab omissione, quæ est contra præceptum affirmativum.

Art. 3. *An omissio sit speciale peccatum.* ℟. Sic distinctum a peccatis, quæ opponuntur aliis virtutibus, sicut justitia est specialis virtus cujus omissio importat prætermissionem debiti, et sic contra justitiam, vel legalem, vel proximi.

* Omissio est quando potest, et debet facere, et omittit, secus non, nisi quis non possit propter causam præcedentem.

Art. 4. *An peccatum omissionis sit gravius, quam peccatum transgressionis.* ℟. Non, quia hæc est contraria actui virtutis positive, omissio negative, sed potest esse gravius ex circumstantia, ut si ex contemptu.

QUÆSTIO LXXX.

De partibus potentialibus justitiae.

Art. 1. *An convenienter assignentur virtutes justitiæ annexæ.* ℟. Sic, quia in aliquo cum ea conveniunt, et in aliquo deficiunt. Nam ad justitiam, quæ in æqualitate ad alterum consistit, potest virtus deficere, vel ratione æqualitatis ut religio ad Deum, ratione æqualitatis, cui debitum, sed non æquale reddimus, sic

pietas erga parentes, sic observantia in virtute ratione debiti, vel legalis, vel moralis, honesti, necessarii, vel perfectionis, ut est gratia, amicitia, remuneratio (et ex his numerantur multæ species. Vide ibi.)

QUÆSTIO LXXXI.

De religione.

Art. 1. *An Religio ordinet hominem solum ad Deum.* ℟. Proprie sic, quia dicitur religio quasi a religendo se Deo: cui alligari debemus tanquam indeficienti principio, quo omnis nostra electio dirigi debet, ut quem negligenter amisimus, credendo, et operando recuperemus; sed extenditur ad alios.

Art. 2. *An religio sit virtus.* ℟. Sic, quia reddere honorem Deo est actus bonus, et facit bonum habentem.

Art. 3. *An religio sit una virtus.* ℟. Sic, quia honorat unum Deum sub una ratione principii tanquam patris, qui creat, et gubernat.

* Una religione colimus tres personas, quia sunt unus Deus creans, et gubernans. Item homo eodem actu colit Deum excellenter, et ei servit ut subjectus, et ad hæc pertinent omnes actus religionis. Item cultus religionis datur imagini non consideratæ in seipsa, sed ut repræsentat, et ducit nos in Deum.

Art. 4. *An religio sit specialis virtus ab aliis distincta.* ℟. Sic quia in Deo est specialis ratio excellentiæ, ob quam exhibetur honor, et imperat aliis virtutibus, quæ ordinantur ad Dei reverentiam. Item est eadem charitas, qua diligimus Deum, et proximum, non sic religio, quia bonitas Dei communicatur creaturis, sed non excellentia bonitatis ejus.

Art. 5. *An religio sit virtus Theologica.* ℟. Non, quia non versatur circa Deum, ut objectum, et materiam, sed circa actus, quibus Deus colitur, ut finis.

* Deus colitur fide, spe, et charitate, prout suo imperio causant actum religionis.

Art. 6. *An religio sit præferenda virtutibus moralibus.* ℟. Sic, quia propinquius accedit Deo.

* Deo non exhibetur aliquid propter ejus utilitatem, sed propter ejus gloriam ad nostram utilitatem.

Art. 7. *An religio habeat aliquem exteriorem actum.* ℟. Sic, sed secundario ordinatos ad interiores.

Art. 8. *An religio sit idem quod sanctitas.* ℟. In essentia sic, sed differunt ratione, nam sanctitas est cum mens hominis se ipsam, et suos actus applicat Deo, disponens se ad cultum divinum; religio, ut dat debitum cultum Deo.

QUÆSTIO LXXXII.

De devotione.

Art. 1. *An devotio sit specialis actus voluntatis.* ℟. Sic, et meritorius, et est voluntas prompta tradendi se ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum.

Art. 2. *An devotio sit actus religionis.* ℟. Sic, et dicitur a vovendo, et non est prompta voluntas faciendi ea, quæ pertinent ad divinum cultum, quod est religionis.
* Charitas generat devotionem, et per eam charitas nutritur, et calor generat pinguedinem, eaque calor nutritur. Item devotio in Sanctos transit in Deum.

Art. 3. *An contemplatio, vel meditatio sit causa devotionis.* ℟. Causa intrinseca ex parte nostra sic, extrinseca est Deus. Item, juvat considerare bonitatem Dei, et ejus beneficia, ut excitetur dilectio, quæ est causa devotionis, et defectus nostros ne præsumamus. Item devotio consistit in contemplandis iis, quæ sunt divinitatis, sed manu ducimur per ea, quæ sunt humanitatis Christi. Item scientia aliquando est occasio, ut homo se ipsum consideret, et sic impedit devotionem. Hinc simplices, et mulieres sunt magis devotæ.

Art. 4. *An lætitia sit effectus devotionis.* ℟. Devotio causat per se, et principaliter spiritualem lætitiam mentis, per accidens tristitiam, quæ est secundum Deum.
* In passione Christi bonitas, et benignitas Dei lætificant, defectus humani contristant, sed spes divini auxilii delectat.

QUÆSTIO LXXXIII.

De oratione.

Art. 1. An oratio sit actus appetitivæ virtutis. ℟. Non sed est rationis, quia idem est quod dicere, ut est deprecatio et petitio, sed intellectus movetur a voluntate, quæ ordinat actus ejus ad reverentiam Dei; ideo est actus religionis præcipuus.

Art. 2. An sit conveniens orare. ℟. Sic, ut impetremus quod Deus disposuit per orationem Sanctorum esse implendum, non quod mutetur divina dispositio, nec res necessario eveniunt, ut licet Deus multa det non rogatus, tamen pro nostra utilitate vult, ut alia orando impetremus, unde nobis fiducia in eum augeatur.

Art. 3. An oratio sit actus religionis. ℟. Est supra actus exteriores religionis, unde per orationem offertur mens Deo subjecta. Item, recte desiderare est sub præcepto charitatis; sed petere quod desideramus, est sub præcepto religionis.

Art. 4. An solus Deus debeat orari. ℟. Quasi per Deum implenda, sic, sed Sancti et Angeli, ut per ipsos impetranda, id est, ut eorum meritis et precibus, oratio nostra habeat effectum, qui vident in Verbo, quæ ad eos pertinent, v. g. orationes nostras.

Art. 5. An in oratione debeamus aliquod determinate a Deo petere. ℟. Bona, quibus homo male uti non potest, ut sunt media ad beatitudinem, sunt determinate petenda; sed bona, quibus possumus bene et male uti, non sunt determinate petenda, ut divitiæ, honores, etc. quia aliquando melius est non impetrasse illa.

Art. 6. An homo debeat petere temporalia a Deo. ℟. Sic, licet non principaliter, sed ut media in ordine ad salutem corporis ut victui meo tribuat necessaria.

Art. 7. An debeamus pro aliis orare. ℟. Sic ex charitate, quia desideramus bonum aliis, et multorum preces facilius exaudiuntur.

Art. 8. *An debeamus pro inimicis orare.* ℟. Sic, et in generali est præceptum, sicut diligere inimicos, id est, non excludere: sed in speciali, est perfectionis, non necessitatis, sicut diligere; sed in præparatione animi, vel in aliquo casu, ut in articulo necessitatis, vel si veniam peterent, est sub præcepto, ut eos diligere. Item, licet impugnare inimicos, ut compescantur a peccato, vel orando petere aliqua mala temporalia, ut corrigantur.

Art. 9. *An convenienter assignentur septem petitiones in oratione Dominica.* ℟. Sic, et declarantur (vide ibi.)

Art. 10. *An orare sit proprium rationalis creaturæ.* ℟. Sic, quia est actus rationis erga superiorem.

* Christus dicitur orare secundum naturam humanam. Item Spiritus Sanctus dicitur postulare, quia postulantes non facit, Angeli proprie orant.

Art. 11. *An Sancti, qui sunt in patria, orent pro nobis.* ℟. Sic, quia sunt perfectioris charitatis, et efficacius, quia sunt Deo propinquiores, et impetrant ex præcedentibus meritis et acceptatione divina, et etiam orant pro gloria suorum corporum, et sic pro se ipsis, sed petunt, et impetrant id, quod Deus fieri vult per orationes eorum. Item qui sunt in Purgatorio, non sunt in statu orandi, quia quoad pœnas sunt inferiores nobis, sed magis ut pro eis oretur. Item, oratio ad sanctos inferiores sæpe est efficacior, vel quia devotius implorantur, vel ut declaretur sanctitas a Deo.

Art. 12. *An oratio debeat esse vocalis.* ℟. Quæ est communis per ministros Ecclesiæ in persona totius populi Deo offertur, debet esse vocalis, quia debet innotescere toti populo, pro quo offertur; sed quæ fit a particulari persona pro se vel pro aliis, non est necesse, ut sit vocalis, sed additur vox ad excitandam devotionem, et ut serviatur Deo, non solum mente, sed etiam corpore.

* Verba spiritualia non distrahunt, sed excitant mentem minus devotam.

Art. 13. *An de necessitate orationis sit, ut sit attenta.* ℟. Necessarium duplex. Primum per quod melius per-

venitur ad finem, et sic in oratione vocali est necessaria attentio absolute. Secundo, sine quo res non potest consequi suum effectum: effectus orationis est triplex. Primo mereri. Secundo impetrare, et in his non est necessaria attentio per totum, sed sat in principio cum accedit ad orare. Tertio est spiritualis refectio, et ad hoc est necessaria attentio, quæ est triplex. Prima ad verba. Secunda ad sensum verborum. Tertia ad finem orationis, id est Deum, et ad rem pro qua oratur, quæ est maxime necessaria, quam etiam idiotæ possunt habere.

Art. 14. *An oratio debeat esse diuturna.* ℟. In sua causa, id est, in desiderio charitatis a quo procedit oratio, sic, vel actu, vel virtute, sed secundum se non potest esse continua, quia aliis vacandum; et sufficit si duret, dum est utilis ad excitandum fervorem interioris desiderii, et non amplius; et cessandum est, quando est tædium; et in publicis est attendenda devotio populi.

* In oratione non oportet multum loqui, quia plus fit gemitibus, quam voce. Item aliquis continue orat, quando temporibus statutis orat, vel propter affectum desiderii, vel propter effectum, quia remanet magis devotus post orationem.

Art. 15. *An oratio sit meritoria.* ℟. Sic, ut procedit ex radice charitatis mediante religione ex gratia Dei, qui inducit nos ad orandum.

Art. 16. *An peccatores orando impetrent aliquid a Deo.* ℟. Sic, ex pura misericordia Dei, sed non ut peccatores, id est secundum desiderium peccati, quia tunc quandoque exaudiuntur ad vindictam.

Art. 17. *An convenienter dicantur partes orationis, obsecratio, postulatio, et gratiarum actio.* ℟. Sic, et est elevatio mentis in Deum.

QUÆSTIO LXXXIV.

De exterioribus actibus latriæ.

Art. 1. *An adoratio sit actus latriæ, vel religionis.* ℟. Sic, quia est proprium religionis exhibere Deo reverentiam ad quam ordinatur adoratio.

* Latria solum Deum adoramus propter ejus excellentiam, et alia dulia excellentes creaturas, quæ participant Dei excellentiam. Item una est excellentia trium personarum, et sic una adoratio.

Art. 2. *An adoratio importet actum corporalem.* ℟. Sic mente et corpore, ut ex actu corporali excitetur mens.

Art. 3. *An adoratio requirat determinatum locum.* ℟. Non principaliter, ut de essentia, sed ex decentia.

* Joan. 4. Venit hora, id est cessabit ritus Judæorum. Item Ecclesia propter orantes in communi. Item ad orientem propter Divinitatem, Paradisum et Christum.

QUÆSTIO LXXXV.

De his, quae Deo a fidelibus dantur.

Art. 1. *An offerre sacrificium Deo sit de lege naturæ.* ℟. Sic, quia natura dictat et inclinat, ut homo ei, qui est supra se, cujus auxilio eget, exhibeat honorem et subjectionem secundum modum suum, qui in homine est, ut signo sensibili utatur ad declarandum quod est sacrificare. Item fuit in qualibet ætate, et apud quaslibet nationes, ergo, etc.

* Sed determinatio sacrificii est de lege humana, vel divina.

Art. 2. *An soli Deo sit sacrificandum.* ℟. Sic, quia spirituale sacrificium interius, id est anima debetur Deo per exterius.

Art. 3. *An oblatio sacrificii sit specialis actus virtutis.*

℟. Sic, religionis, proprie sacrificia dicuntur illi actus, qui aliunde non habent laudem, nisi quod fiunt propter divinam reverentiam. Item actus aliarum virtutum, si ordinentur ad reverentiam Dei, dicuntur sacrificia, ut dare eleemosynam propter Deum, etc.

Art. 4. An omnes teneantur ad sacrificia offerenda. ℟. Ad interius sacrificium omnes tenentur, id est offerre Deo bonam mentem; ad exterius in nova lege alii aliter tenentur secundum decentiam, aliquando sub præcepto, aliquando sub consilio.

QUÆSTIO LXXXVI.

De oblationibus et primitiis.

Art. 1. An homines teneantur ad oblationes de necessitate præcepti. ℟. Non, quia voluntarie debent offerri, nisi præcedat conventio, vel promissio, vel necessitas Ecclesiæ, vel consuetudo, quia tunc esset sub præcepto.

Art. 2. An solis sacerdotibus debeantur oblationes. ℟. Sic, quas consumant in cultum Dei, in usum pauperum, et proprium.

Art. 3. An homo possit facere oblationes de omnibus rebus licite possessis. ℟. Sic, nisi sit in detrimentum alterius, vel scandalum, vel contemptum, sed non de injuste acquisitis, vel possessis, nec de meretricio.

Art. 4. An homines teneantur ad primitias solvendas. ℟. Sic, tanquam quid præcipuum secundum consuetudinem patriæ, sed voluntarie.

QUÆSTIO LXXXVII.

De decimis.

Art. 1. An homines teneantur dare decimas de necessitate præcepti. ℟. Sic, et est partim naturale sustentare ministros divini cultus, partim est judiciale ex institutione divina: ideo servatur in lege nova, ut renovatum ab Ecclesia.

Art. 2. *An homines teneantur dare decimas de omnibus.* ℟. Sic, de omnibus possessis, et ex integris fructibus, ante omnia etiam tributa. Item si quis vendit v. g. frumentum non decimatum, Ecclesia potest exigere decimas, vel ab emptore, vel a venditore. Item qui per furtum vel rapinam perdit sua, non tenetur, nisi sit in culpa.

Art. 3. *An decimæ sit clericis dandæ.* ℟. Parochis, sed earum usus potest transire ad laicos. Item prædiales debentur ei, in cujus territorio sunt prædia, personales ei, in cujus parochia est aliquis.

Art. 4. *An clerici teneantur etiam dare decimas.* ℟. De Ecclesiæ possessionibus, non, sed si possident aliquid proprio jure, vel ex successione parentum, vel ex emptione, tenentur. Item religiosi tenentur, si non habent privilegium.

QUÆSTIO LXXXVIII.

De voto.

Art. 1. *An votum consistat in solo proposito voluntatis.* ℟. Non, sed in promissione, quæ procedit ex proposito faciendi, ad quod requiritur deliberatio. Item promissio Deo potest fieri per solum actum interiorem, quia videt cor; sed homini, non, nisi per verba, vel signa exteriora, et inducit obligationem.

* Conceptio boni propositi non firmatur, nisi promissione.

Art. 2. *An votum debeat fieri de meliori bono.* ℟. Sic, proprie, et sic non de re illicita, vel indifferenti, non de impossibili, vel de absolute necessaria, quia debet esse liberum, sed de necessaria ad finem, sine quo haberi non potest; votum ut est voluntarium, non ut est necessarium sed propriissime votum est de eo quod non est necessarium absolute, nec necessitate finis, et hoc dicitur majus bonum respectu boni, quod communiter est de necessitate salutis.

* Maceratio corporis cum discretione, si est actus vir-

tutis, cadit sub voto, et consulat superiorem, et cum manifestum gravamen sentitur simpliciter, non debet servari. Vota vero de rebus vanis, et inutilibus, non sunt servanda.

Art. 3. *An omne votum obliget ad observandum.* ℟. Sic, quia promissio facta Deo ab homine fideliter est servanda.

* Si redditur impossibile, faciat quantum potest, ut qui vovit ingredi certam religionem, et non admittitur, excusatur. Si in communi, quærat ut ab aliqua recipiatur. Quæ vovit virginitatem, et corrumpitur, servet perpetuam castitatem. Item solvat statim, si non limitavit.

Art. 4. *An expediat aliquid vovere.* ℟. Sic, et est utile nobis, non Deo. Item Christus non vovit, quia firmus in bono, Apostoli sic.

Art. 5. *An votum sit actus latriæ, vel religionis.* ℟. Sic, quia ordinat quæ vovit, ad divinum cultum, et reverentiam.

Art. 6. *An sit magis laudabile, et meritorium facere aliquid ex voto, vel fine.* ℟. Ex voto, quia dat arborem, et fructus.

Art. 7. *An votum solemnizetur per ordinem sacrum, et professionem religionis.* ℟. Sic, solemnitate spirituali, et divina.

Art. 8. *An qui sunt sub potestate alterius, impediantur vovere.* ℟. In his, in quibus est subjectus, non potest promittere sine voluntate superioris, quia promittere quod est in potestate alterius, non est actus virtutis. Item filius post annos pubertatis potest vovere ea quæ spectant ad suam personam, sed non ea, quæ pertinent ad domesticam dispensationem, non sic servus. Item votum religiosi sine consensu prælati, non tenet; nec puellæ, sine consensu parentum; nec uxoris sine mariti consensu, et licet hæc vota non sint firma, tamen vovens non peccat, quia subintelligitur conditio, si placet superiori.

Art. 9. *An pueri possint se obligare ad ingressum religionis.* ℟. Ante pubertatem non, quia ut plurimum pa-

tinatur defectum rationis, et sunt sub cura parentum, sed si habent usum rationis, possunt se obligare, sed parentes possunt irritare: post pubertatem possunt sine consensu curatorum.

Art. 10. *An possit dispensari in voto.* ℟. Sic ab Ecclesia, sicut et commutari in aliud opus.

Art. 11. *An in voto solemni continentiæ possit fieri dispensatio.* ℟. In voto ex ordine sacro, sic, sed in solemni religionis, non potest Ecclesia, vel Papa (contra aliquos Juristas.) Item religiosus, si sit Episcopus, tenetur ad votum paupertatis, et obedientiæ, licet per accidens obedire non teneatur.

Art. 12. *An ad commutationem, vel dispensationem voti requiratur auctoritas Prælati.* ℟. Sic, sed cum causa, ne peccet. Item ingrediens religionem non tenetur servare vota quæ fecit in sæculo; quia moritur sæculo.

QUÆSTIO LXXXIX.

De juramento.

Art. 1. *An jurare sit Deum in testem vocare.* ℟. Sic, et si ad asserendum præsentia, vel præterita est assertorium, si futura est promissorium. Item duplex est modus jurandi, vel per simplicem Dei contestationem, vel per execrationem, id est, cum jurans ad pœnam se obligat.

Art. 2. *An sit licitum jurare.* ℟. Sic cum debitis circumstantiis, in re gravi cum necessitate.

Art. 3. *An convenienter ponantur tres comites juramenti, id est, justitia, judicium, veritas.* ℟. Sic, quia ex causa necessaria, et discrete; secundo de re vera; tertio licita, seu justa, non ut pars justitiæ, sed ut conditio locutionis.

Art. 4. *An jurare sit actus religionis, seu latriæ.* ℟. Sic, quia profitetur Deum infallibilem, et scientem.

Art. 5. *An juramentum sit appetendum, et frequentandum tanquam utile, et bonum.* ℟. Non, sed tantum in necessitate.

Art. 6. *An liceat jurare per creaturas.* ℟. Sic, quatenus in eis relucet divina veritas, ut fides.

Art. 7. *An juramentum habeat vim obligandi.* ℟. In assertorio non, sed sufficit veritas. In promissione, si res est impossibilis deest discretio; si ab eventu redditur impossibilis, excusatur, si fecit quantum in se est. Item qui jurat facere rem ex se malam peccat jurando, et adimplendo: si est impeditiva majoris boni, peccat jurando, sed non peccat implendo, licet esset melius non implere. Item, qui coacte aliquid promittit homini, et jurat, cessat obligatio facta homini coacte, sed juramentum obligat, quia debet magis damnum sustinere, quam juramentum violare; quare prius solvat, et repetat in judicio: vel petat absolutionem a juramento. Item jurans dolose, servet juramentum, secundum sanum intellectum illius, cui juravit; si jurat non dolose, obligatur secundum intentionem jurantis.

Art. 8. *An major sit obligatio juramenti, quam voti.* ℟. Non, sed voti, in quo semper obligamur Deo, et ex fidelitate, quam Deo debemus ex voto, non sic ex juramento.

Art. 9. *An aliquis possit dispensare in juramento.* ℟. Sic, quia dispensatur in voto, quod est majoris obligationis. Dispensatio juramenti est facere, ut materia, quæ erat sub juramento, non cadat sub juramento ex causa licita, ut materia indebita. Item qui alicui particulari promittit, et jurat dare aliquid, potest absolvi ab eo, cui promissum est, secus si promissum pertinet ad honorem Dei, vel ab utilitatem aliorum. Item juramentum de re injusta unusquisque tenetur non servare, quia peccatum, si impeditiva majoris boni, licitum est servare, et non servare; si de re dubia an sit licita, et utilis, potest Episcopus dispensare; sed de re manifeste licita, et utili, non videtur recipere dispensationem, nisi in certis casibus, et pertinet ad Papam.

Art. 10. *An juramentum impediatur per aliquam conditionem personæ, vel temporis.* ℟. Sic, et sic excludun-

tur pueri ante perfectum usum rationis. Item periurii. Item post comestionem. Item sacerdotes, nisi in necessitate, vel magna utilitate, et præcipue in negotiis spiritualibus, tunc enim licet in die festo jurare.

QUÆSTIO XC.

De assumptione divini nominis per modum adjurationis.

Art. 1. *An liceat adjurare hominem.* ℟. Sic, et est quando quis intendit per reverentiam divini nominis, vel rei sacræ aliquid ab alio obtinere sine impositione necessitatis, et non est inducere ad juramentum.

Art. 2. *An liceat Dæmones adjurare.* ℟. Sic, et tanquam inimicos expellere, ne nobis noceant in spiritualibus, vel temporalibus virtute divini nominis, non per modum deprecationis, vel ut nos doceant.

Art. 3. *An liceat irrationalem creaturam adjurare.* ℟. Adjurare, ut refertur ad ipsam, est vanum; ut refertur ad eum a quo movetur, id est, ad Deum, vel Dæmonem, licet, ut supra.

QUÆSTIO XCI.

De assumptione divini nominis ad invocandum per orationem, vel laudem.

Art. 1. *An Deus sit ore laudandus.* ℟. Sic, non quod sit necessaria propter ipsum Deum, sed propter nos, ut excitemus nostrum affectum in Deum, et excitemus aliorum affectus in Dei reverentiam.

* Deo quantum ad ejus essentiam debetur reverentia, et latriæ honor, quia est major omni laude; sed quantum ad affectus ipsius, qui ordinantur in nostram utilitatem, debetur laus. Item laus oris est inutilis laudanti sine laude cordis.

Art. 2. *An in divinis laudibus sit assumendus cantus*

℟. Sic, ut provocemur magis ad devotionem, et etiam alia sunt adhibenda, quæ juvent ad provocandum ad devotionem. Item nobilior modus est provocare ad devotionem per doctrinam, et prædicationes, quam per cantus, et sic prælati doceant, etc.

QUÆSTIO XCII.

De vitiis religioni oppositis.

Art. 1. An superstitio sit vitium religioni contrarium. ℟. Sic, secundum excessum, non quia plus exhibeat in cultu divino, quam vera religio; sed quia exhibet cui non debet, vel eo modo non debet: et excessus est, quando fit aliquid quod fieri non debet. Item aliud est etymologia, aliud significatio nominis.

Art. 2. An sint diversæ species superstitionis. ℟. Sic, ex parte objecti, et finis, ut idololatria; secundo divinativa, id est, quæ consulit Dæmones, per pacta saltem tacita; tertio observantia. Item uni virtuti plura vitia opponuntur.

QUÆSTIO XCIII.

De speciebus superstitionis.

Art. 1. An in cultu veri Dei possit esse aliquid perniciosum. ℟. Sic, quando in facto exteriori aliquid ponitur, quod contrariatur veritati religionis: ut in ministeriis christianis miscere cæremonias Judaicas, vel aliquid contra modum divina auctoritate ab Ecclesia constitutum, et in ea consuetum, quia est mendacium in facto.

Art. 2. An in cultu Dei possit esse aliquid superfluum. ℟. Sic, non secundum quantitatem absolutam, quia Deo majus debetur, sed secundum quantitatem proportionis, id est, quando non est proportionatum fini: ut si non pertinet ad Dei gloriam nec ut mens feratur in Deum, vel caro moderate dometur, vel contra consuetudinem, vel instituta Ecclesiæ.

QUÆSTIO XCIV.

De Idololatria.

Art. 1. *An Idololatria recte ponatur species superstitionis.* ℟. Sic, quia cultus divinus datur creaturæ.
Art. 2. *An Idololatria sit peccatum.* ℟. Sic etiam si in mente fidem teneat, sed exterius colat Idola.
Art. 3. *An Idololatria sit gravissimum peccatum.* ℟. Sic, quia quantum ex se est constituit alium Deum, et supponit infidelitatem, vel falsum.
Art. 4. *An causa Idololatriæ fuerit ex parte hominis.* ℟. Dispositive sic, ut amor, et affectus inordinatus, et ignorantia veri Dei, sed causa consummativa fuit Dæmon, qui in Idolis dabat responsa.

QUÆSTIO XCV.

De superstitione divinativa.

Art. 1. *An divinatio sit peccatum, id est, prænunciatio futurorum.* ℟. In causis suis effectus necessarii possunt præcognosci, ut futura eclipsis. Item effectus prout plurimum fiunt, possunt cognosci, non certo, sed per conjecturas, ut pluviæ, siccitates, morbi, et hæc prædictio non est divinatio. Item effectus ad utrumlibet, id est liberi non possunt cognosci in causis, sed in se ipsis, ab homine ut sunt actu præsentes, sed a Deo etiam antequam fiant, qui in sua æternitate videt futura, quasi præsentia, et hos effectus prædicere ex divina revelatione, non est divinatio, quia a Deo quod divinum est suscipit. Nam divinare est quando quis indebito modo sibi usurpat prænunciare futura, quod est Dei proprium, et semper est peccatum.
Art. 2. *An divinatio sit species superstitionis.* ℟. Sic, quia sumitur auxilium Dæmonum, ad aliquid faciendum vel cognoscendum, sed omnis divinatio est ex operatione Dæmonis, qui expresse, vel tacite invocatur, vel se ingerit.

Art. 3. *An sint plures species divinationis.* ℟. Sic, nam in manifesta Dæmonum invocatione, quæ pertinet ad nigromanticos, vel est Præstigium, quod fit apparitionibus Dæmonum aspectui et auditui hominum; vel per somnia, id est Divinatio somniorum; vel per mortuorum apparitionem, et locutionem, et dicitur Nicromantia; vel per homines vivos, ut patet in arreptitiis, et est Divinatio per pythones; vel per figuras, et signa, quæ apparent in rebus inanimatis, et tunc si in corpore terrestri, dicitur Geomantia; si in aqua, Idromantia; si in aëre, Aëromantia; si in igne, Pyromantia; si in visceribus animalium sacrificatis Dæmoni, dicitur Auspicium. Item, si per solam dispositionem, et motum alicuius rei, ut faciunt augures, et tunc si cognoscantur futura ex situ, et motu siderum, est Astrologia; si per motum, et voces animalium, vel hominum, est Augurium; si per verba hominis sine intentione dicta, est Omen: si per signa manus, Chiromantia; si per signa in spatula animalis, Spatulamantia. Item, quando facimus aliquid serio, ut manifestetur nobis occultum sine expressa Dæmonis invocatione, sunt Sortes, quæ fiunt multis modis. Nota res, quas divinantes attendunt non considerantur ab eis, ut signa, sed ut principia, ideo diversificant species.

Art. 4. *An divinatio, quæ fit per invocationem Dæmonum, sit licita.* ℟. Non, quia est pactum, et si aliquando vera dicant, tamen semper intendunt perditionem hominum, et nulla utilitas temporalis potest comparari detrimento salutis spiritualis, quod imminet ex inquisitione occultorum per Dæmonum invocationes.

Art. 5. *An divinatio, quæ fit per astra, sit licita.* ℟. Circa casualia fortuita, et illa, quæ sunt libera hominis non licita, quia non pendent ab astris, sed ad futura, quæ causantur a corporibus cœlestibus, ut eclipsis, siccitas est licita.

Art. 6. *An divinatio, quæ fit per somnia, sit licita.* ℟. Ut procedunt ex revelatione divina, vel causa naturali, est licita, secus non.

Art. 7. An divinatio per auguria, et omina hujusmodi sit licita. ℟. Si ut est a causa naturali, vel a Deo, sic, secus, non.

Art. 8. An divinatio sortium sit licita. ℟. Si quasi actus humani qui expectantur pendeant a stellis, vel a Dæmone, est illicita, sed si ut a Deo, et in necessitate licita est, dummodo non sit tentare Deum, sed cum reverentia. Item Ecclesiastici non sunt eligendi sortibus, sed inspiratione Spiritus Sancti, nam Matthias fuit electus sorte, quia plenitudo Spiritus Sancti nondum in Ecclesia erat effusa, sed in temporalibus dignitatibus si est necessaria, licet cum debita reverentia.

* Judicium ferri candentis, vel aquæ ferventis, vel duelli, est illicitum.

QUÆSTIO XCVI.

De superstitionibus observantiarum.

Art. 1. An liceat uti observantiis artis notoriæ. ℟. Non, quia per hanc quæritur veritas per pacta cum Dæmone inita, nam utitur inspectione quarundam causarum, et verborum ignotorum prolatione, quæ secundum veritatem, neque secundum naturam, neque secundum divinam institutionem habent vim causandi scientiam, sed sunt vana et pertinent ad pactum cum Dæmone.

* Exquirere futura a Dæmone est peccatum etiam propter societatem cum eis initam, ergo etiam ars notoria erit peccatum.

Art. 2. An observationes ordinatæ ad mutationes corporum, ut ad sanitatem, vel aliquid hujusmodi, sint licitæ. ℟. Si naturaliter non videntur causare talem effectum, sunt illicitæ, ut pacta cum Dæmone: si naturaliter causant, sunt licitæ, sed adjungere characteres, nomina, etc. est superstitiosum, et nullo modo licet homini uti auxilio Dæmonum per pacta.

Art. 3. *An observationes ordinatæ ad cognoscendum fortunia, vel infortunia, sint licitæ.* ℟. Non, sed sunt reliquiæ idololatriæ ex vana hominum vanitate, et Dæmonum malitia, et non sunt effectus causæ naturalis.
Art. 4. *An suspendere divina verba ad collum sit licitum.* ℟. Sic, si non contineant aliquid ad invocationem Dæmonum pertinens, et ne sub verbis ignotis aliquid illicitum lateat, nec aliquid falsum contineant, nec aliqua vana ut characteres præter signum crucis, et ne spes habeatur in modo scribendi, vel ligandi, vel in aliqua vanitate, quæ non pertinet ad divinam reverentiam, sed ad superstitionem, nec in collectione herbarum medicinalium sit superstitio, potest tamen Deus adorari dum colliguntur.

QUÆSTIO XCVII.

De tentatione Dei.

Art. 1. *An tentatio Dei consistat in aliquibus factis, in quibus solius divinæ potestatis expectatur effectus.* ℟. Tentare est proprie experire de aliquo, vel verbis, an sciat, vel possit, vel velit quod quærimus, vel factis, ut exploremus ejus prudentiam, voluntatem, vel potentiam, et hoc vel aperte, vel insidiose, et hoc vel expresse, vel interpretative, id est quamvis hoc non intendat, tamen factum est ordinatum ad hoc, ut experimentum sumat. Item, quando quis ob necessitatem, vel utilitatem in petitionibus vel in factis committit se Deo, non est tentare Deum, sed si absque utilitate, est interpretative tentare Deum.
* Sancta Agatha renuens medicinam non tentabat Deum, quia alias erat experta Dei benevolentiam.
Art. 2. *An tentare Deum sit peccatum.* ℟. Si ut cognoscat Dei virtutem sic, quia dubitare de perfectione Dei est peccatum, sed si ut aliis manifestet potentiam Dei, et fiat cum debitis circumstantiis, non est peccatum, nec est tentare Deum.
Art. 3. *An tentatio Dei opponatur virtuti religionis.* ℟. Sic, quia hæc debito modo postulat, illa indebito.

* Qui ante orationem animam suam non præparat, ut non parcendo inimicis, vel non disponendo se ad devotionem, interpretative Deum tentat.

Art. 4. *An tentatio Dei sit gravius peccatum, quam superstitio.* ℟. Non, sed hæc, quia magis divinæ reverentiæ adversatur.

QUÆSTIO XCVIII.

De perjurio.

Art. 1. *An falsitas ejus quod in juramento confirmatur, requiratur ad perjurium.* ℟. Sic, et ab ea specificatur.

Art. 2. *An omne perjurium sit peccatum.* ℟. Sic, et qui jurat facere illicitum, licet non faciat, est perjurus defectu justitiæ.

* Qui jurat non ingredi religionem, vel non dare eleemosynam, est perjurus ex defectu judicii, et faciendo melius, non est perjurus. Item, qui jurat facere, et non potest exequi, excusatur, quia semper intelligitur conditio si licitum est. Item juramentum est actio personalis: unde qui de novo fit civis, non obligatur juramento servare illa quæ prius civitas juravit, sed tenetur ex fidelitate. Item canonicus, qui jurat servare statuta Ecclesiæ, non tenetur ad futura statuta, nisi intendat se obligare etiam ad futura.

Art. 3. *An omne perjurium sit peccatum mortale.* ℟. Sic de ratione sui, et in re levi importat contemptum Dei.

* Qui coactus juravit tenetur servare juramentum, vel petat dispensationem a Papa. Item, qui jocose perjurat, peccat mortaliter. Item, qui lapsu linguæ falsum jurat, si advertit se falsum jurare, peccat mortaliter.

Art. 4. *An peccet qui petit juramentum ab eo, qui perjurat.* ℟. Si est persona privata, et nescit eum falsum juraturum, non peccat: si scit falsum jurare, peccat ut homicida; si est persona publica, et ad petitionem alterius petit sciens illum falsum juraturum, non peccat, quia non videtur ipse exigere, sed ille ad cujus instantiam.

* Ab eo qui jurat per falsos Deos, licet juramentu[m] recipere, id est uti malo hoc ad bonum, sed non li[-]ceti eum ad hoc inducere. Item, quando quis jura[t] falsum per verum Deum ibi non est aliquid bonum [quo] quo liceat uti.

QUÆSTIO XCIX.

De sacrilegio.

Art. 1. *An sacrilegium sit sacræ rei violatio.* ℟. Sic, quia irreverentia rerum sacrarum pertinet ad injuriam Dei, et est sacrilegium.

* Permittere Judæos sua officia publice exercere, est sacrilegium in Christum.

Art. 2. *An sacrilegium sit peccatum speciale.* ℟. Sic, quia in eo est specialis ratio deformitatis, id est circa rem sacram.

Art. 3. *An species sacrilegii distinguatur secundum res sacras.* ℟. Secundum diversam rationem sanctitatis sic, sed sanctitas tribuitur personis, locis, rebus, et sic tres species, quia tria objecta. Item in personas est gravius sacrilegium quam in loca, quia hæc sunt ad illas. Item in qualibet specie sunt varii modi pro diversitate sanctitatis. (Vide ibi.)

Art. 4. *An pœna sacrilegii debeat esse pecuniaria.* ℟. Primo censuris, secundo pœna temporali, ut sacrilegi homines his deterriti arceantur: non tamen est avaritia.

QUÆSTIO C.

De simonia.

Art. 1. *An simonia sit studiosa voluntas emendi, vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum.* ℟. Sic. Item omnis contractus non gratuitus in re spirituali facit simoniam: hinc permutatio præbendarum, vel beneficiorum auctoritate partium est simonia: sed au-

toritate superioris pro causa utili vel necessaria est cita. Item Papa potest incurrere simoniam sicut alii, uia non est dominus rerum Ecclesiæ, sed fidelis ispensator.

t. 2. *An semper sit illicitum pro sacramentis pecuniam are.* ℟. Accipere aliquid pretio æstimabile pro spiriuali gratia sacramenti, est simonia, sed accipere aliuid pro sustentatione ministrorum secundum leges cclesiæ, vel approbatas consuetudines, non est simoia, quia est stipendium necessitatis, et non pretium ei sacræ.

Quando Sacerdos absque pecunia nollet baptizare uerum morientem, tunc ac si non esset Sacerdos, otest baptizari a quolibet alio. Item si in tali casu aptizandus esset adultus, nec esset alius qui baptiaret, potius sine baptismo recedat, quia ei suppletur baptismo flaminis. Item pro missa non accipit pretium, sed stipendium sustentationis. Item pro absolutione non exigitur pecunia quasi pretium illius, sed quasi pœna culpæ præcedentis. Item consuetudo non excusat simoniam, secus si ut stipendium, sed cavendum est, quod habet speciem simoniæ, vel cupiditatis, etc. Item antequam acquiratur jus ad beneficium per electionem, non licet redimere obstacula adversantium pecunia, quia est simonia; sed post jus acquisitum, licet per pecuniam removere injusta impedimenta.

Art. 3. *An liceat dare, vel accipere pecuniam pro spiritualibus actibus.* ℟. Pro spirituali non: pro sustentatione ministrorum sic. Item doctus non scientiam, sed usum scientiæ potest vendere, secus si ex officio docet. Item pro ingressu Monasterii non licet aliquid accipere, sed si est tenue, potest aliquid accipere pro victu personæ.

Art. 4. *An liceat accipere pecuniam pro his, quæ sunt spiritualibus annexa.* ℟. In quantum sunt spirituali annexa, non, ut sunt beneficia ecclesiastica, quia hoc non competit, nisi habenti officium clericale: sed illa, quæ ad spiritualia ordinantur, ut jus patronatus, vasa

sacra, quæ non præsupponunt spiritualia, sed præ-
dunt illa tempore, possunt aliquo modo vendi s
ut annexa spiritualibus.

* Vasa consecrata ratione materiæ si prius frangan
possunt vendi pro necessitate Ecclesiæ, et pauper
Item si Episcopus antequam conferat beneficium
causa aliquid de fructibus destinet in pios usus, n
est simonia; si vero ab eo, cui beneficium conti
aliquid requirat ex fructibus, est simonia.

Art. 5. *An liceat dare spiritualia pro munere quod est obsequi, vel a lingua.* ℟. Non, quia est munus, et p
tium, nisi sit obsequium honestum quod Clericus i
pendit Episcopo ad utilitatem Ecclesiæ, quia fit dign
Item conferre gratis alicui aliquid spirituale prop
consanguinitatem, vel aliam affectionem est illicitu
sed non simoniacum. Item, is qui per laudes et p
ces principaliter intendit favorem humanum, ut co
feratur spirituale, præsertim pro indigno, est simoni
sed si pro digno, et attendatur dignitas personæ, n
favor humanus, non est simonia. Item, qui pro
rogat ut obtineat curam animarum redditur ex pr
sumptione indignus, secus si beneficium est sine cur
et petens indigeat. Item, hypocrita non est simoni
cus, quia nil spirituale dat pro laude sed simulat.

Art. 6. *An sit conveniens pœna simoniaci ut privetur, e quod per simoniam acquisivit.* ℟. Sic, quia Domin
ordinavit, ut dispensatores gratis dent spirituali
Item, puniuntur etiam infamia et depositione si sin
clerici; excommunicatione si sint laici.

* Ordinatus simoniace est suspensus quoad se et quoa
alios, nec potest repetere pecuniam datam ordinant
si occultus quoad se tantum. Item, nec propter pra
ceptum, vel excommunicationem debet quis ordina
ab Episcopo simoniace promoto, secus est suspensu
etiam si ignoranter: si Episcopus est simoniacus ali
modo, quam in promotione, et est occultus, pote
ab eo ordinari, quia quoad se tantum est suspensu
Item, simoniacus restituat fructus deductis expensis
si simoniace fuit per alium ipso nesciente, et con

dicit, non tenetur resignare, vel fructus bona le perceptos restituere (cui restituendum, et quis spenset, vide ibi).

QUÆSTIO CI.

De pietate.

t. 1. *An pietas se extendat ad determinatas personas ominum.* ℟. Sic, et principaliter se extendit ad parentes, consanguineos, patriam, concives et amicos atriæ, sicut religio primo debetur Deo, licet nomen ietatis ad divinum cultum extendatur, et lato vocaulo ad opera misericordiæ.

rt. 2. *An pietas exhibeat parentibus sustentationem.* ℟. Sic n omni necessitate honora parentes.

rt. 3. *An pietas sit specialis virtus ab aliis distincta.* ℟. Sic quia habet specialem rationem objecti et debiti.

rt. 4. *An occasione religionis sint prætermittenda officia pietatis in parentes.* ℟. Non, nisi cultus parentum abstrahat nos a cultu Dei, quia plus tenemur Deo quam parentibus. Item, qui habet parentes, qui ex se sustentari non possunt non debet ingredi religionem, illis relictis, quia esset contra præceptum Dei: Honora parentes. Item, qui est professus in religione non debet occasione subveniendi parentes exire claustrum; potest tamen de licentia superioris pium studium adhibere ad subveniendum illis.

QUÆSTIO CII.

De observantia et partibus ejus.

Art. 1. *An observantia sit specialis virtus distincta ab aliis.* ℟. Sic, et est cum exibetur cultus et honos personis in dignitate constitutis, et est sub pietate quæ est erga parentes. Item, reverentia pertinet ad observantiam.

Art. 2. *An pertineat ad observantiam exhibere cultum, honorem his, qui sunt in dignitate constituti.* ℟. Si ergo excellentiæ eorum debetur honor ratione sublimioris gradus, timor autem ratione potestatis, obedientia ratione officii, et tributa, quasi stipendia.

Art. 3. *An observantia sit potios virtus, quam piet* ℟. Non, quia pater post Deum est nobis substant lius conjunctus.

QUÆSTIO CIII.

De dulia.

Art. 1. *An honor importet aliquid corporale.* ℟. Sic, qu fit signis, verbis, et rebus extrinsecis, sed Deo pot fieri solo actu interiori, quia videt cor.

* Reverentia non est idem quod honor, sed est fi illius, dum quis honoratur ut in reverentia habeat ab aliis.

Art. 2. *An honor proprie debeatur superioribus.* ℟. Si quia datur propter excellentiam et dignitatem, et e superior, vel in comparatione ad honorantem, vel comparatione ad alios, non ad eum.

Art. 3. *An dulia sit specialis virtus distincta a latri* ℟. Sic, quia illa datur homini dominanti, hæc Deo.

Art. 4. *An dulia habeat diversas species.* ℟. Proprie, no

* Hyperdulia debetur conjunctissimo Deo.

QUÆSTIO CIV.

De obedientia.

Art. 1. *An unus homo teneatur alteri obedire.* ℟. Si id est inferiores superioribus de jure naturali e divino.

Art. 2. *An obedientia sit specialis virtus.* ℟. Sic, qui habet speciale objectum, id est præceptum superiori tacitum, vel expressum, et est pars justitiæ: sed s sumatur large, id est pro executione cujuscumqu

quod potest cadere sub præcepto est generalis virtus; idem dicendum de peccato inobedientiæ.

* Item obedientia proprie non respicit diversam rationem excellentiæ, sed præceptum personæ excellentis, et sic est unius rationis. Item odedientia in prosperis, quæ habet aliquid de suo, est minor, vel nulla, quia tunc voluntas principaliter non intendit præceptum, sed proprium volitum, sed in adversis et difficilibus est major, quia tantum intendit præceptum secundum id quod exterius apparet, quia secundum Dei judicium aliquando secus accidit.

Art. 3. *An obedientia sit maxima virtutum.* ℟. In moralibus sic, quia, ut Deo adhæreat contemnit maximum, id est propriam voluntatem, sed inter theologicas non, quia his homo Deo secundum se inhæret, sed per morales homo contemnit creata, ut Deo inhæreat, et sic illæ sunt finis, hæc sunt media. Item obedientia, ut est ex reverentia, est sub diversis virtutibus.

Art. 4. *An in omnibus sit Deo obediendum.* ℟. Sic, ex necessitate justitiæ, et Deus est primus motor voluntatum.

* Homo non semper tenetur velle quod Deus vult, sed semper tenetur velle quod Deus vult eum velle. Item Deus est dominus creaturarum.

Art. 5. *An subditi teneantur obedire suis superioribus in omnibus.* ℟. In omnibus, exceptis his, in quibus non est subditus, et his, quæ sunt contra præceptum majoris, ut Dei. Item in his quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis, non tenetur obedire hominibus, sed soli Deo. Item in his quæ pertinent ad naturam corporis, scilicet ad illius sustentationem, et prolis generationem: quare, nec servi dominis, nec filii parentibus tenentur obedire de matrimonio contrahendo et de virginitate servanda, etc. quia in his omnes sunt pares. Item religiosi tenentur obedire superioribus in his, quæ spectant ad regularem conversationem, sed obedire in aliis licitis est perfectionis. Item filius patri in disciplina, ut servus domino in opere servili, miles duci in bellicis tenetur obedire.

Art. 6. *An Christiani teneantur secularibus potestatibus obedire.* ℟. Sic, quia fides non tollit ordinem justitiæ, sed si non habent justum principatum, vel si injusta præcipiant, non est obediendum, nisi ad vitandum scandalum.

QUÆSTIO CV.

De inobedientia.

Art. 1. *An inobedientia sit peccatum mortale.* ℟. Sic, quia est contra præceptum Dei ut obediamus superioribus, et sic contra charitatem. Peccatum veniale non est inobedientia, quia non est contra, sed præter præceptum. Item non omne mortale est inobedientia loquendo formaliter, sed quando contemnit præceptum. Item impossibilitas excusat subditum a peccato.

Art. 2. *An inobedientia sit gravissimum peccatum.* ℟. Non, quia gravius est blasphemia, quæ directe contemnit Deum. Item gravius est contemnere præcipientem, quam præceptum. Item una inobedientia est gravior altera.

QUÆSTIO CVI.

De gratitudine seu gratia.

Art. 1. *An gratia sit specialis virtus ab aliis distincta.* ℟. Sic a religione, pietate, observantia, quia est post.

Art. 2. *An magis teneatur ad gratias agendas innocens, quam pœnitens.* ℟. Ubi gratia dantis est major, ibi requiritur major gratiarum actio, et sic innocens tenetur agere gratias majores Deo, quia majus et continuatum ei datur, quam pœnitens ex quantitate dantis, sed si gratia dicatur major, quia magis datur gratis, magis tenetur pœnitens, quam innocens.

Art. 3. *An homo teneatur agere gratias homini benefacienti.* ℟. Sic, et pro modo beneficii, etiam si bene-

faciat pro propria utilitate, imo servo facienti ultra debitum debetur gratiarum actio. Item non vocare beneficium nisi quod dantem afficit incommodo, est summæ malignitatis.

Art. 4. *An homo debeat statim beneficium compensare.* ℟. Quantum ad affectum statim, quantum ad donum in tempore, quod sit opportunum benefactori, quia si statim et importune festinat reddere munus, non est virtuosa compensatio, sed invita, nec est animus grati hominis, sed debitoris, quia est debitum morale, non legale, nec expectandum diu.

Art. 5. *An gratiarum actio sit attendenda secundum affectum benefacientis, an secundum effectum.* ℟. Si est recompensatio gratiæ, magis secundum affectum dantis, quia est gratis impensum, et magis nos obligat: qui magnifice parva dat, si compensatio pertinet ad justitiam, v. g. debiti legalis, ut in mutuo, attenditur quantitas dati; si ad amicitiam utilem, id est debiti moralis, attenditur utilitas accipientis; si est amicitia honesti, attenditur affectus dantis.

Art. 6. *An oporteat plus aliquem exhibere in compensationem, quam susceperit in beneficio.* ℟. Sic, quia, qui beneficium accipit obligatur ut similiter aliquid gratis impendat, et sic excedere quantitatem accepti, secus videtur reddere quod accepit, et non aliquid gratis, et hæc obligatio cum sit ex charitate, est interminabiliter.

QUÆSTIO CVII.

De ingratitudine.

Art. 1. *An ingratitudo sit semper peccatum.* ℟. Sic, quia repugnat virtuti honestatis, et sufficit sola voluntas, si non potest.

Art. 2. *An ingratitudo sit speciale peccatum.* ℟. Sic, quia opponitur gratiæ, seu gratitudini, quæ est specialis virtus.

Art. 3. *An ingratitudo semper sit peccatum mortale.* ℟. Non,

nam quæ est per solam omissionem, ut non conoscere beneficium, non laudare, non est mortale, quia homo ad hominem non tenetur nisi ex liberalitate; si ex contemptu, sive in necessitate ejus cui debetur beneficium, est mortale.

Art. 4. An ingratis sint beneficia subtrahenda. ℟. Non, quia forte secundo et tertio erit gratus, licet ille non mereatur.

QUÆSTIO CVIII.

De vindicatione.

Art. 1. An vindicatio sit licita. ℟. Si intentio vindicantis principaliter feratur in bonum, ut si infligit pœnam ad emendationem, cohibitionem, quietem aliorum, conservationem justitiæ, honorem Dei, servatis circumstantiis, est licita; si intentio feratur in malum ejus de quo vindictam sumit, est illicita, quia est odium contra charitatem, etiamsi injuste sit offensus.

* Quando multitudo peccat, non omnes puniendi, sed principaliores; et si aliqui, et nesciuntur, non est sæviendum; si peccatum principis sine scandalo multitudinis puniri non potest, tolerandum est, nisi forte peccatum sit majus scandalo.

Art. 2. An vindicatio sit specialis virtus. ℟. Sic, quia est pars justitiæ, et quia debito modo tollit impedimentum ne injuriæ inferantur, vel dum illatas ulciscitur removet nocumenta.

Art. 3. An vindicatio debeat fieri per pœnas apud homines consuetas. ℟. Sic, quia tollit quæ homo amat, ut vitam, bona, etc.

Art. 4. An vindicta sit exercenda in eos, qui involuntarie peccaverant. ℟. Sub ratione pœnæ, non, quia non debentur, nisi peccatis, sed sub ratione pœnæ ut est medicina præservativa a malo, vel inductiva ad bonum, sed sine culpa, non sine causa.

QUÆSTIO CIX.

De veritate et vitiis oppositis.

Art. 1. *An veritas sit virtus.* ℟. Quæ facit hominem veriorem et bonum sic, sed veritas pro objecto non.
* Laudare de se vera sine debita circumstantia, est vitiosum. Idem dicas de publicatione peccati.
Art. 2. *An veritas sit specialis virtus.* ℟. Sic, quia in ea est specialis ratio bonitatis, ut signi ad signatum.
Art. 3. *An veritas sit pars justitiæ.* ℟. Sic, ut secundaria principali annexa id est adæquat non ex debito legali, sed morali.
Art. 4. *An virtus veritatis magis declinet in minus.* ℟. Sic in minus bonum de se affirmando, et fit vere et prudenter, quia in majori est etiam minus. Declinari in minus, ut negetur quod inest, est falsum, et non virtus, qui majora de se dicunt, quam sint, sunt aliis onerosi, quasi excellere alios violentes; qui autem minora sunt gratiosi, quia condescendunt aliis.

QUÆSTIO CX.

De vitiis oppositis veritati.

Art. 1. *An mendacium semper opponatur veritati.* ℟. Sic, quia mendacium formaliter est dicere falsum animo fallendi, quod opponitur veritati. Item actus moralis specificatur ex objecto et fine, qui est objectum voluntatis, quæ est primum movens in moralibus, sic mendacium. Item mendacium est contra mentem ire, et sic ejus ratio sumitur a formali falsitate, quæ est cum quis habet voluntatem fallendi, etiam si fortasse verum dicat, quia non est verum nisi materialiter, sic qui putat dicere verum, dicit falsum, non est mendacium seu falsitas, nisi materialiter, quia præter intentionem, a qua formale in moralibus multum pendet.

* Magis opponitur veritati dicens verum intendens dicere falsum, quam dicens falsum intendens dicere verum; non tantum voce, sed signis, nutu, facto fit mendacium.

Art. 2. *An mendacium sufficienter dividatur per mendacium officiosum, jocosum et perniciosum.* ℟. Sic, quia si fiat propter bonum delectabile est jocosum: si propter bonum utile est officiosum: si causa nocumenti est perniciosum.

Art. 3. *An mendacium sit peccatum.* ℟. Sic, et est malum ex genere suo, et nullo modo potest esse licitum. * In Scriptura sacra nihil est falsum, licet idem variis modis referatur, et quædam intelliguntur figuraliter et mystice. Item pro quocunque bono non licet mentiri, sed licet occultare veritatem prudenter sub aliqua dissimilitudine. Item qui promittit aliquid facere, si non facit, non dicet mendacium, si animum mutat, sed infideliter agit, sed excusatur, si mutantur conditiones personarum et negotii. Item, si promittit manifeste illicitum, male facit, et mutando propositum bene facit; quod hyperbolice figurative dicitur, vel fit, non est mendacium.

Art. 4. *An omne mendacium sit peccatum mortale.* ℟. Non, ut jocosum, officiosum, quod non repugnat charitati. Item, quod est contra res divinas est mortale, quia repugnat charitati Dei et fidei, vel religioni. Item, si sit contra bonum hominis, ex se est mortale. Item ob finem intentum, ut ad injuriam Dei, vel damnum, vel infamiam proximi, est mortale; sed si finis intentus non est contra charitatem, non est mortale. Item potest esse mortale per accidens ratione scandali, vel damni.

QUÆSTIO CXI.

De simulatione et hypocrisi.

Art. 1. *An omnis simulatio sit peccatum.* ℟. Sic, quia est mendacium in facto et re, licet non in verbis, ut sanctitatem simulare.

* Fictio quæ aliquid significat, non est mendacium, ut Christus finxit se longius ire, sed si nihil significat est mendacium.

Art. 2. *An hypocrisis sit idem quod simulatio.* ℟. Sic, quando peccator simulat personam justi, sed non omnis simulatio est hypocrisis.

* Qui in servitio Dei bona opera facit, et non quærit Deo, sed hominibus placere, est hypocrita, non quod simulet opus bonum, sed intentionem rectam. Item, qui habitum religionis sumit ut se justum ostendat, est hypocrita, sed si intendit statum perfectionis, et per infirmitatem deficit, non est hypocrita, nec tenetur manifestare suum peccatum deponendo habitum.

Art. 3. *An hypocrisis opponatur virtuti veritatis.* ℟. Sic, ex objecto, quia exhibet se talem vita et sermone qualis non est.

* Hypocrisis opponitur simplicitati, quæ est veritas, et non intendit in diversa, et veritas est quando signa concordant signatis.

Art. 4. *An hypocrisis semper sit peccatum mortale.* ℟. Si non curat habere sanctitatem, sed eam excludit, sic, id est, si est contra charitatem Dei, vel proximi est mortale, secus, est veniale, quia est mendacium operis, quod non semper est mortale, sicut nec inanis gloria est semper mortale, a qua nascitur hypocrisis, nec quælibet perfectio sanctitatis est de necessitate salutis.

QUÆSTIO CXII.

De jactantia.

Art. 1. *An jactantia opponatur virtuti veritatis.* ℟. Sic per modum excessus, quando quis se extollit supra id, quod est ipse.

Art. 2. *An jactantia sit peccatum mortale.* ℟. Jactantia, ut est mendacium, si est contra gloriam Dei, vel charitatem proximi, est peccatum mortale, secus est ve-

niale. Item si causa jactantiæ est peccatum mortale, et ipsa mortale: si veniale, et ipsa veniale.
* Qui se jactat ut jurgia concitet, est mortale, si jactantia est causa per se jurgiorum; secus si est causa per accidens.

QUÆSTIO CXIII.

De ironia.

Art. 1. *An ironia per quam aliquis de se fingit minora, sit peccatum.* ℟. Sic, cum de se dicit vile, quod non habet, vel negat magnum, quod habet, quia est mendacium. Item tacere majora et dicere minora quæ habet, de se non est peccatum nisi ex circumstantia.
Art. 2. *An ironia sit majus peccatum quam jactantia.* ℟. Non, quia hæc est ex turpiori motivo, id est ob honorem magna dicit: qui parva de se ostendit, et intendit excellentiam spiritualem, est jactantia simul cum ironia.

QUÆSTIO CXIV.

De amicitia quæ affabilitas dicitur.

Art. 1. *An amicitia sit specialis virtus.* ℟. Sic, quia affabilitas ordinat hominem convenienter ad alios in communi conversatione tam in factis, quam in dictis, in quibus consistit affabilitas. Item illæ amicitiæ quæ consistunt in affectu principaliter quo unus alterum diligit, possunt esse in quacunque virtute.
Art. 2. *An hæc affabilitas sit pars justitiæ.* ℟. Sic, quia est ad alterum, licet non habeat debitum nisi honestatis.

QUÆSTIO CXV.

De adulatione.

Art. 1. An adulatio sit peccatum. ℟. Sic, quia est quando quis alios supra modum verbis, vel factis in communi conversatione delectat, quia affabilitas ubi necesse est propter aliquod opus bonum faciendum, vel malum fugiendum, contristare debet, et qui in omnibus vult delectare, excedit modum, et adulat. Item, etiam vituperare malum, non adhibitis debitis circumstantiis, est malum.

Art. 2. An adulatio sit peccatum mortale. ℟. Quando contrariatur charitati, sic, ut laudare peccatum mortale, vel ratione intentionis notabiliter nocendi, vel quando est occasio damni notabilis etiam si sit præter intentionem, si sciebat, etc.

QUÆSTIO CXVI.

De litigio.

Art. 1. An litigium opponatur virtuti affabilitatis. ℟. Litigium fit verbis cum verbis alterius contradicit: et si contradicit propter defectum amoris, est discordia, quæ est contraria charitati; si ut contristet personam, tunc opponitur affabilitati, ad quam delectabiliter cum aliis convivere pertinet.

* Contentio pertinet ad discordiam, litigium ad animum contristandi; et licet aliquando sit ex ira, non tamen opponitur mansuetudini, quia non attenditur causa in oppositione.

Art. 2. An litigium sit gravius peccatum quam adulatio. ℟. Secundum speciem sic, quia est magis contra affabilitatem, licet ex circumstantia secus.

* Licet adulatio, quia est cum dolo, sit turpior, et de ea magis verecundetur homo propter turpitudinem, tamen non est gravior.

QUÆSTIO CXVII.

De liberalitate.

Art. 1. *An liberalitas sit virtus.* ℟. Sic, quia bene uti his, quibus male uti possumus, est virtus.

Art. 2. *An liberalitas sit circa pecunias.* ℟. Proprie, sic, et nomine pecuniæ sunt omnia quæ æstimantur pecunia.

Art. 3. *An uti pecunia sit actus liberalitatis.* ℟. Sic, quia sunt objectum ejus, et uti ad se, et ad alios.

Art. 4. *An ad liberalitatem maxime pertineat dare.* ℟. Sic magis, quam pro se expentendo vel conservando, et majoris prudentiæ est ultiliter pecuniam expendere, quam utiliter conservare.

Art. 5. *An liberalitas sit pars justitiæ.* ℟. Non est ejus species, sed habet convenientiam cum ea in debito morali et decentia.

Art. 6. *An liberalitas sit maxima virtutum.* ℟. Non, quia aliæ sunt circa meliora bona, ut temperantia, justitia.

QUÆSTIO CXVIII.

De vitiis liberalitati oppositis.

Art. 1. *An avaritia sit peccatum.* ℟. Sic, quia excedit modum virtutis in acquirendo et retinendo in exteriori contra proximum in affectu contra Deum. Item, licet senex ob defectum naturæ avidius quærat exteriora subsidia, sed si excedit mensuram rationis, peccat.

Art. 2. *An avaritia sit speciale peccatum.* ℟. Sic, et est immoderatus amor habendi possessiones ab objecto.

Art. 3. *An avaritia opponatur liberalitati.* ℟. Sic, in debito morali, sed in objecto legali opponitur justitiæ.

Art. 4. *An avaritia sit peccatum mortale.* ℟. Ut opponitur justitiæ est mortale ex genere suo, nisi imperfectio actus excuset: sed ut opponitur liberalitati, si præfertur charitati, est peccatum mortale; si non præfertur est veniale.

Art. 5. *An avaritia sit maximum peccatum.* ℟. Non, quia non corrumpit maximum bonum, ut contra Deum et personam proximi.

Art. 6. *An avaritia sit peccatum speciale.* ℟. Sic, quia perficitur in delectatione speciali, id est, considerando se divitem, etc.

Art. 7. *An avaritia sit vitium capitale.* ℟. Sic, a quo alia oriuntur, et sic ratione finis, quia omnia obediunt pecuniis.

Art. 8. *An filiæ avaritiæ sint, proditio, fraus fallacia, periurium, inquietudo, violentia, obduratio.* ℟. Sic, ex s. Gregorio lib. 31. Moral. cap. 31. qui has avarittæ filias numerat.

QUÆSTIO CIXX.

De prodigalitate.

Art. 1. *An prodigalitas opponatur avaritiæ.* ℟. Sic secundum abundantiam et defectum circa possessiones ex animi inordinatione.

Art. 2. *An prodigalitas sit peccatum.* ℟. Sic, quia corrumpit bonum seu medium virtutis, et stat in modo, unde qui omnia dat proximo propter Christum non est prodigus, sed perfecte liberalis.

Art. 3. *An prodigalitas sit majus peccatum, quam avaritia.* ℟. Non, quia minus distat a liberalitate, ad quam facile reducitur, et quia cum senectute sanatur cui est contraria, vel cum pervenerit ad egestatem.

QUÆSTIO CXX.

De epicheia seu æquitate.

Art. 1. *An epicheia sit virtus.* ℟. Cum in multis casibus sit consideranda mens legislatoris, ut non obliget datur æquitas.

* Vitium est sequi verba legis, quando non oportet, relinquendo mentem, non tamen licet judicare de

lege an sit justa. Interpretatio principis requiritur in dubiis, non in manifestis, sed executio.

Art. 2. *An epicheia sit pars justitiæ.* ℟. Sic subjective, et prædicatur de epicheia essentialiter, imo est melior justitia legali, sed non omni justitia.

QUÆSTIO CXXI.

De pietate.

Art. 1. *An pietas sit donum.* ℟. Illa qua per instinctum Spiritus Sancti exhibetur cultus Deo, ut Patri, est donum Spiritus Sancti. Donum est quædam habitualis animæ dispositio, qua est prompte mobilis a Spiritu Sancto.

* Quando exhibetur patri carnali est virtus non donum. Item religio est potior pietate ut est virtus, sed pietas, ut donum, est potior religione. Item pietas ut donum non solum exhibet cultum Deo, sed etiam omnibus hominibus etiam propter Deum, unde honorat sanctos, non contradicit scripturæ, et subvenit miseris in via.

Art. 2. *An dono pietatis respondeat secunda beatitudo, scilicet, beati mites.* ℟. Ratione ordinis secundum Augustinum sic, sed ratione objectorum, non; sed magis quarta et tertia beatitudo quam secunda.

QUÆSTIO CXXII.

De præceptis justitiæ.

Art. 1. *An præcepla decalogi sint præcepta justitiæ.* ℟. Sic, quia sunt ad alterum, ut justitia, et tria prima sunt de actibus religionis, quæ est potissima pars justitiæ, quartum de actibus pietatis, quæ est secunda; reliqua sunt de actibus justitiæ convenienter dictæ inter æquales.

Art. 2. *An primum præceptum decalogi convenienter tradatur.* ℟. Sic, quia per illud homo ordinatur in Deum tanquam ultimum finem, tollendo falsos Deos.

Art. 3. *An secundum præceptum decalogi convenienter tradatur.* ℟. Sic, quia tollit impedimentum veræ religionis, id est irreverentiam erga Deum.

* Literalis expositio hujus præcepti est ne jures pro re quæ non est, aliæ sunt mysticæ; vel inordinata assumptio divini nominis, id est quodcunque nomen Dei stat pro re significata.

Art. 4. *An tertium præceptum decalogi, id est, Sabbata sanctifices, convenienter tradatur.* ℟. Sic, quia remotis impedimentis veræ religionis per primum et secundum, ponitur in tertio cultus religionis exterior per signum sensibile, nam ad cultum interiorem, id est orationem, devotionem magis homo inducitur instinctu Spiritus Sancti.

* Hoc præceptum partim est morale, id est, ut homo det aliquod tempus ad vacandum divinis, partim ceremoniale, id est datur in signum creationis mundi, sed hic ponitur ut morale. Item, finis hujus præcepti est ut homo vacet rebus divinis, et cessatio ab opere servili: opus servile dicitur a servitute, qua homo servit peccato, vel ut servus alteri homini corporaliter servit, et utrumque prohibetur: non servitus Dei, quæ potest esse latria. Item exercitium actus spiritualis non prohibetur in Sabbato, ut docere verbo vel scripto. Item opera, quæ sunt communia servis et liberis, non sunt servilia. Item, non prohibentur opera necessaria sibi vel proximo ad salutem corporis, vel ad damnum vitandum, ut sanare, pugnare, ovem errantem reducere. Item Dominica stat pro Sabbato ex constitutione Ecclesiæ, et consuetudine populi Christi.

Art. 3. *An convenienter tradatur quartum præceptum: honora parentes.* ℟. Sic, quia post Deum debemus parentibus, qui sunt particulare principium nostri esse, sicut Deus est universale. Item, sub hoc præcepto etiam intelligitur reddere debitum cuique personæ. Item, sub honore parentum intelligitur sustentatio, et quodcumque aliud.

Art. 6. *An alia sex præcepta decalogi convenienter tra-*

dantur. ℟. Sic, ut indifferenter omnibus detur debitum.

* Quando prohibetur concupiscentia, non intelligitur primus motus sensualitatis, qui consistit intra limites sensualitatis, sed directe prohibetur consensus voluntatis, qui est in opere vel delectatione.

QUÆSTIO CXXIII.

De fortitudine.

Art. 1. *An fortitudo sit virtus.* ℟. Sic, quia facit hominem bonum, et opus ejus secundum rationem, ne mens deterreatur ab opere bono propter aliquod difficile.

* Licet aliqui habeant actus fortitudinis sine fortitudine; quod accidit vel ex ignorantia, vel ex impulsu passionis.

Art. 2. *An fortitudo sit virtus specialis.* ℟. Ut dicit firmitatem animi in sustinendis et repellendis his, in quibus difficile est habere firmitatem, est specialis virtus: si ut dicit tantum quandam animi firmitatem, est virtus generalis, vel conditio cujuslibet virtutis.

Art. 3. *An fortitudo sit circa timores, et audacias.* ℟. Sic, quasi illos cohibeat, has moderetur.

Art. 4. *An fortitudo sit solum circa pericula mortis.* ℟. Sic, quia mors est maxime terribile inter corporalia.

Art. 5. *An fortitudo proprie consistat circa pericula mortis, quæ sunt in bello.* ℟. Sic in bello justo, quia propter bonum, etiam est fortis qui subit pericula mortis propter virtutem, ut qui cum pericula vitæ inservit amico infirmo.

* Martyrum fortitudo, quia est propter summum bonum maxime commendatur, et est fortitudo belli. Item, licet propter pacem Reipublicæ.

Art. 6. *An sustinere sit actus principalis fortitudinis.* ℟. Sic, id est, immobiliter stare in periculis magis quam aggredi.

* Difficilius est sustinere quam aggredi, quia habet et sentit pericula præsentia, et diuturnius.

Art. 7. *An fortis operetur propter bonum proprii habitus.* ℟. Sic, quia quodlibet agens intendit imprimere vim suæ virtutis in aliud, ut ignis; finis remotus fortitudinis est beatitudo, vel Deus.

Art. 8. *An fertis delectetur in suo actu.* ℟. Ex una parte sic secundum apprehensionem de actu virtutis, et de fine suo; ex altera parte tristatur cum considerat amissionem vitæ.

Art. 9. *An fortitudo maxime consistat in repentinis.* ℟. Quantum ad electionem actus fortis non, quia fortis eligit præmeditari pericula, ut facilius resistat; quantum ad manifestationem habitus virtuosi sic: nam habitus agit per modum naturæ, et in repentinis apparet confirmatus.

Art. 10. *An fortis utatur ira in suo actu.* ℟. Moderata sic, id est, pro suo arbitrio, et ratione.

Art. 11. *An fortitudo sit virtus cardinalis.* ℟. Sic, quia habet id, quod pertinet communiter ad tales virtutes, id est, firmiter operari, et est de his quæ maxime, et frequenter occurrunt in vita humana.

Art. 12. *An fortitudo præcellat inter omnes alias virtutes.* ℟. Prima est Prudentia, secunda Justitia, tertia Fortitudo, quarta Temperantia.

QUÆSTIO CXXIV.

De martyrio.

Art. 1. *An martyrium sit actus virtutis.* ℟. Sic, quia ei debetur præmium beatitudinis, et per illud statur in veritate, et justitia.

* Innocentes per Dei gratiam sunt assecuti gloriam martyrii: et effusio sanguinis propter Christum, est baptismus. Item ex divina dispositione aliqui Martyres se morti tradiderunt, sed nemo debet se martyrio ingerere, sed sat est ut sit paratus.

Art. 2. *An martyrium sit actus fortitudinis.* ℟. Sic, quia ibi homo in certamine particolari confirmatur in bono virtutis contra imminentia pericula mortis, et est ad

fidem, ut ad finem: elicitur a fortitudine, et imperatur a charitate.

Art. 3. *An martyrium sit actus maximæ perfectionis.* ℟. Ut comparatur ad virtutem elicientem, id est fortitudinem, non; si ad principium motivum, id est charitatem, sic, et est quasi signum maximæ charitatis.

* Non est contra perfectionem si in aliquo casu actus perfectionis cadat sub necessitate præcepti. Item martyrium est præstantius obedientia.

Art. 4. *An mors sit de ratione martyrii.* ℟. Sic, quia ut testis pro invisibilibus reliquit omnia, et vitam.

* Beata Virgo dicitur martyr per quandam similitudinem. Item, propter Deum integritatem carnis amittere non habet rationem martyrii, sed apud Deum, qui corda videt computatur in præmium, ut beata Lucia dixit. Item carcer, exilium, etc. si causant mortem, causant martyrium.

Art. 5. *An sola fides causa sit martyrii.* ℟. Non sola fides, sed actus virtutum ut justitiæ relati ad Deum sunt causa martyrii. Ut Joan. Baptista pro reprehensione adulterii, fuit martyr, id est, pro veritate.

QUÆSTIO CXXV.

De timore.

Art. 1. *An timor sit peccatum.* ℟. Inordinatus, qui non subest rectæ rationi sic, quando est ordinatus, non.

Art. 2. *An peccatum timoris opponatur fortitudini.* ℟. Proprius sic, communis non, quia est ex amore ordinato sui.

Art. 3. *An timor sit peccatum mortale.* ℟. Secundum quod est inordinatus, quia si cum consensu rationis, et contra præceptum, est mortale: si est in solo appetitu sensitive sine consensu voluntatis, aliquando est veniale. Item, si bonum, non est sub præcepto; sed de perfectione.

Art. 4. *An timor excuset a peccato.* ℟. Aliquando sic, ut si pro malo quod debet vitare, ut si dat latroni

aliquid: secus si sunt minus vitanda, ut qui peccat ad vitanda mala corporis, sed minuitur peccatum, quia minus voluntarium.

QUÆSTIO CXXVI.

De vitio intimiditatis.

Art. 1. *An intimiditas sit peccatum.* ℟. Si non timet, quæ debet ordinate timere peccat, quia naturaliter debet amare vitam; et velle esse impavidum, est vitiosum, sive causetur defectu amoris, vel elatione animi, vel stoliditate vincibili.

Art. 2. *An esse impavidum opponatur fortitudini.* ℟. Sic per defectum timoris, sicut timiditas per excessum, quia fortis debet moderate timere quod et quando oportet, et secundum rationem. Item, potest esse a multis causis.

QUÆSTIO CXXVII.

De audacia.

Art. 1. *An audacia sit peccatum.* ℟. Sic, quia est passio carens moderatione rationis, sed si est moderata a ratione, non est peccatum, sed virtus fortitudinis. Item quando virtus est innominata vocatur nomine passionis, ut spes.

Art. 2. *An audacia opponatur foatitudini.* ℟. Ut est vitium, sic, per excessum; et oritur ex superbia.

QUÆSTIO CXXVIII.

De partibus fortitudinis.

Art. 1. *An partes fortitudinis convenienter numerentur.* ℟. Sic, id est, magnificentia, fiducia, patientia et perseverantia.

QUÆSTIO CXXIX.

De magnanimitate.

Art. 1. *An magnanimitas sit circa honores.* ℞. Sic, quia habitus virtutis pensatur ex actu, sed actus magnanimitatis est in optimo usu rei magnæ, qui est honor qui debetur Deo, et optimis, et habet rationem magni et ardui.

* Qui contemnit honores, ita ut pro eis adipiscendis nil inconveniens faciat, est laudabilis, sed si contemnit, ita ut non curet facere ea, quæ sunt digna honore, est culpabilis, et contra hoc est magnanimitas.

Atr. 2. *An magnanimitas de sui ratione habeat, ut sit circa magnum honorem.* ℞. Proprie sic, sed est etiam circa parvos et mediocres, et est innominata virtus, et dicitur philotimia. Item magnanimus non extollitur magnis honoribus, quia eos non reputat supra se, et dehonorationibus non frangitur, sed eas contemnit, quia reputat sibi indigne efferri.

Art. 3. *An magnanimitas sit virtus.* ℞. Quæ modum rationis ponit circa magnos honores, est virtus.

* Actus magnanimitatis non competit omni virtuoso. Item, magnanimus habet motum tardum, quia intendit solum ad magna, quæ pauca sunt, et indigent magna attentione, habet etiam vocem gravem, et locutionem stabilem, quia non loquitur, nisi de magnis. Item, quomodo differat humilitas a magnanimitate (vide ibi.)

Art. 4. *An magnanimitas sit specialis virtus.* ℞. Sic, quia ponit modum circa honorem quod est speciale bonum, et ratione hujus respicit omnes virtutes, quia honor est præmium cujuslibet virtutis.

Art. 5. *An magnanimitas sit pars fortitudinis.* ℞. Sic, ut secnndaria est annexa principali, quia firmat animum circa aliquod magnum, sed deficit, quia fortitudo est circa pericula mortis.

Art. 6. *An fiducia pertineat ad magnanimitatem.* ℟. Sic, quia est concipere spem alicujus rei ex aliquo considerato, vel in aliis, vel in se ipso: sed magnanimitas est circa spem alicujus ardui. Item fiducia dicit modum spei, et non virtutem.

Art. 7. *An securitas pertineat ad magnanimitatem.* ℟. Sic, quia non succumbit alicui rei, sed est sine timore.

* Non quælibet securitas est laudabilis, sed illa, quæ ponit curam prout debet, et in quibus timere non oportet.

Art. 8. *An bona fortunæ conferant ad magnanimitatem.* ℟. Sic, quia populus honorat divitem, et quia sunt instrumenta virtutum. Item magnanimus contemnit ea, quæ non reputat magna bona, non quod non reputet ea utilia ad opus virtutis exequendum: unde non extollitur in his si adsint, nec in eorum amissione deiicitur.

QUÆSTIO CXXX.

De præsumptione.

Art. 1. *An præsumptio sit peccatum.* ℟. Sic, quia homo per eam facit cotra ordinem communiter in naturalibus inventum, et quia homo nititur in id, quod excedit suam facultatem.

* Est præsumptio, quando qui non in virtute profecit, tentat ea, quæ sunt perfectæ virtutis: sed si ad hoc tentet nt proficiat, non est vitiosum. Item, non est, si homo se tradat ad divina, quia potest conjungi divinis per intellectum et voluntatem cum Dei auxilio.

Art. 2. *An præsumptio opponatur in magnanimitati per excessum.* ℟. Sic, id est, ultra suam facultatem.

* Quando quis supra vires tentat, id ad quod tendit non semper est magnum simpliciter, sed apparet secundum opinionem stultorum, ut indui pretiosis vestibus, despicere, et injuriari aliis, et hæc præsumptio in rei veritate deficit a magnanimo. Item præsum-

ptio, quæ aliquo modico excedit vires, non opponitur magnanimitati, sed virtuti, quæ est circa mediocres honores.

QUÆSTIO CXXXI.

De ambitione.

Art. 1. *An ambitio sit peccatum.* ℟. Sic, quia dicit inordinatum appetitum honoris, et est vel quando quis appetit testimonium excellentiæ, quam non habet, vel cum honorem non refert in Deum, vel in utilitatem aliorum, sed in ipso quiescit.

* Honor est bonum, sed appetitus boni, si non regulatur secundum rationem, est vitiosus, ut ambitio. Item honor est præmium virtutis; non quoad virtuosum, qui illum appetit, sed quoad alios, qui illum tribuunt. Item appetitus honoris ordinatus provocat ad bonum, inordinatus est causa mali. Item, qui propter honorem tantum agunt, non sunt virtuosi.

Art. 2. *An ambitio opponatur magnanimitati per excessum.* ℟. Sic, quia illa inordinate, hæc ordinate vult honorem.

QUÆSTIO CXXXII.

De inani gloria.

Art. 1. *An appetitus gloriæ sit peccatum.* ℟. De se non, id est manifestare aliquid, vel corporale, vel spirituale, quod apud multos homines sit decorum cum approbatione: et lato vocabulo gloria dicitur, etiam si sit apud paucos, vel semetipsum; sed appetitus inanis, vel vanæ gloriæ, est peccatum, ut quando quæritur de eo, quod non est, vel non est gloria dignum, vel ex parte ejus, apud quem gloria quæritur, id est, si is non est firmi judicii: vel ex parte appetentis, id est, si non est in debitum finem, scilicet ad honorem Dei, et proximi utilitatem.

* Sicut Deus non quærit gloriam suam propter se, sed propter nos, sic et homo potest propter alios appetere gloriam suam, unde non est expetendum cognosci, nisi pro Dei gloria et proximi utilitate, ideo habenda est cura de bono nomine.

Art. 2. *An inanis gloria opponatur magnanimitati.* ℟. Sic, quia immoderate utitur gloria, et licet secundum æstimationem opponatur per excessum, quia gloriam quam appetit putat aliquid magnum, tamen revera deficit a magnanimo, qui illam talem non putat.

Art. 3. *An inanis gloria sit peccatum mortale.* ℟. Sic, quando contrariatur charitati erga Deum, ut ratione materiæ v. g. irreverentiæ cum falso, ut cum dicit ego sum Deus, vel si Deo præfert bonum temporale de quo gloriatur: vel testimonium hominum illi Dei: vel ex parte gloriantis, ut cum ponit ultimum finem in gloriam: vel peccat contra Deum pro gloria, secus vana gloria est peccatum veniale, si non est contra charitatem, et sic habet locum in servis Christi.

Art. 4. *An inanis gloria sit peccatum mortale.* ℟. Sic, quia propter eam multa vitia oriuntur, et superbia est mater omnium vitiorum.

Art. 5. *An convenienter dicantur filiæ inanis gloriæ inobedientia, iactantia, hypocrisis, continentio, pertinacia, discordia et novitatum præsumptio.* ℟. Sic, quia sunt ordinatæ ad finem inanis gloriæ, quæ est manifestatio propriæ excellentiæ.

QUÆSTIO CXXXIII.

De Pusillanimitate.

Art. 1. *An pusillanimitas sit peccatum.* ℟. Sic, quia deficit dum recusat tendere in id, quod est consentaneum suæ potentiæ, sicut præsumptio est peccatum.

* Pusillanimis dicitur non esse malus, qui nulli nocet, nisi per accidens, quia non facit quæ prosunt, sed peccat, quia non repugnat virtuosum posse leviter peccare. Item pusillanimitas potest nasci ex su-

perbia, dum quis nititur proprio sensu, quo se reputat insufficientem ad ea, ad quæ habet sufficientiam. Item, factus ex Dei gratia dignum ad aliquod munus, si considerans suæ infirmitatis insufficientiam recusat non erit pusillanimis, ut fecit Moyses et Hierem.

Art. 2. *An pusillanimitas opponatur magnanimitati.* ℟. Sic secundum magnitudinem et parvitatem animi.

* Pusillanimitas secundum propriam speciem cum retrahat a bonis, quod est pessimum, est gravius peccatum, quam præsumptio, sed præsumptio dicitur nequissima ratione superbiæ, a qua procedit.

QUÆSTIO CXXXIV.

De magnificentia.

Art. 1. *An magnificentia sit virtus.* ℟. Sic, quia est participatio virtutis divinæ.

* Non omnis liberalis est magnificus quantum ad actum, quia non dat magna, sed quantum ad habitum magnificentiæ, vel actu in proxima dispositione. Item magnificus principaliter non intendit facere sumptus circa suam gloriam, quia hæc non est magna.

Art. 2. *An magnificentia sit specialis virtus.* ℟. Si transit in exteriorem materiam magnam, sic, secus est generalis virtus.

Art. 3. *An materia magnificentiæ sint sumptus magni.* ℟. Sic ad opus magnum.

* Liberalitas respicit communiter usum pecuniæ, sed magnificentia usum pecuniæ, et sic differunt ratione. Item actus principalis virtutis est interior electio, et potest esse sine exteriori fortuna, et sic pauper potest esse magnificus.

Art. 4. *An magnificentia sit pars fortitudinis.* ℟. Sic prout adjungitur ei, ul secundaria principali, cum qua convenit ut tendit in arduum, et sic videtur esse in irascibili, ut est fortitudo: sed deficit a fortitudine, quia arduum in quod tendit fortitudo, habet difficultatem propter periculum personæ, magnificentia vero propter dispendium rerum quod est minus

QUÆSTIO CXXXV.

De parvificentia.

Art. 1. *An parvificentia sit vitium.* ℟. Sic, quia deficit a proportione, quæ debet esse secundum rationem inter sumptus et opus, id est in opere magno intendit parvifacere, et deficit a regula rationis, et sic habet rationem vitii, et convenit cum avaritia.

Art. 2. *An parvificentiæ opponatur aliquid vitium.* ℟. Sic, id est consumptio quando excedit proportionem expensarum, id est si plus expendit, quam opus requirat.
* Magnificentia facit magnum opus, sed non excedit in sumptu proportionem operis.

QUÆSTIO CXXXVI.

De patientia.

Art. 1. *An patientia sit virtus.* ℟. Sic, quia conservat bonum rationis contra tristitiam quæ potest impedire, et sic est virtus, qua mala æquo animo toleramus, ut perveniamus ad fruitionem bonorum in patria.
* Qui mala sustinet ut mala faciat, nec miranda, vel laudanda patientia quæ nulla est, sed duritia.

Art 2. *An patientia sit potissima virtutum.* ℟. Non, quia aliæ virtutes directæ sunt constitutivæ boni, quod facit hominem bonum, sed patientia est tantum impeditiva eorum, quæ abducunt a bono, et dicitur habere opus perfectum in adversis tolerandis.

Art. 3. *An patientia possit haberi sine gratia.* ℟. Sine auxilio gratiæ non, quia naturaliter homo non elegit pati malum, nisi propter finem, seu bonum magis volitum et amatum, quam illud, cujus privatio causat dolorem quem patienter tolerat, et hoc pertinet ad charitatem, quæ diligit Deum suprà omnia: ergo cum patientia causetur a charitate non est sine gratia.
* Tolerare mala propter sanitatem corporis est ex

amore naturali quo quis amat suam carnem, de quo non loquimur, etc.

Art. 4. *An patientia sit pars fortitudinis.* ℟. Sic, ut virtus secundaria adjuncta principali quæ est circa mortem.

* In injuriis propriis esse patientem, est laudabile, sed in injuriis Dei esse patientem, est nimis impium.

Art. 5. *An patientia sit idem quod longanimitas.* ℟. Potest convenire cum ea, quia utraque sustinet aliqua mala propter bonum: et cum sit bonum speratum, causat tristitiam, quia spes, quæ differtur, aggravat animum; sed magis convenit cum magnanimitate longanimitas, quia quod longe distat, est magnum quid, non sic eum patientia.

QUÆSTIO CXXXVII.

De perseverantia.

Art. 1. *An perseverantia sit virtus.* ℟. Sic, et sustinet diuturnitatem in operibus virtuosis prout necesse est, et difficilibus.

* Persistere in bono, quod alicui sit minus difficile potest esse ex perfecta virtute, quæ attenditur magis secundum rationem boni, quam difficilis. Item spectat ad perseverantiam, quod aliquis perseveret usque ad finem actus virtuosi, et non usque ad finem actus vitæ, nisi quoad actum consummatum.

Art. 2. *An perseverantia sit pars fortitudinis.* ℟. Adiungitur fortitudini, ut virtus secundaria principali, quia fortitudo cum firmet in his, in quibus est difficillimum firmiter persistere, est principalis virtus, et huic annectitur omnis virtus sustinens aliquid difficile, ut in diuturnitate operis.

Art. 3. *An constantia pertineat ad perseverantiam.* ℟. Sic, quia conveniunt in fine, sed differunt, quia hæc facit persistere in bono contra difficultatem natam ex diuturnitate actus, illa contra difficultatem natam ex quibuscumque aliis exterioribus impedimentis.

Art. 4. *An perseverantia indigeat auxilio gratiæ.* ℟. Accepta pro habitu, ut est virtus, indiget dono habitualis gratiæ, ut cæteræ virtutes infusæ, si pro actu perseverantiæ durante usque ad mortem, indiget non solum habituali gratia, sed auxilio Dei gratuito conservante hominem in bono usque ad finem vitæ, et sic est donum Dei, nec sufficit liberum arbitrium.

* Primo homini fuit datum, non ut perseveraret, sed ut perseverare posset, sed prædestinatis per gratiam Christi non solum datur ut perseverare possint, sed ut perseverent.

QUÆSTIO CXXXVIII.

De vitiis oppositis perseverantiæ.

Art. 1. *An mollities opponatur perseverantiæ.* ℟. Sic, quia molle dicitur quod facile cedit tangenti, et sic quod aliquis de facili recedit a bono propter difficilia, quæ sustinere non potest, hæc mollities est contra perseverantiam. Non tamen dicitur aliquis mollis, si cedat graviter impellentibus.

* Aliqui sunt molles consuetudine voluptatum, a quibus difficile abstinent. Alii a qualitate complexionis, ob quam sunt animo inconstanti, ut mulieres, et hi dicuntur muliebria pati, quasi muliebres effecti.

Art. 2. *An pertinacia opponatur perseverantiæ.* ℟. Sic, ut superstitio religioni, et pertinax est imprudenter tenax, quasi omnia tenens, vel est, qui perseverat in propria sententia plusquam oportet; sicut mollis minus quam oportet; et perseverans secundum quod oportet.

QUÆSTIO CXXXIX.

De dono fortitudinis.

Art. 1. *An fortitudo sit donum.* ℟. Ut dicit firmitatem animi in bonis faciendis, et malis perferendis, præsertim arduis, non est donum, sed specialis virtus, quam homo secundum proprium, et connaturalem sibi modum potest habere; sed fortitudo, qua homo pervenit ad finem inchoati operis, et evadit quæcumque pericula est donum Spiritus Sancti, et excedit naturam humanam.

* Actus fortitudinis in patria est perfrui plena securitate a laboribus et malis, unde non est idem cum eo, qui est in via.

Ar. 2. *An quarta beatitudo, id est beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, respondeat dono fortitudinis.* ℟. Sic, quia valde arduum est quod quis non solum faciat opera virtuosa, id est justitiæ, sed quod faciat cum insatiabili quodam desiderio, quod dicitur fames et sitis justitiæ, et hic justitia sumitur in genere pro omni actu virtutis et charitatis.

QUÆSTIO CXL.

De præceptis fortitudinis.

Art. 1. *An convenienter in lege divina præcepta fortitudinis tradantur.* ℟. Sic, sicut et omnia præcepta legis Dei, quia sunt secundum finem, quem Deus intendit in lege, qui est ut homo Deo hæreat, et sic ordinant mentem hominis in Deum, ut Nolite timere eos, qui qui occidunt corpus.

Art. 2. *An convenienter tradantur præcepta Dei de partibus fortitudinis.* ℟. Sic, quia homo ad recte vivendum non solum indiget virtutibus principalibus, sed etiam secundariis adjunctis, ut patientia, et perseverantia.

QUÆSTIO CXLI.

De temperantia.

Art. 1. *An temperantia sit virtus.* ℟. Sic, quia inclinat hominem ad id, quod est secundum rationem, id est, moderationem, quæ virtus non retrahit hominem a delectationibus, quæ sunt secundum rationem, sed ab his, quæ sunt contra illam.

* Perfecta virtus temperantiæ non est sine prudentia, et sic vitiosi non habent temperantiam virtutem, sed operantur ejus actus ex inclinatione naturali. Item, temperantiæ respondet donum timoris, quo aliquis refrænatur a delectationibus carnis.

Art. 2. *An temperantia sit specialis virtus.* ℟. Si sumatur in genere pro quacumque temperie, est generalis virtus; si ut refrænat appetitum ab his, quæ maxime alliciunt homines, est virtus specialis. Item temperantia, etiam in communi differt a fortitudine, quia illa retrahit appetitum ab his, quæ contra rationem alliciunt, hæc impellit ad sustinenda, vel aggredienda ea propter quæ homo refugit bonum rationis.

* Tranquillitas animæ licet conveniat omnibus virtutibus, tamen per excellentiam convenit temperantiæ, quia ejus objecta maxime quietant animum. Item, pulchritudo excellenter convenit temperantiæ; quia in ea est moderata, et conveniens proportio in qua consistit ratio pulchritudinis, tum etiam quia præcipue tollit turpitudinem.

Art. 3. *An temperantia sit solum circa concupiscentias, et delectationes.* ℟. Sic, et circa tristitiam, quæ nascitur ex absentia illarum.

* Concupiscentia dicit impetum appetitus in delectabile, et frænatur temperantia, sic timor retractat a malis, qui firmatur a fortitudine.

Art. 4. *An temperantia sit solum circa concupiscentias, et delectationes tactus.* ℟. Maxime sic, qua delectationes ciborum, et venereorum sunt maximæ, et maxime

consequuntur operationes naturales, quibus conservatur natura individui, et speciei, sed hæc consequuntur sensum tactus, et secundario circa alias.

Art. 5. *An circa proprias delectationes gustus sit temperantia.* ℟. Principaliter est circa delectationes tactus, secundario circa alios sensus, et magis circa gustum, qui est propinquior tactui, et sic secundario circa pulchritudinem, et ornatum fœminæ, circa saporem in cibis, odorem, etc. Item, delitiæ principaliter consistunt in substantia alimenti, secundario in exquisito sapore, et præparatione ciborum.

Art. 6. *An regula temperantiæ sit sumenda secundum necessitatem præsentis vitæ.* ℟. Sic, sicut et regula delectabilium, id est, pro necessitate vitæ, ut pro fine secundum rectam rationem.

* Alius est finis operantis, alius operis, ut finis temperantiæ est beatitudo, sed rei qua utitur est necessitas vitæ. Item temperantia etiam est circa res non solum necessarias, sed etiam utiles, et his utitur pro loco, et tempore moderate. Item, circa res exteriores, ut divitias, officia, honestatem, etc.

Art. 7. *An temperantia sit virtus principalis, seu cardinalis.* ℟. Sic, quia moderatio præcipue est laudabilis in delectationibus tactus, quæ sunt nobis magis naturales, et eorum objecta sunt necessaria vitæ præsenti, et circa has est temperantia.

Art. 8. *An temperantia sit maxima virtutum.* ℟. Non, quia excellentior est justitia, et fortitudo, quæ aliis sunt magis utiles, et pertinent ad bonum multitudinis. Item, prudentia, et virtutes theologicæ sunt potiores justitia, et fortitudine. Item virtus magis attenditur secundum rationem boni in quo excedit justitia, quam secundum rationem difficilis, in quo excedit temperantia.

QUÆSTIO CXLII.

De vitiis, quae sunt circa temperantiam.

t. 1. *An insensibilitas sit vitium.* ℟. Sic contra temerantiam, et contrariatur ordini naturali, quia naıra vult, ut homo delectetur in necessariis operatioibus pro salute humana, et conservatione individui, t speciei, quas si homo refugeret relinquendo necesaria, est insensibilitas, et peccat, sed abstinere ab ıis delectationibus, quandoque est laudabile, vel neessarium ob aliquem finem, et ob sanitatem animæ, 'el corporis, et ad executionem alicujus officii.

rt. 2. *An intemperantia sit puerile peccatum.* ℟. Sic, ıon quod conveniat puero, sed per similitudinem, ןuia non est peccatum superfluæ concupiscentiæ, quæ ıssimilatur puero, qui non attendit ordinem rationis, ɩic nec concupiscentia; et crescit, nisi corrigatur, et ɩi coërcetur, reducitur ad honestum.

rt. 3. *An timiditas sit magis vitium, quam intemperantia.* ℟. Non, quia hæc habet magis de voluntario.

ırt. 4. *An peccatum intemperantiæ sit maxime exprobabile.* ℟. Sic, quia maxime repugnat excellentiæ, et honori hominis, cum sit circa delectationes communes nobis, et brutis, et in ea minus apparet de lumine rationis.

QUÆSTIO CXLIII.

De partibus temperantiae in generali.

rt. 1. *An Tullius convenienter assignet partes temperantiæ continentiam, clementiam, modestiam.* ℟. Hæc habet partes integrales, subjectivas, et potentiales. Integrales sunt conditiones necessariæ ad actum ipsius, et sunt verecundia, et honestas. Subjectivæ sunt species

ipsius secundum diversitatem tactus, ut quæ ordina tur ad nutrimentum, et ad generationem, ut abı nentia in cibo, sobrietas in potu, castitas in ac concubitus, pudicitia in osculis, tactu, amplexu. It potentiales, quæ servant modum principalis virtul ut continentia animi, spei, audaciæ, iræ, est mansı tudo, humilitas, vel in exteriori est modestia.

QUÆSTIO CXLIV.

De partibus temperantiae in speciali.

Art. 1. *An verecundia sit virtus.* ℟. Proprie non, qı est timor de turpi actu, sed qui est perfectus secu dum habitum virtutis non facit aliquid unde time verecundari ob opprobrium, etiam si verecundia bonum, sed repugnat perfectioni. Item, aliquando vi tus dicitur omne quod est bonum, et laudabile actibus humanis, et sic verecundia est virtus, qu est laudabilis passio, sed non est habitus electivu et pertinet potius ad temperantiam ratione motiv quod est turpe, non secundum speciem passioni quæ est timor; et non omne, cui directe opponitı vitium est virtus, sed est bonum, ut verecundia.

Art. 2. *An verecundia sit de turpi actu.* ℟. Principalit respicit vituperium, quod est turpitudo quædam pc nalis ab alio illata, et dicit rationem mali, ut hon rationem boni, sed ex consequentiis respicit turpitı dinem vitiosam.

* Verecundari de opprobriis illatis ob virtutem, e imperfectio virtutis. Item, vituperium licet propri debeatur culpæ soli, tamen ex opinione hominuı respicit quemlibet defectum, ut est servitus, ign bilitas.

Art. 3. *An homo magis verecundetur a personis mag conjunctis.* ℟. Ab his maxime, quorum testimoniuı reputatur majus; præcipue quando adest culpa i defectu, et sic verecundatur a personis virtuosis, (

sapientibus, quorum judicium reputatur majus propter certitudinem judicii; unde a pueris non verecundatur. Item, ab his qui obesse, et prodesse possunt propter utilitatem, vel damnum. Item, a conjunctis magis, quia facta nostra magis considerant, et cum his semper versamur, et sic est perpetuum nocumentum, sic a propalantibus propter infamiam. Item ab his, apud quos sumus in bona opinione, vel a quibus aliquid petimus.

Art. 4. An in virtuosis hominibus possit esse verecundia. ℟. Non, sicut nec in senibus quia non apprehendunt eam, ut possibilem sibi, vel quasi non facile vitabilem; sunt tamen dispositi, quod si in eis esse aliquid turpe, verecundarentur; sic nec homines peccatores, qui gloriantur de peccatis, quia ea, quæ sunt erubescibilia, non apprehendunt, ut turpia.

* Defectus verecundiæ est in pessimis, et in optimis viris ob diversas causas, sed est etiam in illis, qui participant de utroque.

QUÆSTIO CXLV.

De honestate.

Art. 1. An honestum sit idem cum virtute. ℟. Sic, quia est quasi honoris status, qui honor debetur virtuti, et virtus in se habet aliquam rationem bonitatis, et hoc sufficit ad rationem honesti, etiam si nil boni causaretur.

Art. 2. An honestum sit idem quod decorum. ℟. Sic cum decoro spirituali, et est quando conversatio, seu actio hominis est bona, et proportionata secundum spiritualem claritatem rationis, et hæc est ratio honesti.

Art. 3. An honestum differat ab utili, et delectabili. ℟. Honestum est homini delectabile naturaliter, quia est ei conveniens cum dicat decorum ordinatum a ratione, sed delectabile, secundum rationem, non secundum sensum.

Art. 4. An honestas debeat poni pars temperantiæ. ℟. Sic,

non ut virtus subjectiva, vel ei adjuncta, sed ut in tegralis, sicut quædam ejus conditio, ut temperat concupiscentias est honestum.

QUÆSTIO CXLVI.

De abstinentia.

Art. 1. *An abstinentia sit virtus.* ℟. Ut absolute est subtractio ciborum, est indifferens, sed ut est a ratione regulata, est vel habitus virtutis, vel actus.

* Moderatio ciborum in quantitate, et qualitate pertinet ad medicinam, sed secundum interiores affectiones in comparatione ad bonum rationis, pertinet ad abstinentiam, quæ consistit in medio secundum rectam rationem et quæ ex fide, et charitate fit ad gloriam Dei, pertinet ad regnum Dei.

Art. 2. *An abstinentia sit specialis virtus.* ℟. Sic, quia est contra delectationes ciborum, quæ specialiter abstrahunt hominem a bono rationis propter earum magnitudinem, et ciborum necessitatem, et valet etiam contra luxuriam coërcendo carnem, et licet sit specialis, tamen adjuvat aliam virtutem, id est castitatem.

QUÆSTIO CXLVII.

De jejunio.

Art. 1. *An jejunium sit actus virtutis.* ℟. Sic, quia per rationem ordinatur ad aliquod honestum, et sumitur ad tria. Primo, ad reprimendas carnis concupiscentias. Secundo, ut mens liberius elevetur ad sublimia contemplanda. Tertio, ad satisfaciendum pro peccatis, et debet fieri rationabiliter, ut sustentetur natura, et non fiat impotens ad opera. Item, jejunium naturæ consistit in pura negatione; id est, quod nil ceperit, et non est actus virtutis, sed solum illud, quo quis ex rationabili proposito a cibis aliqualiter abstinet, et non recedit a medio virtutis.

Art. 2. *An jejunium sit actus abstinentiæ.* ℟. Sic, quia attenditur in cibis, tn quibus medium adinvenit abstinentia, sed pertinet etiam ad religionem, et castitatem, ut ordinatur ad earum finem.

Art. 3. *An jejunium sit in præcepto.* ℟. In communi est sub præcepto legis naturæ, quia quilibet naturali ratione tenetur uti jejunio, quantum sibi est necessarium, ad prædictas necessitates jejunii; sed determinatio temporis, et modi jejunii, est sub præcepto Ecclesiæ: et hoc dicitur jejunium Ecclesiasticum; illud naturale. Item præcepta per modum statuti communis proposita non obligant omnes eodem modo, sed secundum quod requiruntur ad finem, quem intendit legislator, et si quis transgrediendo statutum contemnat auctoritatem, ita ut finis intentus impediatur, peccat mortaliter; sed si quis non servat, in eo casu, in quo si legislator adesset, non judicaret esse servandum, non peccat mortaliter; et sic non omnes, qui non jejunant, peccant mortaliter.

Art. 4. *An omnes ad jejunium Ecclesiæ teneantur.* ℟. Communiter omnes tenentur, nisi habeant impedimentum speciale, quia legislator intendit quod communiter habetur, et in pluribus accidit nec intendit legislator obligare eum, qui habet legitimam causam non servandi statutum, seu jejunium: et si causa est evidens, ex se potest non jejunare, præsertim interveniente consuetudine, nec facilis est recursus ad superiorem; sed si causa est dubia, recurrat ad superiorem, qui potest dispensare, quia hæc non sunt, ut præcepta Dei, vel naturæ, quæ secundum se sunt de necessitate salutis, sed Ecclesiastica, quæ ex causa non obligant. Item pueri, usque ad finem tertii septennii, non tenentur jejunare. Item, peregrini, et operaii; si peregrinatio, et opera commode differri possint, vel diminui sine detrimento corporali, vel salutis, vel status exterioris requisiti non excusantur, sed si sit necessitas peregrinandi, vel laborandi pro conservatione corporis, vel spiritus, et simul jejunare non possunt, excusantur, et videtur recurrendum ad dis-

pensationem superioris, nisi esset consuetudo. Item, pauperes habentes pro una comestione sufficienter, non excusantur; sed si frustatim eleemosynam mendicant, excusantur.

Art. 5. *An convenienter terminentur tempora jejunii Ecclesiæ.* ℟. Sic, id est Quadragesima, quatuor Tempora et vigiliæ Sanctorum.

Art. 6. *An ad jejunium requiratur, quod homo semel tantum comedat.* ℟. Sic, quia et natura satisfit, et concupiscentia frænatur.

* Quantitas cibi non potest taxari propter diversas hominum complexiones, sed numerus comestionum sic. Item, potus in jejunio Ecclesiastico non est prohibitus, quia potus magis est ad digestionem ciborum quam ad nutritionem, licet aliquo modo nutriat, et sic jejunans potest pluries bibere, sed si immoderate peccare posset, et meritum perdere, sicut qui immoderatum cibum sumit in una comestione. Item electuaria licet aliquo modo nutriant, tamen non sumuntur principaliter, nisi ad digestionem cibi, et sic non solvunt jejunium, nisi quis in fraudem electuaria in magna quantitate sumeret per modum cibi. Item, nec medicinarum assumptio.

Art. 7. *An hora nona convenienter taxetur ad comedendum, jejunantibus.* ℟. Sic circa horam nonam ex Concilio Calcedonensi, quia est moderata dilatio ne natura nimis patiatur, et se conformet Christo expiranti, et sufficit si sit circiter, nec subtiliter examinanda, et cum aliquibus ob infirmitatem, vel ætatem, est dispensandum in hora, ut præveniant.

Art. 8. *An convenienter jejunantibus interdicatur, ut abstineant a carnibus, ovis, et lactantis.* ℟. Sic, quia hi cibi habent maximam delectationem, et ad venerea provocant, et sunt carnes animalium in terra nascentium, et respirantium, et ova, et lacticinia, quæ ex eis proveniunt. Item, Ecclesia in jejuniis attendit quod est communius; licet aliqui magis delectentur piscibus. Item in quadragesima, quia solemnius est jejunium, ideo in ea interdicuntur universaliter ova, et

lacticinia, in aliis temporibus standum est consuetudini loci.

QUÆSTIO CXLVIII.

De gula.

Art. 1. *An gula sit peccatum.* ℟. Sic, quia est appetitus edendi, et comedendi inordinatus, id est recedens ab ordine rationis. Item gula est excedere scienter mensuram in edendo ob concupiscentiam cibi: sed excedere quantitatem cibi, non propter concupiscentiam cibi, sed putans sibi necessarium, non est gula, sed impertinentia alia. Item, primus motus gulæ, ut dicit inordinationem in appetitu sensitivo, non est sine peccato, secus si est in appetitu naturali, id est cogitativa.

Art. 2. *An gula sit peccatum mortale.* ℟. Si sumatur inordinatio secundum aversionem ab ultimo fine, id est, ut sit paratus facere contra Dei præceptum pro hac delectatione, est mortale; si secundum media tantum, id est nimis concupiscit, non tamen est paratus facere contra legem Dei, est veniale.

Art. 3. *An gula sit maximum peccatorum.* ℟. Ex parte materiæ non, quia est circa quæ substentat corpus: ex parte peccantis alleviatur ob difficultatem discernendi, et moderandi in cibo; ex parte affectus, sic, quia ex ea occasionantur diversa peccata, ut in Adam superbia ex gula; tamen gula non est gravior, quia est causa per accidens, et occasio peccatorum.

Art. 4. *An convenienter species gulæ distinguantur secundum has quinque conditiones, præpropere, laute nimis, ardenter studiose.* ℟. Sic, quia quantum ad substantiam cibi, id est laute; quantitatem, id est nimis; qualitatem, id est studiose; tempus id est præpropere; modum, id est ardenter.

Art. 5. *An gula sit vitium capitale.* ℟. Sic, quia ex ea multa vitia oriuntur, ut ex causa finali, quia habet finem multum appetibilem, et cum delectatione.

Art. 6. *An convenienter assignentur gulæ quinque filiæ, id est inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, et ebetudo mentis circa intelligentiam.* ℟. Sic, quia nascuntur ex delectatione gulæ.

QUÆSTIO CXLIX.

De sobrietate.

Art. 1. *An materia sobrietatis sit potus.* ℟. Sic, non quicunque, sed circa cum, qui sua fumositate solet caput conturbare, et hunc moderatur, ne impediat usum rationis: licet in generali sit in qualibet materia, quia mensura in omnibus requiritur.

Art. 2. *An sobrietas sit per se virtus specialis.* ℟. Sic, quia removet speciale impedimentum rationis, id est fumositate vini inebriari, sicut abstinentia temperat immoderatam delectationem cibi, et potus.

Art. 3. *An usus vini totaliter sit illicitus ex se.* ℟, Non, sicut nullus cibus, vel potus, nisi per accidens, ut ex conditione bibentis, qui a vino facile læditur, vel ex voto non bibendi; vel modo, id est in excessu, vel si ex hoc alii scandalizantur.

Art. 4. *An sobrietas magis requiratur in majoribus personis.* ℟. Varie variis, ut magis in juvenibus ad concupiscentias refrænandas, in quibus vigent propter fervorem ætatis. Item, in mulieribus, quia est in eis debilitas rationis, et concupiscentiis non resistunt. Item senibus ut ratio vigeat ad aliorum instructionem. Item, Episcopis, et ministris Ecclesiæ, qui mente devota debent spiritualibus insistere, et Regibus ad gubernationem subditorum.

QUÆSTIO CL.

De ebrietate.

Art. 1. *An ebrietas sit peccatum.* ℟. Ebrietatem ex nimia vini fortitudine præter opinionem bibentis non

esse peccatum, præsertim si non ex negligentia contingat, si vero causatur ex inordinata concupiscentia, est peccatum sub gula, tanquam sub genere. Item, si quis scienter ita a vino abstineret, ut naturam multum gravaret, peccaret. Item, qui invitat aliquem ad bibendum, si ignoret fore, ut ex hoc potu inebrietur, non peccat, sed si non adsit ignorantia neuter excusatur. Item, correctio ebrietatis est relinquenda, cum timetur ne peccator deterior fiat, licet ebrietas sit peccatum.

Art. 2. *An ebrietas sit peccatum mortale.* ℟. Per se loquendo sic, quia volens, et sciens homo privat se usu rationis, quo bene operatur, et peccata vitat, et sic committit se periculo peccandi, quod est peccatum mortale. Item, accipere plus cibi, et potus, quam sit necesse, non semper est peccatum mortale, sed ebrietas scienter, sic. Item non excusat a peccato mortali ebrietas sumpta ad provocandum vomitum, quia satis est potus aquæ tepidæ.

Art. 3. *An ebrietas sit gravissimum peccatum.* ℟. Non, quia peccata spiritualia, quæ privant majori bono, id est divino, seu contra Deum, sunt graviora, quam ebrietas, et peccata carnalia, sed hæc sunt gratiora Diabolo, quia sunt frequentiora, non quia graviora. Item, hæc impediunt usum rationis, alia peccata sunt contra ipsam rationem, ideo graviora.

Art. 4. *An ebrietas excuset a peccato.* ℟. Ex parte actus consequentis, quia est involuntarius, excusat a peccato; sed ex parte antecedentis actus, seu causæ, si fuit sine culpa, sequens penitus excusatur a peccato; si cum culpa, non totaliter excusatur sequens, quia est volitus in priori, sed minuitur, sicut minuitur ratio voluntarii, sicut concupiscentia minuit peccatum, quia ex infirmitate.

QUÆSTIO CLI.

De castitate.

Art. 1. *An castitas sit virtus.* ℟. Sic, quia concupiscentiam, quæ ad modum pueri est frænanda, castigat, et sic est aliquid secundum rationem modificatum, in quo consistit ratio virtutis humanæ.
* Item est in anima ut in subjecto, sed habet materiam in corpore, et est habitus voluntarius, nec per violentiam aufertur. Item, in infidelibus, nec castitas, nec alia vera virtus est, quia non referuntur ad debitum finem, quo virtus discernitur a vitio. Item, castitas ut operatur secundum rationem, est virtus, sed ut habet delectationem in suo actu, est fructus.

Art. 2. *An castitas sit virtus generalis.* ℟. Proprie est specialis contra luxuriam, sed metaphorice sumpta, est generalis, et dicitur castitas spiritualis, et est cum mens delectatur conjungi Deo, et abstinet, ne delectabiliter aliis conjungatur contra debitum divini ordinis; hinc virginem castam exhibere Christo.

Art. 3. *An castitas sit virtus distincta ab abstinentia.* ℟. Proprie sic, quia illa est circa delectationes venereorum, hæc ciborum, et sunt sub temperantia, quæ frænant concupiscentias delectationum tactus, licet hæc quantum ad judicium sensus de tangibilibus sit unica virtus, sed quantum ad usum tangibilium sunt plures.

Art. 4. *An pudicitia pertineat specialiter ad castitatem.* ℟. Sic, non ut virtus distincta, sed ut exprimit quandam circumstantiam castitatis, et dicitur a pudore, in quo significatur verecundia, et proprie de actibus venereis, de quibus homines maxime verecundantur, ut sunt aspectus impudicus, oscula, tactus, circa quæ magis est pudicitia, nam castitas magis est circa ipsam commistionem.

QUÆSTIO CLII.

De virginitate.

Art. 1. *An virginitas consistat in integritate carnis.* ℟. Virginitas formaliter, et completive consistit in proposito abstinendi a delectatione venereorum, in qua immunitas a delectatione ex effusione seminis se habet materialiter, et integritas membri corporalis se habet per accidens; unde dicitur virginitas, a virore, et virens dicitur, dum in suo virore persistit, non facta adustione caloris venerei, etc.

* Si contingat, ut membri integritas corrumpatur, salvo proposito voluntatis, non præjudicat virginitati, sicut nec si corrumpatur manus, vel pes (de quo sancta Lucia.) Item, si delectatio ex seminis resolutione fiat cum consensu mentis, tollit virginitatem, sive fiat per concubitum, sive non; sed si sine consensu, non.

Art. 2. *An virginitas sit illicita.* ℟. Non, sed est laudabilis, et sub consilio, quia secundum rectam rationem est utilis ad contemplationem Dei, dum abstinet a delectationibus venereis. Debitum præcepti implendum a multitudine, non obligat quemlibet de multitudine, sicut hoc, crescite, et multiplicamini.

Art. 3. *An virginitas sit virtus.* ℟. Sic, specialis, se habens ad castitatem, ut magnificentia ad liberalitatem.

* Homines a nativitate habent materiale virginitatis, id est integritatem carnis; sed non formale, id est propositum servandi virginitatem propter Deum. Item, conjugatus, cui deest materia virginitatis, potest habere id quod est formale, scilicet præparationem animi; quia connexio virtutum est secundum formale. Item, virginitas reparatur, recuperando propositum per pœnitentiam quantum ad formale, non quantum ad materiale. Item virginitas ut est virtus dicit propositum cum voto perpetuo servandæ integritatis, et sic non perditur nisi per peccatum. Castitas conjugalis, et viduitas non habent aliquam excellentiam su-

pra communem castitatem, ut habet virginitas; hæc sola est virtus specialis.

Art. 4. An virginitas sit excellentior matrimonio. ℟. Sic, quia est ad bonum animi secundum vitam contemplativam; conjugium vero ad bonum corporis secundum vitam activam.

* Meritum, non solum pensatur ex actu, sed magis ex animo; unde conjugatus si habet animum magis paratum ad virginitatem servandam, si oporteret, potest esse melior, quam qui actu est virgo. Item, bonum commune est melius privato in eodem genere, sed ex suo genere privatum potest esse melius; et sic virginitas præfertur fœcunditati.

Art. 5. An virginitas sit maxima virtutum. ℟. Non, nam virtutes, quarum actus sunt circa divina, ut theologicæ, et religio præferuntur virginitati, quæ laudatur ex eo, quod quis possit vacare rebus divinis. Item praefertur vita monastica, quae tollit propriam voluntatem, et bona, sic martyrium, quod tollit vitam, quam virginitas, quae tantum postponit veneream voluptatem, sed hæc est potior, quam castitas coniugalis. Item, virgines sequuntur agnum, quia imitantur Christum non solum in integritate mentis, sed etiam carnis, sed non magis in propinquo, quia aliae virtutes faciunt propinquius inhaerere Deo. Item, fructus centesimus datur virginitati, quia est excellentior, quam viduitas, cui datur sexagesimus, et quam matrimonium, cui trigesimus, et sic in suo genere est maxima virtutum.

QUÆSTIO CLIII.

De vitio luxuriae.

Art. 1. An materia luxuriae sint solum concupiscentiae, et delectationes venereae. ℟. In his maxime, et secundario in quibuscunque aliis, quae ad excessum pertinent, et sic luxuriosus dicitur quasi solutus in voluptates.

Art. 2. *An aliquis actus venereus possit esse sine peccato.* ℟. Sic, si fiat debito modo, ed ordine, et ad finem generationis humanae.

* Virtus quantum ad communem statum virtutis non impeditur, nisi per peccatum; sed quantum ad perfectum, potest impediri per id, quod non est peccatum; et sic usus foeminae deiicit animum, non a virtute, sed ab eius perfectione.

Art. 3. *An luxuria, quae est circa actus venereos possit esse peccatum.* ℟. Sic, si fiat contra rationem, vel non servato modo.

* Seminis emissio debet fieri, ut convenit fini ad quem eo opus est; quod non accidit in aliis superfluitatibus. Item, principalis Dominus nostri corporis est Deus, cui in luxuria fit iniuria, quia sic homo non utitur re sua. Vitium oppositum luxuriae est insensibilitas, et est quando quis ita detestatur mulierum usum, ut etiam debitum uxori non reddat.

Art. 4. *An luxuria sit vitium capitale.* ℟. Sic, quia ex appetitu huius homo fluit in multa peccata.

Art. 5. *An convenienter dicantur esse filiae luxuriae caecitas mentis, inconsideratio, præcipitatio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, et horror futuri.* ℟. Sic, et sunt aliæ (vide) quæ corrumpunt prudentiam.

QUÆSTIO CLIV.

De luxuriæ partibus.

Art. 1. *An convenienter assignentur sex species luxuriæ, idest, simplex fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, et vitium contra naturam.* ℟. Sic, quia species peccati mortalis non sumitur ex circumstantia, sed ex obiecto, quod est materia cum forma.

* Sacrilegium in violatione mulieris, quæ vovit continentiam Deo, est quoddam adulterium spirituale. Item, peccatum coniugati cum sua uxore non est secundum indebitam materiam, sed secundum alias circumstan-

tias, quæ ex se non constituunt speciem actus moralis. Impudicitia est circa quosdam actus venereorum, ut oscula, tactus, et aliquando luxuria sumitur pro quacumque superfluitate.

Art. 2. *An fornicatio simplex sit peccatum mortale.* ℟. Sic, quia excludit a regno cœlorum, ad Galat. 5. et directe vergit in detrimentum prolis, quæ cum sit a vago concubitu, pater non potest illam adiuvare, nec excusat quod in particulari aliquis provideat proli nasciturae, quia lex indicat secundum quod communiter accidit.

* Excusatur Oseas ex præcepto Dei, alii aliter.

Art. 3. *An fornicatio sit gravissimum peccatum.* ℟. Non, quia peccata carnalia sunt minoris culpæ, quam spiritualia. Item gravitas peccati specifici consideratur secundum bonum, cui contrariatur, sed fornicatio est contra bonum prolis nasciture, ergo gravius erit, quod est contra Deum, vel hominem natum. Item fornicatio non est contra speciem humanam, sed contra hunc hominem futurum.

Art. 4. *An in tactibus, amplexibus et osculis consistat peccatum mortale.* ℟. Ex se non, quia possunt fieri ob aliquam necessitatem, vel causam rationabilem, vel morem patriæ, sed absque libidine: sed si fiant propter delectationem luxuriæ, sunt peccata mortalia; imo aspectus libidinosus est peccatum mortale, licet sit minus quam tactus. Imo consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale; ergo multo magis oscula, si fiant propter huiusmodi delectationem.

Art. 5. *An pollutio nocturna sit peccatum mortale.* ℟. Ex se non, quia in somno fit sine iudicio rationis, sicut nec in furioso est culpa; si vero consideretur in sua causa, ex qua sequitur, si causa fuit superfluitas humorum, quæ si sit ex vitio præcedenti, idest ex immoderantia cibi, pollutio est culpabilis ex sua causa, si secus, non. Item, vel causa est animalis interior, ut si ex cogitatione præcedenti polluitur; et tunc si cogitatio fuit solum speculativa v. g. disputando quis cogitat de venereis, tunc pollutio, non est culpabilis:

sed si sit cum affectione quadam concupiscentiæ, tunc est culpabilis. Item, si causa sit spiritualis et extrinseca, idest, Daemon ex sola sua malignitate, tunc homo non peccat; sed si homo vigilans non se paravit contra illusiones Dæmonis, est culpabilis.

Art. 6. *An stuprum sit una species luxuriæ.* ℟. Sic, quando virgo defloratur, et est specialis deformitas ex parte puellæ, et patris, et tenetur satisfacere puellæ seductæ, licet non vi corruptæ, et etiam patri puellæ.

Art. 7. *An raptus sit species luxuriæ distincta a stupro.* ℟. In aliquo casu sic, aliquando non, quia raptus est cum violentia, quando vi illam abducit, licet non vi violet. Item, si viduam, vel corruptam rapiat, est raptus.

* Item, sponsus vi auferens e domo patris sponsam, non est raptus, quia habet aliquod ius in sponsam, sed peccat ex violentia. Item, rapta est prius restituenda, antequam contrahatur cum ea matrimonium, secus matrimonium est illicitum (non tenet post Concilium Tridentinum).

Art. 8. *An adulterium sit determinata species luxuriæ distincta ab aliis.* ℟. Sic, et peccatur contra castitatem, et contra bonum generationis hominis, quia accedit ad non suam coniugem, et impedit bonum prolis alienæ, et idem dicitur de adultera coniugata.

* Coniugatus peccans semper est adulter, sed ex parte cognitæ potest esse adulterium, stuprum, fornicatio. Item, adulter est qui violat fidem matrimonii, sed qui facit contra bonum matrimonii inhoneste eo utens, licet fidem non violet, tamen aliqualiter adulter dici potest. Item, in stupro et adulterio violatur mulier sine concubitu: si ob delectationem procuretur pollutio; vel in concubitu cum bestia, idest bestialitas; vel si cum concubitu non ad debitum sexum, ut masculi cum masculo, et fœminæ cum fœmina, et est sodomia: vel si non servetur modus naturalis concubendi, vel ratione instrumenti non debiti, vel quoad alios monstruosos et bestiales modos.

Art. 9. *An vitium contra naturam sit maximum peccatum inter species luxuriæ.* ℟. Sic, quia maxime fit con-

tra ordinem naturæ, post hoc est incestus, tertium adulterium, quartum stuprum. Item, raptus virginis est gravius quam stuprum; et raptus uxoris, quam adulterium.

* Item, peccatum contra naturam est gravius, quam sacrilegium, quia est contra naturam speciei, hoc individui. Iem, in peccatis contra naturam gravior est bestialitas, secundo sodomia, tertio cum non servatur modus concubitus, et magis si in vase non debito.

QUÆSTIO CLV.

De partibus potentialibus temperantiæ.

Art. 1. *An continentia sit virtus.* ℟. Si sumatur pro illa per quam homo abstinet ab omni delectatione venerea, principalis est virginitas, secundaria viduitas; si sumatur pro illa per quam homo resistit pravis concupiscentiis vehementibus habet aliquid de virtute, et est habitus invictus, a delectatione, sed non est perfecta virtus, quia in ea insurgunt vehementes passiones.

Art. 2. *An materia continentiæ sint concupiscentiæ delectationum tactus.* ℟. Sic, quia circa has sunt continentia et incontinentia, circa quas sunt etiam temperantia et intemperantia.

Art. 3. *An subiectum continentiæ sit vis concupiscibilis.* ℟. Non, sed in voluntate, quia continens adhuc habet pravas concupiscentias, sed rectam rationem, et eligit illas non sequi. Incontinens eligit illas, et voluntas potest resistere passionibus.

Art. 4. *An continentia sit melior temperantia.* ℟. Continentia, ut dicit resistentiam rationis ad concupiscentias pravas, est ut quid imperfectum respectu temperantiæ, in qua appetitus sensitivus est subiectus rationi, sed continentia, ut dicit cessationem ab omnibus delectationibus venereis, est melior temperantia simpliciter dicta, ut virginitas castitate.

* Magnitudo, vel debilitas concupiscentiæ, si sit ex causa corporali, vel naturali complexione, vel ex occasione delectationum, augent, vel minuunt meritum; si vero ex causa spirituali, ut ex vehementia charitatis, vel fortitudine rationis, tunc debilitas auget meritum ratione suæ causæ, magnitudo vero minuit.

QUÆSTIO CLVI.

De incontinentia.

Art. 1. *An incontinentia pertineat ad animam, vel corpus.* ℟. Ad animam, quia est causa per se incontinentiæ, corpus occasionaliter.

Art. 2. *An incontinentia sit peccatum.* ℟. Proprie sic, quia est circa concupiscentias delectationum tactus.

* Licet homo egeat Dei auxilio, ut sit continens, tamen incontinentia est peccatum, quia quæ per amicos possumus, aliqualiter per nos possumus.

Art. 3. *An incontinens plus peccet quam intemperatus.* ℟. Non, quia maior inclinatio voluntatis ad peccandum est in isto, quia inclinatur ex habitu, qui permanet; in illo ex passione, quæ transit; ignorantia subsequens in illo est minor, in isto autem maior.

Art. 4. *An incontinens iræ sit peior quam incontinens concupiscentiæ.* ℟. Ex parte passionis non, quia hæc habet maiorem de ordinationem, quam motus iræ, quæ habet plus de ratione cum quaerat vindictam, et sequitur complexionem et velocitatem choleræ, et agit cum tristitia; sed qui ex concupiscentia, non, licet ira magis damnificet.

QUÆSTIO CLVII.

De clementia et mansuetudine.

Art. 1. *An clementia et mansuetudo sint penitus idem.* ℟. Concurrunt in eundem effectum, idest refrænant impetum iræ, sed mansuetudo moderatur passionem iræ,

clementia actionem. Item clementia est lenitas superioris erga inferiorem, mansuetudo est cuiuslibet ad quemlibet.

* Illa respicit pœnas, hæc appetitum vindictæ: unde non sunt omnino idem.

Art. 2. *An tam mansuetudo quam clementia sint virtutes.* ℟. Sic, quia per has appetitus rationi subditur, quia hæc minuit pœnas, illa moderatur iras; secundum rationem rectam consistunt in medio, nec sunt contra severitatem.

Art. 3. *An prædictæ virtutes sint partes temperantiæ.* ℟. Sic; quia ei, ut principali adiunguntur, quia et ipsæ refrænant.

Art. 4. *An clementia et mansuetudo sint potissimæ virtutes.* ℟. Non, quia adiunguntur alteri ut principali.

QUÆSTIO CLIII.

De ira.

Art. 1. *An irasci sit licitum.* ℟. Ut est appetitus vindictæ, non; sed si recta ratione fiat, sic; imo si minus irascitur, quam recta ratio postulat, est malum; idem si magis quam oportet. Item appetere vindictam propter malum eius qui puniendus est, non licet; sed propter correctionem, et ad bonum iustitiæ, est laudabile. Item Deo possumus assimilari in appetitu boni, sed in modo, non; quia in Deo non est appetitus sensitivus ut in nobis, qui ideo irascimur.

Art. 2. *An ira sit peccatum.* ℟. Aliquando sic, ut appetere vindictam contra ordinem rationis est vitiosum, si secundum rationem est laudabile, et dicitur zelus. Item etiam in modo irascendi si interius, vel exterius immoderate fervescat, non est sine peccato, etiam si iusta vindicta appetatur.

* Licet motus prævenientes indicium non sint in potestate hominis in generali, tamen in singulari potest quemlibet impedire, quia est dominus suorum actuum, et sic peccat. Item irascibilis in homine naturaliter subest rationi hominis.

Art. 3. *An omnis ira sit peccatum mortale.* ℟. Non, sed si appetat iniusta vindicta, et sic ex genere suo est mortale; nisi vel præveniat rationem, vel ex parvitate materiæ. Item potest esse mortale ex circumstantia, si sit contra charitatem.

Art. 4. *An ira sit gravissimum peccatum.* ℟. Non, quia gravius est odium, et invidia, et concupiscentia.

Art. 5. *An Aristoteles bene dixerit, iracundi quidam sunt amari, quidam acuti, quidam difficiles.* ℟. Sic, quia in ira est facilitas et firmitas.

Art. 6. *An ira sit vitium capitale.* ℟. Sic, quia ex ira multa vitia oriri possunt, cum habeat obiectum appetibile, idest vindictam.

Art. 7. *An convenienter assignentur sex filiæ iræ, idest rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio et blasphemia.* ℟. Sic.

Art. 8. *An sit aliquod vitium oppositum iracundiæ proveniens ex defectu iræ.* ℟. Sic, si ira stat pro zelo rationabili; imo, et defectus talis iræ est vitium. Passio iræ est utilis ut homo prompte exequatur quod ratio dictat.

QUÆSTIO CLIX.

De crudelitate.

Art. 1. *An crudelitas opponatur clementiæ.* ℟. Sic, quia illa est cruda et aspera, haec lenis et dulcis.

Art. 2. *An crudelitas differat a saevitia seu a feritate.* ℟. Sic, ut malitia humana a bestialitate, quæ in pœnis infligendis non considerat culpam eius, qui punitur, sed solam delectationem, quæ non est humana, sed bestialis.

QUÆSTIO CLX.

De modestia.

Art. 1. *An modestia sit pars temperantiæ.* ℟. Illa adiungitur huic, ut pars principali, quia temperantia moderatur illa, quæ sunt difficilia moderari, ut concupiscentias delectationum tactus; sed modestia quæ sunt mediocriter difficilia. Item modestia late sumpta requiritur in omnibus virtutibus.

Art. 2. *An modestia sit solum circa exteriores actiones.* ℟. Non solum, sed etiam circa interiores minores; ideo distinguitur a temperantia et clementia, et hæc minora videntur esse quatuor. Primo motus animi ad aliquam excellentiam, quam moderatur humilitas. Secundo desiderium cognoscendi, et hoc moderatur studiositas. Tertio motus corporales et actiones, ut decenter et honeste fiant, sive serio, sive ioco fiant. Quarto apparatus exterior, ut in vestibus, licet alii variis nominibus vocent hanc virtutem, ut circa ludum eutrapelia.

QUÆSTIO CLXI.

De speciebus modestiæ, idest de humilitate.

Art. 1. *An humilitas sit virtus.* ℟. Sic, quæ refrænat animum ne immoderate tendat in excelsa, sicut magnanimitas impellit animum ad prosecutionem magnorum secundum rationem rectam.

* Humilitas si est a principio extrinseco, ut cum quis ab alio deiicitur, est pœna; si ab intrinseco, idest, considerans suum defectum, tenet se in infimis secundum suum modum, est virtus, si fiat male, idest, cum suum honorem non intelligens comparat se iumentis, etc. non est virtus. Si est secundum signa exteriora tantum, est falsa. Item non opponitur magna-

nimitatati, quia utraque agit secundum rationem. Item solus Deus est perfectus simpliciter, cui non competit umilitas, nisi secundum naturam humanam assumptam; sed cuilibet perfecto secundum quid, idest, homini convenit humilitas. Item humilitas, ut est specialis virtus, non est civilis, sed respicit subiectionem hominis ad Deum.

Art. 2. *An humilitas consistat circa appetitum.* ℟. Sic, quia moderatur motum eius, et cognitio proprii defectus pertinet ad voluntatem, ut regula directiva appetitus.

* Qui non ex confidentia suarum virium, sed auxilii Dei tendit ad maiora, non facit contra humilitatem, quia aliud est levare se ad Deum, aliud contra Deum. Item, humilitas secundario reprimit superabundantiam in exterioribus sumptibus, quod ad iactantiam spectat.

Art. 3. *An homo debeat se omnibus per humilitatem subiicere.* ℟. Sic, quantum ad id, quod est Dei in proximo; sed non requiritur ut id, quod est Dei in seipso, subiiciat ei, quod apparet esse Dei in altero, sicut nec quod est suum in seipso subiiciat ei, quod est hominis in proximo, quia non oportet, ut quilibet existimet se magis peccatorem quolibet alio, potest tamen putare esse aliquid boni in proximo, quod in se non habet, et in se mali, quod non sit in proximo.

* Dum humiliamur homini propter Deum, non damus homini quod Deo debetur, quia est alia reverentia. Item, humilitas præcipue est in animo sine actu exteriori. Item, qui ex humilitate alicuius scandalizatur, est passivum scandalum.

Art. 4. *An humilitas sit pars modestiæ, vel temperantiæ.* ℟. Sic, et sicut mansuetudo reprimit motum iræ, sic humilitas motum spei in magna tendentis; est autem sub temperantia, seu modestia propter modum, et non materiam.

Art. 5. *An humilitas sit potissima virtutum.* ℟. Post theologicas, et intellectuales, et iustitiam legatem, ponitur humilitas ratione finis, quia facit hominem subiectum quantum ad omnia in ordinatione ad finem.

* Humilitas dicitur fundamentum spiritualis ædificii,

per modum removentis prohibens, quia expellit superbiam et tollit impedimenta humanæ salutis.

Art. 6. *An convenienter distinguantur secundum sanctum Benedictum duodecim gradus humilitatis.* ℟. Sic (vide).

QUÆSTIO CLXII.

De superbia.

Art. 1. *An superbia sit peccatum.* ℟. Sic, quia adversatur rectæ rationi, quæ dirigit in sibi proportionatum; et superbia facit, ut voluntas velit id quod est supra se, et supra regulam rationis; si excessus est secundum rationem, ut bonorum, non est peccatum; quia appetere excellentiam ex se non est peccatum; sed eam appetere cum exeessu ad rectam rationem, sic.

Art. 2. *An superbia sit speciale peccatum.* ℟. Sic, quia habet obiectum specie distinctum; est enim appetitus inordinatus propriæ excellentiæ; sed ut redundat ad alia peccata quæ ex ipsa oriuntur per se, vel indirecte, est generale peccatum, non quod semper ex illa oriantur, quia aliquando ex ignorantia, vel ex infirmitate non servantur præcepta Dei, sed quia oriri possunt cum contemnat legem Dei, vel ob propriam excellentiam.

Art. 3. *An superbia sit in irascibili ut in subiecto.* ℟. Sic, ut est in appetitu sensitivo et intellectivo.

Art. 4. *An convenienter Gregorius assignet quatuor species superbiæ, idest existimare bonum a seipsis habere: secundo credere sibi datum bonum desuper suis accepisse meritis: tertio iactare se habere, quod non habet: quarto despectis aliis singulariter videri appetunt habere quod habent.* ℟. Sic.

* Credere aliquid esse in se, quod non sit a Deo, vel gratiam hominibus pro meritis dari, est infidelitas; sed quod aliquis de bonis suis ita glorietur, ac si ea ex se, vel ex meritis propriis haberet, est superbia.

Art. 5. *An superbia sit peccatum mortale.* ℟. De genere suo semper, quia avertit a Deo, sed ex imperfectione actus est veniale.

Art. 6. *An superbia sit gravissimum peccatorum.* ℟. Ex parte conversionis ad materiale, idest, celsitudinem, non; quia hæc non habet maximam, repugnantiam ad bonum virtutis, sed ex parte aversionis, quæ est formalis, sic, quia avertit per se, et eius actus est contemptus Dei; sed alia peccata avertunt quasi consequenter per ignorantiam, vel infirmitatem, vel desiderium alicuius boni, sed hæc per se se Deo opponit, et ideo specialiter Deus superbis resistit.

* Difficile est vitare superbiam, quia latet etiam in bonis operibus, sed cum deprehenditur, facile vitatur consideratione humanæ miseriæ, et magnitudinis divinæ.

At. 7. *An superbia sit primum omnium peccatorum.* ℟. Sic, quia aversio a Deo, in qua consistit formaliter peccatum, est per se in superbia, et sic peccatum in genere, sed in aliis est ex consequeati.

* Non quod quodlibet peccatum ab ea oriatur, sed quia quodlibet genus peccati potest ab ca oriri, ideo dicitur initium omnis peccati. Item, apostasia est prima pars superbiæ.

Art. 8. *An superbia sit vitium capitale.* ℟. Sic, imo secundum Gregorium est regina et mater omnium vitiorum.

* Superbia, quæ inordinate appetit excellentiam, est causa inanis gloriæ, quæ vult manifestationem excellentiæ.

QUÆSTIO CLXIII.

De peccato primi hominis.

Art. 1. *An peccatum Adæ fuerit superbia.* ℟. Sic, quia fuit initium omnis peccati, quod est superbia. Item in eo statu homo non potuit appetere sensibile bonum contra rationem, quia non erat rebellio carnis ad spiritum, sed tantum quia appetit spirituale bonum inordinate supra mensuram præstitutam a divina regula, et hæc est superbia. Item inobedientia in Adam

fuit causata a superbia, quæ deordinavit voluntatem, nec fuit per se volita illa inobedientia. Item gula non fuit primum motivum, sed persuasio serpentis, cui credidit ex superbia.

Art. 2. *An superbia primi hominis fuerit appetere divinam similitudinem.* ℟. Sic, non æquiparantiæ, sed imitationis inordinate supra suam mensuram, quia voluit, ut per virtutem naturalem sciret bonum et malum ad agendum, vel quid sibi futurum. Item scire est naturale, sed velle scire supra naturam suam, est peccatum.

Art. 3. *An peccatum primi parentis fuerit cæteris gravius.* ℟. Secundum suam speciem, non; quia maior est superbia, qua quis Deum negat, vel blasphemat, quam superbia, qua quis inordinate divinam similitudinem appetit: sed fuit gravissimum secundum quid ex circumstantia personæ et perfectionis status; et magnitudo pœnæ non est ratione speciei illius peccati, sed quia erat primum, et fuit deordinata tota natura: et in peccatis primum non est maximum nisi per accidens.

Art. 4. *An peccatum Adæ fuerit gravius peccato Evæ.* ℟. Ex conditione personæ sic, quia erat perfectior vir; quantum ad genus fuit æquale, quia utrumque fuit superbia: quantum ad speciem superbiæ gravius peccavit Eva, quia credidit Diabolo, et sic voluit similitudinem Dei per esum ligni contra voluntatem Dei; sed Adam non credidit, et sic noluit similitudinem Dei contra voluntatem Dei: sed peccavit dum per seipsum eam consequi voluit. Item Eva peccavit in Deum et in proximum, quia induxit Adam, sed Adam consensit amicabili quadam benevolentia, et sic diminuitur Adæ peccatum. Item ex Augustino Adam inexpertus divinæ severitatis credidit illud peccatum esse veniale, sed non excusatur hac ignorantia.

QUÆSTIO CLXIV.

De pœnis peccati primi hominis.

Art. 1. *An mors sit pœna peccati primorum parentum* ℟. Sic, sicut et omnes corporales defectus et rebellio carnis ad spiritum.

* Mors est naturalis propter conditionem materiæ, sed est pœnalis propter amissionem boni præservantis a morte. Item illi fuerunt instituti a Deo ut prima principia humanæ naturæ derivandæ in posteros cum dono præservationis a morte, sed per eorum peccatum fuit tota natura destituta, et incurrit mortem. Item mors est a Deo, non ut defectus naturæ, sed ut pœna iusta, quæ habet rationem boni.

Art. 2. *An convenienter determinentur particulares pœnæ primorum parentum in scriptura.* ℟. Sic, ut fuerunt privati integritate naturæ, et sic cecideeunt in defectus pœnales. Item Paradiso terrestri. Item mulieri dicitur, in dolore paries. Item subiecta est viro. Item viro terræ sterilitas, laboris anxietas, spinæ. Item in anima confusio, et rebellio rationis ad spiritum, comminatio mortis, increpatio culpæ tunicis pelliceis designata.

QUÆSTIO CLXV.

De tentatione primorum parentum.

Art. 1. *An fuerit conveniens ut homo a Diabolo tentaretur.* ℟. Sic, quia Deus disponit omnia suaviter, tribuens cuique secundum suam naturam, sed convenit homini ab aliis creaturis adiuvari vel impediri, quia habeat ex gratia, posse resistere cuilibet per voluntatem suam.

* Tentare inducendo ad malum est Diaboli. Item, ut Deus sciebat hominem lapsurum, ita sciebat per voluntatem posse tentationi resistere et convenire ei na-

turæ, ut suæ voluntati relinqueretur. Item in statu innocentiæ homo poterat sine difficultate resistere tentationi; nam impugnatio, cui cum difficultate resistitur, est pœnalis.
Art. 2. *An fuerit conveniens modus et ordo primæ tentationis.* ℟. Sic, quia Diabolus incitavit intellectum per scientiam, et sensum per pomum.

QUÆSTIO CLXVI.

De studiositate.

Art. 1. *An materia studiositatis sit proprie cognitio.* ℟. Sic, studium importat maximam applicationem mentis ad aliquid, cognoscendo illud, et sic ad cognitionem, deinde ad alia operando per cognitionem.
Art. 2. *An studiositas sit pars temperantiæ.* ℟. Est secundaria ei adiuncta, ut pars potentialis, et comprehenditur sub modestia. Item curiositas prohibetur per studiositatem moderatam, et sic est temperantia.

QUÆSTIO CLXVII.

De curiositate.

Art. 1. *An circa cognitionem intellectivam possit esse curiositas.* ℟. Sic, et vitiosa, quia in ea potest dari appetitus inordinatus, qui est curiositas. Item sequi possunt multæ inordinationes, ut si quis ex ea superbit, vel ea utitur ad peccandum; si studium est malum, ut si fiat propter superbiam vel peccatum; vel si per minus utile studium retrahitur ab eo, quod ei ex necessitate incumbit; vel si studet discere ab eo, a quo non licet, ut a Daemone; vel non discit ad debitum finem, vel si studet supra facultatem ingenii. Eccles. 3.: Altiora te ne quæsieris.
Art. 2. *An vitium curiositatis sit circa sensitivam cognitionem.* ℟. Cognitio sensitiva si ordinatur ad necessitatem naturæ sustentandæ, vel intelligendæ veritatis,

est virtuosa studiositas; sed si avertit hominem ab utili cognitione, vel si ordinatur ad noxium, ut aspectus mulieris ad concupiscendum, est mala.

* Curiositas potest esse in delectatione omnium sensuum. Item inspectio ludorum redditur vitiosa, si per hoc homo fit proclivior ad vitia lasciviæ, vel crudelitatis, per ea quæ repræsentantur. Item inquirere facta aliena bono animo ad utilitatem propriam, est laudabile; sed inquirere vitia proximi ad despiciendum, vel detrahendum, est vitiosum.

QUÆSTIO CLXIII.

De modestia, secundum quod consistit in exterioribus motibus corporis.

Art. 1. *An in exterioribus motibus corporis sit aliqua virtus.* ℟. Sic, quia sunt ordinabiles per rationem, nam ad imperium rationis membra exteriora moventur, et circa hos motus est decor honestatis.

* Ordinatio exteriorum motuum, ut nos ordinant ad alios, pertinet ad amicitiam, vel affabilitatem, ut sunt signa interioris dispositionis ad veritatem, idest talem se exhibet homo in verbis et in factis, qualis est interius.

Art. 2. *An in ludis possit esse aliqua virtus.* ℟. Sic, quia ex Augustino sapientem decet interdum remittere animum rebus agendis intentum, sed hæc remissio fit per ludicra verba, vel facta, et animus indiget quiete, ut corpus, et quies animi est ludicra, seu iocosa delectatio in dictis, vel factis, sed non in turpibus, vel nocivis. Item ut congruant personis et tempori et aliis circumstantiis, nec totaliter gravitas animi resolvatur. Item hæc virtus in ludis dicitur eutrapelia, idest affabilitas; et licet ludi non ordinentur ad aliquem finem, satis est ut sint ad aliquam animi recreationem et quietem, et hoc sufficit ad virtutem.

Art. 3. *An in superfluitate ludi possit esse peccatum.*

℟. Sic, vel mortale, vel veniale; nam vel est in ipsa specie actionum, ut cum quis utitur verbis vel factis turpibus, vel his, quæ proximo nocent, et est mortale; vel ex circumstantia, ut temporis, loci, personæ, et est veniale; nisi velit agere contra Deum, vel proximum, quia esset mortale.

* Officium hystrionum, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, non est ex se illicitum, nec ipsi sunt in statu peccati, modo moderate ludo utantur; quia ad ea, quæ sunt utilia conversationi humanæ possunt deputari aliqua licita officia.

Art. 4. An in defectu ludi sit aliquod peccatum. ℟. Sic, quia est contra rationem, ut quis se aliis onerosum exhibeat, v. g. cum nil delectabile exhibet, vel etiam aliorum moderatas delectationes impedit, est enim vitiosum in rebus humanis.

QUÆSTIO CLXIX.

De modestia.

Art. 1. An circa exteriorem ornatum possit esse virtus, vel vitium. ℟. Sic, quia in eo est honestas et vitium ex parte hominis, qui moderate, vel immoderate eo utitur; vel in comparatione ad consuetudinem hominum, cum quibus vivit; vel ex inordinato affectu quo utitur, v. g. si ex superfluo usu vestium gloriam quærit, vel delicias, cum vestes sint ordinatæ ad corporis fomentum; vel ex nimia sollecitudine; quibus opponitur humilitas, sufficientia, simplicitas; item ex defectu, id est, si non adhibet studium, quod oportet, vel si eum ad gloriam ordinat.

* Item in dignitate constituti, et ministri Altaris pretiosissimis vestibus induuntur, non ad inanem gloriam, sed ad significandam excellentiam sui ministerii et cultus divini. Item defectus in his non est peccatum, si fiat ad macerationem carnis, vel humiliationem spiritus, secus si fiat propter iactantiam, vel superbiam. Item excessus et defectus vestium reducitur ad veri-

tatis virtutem, quæ est circa facta et dicta; et est quoddam indicium conditionis humanæ.

Art. 2. *An ornatus mulieris sit sine peccato.* ℟. Si coniugata ad hoc se ornet, ut placeat viro, fit sine peccato. Item mulier, quæ non habet virum, nec vult habere, vel non est in statu habendi, non potest sine peccato appetere placere aspectibus virorum, et ad concupiscendum; quia hoc est dare incentivum peccati, et si hac intentione se orneut ut provocent ad concupiscendum, peccant mortaliter: si ex levitate vel va, nitate propter iactantiam, non semper est mortale- sed aliquando veniale: idem de viris: item possunt excusari in aliquo ornamento ob consuetudinem, licet non laudabilem (vide quod dixit in articulo primo). * Fucatio mulierum est species fictionis, quæ non est sine peccato, non tamen semper est mortale, nisi fiat propter lasciviam, vel in Dei contemptum. Item aliud est fingere pulchritudinem, quam non habet, quod non licet; aliud est occultare turpitudinem ex aliqua causa provenientem, quod ex S. Paulo est licitum. Item, quod mulier utatur veste virili, et contra, est vitiosum; quia cultus debet competere conditioni personæ; sed propter aliquam necessitatem potest fieri sine peccato. Item artifices peccant quando per artem ea faciunt, quibus homines uti non possunt absque peccato; sed si possunt male et bene uti, non est peccatum, ut est ars ornamentorum mulierum.

QUÆSTIO CLXX.

De praeceptis temperantiae.

Art. 1. *An pracepta temperantiæ convenienter tradantur in scriptura.* ℟. Sic, dum prohibetur adulterium, quod maxime dilectioni proximi contrariatur, per quod abutitur homo uxore proximi, et hoc sive facto, sive desiderio.

Art. 2. *An convenienter in scriptura tradantur præcepta de virtutibus annexis temperantiæ.* ℟. Sic, quia ex ira

aliquando nascitur homicidium, vel subtrahitur debitus honor parentibus.

* Superbia est initium peccati latens in corde; cuius inordinatio non cognoscitur communiter ab omnibus, ideo non prohibetur in Decalogo, in quo sunt principia per se nota. Item præcepta quæ inducunt ad observandam legem supponunt legem; ideo non possunt poni inter prima præcepta legis. Item inordinatio exteriorum motuum non pertinet ad offensam proximi ex sua natura, ut adulterium, homicidium.

QUÆSTIO CLXXI.

De prophetia.

Art. 1. *An prophetia pertineat ad cognitionem.* ℟. Sic principaliter, quare propheta olim dicebatur videns, et videt ea quæ sunt procul, et remota a cognitione hominum, unde dicitur a pro, idest procul, et phanos, idest apparitio, quia ei, quæ sunt procul apparent; sed secundario consistit in locutione. Item ad eam pertinet operari miracula in confirmationem prophetiæ, quia quæ supra humanam cognitionem divinitus revelantur, non possunt confirmari ratione humana, quam excedunt. Item in prophetia requiritur inspiratio, quæ elevet mentem ad percipienda divina; et revelatio quoad ipsam perceptionem divinorum, in quo perficitur prophetia.

Art. 2. *An prophetia sit habitus.* ℟. Proprie, non, quia non potest ea homo uti cum voluerit. Item lumen propheticum, quod est intellectuale excedens rationem non potest inesse intellectui per modum formæ permanentis, ut est habitus, quia sic semper propheta posset prophetare, quod est falsum. Item, nec prophetæ vident Deum per essentiam, ut beati. Item lumen propheticum inest animæ per modum passionis, vel impressionis transeuntis.

* Cessante actuali illustratione adhuc dicitur propheta, quia remanet habilitas ut facilius illustretur iterum,

vel quia fuit deputatus a Deo ut sic. Item donum gratiæ elevat hominem ad aliquid supranaturale, vel quantum ad substantiam actus, ut facere miracula, cognoscere occulta, et ad hoc non datur donum habituale gratiæ; vel quantum ad modum actus, ut diligere Deum, et ad hoc datur donum habituale gratiæ.

Art. 3. *An prophetia sit solum futurorum contingentium.* ℟. Sic proprie, quia longe distant ab humana cognitione, sed secundario ad eam pertinent præterita et præsentia, ut Moyses scripsit creationem mundi, et aliqui vident cogitationes cordis præsentes.

Art. 4. *An propheta per revelationem cognoscat omnia, quæ prophetice cognosci possunt.* ℟. Non, sed secundum revelationem specialem huius, vel illius, quia quæ prophetice divino lumine cognoscuntur sunt diversa, et pendent a prima veritate, nec inter se necessario connexa.

Art. 5. *An propheta semper discernat quid dicat per spiritum proprium, et quid per spiritum prophetiæ.* ℟. Prophetæ mens aliquando instruitur per expressam revelationem, et tunc certissime habet quod hæc sunt ei divinitus revelata; aliquando per quemdam instinctum, quem humana mens nesciens patitur, et tunc aliquando nescit discernere an hæc cogitaverit instinctu divino, vel spiritu proprio.

Art. 6. *An ea quæ prophetice cognoscuntur vel dicuntur possint esse falsa.* ℟. Non, quia veritas divina inspirando errare non potest; nec immobilis certitudo præscientiæ divinæ vel prophetiæ excludit futurorum contingentiam, quia fertur in ea, ut sunt præsentia et iam determinata; si vero quis prophetat prout Deus cognoscit ordinem causarum ad effectus, tunc aliquando aliter evenit quam prophetat; non tamen subest falsum, quia sensus prophetiæ est, quod ordo causarum hoc habet, ut talis effectus eveniat, sic intelligitur illud, Morieris, et non vives, idest, dispositio tui corporis ad mortem ordinatur, et illud, Post quadraginta dies Ninive subvertetur, id est hoc exigunt eius peccata, ut subvertatur. Item prophetatum est

necessarium, ut consideratur in suo præsenti, prout subest præscientiæ divinæ.

QUÆSTIO CLXXII.

De causa prophetiae.

Art. 1. *An prophetia possit esse naturalis.* ℟. Non, quia præcognitio futurorum secundum quod sunt in seipsis quorum est prophetia, non potest esse a natura, sed solum a Deo revelante, qui habet in sua æternitate omnia præsentia. Item præcognitio futurorum in suis causis non habetur a natura, quia homo posset semper hanc habere cum vult, sed habetur per experientiam, quæ invatur per naturalem dispositionem, et differt ab illa, quæ habetur per revelationem, quia hæc est fallibilis et quorundam eventuum, illa infallibilis et quorumcumque.

Atr. 2. *An prophetica revelatio fiat per Angelos.* ℟. Sic, quia sunt medii inter Deum et homines, ad quos deferunt divinas illuminationes et revelationes, quia opera Dei sunt ordinata, idest, infima per media disponit.

* Charitas, quæ est perfectio voluntatis, infunditur immediate a Deo, sed prophetia est perfectio intellectus, in quem etiam Angeli possunt imprimere. Item gratiæ gratis datæ attribuuntur Spiritui sancto, ut primo principio, sed per medios Angelos; et operatio instrumenti dicitur esse principalis agentis.

Art. 3. *An ad prophetiam requiratur dispositio naturalis.* ℟. Non, quia Deus causa universalis in agendo non prærequirit dispositionem in materia, sed simul potest inducere et materiam, et dispositionem, et formam: sed speculatio scientiæ requirit dispositionem naturalem.

Art. 4. *An requiratur bonitas morum ad prophetiam.* ℟. Non, quia pertinet ad intellectum, cuius actus præcedit actum voluntatis, in qua est charitas; et quia prophetia datur in utilitatem Ecclesiæ, sicut aliae

gratiæ gratis datæ, sed charitas, ut affectus hominis ordinetur in Deum. Item prophetia potest impediri per passiones animæ et exteriores actiones, quia ad eam requiritur maxima mentis elevatio ad contemplationem spiritualium.

* Item, quando prophetia datur non solum pro aliis, sed pro illustratione propriæ mentis, tunc non est sine gratia gratum faciente. Item divina dona non semper dantur optimis simpliciter, sed quandoque aliis, qui sunt optimi quantum ad doni perceptionem.

Art. 5. *An aliqua prophetia sit a Dæmonibus.* ℟. Prophetia proprie et simpliciter per solam divinam revelationem, sed Dæmon potest prophetizare secundum quid, idest facere, ut homo cognoscat quæ procul sunt a cognitione intellectus humani, quæ Dæmones, cognoscunt naturaliter, et non quæ soli Deo cognita sunt.

* Item Dæmones manifestant quæ sciunt, non per illuminationem intellectus, sed per imaginariam visionem, vel sensibiliter loquendo, et sic etiam deficit ista manifestatio a vera prophetia. Item prophetia Dæmonis a divina potest cognosci aliquibus signis exterioribus, quia Diabolus aliquando falsum dicit, Spiritus sanctus nunquam.

Art. 6. *An prophetæ Dæmonum aliquando prædicent verum.* ℟. Sic, saltem secundum aliquid.

* Prophetiæ Dæmonum non semper loquuntur ex Dæmonum revelatione, sed aliquando ex inspiratione divina, quia Deus utitur malis ad bonum, immo bonus Angelus potest revelare Dæmonibus. Item propria Dæmonum dicuntur esse illa, quæ habent a seipsis, idest mendacia et peccata; sed quæ pertinent ad propriam naturam non habent a seipsis, sed a Deo, et sic possunt vera quandoque prædicere.

QUÆSTIO CLXXIII.

De modo propheticae cognitionis.

Art. 1. *An prophetæ videant ipsam Dei essentium.* ℟. Non, sed vident in quibusdam similitudinibus secundum illustrationem divini luminis. Item essent beati; et ratio idealis non addit super essentiam divinam, nisi respectu ad creaturam; et prius est cognoscere Deum in se, quam in ordine ad creaturas, ergo cognoscunt ex revelatione divina absque eo quod essentiam videant.

Art. 2. *An in prophetica revelatione imprimantur menti prophetæ novæ rerum species, vel solum lumen novum.* ℟. Per influxum luminis intellectualis, quantum ad iudicium confertur aliquid supra naturalem facultatem. Item quantum ad acceptionem rerum fit per speciem, et in hoc prophetia est similis disciplinæ, qua discipulo repræsentantur res locutione et signis, sed non in illuminatione. Item non est censendus propheta is, cui fit repræsentatio rerum per similitudines imaginarias vel corporales, ut Pharaoni, nisi illuminetur mens ad indicandum. Item, qui illuminatur, ut iudicet de apparitionibus imaginariis aliorum, est propheta, ut Ioseph, sed maxime qui in utroque excellit.

Art. 3. *An visio prophetica semper fiat cum abstractione a sensibus.* ℟. Non semper, quia non potest fieri abstractio a sensibus quando aliquid repræsentatur per species sensibiles, sive divinitus formatas, ut rubus Moysis; sed aliquando potest fieri, ut quando fit per formas imaginarias.

Art. 4. *An prophetæ semper cognoscant ea quæ prophetant.* ℟. Non semper, quia Spiritus sanctus intendit in his ut agens principale per instrumentum deficiens: sed propheta cognoscit se a Spiritu sancto moveri ad aliquid æstimandum vel significandum (ex August.) verbo vel facto.

QUÆSTIO CXXIV.

De divisione prophetiae.

Art. 1. *An convenienter dividatur in prophetiam prædestinationis, Dei præscentiæ, et comminationis.* ℟. Sic, quia obiectum prophetiæ, quod est in cognitione divina supra humanam facultatem, sic dividitur; nam futurum in divina cognitione inest dupliciter, primo pront est in sua causa, et sic est prophetia comminationis, quæ non semper impletur, sed per eam pronuntiatur ordo causæ ad effectum; secundo in se ipso, ut facienda a Deo, et sic est prophetia prædestinationis: vel ut fienda per liberum arbitrium hominis, et sic est prophetia præscientiæ, quæ potest esse bonorum et malorum; sed illa prædestinationis tantum bonorum.

* Item Isidorus eam distinguit secundum modum prophetandi, et sunt extasis, visio, somnium, per nubem, vox de cœlo accepta, parabola et repletio Spiritus sancti.

Art. 2. *An perfectior sit prophetia, quæ habet visionem intellectualem et imaginariam, quam ea, quæ habet visionem intellectualem tantum.* ℟. Non, sed hæc, quia est potior et dignior, quæ magis appropinquat ad visionem patriæ.

Art. 3. *An gradus prophetiæ possint distingui secundum visionem imaginariam.* ℟. Proprie dictæ sic, quia visio imaginaria in prophetia est quoddam medium; nam alia fit in somnis, alia in vigilia, alia per verba, quæ propheta audit, alia per signa, quæ videt, sed super omnes gradus excellentior est, quæ fit absque imaginatione.

Art. 4. *An Moyses fuerit excellentior omnibus prophetis.* ℟. Sic, quia in visione intellectuali vidit essentiam Dei, ut Paulus in raptu quantum ad imaginariam visionem, quam, quasi ad nutum habebat, non solum audiens verba, sed videns loquentem in specie Dei; non so-

lum dormiendo, sed etiam vigilando. Item quia loquebatur toti populo ex persona Dei, quasi de novo legem proponens: alii vero inducebant ad observantiam legis Moysis. Item quoad miracula, quæ fecit toti populo infidelium.

Art. 5. *An in Beatis sit aliquis prophetiæ gradus.* ℟. Non, quia non sunt in caligine, nec veritas supranaturalis est procul, nec cognoscunt per figuras corporales, et tandem iam sunt in perfectione.

* Christus ut viator fuit propheta, non ut comprehensor.

Art. 6. *An gradus prophetiæ secundum tempus sint variati.* ℟. Sic, ante legem, sub lege, et in gratia, præcipue de cognitione Dei et incarnationis.

QUÆSTIO CLXXV.

De raptu.

Art. 1. *An anima hominis rapiatur ad divina.* ℟. Sic, nota, Raptus dicit violentiam ab extrinseco nullam vim conferente passo, idest contra, vel finem inclinationis, ut lapis rapitur sursum, et sic non homo ad cœlum, sed ad pœnas sic; vel quantum ad modum tendendi, ut lapis si citius deorsum ferretur, quam motu naturali, et sic anima abstrahitur a sensibilium apprehensione virtute divina ad supernaturalia, licet sit naturale homini per sensibilium apprehensionem tendere in divina; sed non tali modo. Item ex infirmitate potest quis alienari a mente, sed non est raptus, sicut nec si a Dæmone, ut in arreptitiis.

Art. 2. *An raptus magis pertineat ad vim appetitivam, quam ad cognoscitivam.* ℟. Ad cognoscitivam quantum ad id, in quod rapitur, sed potest habere causam ex parte virtutis appetitivæ, idest, quando ex magna affectione appetitus homo abstrahitur ab omnibus aliis, præsertim si delectetur in his ad quæ rapitur.

* Divinus amor facit extasim, sed raptus supra extasim addit violentiam. Item tradere se appetitui sensi-

tivo facit extasim, sed quia voluntas potest resistere passioni deficit a vera ratione raptus.

Art. 3. *An Paulus in raptu viderit essentiam Dei.* ℟. Probabilius quod sic, quia dicit se audivisse ineffabilia verba, quod pertinet ad visionem beatorum, et excedit statum viæ, sed non fuit beatus, quia lumen gloriæ in eo non fuit per modum permanentis, et tunc non habuit fidem actu, sed habitu, sicut non fuit beatus habitualiter, sed actu, et consequenter habuit delectationem, ratione cuius dicitur fuisse in Paradiso, sicut per contemplationem in cœlo.

* Item tertium cœlum est empyreum, vel visio super mundana, vel Deus.

Art. 4. *An Paulus in raptu fuerit alienatus a sensibus.* ℟. Sic, quia vidit essentiam Dei, et nil aliud intellexit.

* Christus dum erat viator videbat divinam essentiam absque abstractione a sensibus, quia erat beatus per habituale lumen gloriæ, non sic cæteri. Item Paulus post raptum fuit memor divinæ essentiæ per aliquas species intelligibiles habitualiter relictas in eius intellectu. Item in beatis qui vident divinam essentiam non fit abstractio a sensibus, sed est redundantia ab intellectu ad inferiores vires usque ad corpus, non sic in via.

Art. 5. *An anima Pauli in illo statu fuerit omnino a corpore separata.* ℟. Non, quia informabat corpus, sed eius intellectus fuit abstractus a phantasmatibus et a perceptione sensibilium ut Deum videret.

Art. 6. *An Paulus ignoraverit, an anima eius fuerit a corpore separata.* ℟. Sic, idest, an informaverit.

QUÆSTIO CLXXVI.

De gratiis gratis datis, quæ pertinent ad locutionem.

Art. 1. *An qui habebant donum linguarum loquerentur omnibus linguis.* ℟. Apostoli sic, quia toti mundo missi.

Art. 2. *An donum linguarum sit excellentius, quam gratia*

prophetie. ℟. Non, sed contra, quia hæc est ad res, illa ad voces.

QUÆSTIO CLXXVII.

De gratia gratis data, quæ consistit in sermone.

Art. 1. An in sermone consistat aliqua gratia gratis data. ℟. Sic, ut efficaciter loquatur, ut doceat ad instruendum intellectum, ad movendum affectum, ut libenter audiant verbum Dei; ut inflectat animum auditoris ad implendum verbum Dei, quod libenter audit. Item sic loqui ut a diversis audiatur pertinet ad donum linguarum, sed ut bene loquatur ad gratiam. Item gratiæ gratis datæ dantur in utilitatem aliorum.

* Rhetorica perficit sermonem modo naturali, sed Spiritus sanctus excellentius operatur per gratiam sermonis, id quod potest ars operari inferiori modo.

Art. 2. An gratia sermonis, sapientiæ et scientiæ pertineat etiam ad mulieres. ℟. Loqui publice toti Ecclesiæ non, sed privatim ad unum, vel paucos familiariter loquendo potest illis competere gratia sermonis.

* Gratia prophetiæ conceditur mulieribus, quia attenditur secundum mentem illuminatam a Deo, unde non est differentia sexuum : non sic gratia sermonis, quæ ad instructionem hominum pertinet.

QUÆSTIO CLXXVIII.

De gratia miraculorum.

Art. 1. An sit aliqua gratia gratis data ad miracula facienda. ℟. Sic, ut sermo prolatus confirmetur, et fiat credibilis per miracula; et Spiritus sanctus sufficienter providit Ecclesiæ in his, quæ sunt utilia ad salutem, prout sunt gratiæ gratis datæ, et sic per supranaturales effectus, idest miracula, homo ducitur ad aliquam supranaturalem cognitionem credendorum.

* Principium operandi miracula non est qualitas habitualis in anima, quia non se extenderet ad omnia supranaturalia, quæ fieri possunt, sed est Deus, qui principaliter operatur. Item, quæ fiunt a Dæmone non sunt vera miracula, quia fiunt virtute causarum naturalium, licet nobis sint vera miracula. Item gratia sanitatum præter beneficium commune, quod exhibetur in omnibus miraculis, ut scilicet homines adducantur in Dei notitiam, confert aliquid particulare homini, id est sanitatem; ideo commemoratur seorsum. Item operatio miraculorum attribuitur fidei, quia est ad manifestationem fidei, et quia procedit ex omnipotentia Dei, cui innititur fides.

Art. 2. *An mali possint miracula facere.* ℟. Sic, ut sunt ad confirmationem veritatis fidei, quam malus prædicat invocando nomen Christi, sed si fiant ad manifestationem sanctitatis alicuius, quam Deus vult aliis proponere in exemplum virtutis, et tunc non fiunt nisi a sanctis, sive in vita, sive post mortem; sive per eos, sive per alios peccatores invocantes aliquem sanctum, quia oratio in impetrando non innititur merito, sed divinæ misericordiæ, quæ etiam ad malos se extendit. Item aliqua non sunt miracula vera, sed facta phantastica, quibus ludificatur homo, ut videatur ei aliquid quod non est; aliqua sunt vera facta, sed non habent veram rationem miraculi, quia fiunt per causas naturales, et hæc fieri possunt a Dæmone.

QUÆSTIO CLXXIX.

De vita activa et contemplativa.

Art. 1. *An vita convenienter dividatur per vitam activam et contemplativam.* ℟. Sic, quia est divisio vitæ hominis secundum intellectum, qui est vel practicus vel speculativus, cuius cognitionis finis vel est ipsa cognitio veritatis, et spectat ad vitam contemplativam; vel est actio, et spectat ad activam. Item mixta comprehen-

ditur in illis. Item voluptuosa est brutalis, ideo non ponitur in divisione, quia est communis nobis et brutis.

Art. 2. *An sufficienter dividatur per activam et contemplativam.* ℟. Sic, ut in primo articulo.

QUÆSTIO CLXXX.

De vita contemplativa.

Art. 1. *An vita contemplativa nihil habeat in affectu, sed totum in intellectu.* ℟. Hæc vita, quantum ad essentiam actionis pertinet ad intellectum, sed quantum ad id, quod movet ad exercendum talem actum, spectat ad voluntatem, quia voluntas movet ut homo intendat contemplationi veritatis, tanquam ad finem voluntatis; et licet contemplativa essentialiter sit intellectus, tamen terminatur in delectationem, quæ est in affectu.

Art. 2. *An virtutes morales pertineant ad vitam contemplativam.* ℟. Essentialiter non, quia ordinantur ad exteriores actiones, hæc quiescit in interiori, idest in consideratione veritatis, sed dispositive sic, ne per vehementiam passionum contemplatio impediatur.

Art. 3. *An ad vitam contemplativam pertineant diversi actus.* ℟. Finaliter unus, idest contemplatio veritatis, licet habeat diversos actus antecedentes pro principiis, vel eorum deductionibus ad veritatem cognoscendam, sed finalis est unus.

Art. 4. *An vita contemplativa solum consistat in contemplatione Dei, vel etiam cuiuscunque veritatis.* ℟. Principaliter Dei, qui est finis humanæ vitæ, hic imperfecte per speculum in ænigmate, sed secundario in contemplatione divinorum affectuum, quia invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, etc. et sunt sex gradus.

Art. 5. *An vita contemplativa secundum statum præsentis vitæ possit pertingere ad visionem essentiæ divinæ.* ℟. Prout homo sensibus corporis utitur, est impossibile, si potentialiter tantum, et non secundum actum, prout

eius anima actu informat corpus, sed non ut utatur sensibus corporis, neque imaginatione, tunc potest, ut accidit sancto Paulo in raptu, et est supremus gradus contemplationis viæ.

Art. 6. *An operatio contemplationis convenienter distinguatur per tres motus, idest circularem, rectum et obliquum.* ℟. Sic similitudinarie, idest contemplatio uniformis dicitur circularis; quando est ab uno in aliud, recta; denique dicitur obliqua, quasi composita ex utroque.

Art. 7. *An contemplatio habeat delectationem.* ℟. Sic, tum quia est operatio connaturalis rationi, et de obiecto amato.

Art. 8. *An vita contemplativa sit diuturna.* ℟. Secundum se sic, quia est circa incorruptibilia, nec habet contrarietatem. Item etiam in nobis, quia est actio animæ incorruptibilis, nec corpore laboramus, licet quod suum summum diu durare non potest.

QUÆSTIO CLXXXI.

De vita activa.

Art. 1. *An omnes actus virtutum moralium pertineat aa vitam activam.* ℟. Sic, quia huius finis est operatio, ad quam ordinantur omnes virtutes morales, et ad tollenda vitia. Item disponunt ad contemplativam, et ut sic sunt sub ea.

Art. 2. *An prudentia pertineat ad vitam activam.* ℟. Sic, quia est recta ratio agibilium, et ordinatur ad operationes virtutum moralium.

Art. 3. *An docere sit actus vitæ activæ, vel contemplativæ.* ℟. Ut est sermo instruens audientem, pertinet ad activam; ut est interior locutio, idest conceptio veritatis, per quam in exteriori actu dirigatur, pertinet ad activam; si ut delectetur solum in conceptione veritatis, pertinet ad contemplativam.

Art. 4. *An vita activa maneat post hanc vitam.* ℟. Non, quia in futura vita cessat finis, qui est in exterioribus actibus.

* Virtutes morales post hanc vitam manebunt, non secundum actus circa ea, quæ sunt ad finem, in quibus est vita activa, sed secundum actus circa finem. Item Angeli et Sancti habent aliquid de vita activa circa ea, quæ pertinent ad dispensationem ministeriorum Dei, dum mundus durat, sed semper Deum contemplantur.

QUÆSTIO CLXXXII.

De comparatione vitæ activæ ad contemplativam.

Art. 1. *An vita activa sit potior, quam contemplativa.* ℟. Non, sed hæc est melior tum quia est secundum intellectum, et de obiecto proprie, idest intelligibili, et homo in hac est magis sibi sufficiens, cum paucioribus indigeat; et hæc propter se diligitur, illa ad alios; hæc secundum divina, illa secundum humana. Item potest esse magis continua, licet non in summo contemplationis. Item secundum quid propter necessitatem præsentis vitæ, aliquando est eligibilis magis vita activa, ut propter paupertatem. Item prælati non solum in activa, sed debent excellere in contemplativa. Cum quis a contemplativa ad activam vocatur, id non fit per modum subtractionis, sed additionis propter aliquam necessitatem præsentis vitæ.

Art. 2. *An vita activa sit maioris meriti, quam contemplativa.* ℟. Ex genere suo, non; sed contra; quia hæc directius pertinet ad dilectionem Dei, quæ est radix meriti; activa directius ad amorem proximi; sed si quis ob maiorem amorem Dei vellet ad tempus carere dulcedine contemplationis propter proximum, magis mereretur.

Art. 3. *An vita activa impediat contemplativam.* ℟. Quatenus activa componit et ordinat interiores passiones animæ, non impedit, sed adiuvat contemplationem; sed quantum ad exercitium exteriorum actionum impedit, quia non potest quis occupari in exterioribus et contemplari.

Art. 4. *An vita activa sit prior, quam contemplativa.* ℟. In via generationis sic, quia disponit ad eam; sed simpliciter non imo contra; quia hæc movet activam, et eam dirigit, ut vir mulierem.

QUÆSTIO CLXXXIII.

De officiis et statibus hominum.

Art. 1. *An status in sui ratione importet conditionem libertatis vel servitutis.* ℟. Sic, sive in spiritualibus, sive in civilibus, quia dicit obligationem hominis cum quadam firmitate, prout scilicet aliquis est sui iuris, vel alterius, non ex levi causa, et de facile commutabili.

Art. 2. *An in Ecclesia debeant esse diversi status, vel officia.* ℟. Sic, ut corpus Ecclesiæ sit perfectum, idest cum membris.

Art. 3. *An officia distinguantur per actus.* ℟. Sic, quia deputantur ad diversas actiones formales.

Art. 4. *An differentia statuum attendatur secundum incipientes, proficientes et perfectos.* ℟. Sic, quia datur principium, medium et finis in libertate iustitiæ a servitute peccati; et agit de libertate et servitute spirituali.

QUÆSTIO CLXXXIV.

De his quæ pertinent ad statum perfectionis in communi.

Art. 1. *An perfectio christianæ vitæ attendatur specialiter secundum charitatem.* ℟. Sic, quia est vinculum perfectionis. Item, quia unit nos Deo, qui est finis humanæ mentis, et est perfectio sensuum hominis; et facit alias virtutes esse perfectas.

Art. 2. *An aliquis in hac vita possit esse perfectus.* ℟. Amare Deum, ut totaliter est diligibilis, non est creaturæ, sed solius Dei. Item amare secundum totalita-

tem diligentis, idest, ut homo toto affectu semper Deum amet actu, non est possibile in via, sed in patria. Item perfectio non secundum totalitatem diligentis, neque secundum totalitatem diligibilis potest in hac vita haberi dupliciter. Primo, ut ab affectu hominis excluditur peccatum mortale contrarium charitati, et hæc est de necessitate salutis. Secundo, quando etiam excluditur illud, quod impedire potest, ne mens totaliter feratur in Deum, ut in incipientibus et proficientibus, et sine hac potest esse charitas. Item perfecti in hac vita habent peccata venialia ex infirmitate viæ, et sic habent aliquid imperfectum. Item dilectio proximi vel est sine qua charitas esse non potest, vel esse potest.

Art. 3. *An perfectio consistat in præceptis, an in consiliis.* ℟. Essentialiter in præceptis, secundario in consiliis, quæ sunt media ad eam.

Art. 4. *An quicumque est perfectus sit in statu perfectionis.* ℟. Potest quis esse perfectus, et non esse in statu perfectionis, ut bonus secularis, qui se non obligavit ad perpetuam servitutem, quæ dicitur status. Item potest quis esse in statu perfectionis, idest obligatus, et non esse perfectus, ut religiosus malus, quia status hic sumitur pro eo, quem exterius solemnizat Ecclesia, nam de interiori statu Deus solus iudicat.

Art. 5. *An religiosi et prælati sint in statu perfectionis.* ℟. Sic, quia habent perpetuam obligationem cum solemni voto in his, quæ sunt perfectionis, nam religiosi voto solemni, Episcopi obligant se ad pastorale officium, idest animam ponere pro ovibus, et hoc per solemnitatem consecrationis, et dum statum assumunt, non profitentur se perfectos, sed tendere ad perfectionem. Item actus perfectionis non sufficit ad statum perfectionis: unde martyrium non ponit in statu perfectionis, quamvis consistat in perfectissimo actu charitatis.

Art. 6. *An omnes prælati ecclesiastici sint in statu perfectionis.* ℟. Non, sed solum Episcopi, qui obligantur ad perpetuam curam, nisi Papa dispenset, et per ac-

cidens in occidentali Ecclesia Sacerdotes emittunt votum castitatis: licet nomen Presbyteri significet Episcopum et Sacerdotem, ut in primitiva Ecclesia, tamen in re semper fuerunt distineti.

Art. 7. *An status religiosorum sit perfectior, quam status prælatorum.* ℟. Non, sed Episcoporum status est perfectior, unde religiosus potest fieri Episcopus, sed non contra.

* Abrenuntiatio rerum, ut est actu, non est perfectio, ut est in præparatione animi, sic, et hanc habent Episcopi, quia tenentur omnia contemnere pro honore Dei, vel salute gregis, vel pauperibus dando. Item ultra activam vitam Episcopis magis convenit contemplativa quam religiosis, quia tenentur contemplari non solum propter se ipsos, sed etiam ad instructionem aliorum.

Art. 8. *An Prosbyteri, Curati et Archidiaconi sint maioris perfectionis, quam religiosi.* ℟. Non, sed religiosi, quia hi possunt facere omnia quæ illi, et Presbyteri possunt relinquere sua munera, et ingredi religionem. Item magis peccaret clericus in sacris faciens contra sanctitatem ordinis, quam laicus regularis.

QUÆSTIO CLXXXV.

De his quae pertinent ad statum Episcoporum.

Art. 1. *An liceat Episcopatum appetere.* ℟. Appetere Episcopatum ratione reverentiæ et honoris, vel sufficientiæ bonorum temporalium, non licet, quia est ambitio et cupiditas. Item ratione gradus alti est præsumptio. Item ratione pascendi, idest aliis prodesse, quamvis ex se liceat, tamen quia habet annexam celsitudinem gradus est præsumptio, ut qui pracesse appetat ut aliis prosit, nisi manifesta necessitas immineat, vel si sit in tali officio, vel sciat se dignum tali opere, ita ut in desiderio cadat opus bonum, non primatus dignitatis.

* Bonum opus desiderat, quia tunc primus in martyrio, sed addit, oportet irreprehensibilem esse, et debet esse perfectus.

Art. 2. *An liceat Episcopatum iniunctum omnino recusare.* ℟. Non, quia est inobedientia, et inordinata voluntas.

* Vita contemplativa et amor Dei est potior, quam activa et amor proximi; sed bonum multitudinis est præferendum bono unius, nec Episcopus ita transfertur ad activam, ut relinquat contemplativam, secus si habet impedimentum ad officium non removibile a superiore, tunc non tenetur obedire. Item qui vovit non suscipere dignitatem, si intendat etiam si præcipiatur a superiore, illicite vovit.

Art. 3. *An qui assumitur ad Episcopatum oporteat esse meliorem cæteris.* ℟. Non, sed meliorem pro Ecclesia, qui possit Ecclesiam instruere, defendere, pacifice gubernare. Item ministratio Ecclesiæ non datur in remunerationem personæ, quia hæc erit post mortem. Item in electione non debet esse acceptio personarum. Item electus non debet se meliorem aliis putare, esset enim præsumptio, sed satis est, ut in se non cognoscat impedimentum. Item in eligendo attenditur eminentia dilectionis, sed magis idoneitas ad regimen.

Art. 4. *An Episcopus possit licite Episcopatum relinquere, ut religionem ingrediatur.* ℟. Quandiu potest proficere subditis ad salutem non, quia perpetuo obligatur, quod non debet relinquere nec pro quiete suæ contemplationis, nec propter adversa evitanda, vel lucra acquirenda: sed si non potest proficere in Episcopatu, vel defectu suo, vel aliorum, de licentia Papae potest.

Art. 5. *An liceat Episcopo propter aliquam persecutionem corporalem deserere gregem sibi commissum.* ℟. Cum damno salutis gregis non licet: sed si sufficienter in absentia pastoris per alium providetur, licet propter commodum Ecclesiæ, vel periculum personæ suæ, et non tenetur ingredi religionem.

Art. 6. *An liceat Episcopo aliquid proprium habere.* ℟. Sic, quia non vovent paupertatem, nec munus Episcopi hoc requirit.

* Perfectio vitæ christianæ non consistit in paupertate essentialiter, quia perfectissimus fuit Abraham et dives; imo res proprias et acquisitas possunt Episcopi relinquere hæredibus.

Art. 7. *An Episcopi mortaliter peccent, si bona ecclesiastica, quæ procurant, pauperibus non largiantur.* ℟. Non, quia de superfluis possunt ampliare redditus Ecclesiæ, si non adsit necessitas pauperum. Item si bona sunt divisa, et Episcopus ultra partem suam sibi aliquid accipit de his, quæ debentur pauperibus, vel ministris, vel cultui Ecclesiæ, peccat, et tenetur restituere. Item de propriis, et de parte ecclesiasticorum bonorum sibi debita potest disponere ut ei libet, quia est dominus; et in his peccaret vel propter inordinationem affectus, vel si aliis non subveniat, prout charitas requirit: sed determinare quando sit talis necessitas, quæ ad peccatum mortale obligat, pertinet ad humanam prudentiam. Item Episcopus de bonis ecclesiasticis sibi deputatis, potest dare consanguineis, vel aliis sine peccato, dummodo moderate faciat, scilicet ne indigeant, et non ut ditiores fiant.

Art. 7. *An religiosus factus Episcopus teneatur ad observantiam regularem.* ℟. Sic, nisi impediat munus episcopale. Item non possunt testari nisi ex dispensatione Papæ.

QUÆSTIO CLXXXVI.

De his, quae pertinent ad statum religionis.

Art. 1. *An religio importet statum perfectionis.* ℟. Sic, quia antonomastice est via ad perfectionem, et virtus denominatur ab intentione finis, quia religiosus ut holocaustum totaliter se dedicat divino servitio, in quo est perfectio.

Art. 2. *An quilibet religiosus teneatur ad omnia consilia.* ℟. Non, sed ad ea, quæ in regula promittit. Item non est perfectus, sed in via.

Art. 3. *An ad perfectionem religionis requiratur paupertas voluntaria.* ℟. Sic, ut tollat affectum a rebus mundanis.

Art. 4. *An ad perfectionem religionis requiratur perpetua continentia.* ℟. Sic, quia coitus maxime impedit ire in Deum, etc.

Art. 5. *An obedientia pertineat ad perfectionem religionis.* ℟. Sic, quia ab ea dirigitur, et in ea Christum imitatur.

Art. 6. *An ad perfectionem religionis requiratur ut hæc tria cadant sub voto, scilicet paupertas, continentia, obedientia.* ℟. Sic, quia ad statum perfectionis requiritur obligatio, ergo et votum.

Art. 7. *An convenienter dicatur in his tribus consistere perfectionem religionis.* ℟. Sic, quia tolluntur omnia impedimenta, et fit holocaustum.

Art. 8. *An votum obedientiæ sit potissimum inter tria vota.* ℟. Sic, quia offertur voluntas, quæ est potior.

Art. 9. *An religiosus semper peccet mortaliter transgrediendo ea, quæ sunt in regula.* ℟. Non, nisi sit præceptum, vel fiat ex contemptu.

Art. 10. *An religiosus in eodem genere peccati gravius peccet quam secularis.* ℟. Si est contra votum, si ex contemptu, si propter scandalum, sic; secus non, sed levius, quia facilius resurgit propter bonam intentionem et auxilium aliorum.

QUÆSTIO CLXXXVII.

De his, quae competunt religiosis.

Art. 1. *An liceat religiosis docere, prædicare, et alia huiusmodi facere.* ℟. Si habent ordinem et iurisdictionem delegatam, possunt; quia ex voto, vel ex regula non prohibentur, aut si eis committatur, præsertim si religio sit ad hoc specialiter instituta.

Art. 2. *An liceat religiosis secularia negotia tractare.* ℟. Causa cupiditatis non, sed causa charitatis cum debita moderatione et licentia superioris, licet.

* Frequentare palatia regum propter delicias, vel gloriam, non competit eis, sed propter pias causas, sic.
Art. 3. *An religiosi teneantur manibus laborare.* ℟. Non magis quam seculares, nisi per regulam ad hoc obligentur. Item labor corporalis valet ad quatuor. Primo ad victum quærendum, et si non habetur aliunde, est sub præcepto. Secundo ad tollendum otium, et non est sub præcepto, quia aliis viis potest tolli. Tertio, ad refrænandam concupiscentiam, et non est sub præcepto. Quarto, ad eleemosynam faciendam, et non est sub præcepto, nisi forte in aliquo casu. Item sub opere manuali intelliguntur omnia officia membrorum, ut linguæ, pedum, et quibus homo licite lucratur victum. Item qui vacant operibus spiritualibus, ut orationi, psalmis, propter bonum commune, excusantur ab opere manuali, sed si vacant privatis, non excusantur a manuali. Item qui omnia spernunt propter Deum, si habent unde vivant, non tenentur manibus laborare.
Art. 4. *An religiosis liceat de eleemosynis vivere.* ℟. Sic, quia eleemosynæ ex liberalitate donantis debentur eis ob necessitatem, vel ob corporis infirmitatem ex qua non possunt laborare, vel si labor non sufficit, vel quia non sunt assueti laborare manibus. Item debentur ex eo, quod aliquid aliis exhibent, sive spirituale, sive temporale, ut si prædicent auctoritate Prælatorum si ministrent in Altare, si studeant sacræ scripturæ in bonum commune, si bona temporalia, quæ habebant monasterio largiantur. Item usus eleemosynarum est religiosis illicitus, si desistunt ab actibus religiosis, quia defraudant mentem dantium, quæ fuit, ut religiose vivant, et dantes participent. Item est illicitum, si otiosi vivant, et si ex servili, vel rusticana vita veniunt, et nolunt laborare, tunc enim non manducent. Item si alii sunt in extrema necessitate, ipsi abstineant ab eleemosynis. Item, quando est manifesta necessitas et utilitas, et religiosi vivunt ex eleemosynis absque opere manuali infirmi non scandalizantur, sed tantum malitiosi, de quorum scandalo non est curandum, quia passivum.

Art 5. *An religiosis liceat mendicare.* ℟. Si ex cupiditate, vel ut otiosi vivant, non licet: si ob abiectionem, ut humilientur, licet: si ex necessitate, vel ad utilitatem, v. g. ædificandi Ecclesiam, licet.

Art. 6. *An liceat religiosis indui vilioribus vestibus, quam cæteri.* ℟. Si est pœnitentia, vel in contemptum fastus, vel pro humiliatione licet; secus, non, idest non ob iactantiam, non ex avaritia, vel negligentia.

QUÆSTIO CLXXXVIII.

De differentia religionum.

Art. 1. *An sit tantum una religio.* ℟. Non, quia diversa sunt opera charitatis, et diversi modi exercitiorum; licet omnes totaliter se tradant ad serviendum Deo, et in hoc non est differentia, sed in diversis modis serviendi Deo.

Art. 2. *An aliqua religio institui debeat ad opera vitæ activæ.* ℟. Sic, quia ad perfectionem charitatis pertinent dilectio Dei, et sic est vita contemplativa; et dilectio proximi, et sic est activa, et in hac fit sacrificium Deo.

Art. 3. *An aliqua religio possit ordinari ad militandum.* ℟. Sic, propter defensionem divini cultus, et publicæ salutis, et pauperum oppressorum, sicut licet advocare pro suo monasterio, et pro pauperibus.

Art. 4. *An aliqua religio possit institui ad prædicandum, vel confessiones audiendas.* ℟. Sic, quia est pro salute animæ.

Art. 5. *An sit instituenda aliqua religio ad studendum.* ℟. Sic, quia iuvat directe ad contemplandum, et indirecte ne erremus in contemplatione. Item ad compescendam carnem, sed cum charitate, ne inflet, et fiant dissensiones.

Art. 6. *An religio, quæ vacat vitæ contemplativæ, sit potior illa, quæ vacat vitæ activæ.* ℟. Illae religiones tenent summum gradum, quæ ordinantur ad prædicandum, et docendum, quod opus activum oritur ex ple-

nitudine contemplationis, præfertur simplici contemplationi, sicut maius est illuminare, quam solum lucere, etc., quia ordinantur ad finem absolute potiorem, qui est maius bonum, vel sunt plura bona, et sunt comparanda in fine, nam ratione exercitii non est comparatio nisi respectiva, quia non propter se, sed propter finem quæritur, et non attenditur quantitas exercitii, sed proportio eius ad finem; secundo loco est religio quæ est ad contemplandum; tertio quæ ad opera exteriora.

* Religio non est potior ex eo, quia habet maiores, seu arctiores observantias, sed ex eo si sit magis ordinata ad finem religionis cum maiori discrimine.

Art. 7. *An habere aliquid in communi minuat perfectionem religionis.* ℟. Non, quia perfectio non consistit essentialiter in paupertate, sed in sequendo Christum; sed habere præsertim moderate in communi non impedit, sed adiuvat; et illa tractare est charitas, quia non distrahuntur religiosi a contemplatione.

Art. 8. *An perfectior sit religio viventium in societate, quam in solitudine.* ℟. Vita solitaria est perfectior, quia competit perfectis, sed socialis est ad exercitium perfectionis; sed si sumator absque præcedenti exercitatione, est periculosissima, nisi Deus suppleat quod in aliis acquiritur per exercitium. Item sine spiritu est vita bestialis.

QUÆSTIO CLXXXIX.

De ingressu religionis.

Art. 1. *An qui non sunt in præceptis exercitati debeant ingredi religionem.* ℟. Sic, ut facilius vitent peccata, et proficiant.

Art. 2. *An debeat aliquis voto obligari ad ingressum religionis.* ℟. Est secundum se laudabile; et opus factum ex voto est laudabilius.

Art. 3. *An qui obligatus est ex voto ingredi religionem, teneatur intrare religionem.* ℟. Sic, vel absolute, vel si

posuit conditionem post eam; et si vovit certam religionem, tenetur facere quantum in se est ut ingrediatur; si absolute, et in unam non recipitur, adeat aliam. Item rationabiliter dici potest aliquem per ingressum religionis consequi remissionem omnium peccatorum.

Art. 4. *An qui vovit ingredi religionem, teneatur perpetuo permanere in religione.* ℟. Secundum intentionem voventis, si intendit se obligare ad perpetuo remanendum, tenetur; si nil cogitavit, intelligitur secundum formam iuris quæ est, ut actu detur annus probationis. Item qui ingreditur ut statim exeat, non satisfacit voto, quia vovendo non intendit hoc, quare tenetur mutare propositum, id est, ut velit saltem experiri.

Art. 5. *An pueri recipiendi sint in religionem.* ℟. Ante usum rationis votum non tenet, et si ante annos pubertatis, ut frequentius in pueris circa decimum quartum, in puellis duodecimum, accederetur usu rationis, votum ex se obligat, sed obligatio potest auferri auctoritate parentum; sed post annos pubertatis non potest votum revocari. Item professio non valet ante decimum sextum annum, possunt tamen a parentibus tradi ut ibi nutriantur.

Art. 6. *An propter obsequium parentum debeant aliqui retrahi ab ingressu religionis.* ℟. Si sunt in necessitate, nec commode aliter subveniri potest eis, nisi obsequio filiorum, licet; sic multo minus parentes possunt ingredi relicta cura filiorum; sed si non sunt in tali necessitate ut multum indigeant obsequio filiorum, possunt contra præceptum parentum ingredi religionem.

Art. 7. *An Presbyteri curati possint licite religionem ingredi.* ℟. Sic, quia non obligantur voto solemni ad curam. Episcopi non possunt sine licentia Papæ.

Art. 8. *An liceat de una religione transire ad aliam.* ℟. Nisi propter magnam utilitatem, vel necessitatem, non est laudabile; sed potest laudabiliter transire ad arctiorem, sed petat licentiam, quæ non est neganda; et

si dubitatur an illa sit perfectior, petat iudicium superioris. Secundo, si in sua arctiori declinatur a perfectione, et remissius vivant, potest ad minorem si melius vivatur, et petat a superiore, ut in primo casu Tertio ex infirmitate si non potest arctioris statuta servare, et laxioris potest, sed in hoc casu requiritur dispensatio.

* Habens votum simplex arctioris, si profiteatur in laxiori, non tenetur ad votum simplex.

Art. 9. *An aliquis debeat alios inducere ad religionem intrandam.* ℟. Sic, et cum merito, non tamen vi, vel simoniace, non mendaciis, ne ingrediens deceptus retrocedat, potest tamen munusculis allicere ad amicitiam, et ingressum.

* Obligatus ex voto, vel iuramento ad minorem religionem, potest induci ad maiorem, sed non contra; nisi ex causa, et dispensatione Superioris.

Art. 10. *An sit laudabile ingredi absque multorum consilio, et diuturna deliberatione.* ℟. Sic, nisi adsit infirmitas; et tunc consulat, qui possunt prodesse, non impedire. Item potest consulere in quam religionem, et quoad modum intrandi.

EX

TERTIA PARTE SUMMAE
D. THOMÆ

QUÆSTIO I.

De convenientia incarnationis.

Art. 1. *An fuerit conveniens Deum incarnari.* ℟. Sic, tum quia per Deum visibilem cognoscuntur attributa invisibilia Dei: ut Bonitas, Iustitia, Sapientia; tum quia summa bonitas, idest Deus, convenit ut communicetur naturæ humanæ, licet non conveniret naturæ humanæ uniri Deo, nec tamen Deus est mutatus.

* Et licet assumpserit malum pœnæ, non tamen malum culpæ, quia ei non convenit: est tamen Deus ubique, quia non clauditur carne.

Art. 2. *An fuerit necessarium incarnari.* ℟. Non simpliciter, quia potuit aliis viis, sed secundum quid, idest melius quantum ad finem, spem, charitatem, ad operationem, ad communicationem sui, ad removenda mala, etc.

* Purus homo non potuit satisfacere adæquate pro tota natura, quia peccatum erat infinitum respectu Dei, nisi ex acceptatione Dei, et reverentia in Deum, et eius maiestas augetur.

Art. 3. *An si homo non peccasset, Deus fuisset incarnatus.* ℟. Non, quia non fuisset morbus, ergo nec medicina, et in Scriptura incarnatio semper attribuitur peccato, licet sine peccato potuisset incarnari, quia omnipotens.

* Prædestinatio supponit cognitionem futurorum, et sic prædestinavit opus incarnationis in remedium peccati. Item Adæ fuit revelata incarnatio, et non causa incarnationis, et lapsus eius.

Art. 4. *An incarnatio sit principaliter ad delendum peccatum originale, vel actuale.* ℟. Ad omnia, licet principaliter ad originale: quia est maius extensive: sed actuale est maius intensive, quia magis voluntarium.
* Item originale non inducit pœnas sensus in Limbo, sed pœnalitates hic; quas Christus assumpsit.
Art. 5. *An debuerit ab initio mundi incarnari.* ℟. Non ut homo humiliaretur, et pro maiestate venientis.
* Et charitas pro loco et tempore dat beneficium.
Art. 6. *An debuerit differri usque ad finem mundi.* ℟. Non, quia non expediebat saluti humanæ.

QUÆSTIO II.

De modo unionis Verbi incarnati.

Art. 1. *An unio sit facta in natura, idest in essentia.* ℟. Non, sed quælibet natura, idest divina, et humana est perfecta in Christo, et non se habent, ut materia, et forma, essent enim in potentia, nec sunt unitæ accidentaliter, nec faciunt tertium quid.
* Cum dicitur natura divina incarnata, sensus est, sibi univit carnem in persona, et non est, quod sit conversa in carnem: sic dicitur caro deificata, idest facta Dei, non Deus.
Art. 2. *An unio verbi fuerit facta in persona.* ℟. Sic, quia natura significat essentiam speciei, persona significat totum habens naturam, sicut partem formalem, et perfectivam sui. Cum ergo humana natura non pertineat ad essentiam Verbi, pertinebit ad personam, alioquin nullo modo est unita Verbo.
* In Deo natura, et suppositum idem sunt secundum rem, sed differunt ratione, quæ sufficit, ut fiat unio in persona, non in natura, cum naturæ nihil addatur, sed personæ. Item personalitas dicit perfectionem, ut dicit existentiam in se, sed natura humana perfectius existit in Verbo, ut in nobiliori, et digniori se. Item

natura humana Christi erat singularis, sed non suppositata, nisi in Verbo.

Art. 3. *An unio sit facta in supposito, vel in hypostasi.* ℟. In supposito, vel hypostasi quia persona ad hypostasim non addit, nisi determinatam naturam, idest rationalem, idest intellectualem. Unde in Christo multiplicare personas, seu subsistentias, et hypostases, seu supposita, vel dividere, est damnatum.

* Christus dicitur aliud, et aliud propter naturas, et non alius, et alius, ut dicitur in Trinitate, propter personas. Item Christus est in specie humana, ratione naturæ assumptæ, et res non ponitur in specie ratione individuationis, sed naturæ.

Art. 4. *An persona, vel hypostasis Christi sit composita.* ℟. Licet in se sit summe simplex, tamen, ut subsistit duabus naturis, duæ erant rationes subsistendi, ergo persona erat composita, sed hæc compositio non est per modum partium, sed per modum numeri, idest id, in quo duo conveniunt.

Art. 5. *An in Christo anima fuerit unita corpori.* ℟. Sic, est de fide, quia fuit animatus, et univoce homo.

* Ex unione animæ, et corporis insurgit persona in puro homine, non sic in Christo, sed utrunque advenit personæ praecxistenti digniori. Item Verbum est principium omnis vitæ effective, et non formaliter, sed anima formaliter.

Art. 6. *An natura humana sit unita Verbo accidentaliter.* ℟. Non, quia est error, nam Christus esset homo per accidens.

* Et licet natura sit mutata, tamen Verbum non est mutatum, et quod advenit enti completo, est accidens, non quod advenit personaliter, nisi trahatur ad communionem eiusdem esse completi. Item substantia sumitur etiam pro supposito, et sic unio fuit substantialis; et hæc unio non fuit solum, instrumenti cum causa, licet natura humana sit instrumentum divinitatis.

Art. 7. *An unio naturæ humanæ, et divinæ sit quid creatum.* ℟. In humana est creatum, quia cœpit in tem-

pore, et est relatio realis nata ex mutatione naturæ humanæ; in divina est rationis tantum, quia non est mutata.

* Deus dicitur unitus creaturæ, quia creatura est realiter unita Deo absque Dei mutatione. Item homo dicitur creator, et Deus, propter unionem, idest prout terminatur ad hypostasim divinam; sed unio non est Deus, vel creator, et dicitur quid creatum respectu esse, quod habet a subiecto, non rationis, quam habet a termino.*

Art. 8. *An unio Verbi sit idem quod assumptio.* ℟. Non, quia natura divina dicitur unita non assumpta. Unio importat relationem, assumptio actionem, vel passionem. Item assumptio est in fieri, unio in facto esse: ideo uniens dicitur unitum, sed assumens non dicitur assumptum.

* In incarnatione præter relationem fuit necessaria aliqua mutatio, ex qua nascitur relatio. Pater, et Spiritus sanctus uniunt, sed non assumunt: Filius utrumque fecit. Item natura divina est unita, sed non assumpta.

Art. 9. *An hæc unio sit maxima unionum.* ℟. Respectu eius, in quo uniuntur est maxima, non respecta naturæ humanæ, quæ unitur.

* Et sic unitas personæ divinæ est maior, quam unitas numeri, quia est increata independens, non pars numeri. Item est maior, quam unitas animæ et corporis, quia unitas divinæ personæ est maior.

Art. 10. *An unio naturarum in Christo sit facta per gratiam.* ℟. Sic, idest libera et grata Dei voluntate, non tamen per gratiam, quæ sit habitus, ut in sanctis, sed in persona, et per gratiam, idest donum gratuitum.

* Gratia habitualis est participatio divinæ similitudinis; sed gratia unionis est participatio esse, quod est maius.

Art. 11. *An præcesserint aliqua merita hanc unionem Verbi.* ℟. Non, quia non Christi qui non erat, non puri hominis, cum purus homo non possit mereri regenerationem, præsertim totius mundi.

* Patres sancti de congruo meruerunt incarnationem Christi desiderando et petendo, quia congruum fuit exaudiri. Item non omne necessarium ad præmium cadit sub merito, ut incarnatio et gratia. Beata Virgo meruit ex gratia sibi data gradum puritatis, ut congrue posset esse mater Dei.

Art. 12. *An gratia unionis fuerit Christo homini naturalis.* ℟. Gratia sive unionis, sive habitualis non fuit causata a principiis naturæ humanæ, et sic non fuit naturalis, sed ut provenit a natura divina Christi in naturam humanam dici posset naturalis: si sumatur naturalis, ut dicitur a nativitate, utraque est naturalis.

* Unio non est facta in natura, sed est causata a natura divina, et dicitur naturalis, ut inest humanitati a principio.

QUÆSTIO III

De modo unionis ex parte personae assumentis.

Art. 1. *An personæ divinæ conveniat assumere naturam humanam.* ℟. Sic, quia est principium, et terminus huius assumptionis, et actiones sunt suppositorum.

* In hoc non perficitur persona divina cum sit infinita, sed humanitas, sic in unione per gratiam perficitur homo, non Deus. Item persona dicitur incommunicabilis, quia non potest de pluribus prædicari, tamen plura de illa possunt prædicari, et est proprium personæ divinæ pluribus substantialiter communicari propter eius infinitatem. Item humana natura in unione constituit personam divinam non simpliciter, sed in esse humano.

Art. 2. *An divinæ naturæ conveniat assumere.* ℟. Natura divina est principium assumptionis secundum seipsam, quia eius virtute facta est assumptio, sed persona dicitur proprie assumere, ut assumptio dicit terminum-sed secundario dicitur natura assumpsit naturam ra, tione personæ; sic dicitur incarnata.

* Natura divina dicitur ad se sumere humanam, quia non differt supposito a persona Verbi, sed Pater licet assumat, tamen non ad se, quia differt a Verbo. Item, quod convenit naturæ divinæ secundum se, convenit omnibus personis, sed assumere convenit ei ratione Verbi, ideo non datur tribus. Item in Deo est idem quod est, et quo est; et quo agit, et quod agit, et sic natura divina est id, quo Deus agit, et est Deus agens.

Art. 3. *An abstracta personalitate per intellectum natura possit assumere.* ℟. Intellectus cognoscens Deum, ut in se est, non potest abstrahere unum relicto alio, quia quicquid est in Deo, est unum salva distinctione personarum; sed secundum modum nostrum, idest intelligendo divisim, et per partes unum, et idem potest abstrahere.

* Et sic abstractis personis remanet natura, ut subsistens, et ut persona cum sit in natura intellectuali, ut intelligunt Hebræi, et sic natura intelligeretur assumere ratione suæ subsistentiæ, et personalitatis.

Art. 4. *An una persona possit sine alia naturam creatam assumere.* ℟. Ut dicit terminum sic; ut dicit actionem non, quia omnes tres personæ fecerunt, ut natura uniretur personæ Filii.

* Natura dicitur incarnata, et assumens ratione personæ, et dicitur tota incarnata, quia nihil perfectionis de natura divina deest personæ incarnatæ.

Art. 5. *An quælibet persona potuerit humanam naturam assumere.* ℟. Sic, quia eadem potentia, et principium assumens, et ratio termini, idest personæ, est communis tribus, licet sint proprietates personales differentes.

* Filiatio temporalis Christi non constituit personam, sed est consequens nativitatem temporalem, quod posset convenire Patri, et Spiritui sancto. Item, incarnato Patre, nos essemus filii adoptivi Patris per attributionem. Item Pater incarnatus esset innascibilis in divinitate, nec diceretur missus.

Art. 6. *An plures personæ divinæ possent unam naturam*

numero assumere. ℟. Possunt, sicut subsistunt uni naturæ divinæ, ergo possunt et uni humanæ. Item hæc unio fit sola potentia divinæ personæ, sed hæc potentia est eadem in tribus, et tota ratio facti est potentia facientis, sed est impossibile assumere unam personam humanam, ut ait Anselmus.

* Et tunc tres personæ essent unus homo, quia est una natura, ut in Trinitate est unus Deus. Item natura esset assumpta non in unitate unius, sed in unitate singularum, sicut natura divina habet unitatem cum personis. Item hic homo esset ingenitus, ut supponeret pro Patre, sed esset genitus, ut supponeret pro Filio.

Art. 7. *An una persona divina possit assumere duas naturas humanas.* ℟. Potest, quia potentia divinæ personæ est infinita, tum ut principium, tum ut terminus, nec potest limitari a natura particulari.

* In humanis natura multiplicatur secundum supposita, sed in incarnatione unio materiæ, et formæ non multiplicat supposita, et sic possunt multiplicari naturæ, non supposita. Item diceretur unus homo, quia unum suppositum, nec diceretur quod una natura humana assumeret aliam, sed quod natura divina utrasque assumeret.

Art. 8. *An fuerit magis conveniens, quod Filius assumeret naturam humanam, quam alia persona.* ℟. Sic quia sapientia, et virtus, quæ ostenditur in incarnatione, appropriatur Filio: sunt et aliæ congruentiæ.

QUÆSTIO IV.

De modo unionis ex parte naturae humanae assumptae.

Art. 1. *An natura humana fuerit magis assumptibilis a Filio Dei, quam alia natura.* ℟. Secundum congruentiam sic; imo et sola, quia est dignior creatura irrationali, quæ non potest cognoscere, et amare Verbum;

et quia in necessitate, in qua non est Angelus, quia non est in peccato originali.

* Quod non assumat irrationale non est impotentia Dei, sed propter ineptitudinem eius. Item maior est unio secundum esse, quam secundum operationem, et hanc non potest habere, ergo neque illam. Item Angelus est assumptibilis, sed eius peccatum inemendabile. Item perfectio universi non est unius personæ, sed ut sit unum ordine, in quo multæ partes non sunt congruenter assumptibiles.

Art. 2. *An Filius Dei assumpserit personam humanam.* ℟. Non, sed naturam in individuo, quod non est aliud a supposito increato præstantiori.

Art. 3. *An persona divina assumpserit hominem.* ℟. Proprie, non, quia homo dicit suppositum, quod est terminus, at quod assumitur præintelligitur termino.

* Cum dicitur assumpsit hominem, intelligitur homo pro natura hominis. Item Filius Dei non est homo, quem assumpsit, sed est homo, cuius naturam assumpsit.

Art. 4. *An Verbum debuerit assumere humanam naturam abstractam ab omnibus individuis.* ℟. Non, quia non illam Platonis, quæ non datur: non ut est in intellectu divino, quia sic est natura divina: non ut est intellectu nostro, quia solum inelligeretur assumpsisse, sed non assumeret, et esset fictio.

* Christus est communis Salvator, quia est causa salutis omnium, nec homo est, nisi in individuo.

Art. 5. *An. Christus debuit assumere naturam humanam in omnibus individuis.* ℟. Non, quia tolleretur multitudo suppositorum, quia omnium unum esset suppositum, idest Verbum, nec Christus esset primogenitus inter homines.

* Naturæ divinæ convenit assumere ratione personæ, sed naturæ humanæ non convenit assumi ratione personæ, sed sui. Item dilectio Dei ostenditur non solum in assumptione, sed in his, quæ passus est, et frustra fit per plura.

Art. 6. *An fuerit conveniens eam assumere ex stirpe Adæ.* ℟.

Sic, ut vinceretur inimicus huius generis ab uno ex eodem genere, ut iustitiæ satisfieret, ut Dei potentia ostendatur in natura assumpta.

* Debuit Christus esse segregatus a peccatoribus quoad culpam, non autem quoad naturam. Item natura Adæ habuit culpam, et sic illa natura non accipienda, et a parentibus sanctis, ut daret aliquod signum sanctitatis.

QUÆSTIO V.

De modo unions ex parte partium humanæ naturæ.

Art. 1. *An Verbum debuerit assumere verum corpus.* ℟. Sic, secus falleret, nec assumpsisset naturam humanam, nec fuisset mortuus, nec vera salus inde secuta.

* Dicitur factus iu similitudinem hominum, quia omnes homines sunt similes in natura. Item, nec eius dignitas diminuitur, quia Deitas non est facta corporis forma. Item, figuræ non debent esse secundum rem, sed secundum similitudinem quandam veræ rei figuratæ.

Art. 2. *An Filius debuerit assumere corpus terrenum.* ℟. Sic, secus non esset vera natura humana, nec vera passio.

* Christus descendit de cœlo ratione naturæ divinæ, quia hic novo modo apparuit, vel quia corpus virtute cœlesti fuit formatum. Item caro, idest, corruptio non possidebit regnum. Item est gloria Christi limum ad tantam gloriam ducere.

Art. 3. *An assumpserit animam.* ℟. Sic, secus in Christo non fuissent duæ naturæ, quia caro specificatur ab anima, quæ non fuisset sanata.

* Verbum est caro, sumitur pro toto homine, idest cum forma, seu anima.

Art. 4. *An debuerit assumere intellectum.* ℟. Sic, quia curavit mentem, quæ est capax gratiæ nec est vere anima

humana sine mente, sicut non vera caro humana sine anima humana.

* Et præsentia Verbi perficit mentem humanam, non destruxit.

QUÆSTIO VI.

De modo assumptionis quantum ad ordinem.

Art. 1 *An Filius Dei assumpserit carnem mediante anima.* ℟. Sic, non ordine temporis, sed perfectionis naturæ, idest caro, si non fuisset animata, non fuisset assumpta; et causalitatis, quia ab ea habet, ut sit animata, et assumptibilis.

* Ordine essendi omnia immediate pendent a Deo, ordine ad finem, mediate ordinantur ad Deum, et sic est in assumptione. Item licet hypostasis humana sit vicinior corpori, sed hypostasis Verbi est altior natura humana, ideo propinquior animæ, quia perfectior. Item, separata anima, remanet in corpore divina hypostasis, quia caro fuit causa congruentiæ in fieri, sed in facto esse non pendet ab ea.

Art. 2. *An assumpserit animam mediante mente, seu spiritu.* ℟. Congruenter sic, quia secundum mentem est imago, et capax Dei.

* Quamvis intellectus secundum essentiam non distinguatur ab anima, sed ratione. Item Angelus, quia irseparabilis non congruit assumi. Item hic anima sumitur pro potentiis inferioribus.

Art. 3. *An prius fuerit sumpta anima, quam caro.* ℟. Non, quia anima creando infunditur, secus habuisset subsistentiam.

* Anima est media ad unionem Verbi, non tempore, sed ordine. Item, anima Christi excedit nostram virtute, non genere.

Art. 4. *An caro Christi fuerit prius assumpta, quam animæ unita.* ℟. Non tempore, quia non fuisset caro humana, et propter animam est assumptibilis, et sicut

anima non debuit assumi, nisi unita carni, sic nec contra.

In Christo Spiritus sanctus unico instanti materiam disposuit, et perfecit. Item nostra caro prius concipitur, quam animetur, non sic illa Christi. Item Verbum prius natura intelligitur unitum carni, quam animæ secundum modum communem essendi in omnibus, non secundum proprium personale esse.

Art. 5. *An tota humana natura sit assumpta mediantibus partibus.* ℟. Non tempore, quia omnia simul, sed ordine naturæ, idest mediante toto accepit partes ordine intentionis, et contra ordine executionis.

Art. 6. *An humana natura sit assumpta mediante gratia.* ℟. Non gratia habituali, quia est accidens, et effectus unionis. Item gratia unionis est ipsum esse personale, quod est terminus unionis, et non medium, sed per gratiam, quæ est voluntas Dei; quæ gratis aliquid facit, non per medium, sed per causam efficientem.

* Uuio nostra ad Deum fit per operationem, et ideo fit per gratiam: et gratia est perfectio accidentalis corporis.

QUÆSTIO VII.

De gratia Christi, prout est quidam singularis homo.

Art. 1. *An in anima Christi sit aliqua gratia habitualis.* ℟ Sic, quia per operationes cognitionis, et amoris propinque Deum attingebat, sed anima per gratiam ad hoc elevatur, et hæc redundabat in alios, ut a mediatore.

* Anima Christi non erat divina per essentiam, sed per participationem, et per actum creatum fruebatur Deo, et erat instrumentum animatum divinitatis, quod motum a gratia agebat.

Art. 2. *An in Christo fuerint virtutes.* ℟. Sic quæ fluebant a gratia, et perficiebant potentias, et fuerunt heroice idest perfectissimo modo.

* Fuit liberalitas, et magnificentia, qua omnia contempsit. Item, fuit temperantia, quia caruit pravis concupiscentiis. Non tamen continentia secundum Aristotelem, quæ cum eisdem concupiscentiis luctatur.

Art. 3. *An in Christo fuerit fides.* ℟. Non quia ab instanti conceptionis perfecte vidit Deum per essentiam.

* Fides importat aliquam imperfectionem in materia nobili. Item Christus habuit meritum fidei, quia ex obedientia assentiebatur rebus fidei. Item fides improprie dicitur de rebus visis.

Art. 4. *An in Christo fuerit spes.* ℟. Non spem theologicam, quia est de Deo non habito, ut fides de non viso; sed de aliquibus aliis habuit, ut de immortalitate corporis: de nullo tamen obiecto fidei, quia videbat omnia perfecte.

Art. 5. *An in Christo fuerint dona.* ℟. Sic, quia sunt perfectiones potentiarum, ut sunt aptæ moveri a Spiritu sancto, et anima Christi perfectissime movebatur a Spiritu sancto.

* Christus dat ut Deus, recipit ut homo, a quo Spiritus sanctus nunquam recepit, ex cuius divinitate procedit. Item, et si fuit comprehensor, fuit et viator.

Art. 6. *An in Christo fuerit donum timoris.* ℟. Sic, ut timor dicit reverentiam divinitatis; sed non fuit timor separationis a divinitate, vel punitionis ob culpam.

* Dona respiciunt bonum per se, malum ex consequenti, et sic de ratione doni timoris non est malum. Item charitas pellit timorem servilem, quia respicit pœnam principaliter.

Art. 7. *An in Christo fuerint gratiæ gratis datæ.* ℟. In Christo plenissime, in sanctis dividuntur.

* Christus est Dei virtus, ut Deus est, et sic non accipit dona gratis data. Item, Christus novit omnium linguas, qui novit corda omnium; non frustra, si non est usus, quia non fuit occasio.

Art. 8. *An in Christo fuerit prophetia.* ℟. Sic, quia erat viator, et procul videbat: et sic Angelus non est propheta, quia non viator.

Art. 9. *An in Christo fuerit plenitudo gratiæ.* ℟. Sic intensive, et in summo, ut haberi potest, et quantum ad virtutem, idest secundum omnes effectus; ut universali principio in genere habentium gratiam.

* Fides, et Spes in Christo fuerunt, ut dicunt perfectionem, et non cum defectu ex parte recipientis. Item hæc plenitudo gratiæ Christi secundum capacitatem creaturæ; non Dei infiniti.

Art. 10. *An plenitudo gratiæ sit propria Christo.* ℟. Plenitudo ex parte gratiæ intensive, et extensive, est propria Christi; sed ex parte subiecti, idest quod impleatur pro sua capacitate, non est propria Christi, sed communicatur Beatæ Virgini, et aliis sanctis per Christum.

Art. 11. *An gratia Christi sit infinita.* ℟. Unionis respectu personæ est infinita; habitualis est finita, quia creata; et anima Christi est finita; sed secundum propriam rationem gratiæ potest dici infinita, quia habet quicquid pertinet ad rationem gratiæ; et non datur ei ad mensuram, sed ad omnes effectus. Item gratia alterius hominis ad illam Christi est ut virtus particularis ad universalem, ut virtus ignis ad virtutem solis, et sic non poterit eam adæquare, licet augeatur.

Art. 12. *An gratia Christi potuerit augeri.* ℟. Non ex parte formæ, quia attingit ultimam perfectionem, quam forma in sua natura habere potest; nec ratione subiecti, quia ab instanti habuit omnia; sed in viatore alio potest augeri, tum ratione formæ, quia non attingit summum gradum, tum ratione subiecti, quia non est in termino.

* Quantitati mathematicæ potest fieri additio sed non naturali. Item Deus potest facere aliquid maius, et melius habituali gratia Christi; sed non quod ordinetur ad maius, quam sit Filius incarnatus, cui respondet talis mensura gratiæ habitualis secundum definitionem divinæ sapientiæ. Item Christus proficiebat in sapientia, non secundum habitum, sed secundum effectus, prout secundum processum ætatis opera perfectiora faciebat.

Art. 13. *Qualiter se habeat gratia habitualis Christi ad*

unionem. ℟. Gratia unionis in Christo est prior gratia habituali non tempore, sed natura.

QUÆSTIO VIII.

De gratia Christi, secundum quod est caput Ecclesiae.

Art. 1. *An Christus sit caput Ecclesiæ.* ℟. Sic, ordine, perfectione, et motu; quia per similitudinem corporis humani, Ecclesia dicitur unum corpus.

* Christus ut homo dat gratiam non auctoritative, sed meritorie, et efficienter instrumentaliter; cæteri dant ministerialiter. Item Christus habet Deum supra se, cum tamen ipse sit caput Ecclesiæ. Item Christus, ut visibilis comparatur capiti, et Spiritus sanctus cordi, quia invisibiliter vivificant Ecclesiam.

Art. 2. *An Christus sit caput hominum solum quoad animas, vel etiam quoad corpora.* ℟. Quoad utrumque, sed principaliter quoad animas.

Art. 3. *An Christus sit caput omnium hominum.* ℟. Sic per fidem, vel per charitatem, vel per gloriam, et in membris etiam in potentia, quæ numquam reducetur ad actum ab origine mundi, vel aliquando reducetur.

* Infideles sunt membra in potentia, quæ fundantur in merito Christi, et in libero arbitrio. Item Ecclesia sine ruga, et macula erit in patria.

Art. 4. *An Christus sit caput Angelorum.* ℟. Sic, quia Angeli, et homines sunt una multitudo ordinata ad unum finem, idest fruitionem Dei, cuius caput est Christus, qui est propinquior Deo, et perfectius participat dona et influit etiam in omnes Angelos, licet principaliter Christus influat in animam, in qua in genere conveniunt homines cum Angelis, et Christi humanitas potest aliquid causare in Angelis, propter coniunctionem ad divinitatem.

Art. 5. *An gratia Christi ut caput Ecclesiæ, sit eadem cum gratia habituali eius, ut est homo singularis.* ℟. Est

eadem re gratia, qua est iustus, et qua influit in alios, sed differunt ratione; quia licet idem est quo aliquid est actu, et quo agit, tamen differunt ratione, quatenus eadem gratia animam sanctificat, et in alios influit.

* Hæe gratia non derivatur a natura corrupta, sed mediante personali actione Christi, nec hi actus requirunt habitus distinctos. Item gratia unionis est ad esse, sed habitualis est ad actum.

Art. 6. *An esse caput Ecclesiæ sit proprium Christi.* ℟. Esse caput per influxum est proprium Christi, quia sola humanitas Christi habet vim iustificandi, quia est unita Verbo: sed esse caput Ecclesiæ in gubernatione, est commune cum aliis, qui gerunt vicem Christi, qui solus est ostium: quia per ipsum solum habemus accessum.

Art. 7. *An Diabolus sit caput omnium malorum.* ℟. Secundum exteriorem gubernationem, sic; quia malos avertit a suo fine, suggerendo exterius, licet non suggerat omnia peccata, tamen quia illum imitantur, vel sponte, vel ex suggestione, caput omnium malorum dicitur.

Art. 8. *An Antichristus etiam possit dici caput omnium malorum.* ℟. Non ab initio mundi, sed aliorum, quos avertet a Deo suo tempore.

QUÆSTIO IX.

De scientia Christi in communi.

Art. 1. *An Christus habuerit aliquam scientiam, præter divinam.* ℟. Creatam, et cognitionem naturalem, quia potentia animi perficienda est.

* Christus scientia increata omnia novit quæ est idem quod essentia Dei; et ne potentia animæ sit frustra, erat scientia creata, quæ magis clarescit cum scientia divina. Item, scientia non dicitur de supposito, nisi ratione naturæ. Unde scientiæ in Christo ponuntur ex parte unitorum, idest naturarum in supposito, non ex parte unionis.

Art. 2. *An Christus habuerit scientiam Beatorum.* ℟. Sic, quia plene cognoscebat Deum.

* Naturæ in Christo erant distinctæ, ideo eius cognitio erat per lumen participatum a natura divina. Item Christus per unionem erat beatus beatitudine increata, quia Deus; et creata, quia anima. Item visio creata est supra naturam animæ rationalis, sed secundum naturam, quia est eius capax; sed scientia increata omnibus modis est supra eius naturam.

Art. 3. *An Christus habuerit scientiam inditam, seu infusam.* ℟. Sic, quia cognovit res per species intelligibiles proportionatas menti, ne intellectus possibilis esset in actu primo, et imperfectus, cum eandem habeant Angeli per Verbum, ex Augustino.

* Hæc cognitio non opponitur visioni beatæ, sicut fides. Item in Christo manet scientia indita cum beata, non quasi via ad eam, sed ut effectus, vel ad ea confirmata.

Art. 4. *An Christus habuerit aliquam scientiam acquisitam, sive experimentalem.* ℟. Sic, quia intellectus agens faciebat species intelligibiles actu; et possibilis producebat cognitionem. Item erat in eo scientia secundum lumen infusum, ut in Angelis: ergo et secundum lumen connaturalem intellectui agenti debet poni scientia.

* Hanc scientiam habuit per inventionem, non per disciplinam, et ut habebat respectum ad inferiora phantasmata; sed infusam, quæ est altioris ordinis a superiori in animam, et sic non est eadem ratio.

QUÆSTIO X.

De scientia beata animae Christi.

Art. 1. *An anima Christi comprehenderit Verbum, vel divinam naturam.* ℟. Non, quia finita.

* Licet Trinitas fuerit nota Christo secundum excellentiam.

Art. 2. *An anima Christi in Verbo cognoverit omnia.* ℟. Sic, omnia, quæ sunt, fuerunt, et erunt, et quæ sunt in potentia creaturæ, quia pertinent ad suum statum, cum sit iudex omnium; sed non omnia, quæ potest Deus, quia comprehenderet potentiam infinitam, et Deum.

* Nescit diem, quia non facit scire. Item anima Christi scit omnia, quæ Deus, scientia visionis, sed non simplicis intelligentiæ. Item, et illa Deus scit clarius.

Art. 3. *An anima Christi in Verbo cognoscat infinita.* ℟. Non infinita actu, quia non dantur; sed per cognitionem simplicis intelligentiæ cognoscit infinita, quæ sunt in potentia creaturæ, quia potest redimere infinitos mundos; non ratione materiæ discurrendo per singula, sed formæ; tamen plura scit Deus, quia plura sunt in potentia Dei, quam in potentia creaturæ, et infinitum, vel secundum quid, vel simpliciter.

Art. 4. *An anima Christi clarius videat divinam essentiam, quam alia creatura.* ℟. Sic, quia vicinior Verbo, quod est fons luminis.

* Licet absolute secundum Dei onnipotentiam possit dari aliquis sublimior gradus.

QUÆSTIO XI.

De scientia infusa animae Christi.

Art. 1. *An Christus per hanc scientiam omnia sciat.* ℟. Omnia, excepta divina essentia, quia erat perfecta secundum omnem potentiam passivam, et naturalem, quæ respicit agens naturale; et obedientialem, quæ respicit primum agens: tandem per hanc scivit omnia, quæ naturaliter sciri possunt, et quæ per revelationem divinam.

* Cognoscebat Angelos, quia erat comprehensor. Item omnia singularia præsentia, præterita, et futura, quia habuit summam prudentiam, et consilium.

Art. 2. *An per hanc cognoverit sine conversione ad phan-*

tasmata. ℟. Sic, quia cognovit Angelos; et ut comprehensor eius anima non subdebatur corpori.

* Sine phantasmate, non sine speciebus, quia erat in alio statu, quam nos; poterat tamen per phantasmata.

Art. 3. *An hæc scientia fuerit collativa.* ℟. Quoad acquisitionem non, quoad usum sic.

* In Christo non fuit consilium per dubitationem, sed fuit consilium simpliciter.

Art. 4. *An hæc scientia in Christo fuerit maior scientia Angelorum.* ℟. Sic, quia plura, et certius cognoscebat, et perfectiori lumine. Item licet hæc scientia ex parte influentis fuerit maior, tamen ex parte recipientis quoad modum, scilicet quoad conversionem ad phantasmata, et discursum, fuit inferior Angelica.

Art. 5. *An hæc scientia fuerit habitualis.* ℟. Sic, et fuit univoca cum nostra, quia anima intelligit per modum habitus, sed cognitio beata Christi erat sine habitu, et illa reducebatur ad actum pro voluntatis imperio.

Art. 6. *An hæc scientia fuerit distincta per diversos habitus.* ℟. Sic pro diversitate scibilium, quia connaturale est homini, ut singulas res naturales per singulas species in minori universalitate intelligat, quam Angeli.

* Hæc scientia Christi superat Angelicam respectu influentiæ, non tamen respectu subiecti. Item Christus est auctor fidei nostræ secundum divinam scientiam, quia fides innititur primæ veritati.

QUÆSTIO XII.

De scientia animæ Christi acquisita.

Art. 1. *An secundum hanc scientiam Christus cognoverit omnia.* ℟. Omnia, quæ sciri possunt virtute intellectus agentis, ne aliquid desit in Christo, et sit imperfectus; et intellectus agens per acquisitam debuit omnia scire, sicut intellectus possibilis per infusam omnia scivit.

* Per experientiam aliquarum rerum cognovit alia, quæ non est expertus; non tamen Angelos, nec singularia præterita, et futura, sed hæc cognovit per infusam, seu inditam.

Art. 2. *An Christus profecerit in hac scientia.* ℟. Sic, tum quoad habitum, tum quoad effectum.

* Hæc scientia fuit semper perfecta secundum tempus, non secundum naturam, quia ut sic potuit augeri; secus de infusa, vel divina.

Ast. 3. *An Christus aliquid ab homine didicerit.* ℟. Non, quia primus Doctor.

* Et quando interrogabat, erat ut erudiret. Item dignius est accipere species per creaturas, quæ sunt signa sapientiæ Dei, quam per voces hominum, quæ sunt signa conceptus humani.

Art. 4. *An Christus aliquid acceperit ab Angelis.* ℟. Non per doctrinam; sed a Verbo accepit omnem doctrinam.

* Fuit confortatus ab Angelo non per instructionem, sed ut ostenderet humanitatem, anima non fuit subiecta impressionibus Angeli, quia perfecta, sed corpus sic impressionibus cœlorum.

QUÆSTIO XIII.

De potentia animae Christi.

Art. 1. *An anima Christi habuerit omnipotentiam simpliciter.* ℟. Non, quia est proprium Dei.

* Nisi in communicatione idiomatum, ratione personæ. Item anima Christi habuit scientiam speculativam creandi, sed non practicam, et factivam.

Art. 2. *An anima Christi habuerit omnipotentiam respectu immutationis creaturarum.* ℟. Non, quia non potest annihilare, solus enim Deus annihilat, et conservat; sed potuit gubernare corpus suum, dirigere actus humanos, illuminare homines ad gratiam: sed dicta anima, ut instrumentum Verbi potuit efficere omnes operationes miraculosas ordinabiles in finem incarnatio-

nis, idest instaurare omnia, quæ in cœlis et quæ in terris sunt.
* Christo data est omnis potestas ratione unionis, et sic erat homo omnipotens, ut in resurrectione. Item gratia miraculorum perfectissime fuit in Christo, et potuit eam aliis communicare.
Art. 3. *An anima Christi habuerit omnipotentiam respectu proprii corporis.* ℟. Ex propria virtute non, ut in nutritione, quia naturalia soli Deo subsunt, et Christus in natura per omnia fuit similis fratribus, sed, ut instrumentum Verbi erat omnipotens; vel ex voluntate Dei, naturalia erant subiecta Christo.
Art. 4. *An anima Christi habuerit omnipotentiam respectu executionis suæ voluntatis.* ℟. Anima Christi quicdquid voluit, potuit propria virtute, vel naturali, vel divina instrumentaliter; nec potuit velle quod non erat sub potestate sua.
* Noluit voluntate humana publicare miracula, ut fugeret honores, sed voluit divina, ut converterentur. Item orabat, quia virtus pendebat a Deo.

QUÆSTIO XIV.

De defectibus corporis assumptis a Filio Dei.

Art. 1. *An Filius Dei in humana natura debuerit assumere defectus corporis.* ℟. Sic, ut satisfaceret; ut probaret incarnationem; ut iuvaret nos etiam exemplo; sed anima debuit esse perfecta, ut esset vera virtus.
Art. 2. *An Christus assumpserit necessitatem subiacendi his defectibus.* ℟. Necessitate naturali sic, coactionis ab extrinseco cogente non.
* Dicitur oblatus, quia voluit, idest humana voluntate deliberata, et divina; sed contra naturalem motum.
Art. 3. *An contraxerit defectus corporales.* ℟. Non, sed voluntarie suscepit, quia non habuit peccatum, nec ex debito peccati, quia sicut assumpsit naturam in

puritate innocentiæ, sic potuisset assumere sine defectibus (Quid de Beata Virgine sentiat vide).

Art. 4. *An Christus debuerit assumere omnes defectus corporales hominum.* ℟. Non, sed humanas infirmitates, quæ communiter sunt in homine ex natura humana corrupta, ut est mors, fames, sitis; non particularium, quia non decebat.

* Et sic curavit omnes defectus etiam particularium creaturarum deductos ex principiis primis.

QUÆSTIO XV.

De defectibus animae a Christo assumptis.

Art. 1. *An in Christo fuerit peccatum.* ℟. Nullum, quia peccatum non valet ad satisfaciendum, nec ad ostendendam veritatem naturæ, nec ad exemplum virtutis.

* In persona nostra dixit Christus, Verba delictorum meorum. Item materialiter accepit naturam ab Adam, sed a Spiritu sancto active.

Art. 2. *An in Christo fuerit fomes peccati.* ℟. Non, quia in Christo fuerunt virtutes in perfectissimo gradu, quæ excludunt fomitem, licet non excludant passibilitatem corporis.

* Caro Christi secundum rationem appetit cibum, sed non præter rationem aliquid ex fomite. Item, fortitudo spiritus magis ostenditur, quando penitus comprimitur fomes, ut in Christo.

Art. 3. *An in Christo fuerit ignorantia.* ℟. Non, quia in eo erat plenitudo scientiæ.

* Natura Christi ut unita Verbo non est ignorans, licet esset in sua specie. Item Christus nescivit peccatum per experientiam, sed scivit simplici notitia. Item dicitur, antequam sciat puer vocare patrem, idest antequam ostendat se scire, vel antequam fiat homo, scientiam humanam habens.

Art. 4. *An anima Christi fuerit passibilis.* ℟. Sic; pas-

sione corporali, et animali, sed non præveniebat, nec trahebat rationem, ut in nobis.

* Anima Christi poterat resistere passionibus, ut non venirent, sed voluntarie se subiecit illis. Item passiones peccatorum sunt idem cum fomite, qui non fuit in Christo.

Art. 5. *An in Christo fuerit dolor sensibilis.* ℟. Sic, quia in eo fuit vera læsio sensus, sed non fuit ex necessitate, vel peccato.

* Beatitudo animæ Christi dispensative non derivabat ad corpus, nec delectatio contemplationis mentis ad vires sensitivas, ne dolor sensibilis excluderetur.

Art. 6. *An in Christo fuerit vera tristitia.* ℟. Sic, quia non impediebatur a delectatione contemplationis, sed aliter quam in nobis, ut in articulo quarto.

* Passio Christi secundum se fuit involuntaria causans tristitiam, sed ex fine fuit voluntaria, ut medicina.

Art. 7. *An in Christo fuerit timor.* ℟. Timor, prout nascitur ex apprehensione mali futuri, fuit in Christo; sicut tristitia causatur ex malo præsenti: sed non fuit ex incertitudine futuri eventus, quia in Christo non fuit ignorantia.

* Iustus est sine timore, idest perturbante rationem, qui non fuit in Christo. Item mala futura caro infirma vitare non potest.

Art. 8. *An in Christo fuerit admiratio.* ℟. Quoad scientiam experimentalem sic, quoad alias, non; et hoc propter nostram instructionem.

* Christus est admiratus de fide Centurionis, quoad alios, non quaod se.

Art. 9. *An in Christo fuerit ira.* ℟. Ira, ut est vitium contra rationem, non fuit in Christo; ut est zelus rationabilis, fuit.

* Quæ secuta est rationem, et non opponitur mansuetudini.

* Et in Christo una operatio non impediebat alias ex divina virtute, non sic in nobis.

Art. 10. *An Christus fueirt simul viator, et comprehen-*

sor. ℟. Sic, quia clare videbat Deum; et erat passibilis in anima, et in corpore.

* Non secundum idem erat in fine, et movebatur ad finem, quod est impossibile. Item beatitudo principaliter quidem consistit in anima, secundario autem, et instrumentaliter corporis bona requirit.

QUÆSTIO XVI.

De consequentibus unionem quantum ad ea, quæ conveniunt Christo, secundum esse et fieri.

Art. 1. *An hæc sit vera, Deus est homo.* ℟. Est vera propter veritatem, et terminorum, et prædicationis, quia nomen significans naturam in communi potest in concreto supponere pro quolibet contento sub natura communi; sic Deus supponit pro Filio, et homo stat pro supposito naturæ humanæ, quod in Christo est Verbum, et sic de Deo prædicatur homo, quia nomen, quod natura in concreto significat, prædicatur de quolibet sub se, et sic refutantur errores hæreticorum.

* Cum in Trinitate personæ sint distinctæ, et conveniant in natura, non prædicantur invicem: at in Christo naturæ, quia distinctæ non prædicantur invicem in abstracto, sed in concreto, quia sunt in uno supposito. Item anima, et caro non prædicantur invicem, quia abstracta, ut divinitas, et humanitas, sed in concreto, ut animatum, incarnatum. Item homo prædicatur de Verbo ratione unionis, quæ dicit relationem, ideo non est prædicatio æterna.

Art. 2. *An hæc sit vera, homo est Deus.* ℟. Sic, ut in primo articulo, quia supponit pro Filio Dei, qui non dicitur Pater, et est persona æterna.

Art. 3. *An Christus possit dici homo dominicus.* ℟. Non, quia est Dominus essentialiter, et denominative dominicus; ut humana natura non dicitur Deus, sed deificata in unione hypostatica.

* Dicitur Deus humanatus, quia assumpsit humanam

naturam, sed non dicitur homo deificatus, vel dominicus, quia suppositum humanum non univit sibi naturam divinam. Item dicitur oratio dominica, quia est Domini.

Art. 4. *An ea, quæ conveniunt Filio hominis, possint prædicari de Filio Dei, et e contra.* ℟. Sic, quia est eadem hypostasis ambarum naturarum, et de homine possunt dici, quæ sunt divinæ naturæ, et de Deo, quæ sunt humanæ, sed diversa ratione, secundum quam prædicamus de eadem persona.

* Possunt prædicari opposita de eodem secundum diversa. Item attribuere defectum Deo secundum naturam divinam esset blasphemia, sed secundum humanam non. Item assumi non convenit naturæ humanæ ratione suppositi, sed ratione sui ipsius : et ideo non convenit Deo.

Art. 5. *An quæ conveniunt Filio hominis possint dici de natura divina; et quæ Filio Dei de natura humana.* ℟. Quæ sunt unius naturæ non prædicantur de altera abstracta; sed concreta nomina, sic; quia notant eandem personam.

* In divinis idem est natura, et persona, et ideo propter identitatem divina natura dicitur de Filio Dei; sed quia non est idem modus significandi, aliqua dicuntur de Filio, et non de natura, ut esse genitum, esse passum. Item utraque natura est unita Verbo. Hinc una dicitur incarnata, altera deificata. Item, quæ sunt naturæ divinæ, dicuntur de humana, non essentialiter, sed participative, ut scire futura; sed quæ participari non possunt, non dicuntur, ut esse increatum; sed quia natura divina nihil participative recipit ab humana; ideo quæ sunt huius, nullo modo dicuntur de illa.

Art. 6. *An hæc sit vera, Deus factus est homo.* ℟. Sic, quia de novo prædicatur de Deo homine propter naturam assumptam: sicut ista, Deus est homo, ut dixi.

* Deum fieri hominem, non est Deum simpliciter fieri, sed quia natura incipit esse in supposito naturæ di-

vinæ. Item unio est relatio, et mutatio fit in homine, ut homo fit dexter sine sua mutatione, quando aliquid ponitur in sinistra. Item hæc, Deus factus est persona Filii, est falsa; sed hæc, Deus factus est homo, est vera.

Art. 7. *An hæc sit vera, homo factus est Deus.* ℟. Est falsa, quia homo supponit personaliter; suppositum autem naturæ humanæ, de quo verificatur esse Deum, semper fuit Deus.

Art. 8. *An hæc sit vera, Deus est creatura.* ℟. Non est communicandum cum hæreticis in modo loquendi, quia incurritur hæresis Arii, qui dicebat Christum esse creaturam simpliciter, et minorem Patre, sed potest dici, Christus est passus, quia non potest suspicari, quod divinæ personæ conveniat secundum seipsam; ut de illis, quæ sunt dicenda cum determinatione, scilicet secundum humanam naturam: et ita explicandi Patres, qui sic sunt locuti.

Art. 9. *An. hæc sit vera, iste homo, idest Christus incepit esse.* ℟. Non est sine additione dicenda; quia suppositum semper fuit; propter Arium, qui dicebat incepisse, et quod erat quando non erat.

Art. 10. *An hæc sit vera, Christus secundum quod est homo, est creatura.* ℟. Si ly homo dicat suppositum est falsa, si naturam est vera.

* Creatura dicitur etiam de concretis. Item homo in reduplicatione magis respicit naturam, sed in subiecto suppositum.

Art. 11. *An hæc sit vera, Christus secundum quod homo, est Deus.* ℟, Si ly homo stat pro natura, est falsa, et quia communiter ita accipitur, est neganda, si pro supposito est vera.

* Christus, ut homo, dimittit peccata instrumentaliter. Item melius est dicere, Christus secundum quod iste homo, est Deus, quam Christus secundum quod homo, est Deus, quia pronomen denotat suppositum,

Art. 12. *An hæc sit vera, Christus secundum quod homo est hypostasis, vel persona.* ℟. Si reduplicatio dicit personam divinam, vel in communi, est vera; si nullam, vel humanam est falsa.

QUÆSTIO XVII.

De pertinentibus ad unitatem in Christo, quantum ad esse.

Art. 1. An Christus sit unum, vel duo. ℟. Christus est unus masculine, et unum neutraliter, quia unum est suppositum.

* Cum dicitur aliud, et aliud de Christo, exponitur habens aliam, et aliam naturam. Item Christus est tantum homo, est falsa, quia excludit naturam divinam.

Art. 2. An in Christo sit tantum unum esse. ℟. Est unum esse simpliciter personale, quia et natura humana advenit personaliter, et non ut esse album homini accidentaliter.

* Quia in divinis non est aliud esse naturæ et personæ: ideo tres personæ non habent nisi unum esse.

QUÆSTIO XVIII.

De pertinentibus ad unitatem in Christo, quantum ad voluntatem.

Art. 1. An in Christo sint duæ voluntates. ℟. Sic, divina et humana, quia natura humana erat perfecta in Christo, licet Christus semper moveretur motu voluntatis divinæ, sicut etiam sancti.

Art. 2. An in Christo fuerit aliqua voluntas sensualitatis, præter voluntatem rationis. ℟. Sic, quia in eo fuit appetitus sensitivus, qui dicitur sensualitas, et voluntas, ut tristitia, et quia natura humana fuit perfecta in Christo, non tamen corrupta,

Art. 3. An in Christo fuerint duæ voluntates quoad rationem. ℟. Voluntas si sumatur pro potentia, fuit una, ut in quolibet homine; si pro actu fuit duplex, una ut natura, altera ut ratio.

Art. 4. *An in Christo fuerit liberum arbitrium.* ℟. Sic, quia fuit voluntas in finem, et in media, quæ ratio, et electio vocatur; non fuit tamen dubitatio, nec ignorantia, vel aliqua imperfectio.

Art. 5. *An voluntas humana Christi fuerit omnino conformis voluntati divinæ in volito.* ℟. Sic, nam Christus voluntate sensualitatis, et voluntate naturæ potuit nolle dolorem, et mortem, et sic aliud quam Deus, sed voluntate, quæ est per modum rationis, non potuit, quia voluit media ad finem.

Art. 6. *An in Christo fuerit contrarietas voluntatum.* ℟. Non, quia contrarietas debet esse in eodem, et secundum idem, et sic velle aliquid secundum rationem, et aliud secundum appetitum, non est contrarietas; sic in Christo voluntas naturalis, et sensualitatis nolebant mortem, sed voluntas divina, et rationalis sic, et placebat rationi, ut sensus suo motu moveretur, et procedebat ex voluntate divina, quæ non retardabatur a sensu. Item agonia non fuit in parte rationali Christi; quia Christus sciebat quod esset melius, sed tantum in sensu, idest timor infortunii.

QUÆSTIO XIX.

De pertinentibus ad virtutem Christi, quantum ad operationem.

Art. 1. *An in Christo sit tantum una operatio divinitatis et humanitatis.* ℟. Sunt duæ operationes distinctæ, una divinitatis, alia humanitatis, sed natura divina utitur hac humanitatis, ut instrumento, et hæc illius, ut principalis agentis, quia movens, et motum sunt diversæ formæ, ergo diversas habent operationes cum communione utriusque, secus vel Christus esset imperfectus, vel facta esset confusio naturarum.

* Nota, operatio naturæ humanæ, ut instrumentum Deitatis, non est alia ab operatione divinitatis, v. g. salvatio; sed natura humana ex se habet operationem

propriam, ut operatio serræ secundum formam est incisio, nec pertinet ad moventem, ut instrumentum est, facere scamnum, sed una utriusque, sic in Christo. Item operatio est hypostasis, sed secundum formam, a qua specificatur, et sic in Christo est una numero secundum hypostasim, multiplex specie secundum formas, ut ambulatio. Item sanatio leprosi est divina operatio, contactus est humanus, sed conveniunt in operato, idest sanato, cum communicatione alterius.

Art. 2. *An in Christo fuerint plures operationes humanæ.* ℟. Operatio humana est quæ procedit a ratioue per voluntatem, et sic est una in Christo, sicut et in quolibet homine puro, quæ in Christo regebat omnes motus sensitivos et irrationales; et est una respectu principii, sed multiplex respectu obiectorum.

Art. 3. *An actio humana Christi potuerit esse sibi meritoria.* ℟. Omnis perfectio, quæ non minuit eius dignitatem est ponenda in Christo, et sic Christus per meritum habuit id, cuius carentia non præiudicat dignitati eius, et sic meruit gloriam corporis, ascensionem, venerationem, sed non gratiam, beatitudinem animæ, divinitatem etc., quia nunquam his caruit.

' Christus meruit, ut viator, nunc non est in statu merendi. Item redundantia gloriæ in corpus fuit secundum congruentiam meritorum, Deo sic ordinante. Item manifestatio fuit sub merito, quia est bonum Christi, quod habet in notitia aliorum.

Art. 4. *An Christus aliis meruerit.* ℟. Sic, quia caput, et nos membra, in quæ influit; et ut peccatum Adæ in omnes, non ut singularis persona.

QUÆSTIO XX.

De convenientibus Christo secundum quod Patri fuit subiectus.

Art. 1. *An dicendum sit, Christus est subiectus Patri.* ℟. Sic, sed secundum humanam naturam, non simpliciter, sic dicitur creatura.

* Quælibet hypostasis secundum hanc, vel illam naturam, potest dici domina vel serva, sed natura proprie non dicitur serva, quia relatio convenit supposito, seu personæ.

Art. 2. *An Christus sit subiectus sibi ipsi.* ℟. Non ratione personæ, sed ratione naturarum est dominus et servus sui.

* Christus est maior se ipso secundum naturam humanam, sicut Pater est maior Filio, sic est servus Dei, et qui est servus Patris, est servus Filii. Item Christus est nomen personæ, et sic quæ illi conveniunt ratione personæ, simpliciter possunt illi tribui; quæ ratione naturæ humanæ, potius determinate. Item relatio potest esse ad se ipsum secundum diversas partes.

QUÆSTIO XXI.

De oratione Christi.

Art. 1. *An Christo competat orare.* ℟. Ut homo sic, quia voluntas humana in Christo non erat efficax ad implendum quod vult.

* Christus ut homo non erat omnipotens, et oravit ad nostrum exemplum, et ut ostenderet se esse a Patre. Item inter alia futura Christus cognovit aliqua implenda sua oratione. Item oratio, idest ascensus intellectus in Deum, in Christo erat actus perfecti.

Art. 2. *An Christo conveniat orare secundum suam sensualitatem.* ℟. Oratio non est actus sensualitatis, sed

intellectus, et sic non; sed in oratione expressit affectum sensualitatis, ut in advocato. Item unio personæ fuit ad omnes partes Christi, sed orare est solius rationis.

Art. 3. *An fuerit conveniens Christum orare pro se.* ℟. Sic, ob multa, et ut nobis exemplum daret; et gloria, quam Christus petebat erat etiam ad nostram salutem, quia surrexit propter iustificationem nostram.

Art. 4. *An Christi oratio semper fuerit exaudita.* ℟. Voluntas absoluta Christi semper fuit exaudita, quia semper voluit quod sciebat Deum velle; velleitas, seu motus sensualitatis non.

* Christus oravit pro omnibus prædestinatis crucifixoribus, ut per ipsum salvarentur.

QUÆSTIO XXII.

De sacerdotio Christi.

Art. 1. *An Christo conveniat esse sacerdotem.* ℟. Sic, quia est sacra dans, et mediator inter Deum et populum.

* Christus noluit nasci ex progenie sacerdotali, sed regia; ut monstraret non esse idem sacerdotium figurale cum vero, sed ambo concurrunt in Christo: est enim rex et sacerdos.

Art. 2. *An Christus fuerit simul sacerdos et hostia.* ℟. Sic, quia fuit etiam hostia, idest se ipsum obtulit pro peccatis nostris.

* Christus non se occidit, sed sponte se tradidit, et sic fuit hostia respectu sui, non respectu occidentium.

Art. 3. *An effectus sacerdotii Christi sit expiatio peccatorum,* ℟. Sic, quia dedit gratiam, qua tollitur peccatum; et sanctificationem, qua tollitur reatus.

* Unum et idem erat sacerdos et Deus; et humanitas virtute divinitatis dimisit peccatum, et satisfacit. Item sacrificium, quod quotidie offertur non est aliud ab illo Christi, sed eius commemoratio, in quo sunt omnia sacrificia antiqua consummata.

Art. 4. *An effectus sacrificii Christi pertinuerit non solum ad alios, sed etiam ad se ipsum.* ℟. Non, quia unitus Deo, et non habebat peccatum, sed in similitudine.
* Christus consecutus est gloriam, resurrectionis non ex vi sacrificii per modum satisfactionis, sed ex devotione et charitate, qua sustinuit passionem. Item vetus sacerdos non erat perfectus, ideo pro se indigebat.

Art. 5. *An sacerdotium Christi maneat in æternum.* ℟. Sic, quantum ad consummationem, idest, ut nos consequamur vitam æternam.
* Virtus passionis manet in æternum, et consummavit sanctificatos in æternum: licet in triduo Christus non fuerit homo.

Art. 6. *An sacerdotium Christi fuerit secundum ordinem Melchisedech.* ℟. Sic, quia excellentia sacerdoti Christi supra legale fuit figurata in Melchisedech, qui ab Abraham decimas sumpsit, in cuius lumbis quodammodo fuit decimatus sacerdos legalis.
* Licet in legali per effusionem sanguinis expressius significabatur sacerdotium Christi, tamen melius per panem et vinum Melchisedech exprimitur communicatio Eucharistiæ et unio Ecclesiæ. Item, dicitur Melchisedech sine patre et matre, in quo assimilatus est Filio Dei, qui in cœlis sine matre, in terra sine patre fuit.

QUÆSTIO XXIII.

De adoptione Christi.

Art. 1. *An Deo conveniat filios adoptare.* ℟. Sic, quia admittit homines ad partecipationem suæ beatitudinis. Item Deus adoptando sua gratia facit homines idoneos sua gratia; sed homo non, sed eligit idoneos ad hæreditatem.
* Homo est extraneus Deo secundum bona supranaturalia, non secundum naturalia. Item homo adoptat ad supplendam suam indigentiam, Deus ad commu-

nicandum suam perfectionem, v. g. similitudinem filiationis.

Art. 2. *An adoptare conveniat toti Trinitati.* ℟. Sic, quia nos cum dicimus Abba pater, vocamus totam Trinitatem, et nomina dicta relative ad creaturas sunt communia toti Trinitati, sicut et effectus ab extra.

* Adoptio in humanis convenst singulis, qui possunt generare, quia omnes non sunt una natura, cui conveniat una operatio, ut in divinis. Item Deus est pater Christi; et quia nos sumus eius fratres, ergo et noster pater; sed Christi naturaliter, noster voluntarie, quod est commune toti Trinitati. Item adoptio licet sit communis, tamen appropriatur Patri, ut auctori, qui misit Filium et Spiritum sanctum; et Filio, ut exemplari: Spiritui sancto, ut imprimenti in nobis similitudinem exemplaris.

Art. 3. *An adoptari sit proprium rationalis creaturæ.* ℟. Sic, quia sola potest esse haeres Dei, et quia assimilatur in aliquo Filio naturali.

* Deus dicitur pater creaturæ rationalis per participationem similitudinis, ut domus est similis ideæ in mente artificis. Item Angeli sunt filii adoptivi, quia primo adoptionem acceperunt: adoptio sequitur gratiam et non naturam.

Art. 4. *An Christus secundum quod homo sit filius Dei adoptivus.* ℟. Non quia est natura filius, et non per participationem filiationis, sed naturaliter, quia filiatio tribuitur personæ.

* Improprie humanitas dicitur adoptata, idest unita, sicut improprie filiatio convenit naturæ humanæ. Item gratia habitualis in Christo non facit de non filio filium, sed est effectus filiationis in anima Christi. Item esse creaturam et servum non solum respicit personam, sed etiam naturam, quod non potest dici de filiatione.

QUÆSTIO XXIV.

De prædestinatione Christi.

Art. 1. *An conveniat Christo esse prædestinatum.* ℟. Sic ratione unionis naturarum in persona, quia prædestinatio est divina præordinatio ab æterno eorum, quæ per gratiam sunt facienda in tempore, ut Deum esse hominem.

* Christus ut singulari modo est Filius, sic singulariter prædestinatus, et Paulus Ephes. 1. loquitur de prædestinatione nostra. Item prædestinari non convenit naturæ, sed personae non secundum se, vel in natura divina, sed in humana per gratiam. Item prædestinatus refertur ad naturam humanam; quia persona licet sit æterna, non tamen semper fuit subsistens. Unde est magis vera, prædestinatus est filius Dei, quam factus.

Art. 2. *An hæc sit vera, Christus ut homo, est prædestinatus esse filius Dei.* ℟. Sic, quia esse prædestinatum in Filium Dei, convenit ei, ut homo.

* Si intelligatur sic, ut Christus sit Filius Dei secundum quod homo, est falsa; si ut dicit gratuitum effectu, est vera. Item convenit prædestinatio Christo secundum humanam naturam, non ut affectiva, sed ut susceptiva gratiæ. Item hæc, Filius Dei prædestinatus est esse hominem, est vera; et hæc, Filius hominis prædestinatus est esse Filium Dei, est verior, quia gratia facta est naturæ humanæ.

Art. 3. *An prædestinatio Christi sit exemplar nostræ prædestinationis.* ℟. Ex parte actus praedestinantis, non; quia unico actu ab aeterno Deus praedestinavit nos, et Christum; ex parte termini et effectus, sic, quia nostra filiatio est participata; et quia est exemplar consequendi hoc bonum per gratiam, licet natura humana in Christo fuerit unita sine meritis.

Art. 4. *An praedestinatio Christi sit causa nostrae prædestinationis.* ℟. Secundum actum non, quia est

unicus; secundum terminum sic, quia Deus ab æterno prædestinavit, ut nostra salus compleretur per Christum, quia sub prædestinatione cadit etiam modus ed ordo.

* Si Christus non fuisset incarnatus, Deus præordinasset hominem salvari per aliam causam.

QUÆSTIO XXV.

De adoratione Christi.

Art. 1. *An una et eadem adoratione sit adoranda divinitas Christi et eius humanitas.* ℟. Ex parte personæ est una adoratio, quia est totum subsistens, v. g. in homine licet honorari dicatur manus et vestes, etc., tamen dicitur totum honorari, sic in Christo: si causa honoris, quæ est aliqua excellentia personæ, possunt dici plures adoratione v. g. ob sapientiam, increatam ob sapientiam humanam, etc.

* In Trinitate est unus honor ob unam causam honoris, in Christo ob unam personam. Item operatio non honoratur, sed est causa honoris, et sic duæ operationes in Christo non sunt duæ adorationes, sed duæ causæ honoris. Item honor debetur digniori, idest Verbo Dei, cui anima Christi est unita, et in hoc augetur dignitas animæ.

Art. 2. *An humanitas Christi sit adoranda adoratione latriæ.* ℟. Ut res adorata sic, quia est adorare Verbum incarnatum, v. g. adorare vestem regis, est adorare regem vestitum; sed ut est ratio adorandi non, sed duliæ propter perfectionem humanitatis; et sic persona Christi, propter divinitatem, latria; propter humanitatem, dulia est adoranda: sicut Deo Patri propter Deitatem debetur latria; propter dominium, quo creaturas gubernat, debetur dulia.

* Carni per intellectum separatæ a divinitate debetur hyperdulia, sed scorsum a divinitate non adoratur.

Art. 3. *An imago Christi sit adoranda latria.* ℟. Ut imago repræsentans, latria, quia est unus motus, et idem est in rem repræsentatam; sed imago Christi, ut res quædam est, puta lignum, non adoratur.

* Deus prohibuit fieri sculptile, ne adoraretur more gentium, sed quia iam Deus factus est homo in imagine corporali, potest adorari. Item anima, quæ est imago Dei, non adoratur latria, ne detur occasio erroris, ut motus adorationis sisteret in homine.

Art. 4. *An crux Christi sit adoranda latria.* ℟. Sic, quia repræsentat Christum, cui coniungitur, in qua est spes salutis; et eam precamur; ut Christum; et aliæ cruces sunt imagines crucis Christi: idem de lancea, clavis, etc. ratione contactus, sicut eodem modo honoramus vestem regis ut regem.

Art. 5. *An Mater Christi sit adoranda latria.* ℟. Non, quia est pura creatura, sed hyperdulia; quia ut Mater Dei est eminentior cæteris.

* Honor Matris refertur ad Filium, non eo modo, quo honor imaginis ad exemplar.

Art. 6. *An reliquiæ Sanctorum sint adorandæ.* ℟. Sic, etiam vestes et corpora, quia fuerunt templum Spiritus sancti; sunt membra Filii Dei, intercedunt pro nobis, etc.

* Et honor, quem eis damus redundat in Dominum, et corpus adoratur propter animam, quæ nunc fruitur Deo. Item licet non sint idem corpus numero; tamen est idem identitate materiæ, iterum formæ uniendæ.

QUÆSTIO XXVI.

De eo, quod Christus mediator Dei, et hominum dicitur.

Art. 1. *An esse mediatorem inter Deum et homines, sit proprium Christi.* ℟. Sic, et alii fuerunt ministerialiter, et secundum quid.

* Spiritus sanctus non est mediator, quia est æqualis, sed et interpellat, idest facit interpellare.

Art. 2. *An Christus secundum quod homo, sit mediator Dei et hominum.* ℟. Sic, quia ut homo distat a Deo in natura, ed ab homine in dignitate.

* Si a Christo subtrahas naturam divinam, subtrahes plenitudinem gratiæ ab homine, et sic non erit mediator. Item satisfacit ut homo, secundum quod dicitur mediator, sed aufert peccatum auctoritative, ut Deus est.

QUÆSTIO XXVII.

De sanctificatione B. Virginis Mariæ.

Art. 1. *An beata Virgo fuerit sanctificata ante nativitatem ex utero.* ℟. Sic, quia Ecclesia celebrat nativitatem eius, sed festum non celebratur, nisi pro aliquo sancto. Item, maiora privilegia creduntur concessa Beatæ Virgini, quam aliis, ut Ieremiæ, et Ioanni Baptistæ, qui fuerunt sanctificati in utero.

* Hæc fuit ex privilegio. Item in utero sanctificata a peccato originali quantum ad maculam, non quantum ad reatum, quo tota natura tenebatur; unde si ante passionem Christi mortua esset, non intrasset in Paradisum, cuius ostium est Christns.

Art. 2. *An Beata Virgo fuerit sanctificata ante animationem.* ℟. Post, quia prius contraxit culpam.

* Si non in originali, Christus non esset eius Salvator, et sic derogatur dignitati Christi. Item, licet Ecclesia romana non celebret conceptionem Beatæ Virginis, tamen tolerat aliquas Ecclesias illam celebrare, et hæc celebritas non est totaliter reprehendenda; sed ex hoc non infertur quod sine peccato, sed quia nescitur dies sanctificationis, ideo celebratur in conceptione.

Art. 3. *An per sanctificationem fuerit Beatæ Virgini fomes totaliter sublatus.* ℟. Non, quia ante Christum nulla

caro fuit sine fomite; fuit tamen ligatus in Beata Virgine per abundantiam gratiæ, quam recepit; et per divinam providentiam prohibentem in ea omnem motum sensualitatis; et non per actum rationis suæ, quia hoc fuit speciale Christo. Item, sed post conceptionem Christi totaliter ei fuit sublatus fomes.

* Licet fomes sit occasio virtutis perfectæ in Sanctis, tamen in Beata Virgine fuit perfecta virtus ex abundantia gratiæ. Item purgatio Spiritus sancti in Beata Virgine præparatoria ad conceptionem Christi, non fuit a culpa, vel fomite; sed fuit colligere mentem in unum a multitudine sustollens.

Art. 4. *An per sanctificationem sit consecuta, ut nunquam peccaret.* ℟. Sic, quia nullum habuit peccatum nec mortale, nec veniale.

Art. 5. *An Beata Virgo per hanc sanctificationem sit adepta plenitudinem omnium gratiarum.* ℟. Sic, eamque diffundit in omnes.

Art. 6. *An sic sanctificari sit proprium Beatæ Virginis.* ℟. Non, quia Ioannes Baptista simili modo: sed Maria non potuit peccare venialiter, ille sic.

QUÆSTIO XXVIII.

De virginitate Beatæ Mariae.

Art. 1. *An Beata Maria fuerit virgo concipiendo.* ℟. Sic, est de fide, et fuit conveniens ob multa.

* Ioseph dictus est pater Iesu ad conservandam famam Beatæ Mariæ, et ut dicitur vir Mariæ, licet eam non cognoverit, et quia erat de eadem tribu cum Maria, deducitur Christus ab eo. Item, semen maris in generatione est veluti agens; fœminæ, ut materia; et virtus Dei potest transmutare materiam in omnem formam.

Art. 2. *An Mater Dei fuerit virgo in partu.* ℟. Sic, est de fide.

* Aperitio vulvæ solum significat exitum prolis ex utero, nec Christus exivit per subtilitatem, quia id est corporis beatificati, sed per miraculum virtute divina.

Art. 3. *An Mater Dei remanserit virgo post partum.* ℟. Sic, est de fide, nec cognita a Ioseph, vel alio, et exponuntur scripturæ.

Art. 4. *An mater Dei voverit virginitatem.* ℟. Sic, sed prius sub conditione, si Deo placuerit; post desponsationem vovit absolute.

QUÆSTIO XXIX.

De Matris Dei desponsatione.

Art. 1. *An Christus nasci debuerit de Virgine desponsata.* ℟. Sic, ad tollenda scandala, et pro auxilio Matris et Filii.

* Poterat Diabolus cognoscere virginitatem Matris, sed prohibebatur a Deo. Item lapidabatur etiam quæ nuptura erat.

Art. 2. *An inter Mariam et Ioseph fuerit verum matrimonium.* ℟. Sic, quia uterque consensit in copulam coniugalem, sed non in carnalem, nisi sub conditione, si Deo placeret.

* Noluit eam traducere, idest eam in publicum diffamare, non quod simul non habitaverint.

QUÆSTIO XXX.

De Annuntiatione Beatae Virginis.

Art. 1. *An necessarium fuerit annuntiari Mariæ, quod in ea erat agendum.* ℟. Fuit congruum.

* Maria habuit fidem incarnationis; sed quia humilis, non tam alta de se sapiebat, ideo instruenda fuit.

Art. 2. *An Annuntiatio debuerit fieri per Angelum.* ℟. Sic, et per summum Angelum in ordine Archangelorum, qui summa nuntiant.
Art. 3. *An Angelus nuntians apparuerit visione corporali.* ℟. Sic convenienter.
Art. 4. *An Annuntiatio fuerit perfecta ordine convenienti.* ℟. Sic ob multa.

QUÆSTIO XXXI.

De conceptione Salvatoris quoad materiam, de qua corpus eius conceptum est.

Art. 1. *An corpus Christi fuerit sumptum ab Adam.* ℟. * Dicitur secundus homo esse de cœlo quantum ad divinitatem et virtutem formativam eius corporis; sed corpus fuit terrenum. Item mysterium Incarnationis fuit miraculosum ex modo conceptionis et partus. Item corpus Christi fuit in Adam secundum materiam, non secundum actionem seminalem, ideo non contraxit peccatum.
Art. 2. *An caro Christi fuerit sumpta ex David.* ℟. Sic, et Abraham; quia Maria fuit ex cognatione David, ut Ioseph, ideo simul in Bethleem iverant.
* Et tribus sacerdotalis, ex qua Elisabeth, et regia iungebantur matrimonio, quod Christus rex et sacerdos futurus erat. Item nemo de Iechonia regnabit, idest seculari honore.
Art. 3. *An convenienter texatur genealogia Christi ab Evangelistis.* ℟. Sic, quia scriptura est divinitus inspirata.
Art. 4. *An fuerit conveniens Christum nasci de fœmina.* ℟. Sic, ob multa.
* Et dum erat in utero Christus, tamen ut Deus erat ubique totus. Item non erat immunditia peccati; et si quæ alia esset, tamen verbum Dei non inquinabatur, ut radius solis in luto non inquinatur sordibus, quas exsiccat.

Art. 5. *An corpus Christi fuerit formatum ex purissimo sanguine Beatæ Virginis.* ℟. Sic, et ut ex fœmina conceptio fuit naturalis, sed quia erat Virgo, ideo principium activum fuit supranaturale.

* Christus dicitur sumpsisse carnem, quia sanguis in potentia est totum. Item semen fœminæ non est materia, quæ necessario requiratur ad generationem, nec fuit in conceptione Christi, sed sanguis virtute Spiritus sancti fuit adunatus et formatus in prolem.

Art. 6. *An corpus Christi in antiquis patribus fuerit secundum aliquid signatum.* ℟. Non, sed accepit a Matre, et sic ea mediante fuit in patribus.

Art. 7. *An caro Christi in patribus fuerit peccato obnoxia.* ℟. Non, quia non fuit secundum rationem seminalem, nec per concupiscentiam; imo corpus Christi fuit medicina vulneris, idest peccati originalis.

Art. 8. *An Christus in lumbis Abrahæ fuerit decimatus.* ℟. Non quia fuisset imperfectus, et non secundum ordinem Melchisedech.

QUÆSTIO XXXII.

De conceptione Christi quoad principium activum.

Art. 1. *An Spiritus sanctus fuerit principium activum conceptionis Christi.* ℟. Conceptio corporis Christi effective est a tota Trinitate, sed attribuitur Spiritui sancto, quia Filius Dei incarnatus est ob amorem, et ex sola gratia sine meritis, quæ Spiritui sancto tribuitur.

Art. 2. *An Christus debeat dici conceptus de Spiritu sancto.* ℟. Sic, et Spiritus sanctus ad Filium Dei, qui est conceptus habet habitudinem consubstantialitatis, et ad corpus causæ efficientis.

* Christus dicitur natus de Beata Maria corporaliter, et de Spiritu sancto effective.

Art. 3. *An Spiritus sanctus debeat dici pater Christi secundum carnem.* ℟. Non, nec totius Trinitatis Filius.

Christus secundum perfectam rationem filiationis est Filius Dei, ergo non debet dici Filius Dei ratione creationis, vel iustificationis: et cum aliquid dicitur de aliquo secundum perfectam rationem, non debet dici secundum imperfectam, ut dicuntur homines filii Dei.
Art. 4. *An Beata Virgo aliquid active egerit in conceptione corporis Christi.* ℟. Non, quia tota virtus est in marc, et passive in fœmina, sed Beata Virgo solam materiam ministravit, et nil active est operata.
* Hæc conceptio habuit tria privilegia, scilicet, ut esset sine peccato; ut esset Dei, et hominis; et ut esset conceptio Virginis. Item ad transmutationem naturalem sufficit principium passivum.

QUÆSTIO XXXIII.

De modo et ordine conceptionis Christi.

Art. 1. *An corpus Christi fuerit formatum in primo instanti conceptionis.* ℟. Conceptio fuit in instanti propter infinitam virtutem agentis, idest Spiritus sancti, licet reductio sanguinis ad locum generationis fuerit in tempore; ed in eodem instanti corpus fuit conceptum et assumptum; et ideo Filius Dei dicitur conceptus; et deinde in tempore fuit cum determinato augmento formatum usque ad partum ab anima Christi.
* Non assignatur instans in quo materia illa fuit sanguis et caro, sed assignatur ultimum tempus continuatum formationis carnis, qui fuit terminus motus localis sanguinis ad locum generationis.
Art. 2. *An corpus Christi fuerit animatum in primo instanti suæ conceptionis.* ℟. Sic, alias non diceretur Filius Dei conceptus de Spiritu sancto, quia corpus assumpsit mediante anima, et hanc mediante intellectu.
* In generatione hominum est prius et posterius; sed corpus Christi simul perfectam animam accepit.

Art. 3. *An corpus Christi in primo instanti suæ conceptionis fuerit assumptum a Verbo.* ℟. Sic, est de fide; quia secus prius habuisset propriam hypostasim, et diceretur hominem fuisse factum Deum, non contra.
* In illa carne simul in eodem instanti fuit concipi et esse conceptum, et sic assumptum fuit quod erat.

Art. 4. *An conceptio Christi fuerit naturalis, vel miraculosa.* ℟. Secundum causam agentem, idest Spiritum sanctum, est miraculosa, sicut quia ex Virgine; sed secundum quid ratione materiæ fuit naturalis, et sic dici tur Christus naturalis Filius hominis, quatenus habet veram naturam humanam, licet miraculose habuerit.

QUÆSTIO XXXIV.

De perfectione prolis conceptae.

Art. 1. *An Christus in primo instanti conceptionis fuerit sanctificatus per gratiam.* ℟. Sic, quia corpus animatum fuit assumptum in primo instanti suæ conceptionis, plenum gratia sanctificante animam Christi, quæ derivabatur ex unione Verbi.
* Christus fuit sanctus ex negative et privative opposito; nos ex contrario.

Art. 2. *An Christus in primo instanti suæ incarnationis habuerit usum liberi arbitrii.* ℟. Sic, quia perfectus; et ultima perfectio est in operatione.
* Esse est prius natura quam agere, sed sunt simul tempore; Christus statim omnia novit, ideo non indigebat consilio.

Art. 3. *An Christus in primo instanti conceptionis potuerit mereri.* ℟. Sic, meruit per actum liberum, quod fuit perfectissima sanctificatio.
* Liberum arbitrium in primo motu, natura integra, potest moveri ad bonum merendo, non ad malum peccando. Item Deus dedit Christo in creatione gratiam, quam poterat mereri. Item gloria immortalitatis debetur Christo ex pluribus causis.

Art. 4. An Christus fuerit perfectus comprehensor in primo instanti suæ conceptionis. ℟. Sic.

* Christus non meruit gloriam animæ, sed corporis. Unde patet cum dicitur, oportuit Christum pati.

QUÆSTIO XXXV.

De nativitate Christi.

Art. 1. An nativitas sit personæ vel naturæ. ℟. Nativitas proprie est personæ, quia ut subiecto datur, ut sic; sed ut termino, qui est forma, datur naturæ, et ideo nativitas dicitur via ad naturam.

* Propter identitatem naturæ et personæ aliquando natura ponitur pro persona, et dicitur nata. Item motus denominatur a termino, idest natura, non a subiecto, idest persona.

Art. 2. An Christo sit attribuenda nativitas temporalis. ℟. Sic a Matre, sicut æterna a Patre; et potest dici bis natus.

Art. 3. An secundum temporalem Christi nativitatem Beata Virgo possit dici Mater Christi. ℟. Sic, quia corpus est ex eius sanguine purissimo.

Art. 4. An Beata Virgo debeat dici Mater Dei. ℟. Sic, quia concepit et genuit Deum, idest personam habentem divinitatem et humanitatem; quia nomen significans quamlibet naturam potest supponere pro hypostasi.

* Et nomen Deus hic supponit pro persona Filii, et ita non est Mater aliarum personarum, contrarium est hæreticum.

Art. 5. An in Christo sint duæ filiationes. ℟. Respectu nativitatum sunt duæ filiationes, respectu personæ est una, et hæc æterna. Filiatio Christi ad Matrem non est realis, sed rationis, quia ex tempore Deo advenit, sed æterna est realis; dicitur tamen realiter filius Matris relatione, quæ cointelligitur relationi reali maternitatis ad Christum.

Art.* 6. *An Christus sit natus sine dolore Matris. ℟. Sic, imo cum jucunditate, quia ex virgine sine aperitione claustri, nec fuit obstetrix.

Art.* 7. *An Christus debuerit in Bethlehem nasci. ℟. Sic, quia ex David, qui ibi natus est; non Romæ, vel ab Imperatore, quia divinitas mundum mutat, non homines; ideo Matrem et patriam elegit pauperem.

Art.* 8. *An Christus fuerit natus tempore congruo. ℟. Sic, quia ipse elegit sibi tempus, Matrem et locum, el quia quæ a Deo sunt, ordinata sunt.

QUÆSTIO XXXVI.

De manifestatione Christi nati.

Art.* 1. *An nativitas Christi debuerit omnibus esse manifesta. ℟. Non, ob meritum fidei, et ne redemptio impediretur.

* In iudicio manifestus veniet.

Art.* 2. *An nativitas Christi aliquibus debuerit manifestari. ℟. Sic, ut per illos ad alios perveniret.

Art.* 3. *An convenienter fuerint electi illi, quibus fuit nativitas Christi manifestata. ℟. Sic, quia Deus scit quos elegerit.

Art.* 4. *An Christus per seipsum debuerit manifestare suam nativitatem. ℟. Non, sed ut esset fides de divinitate et humanitate eius, ideo per alios.

Art.* 5. *An debuerit per Angelos et stellam manifestari. ℟. Sic, et congruenter, quia fuit opus Dei, ergo perfectum.

Art.* 6. *An ordine convenienti fuerit manifestata. ℟. Sic, plenitudo gentium prius intravit ad fidem; tamen primitiæ Iudæorum prævenerunt primitias gentium, ideo Pastoribus prius est manifestata, quam Magis.

Art.* 7. *An stella quæ apparuit Magis fuerit ex cœlestibus stellis. ℟. Non, quia in diverso motu; sed fuit nova creata in aere, terræ vicina, quæ secundum divinam voluntatem movebatur.

Art. 8. *An Magi convenienter venerint ad adorandum Christum.* ℟. Sic, quia a Spiritu sancto inspirati; et erant primitiæ gentium in Christum credentium.

QUÆSTIO XXXVII.

De legalibus circa puerum Iesum servatis.

Art. 1. *An Christus debuerit circumcidi.* ℟. Sic, ut ostenderetur veritas carnis, et approbaret circumcisionem, ut filius Abrahæ, ut servemus leges, quia eo tempore circumcisio erat in præcepto; et ut nos a legis iugo liberaret.

Art. 2. *An convenienter fuerit Christo nomem impositum.* ℟. Sic, quia per ipsum salvamur, et hoc nomen significatur aliquo modo in aliis nominibus, quibus nominatur in Scriptura.

Art. 3. *An Christus convenienter fuerit in templo oblatus.* ℟. Sic, ut impleret legem, licet semper fuerit Deo præsens, reliqua mystice declarantur.

Art. 4. *An Mater Dei convenienter purgationis causa ad templum accesserit.* ℟. Sic, licet non ob indigentiam, sed ob legis præceptum, ne daret scandalum.

QUÆSTIO XXXVIII.

De baptismo Ioannis.

Art. 1. *An fuerit conveniens Ioannem baptizare.* ℟. Sic, ut nuntiaret Christum, et disponeret homines ad baptismum Christi.

* Non erat sacramentum, sed sacramentale disponens ad baptismum Christi, et sic pertinebat ad legem novam. Item baptismata Iudæorum erant inania ordinata ad munditiam carnis.

Art. 2. *An baptismus Ioannis fuerit a Deo.* ℟. Ritus fuit a Deo, et effectus ab homine, quia mundabat tantum corpus, sed erat directus ad Christum.

Art. 3. *An in baptismo Ioannis daretur gratia.* ℟. Non, sed inducebat ad pœnitentiam, ideo erat baptismus pœnitentiæ.

* Circumcisio remittebat peccatum originale ex institutione, ad quod non erat baptismus Ioannis institutus; at Sacramenta ex vi institutionis habent effectum.

Art. 4. *An alii præter Christum fuerint baptizandi baptismo Ioannis.* ℟. Sic, quia erat præparatio ad baptismum Christi, nec erat dignior illo.

Art. 5. *An baptismus Ioannis debuerit cessare, Christo baptizato.* ℟. Non, quia adhuc manebat umbra legis. Item non erat Christus plene cognitus.

Art. 6. *An baptizati baptismo Ioannis essent mox baptizandi baptismo Christi.* ℟. Sic, ut reciperent characterem et gratiam.

QUÆSTIO XXXIX.

De baptizatione Christi.

Art. 1. *An fuerit conveniens Christum baptizari.* ℟. Sic, quia in similitudinem carnis peccati. Item, ut sanctificaret aquam. Item fecit quod præcipit fieri.

Art. 2. *An Christus debuerit baptizari baptismo Ioannis.* ℟. Sic, quia non egebat suo, idest in Spiritu, sed in aqua, ut nos induceret ad eum, quo indigemus.

Art. 3. *An Christus convenienti tempore fuerit baptizatus.* ℟. Sic, trigesimo anno, idest in denario ter ducto; idest in fide Trinitatis, et in decem præceptis est perfectio. Item in ætate perfecta.

Art. 4. *An in Iordane debuerit baptizari.* ℟. Sic, quia per hunc fluvium Israel intravit in terram promissionis, et nos in cœlum per baptismum.

Art. 5. *An Christo baptizato debuerit cœlum aperiri.* ℟. Sic, quia baptismus nobis cœlum aperit. Item debemus orare ad cœlum.

* Aperitio multis modis fit, vel per visionem imaginariam, vel intellectualem, vel corporalem.

Art. 6. *An Spiritus sanctus convenienter descenderit in forma columbæ super Christum baptizatum.* ℟. Sic, quia in baptismo ad nos descendit per gratiam, et propter qualitatem columbæ.

Art. 7. *An illa columba fuerit verum animal.* ℟. Sic, sed eam Spiritus sanctus non assumpsit; et quia Spiritus sanctus non erat columba, dicitur in similtudine columbæ descendisse.

Art. 8. *An convenienter sit audita vox Patris: Hic est Filius meus dilectus.* ℟. Sic, quia illam vocem formavit tota Trinitas, in cuius virtute consecratur noster baptismus, in quo salvamur.

QUÆSTIO XL.

De modo conversationis Christi.

Art. 1. *An fuerit conveniens Christum inter homines conversari.* ℟. Sic, quia venit ad manifestandam veritatem, et ut medicus et mediator.

* Vita activa, quæ tradit aliis, quæ contemplatur, est perfectior quam vita, quæ solum contemplatur, quia illa supponit abundantiam contemplationis. Item, ut daret exemplum vitæ mixtæ.

Art. 2. *An fuerit conveniens Christum ducere vitam austeram.* ℟. Non, sed communem, et pro omnibus statibus; et habebat compressam carnem per virtutem divinitatis.

Art. 3. *An Christus debuerit pauperem vitam ducere in mundo.* ℟. Sic, ut nos doceret auferre impedimenta.

* Potest esse vita communis non solum divitias possidendo, sed etiam ab aliis necessaria accipiendo, ut Christus fecit.

Art. 3. *An Christus in hac vita fuerit conversatus secundum legem.* ℟. Sic, ut legem veterem approbaret, et nos a servitute legis liberaret.

* Et per legem potuit fieri opus divinum in sabbato, vel necessitatis.

QUÆSTIO XLI.

De tentatione Christi.

Art. 1. *An fuerit conveniens Christum tentari.* ℟. Sic, ob nostram cautelam et instructionem, et fiduciam de sua misericordia.

* Christus non est tentatus a carne, quia tentatio carnis non est sine peccato.

Art. 2. *An in deserto debuerit tentari.* ℟. Sic, quia Dæmon magis tentat solitarium, vel ad meliora tendentem, quia Dæmon invidet ad meliora tendentibus.

Art. 3. *An debuerit tentari post ieiunium.* ℟. Sic, quia nos ieiunio armamur contra diabolum, et Christus prius invisibilibus tentationibus fuit tentatus.

Art. 4. *An ordo et modus tentationis fuerit conveniens.* ℟. Sic, quia a levioribus, et gradatim, primo de corporis sustentatione; deinde de inani gloria; postremo ut divitias et gloriam mundi appeteret in contemptum Dei.

QUÆSTIO XLII.

De doctrina Christi.

Art. 1. *An fuerit conveniens Christum Iudaeis et non Gentibus prædicare.* ℟. Sic, quia promissus illis, et ad gentes per suos.

Art. 2. *An Christus debuerit prædicare Iudaeis sine eorum offensione.* ℟. Offensio fuit ex malitia Iudæorum, ideo non timenda.

Art. 3. *An Christus omnia publice debuerit docere.* ℟. Sic, sed in parabolis, ut caperent, nec imperfectis omnia dicenda.

Art. 4. *An debuerit docere solum verbo, vel etiam scripto.* ℟. Non scripto, quia imprimebat loquendo, ut potestatem habens.

QUÆSTIO XLIII.

De miraculis a Christo factis in generali.

Art. 1. *An Christus debuerit facere miracula* ℟. Sic, ad confirmandam doctrinam, et ad ostendendam præsentiam Dei in Christo.

Art. 2. *An Christus fecerit miracula divina irtute.* ℟. Sic, quia sola virtute divina fiunt: et humanitas erat instrumentum.

Art. 3. *An inceperit in nuptiis.* ℟. Sic, quia in ætate perfecta ut crederetur humanitas.

* Et sine miraculis discipuli secuti sunt eum.

Art. 4. *An miracula Christi sufficienter divinitatem ostenderint.* ℟. Sic, quia erant supra naturam: faciebat ex propria virtute, et ut probaret se Deum.

QUÆSTIO XLIV.

De singulis miraculorum speciebus.

Art. 1. *An miracula facta per Christum circa spirituales substantias fuerint convincentia.* ℟. Sic, ut Dæmones eiiciendo.

* Non circa Angelos, quia homines ab his non liberandi, sed cum his erant sociandi. Item, Christus tantum innotuit Dæmonibus, quantum voluit et oportuit. Item Dæmon cognovit Christum promissum, sed esse Filium Dei ex suspicione; ideo non est impedita passio. Item ad nostram instructionem misit eos in porcos.

Art. 2. *An convenienter sint facta miracula Christi circa cœlestia corpora.* ℟. Sic, ut evidentius se ostenderet Deum, quia sola virtute Dei mutantur cœlestia.

* Non corrumpitur cœlum cum mutatur a Deo cursus siderum. Item tenebræ in morte erant, quia vel radii solares non pervenerunt in terram; vel nubes, vel luna interposita sunt.

Art. 8. *An convenienter Christus circa homines fecerit miracula.* ℟. Sic, quia venit pro salute humana, ergo cognoscendus erat Deus.

* Iustificatio debet esse libera, ideo non fecit miracula circa animam. Item modus miraculorum erat cum mysterio. Item ne quæramus laudem prohibet loqui.

Art. 4. *An convenienter circa creaturas irrationales.* ℟. Sic, quia ei ut Deo omnia sunt subiecta, ut pisces, ficulnea. Item panis multiplicatio non fuit per creationem, sed per additionem extranæ materiæ; et sic in gubernationis operibus non est usus creatione.

QUÆSTIO XLV.

De transfiguratione Christi.

Art. 1. *An fuerit conveniens Christum transfigurari.* ℟. Sic, ut ostenderet finem tribulationum esse gloriam.

* Figura rei consideratur in extremitate corporis, ideo dicitur transfiguratus; et non in aliis dotibus, ut in agilitate cum ambulavit supra mare; subtilitate cum ex utero exivit, etc.

Art. 2. *An claritas Christi in transfiguratione fuerit claritas gloriosa.* ℟. Sic, quantum ad essentiam, quia ab anima gloriosa redundavit, non quantum ad modum, quia non fuit permanens, sed fuit per modum transeuntis, sicut visio Beati Pauli.

* Corpus Christi nondum erat immortale, ideo dicitur assumpsisse gloriam, quæ repræsentabat gloriosum. Item, claritas vestium significabat claritatem Sanctorum; et illa corporis, illam Christi.

Art. 3. *An illi tres testes convenienter fuerint inducti.* ℟. Sic, quia partim præcesserunt, partim secuti sunt.

* Non Angeli, quia non habent corporis gloriam. Item Elias apparuit in proprio corpore, Moyses in assumpto, ut Angeli apparere solent.

Art. 4. *An convenienter sit auditum testimonium Patris.* ℟. Sic, quia adoptio nostra est ad similitudinem naturalis per fidem in baptismo imperfecta, sed perfecta in gloria; et in utraque apparuit tota Trinitas. Item sunt testes, quia de futuro promisit.

QUÆSTIO XLVI.

De passione Christi:

Art. 1. *An fuerit necessarium Christum pati pro liberatione generis humani.* ℟. Non absolute, nec ex causa cogente, sed ex suppositione, quia sic Deus præfinivit pro nostra salute et exaltatione Christi.

* Pro iustitia, et ex abundantiore misericordia. Item non pro salute angelica; quia peccatum Angeli est irremediable.

Art. 2. *An alio modo potuerit nos Deus redimere, quam per passionem.* ℟. Absolute sic, ex suppositione, et præscientiæ, et præordinationis Dei, non.

* Si sine satisfactione nos salvasset, non fecisset contra iustitiam; quia condonando nulli facit iniuriam.

Art. 3. *An fuerit alius modus convenientior ad liberationem nostram, quam per Christi passionem.* ℟. Non, ob multa bona, ut exempla Christi obedientiæ, humilitatis, constantiæ, iustitiæ, etc.

Art. 4. *An Christus debuerit pati in cruce.* ℟. Sic, ut instruamur in multis virtutibus.

* Figuræ debet veritas respondere, non quantum ad omnia.

Art. 5. *An Christus sustinuerit omnes passiones.* ℟. In specie non, in genere sic, ut ab hominibus in omnibus sensibus: sed minima passio satis fuisset.

Art. 6. *An dolor passionis Christi fuerit maior omnibus doloribus.* ℟. Sic, tam interior, quam exterior, ob multas causas. Vide ibi.

Art. 7. *An Christus sit passus secundum totam animam.* ℟. Tota ratione suæ essentiæ est passa: quia est tota in

toto corpore, est enim actus corporis, et tota in qualibet parte. Item tota quoad omnes potentias inferiores patiebatur, quia in omnibus passus est Christus. Item ratio superior non patiebatur, quia erat beata.

Art. 8. *An tota anima Christi in passione frueretur beata fruitione.* ℟. Tota secundum essentiam, quia est subiectum partis superioris, cuius est frui sed tota ratione potentiarum non fruebatur.

* Dolor et fruitio non erant respectu eiusdem. Item non omnes vires animæ attingunt Deum.

Art. 9. *An Christus fuerit convenienti tempore passus.* ℟. Sic, quia ex eius voluntate, et divina sapientia; declaratur pascha, hora, aetas etc.

Art. 10. *An Christus sit passus convenienti loco.* ℟. Sic, quia tempora, et loca erant in manu eius: et sic in Hierosolymis extra portam, in Calvario.

Art. 11. *An fuerit conveniens Christum cum latronibus occidi.* ℟. Sic, quia prophetatum, et ob alias causas, ut quia crux est quasi tribunal Iudicis Christi.

Art. 12. *An passio Christi sit tribuenda eius divinitati.* ℟. Supposito Christi ratione naturæ humanæ, non divinæ; et sic mors Christi est mors Dei.

* Iudæi puniti sunt tanquam homicidæ Dei ut qui chartam frangeret, in qua esset verbum Principis.

QUÆSTIO XLVII.

De causa efficiente passionis Christi.

Art. 1. *An Christus fuerit ab alio occisus, an a se ipso.* ℟. Christus non fuit causa suæ mortis directe, sed indirecte, quia potuit prohibere; sed alii fuerunt causa directæ.

* Nemo tollit animam meam, idest me invito. Item fuit miraculum conservare spiritum tamdiu.

Art. 2. *An Christus fuerit mortuus ex obedientia.* ℟. Sic, quia sacrificium, ob victoriam contra inobedientiam Adæ, et implevit omnia præcepta.

Art. 3. *An Deus Pater tradiderit Christum passioni.* ℟. Sic, quia præordinavit; spiravit voluntatem patiendi; et non impedivit.

* Christus, ut Deus, eadem voluntate Patris tradidit se morti, ut homo, voluntate distincta; quare se tradidit, et traditus est ab alio. Item Christus, et Pater ex charitate; alii ex timore, invidia, et cupiditate.

Art. 4. *An fuerit conveniens Christum pati a Gentibus, sicut a Iudæis.* ℟. Ab utrisque, quia fructus passionis ad utrosque pro quibus oravit pervenire debebat.

Art. 5. *An persecutores Christum cognoverint.* ℟. Principes cognoverunt Messiam, sicut et Dæmones; sed non divinitatem eius, ex ignorantia affectata, quia videbant signa divinitatis; sed minores populi neque ut Messiam, paucis exceptis.

Art. 6. *An peccatum crucifigentium Christum fuerit gravissimum.* ℟. Sic, licet in populis ignorantia minuebat genus peccati.

QUÆSTIO XLVIII.

De modo passionis Christi quantum ad effectum.

Art. 1. *An passio Christi causaverit nostram salutem per modum meriti.* ℟. Sic, quia erat caput meruit nobis; sicut ego mereor mihi.

* Passio fuit meritoria non quia ab alio, sed quia ab intrinseco voluntarie patitur. Item passio habuit quosdam effectus, quos non habuerunt præcedentia merita, non propter maiorem charitatem, sed propter genus operis, propter rationes allatas quæst. 26, art. 3.

Art. 2. *An passio Christi sit causa nostrae salutis per modum satisfactionis.* ℟. Sic, et abundanter, quia exhibuit maius, quam compensatio offensae requirebat: ob magnitudinem charitatis, et personae, et doloris; imo pro crucifigentibus, quia in eo erat maior charitas, quam eorom iniquitas; et quia erat caro Dei potuit satisfacere offensæ factæ Deo.

Art. 3. *An passio Christi sit operata per modum sacrificii.* ℟. Sic, qui a se obtulit ex charitate, et ut excellens sacrificium fuit acceptum Deo, licet ex parte occidentium fuerit maleficium. Item caro animalium fuit figura.

Art. 4. *An passio Christi sit operata nostram salutem per modum redemptionis.* ℟. Sic, quia fuit pretium redimens nos a peccato, et reatu poenae.

* In hac redemptione pretium non fuit datum Daemoni, quia iniuste detinebat, nisi in ordine ad Deum.

Art. 5. *An esse Redemptorem sit proprium Christi.* ℟. Nostra redemptio potest attribui toti Trinitati, ut primae causae, cuius erat vita Christi, et Christo inspiravit ut pateretur; sed immediate redemptor est Christus ut homo, qui factus est maledictum; et vita corporalis quam obtulit erat Christi hominis, et sic pretium.

Art. 6. *An passio Christi sit operata nostram salutem per modum efficientiae.* ℟. Principalis causa efficiens est Deus; passio instrumentalis.

* Agens corporale non agit, nisi per contactum, sed passio corporalis habet ex divinitate unita spiritualem virtutem; et sic per spiritualem contactum, idest per fidem, et ideo operatur in omnes. Item passio operatur per modum meriti diversimode, ut per efficaciam comparata ad divinitatem; per meritum ad voluntatem Christi; per satisfactionem in carne Christi; per sanctificationem, ut liberaemur a servitute culpae; per Sacramentum, ut per eam Deo reconciliemur.

QUÆSTIO XLIX.

De effectibus passionis Christi.

Art. 1. *An per passionem Christi simus liberati a peccato.* ℟. Sic, provocans nos ad charitatem; et quia Christus ut caput redemit nos membra, pretio suae passionis; et quia caro eius erat efficiens instrumentum divinitatis, cuius virtute habet vim dimittendi peccata, a qua sortitur virtutem spiritualem. Item fecit medicinam,

quae est causa salutis nostrae, quae applicatur singulis per sacramenta. Item etiam per fidem applicatur passio Christi; sed ut liberat a peccato debet esse formata.

Art. 2. *An per passionem Christi simus liberi a potestate Diaboli.* ℟. Sic, quia remittit peccatum; reconciliat nos Deo; repressit Diabolum sacramentis.

Art. 3. *An per passionem Christi homines sint liberati a poena peccati.* ℟. Sic directe, quia sufficiens; indirecte, quia est causa remissionis peccati, in quo fundatur reatus poenae.

* Damnatis non potuit passio applicari per fidem, et sacramenta, ideo non liberati. Item liberatis per poenitentiæ sacramentum imponitur poenitentia, quia debent configurari Christo aliquid patiendo, non sic baptizatis; et sic remanet mors, quae est poena peccati, ut nos simus conformes Christo.

Art. 4. *An per passionem Christi simus Deo reconciliati.* ℟. Sic, et ut tollit peccatum, et ut est sacrificium.

* Deus diligit omnes quoad naturam, odit quoad peccatum. Item reconciliamur Deo, non quod de novo Deus incipiat nos amare, sed quia sublata est odii causa. Item maior fuit charitas Christi patientis, quam iniquitas occisorum, ideo prævaluit passio.

Art. 5. *An Christus sua passione aperuerit nobis ianuam coeli.* ℟. Sic, quia tollere peccata quoad culpam, et poenam, est aperire coelum.

* Patres meruerunt per passionem Christi venturi. Item ascendens non aperuit coelum, sed possessionem accepit pro nobis.

Art. 6. *An Christus per suam passionem meruerit exaltari.* ℟. Sic, quia se humiliavit; non tamen meruit maiorem charitatem, sed claritatem.

QUÆSTIO L.

De morte Christi.

Art. 1. *An fuerit conveniens Christum mori.* ℟. Sic, ut nobis satisfaceret; ut veram humanitatem ostenderet; ut nos liberaret a timore mortis.

* Non ex morbo, sed violenter.

Art. 2. *An in morte fuerit separata divinitas a carne.* ℟. Non, sed caro erat unita Verbo.

* Dicitur derelictus a Patre, quia non protectus. Item caro est unita mediante anima, non quasi a ligante, sed quia ab anima habet ut iterum sit unibilis cum ea, quia ordo unionis semper manet. Item divinitas non vivificat formaliter, sed effective, unde remota anima caro non est viva.

Art. 3. *An in morte Christi fuerit facta separatio Verbi ab anima.* ℟. Non, quia sicut nec a corpore, quia anima est unita Verbo immediatius, quam corpus.

* Caro ponit, et assumit animam virtute Verbi inhabitantis. Item Verbnm per unionem non dicitur anima, nec corpus, nec natura humana, sed habens animam, vel corpus. Item in utroque fuit una hypostasis, quamvis corpus, et anima sint separatæ: quia utrumque remansit unitum divinæ personæ, ut ante.

Art. 4. *An Christus in triduo fuerit homo.* ℟. Simpliciter non, quia corpus non erat vivum, et ad veritatem mortis est, ut desinat esse homo, sed bene erat homo mortuus.

* Non cessavit in morte susceptio Verbi, sed partium unio: sed fuit sacerdos, ratione animae, in qua est character ordinis.

Art. 5. *An fuerit idem numero corpus Christi viventis, et mortui.* ℟. Sic simpliciter, idest absolute, et nullo addito, quia idem suppositum: sed non omnino totaliter, quia vita est quid intrinsecum corpori viventis, ergo remota vita non remanet totaliter idem.

* Corpus simplicis hominis mortui non remanet uni-

tum hypostasi permanenti, ideo non est simpliciter idem, sed secundum quid ratione materiæ; idem numero dicitur aliquid secundum suppositum; idem specie secundum formam, et sic non remansit unum. Item mors Christo non competit ratione suppositi, quo est unum, sed ratione naturae humanæ, cui vita, et mors competit.

Art. 6. *An mors Christi sit operata ad nostram salutem.* ℟. Mors Christi in fieri sic, quia est eadem cum ipsius passione; sed in facto esse, non per modum meriti sed efficientiae rationae divinitatis. Item mors Christi operata est destructionem utriusque mortis nostræ, scilicet animae, et corporis.

* Mors Christi non ut privatio, sed virtute divinitatis unitae operatur nostram salutem.

QUÆSTIO LI.

De sepultura Christi.

Art. 1. *An fuerit conveniens Christum sepeliri.* ℟, Sic, ad probandam veritatem mortis, ut spem resurrectionis nobis daret; et ad exemplum nostrum, qui mortui peccatis abscondimur a conturbatione hominum.

* Non impeditur pro resurrectione sua; et profuit nobis; et quæ salvant hominem, non faciunt iniuriam Deo.

Art. 2. *An Christus convenienti modo fuerit sepultus.* ℟. Sic, et in honore sepulturæ ostenditur virtus morientis, qui contra intentionem occidentium honorifice sepelitur.

* Item in sepultura est servandus mos gentis. Item omnia, quæ narrantur de sepultura Christi habent mysticam significationem.

Art. 3. *An corpus Christi fuerit in sepulchro incineratum.* ℟ Non, quia mors non fuit ex infirmitate, sed voluntate eius. Item corpus Christi cum nostro fuit eiusdem conditionis, quantum ad naturam; non quantum ad meritum, et virtutem.

Art. 4. *An Christus fuerit in sepulchro solum una die, et duabus noctibus.* ℟. Sic, idest per triginta sex horas: tribus diebus et tribus noctibus intelligitur sumendo partem pro toto.

QUÆSTIO LII.

De descensu Christi ad inferos.

Art. 1. *An fuerit conveniens Christum descendere ad inferos.* ℟. Sic, ut vinctos a diabolo liberaret, et sic descendit non ut reus culpae, sed ut liberator poenae, et sic eius passio fuit applicata mortuis. Item, anima Christi non descendit motu, quo corpora, sed quo angeli moventur.

Art. 2. *An Christus descenderit ad infernum damnatorum.* ℟. Secundum effectum ad omnes inferos descendit, ad damnatos confutans eos de malitia, et incredulitate; ad purgatorium dando spem gloriæ; ad limbum infundendo lumen gloriæ his, qui solo peccato originali tenebantur; sed secundum essentiam anima Christi descendit solum ad locum iustorum, et existens in una parte inferni misit suam vim in omnes partes, et sic solvit dolorem passionis poenæ, et dilationis gloriæ.

Art. 3. *An Christus fuerit totus in inferno.* ℟. Totus Christus ratione personae erat ibi, et ubique, sed non totaliter, quia est ubique, non circumscriptive, cum contineat omnia loca.

Art. 4. *An Christus aliquam moram traxerit in inferno.* ℟. Credibile est quod quandiu corpus fuit in sepulchro, sed sanctos statim liberavit glorificando, et statim rupit vectes, idest sustulit impedimenta exeundi; et hodie eris in Paradiso, idest in gloria.

Art. 5. *An Christus descendens ad inferos liberaverit sanctos patres.* ℟. Sic, quia dedit gloriam; secus, nil contulisset quia ibi non habebant poenam sensus; sed tantum dilationem gloriæ; sed ibi manserunt cum Christo.

Art. 6. *An Christus aliquos damnatos ab inferis liberaverit.* ℟. Nullum, quia non habebant charitatem.

Art. 7. *An qui cum originali decesserant fuerint a Christo liberati.* ℟. Non pueri qui cum peccato originali decesserant, quia non erant coniuncti passioni Christi per fidem, et charitatem, sed patres, nec tunc pro originali, erat sacramenti; et Patres licet essent in reatu originali, ut respicit naturam; tamen erant liberi a culpa per gratiam; quam gratiam pueri non habebant.

Art. 8. *An Christus suo descensu liberaverit animas purgatorii.* ℟. Non, nisi fuerint tales, quales nunc liberantur per passionem; et passio Christi in generali est satisfactoria, ideo debet applicari, ut satisfaciat.

* Liberavit eos ab exclusione gloriæ, quae erat totius naturæ; non a reatu poenae ob proprium defectum, quia erat personalis.

QUÆSTIO LIII.

De resurrectione Christi.

Art. 1. *An fuerit necessarium Christum resurgere.* ℟. Sic, quia commendatur divina iustitia exaltans eum, qui pro Deo se humiliavit; ostenditur divinitas; erigitur spes nostra; et ad complementum nostrae salutis, quia fuit inchoatio, et exemplum nostrae resurrectionis.

Art. 2. *An fuerit conveniens Christum tertia die resurgere.* ℟. Sic ob multas convenientias.

Art. 3. *An Christus primo resurrexerit.* ℟. Primo resurrectione perfecta, idest non moriturus, non sic Lazarus, et alii.

* De his qui surrexerunt cum Christo ut dominum resurgentem ostenderen, aliqui dicunt surrexisse non morituros, sed verius est cum Augustino quod iterum mortui sunt.

Art. 4. *Christus fuerit causa suae resurrectionis.* ℟. Sic propria virtute divinitatis et non humanitatis.

* Etiam a Patre, et Spiritu sancto, quia est eadem virtus. Item oravit, et meruit illam ut homo.

QUÆSTIO LIV.

De qualitate Christi resurgentis.

Art. 1. *An Christus post resurrectionem habuerit verum corpus.* ℟. Sic, quia id dicitur resurgére ex Damasceno quod cecidit.

* Intravit corpus Christi ianuis clausis non ex miraculo, neque ex natura corporis, sed ex virtute divina. Item subditur spiritui in cuius potestate est quod appareat, vel non appareat; agat, vel non agat. Item in lineamentis non est mutatum, quia nulla in eo erat deformitas, sed solum accepit claritatem: et in eius potestate erat, ut videretur sub hac, vel illa forma.

Art. 2. *An Christi corpus resurrexerit integrum.* ℟. Sic, cum carne, ossibus, sanguine, e integraliter, quia habuit naturam integram.

* Ibi erunt alii humores, sed purgati, sine labe, qui non causant corruptionem. Item totus sanguis, et aliae particulae pertinentes ad veritatem naturae surrexerunt; et sanguis, qui ostenditur in quibusdam Ecclesiis fuit miraculosus ex imagine.

Art. 3. *An corpus Christi surrexerit gloriosum.* ℟. Sic, quia, fuit exemplar, et causa nostrae resurrectionis: anima ab instanti fuit beata, et dispensative non redundavit in corpus, nisi post passionem.

* Claritas est ut radius in vitro, et videtur quando anima vult. Item corpus redditur incorruptibile a gloria. Manducavit non quia egeret, sed ut ostenderet resurrectionem.

Art. 4. *An corpus Christi debuerit cum cicatricibus resurgere.* ℟. Sic, in signum perpetuum victoriae; ad fidem discipulorum confirmandam; et ut ostenderet Patri, nobis in iudicio. Item sunt decus, et gloria corporis.

QUÆSTIO LV.

De manifestatione resurrectionis.

Art. 1. *An resurrectio Christi debuerit omnibus manifestari.* ℟. Non sed præordinatis a Deo ex speciali gratia.

Art. 2. *An fuerit conveniens quod discipuli viderent Christum resurgere.* ℟. Non, sed ut Angeli nuntiarent, sicut divina quæ per Angelos hominibus revelantur.

* Terminus ascensionis a quo, non erat supra communem notitiam, ideo discipuli potuerunt eam videre; non sic resurrectionem, quia fuit supra communem notitiam in unoquoque termino, prout anima recedebat ab inferis, et surrexit ad gloriam.

Art. 3. *An Christus post resurrectionem debuerit continue cum discipulis conversari.* ℟. Non, pro gloria resurgentis; ubi fuerit nescitur, cum in omni loco sit dominatio eius.

Art. 4. *An Christus debuerit discipulis in alia effigie apparere.* ℟. Bene dispositis sic, dubitantibus non.

* Fingere ad aliquid aliud significandum, non est mendacium. Item poterat Dominus revera suam effigiem mutare, sed non est inconveniens dicere, quod Satan impedierit oculos discipulorum, ne eum agnoscerent.

Art. 5. *An Christus debuerit resurrectionem argumentis declarare.* ℟. Non rationibus syllogisticis, quia si ex principiis ignotis, discipuli nil intellexissent; si ex notis, non concluderent, cum resurrectio sit supranaturalis; sed probavit auctoritate scripturæ, et argumentis. idest signis sensibilibus, quae inducunt ad credendum.

* Fides non habet meritum, ubi est ratio demonstrativa, quia meritum est in hoc, ut homo credat ex mandato Dei. Item velle signa, est indicium defectus fidei; sed signa non tollunt totaliter meritum fidei, si etiam sine his homo crederet.

Art. 6. *An argumenta, quae Christus induxit sufficienter*

manifestaverint resurrectionem eius. ℟. Sic, sicut et testimonio sufficienti.

* Licet singula argumenta per se non sufficiant; tamen omnia simul perfecte manifestant. Item manducatio Christi fuit vera, quia erat verum corpus animatum, illa Angeli non. Item non se monstravit in claritate ut in transfiguratione, quia tunc ostendit veram gloriam, nunc veram carnem.

QUÆSTIO LVI.

De causalitate resurrectionis Christi.

Art. 1. An resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum. ℟. Sic, quia fuit prîmum in genere causae resurrectionis nostrae. Verbum Dei est principium humanae vivificationis, et sic egit in propinquum corpus, per quod et in alia.

* Iustitia Dei est causa primaria resurrectionis; sed resurrectio Christi est instrumentum, et sic causa; sed non meritoria, sed efficiens virtute divina, cuius est mortuos suscitare; et exemplaris: resurrectio non attingit contactu corporali, sed virtuali, qui sufficit ut sit causa; cum divina virtus ubique sit praesens. Item, quia prima causa est divina iustitia, ideo talis virtus pertinget etiam ad malos, sed ut exemplaris ad bonos.

Art. 2. An resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum. ℟. Sic, virtute instrumentali, quam habet a virtute divina, et est causa exemplaris, quia in anima debemus conformari Christo resurgenti.

* Christus resuscitabit omnia corpora, quia ut iudex est causa praemii, vel poenae; sed non omnes animas, cuius resurrectio pertinet ad meritum.

QUÆSTIO LVII.

De ascensione Christi.

Art. 1. *An fuerit conveniens Christum ascendere.* ℟. Sic, quia immortali, et incorruptibili debetur locus proportionatus.

* Locus nihil addidit corpori Christi, nisi quandam decentiam, ex qua gaudium habuit accidentale, ideo retribuere motum Christo, ut est creatura, non est inconveniens.

Art. 2. *An conveniat Christo ascendere in coelum secundum divinam naturam.* ℟. Si ly secundum dicat conditionem ascendentis, pertinet ad humanam naturam, et motus localis non convenit naturae divinae, qua nihil altius; si ly secundum, dicit causam, pertinet ad divinam naturam.

Art. 3. *An Christus ascenderit secundum propriam virtutem.* ℟. Propria virtute divina, vel animae gloriosae; non ex virtute naturali humana. Item, ubi spiritus volet, ibi erit corpus gloriosum.

* Ascendit propria virtute, sed elevatus a Patre, quia est eadem virtus. Item non est motus in instanti, quia effectus divinae virtutis recipitur secundum naturam patientis, sed corpus non est capax moveri localiter in instanti, cum commensureter spatio.

Art. 4. *An Christus ascenderit supra omnes coelos.* ℟. Sic, quia perfectius participabat bonitatem divinam.

* Deus est super omnes coelos, et dicitur coelum sedes Dei, quia Deus est in eo, ut in contento, non ut in continente. Item extra coelum non est locus, nec est potentia susceptiva corporis, sed in Christo erat potentia perveniendi illuc. Item per miraculum duo corpora sunt simul, ut cum Christus exivit de utero. Item nubes non suscepit Christum sublevando, sed apparuit in signum divinitatis.

Art. 5. *An corpus Christi ascenderit supra omnem creaturam spiritualem.* ℟. Sic, quia per unionem personae

divinae est supra omnem substantiam spiritualem, et sic debetur ei dignior locus; licet alia ratione tribuatur locus substantiae spirituali, et corporali, tamen id est utrique commune, ut digniori superior tribuatur locus.

Art. 6. *An ascensio Christi sit causa nostrae salutis.* ℟. Sic, tum quia augetur in nobis fides, spes, et charitas; tum quia paravit nobis viam ascendendi; tum quia inde mittit dona.

* Est causa non per modum meriti, sed efficientiae, ut dixi de resurrectione. Item apparitiones deinde factae non tollunt ius quod sibi, et nobis acquisivit manendi perpetuo in coelo.

QUÆSTIO LVIII.

De sessione Christi ad dexteram Patris.

Art. 1. *An Christo conveniat sedere ad dexteram Patris.* ℟. Sessio significat, vel quietem, vel potestatem iudiciariam, et utroque modo convenit Christo.

* Dextera in Deo non dicit differentiam positionis, et sic Pater non sedet ad sinistram, sed omnis est dextera, ubi nulla est miseria. Item Stephanus vidit Iesum stantem, idest in adiutorium.

Art. 2. *An sedere ad dexteram Patris conveniat Christo secundum quod Deus.* ℟. Sic, quia sedere est simul cum Patre habere gloriam divinitatis, vel beatitudinis, vel iudiciariam potestatem, et propositio transitiva ad solam importat distinctionem personalem, et originis; non gradum naturæ, vel dignitatis, qui non est in divinis.

* Dextera Patris est quid commune tribus personis, sed appropriatur Filio. Item Christus ut homo assumptus est ad divinum honorem, qui per dexteram designatur. Item non potest dici Pater sedet ad dexteram Fili, vel Spiritus sancti, licet sint æquales in divinitate, quia Pater non habet originem ab aliis personis, ob quam causam convenit Filio, vel Spiritui sancto.

Art. 4. *An sedere ad dexteram Patris competat Christo se-*

cundum quod homo. ℟. Si secundum quod homo, dicit suppositum, tunc convenit ut Deo; si dicit accessum secundum gratiam habitualem, quæ in Christo est præ omnibus, tunc sedet ad dexteram; idest in bonis paternis potioribus super omnes creaturas; secundum excellentiam, licet ut homo sit subiectus Patri, quamvis ut Deus sit æqualis.

Art. 3. *An sedere ad dexteram Patris sit proprium Christi.* ℟. Sic, quia secundum divinam naturam est æqualis; secundum humanam, est super omnes creaturas.

* Sedere significat plenitudinem cum potestate, quod soli Christo convenit, quam habuit a Patre, et nos sedere a dextris habemus a Christo, seu potius ad dexteram Christi.

QUÆSTIO LIX.

De iudiciaria potestate Christi.

Art. 1. *An potestas iudiciaria sit specialiter Christo attribuenda.* ℟. Sic, ut Filio Dei, quia in eo est potestas, sapientia, et zelus rectitudinis.

* Potestas iudiciaria est communis toti Trinitati, sed appropriatur Filio. Item auctoritas iudicandi tribuitur Patri, ut principio Filii; sed ratio iudicii Filio, qui est sapientia Patris; ut dandi affectum iudicandi, quem homines habens, tribuitur Spiritui sancto.

Art. 2. *An potestas iudicandi conveniat Christo, ut est homo.* ℟. Sic, ut est caput Ecclesiæ, quia haec potestas ratione iudicandorum est data hominibus, quorum caput est Christus secundum naturam humanam, cui Deus subiecit omnia; sed non convenit Christo ex conditione naturæ.

* Deus præmiat, sed Christus ut caput ducit nos ad præmium. Item cognoscere occulta cordis, et iudicare, per se est Dei; sed ex refluentia divinitatis in animam Christi convenit etiam Christo.

Art. 3. *An Christus fuerit adeptus potestatem iudiciariam*

ex meritis. ℟. Sic, quia non solum ex divina persona, et dignitate capitis; et plenitudine habitualis gratiæ; sed etiam ex merito, sicut de gloria corporis dixit.

Art. 4. An potestas iudiciaria conveniat Christo quantum ad omnes res humanas. ℟. Sic, tum secundum naturam divinam, tum secundum humanam, quæ est repleta veritate, et merito; et si ei committitur principale, idest homo, ergo et accessorium, idest res ordinatae ad hominem.

* Qui me constituit iudicem, etc. idest in terris noluit administrare iudicium, dum hic esset. Item, ut Deus omnia iudicat.

Art. 2. An post iudicium quod agitur in præsenti tempore in morte, restet aliud iudicium, idest novissimum. ℟. Sic, quia res mutabilis non potest iudicari, nisi sit finita, et licet vita hominis morte finiatur; tamen remanet secundum quid, ut in memoria posterorum, in filiis, in effectu operum, in honore corporis, ut in iis, in quibus defixit suum affectum quem Deus iudicat in fine mundi; licet post mortem animæ beatæ statim videant Deum; nec Deus iudicat idem bis, quia secundum diversa, non secundum idem iudicat.

Art. 6. An iudiciaria potestas Christi se extendat ad Angelos. ℟. Sic tum secundum naturam divinam, tum secundum humanam, quæ est proximior Deo, quam Angeli, et magis repleta virtute Dei; et illuminat Angelos; tum ob humilitatem passionis, per quam humana fuit exaltata supra Angelos; ideo potest iudicare Angelos bonos, et malos; tum ratione eorum, quae Angeli circa homines operantur, quorum Christus est caput. Item Christi iudicio subsunt Angeli quantum ad dispensationem eorum, quæ per ipsos aguntur; et quantum ad accidentalia præmia bonorum, ut est gaudium de salute hominum, accidentales poenas malorum; et tandem quantum ad præmium essentiale, bonorum, et poenam malorum quod fuit factum per Christum, ut est Verbum Dei a principio mundi; et haec satis de mysterio incarnationis.

QUÆSTIO LX.

De sacramentis.

Art. 1. *An sacramentum sit in genere signi.* ℟. Sic, licet sit etiam causa sanctitatis, sed hic, ut signum, sicut urina dicitur sana, licet medicina dicatur etiam sana.
* Secretum dicitur sacramentum, idest non violandum; et iuramentum, quia fit per rem sacram.

Art. 2. *An omne signum rei sacrae sit sacramentum.* ℟. In quantum sanctificat hominem sic, quia signa dantur hominibus, ut per ea nota ad ignota perveniat, idest ad gratiam sanctificautem; et est definitio, signum rei sacræ, idest gratiæ sanctificantis hominem.
Creaturæ significant rem sacram, ut attributa Dei, sed non sanctificant nos. Item in lege antiqua, quæ significabant sanctitatem Christi, ut per eam nos sanctificat, erant sacramenta; sed quæ sanctitatem Christi in se, non. Item dispositiones ad sanctitatem, ut aspersio aquae benedictae, consecratio altaris, non sunt sacramenta.

Art. 3. *An sacramentum sit signum unius rei tantum.* ℟. Non, quia Eucharistia significat corpus Christi verum et mysticum. Item sacramentum significat nostram santificationem, in qua est causa passio Christi, quæ est signum rememorativum; forma, quæ est gratia, dicitur demonstrativum; finis, quæ est gloria, est prognosticum.
* Sed haec quodam ordine sunt unum, et sic sacramentum ut signum non fallit.

Art. 4. *An sacramentum semper sit aliqua res sensibilis.* ℟. Sic, ut per eas ducamur ad cognoscendum spiritualia, quibus sanctificamur, et in hoc Deus providit nobis secundum modum nostrum.
* Et sic res sensibilis per se non pertinet ad cultum Dei, nisi ut est signum rei spiritualis, qua regnum Dei continetur.

Art. 5. *An requirantur determinatae res ad sacramenta.* ℟. Sic, sed Deus solus determinat; et sunt res communes, quae facile inveniuntur.

Art. 6. *An in significatione sacramentorum requirantur verba.* ℟. Sic, et fuit conveniens quia causa sanctificans est Verbum incarnatum; et quia habent determinatam significationem materiæ; et quia homo constat ex anima et corpore; et res, et verba sunt unum in ratione significandi, quæ maior est in verbis.

Art. 7. *An requirantur determinata verba.* ℟. Sic, sicut et determinata materia; imo magis, quia se habent tanquam forma, quæ est principium determinationis.

* Licet voces sint diversae tamen apud omnes semper, est idem sensus. Si quis ex industria corrumpat formam, non perficit sacramentum, quia non videtur facere, quod facit Ecclesia; si lapsu linguae ita ut non remaneat sensus, nec conficit; si remanet sensus perficit; et si corruptio sive in principio, sive in fine sit parva, non tollit.

Art. 8. *An liceat aliquid addere formae.* ℟. In sacramento requiritur intentio, et sensus, si addendo, vel minuendo intendit inducere ritum ab Ecclesia non receptum, non conficit; quia non facit, quod facit Ecclesia. Item si mutetur sensus, non conficit. Item si dicatur, in nomine Patris maioris, non baptizat, quia corrumpitur sensus; si in nomine Dei Patris, sic, quia remanet sensus.

* Interruptio, si non sit tanta, ut interrumpatur intentio dicentis, sed parva, non tollit sacramentum; idem dicitur de transpositione, si manet sensus.

QUÆSTIO LXI.

De necessitate sacramentorum.

Art. 1. An sacramenta sint necessaria ad salutem humanam. ℟. Sic, quia per ea sumus in religione christiana; datur gratia; et applicatur passio Christi.

Art. 2. An ante peccatum fuerint necessaria sacramenta. ℟. Non, quia non erat morbus, ergo nec medicina.

* Matrimonium tunc non erat sacramentum, sed officium naturæ, et significabat aliquid futurum circa Christum et Ecclesiam.

Art. 3. An post peccatum ante Christum debuerint esse sacramenta. ℟. Sic, et erant signa, quibus homo protestabatur de adventu Christi futuri.

* Passio Christi est causa finalis sacramentorum antiquæ legis, sed finis præcedit sola intentione, non tempore. Item in lege naturæ fuerunt sacramenta, sed magis imperfecta, indeterminata et obscura, quam in lege scripta.

Art. 4. An post Christum debuerint esse aliqua sacramenta. ℟. Sic, quæ sint signa Christi præteriti, sicut antiqua erant futuri, per quæ signa venimus in cognitionem spiritualium, quæ nos ducunt ad gloriam.

* Antiqua erant egena, quia non causabant gratiam; nec mutatur voluntas Dei, cum dat nova sacramenta.

QUÆSTIO LXII.

De principali effectu sacramentorum quae est gratia.

Art. 1. An sacramenta sint causa gratiae. ℟. Sic, quia incorporant nos Christo, quod fit per gratiam. Item non sunt causa gratiae ex eo, quod in illis operetur ex pacto, quia sic essent tantum signa, sed sunt cau-

sae instrumentales, quia non agunt virtute sua; sed ut mota a Deo causa principali, tanquam instrumenta.

* Et sic corporale, ut motum a Deo, agit in spirituale; et simul sunt causae et signa. Item Deus causat gratiam ex se; sacramenta virtute divina.

Art. 2. *An gratia sacramentalis addat supra gratiam virtutum et donorum.* ℟. Sic, secus frustra darentur sacramenta habentibus dona. Item gratia sacramentalis supra gratiam communiter dictam, et super dona et virtutes addit quoddam auxilium divinum ad consequendum finem sacramenti.

* Gratia virtutum, et donorum perficit essentiam et potentias animae, quantum ad generalem ordinem actuum animae; non quantum ad speciales effectus in vita christiana necessarios. Item, per sacramenta excluduntur peccata praeterita, non sic per dona et virtutes. Item gratia sacramentalis ad gratiam communiter dictam se habet ut species ad genus; et sic gratia communis et sacramentalis non dicuntur acquivoce.

Art. 3. *An sacramenta novae legis contineant gratiam.* ℟. Sic, ut in causa instrumentali, quae virtus instrumentalis est fluens, et incompleta in esse naturae; et sic gratia in sacramento non est, ut in subiecto, vel ut in vase; non secundum similitudinem, ut est effectus in causa univoca; non ut forma permanens proportionata ad talem effectum; et licet gratia sit accidens, tamen potest transire a causa in subiectum, quia non eodem modo est in utrisque, sed secundum propriam rationem utriusque.

Art. 4. *An in sacramentis sit aliqua virtus effectrix gratiae.* ℟. Sic, est instrumentalis, quae causat gratiam; et non per praesentiam, vel concomitantiam, quia virtus est transiens ab uno in aliud, ut est motus, qui est actus imperfectus ab agente in patiens, quia instrumentum non agit nisi motum ab agente principali Deo, cuius virtus est permanens.

* Virtus spiritualis non potest esse permanenter in corpore, sed imperfecte, quatenus corpus movetur a

substantia spirituali, et haec virtus est eiusdem speciei, licet sit imperfecta, ut patet in motu. Item haec virtus non creatur, sed advenit sacramento ex benedictione Christi; et ex applicatione ministri. Item est eadem vis in rebus, et in verbis, sicut est eadem virtus principalis agentis in pluribus instrumentis subordinatis.

Art. 5. *An sacramenta novae legis habeant virtutem a passione Christi.* ℟. Sic, sed a Christo, ut est Deus principaliter; et a Christo ut est homo, ut ab instrumento coniuncto; et sacramentum est instrumentum separatum; et per coniunctum movetur separatum, ut per manum baculus.

* Virtus Christi copulatur nobis per fidem, et maxime passionis, et ideo virtus sacramenti praecipue est ex passione. Item iustificatio tribuitur resurrectioni, ut termino ad quem, quia est novitas vitae; passioni, ut termino a quo, quantum ad dimissionem culpae.

Art. 6. *An sacramenta antiquae legis habeant virtutem a passione Christi.* ℟. Sic, sed a Christo, ut est Deus principaliter; et a Christo ut est homo, ut ab instrumento coniunctoet sacramentum est instrumentum saparatum, ut per manum baculus.

* Virtus Christi copulatur nobis per fidem, et maxime passionis, et ideo virtus sacramenti praecipue est ex passione. Item iustificatio tribuitur resurrectioni, ut termino ad quem, quia est novitas vitae; passioni, ut termino a quo, quantum ad dimissionem culpae.

Art. 6. *An sacramenta antiquae legis essent causae gratiae.* ℟. Non per scipsa, idest virtute propria, quia erant egena; nec passio Christi fuisset necessaria; sed erant signa protestantia passionem Christi venturi, ratione cuius iustificabant: sicut finis non existens, sed apprehensus operatur; passio in nostra lege cum sit exhibita etiam secundum realem usum iustificat, quia circumcisio, et caetera sacramenta veteris legis erant signa fidei iustificantis.

QUÆSTIO LXIII.

De effectu sacramentorum qui est character.

Art. 1. *An sacramentum imprimat aliquem characterem in anima.* ℟. Sic, quia designamur ad cultum Dei; et nos distinguit ab aliis; sed sacramenta antiqua, non, quia in se non habebant virtutem ad aliquem effectum spiritualem, sed satis fuit signaculum exterius circumcisionis ad distinguendum populum.

Art. 2. *An character sit potestas spiritualis.* ℟. Sic, quia in anima non est passio, quae transit; non habitus, quo non possumus male uti, ergo est potentia, cum in anima non sit aliud.

* Haec potentia est instrumentalis, quia convenit ministris Dei; et est vel activa, vel passiva; et reducitur ad secundam speciem qualitatis, sed proprie non est in genere vel in specie.

Art. 3. *An character sacramentalis sit character Christi.* ℟. Sic, quia est ad dandum, vel recipiendum quæ sunt cultus Christiani; et est signaculum, quo homo deputatur ad cultum, sicut designatur per gratiam ad gloriam.

* Character est res, quia est effectus sacramenti; est sacramentum, quia significat gratiam; sed proprie est signum configurans Christo et ideo dicitur character Christi. Item character distinguens bonos a malis est gratia, cui opponitur character bestiae, qui est obstinatio in peccato, at character Christi est ad cultum Dei in hac vita, cui opponitur professio mali cultus.

Art. 4. *An character sit in potentiis animae, ut in subiecto.* ℟. Sic, quia tradere, vel suscipere ea, quæ sunt divini cultus, est actus in potentiis.

* Et est in potentia intellectiva; quia est ad cultum Dei, qui est protestatio fidei, ergo erit in potentia cognitiva. Item essentia animae perficitur per gratiam,

qua vivit spiritualer: at potentia per characterem, qui ordinat ad actum.

Art. 5. *An character insit animae indelebiliter.* ℟. Sic, quia est participatio sacerdotii Christi, quod est aeternum.

* In Christo non fuit character, quia in eo fuit plenitudo sacerdotii, et non participatio, ut in Ministris. Item gratia est in subiecto libero, idest anima, ideo potest perdi; sed character cum sit virtus instrumentalis pendens ab agente primo, a quo movetur, ideo non mutatur.

Art. 6. *An per omnia sacramenta novae legis imprimatur character.* ℟. Non, sed per baptismum, confirmationem, ordinem; licet per omnia sacramenta detur gratia.

QUÆSTIO LXIV.

De causa sacramentorum.

Art. 1. *An solus Deus operetur interius ad effectum sacramenti.* ℟. Sic, per modum agentis principalis; quia solus Deus iustificat, et illabitur in essentiam animae, in qua est effectus sacramenti; et gratia, et character est effectus solius Dei; sed homo, ut minister; et sacramentum operatur per modum ministerii, nec datur melior effectus per meliorem ministrum, quia omnes agunt virtute Dei.

Art. 2. *An sacramenta sint solum ex institutione divina.* ℟. Sic, quia solus Deus dat robur, et virtutem sacramentis, ut instrumentis.

* Quae sunt de necessitate sacramenti, sunt a solo Christo instituta; licet aliqua habeantur per traditionem; sed solemnitates sunt ab homine. Item res sensibiles habent aptitudinem ad res spirituales significandas, sed haec aptitudo terminatur a Christo. Item Petrus, et successores sunt Vicarii, quoad regimen Ecclesiae iam constitutae.

Art. 3. *An Christus ut homo habuerit potestatem operandi*

effectum sacramenti interiorem. ℟. Sic, Christus ut homo meritorie, et efficienter, sed instrumentaliter ; et quia est instrumentum coniunctum: ideo habet quandam causalitatem respectu aliorum instrumentorum, qui sunt ministri Ecclesiae, et potuit sine sacramento eius effectum conferre, sed Christus ut Deus per potestatem auctoritatis operatur interiorem effectum sacramenti effective.

Art. 4. *An Christus potuerit communicare ministris potestatem, quam habuit in sacramentis.* ℟. Potestatem auctoritatis, non, quia eam habuit ut Deus et ita est incommunicabilis, ut et essentia Dei creaturis ; excellentiae potestatem, quam habuit ut homo potuit, sed non communicavit ob nostram utilitatem, ne spes in homine poneretur, et ne dissensio esset in Ecclesia.

Art. 5. *An per malos ministros sacramenta possint conferri.* ℟. Sic; quia agunt ut instrumenta ; et non ut mali ; sicut medicus aegrotus sanat.

Art. 6. *An mali ministrantes sacramenta peccent.* ℟. Sic mortaliter ex genere suo propter irreverentiam; sed communicans a tali, non peccat, quousque Ecclesia eum tolerat.

* In casu necessitatis, in quo potest laicus baptizare, non peccaret baptizando, cum non se exhibeat ministrum Ecclesiae ; secus in aliis sacramentis, quae non sunt tantae necessitatis.

Art. 7. *An Angeli possint sacramenta ministrare.* ℟. Non, quia sunt a Christo homine patiente, cui homines sunt similes, et non Angeli ; posset tamen Deus communicare Angelis ; quia eius virtus non est alligata ministris; et si constaret Angelos ministrasse Sacramenta, essent habenda pro veris, quia sunt ministri veritatis ; et aliquando dicuntur consecrasse templa ; secus de Daemoniis, quia mendaces.

Art. 8. *An requiratur intentio ministri ad sacramentum perficiendum.* ℟. Sic, quia non casu ; et quae se habent ad multa, ut aqua, sunt determinanda ad unum.

* Instrumentum animatum cum non solum agatur, sed etiam agat se, debet se subiicere agenti idem in-

tendendo. Item sufficit intentio habitualis ministri, quae operatur virtute primae intentionis, sed procuranda actualis. Item in adulto, si desit intentio ministri, per devotionem sumentis suppletur effectus gratiae a Christo: non autem alter effectus, qui est character.

Art. 9. *An fides ministri sit necessaria de necessitate sacramenti.* ℟. Non, quia operatur virtute Christi; et infidelis potest baptizare, et sic non requiritur fides, vel charitas.

* Etiam si infidelitas sit circa Sacramentum, si infidelis intendit facere quod facit Ecclesia, baptizat; secus, si non sit forma. Item degradatus potest, sed peccat; et qui scienter accipit a praeciso, non recipit gratiam, quia peccat cooperando peccato illius.

Art. 10. *An requiratur intentio recta Sacramenti ad perfectionem Sacramenti.* ℟. Si intendit conferre Sacramentum, facit; licet cum mala intentione, ut si quis baptizando intenderet lucrum.

* Iocosa intentio baptizandi non baptizat, quia fine intendit baptizare; secus si intenderet, sed malo fine ut si servus daret eleemosynam domini, sed mala intentione.

QUÆSTIO LXV.

De numero sacramentorum.

Art. 1. *An sacramenta Ecclesiae debeant esse septem.* ℟. Sic, ob multas convenientias, quia instituta sunt ad vitam spiritualem, quae est conformis vitae corporali.

* Peccatum veniale tollitur per sacramentalia sine Sacramento.

Art. 2. *An Sacramenta ordinate numerentur.* ℟. Sic, quia sic communiter omnes ordinant. Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Poenitentia, Extrema unctio, Ordo, et Matrimonium.

Art. 3. *An sacramentum Eucharistiae sit potissimum inter*

sacramenta. ℟. Sic, quia continet ipsum Christum substantialiter, ad quod ordinantur alia.

Art. 4. *An omnia sacramenta sint de necessitate salutis.* ℟. Respectu finis tria sunt necessaria simpliciter, scilicet Babtismus, Poenitentia, et Ordo; non tamen eodem modo, quia Baptismus, singulis absolute; Poenitentia posito peccato mortali post Baptismum; Ordo respectu Ecclesiae, quae eget gubernatione; reliqua sunt necessaria ad bene esse: nam Confirmatio perficit baptismum; extrema Unctio Poenitentiam; Matrimonium conservat multitudinem in Ecclesia; Eucharistia, ut spiritualis alimonia.

* Illud, nisi quis manducaverit, etc. intelligitur de spirituali, et non de sola sacramentali manducatione, ut Augustinus exponit.

QUÆSTIO LXVI.

De pertinentibus ad sacramentum baptismi.

Art. 1. *An baptismus sit ipsa ablutio.* ℟. Ut sacramentum est ablutio et non aqua: quia in illa sanctificamur res et sacramentum est character, qui significatur ablutione, et significat gratiam, res tantum est interior sanctificatio, quae significatur, et non significat.

* Baptismus remanet in effectu, idest charactere, et gratia. Item verbum accedens elemento, facit sacramentum in homine, et non in elemento.

Art. 2. *An Baptismus institutus fuerit per Christi passionem.* ℟. Ut sacramentum, ante, idest, quando Christus fuit baptizatus; quoad usum, post resurrectionem.

* Baptismus ante passionem non erat tantum figura, quia habebat vim iustificandi, sed habebat vim ab ea, et non erat sub praecepto; et illud nisi quis renatus, etc. non praesens, sed futurum tempus respiciebat.

Art. 3. *An aqua sit propria materia baptismi.* ℟. Sic, et congruenter ob multa. Item benedictio aquae in baptismo est solemnitas.

Art. 4. *An in baptismo requiratur aqua simplex.* ℟. Dummodo sit in specie aquae, quaelibet aqua est materia baptismi, sed in luto, vel vino limphato, non, quia non est aqua; sed in aqua turbida vel calida, sic, quia est species aquae; sic in aqua maris; in aqua decocta in elixatione carnium, nisi plus habeat de aliena substantia; unde si ex liquore sic spissato exprimatur aqua subtilis, sufficit. Aqua ex latere Christi fuit vera aqua, lixivium, vel aqua sulfurea est aqua; sed rosacea, vel alchimica, non.

Art. 5. *An haec sit conveniens forma*: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* ℟. Sic, quia continet causam principalem, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et instrumentalem, Ego.

* Graeci exprimunt actum ministri dicentes: Baptizetur; Ego, non est de substantia formae. Ablutio potest fieri ob multas causas, ergo terminanda per verba. Verba formae, non solum pronuntiantur causa significandi, set etiam efficiendi. Plures simul non possunt unum baptizare, quia essent plures actus, possunt tamen plures simul baptizari in necessitate, dicendo Ego vos; nec mutatur forma, quia est ac si diceretur Te, et te: non potest unus lavare, et alius dicere formam; non potest se baptizare, quia mutaretur forma dicendo me. Item Christi passio fuit instrumentalis respectu Trinitatis. Ideo ponitur Trinitas, ut principalis, et cum uno nomine essentiali.

Art. 6. *An in nomine Christi possit dari baptismus.* ℟. Non, quia contra formam, nec sufficit dicere unam personam sine aliis; sed Apostolis Christus dispensavit, ut in nomine Christi baptizarent.

Art. 7. *An immersio in aqua sit de necessitate baptismi.* ℟. Non, sed potest fieri per aspersionem, vel effusionem; quia est abluere, licet modus sit diversus. Item satis est quod aliqua pars corporis abluatur, præsertim caput, in quo vigent omnes sensus.

Art. 8. *An trina immersio sit de necessitate baptismi.* ℟. Non, quia sunt ritus diversimode variati ob causas multas.

* Qui in trina immersione in qualibet intenderet baptizare dicens integram formam, essent tria baptismata.

Art. 9. *An baptismus possit iterari.* ℟. Non, quia unius una est generatio : et character est indelebilis.

* Baptismus Ioannis non dabat gratiam, nec characterem. Baptizare in dubio sub conditione, non est reiterare. Item Eucharistia reiteratur, non baptismus, quia homo semel nascitur, multoties autem cibatur.

Art. 10. *An ritus, quo utitur Ecclesia in baptizando, sit conveniens.* ℟. Sic, quia Ecclesia eos constituit ex instinctu Spiritus sancti ad excitandam devotionem, et rudium instructionem.

Art. 11. *An convenienter describantur tria baptismata, aquae, sanguinis et Spiritus.* ℟. Sic, quia his conformantur passioni Christi; et duo ultima supplent primum; non tamen sunt sacramenta; sed conveniunt in effectu, quem Deus potest producere sine sacramento.

Art. 12. *An baptismus sanguinis sit omnium potissimus.* ℟. Sic, quia Deus in eo excellentius operatur effectum per operis imitationem.

QUÆSTIO LXVII.

De ministris per quos traditur sacramentum Baptismi.

Art. 1. *An ad officium diaconi pertineat baptizare.* ℟. Non proprie, nisi in necessitate, sed debet ministrare sacerdoti baptizanti, maioribus, et sacramentis Christi.

* Exponere Evangelium per modum doctrinae, et docentis est Episcopi; per modum cathechizantis, est diaconi.

Art. 2. *An baptizare pertineat ad officium sacerdotum.* ℟. Sic, sicut et consecrare corpus.

* Episcopi, ut Apostoli per se docent, per alios baptizant, quia baptismus est potissimus inter sacramenta,

quoad necessitatem; non quoad perfectionem, quia dantur potiora Episcopis reservata.

Art. 3. *An laicus possit baptizare.* ℟. In necessitate sic, quia est sacramentum necessitatis; et sicut aqua a quovis potest haberi, ita et minister; solus tamen sacerdos baptizat solemniter.

* Poenitentia suppletur per contritionem sine absolutione, licet non liberet a tota poena; Baptismus aliter.

Art. 4. *An mulier possit baptizare.* ℟. In necessitate potest, sed non debet praesente viro, nec laicus praesente clerico; nec hic praesente sacerdote; sed hic potest praesente Episcopo, quia est proprius minister ex officio.

* Mulier extra necessitatem baptizans conficit, sed peccat; sicut alii concurrentes, vel offerendo, vel suscipiendo.

Art. 5. *An non baptizatus possit baptizare.* ℟. Sic, et sic duo non baptizati possunt se mutuo baptizare, quia Christus est qui baptizat; sed extra necessitatem uterque peccaret.

Art, 6. *An plures possint simul unum baptizare.* ℟. Non, si conveniunt tanquam in unum dicentes, nos te baptizamus, quia sunt plures actiones; et mutatur forma, et minister debet esse unus; sicut causa prima, idest Christus. Item, si uterque diceret, ego te baptizo propria intentione, uterque baptizaret, et primus finiens baptizaret: quando vero contentiose vellent baptizare, secundus esset puniendus, ut rebaptizator; si ambo simul finirent, uterque baptizaret, et esset unum sacramentum, quod Christus per duos conferret; sed essent puniendi de modo inordinato, non de iteratione. Item in necessitate unus posset plures baptizare dicendo: Ego vos, etc., nec mutatur forma, cum plurale sit singulare geminatum. Item si unus infundat aquam, et alter dicat verba, nemo baptizaret.

Art. 7. *An in baptismo requiratur aliquis, qui levet baptizatum de sacro fonte.* ℟. Sic, quasi in suam tutelam et instructionem, ut paedagogus; unde susceptor non est de necessitate sacramenti.

Art. 8. *An levans de fonte teneatur ad instructionem eius.* ℟. Sic, ut fideiussor apud Deum et paedagogus pro tempore et loco; vel si parentes non curarent docere quae ad christianum pertinent. Item non baptizatus non potest esse levans; nec pater carnalis, nisi necessitas cogat, quia est alia doctrina et alia generatio.

QUÆSTIO LXVIII.

De suscipientibus baptismum.

Art. 1. *An omnes teneantur ad susceptionem baptismi.* ℟. Sic, secus non salvantur.

Ante Christum fuit etiam necessaria fides, vel cum sacrificiis, vel cum circumcisione filii baptizatorum nascuntur cum peccato originali, et indigent baptismo. Item sanctificatus in utero esset baptizandus, ut acciperet caracterem.

Art. 2. *An sine baptismo aliquis possit salvari.* ℟. Non nisi vel in re, vel in voto, ex fide in Christum. Cathecumenus, qui non baptizatus moritur, salvatur, sed dabit poenas pro peccatis praeteritis; at qui baptizatur. vel martyrium suscipit, liberatur ab omni poena.

Art. 3 *An baptismus sit differendus.* ℟. In pueris non, quia in eis non expectatur maior instructio; in adultis sic, ne Ecclesia decipiatur a ficte accedentibus, et ut magis instruantur; et pro reverentia sacramenti; secus si sint bene instructi, vel sit periculum mortis; licet ex voto salvarentur. Item qui sine necessitate et licentia superioris differt baptismum, peccat mortaliter, idest ultra tempora statuta. Item baptismus non solum tollit peccata, sed etiam impedit ne fiant; ideo non est differendus, ut tollat peccata, quae interim fiunt.

Art. 4. *An peccatores sint baptizandi.* ℟. Qui est in proposito perseverandi in peccato, non, quia non iustificaretur; sed si dolet, sic.

* Baptismus est sacramentum fidei formatae, quam excludit voluntas peccandi. Item si baptizetur pecca-

tor obstinatus, infunditur fides et character, sed non ut dispositio ad gratiam, quamdiu manet intentio peccati.

Art. 5. *An peccatoribus baptizatis sint imponenda opera satisfactoria.* ℟. Non, quia passio Christi satisfecit; sed tenetur satisfacere homini offenso pro iniuriis, quia laesum nullo modo placare est persistere in peccato.

Art. 6. *An peccator accedens ad baptismum debeat sua peccata confiteri.* ℟. Non, quia baptismus est ianua sacramentorum, nec baptizato imponenda est poena, sed doleat de peccatis, quae est poenitentia virtus.

* Baptismus Ioannis erat baptismus poenitentiae, ideo accedentes ad illum confitebantur peccata, et imponebatur ponitentia; sed baptismus Christi est sine exteriori poenitentia, et sufficit poenitentiae virtus.

Art. 7. *An qui baptizatur debeat habere intentionem suscipiendi baptismum.* ℟. Si sit adultus sic, secus non tenet; et in dubio rebaptizandus sub conditione.

Art. 8. *An requiratur fides ex parte baptizati.* ℟. Ut imprimatur character non, nec fides baptizantis; pro gratia, sic.

Art. 9. *An pueri sint baptizandi.* ℟. Sic, quia salvantur in Christo, sicut in Adam peccarunt, qui credunt, et sunt fideles per actus eorum, a quibus gestantur et suscipiuntur; et per universalem communionem Ecclesiae.

Art. 10. *An pueri infidelium, aut iudaeorum sint invitis parentibus baptizandi.* ℟. Ante usum rationis non, quia est contra ius naturæ, et cum periculo: post usum rationis, si volent, sic; quia de iure divino et naturali sunt sui iuris; licet non de iure civili; sicut possunt contrahere matrimonium.

Art. 11. *An pueri in maternis uteris positi sint baptizandi.* ℟. Non, quia nemo potest renasci, nisi prius nascatur, nec ablui; nec occidenda mater. Item mortua matre est extrahendus puer, et baptizandus: si puer dum nascitur mors imminet, baptizetur in quacunque parte emergente; sed mox propter dubium erit rebaptizandus sub conditione; nisi fuerit in capite baptizatus.

Art. 12. *An furiosi et amentes sint baptizandi.* ℟. Si a nativitate, nec habent lucida intervalla, sic; sicut baptizantur pueri in fide Ecclesiae; si post usum rationis sunt facti amentes, si petierunt, sunt baptizandi; si non habuerunt voluntatem, non sunt baptizandi. Item dormiens, si in periculo, est baptizandus; sicut et amens, idest si prius voluit.

QUÆSTIO LXIX.

De effectibus baptismi.

Art. 1. *An per baptismum tollantur omnia peccata.* ℟. Sic, etiam actualia, quia baptizatus vivit Christo; mundatur ab omni iniquitate, et passio est medicina.

Art. 2. *An per baptismum liberetur homo ab omni reatu peccati.* ℟. Sic, ac si ipse pro omnibus satisfecisset, quia fit membrum Christi; non autem a poena civili, quae tamen potest a Principe condonari.

Art. 3. *An per baptismum debeantur auferri poenalitates praesentis vitae.* ℟. Non, sed post resurrectionem, sicut Christo. Item hic sunt ad coronam.

Art. 4. *An per baptismum conferantur homini gratiæ et virtutes.* ℟. Sic, quia derivant in nos membra a Christo capite. Item baptismus in voto causat haec, sed perfectius in re.

* Difficultas ad bonum, et pronitas ad malum in baptizatis non sunt ex defectu virtutum, sed ex concupiscentia, quæ non tollitur sed minuitur.

Art. 5. *An convenienter attribuantur baptismo quidam actus virtutum.* ℟. Sic, ut incorporare nos Christo, illuminare intellectum veritate, foecundare affectum bonis operibus per gratiam.

Art. 6. *An pueri in baptismo consequantur gratiam et virtutes.* ℟. Sic, quia fiunt membra Christi, et salvantur; et datur habitus virtutum, non actus propter impedimentum organi. Item habent habitum per actum fidei et charitatis aliorum, idest Ecclesiae.

Art. 7. *An effectus baptismi sit aperitio ianuae regni coelestis.* ℟. Sic, idest removetur impedimentum introitus, qui non est nisi culpa et poena.

Art. 8. *An baptismus habeat in omnibus aequalem effectum.* ℟. Effectus, qui est per se baptismi, idest regenerare, est aequalis in omnibus aequaliter dispositis, ut in omnibus parvulis; sed in adultis, qui diversimode propria dispositione disponuntur, non sic. Item effectus non per se, ut est sanitas corporis, inæqualiter participantur secundum Dei providentiam, licet homines sint aequaliter dispositi.

Art. 9. *An fictio impediat effectum baptismi.* ℟. Sic, quia non est requisita voluntas, quando est cum peccato mortali.

Art. 10. *An recedente fictione baptismi consequatur effectum suum.* ℟. Sic, quia removetur prohibens per poenitentiam; et baptismus non erat mortuus, sed impeditus.

QUÆSTIO LXX.

De circumcisione, quae praecessit baptismum.

Art. 1. *An circumcisio fuerit praeparatoria et praefigurativa baptismi.* ℟. Sic, quia erat signum fidei aggregans homines congregationi fidelium, et erat sacramentum. * Mare rubrum et columna erant figurae baptismi, et non sacramentum: circumcisio fuit protestatio fidei, non sic baptismus Ioannis.

Art. 2. *An circumcisio fuerit convenieter instituta.* ℟. Sic, ob multa.

Art. 3. *An ritus circumcisionis fuerit conveniens.* ℟. Sic, ob multa.

Art. 4. *An circumcisio conferebat gratiam iustificantem.* ℟. Sic, et ad omnes effectus ex vi passionis Christi futuri, et tollebat peccatum originale, sed non impedimentum intrandi coelum, quod erat ex parte naturae, quod fuit sublatum passione Christi.

* Adulti circumcisi liberabantur ab omni peccato etiam actuali, sed non a tota poena, ut in baptismo.

QUÆSTIO LXXI.

De praeparatoriis, quæ simul concurrunt cum baptismo.

Art. 1. *An catechismus debeat praevidere baptismum.* ℟. Sic, quia instruendi sunt ut accipiant signaculum fidei, et puer obligatur per alios.

Art. 2. *An exorcismus debeat praecedere baptismum.* ℟. Sic, ut expellatur Daemon, ne impediat; cui subiiciuntur homines per originale peccatum, et declaratur.

Art. 3. *An ea quae aguntur in exorcismo aliquid efficiant.* ℟, Sic, et tollunt impedimenta, quia sunt sacramentalia, et declarantur singula.

Art. 4. *An sit officium sacerdotis catechizare et exorcizare baptizandum.* ℟. Sic, ex officio, sed diaconi ministerialiter, dum sacerdotes conferunt sacramenta: lector ministrat in catechismo, exorcista in exorcismo, ut ministrantes sacerdoti.

* Instruere ad fidem in conversione potest competere omnibus; docere quomodo debet quis accipere sacramenta, principaliter ad sacerdotem pertinet, et secundario ad ministros inferiores. Instructio de conversatione christianæ vitæ ad Patrinos; sed de profundis mysteriis, et de perfectione christiana ad Episcopos pertinet.

QUÆSTIO LXXII.

De sacramento Confirmationis.

Art. 1. *An confirmatio sit sacramentum.* ℟. Sic, in quo homo accipit quandam perfectionem vitæ spiritualis, quæ accipitur in baptismo.

* Fuit institutum a Christo, et quia erat sacramentum plenitudinis gratiae, ideo non habuit in lege antiqua aliquid respondens.

Art. 2. *An Chrisma sit conveniens materia huius sacramenti.* ℟. Sic, ex oleo et balsamo.

* Christus Apostolis dedit effectum huius sine sacramento de plenitudine potestatis in Pentecoste. Item non est sacramentum necessitatis, ut baptismus; sed qui illud contemnit peccat.

Art. 3. *An sit de necessitate huius sacramenti, quod Chrisma sit prius per Episcopum consecratum,* ℟. Sic, sicut oleum infirmorum; et sic fit propria materia sacramenti, et licet materia corporalis non sit capax gratiae, ut subiectum, saltem est ut istrumentum. Nota, acqua pro baptismo, et panis pro Eucharistia non benedicuntur, quia fuerunt benedicta a Christo, quando suo contactu illis est usus; non sic de aliis.

Art. 4. *An haec sit conveniens forma: Consigno te signo Crucis, et confirmo te Chrismate salutis. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* ℟. Sic, quia continet quicquid pertinet ad hoc sacramentum, causam, idest Trinitatem; robur, idest, confirmo te; et signum ad pugnandum, consigno te.

* Apostoli dabant effectum huius sacramenti miraculose, sic Christus.

Art. 5. *An sacramentum Confirmationis imprimat characterem.* ℟. Sic, ideo non iteratur; et est quid spirituale augmentum ad perfectam aetatem. Nam character est quaedam spiritualis potestas ad aliquas actiones sacras ordinata.

Art. 6. *An character confirmationis praesupponat characterem Baptismi.* ℟. Sic, secus, non imprimeretur; quia nemo crescit nisi prius sit natus.

Art. 7. *An per sacramentum Confirmationis conferatur gratia gratum faciens.* ℟. Sic, quia datur Spiritus sanctus, et datur ad augmentum et firmamentum iustitiæ. Ideo non dandum adultis peccatoribus: et si daretur non fictis, reciperent primam gratiam.

Art. 8. *An hoc sacramentum sit omnibus exhibendum.* ℟. Sic, etiam morituris, ut in die resurrectionis perfecti appareant, et cum maiori gloria.

Art. 9. *An hoc sacramentum sit conferendum in fronte.* ℟. Sic, quia datur robur in hoc sacramento ad pugnam spiritualem; ideo insignitur signo crucis, sicuti miles, signo ducis; quod debet esse evidens, ideo in fronte.

Art. 10. *An qui confirmatur debeat teneri ab alio.* ℟. Sic, ut ab eo instruatur ad pugnam spiritualem; et quia datur perfectio spiritualis aetatis, dicitur sustentari tanquam imbecillis.

* Baptizatus licet factus sit membrum Ecclesiae, sed nondum est adscriptus militiæ Christi; sic non confirmatus, non potest tenere in confirmatione.

Art. 11. *An solus Episcopus hoc sacramentum conferat.* ℟. Sic, sicut et Apostoli, quia ultima perfectio datur a supremo agente.

* Papa potest committere hoc simplici sacerdoti, quia quaedam, quae sunt superiorum ordinum, potest committere inferioribus de plenitudine potestatis.

Art. 12. *An ritus huius sacramenti sit conveniens.* ℟. Sic, quia Spiritus sanctus dirigit Ecclesiam.

* Non est necesse, ut solum a ieiunis sumatur, quod convenientius est ubi fieri potest.

QUÆSTIO LXXIII.

De sacramento Eucharistiae.

Art. 1. *An Eucharistia sit sacramentum.* ℟. Sic, et est alimentum vitae spiritualis, sicut baptismus est spiritualis generatio, et confirmatio est augmentum.

* Ut virtus divina in baptismo operatur effectum sacramenti per aquam, ita Christus in Eucharistia per species panis et vini. Item hoc perficitur in consecratione materiæ, alia in usu. Item in aliis res et sacramentum sunt in suscipiente; at in hoc res sacra-

mentum, scilicet corpus Christi est sub speciebus; res vero, idest gratia est in suscipiente.

Art. 2. *An hoc sacramentum sit unum, vel plura.* ℟. Est unum, non unitate indivisionis, vel continuationis, sed perfectionis, quia ordinatur ad refectionem spiritualem, quae requirit duo, scilicet potum et cibum, sicuti refectio corporalis.

Art. 3. *An Eucharistia sit de necessitate salutis.* ℟. Sic, quantum ad rem significatam, quae est unitas corporis mystici Christi, extra quod non est salus, licet gratia eius possit haberi in voto tantum, licet re non sumatur; sed non est de necessitate eo modo quo baptismus. Item augmentum spirituale, idest Christus, convertit hominem in se; secus corporale, quod convertitur in aliud.

Art. 4. *An convenienter hoc sacramentum pluribus nominibus nominetur.* ℟. Sic, ut Sacrificium, Communio, Viaticum, Eucharistia, id est bona gratia, quae tribuitur huic sacramento per antonomasiam.

Art. 5. *An institutio huius sacramenti fuerit conveniens.* ℟. Sic, quia a Christo, qui bene omnia fecit, ob multas causas (Vide).

Art. 6. *An Agnus paschalis fuerit praecipua figura huius sacramenti.* ℟. Sic, Agnus cum azymis immolatus decimaquarta lunae, cuius sanguine defensi sunt filii Israel. In hoc sacramento consideratur primo sacramentum tantum, idest panis et vinum; secundo res et sacramentum, quod est corpus Christi; tertio res tantum, idest effectus, seu liberatio.

QUÆSTIO LXXIV.

De materia Eucharistiae quantum ad speciem.

Art. 1. *An materia huius sacramenti sit panis et vinum,* ℟. Sic, quia usus sacramenti est manducatio, sicut cibus corporis est panis, et ob alias rationes (vide).

Nota, si desit unum, v. g. vinum, alterum non est perfectum sacramentum.

Art. 2. *An requiratur determinata quantitas, panis vel vini ad materiam huius sacramenti.* ℟. Non quia nulla est tam parva, vel tam magna quantitas, quae non possit consecrari, ut totus panis in foro, et dolium vini, sed quantitas non debet consecrari nisi pro usu populi, quae sufficiat.

* Si quis malo fine in magna quantitate consecraret, conficeret, sed peccaret, quia hoc sacramentum perficitur cum consecratione materiae; non in usu, ut baptismus.

Art. 3. *An panis debeat esse triticeus, ut sit materia.* ℟. Sic, quia est panis communis hominum, et in eo Christus consecravit. Item dixit de se, Nisi granum frumenti, etc.

* In alia specie grani non fit consecratio, ut in grano speltae, farri, etc. Item in grano, quod ex tritico nascitur, sed defectu terrae differt accidentaliter, ut siligo, potest esse materia. Item permixtio farinae alterius speciei, si in magna quantitate, ut in aequali, non esset materia, quia mutat speciem; in parva quantitate esset materia, quia remanet species tritici. Item panis corruptus, si mutat speciem ut si mutatur sapor, color, etc. non est materia; si non est tanta corruptio, et remanet species, est sufficiens materia, sed qui in ea conficeret peccaret ob irreverentiam. Item amidum non est materia, quia ex tritico corrupto.

Art. 4. *An hoc sacramentum debeat confici ex pane azymo.* ℟. Non est de necessitate sacramenti, et qui non servat suum ritum peccat, idest Graecus in fermentato, Latinus in azymo: rationabilior est consuetudo consecrandi in azymo, quia Christus instituit prima die Azymorum, sed Graeci consecrant in fermentato, in detestationem eorum, qui volunt servari legalia.

* Solemnitas paschalis incipiebat a vesperis decimaequartae lunae.

Art. 5. *An vinum vitis sit propria materia sacramenti.* ℟. Sic, quia Christus in eo consecravit et vinum proprie

dicitur, quod ex vite sumitur, nam alia sunt vinum secundum quandam similitudinem ad vinum vitis.

* In aceto non, sed in vino acescente consecraretur, sed peccaret. Item in musto sic, in agrestà non.

Art. 6. *An aqua sit vino permiscenda.* ℟. Sic, ex Alexandro Papa, qui ait vinum aqua permixtum, quia probabile est Christum sic fecisse.

Art 7. *An permixtio aquae sit de necessitate huius sacramenti.* ℟. Non, licet quando dicitur, non potest sine aqua, intelligitur quoad decentiam. Item, cum non sit de necessitate, quaelibet aqua, etiam artificialis, posset apponi, sed peccaret qui apponeret, quia fuit vera aquà, quae fluxit ex latere, sed admixtio aquae cum farina est de necessitate sacramenti, ideo debet esse vera aqua.

Art. 8. *An aqua debeat apponi in magna quantitate.* ℟. Non, quia debet converti in vinum, et vinum in sanguinem, quia non adoraretur totum adoratione latriæ; nec quod aqua convertatur in aquam, quae fluxit a latere Christi, quia sic aqua scorsum consecraretur a sanguine, ut sanguis a corpore.

* Item si aqua in magna quantitate, ut solvatur, species vini, non consecratur. Item si aqua ponatur in dolio; non significatur unio Ecclesiæ cum Christo, et sic cum consecratur, iterum apponenda esset aqua.

QUÆSTIO LXXIII.

De conversione panis et vini in corpus et sanguinem Christi.

Art. 1. *An in hoc sacramento sit corpus Christi secundum veritatem.* ℟. Sic, et cognoscitur sola fide, quae divinae auctoritati innititur, et ita convenit. Item, est haereticum dicere contineri solum ut in signo, licet non manducetur in modo et specie, ut videbatur ab Apostolis, ut ait August. Item, Christus in hoc

sacramento est quodam modo proprio huius sacramenti; et est in diversis altaribus, non ut in diversis locis, nec ut in signo, quia non esset veritas sacramenti.

Art. 1. *An in hoc sacramento post consecrationem remaneat substantia panis et vini.* ℞. Non, quia fit transubstantiatio, vel conversio: nam Christus non est ibi per motum localem, quia si moveretur desereret coelum, in quo est; transiret omnia media; non terminaretur ad diversa loca, quod esse non potest. Item, manente substantia panis, forma non esset vera, et dicendum esset potius: Hic est, quam hoc est corpus. Item panis adoraretur latria. Item post primam Hostiam non posset sumi secunda, quia non esset ieiunus. Quare corpus Christi incipit esse de novo per conversionem substantiæ panis in ipsum. Item species, quae remanent, sufficiunt ad significationem huius sacramenti; nam per accidentia cognoscitur natura substantiae.

Art. 3. *An substantia panis vel vini post consecrationem annihiletur.* ℞. Non, sed convertitur in corpus Christi, et si annihilaretur, non converteretur. Item, Deus non est causa tendendi in non esse, sed virtus divina perficit hoc sacramentum: ergo, etc. Item non resolvuntur in elementa, vel in materiam primam, quae non est sine forma, et sic intercederet motus. Item substantia panis et vini remanet per totum tempus consecrationis, et in ultimo instanti prolationis iam ibi est corpus et sanguis Christi· Item forma, qua fit sacramentum, non significat annihilationem, vel resolutionem.

* Substantia panis, facta consecratione, non est sub speciebus, nec alibi; non tamen est annihilata, sed conversa in Christi corpus. Item post conversionem haec est falsa, substantia panis est aliquid; sed id, in quo est conversa est aliquid, est vera; et sic non annihilata.

Art. 4. *An panis possit converti in Corpus Christi.* ℞. Sic, et haec conversio est facta sola Dei virtute, nec est similis naturali. Item Christus non incipit esse sub

sacramento per motum localem, et nec est ibi, ut in loco. Item agens infinitum convertit totam substantiam panis in Christum, et haec conversio dicitur transubstantiatio.

* Mutatio formalis requirit subiectum, idest materiam, quia mutatur sola forma, hic vero totum.

Art. 5. *An in hoc sacramento remaneat accidentia panis et vini.* ℟. Sic, et patet sensu. Nos autem in accidentibus, quae videmus, res insensibiles honoramus.

Art. 6. *An facta consecratione in hoc sacramento remaneat forma substantialis panis.* ℟. Non, quia tota substantia transubstantiatur.

* Forma panis convertitur in formam Christi, ut dat esse corporeum, non ut dat esse animatum. Deus dat accidentibus panis aliquam operationem formae, ut confirmare cor miraculose, non ob formam, vel materiam.

Art. 7. *An haec conversio fiat in instanti.* ℟. Sic virtute divina, vel quia terminatur in substantiam corporis Christi, et sic est in instanti, vel quia non est subiectum, quod successive præparetur; vel ex parte agentis, quod est infinitae virtutis.

* Ultimum instans prolationis verborum est primum instans, in quo est Christus; et tempus non componitur ex instantibus, nec dantur duo instantia, quia intercederet tempus; in mutationibus instantaneis simul est fieri, et factum esse.

Art. 8. *An haec sit falsa, ex pane fit corpus Christi.* ℟. Non, sed non panis est corpus Christi, sicut ex aëre fit aqua, sed non aër est aqua. Item, quando propositio supponeret remanere subiectum, esset falsa, ut panis potest esse corpus Christi, vel de pane fit corpus Christi; nisi secundum quandam similitudinem, quia remanent accidentia: et sic concedi possunt, quod panis sit corpus, vel erit corpus, et de pane fit corpus Christi; ut nomine panis non intelligatur substantia panis, sed universe hoc, quod sub speciebus panis continetur, sub quibus prius erat substantia, et postea corpus Christi. Item in hac conversione sunt plura

difficilia, quam in creatione, idest, quod ex nihilo aliquid fit, sed hic totum mutatur in totum, et accidentia sunt sine substantia. Item non conceditur haec, panis potest esse corpus Christi, quia potentia respicit subiectum.

QUÆSTIO LXXVI.

De modo, quo Christus existit in hoc sacramento.

Art. 1. *An totus Christus contineatur sub sacramento.* ℟. Sic, est de fide, nam ex vi sacramenti est corpus, et sanguis, ossa, nervi, etc. quia verba formae hoc faciunt; per concomitantiam sunt reliqua, quae realiter sunt coniuncta his, ut divinitas, anima Christi, et in triduo si Apostoli consecrassent non fuisset anima in sacramento, quia erat separata.

* Dimensiones panis non convertuntur in dimensiones corporis Christi, ideo Christus non est ibi per modum quantitatis, sed substantiæ; quæ tota in parte etiam minima continetur.

Art. 2. *An totus Christus contineatur sub utraque specie huius sacramenti.* ℟. Sic, sed in Hostia est sanguis per concomitantiam, in calice est corpus per concomitantiam, quia nunc sanguis non est separatus a corpore, ut in passione; et fit sub utraque specie, ad repraesentandam passionem, et quoad usum; ut detur in cibum, et potum, et propter effectum, quia corpus Christi, et sanguis animæ est salus.

Art. 3. *An totus Christus sit sub qualibet parte specierum panis, et vini.* ℟. Sic, etiam integra hostia manente per modum substantiæ, ut tota natura aëris est in qualibet parte aëris etiam ante divisionem: non est simile de speculo integro, et fracto. Item Christus in sacramento non comparatur secundum distantiam partium sui corporis, quia est per modum substantiæ; et quia Christus non est in sacramento tamquam in loco se-

eundum quantitatem dimensivam, ideo eius partes non respondent partibus loci.

Art. 4. *An tota quantitas dimensiva corporis Christi sit in hoc sacramento.* ℟. Sic, quia quantitas non separatur secundum esse a substantia, et est per concomitantiam, sicut et omnia accidentia; et quantitas Christi in sacramento non est secundum modum proprium; sed secundum modum substantiae, idest, ut sit tota in toto, etc.

* Duae quantitates dimensivae non possunt esse naturaliter simul in eodem secundum modum proprium, ideo quantitas panis est hic naturaliter secundum dimensionem, non autem quantitas Christi, quae non extenditur ultra quantitatem specierum, sicut nec Christus.

Art. 5. *An Christi corpus in sacramento sit sicut in loco.* ℟. Non, quia locus esset minor locato, idest Christo. Item Christus non est hic per modum quantitatis. Item substantia panis, cui succedit Christus, non erat ut in loco sub speciebus, sed per modum substansiæ, ergo nec Christus. Item corpus Christi non est commensurative in loco ratione specierum, sicut erat substantia panis, quæ erat subiectum specierum.

* Corpus Christi non est sub speciebus definitive, quia est etiam alibi; nec localiter, quia non est per commensurationem propriæ quantitatis; et quod non sit extra speciem sacramenti solum probat, quod ibi incipit esse per conversionem, etc. Item ille locus est plenus quantitate specierum. Item locus est accidens extrinsecum, ideo non venit concomitanter cum Christo, sicut alia accidentia.

Art. 6. *An corpus Christi in sacramento sit mobile.* ℟. Christus secundum hoc esse quod habet in sacramento, non movetur per se secundum locum, quia non est localiter, sed per accidens ad motum specierum; similiter de aliis mutationibus, quare Christus immobiliter est in sacramento, quia in coelo est quietus.

Art. 7. *An corpus Christi ut est in sacramento possit videri ab oculo glorificato.* ℟. Non, quia accidentia Chri-

sti, ut sic non mutant medium, cum sint hic per modum substantiae, quare solo intellectu intelliguntur per visionem divinae essentiae, ut intellectus viatoris per fidem, quia modus existendi est sopranaturalis. Item Daemones non vident Christum in sacramento, sed per signa evidentia convincuntur credere.

* Oculus corporalis Christi videt se in Sacramento existentem, non tamen videt modum existendi; quod pertinet ad intellectum.

Art. 8. *An quando in Sacramento apparet miraculose caro, vel puer sit ibi vere corpus Christi.* ℟. Si apparitio fit tantum in oculis videntium, quia eorum oculi immutantur, tunc Christus est in sacramento; si mutatio fit in sacramento, si remanent species, est Christus, ideo adoratur.

QUÆSTIO LXXVII.

De accidentibus remanentibus in hoc sacramento.

Art. 1. *An accidentia remaneant sine subiecto in Sacramento.* ℟. Sic, quia non in substantia panis, cum non sit; non in corpore Christi, quia impassibile, et his non potest affici; non in aëre circumstante, quia accidentia non transeunt de subiecto in subiectum, nec moventur cum aëre; sed Deus causa prima illa con servat.

Art. 2. *An in hoc sacramento quantitas sit subiectum accidentium.* ℟. Sic, quia divinitus datur quantitati esse per se, et est alba, etc. et accidentia sunt quanta per eam.

Art. 3. *An species, quae remanent possint immutare aliquid extrinsecum.* ℟. Sic, quia sentiuntur, et agunt, ut prius; quia habent esse, licet divinitus.

Art. 4. *An species, sacramentales possint corrumpi.* ℟. Sic, ut prius, quia servant idem esse. Item corruptio haec non est miraculosa.

Art. 5. *An ex speciebus sacramenti possit aliquid generari.* ℟. Sic, sed non ex corpore Christi, sed ex ipsa quantitate, quæ a Deo habuit, ut sit subiectum, et suppleat vicem materiæ,

Art. 6. *An species sacramentales possint nutrire.* ℟. Sic, quia convertuntur in aliam substantiam, et quia habent substantiæ virtutem.

Art. 7. *An species sacramentales frangantur in hoc sacramento.* ℟. Sic, et fractio fit in subiecto, idest, in quantitate dimensiva panis; non frangitur corpus Christi, quia est incorruptibile, et est totum in qualibet parte, et Christus manducatur secundum species, quæ franguntur.

Art. 8. *An aliquis liquor possit vino consecrato commisceri.* ℟. Sic, et si quod miscetur est alterius speciei, ita ut fieret quoddam tertium, non remaneret vinum, nec corpus Christi; si eiusdem speciei, v. g. vinum, si miscetur per totum, licet sit idem specie, tamen non est idem numero, et sic non esset ibi sanguis Christi; si pars parva, ut gutta, in illa parte cui miscetur desinit esse sanguis Christi.

* Non est idem de acqua benedicta, quia benedictio non mutat substantiam aquæ, ut facit consecratio vini.

QUÆSTIO LXXVIII.

De forma sacramenti Eucharistiae.

Art. 1. *An haec sit forma sacramenti: Hoc est corpus meum, et Hic est calix sanguinis mei.* ℟. Sic, et alia verba non sunt de necessitate sacramenti, sed praecepti. Nota alia sacramenta sunt in usu materiæ, hoc in consecratione materiæ; in aliis minister benedicit materias, hic vero minister solum profert verba, et Deus convertit; et Christus his verbis consecravit.

Art. 2. *An haec sit conveniens forma consecrationis panis,*

Hoc est corpus meum. ℟. Sic, quia significat id, quod efficit, idest conversionem in facto esse.

Art. 3. *An haec sic conveniens forma consecrationis vini, Hic est calix sanguinis mei novi, etc.* ℟. Sic quia Ecclesia ab Apostolis accepit. Per prima verba significatur conversio in sanguinem, per ultima effectus sanguinis effusi.

* Evangelistæ texunt historiam, et non intendunt formas sacramentorum dare, quas expediebat esse occultas, et sumi ex diversis locis scripturæ, et traditione Ecclesiæ.

Art. 4. *An in verbis formarum insit aliqua vis creata effectiva consecrationis.* ℟. Sic, sed instrumentalis, quam habent ex mandato Christi, sicut est in ipsis sacramentis, sed principalis efficiens est virtus Spiritus sancti. Item creatura non agit opera miraculosa, ut agens principale, sed ut instrumentum; sed non fuit instrumentum in conceptione corporis Christi, vel in creatione mundi. Item virtus verborum est simplex, et perficitur in ultima prolatione cum ordine ad præcedentia.

Art. 5. *An praedictae locutiones sint verae.* ℟. Sic, et sacerdos non illa recitat materialiter, quasi illa Christus dixisset, sed profert conficiendo, et habent vim, ac si praesentialiter Christus proferret, sicut Christus tangens aquas dedit vim sanctificandi omnibus aquis usque ad finem mundi. Item ly hoc, efficit, quod significat, idest ut ibi sit corpus Christi, et non tantum ut signum, quod esset haereticum.

Art. 6. *An forma consecrationis panis consequatur suum effectum antequam dicatur forma sanguinis.* ℟. Sic, idest corpus ex vi verborum, sanguis per concomitantiam.

* Hoc sacramentum est unum perfectione, constans ex cibo, et potu, quorum utrunque per se habet perfectionem; non sic trina immersio in baptismo.

QUÆSTIO LXXIX.

De effectibus sacramenti Eucharistiae.

Art. 1. *An per hoc sacramentum conferatur gratia.* ℟. Sic, Christus, sicut quando venit visibilis contulit gratiam, ita quando sacramentaliter; quando sumitur saltem in voto: et quando actu sumitur augetur, et sumitur gratia, non ad resistendum hosti, sed ut homo sit perfectus in se per coniunctionem cum Deo. Item excitat ad actum gratiæ cum virtute charitatis, et per redundantiam gratia iuvat etiam corpus.

Art. 2. *An effectus huius sacramenti sit etiam adeptio gloriae.* ℟. Sic instrumentaliter, quia dat vim patiendi pro Christo.

Art. 3. *An effectus huius sacramenti sit remissio peccati mortalis.* ℟. Sic, quia habet vim a passione Christi; quæ est causa remissionis peccatorum, quando quis accedit reverenter, secus si cum conscientia peccati mortalis, tunc enim est mors.

Art. 4. *An per hoc sacramentum remittantur venialia.* ℟. Sic, quia excitatur charitas in actu. Item, non possumus esse sine veniali aliquo tempore.

Art. 5. *An per hoc sacramentum pœna peccati remittatur.* ℟. Sic, sed non totius, sed secundum modum devotionis, et fervoris. In baptismo tota.

Art. 6. *An per hoc sacramentum præservetur a peccatis futuris.* ℟. Sic, quatenus roborat vitam spiritualem, et munit auxiliis.

Art. 7. *An hoc sacramentum prosit aliis, quam sumentibus.* ℟. Ut sacrificium prodest etiam aliis secundum eorum dispositionem.

Art. 8. *An per peccatum veniale impediatur effectus huius sacramenti.* ℟. Peccata venialia præterita, non: quae sunt in actu sic, non ex toto, sed in parte, quia impediunt fervorem charitatis, et dulcedinem spiritualem huius cibi

QUÆSTIO LXXX.

De usu, seu sumptione huius sacramenti in comuni.

Art. 1. An distingui debeant duo modi manducandi corpus Christi. ℟. Sic, et imperfecte quando sumitur tantum sacramentum sine fructu; et perfecte quando cum fructu, et effectu.

* Sumitur etiam spiritualiter, idest in voto, et cum effectu, idest gratia; et mox quando actualiter manducatur plenius inducitur sacramenti effectus.

Art. 2. An sit solius hominis sumere sacramentum spiritualiter. ℟. Ut sacramentum, idest, sub speciebus, est solius hominis; ut Christus in propria specie, est etiam Angelorum.

Art. 3. An solum homo possit Christum sacramentaliter manducare. ℟. Sic, etiam homo peccator, etiam infideles ex parte manducati.

Art. 4. An peccator sumens corpus Christi sacramentaliter, peccet. ℟. Peccat mortaliter, et sacrilege; quia non est unitus Christo, et membris in charitate.

Art. 5. An accedere ad hoc sacramentum cum peccato sit gravissimum peccatum omnium. ℟. Simpliciter, non, quia peccare in divinitatem est maius, sed secundum quid, sic.

Art. 6. An sacerdos debeat negare sacramentum peccatori petenti. ℟. Publicis peccatoribus sic; occultis, non, sed eos admoneat, ut eos poeniteat.

Art. 7. An nocturna pollutio impediat a sumptione Eucharistiae. ℟. Si ex aliqua causa peccati mortalis, impedit; si veniali, vel nulla, non; nisi ex congruentia ut coitus coniugalis.

Art. 8. An cibus, vel potus praeassumptus impediat communionem. ℟. Excepto Viatico, impedit ex praecepto Ecclesiæ.

* Ieiunium debet esse naturale. Item reliquiæ cibi, saliva, vel aqua dum abluitur os, si deglutiatur per modum salivæ, si non est magna quantitas, non impediunt. Item, est dies a media nocte, nec refert si non dormivit. Item post sumptionem fit aliqua mora, ideo dicuntur orationes in missa post sumptionem.

Art. 9. *An non habentes usum rationis debeant sumere hoc sacramentum.* ℟. Si numquam habuerunt, non; qui aliquando habuerunt, et apparuit signum devotionis pro hoc sacramento in morte, est dandum, si sine periculo; idem de obsessis a Diabolo. Item non pueris recenter natis.

Art. 10. *An liceat quotidie hoc sacramentum sumere.* ℟. Qui esset dispositus devotione, et reverentia, laudabiliter accipiet; sed simpliciter loquendo, non est utile omnibus quotidie communicare, nisi quando sunt parati.

* Fuerunt varia præcepta sumendi in prima Ecclesia quotidie: postea ter in anno, Pentecoste, Natali, Paschate, et addidit Soter Papa etiam in Coena: tandem Innocentio Tertio, ut saltem semel in anno: libro tamen de Ecclesiasticis Dogmatibus consulitur, ut omnibus diebus dominicis.

Art. 11. *An liceat omnino a communione cessare.* ℟. Non, quia est præceptum divinum; sed tempus est determinatum ab Ecclesia.

Art. 12. *An liceat sumere corpus sine sanguine.* ℟. Sacerdotibus non, quia in utroque perfectio sacramenti consistit: laicis in aliqua Ecclesia sic, ob cautelam, et reverentiam ne effundatur: nam perfectio sacramenti consistit in consecratione, ideo sacerdos utrumque accipit.

QUÆSTIO LXXXI.

De modo, quo Christus usus est hoc sacramento.

Art. 1. *An Christus in coena sumpserit suum corpus, et sanguinem.* ℟. Sic.
* Christus potuit esse in scipso, ratione specierum, ad quas habet ordinem, licet non acceperit gratiam habitualem, sed habuerit delectationem ex institutione.

Art. 2. *An Christus dederit Iudae suum corpus.* ℟. Sic, sicut et aliis, quia erat occultus peccator, et ut sic notus Christo ut Deo. Bucella non erat corpus.

Art. 3. *An Christus sumpserit, et dederit discipulis corpus impassibile.* ℟. Non, quia dedit quod habuit, idest passibile, sed impassibili modo erat sub sacramento, sicut erat invisibile, quia non mediantibus dimensionibus, quibus fit contactus; nunc est impassibile, ut in coelo.

Art. 4. *An si illud sacramentum fuisset servatum in tempore mortis Christi fuisset mortuum corpus.* ℟. Sic, quia quicquid convenit Christo in propria specie, convenit ei sub sacramento, qui est idem secundum substantiam in utroque, sed non eodem modo, et sic quae competunt ei in comparatione ad corpora extrinseca, non conveniunt ei prout est in sacramento, ut irrideri, conspui, etc. et sic ut est in sacramento non potest pati ab agente extrinseco; nec tempore mortis fuisset sanguis in hostia, vel corpus sub speciebus vini.

QUÆSTIO LXXXII.

De ministro huius sacramenti.

Art. 1. *An consecratio sit propria sacerdotis.* ℟. Sic, quia gerit personam Christi, a quo habet potestatem.

* Vis consecrandi non solum consistit in verbis, sed etiam in potestate tradita in consecratione.

Art. 2. *An plures sacerdotes possint unam, et eandem hostiam consecrare.* ℟. Sic, unde noviter ordinati concelebrant, sed omnium intentio debet ferri ad idem instans consecrationis, et in hoc casu plures sunt unum in Christo, et servandus est ritus Ecclesiæ.

Art. 3. *An dispensatio huius sacramenti pertineat ad solum sacerdotem.* ℟. Sic, et nullus debet tangere Eucharistiam, nisi cadat in terram, vel alio casu necessitatis.

* Dispensat sanguinem diaconus, et in necessitate corpus, iubente Episcopo, vel sacerdote.

Art. 4. *An sacerdos consecrans teneatur sumere sacramentum.* ℟. Sic, quia sacrificat, et debet esse particeps sacrificii.

* Si miraculose appareret caro, vel sanguis, non debet sumere, nec peccaret, quia lex non obligat ad miraculosa.

Art. 5. *An malus sacerdos possit consecrare Eucharistiam.* ℟. Sic, quia ut minister Christi, sed non debet, quia peccat.

Art. 6. *An missa mali sacerdotis minus valeat, quam missa boni.* ℟. Ratione sacramenti, non ; ratione orationum ex opere operantis sic, sed plus boni, sed ut eas dicit in persona Ecclesiæ valent.

Art. 7. *An haeretici, schismatici, excommunicati possint consecrare.* ℟. Possunt, sed peccant, quia habent potestatem; et eorum oratio non iuvat quia præcisi ab Ecclesia.

Art. 8. *An sacerdos degradatus possit conficere sacramentum.* ℟. Potest, quia character, in quo est potestas, est indelebilis.

Art. 9. *An liceat ab excommunicatis et peccatoribus communicare, et missam audire.* ℟. Non, si peccatores sint præcisi ab Ecclesia, secus licet, quia quoad alios non sunt privati sed tolerati. Item speciatim prohibemur audire missam notorii concubinarii, quia homines sunt valde propensi ad carnem. Item dicitur

notorius, qui est in iudicio sententiatus, vel confessus, vel si non potest celari.

Art. 10. *An liceat sacerdoti omnino abstinere a consecratione.* ℟. Non, et si non sit curatus, saltem in præcipuis festis.

* Excommunicatus si facit quod potest excusatur, peccator tenetur confiteri: infirmitas, vel impossibilitas, vel periculum excusat, verum leprosus posset occulte celebrare.

QUÆSTIO LXXXIII.

De ritu huius sacramenti.

Art. 1. *An in hoc Sacramento Christus immoletur.* ℟. Sic, quia repræsentat passionem Christi, quæ est propria immolatio, et quia nos facit participes fructuum passionis Christi, quod est proprium huius sacramenti.

* Est unum sacrificium, quia una hostia, quam Christus, et nos ubique offerimus; et quatenus sacerdos repræsentat Christum, in cuius virtute consecrat est idem sacerdos.

Art. 2. *An convenienter sit determinatum tempus celebrandi.* Sic, quia Christus a tertia ad nonam circa est passus.

* Quotidie fit missa pro fructu passionis, licet semel in anno recolatur passio Christi. Item in parasceve non fit, quia est figura illius veri eo die oblati, in natali tripliciter, ob tres Christi nativitates.

Art. 3. *An hoc sacramentum oporteat celebrari in domo, et vasis sacris.* ℟. In domo, idest in Ecclesia, potest tamen sub dio cum requisitis, quæ sunt multa, et declarantur, cum ministris.

Art. 4. *An convenienter ordinentur ea, quae circa hoc sacramentum dicuntur.* ℟. Sic, et declarantur omnes partes missae.

Art. 5. *An quæ in celebratione missae aguntur sint con-*

venientia. ℟. Sic, et explicantur omnes cæremoniae, et ritus missae.

Art. 6. *An possit sufficienter occurri defectibus missae.* ℟. Sic, si serventur statuta Ecclesiæ, ut si sacerdos post consecrationem deficiat, alius suppleat; si neminerit se non ieiunum, prosequatur; vel se in peccato, vel excommunicatum, conterat se; si ante, relinquat, nisi propter scandalum; si animal, vel venenum in calice cadat post consecrationem, animal lavetur, et comburatur, et cinis mittatur in sacrarium, et sanguis cum reliquiis, et posito vino incipiat a consecratione sanguinis; si post consecrationem meminerit non posuisse aquam, pergat, et nullo modo ponat aquam; si advertit non esse vinum, sed aquam, si post sumptionem corporis, sumat hostiam et vinum; si ante, solum vinum; si non recordatur aliqua dixisse, prosequatur, quia saepe ex usu dicuntur; si constat probabiliter non dixisse, si non sunt de necessitate, prosequatur si de necessitate, ut forma, resumat. Pars hostiæ in calice non est de necessitate; si cecidit sanguis in tabula vel mappa, poeniteat, ut in iure canonico; sic si evomat, etc.

QUÆSTIO LXXXIV.

De sacramento poenitentiae.

Art. 1. *An poenitentia sit sacramentum.* ℟. Sic, materia sunt actus humani, quos exhibet poenitens movente Deo intus, et perficitur a ministro.

* In hoc sacramento, sacramentum tantum sunt actus sensibiles; res et sacramenta est poenitentia interior; res tantum est remissio peccati.

Art. 2. *An peccata sint propria materia huius sacramenti.* ℟. Remota, peccata detestando; proxima actus sensibilis poenitentis, idest dolor, confessio, satisfactio.

* Poenitentia proprie, et principaliter est de mortali; proprie, non principaliter de veniali; sed de origi-

nali non; nisi poenitentia sumatur, ut est detestatio rei præteritæ.

Art. 3. *An haec sit forma, ego te absolvo.* ℟. Sic, quia efficit quod significat; idest interiorem absolutionem.

* Sacerdos absolvit ut minister: Deus auctoritative principaliter.

Art. 4. *An impositio manuum sacerdotis requiratur necessario.* ℟. Non in poenitentia, sed ubi datur copiosa, et excellens gratia ut in ordine et confirmatione.

Art. 5. *An hoc sacramentum sit de necessitate salutis.* ℟. Non, sed ex suppositione peccati, ut medicina corporalis: Christus remittebat peccata sine poenitentia exteriori, non sine interiori.

Art. 6. *An poenitentia sit secunda tabula post naufragium.* ℟. Sic, metaphorice, nam navis, idest baptismus est prima; vel est reædificatio domus spiritualis.

Art. 7. *An hoc sacramentum fuerit convenienter institutum in nova lege.* ℟. Sic, (et declaratur) in veteri, et lege naturæ fuit poenitentia, sed non potestas clavium.

Art. 8. *An poenitentia debeat durare usque ad finem vitae.* ℟. Interior, idest displicentia de peccatis sic, sed non exterior.

Art. 9. *An poenitentia possit esse continua.* ℟. Secundum habitum, seu propositum, sic; sed non secundum actum, quia impossibile.

* Tristitia in sensu nata ex displicentia voluntatis, est moderanda; secus esset vitiosa, et virtus est in medio.

Art. 10. *An sacramentum poenitentiae debeat reiterari.* ℟. Sic, quia sæpe peccamus, et baptismus est nativitas, quæ semel fit.

QUÆSTIO LXXXV.

De sacramento poenitentiae secundum quod est virtus.

Art. 1. *An poenitentiae sit virtus.* ℟. Vel est virtus, vel actus virtutis, non tamen, ut dicit dolorem in sensu,

quia ut sic est passio; sed ut est dolor in voluntate, de quo est dolendum, poenitentia est de præterito, ut quis ex vitioso fiat studiosus.

Art. 2. *An sit specialis virtus.* ℟. Sic, quia in ea est specialis actus et speciale obiectum, idest dolor de præterito, ut offensa Dei, quatenus est emendabile auxilio Dei.

Art. 3. *An virtus poenitentiae sit species iustitiae.* ℟. Sic, quia dicit vindictam peccati, et compensationem, quod pertinet ad iustitiam.

* In poenitentia non est iustum simpliciter, sed iustum secundum quid, quale est inter dominum et servum, et inter patrem et filium; et quamvis sit species iustitiae, tamen quodam modo comprehendit ea, quæ pertinent ad omnes virtutes, ut fidei, prudentiae, etc.

Art. 4. *An voluntas sit proprium subiectum poenitentiae.* ℟. Sic, quia est species iustitiae, quae est in voluntate.

Art. 5. *An principium poenitentiae sit ex timore.* ℟. Poenitentia, ut est habitus, infunditur a Deo sine nobis principaliter operantibus, sed non sine nobis dispositive cooperantibus per aliquos actus, ut est motus fidei, motus timoris servilis ob poenam, motus spei, charitatis, timoris filialis.

Art. 6. *An poenitentia sit prima virtutum.* Ordo in virtutibus non attenditur secundum tempus, quia sunt simul, cum sint connexae, sed secundum naturam; et ordo naturae sumitur ex actibus, quia scilicet actus unius supponit actum alterius; et sic actus fidei, spei informis, et timoris servilis, praecedunt actum et habitum poenitentiae etiam tempore; sed charitas et aliae virtutes, et earum actus sunt simul cum poenitentia tempore, quia in iustificatione liberum arbitrium simul movetur in Deum per charitatem, et in peccatum per poenitentiam; sed actus amoris in Deum est prior, quam actus poenitentiae in peccatum, quia hic est ab illo, quia Deus est causa finalis et prior intentione. Item virtutes theologicae, et aliae,

quae per se sunt in Deum, sunt priores poenitentia, quæ per accidens, et ex suppositione peccati, etc.

QUÆSTIO LXXXVI.

De poenitentia quoad peccatorum mortalium remissionem.

Art. 1. *An per poenitentiam omnia peccata removeantur.* ℟. Viatorum sic, secus derogaretur libertati hominis, vel efficaciæ divinæ; sed damnatorum non, quia confirmati in malo, et non dolent de peccatis, sed de poena.

* Aliqua peccata dicuntur irremissibilia, quia non facile remittuntur.

Art. 2. *An sine poenitentia peccatum remitti possit.* ℟. Sine poenitentia virtute non; sine poenitentia sacramento potest remitti a Deo.

* In pueris est tantum habitualis deordinatio, et sic sufficit infusio habitualis gratiæ et virtutum; in adultis requiritur actualis mutatio voluntatis.

Art. 3. *An per poenitentiam possit unum peccatum sine alio remitti.* ℟. Non, quia repugnat gratiæ et dolori de offensa Dei.

* Peccata sunt connexa quantum ad aversionem, ex qua est offensa. Item dilectio naturalis, qua nos Deus diligit non ordinat ad gloriam, ideo cum ea potest esse peccatum mortale; sed dilectio gratiae, non.

Art. 4. *An remissa culpa per poenitentiam, remaneat reatus poenae.* ℟. Remittitur reatus æternus, et manet temporalis.

Art. 5. *An remissa culpa mortali, tollantur omnes reliquiae peccati.* ℟. Remanent dispositiones causatae ex actibus conversionis ad creaturas, quæ dicuntur reliquiæ, sed debilitatæ, et diminutæ.

Art. 6. *An remissio culpæ sit effectus poenitentiae.* ℟. Sic, ut est sacramentum, quod habet pro materia poenitentiam virtutem cum charitate.

QUÆSTIO LXXXVII.

De remissione venialium peccatorum.

Art. 7. An peccatum veniale possit remitti sine poenitentia. ℟. Non, quia per veniale etiam deordinatur voluntas a Deo, dum immoderate se convertit ad creaturas; ergo debet voluntas moderari per poenitentiam. Item non sufficit habitualis displicentia, quae habetur per habitum charitatis, vel poenitentiae, quia sic charitas excluderet omne veniale.

* Homo potest vitare omnia et singula mortalia et omnia singula venialia. Item fervor charitatis virtualiter claudit displicentiam venialium. Passio pro Christo suscepta obtinet vim baptismi, ideo liberat ab omnibus, nisi actualiter voluntas eis inhaereat.

Art. 2. An ad remissionem venialium requiratur gratiao infusio. ℟. Non, sed sufficit motus eius, vel charitatis; quando infunditur de novo gratia tolluntur peccata venialia, quia non sine motu liberi arbitrii infunditur in adultis, et actu tolluntur.

Art. 3. An venialia remittantur per aspersionem aquae benedictae, et huiusmodi. ℟. Sic, quia sine sacramento, et nova infusione gratiae tolluntur, sed solum per actum gratiæ explicite vel implicite, quo quis fertur in Deum detestans peccata, ut est oratio, reverentia in Deum, et ad res divinas, et sic episcopalis benedictio, aqua benedicta, et id genus alia, quia inclinant animam ad motum poenitentiae, et ex se operantur ad remissionem venialium, nisi mens actu aliquibus inhaereat quoad culpam, sed non semper tollitur totus reatus, sed secundum modum fervoris.

Art. 4. An veniale peccatum possit remitti sine mortale. ℟. Non, quia requiritur motus gratiae, quae non est cum mortali.

QUÆSTIO LXXXVIII.

De reditu peccatorum per poenitentiam dimissorum.

Art. 1. *An peccata dimissa redeant per sequens peccatum.* ℟. Peccata, ut sunt conversio, non redeunt, quia sic producerent contrarium, ut prodigalitas avaritiam: ut sunt aversio, per peccatum sequens redit id, quod erat in peccatis remissis, scilicet privatio gratiae, et reatus poenæ æternæ.

* Qui offendit in uno, factus est omnium reus, sed non redeunt privatio, macula, et reatus peccatorum, prout aversiones pendent a conversionibus, quia opus Dei, idest remissio per opus hominis non irritatur, et remissio fit etiam secundum praescientiam Dei simpliciter; licet sequens peccatum propter ingratitudinem sit gravius. Quare non redeunt simpliciter, sed secundum quid, quia sequens est gravius.

Art. 2. *An peccata dimissa redeant per ingratitudinem.* ℟. Sic, sed specialius per odium fraternum, apostasiam a fide, contemptum confessionis, et dolorem de poenitentia habita.

* Per peccatum veniale nemo incurrit ingratitudinem, quia non est contra Deum.

Art. 3. *An per ingratitudinem peccati sequentis surgat tantus reatus, quantus fuerat remissorum.* ℟. Non est necesse, sed secundum quantitatem peccati consequentis. Item surgit quantitas ingratitudinis, sed secundum quantitatem beneficii, supposito aequali contemptu, et offensa.

Art. 4. *An ingratitudo ob quam redeunt peccata dimissa sit speciale peccatum.* ℟. Si peccat in contemptum Dei, et recepti beneficii, est speciale peccatum; si secus, est circumstantia generalis peccati, qua in quolibet peccato mortali est ingratus, non est speciale.

QUÆSTIO LXXXIX.

De virtutum recuperatione per poenitentiam.

Art. 1. An *per poenitentiam virtutes restituantur.* ℟. Sic, quia ad gratiam sequuntur omnes virtutes, quam causat sacramentum, non ut virtus, quia sic poenitentia causatur a sacramento; contritio se habet ut ultima dispositio ad gratiam, et quia propter actus praecedentes remanserunt reliquiæ, inde oritur difficultas operandi, licet ex parte charitatis, et virtutum poenitens delectabiliter operetur.

Art. 2. An *post poenitentiam homo resurgat in aequali gradu virtutum.* ℟. Non semper, sed secundum motum liberi arbitrii, qui, si est intensior, in maiori virtute; si remissior in minori virtute resurget, quia ultima dispositio ad gratiam est motus liberi arbitrii.

* Non omnibus diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, et maxime casus, sed praedestinatis, qui finaliter resurgunt; quia eo stabilior est homo, quo est cautior, et humilior.

Art. 3. An *per poenitentiam homo restituatur in pristinam dignitatem.* ℟. Recuperat, quod sit filius Dei, sed non dignitatem innocentiae, sicut nec virginitatem, licet aliquando quid maius recuperet. Dignitatem ecclesiasticam quando recuperet, vide ius canonicum.

Art. 4. An *opera virtutum in charitate facta possint mortificari.* ℟. Sic per analogiam, quia opus, seu effectus, qui est perducere ad gloriam impeditur, et hoc ob libertatem flexam in malum.

Art. 5. An *opera mortificata per peccatum, reviviscant per poenitentiam.* ℟. Sic, quia erant in acceptatione divina, unde habent vim; et erant in actu; et quia sublatum est impedimentum: non sic opera mortua.

* Resurgens in minore charitate habebit praemium essentiale secundum eam, sed habebit maius gaudium

accidenta operi de primis le bus in maiori charitate factis, quam de secundis.

Art. 6. *An per poenitentiam subsequentem opera mortua vivificentur.* ℟. Non, quia non possunt reverti, ut sint viva, solum peccatum remittitur.

* Opera mortificata non dicuntur talia ex parte principii, sed ex parte impedimenti, quia fuerunt facta in charitate; illa, non: licet qui haec faciunt, minus patientur, vel habebunt temporalem mercedem.

QUÆSTIO XC.

De partibus poenitentiae in generali.

Art. 1. *An poenitentiae debeant partes assignari.* ℟. Sic, contritrio, confessio, satisfactio, quibus integratur, quæ sunt materia, sed virtus divina, quae in eo operatur, est simplex; et peccata sunt materia remota, prout sunt obiecta actuum humanorum, qui sunt materia poenitentiæ, ut est sacramentum; quia poenitentia, ut virtus, non habet materiam, nec partes.

Art. 2. *An convenienter assignentur partes poenitentiae, contritio, confessio, satisfactio.* ℟. Sic, quia hic recompensatio requiritur secundum voluntatem peccantis, et Dei, et non, ut in iustitia vindicativa in voluntate iudicis. Item sunt partes materiales, quia essentiales sunt materia, et forma.

* Contritio cordis, ut dicit propositum confitendi virtualiter, pertinet ad exteriorem poenitentiam. Item satisfactio, ut est in proposito, dat gratiam, quam auget in executione.

Art. 3. *An haec tria sint partes integrales poenitentiae.* ℟. Sic, quia integrant, et non sunt partes subsecutivæ, quia in qualibet esset tota poenitentia; nec potentiales propter eandem causam.

Art. 4. *An poenitentia convenienter dividatur in poenitentiam ante baptismum, mortalium, et venialium.* ℟. Haec

divisio est poenitentiæ, ut est virtus, et est bona secundum diversa tempora; primo in generatione novae vitae; secundo in corruptae vitae emendatione; tertio in perfectione.

EX

SUPPLEMENTO SUMMAE

D. THOMAE

QUÆSTIO I.

De partibus poenitentiae. in speciali, et primo de contritione.

Art. 1. *An contritio sit dolor de peccatis assumptus.* ℟. Sic, quia actus ille, quo peccatum dimittitur, per similitudinem dicitur contritio, quia frangitur in minutissimas partes duritia cordis hominis facta per peccatum praesertim superbiæ; imo dolor poenitentiæ omnino tollit duritiam peccati, et sic per translationem dicitur contritio. Item, in contritione multa considerantur, ut substantia, actus meritorius, agendi principium, et effectus; ideo varie definitur; nam ut est actus virtutis, et pars sacramenti, est dolor pro peccatis asumptus cum proposito confitendi, et satisfaciendi. Item, ut est actus virtutis tantum sic definitur: est dolor voluntarius pro peccato puniens in se, quod dolet commisisse, et aliis modis.

* Licet peccata sint voluntaria, quando fiunt, tamen quando conteritur, vel dolet, non sunt voluntaria voluntate præsenti, ideo de his dolet. Item, contritio ratione formæ, idest charitatis, est a Deo, sed quoad substantiam actus est a libero arbitrio. Item, licet per

contritionem possit tolli tota poena; tamen adhuc confessio, satisfactio sunt necessaria, tum quia non sumus certi de perfecta contritione, tum quia est præceptum confessionis.

Art. 2. *An contritio sit actus virtutis.* ℟. Sic, quia est actus meritorius, ergo virtutis; et quia est actus poenitentiæ, quæ destruit peccatum.

* Dolor in parte sensitiva non est de essentia contritionis, sed est effectus: sed dolor, qui est in voluntate est contritio essentialis. Item, in spiritualibus attritio est displicentia imperfecta, sed contritio est perfecta.

Art. 3. *An attritio possit fieri contritio.* ℟. Non, quia habent principia omnino diversa, quia attritionis principium est timor servilis; contritionis est filialis. Item sunt actus, et non habitus; et ante charitatem non est habitus ut producatur actus: et dolor imperfectus non potest informari adveniente charitate, quia non manet habitu nec est eadem ratio de habitu fidei, et contritione.

QUÆSTIO II.

De contritionis obiecto.

Art. 1. *An homo debeat conteri de poenis, et non solum de culpa.* ℟. De malis poenæ potest esse dolor sed non contritio; quia contritio est poena voluntaria de culpa, et nemo dolet de poena, quam vult.

* Poenitentia quæ est de vita mortali, non est ratione mortalitatis, sed ratione peccatorum, quæ inde nascuntur. Item, dolor de virtute amissa, non est essentialiter contritio, sed principium, quia hinc movetur.

Art. 2. *An contritio debeat esse de peccato originali.* ℟. Proprie non, quia non est contractum a nostra voluntate, potest tamen esse displicentia, vel dolor.

Art. 3. *An debeamus conteri de omni actuali peccato.* ℟. Sic, quia poenitentia est de omnibus peccatis, ut me-

dicina; nec peccatum remittitur, nisi homo iustificetur, quod fit per contritionem. Item, licet quædam peccata, ut accidiæ, fiant per tristitiam, tamen curantur cum tristitia contritionis, quæ opponitur peccato, ut est voluntarium contra Deum, et non super materiale tristitiæ. Item, de totaliter oblitis doleat in genere de omni offensa Dei. De oblitis in specie, et non in genere facta diligentia doleat in genere, doleat de negligentia qua contigit oblivio, sed si postea in memoriam venerit tenetur specialiter conteri. Item, ignorantia si omnino tollit voluntarium excusat; si non, non excusat a culpa: et ideo de peccato per ignorantiam commisso debet esse contritio. Item, post contritionem de mortali potest remanere veniale; sed non contra: ideo de veniali debet esse contritio eo modo, quo poenitentia.

Art. 4. *An de peccatis futuris debeat aliquis conteri.* ℟. Non, licet in contritione sit quaedam cautio cavendi in futurum, quæ est pars prudentiæ. Item liberum arbitrium est de futuris, tamquam de actibus, et non tamquam de obiectis actuum. Item, obiectum cogitationis est etiam praeteritum. Item, quando peccatum præteritum aggravatur secundum effectum consequentem ex illo, ut peccatum Arii, tamen consequens effectus præcessit in causa, in qua fuit tota quantitas culpæ; et sic licet crescat quoad poenam accidentalem, quæ nondum determinata est, tamen non crescit, quoad culpæ rationem.

Art. 5. *An homo debeat conteri de peccato alieno.* ℟. Non, quia contritio est de propria duritie. Item, ex charitate de alienis dolemus, non tamen conterimur; nec omnis dolor de peccato alieno est contritio, nisi simus participes.

Art. 6. *An de singulis peccatis mortalibus requiratur contritio.* ℟. Quantum ad principium debet esse de singulis peccatis, quæ in memoria habet, sicut oportet singula peccata mortalia confiteri; quantum ad terminum, qui est quando dolor gratia informatur, sufficit una contritio pro omnibus, quia respicit omnes

dispositiones præcedentes. Unus baptismus delet omnia peccata, quia agit virtute passionis Christi, sed in contritione cum merito Christi requiritur actus noster, qui habet vim finitam. Vel dicendum, quod baptismus est generatio, poenitentia est sanatio per modum alterationis.

QUÆSTIO III.

De quantitate contritionis.

Art. 1. *An contritio sit maior dolor, qui esse possit in natura.* ℟. Sic, quia fundatur in charitate, qui est amor maximus, et quia est de maximo malo, idest de culpa, quæ est maius malum, quam poena. Item, quia ultimus finis super omnia placet, et sic contrarium, scilicet peccatum, super omnia displicet: non sic de dolore in sensu causato a contritione. Item, gaudium de poenitentia non minuit tristitiam, quia non est ei contrarium. Item, homo magis debet dolere de peccato ut est offensa Dei, quam ut est nocivum, quia magis debet diligere Deum, quam se, ergo magis debet ei displicere offensa Dei, quam poena inferni, et quia inter poenas maxima est separatio a Deo. Nota, non est tentandus homo cum hac doctrina, quia sæpe minus displicet, quod magis displicere videtur, et quia nocumentum sensibile est magis nobis notum.

Art. 2. *An dolor contritionis possit esse nimis magnus.* ℟. Dolor in ratione de peccato, ut est offensa Dei non potest esse nimius, quia procedit ex amore charitatis erga Deum, quæ nunquam est nimia; sed ut est dolor sensibilis, potest esse nimius, sicut exterior afflictio corporis, et debet moderari pro viribus corporis, ut obsequium sit rationabile.

Art. 3. *An debeat esse maior dolor de uno peccato, quam de alio.* ℟. Sic, quia unum peccatum est gravius altero, et quia modus plagarum debet esse secundum mensuram peccati, et homo magis debet dolere de eo, quod debuit magis vitare, et offensa Dei est maior

in uno peccato, quam in altero, idem dicendum de dolore sensitivo voluntarie assumpto. Item, quando contritio est una de omnibus peccatis ut in iustificatione, tunc est maior de uno, quam de altero habitualiter, vel in proposito, imo implicite dolet de singulis.

QUÆSTIO IV.

De tempore contritionis.

Art. 1. *An tota hæc vita sit contritionis tempus.* ℟. Sic quantum ad peccati detestationem, et quoad sensibilem dolorem sumptum a voluntate, quia homo peccando meruit pœnam æternam, et contra Deum æternum peccavit, et sic mutatur pœna in tota vita. Item, dolor contritionis non est servilis, quem charitas foras mittit, sed charitatis. Item, licet peccator redeat ad pristinam gratiam, nunquam tamen ad pristinam bonitatem innocentiæ. Item taxatio pœnæ proportionatur culpæ ex parte conversionis quæ est finita; unde satisfactio potest esse finita: at dolor contritionis respondet culpæ, ratione aversionis, ex qua habet infinitatem, ideo contritio debet semper manere.

Art. 2. *An expediat semper de peccato dolere.* ℟. In voluntate sic, dummodo non impediat actum alterius virtutis magis necessarium, et in contritione nunquam est superfluum, sed ut est dolor sensitivus debet esse moderatus.

* Contritio non impedit gaudere de Deo.

Art. 3. *An post hanc vitam animæ de peccatis conterantur.* ℟. In patria non, quia non possunt dolere; in inferno licet sit dolor, tamen non est contritio, quia non est gratia; in purgatorio habent dolorem cum charitate, sed non sunt in statu merendi, vel sacramenti.

* Solutio pœnæ in purgatorio non est proprie satisfactio, quia non est meritoria.

QUÆSTIO V.

De effectu contritionis.

Art. 1. *An peccati remissio sit effectus contritionis.* ℟. Sic, et ut est pars sacramenti instrumentaliter operatur remissionem peccati, ut alia sacramenta: ut est actus virtutis, est dispositio necessaria ad iustificationem, et reducitur ad causam materialem.

* Causa principalis remittendi peccata est Deus, dispositiva, et instrumentalis potest esse a nobis, ut est contritio. Item, licet culpa sit per contritionem remissa, nemo tamen debet accedere ad Eucharistiam ante confessionem.

Art. 2. *An contritio possit totaliter tollere reatum pœnæ.* ℟. Charitas posset tantum in actu intendi, ut contritio inde sequens tollat etiam omnem pœnam cum culpa, sic et dolor sensibilis a charitate veniens in contritione.

* Quilibet debet confiteri, quia est præceptum, et quia non est certus de vera contritione, et pœna remissa. Item, licet dolor contritionis sit finitus quoad extensionem, tamen ex charitate informatus habet virtutem infinitam, ut deleat pœnam infinitam.

Art. 3. *An parva contritio sufficiat ad deletionem magnorum peccatorum.* ℟. Sic, quia est cum gratia gratum faciente. Sic medicina spiritualis, licet parva, habet efficaciam infinitam ex virtute infinita, quæ in ea operatur, quamvis de maiori peccato sit magis dolendum.

QUÆSTIO VI.

De confessione quoad eius necessitatem.

Art. 1. *An confessio sit necessaria ad salutem.* ℟. Sic existenti in peccato mortali actuali, quia morbus est

aperiendus medico, idest sacerdoti. Item, sacramenta ad tollendam culpam sunt necessaria, vel actu, vel voto cum proposito, ut in baptismo, et pœnitentia. Item, qui commisit peccatum debet cooperari ad remissionem, secus in baptismo.

* Non legimus Petrum, et Magdalenam confessos fuisse, quia multa sunt facta, quæ non sunt scripta; tum quia Christus eis remisit sine sacramento.

Art. 2. *An confessio sit de iure naturali.* ℟. Non, sed divino, et claves non sunt de iure naturæ, et fides est supra cognitionem naturalem, ergo et sacramenta, quæ sunt protestatio fidei.

* Confessio facta Deo per recognitionem peccati est de iure naturali, sicut quæ fit coram iudice legitime interrogante, sed quæ fit homini pro remissione peccati habenda a Deo, non est de iure naturæ.

Art. 3. *An omnes ad confessionem teneantur.* ℟. De iure divino non, nisi qui post baptismum peccarunt mortaliter, sed de iure positivo omnes tenentur ad confessionem ex institutione Ecclesiæ cap. utriusquesexus, si habet peccatum veniale, sed secundum alios nemo tenetur de veniali solo, sed sufficit se præsentare dicendo se non habere materiam confessionis mortalem.

Art. 4. *An aliquis licite possit confiteri peccatum, quod non habet.* ℟. Non, quia esset mentiri. Item, qui aliquid omittit, vel committit dubitans esse mortale, peccat mortaliter. Item, qui dubitat peccasse mortaliter, vel venialiter debet confiteri sub hoc dubio, et expectare iudicium sacerdotis.

Art. 5. *An teneatur quis statim confiteri.* ℟. Non semper, nisi quando tenetur facere actum, quem non potest in peccato nisi sit confessus, ut est communicare si est copia confessoris, et necessitas non urgeat; unde in paschate omnes tenentur. Item, quando quis tenetur ad contritionem, sufficit propositum confitendi. Item, qui differt baptizari sine contemptu, non peccat mortaliter. Item, in articulo mortis tenetur per se confiteri. Item, probabile est, quod homo non peccat mortaliter in aliquo periculo, si differt confessionem.

Art. 6. *An possit cum aliquo dispensari ne confiteatur.* ℞. Papa potest dispensare in præcepto Ecclesiæ, ut differat tempus, sed non in præcepto divino, ne confiteatur, quia non potest in articulis fidei.

QUÆSTIO VII.

De quidditate confessionis.

Art. 1. *An Augustinus convenienter definiat confessionem, idest: Confessio est per quam morbus latens spe veniæ aperitur.* ℞. Est bona, et in aliis definitionibus tanguntur alia, quæ sunt in confessione.
Art. 2. *An confessio sit actus virtutis.* ℞. Sic, quia est sub præcepto, et est meritoria.
Art. 3. *An confessio sit actus pœnitentiæ virtutis.* ℞. Sic, quia est ad destructionem peccati. Item confessio in iudiciis pertinet ad iustitiam. Item confèssio beneficiorum Dei ad latriam.

QUÆSTIO VIII.

De ministro confessionis.

Art. 1. *An sit necesse confiteri sacerdoti.* ℞. Sic, quia ipse solus est minister.
Art. 2. *An in aliquo casu liceat alicui non sacerdoti confiteri.* ℞. Sacramentaliter non, posset tamen esse virtus humilitatis in necessitate. Ipse dicit, quod sit quodammodo sacramentalis.
Art. 3. *An non sacerdos in casu necessitatis possit audire confessionem venialium.* ℞. Dic, ut supra.
Art. 4. *An sit necessarium, quod homo confiteatur proprio sacerdoti.* ℞. Sic, quia requiritur iurisdictio, vel de licentia snperioris. Item, superior, qui non dat licentiam alicui confitendi aliis, qui alias non confiteretur, vel oriretur scandalum, peccat.
Art. 5. *An aliquis possit alteri, quam proprio sacerdoti confiteri ex mandato superioris.* ℞. Sic, quia datur iurisdictio, si non est aliud impedimentum.

Art. 6. *An poenitens possit in fine vitae a quolibet sacerdote absolvi.* ℟. Sic, et etiam ab excommunicatione, quia necessitas non habet legem, sed post periculum debet satisfacere superiori.

Art. 7. *An poena temporalis taxetur secundum quantitatem culpae.* ℟. Quando est magna contritio, minor poena imponitur, vel in remedium pœnitentis et aliorum, et sic quandoque pro minori peccato maior pœna imponitur, vel quia minus potest resistere, ideo maior pœna imponitur, v. g. juveni quam seni pro fornicatione, et tandem sunt considerandæ circumstantiæ pro iniungenda pœnitentia.

QUÆSTIO IX.

De qualitate confessionis.

Art. 1. *An confessio possit esse informis.* ℟. Ut pars sacramenti sic, v. g. quando fictus accedit, sed ut pars virtutis non, quia debet esse cum charitate.

Art. 2. *An oporteat confessionem esse integram.* ℟. Sic, et est de necessitate dicere omnia peccata quæ recordatur. Item, de peccato oblito potest confiteri alteri confessario, non repetendo confessa, sed sufficit dicere Oblitus sum huius. Item, pœnitens debet omnia peccata confiteri etiam reservata, ut sacerdos ad superiorem mittat pro reservatis, et ad hoc ut intelligat quantitatem culpæ.

Art. 3. *An possit quis per alium, vel per scriptum confiteri.* ℟. Non, sed proprio verbo, nam alii modi introducti sunt in defectu istius, v. g. qui non habet usum linguæ, potest per scripturam, nutum, interpretem confiteri.

Art. 4. *An sexdecim conditiones requirantur ad confessionem.* ℟. Sic, sit simplex, humilis, confessio pura, fidelis, atque frequens, nuda, discreta, libens, verecunda, integra, secreta, lacrimabilis, accelerata, fortis, et accusans, et sit parere parata.

* Sed non omnes sunt de essentia.

QUÆSTIO X.

De effectu confessionis.

Art. 1. *An confessio liberet a morte peccati.* ℟. Sic, et contritio habet votum confessionis annexum.

Art. 2. *An confessio liberet aliquò modo a pœna.* ℟. Sic, a pœna æterna, licet obliget ad temporalem, et propter erubescentiam minuit etiam pœnam peccati, et si pluries confitetur magis minuit.

Art. 3. *An confessio aperiat paradisum.* ℟. Sic, quia tollit culpam et reatum pœnæ per claves.

Art. 4. *An confessio tribuat spem salutis.* ℟. Sic, per claves, et homo fit humilis.

Art. 5. *An confessio generalis sufficiat ad delenda mortalià oblita.* ℟. Sic, imo per contritionem, sed si deinde recordetur tenetur confiteri oblita, ut suppleatur defectus, qui fuit in confessione sacramentali.

QUÆSTIO XI.

De sigillo confessionis.

Art. 1. *An in quolibet casu teneatur confessor celare peccata, quae sub sigillo confessionis novit.* ℟. Sic, et confessor scit ut Deus, et non ut homo, nec tenetur homo obviare peccato, quod nescit, et est de iure divino, nec potest cogi. Item, confessor cognoscens aliquem indignum prælatione propter peccata, potest alia via impedire, ut quia ignarus, dummodo non sit suspicio de peccato confesso.

Art. 2. *An sigillum confessionis se extendat ad alia quam ad illa, quae sunt de confessione.* ℟. Directe non, indirecte sic, ne peccatum, vel peccator cognoscatur. Item, qui accipit secretum sub sigillo confessionis, tenetur ex promissione, non tamen est sigillum confessionis.

Art. 3. *An solus sacerdos habeat sigillum confessionis.* ℟. Solus sacerdos habet sigillum, quia scit ut Deus, sed

non sacerdos audiens peccatum confessionis tenetur celare, quia participat de actu sigilli, sed proprie non habet sigillum confessionis.

Art. 4. *An de licentia confitentis possit confessor dicere peccatum confessionis alteri.* ℟. Sic, sed cavendum ne sit scandalum.

* Papa non potest dare licentiam, quia sacerdos scit ut Deus. Item, sacerdos revelans, si accusatur, debet probare de licentia revelasse. Item, qui revelante sacerdote peccatum audit, tenetur celare sicut interpres, quia participat de actu sacerdotis.

Art. 5. *An illud, quod quis scit per confessionem et etiam aliquo alio modo, possit alteri revelare.* ℟. Sic, dummodo evitet scandalum.

QUÆSTIO XII.

De satisfactionis, quoad eius qualitatem.

Art. 1. *An satisfactio sit virtus, vel actus virtutis.* ℟. Sic formalitar, et pertinet ad pœnitentiam.

Art. 2. *An sit actus iustitiae.* ℟. Sic, quia est adaequatio emendæ ad offensam.

Art. 3. *An definitio satisfactionis sit conveniens.* ℟. Sic, est illatæ iniuriæ recompensatio secundum iustitiæ æqualitatem; sunt aliæ definitiones.

QUÆSTIO XIII.

De satisfactione possibilitate.

Art. 1. *An homo possit Deo satisfacere.* ℟. Ad æqualitatem quantitatis est impossibile, sed ad æqualitatem proportionis, quod ad iustitiæ rationem sufficit, potest, nec Deus plus iubet.

Art. 2. *An unus pro alio possit explere satisfactoriam poenam.* ℟. Si homo est in charitate potest solvere debitum, sed quando pœna est in remedium peccati, non

est facienda. Item, qui pro alio satisfacit, licet sibi ex charitate aliquid mereatur, tamen non satisfacit pro se, si quantitas non sufficit ad utrumque peccatum tollendum.

QUÆSTIO XIV.

De qualitate satisfactionis.

Art. 1. *An homo possit satisfacere de uno peccato sine alio.* ℟. Non, quia non est acceptum Deo.

Art. 2. *An homo possit satisfacere de peccatis, quae sibi per contritionem fuerunt dimissa, si existit extra charitatem.* ℟. Non, quia opera facta extra charitatem non sunt satisfactoria, ut eleemosyna extra charitatem non valet, et oportet ut sit amicitia restituta. Item, qui satisfecit in peccato, non tenetur deinde reiterare satisfactionem, quia non incurrit reatum omissionis, licet non redimat pœnas.

Art. 3. *An homini, postquam charitatem habuerit, praecedens satisfactio incipiat valere.* ℟. Non, quia opera mortua non vivificantur, nec placent Deo.

Art. 4. *An opera extra charitatem facta sint meritoria alicuius boni.* ℟. Valent non de condigno, sed de congruo ad consecutionem temporalium, ad assuefactionem ad bonum, ad dispositionem ad gratiam, et hoc improprie dicitur meritum.

Art. 5. *An valeant ad mitigationem poenarum inferni.* ℟. Non tollunt, sed impediunt meritum pœnæ.

QUÆSTIO XV.

De his per quæ fit satisfactio.

Art. 1. *An satisfactio debeat fieri per opera poenalia.* ℟. Sic, quia est medicina, et ut præservet.

* Deus non delectatur in pœnis ut pœnæ sunt, sed ut sunt iustæ, et sic satisfaciunt cum charitate.

Art. 2. *An flagella praesentis vitae sint satisfactoria.* ℟. Sic, si acceptentur cum patientia ad purgationem.

Art. 3. *An convenienter enumerentur opera satisfactoria.* ℟. Sic, idest eleemosyna, ieiunium, oratio, et sunt circa bona fortunæ, corporis, animi. Item, licet omnis oratio, præsertim contemplativa, habeat suavitatem spiritus, tamen etiam habet afflictionem carnis. Item, peregrinatio pertinet ad ieiunium. Item, omnia quæ sunt in utilitatem proximi spectant ad eleemosynam; et quaecumque latria exhibetur Deo habet rationem orationis.

QUÆSTIO XVI.

De suscipientibus sacramentum poenitentiae.

Art. 1. *An poenitentia possit esse in innocentibus.* ℟. Non actus, sed habitus, quia posset pœnitere.
Art. 2. *An sancti, qui sunt in gloria habeant poenitontiam.* ℟. Ut est gratias agere Deo pro misericordia relaxante peccata, sic, et est pars iustitiæ, quæ remanet in cœlo, sed sine dolore. In Christo non est pœnitentia, quia non potuit peccare.
Art. 3. *An Angelus sit susceptivus poenitentiae.* ℟. Non, quia non habet peccatum: in Dæmone est actus, seu passio, non habitus. Item, non est eadem ratio de animabus damnatis et de Dæmonibus, quia in illis præcessit peccatum remissibile.

QUÆSTIO XVII.

De entitate et quidditate clavium.

Art. 1. *An claves in Ecclesia esse debeant.* ℟. Potestas remittendi peccata, et aperiendi cœlum metaphorice dicitur clavis, quæ in Trinitate est clavis auctoritatis; in Christo homine est clavis excellentiæ per meritum passionis; in Ecclesia est clavis ministerii ex divina virtute.

Art. 2. *An clavis sit potestas ligandi et solvendi.* ℟. Sic, quia iudex ecclesiasticus dignos debet recipere, indignos excludere a regno. Item, character et clavis sunt idem essentialiter, sed non ratione. Item, licet claves non exerceantur sine iurisdictione, tamen dantur cùm ipso ordine. Item, admittere ad regnum immediate est Dei, et mediate sacerdos, licet sacerdos immediate agat circa sacramenta.

Art. 3. *An sint duae claves, vel una tantum.* ℟. Duæ, scientiæ et iurisdictionis, una pertinet ad iudicium de idoneitate eius, qui est absolvendus; altera ad ipsam absolutionem; et non distinguuntur in essentia, sed in comparatione ad actus.

QUÆSTIO XVIII.

De effectu clavium.

Art. 1. *An potestas clavium se extendat ad remissionem culpae.* ℟. Sic, vel in actu, vel in voto.

Art. 2. *An sacerdos possit remittere peccatum quoad poenam.* ℟. Sic, quæ erat solvenda in purgatorio.

Art. 3. *An sacerdos per claves possit ligare.* ℟. Sic, indirecte, idest prout non absolvit a quantitate pœnæ in communi, sed ligat in particulari determinando pœnam.

Art. 4. *An sacerdos passit ligare et absolvere secundum suum arbitrium.* ℟. Non, sed cum discretione pro qualitate criminum, et ut instrumentum motum a Deo.

QUÆSTIO XIX.

De ministris clavium.

Art. 1. *An sacerdos legalis claves habuerit.* ℟. Non, nisi in figura, quia sunt a Christo ad cœlestia.

Art. 2. *An Christus habuerit claves.* ℟. Sic, excellentiæ ut homo, sed ut est Deus habet clavem potestatis, auctoritatis, quæ est principium sacramentalis auctoritatis: ideo conferebat rem sacramenti sine sacramento.

Art. 3. *An soli sacerdotes habeant claves.* ℟. Ordinis sic, quia soli remittunt peccata, sed iurisdictionis, ut excommunicandi et absolvendi ab excommunicatione, potest esse in non sacerdote, et potest esse in multis simul, ut in capitulo. Item, abbatissa nullam habet. Item, reges non habent clavem in spiritualibus, licet per unctionem significetur quod sub Christo regnant.

Art. 4. *An viri sancti non sacerdotes habeant claves et earum usum.* ℟. Non, quia non sunt ministri.

Art. 5. *An mali sacerdotes habeant usum clavium.* ℟. Sic, quia licet mali tamen sunt instrumentum Dei.

Art. 6. *An schismatici, haeretici et excommunicati, suspensi et degradati habeant usum clavium.* ℟. Non, et qui ab his absolutionem petit, peccat contra præceptum Ecclesiæ; nec habent subditos, in quos utantur.

QUÆSTIO XX.

De his, in quos usus clavium exerceri potest.

Art. 1. *An sacerdos possit uti clave, quam habet, in omnes homines.* ℟. Non, nisi in sibi subditos, sed in casu necessitatis potest quemlibet absolvere, et loquimur de usu clavium, non de potestate.

Art. 2. *An sacerdos possit semper suum subditum absolvere.* ℟. Ratione potestatis semper potest subditum absolvere, sed ratione usus clavis non, quia potest superior sibi reservare casus.

Art. 3. *An quis possit uti clavibus in suum superiorem.* ℟. Sic, si ei se subiicit superior.

QUÆSTIO XXI.

De excommunicationis definitione, et congruitate et causa.

Art. 1. *An excommunicatio congruenter definiatur.* ℟. Sic,

et est separatio a communione Ecclesiæ quoad fructum et suffragia generalia, et a qualibet licita communione fidelium, idest os, orare, vale, com munio, mensa negatur; et loquitur de maiori, non de minori excommunicatione.

Art. 2. *An Ecclesia debeat aliquem excommunicare.* ℟. Sic, ut erubescat et emendetur.

Art. 3. *An aliquis pro aliquo temporali damno debeat excommunicari.* ℟. Si adsit peccatum mortale, excommunicari potest.

Art. 4. *An excommunicatio iniuste lata habeat aliquem effectum.* ℟. Sic, iniustitia est ex parte ferentis, v. g. si odio, vel ira, tunc excommunicatio tenet; si ex parte excommunicationis, si causa iniusta annullat sententiam, tunc non habet effectum, si non annullat, est patienter ferenda ad meritum, et recurrat ad superiorem.

QUÆSTIO XXII.

De his qui possunt excommunicare et excommunicari.

Art. 1. *An quilibet sacerdos possit excommunicare.* ℟. Non, nisi qui habent iurisdictionem in foro exteriori, ut Episcopi.

Art. 2. *An non sacerdos excommunicare possit.* ℟. Sic, si habeat iurisdictionem in foro contentioso.

Art. 3. *An excommunicatus vel suspensus possit alium excommunicare.* ℟. Non, quia non habent iurisdictionem.

Art. 5. *An possit ferri sententia excommunicationis in aliquam communitatem.* ℟. Non, quia peccatum est singularium.

Art. 6. *An semel excommunicatus possit ulterius excommunicari.* ℟. Sic, quia excommunicatio ut pœna reiteratur.

QUÆSTIO XXIII.

De participatione cum excommunicatis.

Art. 1. *An liceat communicare excommunicato in pure corporalibus.* ℟. Si in maiori non, sed in his, quæ ad salutem pertinent licet, et possunt alia verba interponi, ut facilius, quæ ad salutem pertinent, recipiant; excipiuntur aliquæ personæ, ad quas excommunicati provisio spectat, ut uxor, filius non emancipatus, qui ante excommunicationem erant subditi, ut servus, rusticus: superior secundum suam obligationem, et alii in casu necessitatis; unde versus:

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Art. 2. *An participans cum excommunicato sit excommunicatus.* ℟. Si excommunicatio etiam in participantes, vel si quis participat crimine dando consilium, auxilium, favorem, est excommunicatus maiori; secus est tantum minori.

Art. 3. *An participare cum excommunicato in casibus non concessis sit semper peccatum mortale.* ℟. Non, nisi participet in crimine, aut in divinis, aut in contemptum Ecclesiæ, et potest absolvi a quolibet sacerdote, quia non est peccatum mortale; sed si communicat pertinaciter est peccatum mortale, et posset excommunicari cum maiori.

QUÆSTIO XXIV.

De absolutione ab excommunicatione.

Art. 1. *An quilibet sacerdos possit absolvere suum subditum ab excommunicatione.* ℟. A minori sic, a maiori si est ab homine, vel a iure reservata, non potest, et ibi

numerantur aliquæ reservatæ Papæ, in percussores clericorum quando possunt absolvi; vide ibi.

Art. 2. *An aliquis possit absolvi invitus.* ℟. Sic, quia est poena, non sic de peccato.

Art. 3. *An aliquis possit absolvi ab una excommunicatione nisi absolvatur ab omnibus.* ℟. Sic, quia non sunt connexæ.

QUÆSTIO XXV.

De indulgentia secundum se.

Art. 1. *An per indulgentiam possit aliquid remitti de poena satisfactoria.* ℟. Sic, ad remissionem pœnæ residuæ post contritionem, et confessionem et absolutionem, quia in corpore mystico Ecclesiæ, in qua sunt merita supererogantia multorum, et possunt applicari merita unius alteri, et præcipue merita Christi, quæ sunt infinitæ efficaciæ. Nota consulendum est accipientibus indulgentias, ne abstineant ab operibus poenitentiæ iniunctis, quia saepe sunt magis creditores, quam credant.

Art. 2. *An indulgentiae tantum valeant quantum pronunciantur.* ℟. Sic, quando adest auctoritas dantis, charitas accipientis, et pietas causæ, et ob eandem causam potest dari maior, vel minor indulgentia. Item, indulgentiæ remittunt pœnam, sed opera satisfactoria sunt magis meritoria præmii essentialis. Item, remissio poenae non mensuratur ex causa in his.

Art. 3. *An pro temporali subsidio debeat indulgentia dari.* ℟. Si sunt ordinata haec temporalia ad spiritualia, sic, nec est simonia, quia est spirituale pro spirituali.

QUÆSTIO XXVI.

De his qui possunt indulgentias facere.

Art. 1. *An quilibet sacerdos parochialis possit indulgentias facere.* ℟. Non, quia non sunt prælati.

Art. 2. *An diaconus, vel alius non sacerdos possit indulgentias facere.* ℟. Si habet iurisdictionem potest, quia dare indulgentias est actus clavis non ordinis, sed iurisdictionis, quod potest esse in non sacerdote.

Art. 3. *An episcopus possit indulgentias facere.* ℟. Non, nisi ex concessione Papæ.

Art. 4. *An is, qui est in peccato mortali possit indulgentias facere.* ℟. Sic, quia habet iurisdictionem ecclesiasticam, sed non potest eas recipere.

QUÆSTIO XXVII.

De his quibus valent indulgentiæ.

Art. 1. *An indulgentiae valeant existentibus in peccato mortali.* ℟. Non, quia non remittitur pœna, nisi remissa culpa, et est membrum mortuum, et incapax.

Art. 2. *An indulgentiae valeant religiosis.* ℟. Sic.

Art. 3. *An is, qui non facit illud, pro quo indulgentia datur, consequatur indulgentiam.* ℟. Non. Item superior potest ita indulgentiam dare, ut unus lucretur pro alio non operante.

Art. 4. *An indulgentiae valeant ei qui facit.* ℟. Sic. Item prælatus non potest sibi tantum dare indulgentias, sed potest uti his, quas pro aliis facit.

QUÆSTIO XXVIII.

De solemni ritu poenitentiæ.

Art. 1. *An aliqua poenitentia debebat publicari, vel solemnizari.* ℟. In publicis sic, ad terrorem.

Art. 2. *An solemnis poenitentia possit iterari.* ℟. Non, ne vilescat.

Art. 3. *An solemnis ponitentia sit imponenda mulieribus et clericis, et an a quolibet sacerdote imponi possit.* ℟. Viris et mulieribus sic, sed clericis non, propter scandalum.

et imponenda est a solo Episcopo. Item, quæ sint circumstantiæ solemnis pœnitentiæ, vide ibi.

QUÆSTIO XXIX.

De sacramento Extremæ Unctionis quantum ad eius essentiam.

Art. 1. *An extrema unctio sit sacramentum.* ℟. Sic, quia in extremis curat a morbo peccati.

Art. 2. *An extrema unctio sit unum sacramentum.* ℟. Est unum, ut perfectum ex pluribus partibus, ut domus: sed non, ut indivisibile, vel continuum: et plures unctiones sunt de perfectione. Item, si post unam unctionem sacerdos moriatur, et alius perficiat, est unum sacramentum.

Art. 3. *An hoc sacramentum sit a Christo institutum.* ℟. Sic, nec Ecclesia potest illud auferre, sed Apostoli promulgarunt, licet in Evangelio non fiat mentio.

Art. 4. *An oleum olivae sit materia conveniens huius sacramenti.* ℟. Sic, quia lenit et penetrat.

Art. 5. *An oporteat oleum esse consecratum.* ℟. Sic, et sacramentum fit in unctione.

Art. 6. *An haec materia debeat consecrari ab Episcopo.* ℟. Sic.

Art 7. *An hoc sacramentum habeat aliquam formam.* ℟. Sic, verba, sicut et cætera sacramenta.

Art. 8. *An forma huius sacramenti debeat proferri per verba indicativa et non deprecativa.* ℟. Deprecativa, quia in extremis.

Art. 9. *An praedicta oratio sit competens forma huius sacramenti.* ℟. Sic.

QUÆSTIO XXX.

De effectu huius sacramenti.

Art. 1. An extrema unctio valeat ad remissionem peccatorum. ℟. Principalis effectus huius sacramenti est remissio peccatorum, quoad reliquias peccati, et ex consequenti etiam quoad culpam, si eam inveniat, dummodo infirmus non ponat obicem. 1. Iacob. 5. Si in peccatis sit, remittentur ei, et omne sacramentum novæ legis confert gratiam. Item in ultima unctione, quia est formalis, infunditur gratia.

Art. 2. An sanitas corporalis sit effectus huius sacramenti. ℟. Sic, secundario, sed non semper, sed quando expedit ad spiritualem sanitatem, et hoc ex virtute divina, si recipiens non impediat.

Art. 3. An hoc sacramentum imprimat characterem. ℟. Non, et sic iteratur. Item, res, et sacramentum in extrema unctione est quædam interior devotio, quæ est spiritualis unctio.

QUÆSTIO XXXI.

De ministro huius sacramenti.

Art. 1. An laicus possit hoc sacramentum ministrare. ℟. Non, quia in eo fit remissio peccatorum, quod non competit laicis.

Art. 2. An diaconi possint hoc sacramentum conferre. ℟. Non, sed inducat presbyteros ex s. Iacobo.

Art. 3. An solus Episcopus possit hoc sacramentum ministrare. ℟. Non, sed etiam alii sacerdotes.

QUÆSTIO XXXII.

Quibus hoc sacramentum conferri debeat, ut in que parte corporis.

Art. 1. *An sanis debeat conferri hoc sacramentum.* ℟. Non, sed infirmis, et hoc modo significatur curatio spiritualis ex Iacob. Infirmatur quis ex vobis? nec datur eis, qui non per infirmitatem moriuntur.

Art. 2. *An dari debeat in qualibet infirmitate.* ℟. Non, sed his qui sunt in extremis ex infirmitate.

Art. 3. *An debeat dari furiosis, et amentibus.* ℟. Non, quia non habent devotionem, nec cognoscunt.

Art. 4. *An debeat dari pueris.* ℟. Non, quia non peccaverunt per sensus, nec habent actualem devotionem.

Art. 5. *An totum corpus debeat inungi.* ℟. Non, sed in sensibus, in quibus est radix infirmitatis spiritualis.

Art. 6. *An convenienter determinentur partes ungendae.* ℟. Sic, et sunt principia peccandi, et propter honestatem.

Art. 7. *An mutilati debeant inungi in illis partibus.* ℟. In his debet saltem quanto propinquius fieri potest.

QUÆSTIO XXXIII.

De itĕratione huius sacramenti.

Art. 1. *An hoc sacramentum debeat iterari.* ℟. Sic, quia effectus non est perpetuus sicut medicina corporalis reiteratur.

Art. 2. *An in eadem infirmitate debeat reiterari.* ℟. Potest quando est diuturna infirmitas, et reincidit.

QUÆSTIO XXXIV.

De sacramento Ordinis, quoad eius essentiam et partes.

Art. 1. *An ordo in Ecclesia esse debeat.* ℟. Sic, quia est a Deo, et sic est ordinata; sicut in natura, et gloria est ordo.

* Ordo in Ecclesia est secundum potestatem dispensandi sacramenta, et non secundum dona naturalia, nec secundum gratiam gratum facientem.

Art. 2. *An convenienter ordo definiatur.* ℟. Sic, ordo est signaculum quoddam Ecclesiæ, quo spiritualis potestas traditur ordinato.

* Signaculum non stat pro charactere, sed pro eo quod exterius geritur, et effectus est traditio potestatis. Item potest etiam accipi pro charactere, qui est res, et sacramentum.

Art. 3. *An ordo sit sacramentum.* ℟. Sic, quia est sanctificatio hominis per aliquod signum sensibile.

* Aliæ consecrationes, ut regum, non sunt ordines, quia non ordinantur ad dispensationem sacramentorum. Item, nec ordo in Angelis, quia non per signum sensibile.

Art. 4. *An forma huius sacramenti convenienter exprimatur.* ℟. Sic, quia in forma exprimitur usus ordinis per actus, et traditur potestas per imperativum modum, et usus est causa finalis.

Art. 5. *An hoc sacramentum habeat materiam.* ℟. Sic, et sunt res traditæ, quæ materia determinat potestatem.

* Porrectio materiæ est magis de essentia sacramenti, quam tactus, quia potestas non a materia, sed a ministro traditur: verum verba formæ videntur ostendere, quod etiam tactus sit de essentia sacramenti, dum dicitur accipe hoc, vel illud.

QUÆSTIO XXXV.

De effectu huius sacramenti.

Art. 1. *An in sacramentum ordinis conferatur gratia gratum faciens.* ℟. Sic, quia sacramenta causant gratiam, et per hanc ordinatus fit aptus ad dispensationem sacramentorum; nisi ponat obicem.

* Qui ordinatur, si est in gratia, recipit maius munus gratiæ.

Art. 2. *An in hoc sacramento imprimatur character quantum ad omnes ordines.* ℟. In omnibus, etiam in minoribus, unde non possunt reiterari, et licet clericus ad laicatum se transferat, semper manet character.

Art. 3. *An character ordinis praesupponat characterem baptismalem.* ℟. Sic, quia baptismus est ianua sacramentorum, et dat potentiam receptivam sacramentorum.

* Non baptizatus si ordinaretur sacerdos non posset consecrare; et si fieret Episcopus, et ordinaret aliquos, hi non essent ordinati; et si deinde baptizaretur, deberet iterum ordinari.

Art. 4. *An character ordinis praesupponat de necessitate characterem confirmationis.* ℟. Non, nisi de congruitate, ut Apostoli prius fuerunt ordinati, quam confirmati.

Art. 5. *An character unius ordinis de necessitate praesupponat characterum alterius ordinis.* ℟. Non, quia qui per saltum ordinatur, sufficit si accipiat ordinem, quem reliquit, et non de novo ordinetur.

QUÆSTIO XXXVI.

De qualitate suscipientium hoc sacramentum.

Art. 1. *An in suscipientibus ordines requiratur bonitas vitae.* ℟. Sic, et qui in peccato mortali suscipit peccat mortaliter, licet ordo teneat, quia ordo non est sa-

cramentum in remedium peccati, ut baptismus, et poenitentia, sed ad conferendam gratiam.

Art. 2. *An requiratur scientia totius sacrae Scripturae.* ℟. Sufficit illa, quæ requiritur pro actu, et exercitio ordinis, v. g. qui non habent curam animarum sciant conficere Eucharistiam; qui habent sciant quæ ad doctrinam fidei, et morum pertinent; Episcopi sciant solvere difficultates quæstionum legis.

Art. 3. *An ex merito vitae aliquis gradus ordinis consequatur.* ℟. Non, nisi ordinetur.

Art. 4. *An promovens indignos ad ordines peccet.* ℟. Peccat mortaliter, quia facit in detrimentum Ecclesiæ, et honoris Dei: quare diligenter inquirendum est de qualitate ordinandorum, saltem ut nesciat contrarium.

Art. 5. *An existens in peccato mortali possit uti ordine suscepto sine peccato mortali.* ℟. Non, nec in hoc potest dispensari.

* A sacerdote existente in peccato mortali, si sustinetur ab Ecclesia, subditus in necessitate potest ab eo accipere sacramenta, sed extra necessitatem non esset tutum si hoc sciat. Item, si in peccato mortali baptizat, etc. ut minister Ecclesiæ peccat mortaliter; secus si in necessitate, et in casu quo liceret etiam hoc facere laico, ut baptizare, proiectum in terram corpus Christi colligere.

QUÆSTIO XXXVII.

De distinctione ordinum, et eorum actibus et characteris impressione.

Art. 1. *An debeant plures ordines distingui.* ℟. Sic, quia distincta officia, sed tota plenitudo est in sacerdotio: in aliis est participatio quædam illius.

Art. 2. *An sint septem ordines.* ℟. Sic, et sunt in ordine ad Eucharistiam, quod est sacramentum sacramentorum.

* In primitiva Ecclesia non erant explicite tot distinctiones ordinum propter paucitatem ministrorum, sed omnes inferiores ordines erant in diacono. Item, psalmistatus est actus ordini adiunctus: cantor non est ordo, quia toti choro competit, et non refertur specialiter ad Eucharistiam.

Art. 3. *An ordines debeant distingui per sacros, et non sacros.* ℟. Licet omnes ordines secundum se sint sacri, quia sunt sacramenta quædam, tamen secundum materiam circa quam habent actus distinguuntur non sacris; nam sacri sunt qui habent actum circa rem consecratam, et sic sunt tres sacerdos, et diaconus circa Corpus, et Sanguinem Christi, subdiaconus circa vasa sacra, unde habent votum castitatis, ut sancti sint, nec possunt contrahere matrimonium.

Art. 4. *An actus ordinis convenienter in littera assignentur.* ℟. Sic, secundum actum, quem quilibet ordo habet in ordine ad Eucharistiam; actus ordinum in particulari vide ibi.

Art. 5, *An character imprimatur sacerdoti in ipsa calicis porrectione sub forma verborum.* ℟. Sic, quia tunc traditur potestas consecrandi, ergo imprimitur character. Nota, in confirmatione non imprimitur character in traditione alicuius materiæ, quia non datur officium operandi in aliqua materia, ut in ordine, in quo nec datur per manus impositionem. Item, licet actus principalis diaconi sit portare corpus Christi, et ministrare sanguinem, tamen character exprimitur per secundarium actum, dum datur liber Evangeliorum, quia non potest exprimi per actum priorem.

QUÆSTIO XXXVIII.

De conferente hoc sacramentum.

Art. 1. *An tantum episcopus conferat ordines.* ℟. Sic, sicut et sacramentum confirmationis.

* Quando cum episcopo ordinante cæteri sacerdotes

imponunt manus non imprimunt characterem, sed datur gratia tantum. Item, papa potest dare facultatem sacerdotibus, non episcopis, ut possint dare ordines minores.

Art. 2. *An haeretici ab Ecclesia praecisi possint ordines conferre.* ℟. Sic, quia per hæresin non amittitur potestas episcopalis, unde si convertitur non ordinatur de novo. Item, ita ordinati peccant.

QUÆSTIO XXXIX.

De impedimentis huius sacramenti.

Art. 1. *An sexus foemineus impediat susceptionem ordinis.* ℟. Sic, de necessitate præcepti, et sacramenti.

Art. 2. *An pueri, et carentes usu rationis possint suscipere ordines.* ℟. Non, de necessitate præcepti non sacramenti, præsertim in sacris ob votum castitatis. Item, in Episcopo requiritur usus rationis de necessitate consecrationis.

Art. 3. *An servitus impediat susceptionem ordinis.* ℟. Sic, de necessitate præcepti; idem dicendum de aliis personis obligatis. Item servus promotus sciente domino, et non reclamante fit liber; si nesciente, episcopus, et qui præsentavit, tenentur domino in duplum, si norunt esse servum: alias si servus habeat peculium debet se redimere, alioqui reduci in servitutem.

Art. 4. *An homicida prohibeatur ordinari.* ℟. Sic, quia irregularis, secus si non irregularis.

Art. 5. *An illegitimus arceatur ab ordine.* ℟. Sic, quia irregularis, et indiget dispensatione.

Art. 6. *An propter defectum membrorum debeat aliquis impediri.* ℟. Quando sunt irregulares sic, et sub præcepto.

QUÆSTIO XL.

De his quæ sunt annexa sacramento Ordinis.

Art. 1. *An ordinati debeant ferre coronam, seu tonsuram.* ℟. Sic, ob multas mysticas significationes.

Art. 2. *An corona sit ordo.* ℟. Non, sed præambulum ad ordines, seu quædam deputatio ad officium sine charactere.

Art. 3. *An per receptionem coronae renuncietur temporalibus bonis.* ℟. Non.

Art. 4. *An supra ordinem sacerdotalem debeat esse aliqua potestas episcopalis.* ℟. Sic, sacerdos purgat, et illuminat, episcopus perficit; et illa pendet ab hac, ut in iurisdictione.

Art. 5. *An Episcopatus sit ordo.* ℟. Non, quia unus ordo non pendet ab alio in necessitate sacramenti, sed episcopatus pendet a sacerdotali, ergo, etc. Item, circa corpus Christi verum, episcopus non habet maiorem potestatem, quam sacerdos, licet respectu corporis Christi mystici habeat supra sacerdotem auctoritatem in actionibus hierarchicis.

Art. 6. *An in Ecclesia possit esse aliquis superior supra episcopos.* ℟. Sic, papa ut totum corpus regatur ab una auctoritate capitis. Item, potestas ligandi fuit data a Christo soli Petro, ut confirmet fratres suos. Item, licet unus episcopus alium consecret, quia sunt æquales, tamen exceduntur a papa in potestate eiusdem generis, et ideo ipsum consecrant: potestas episcopi est alterius generis a sacerdotali.

Art. 7. *An vestes ministrorum sint convenienter in Ecclesia institutae.* ℟. Sic, quia convenienter designant idoneitatem, quæ in eis requiritur ad tractanda divina, et numerantur ibi cum significationibus. Vide.

QUÆSTIO XLI.

De sacramento matrimonii in quantum est officium naturæ.

Art. 1 *An matrimonium sit de iure naturae.* ℟. Sic, quia ab hoc natura inclinat, idest ad prolem, et completur per liberum arbitrium, et sic per matrimonium, et certos parentes, qui impendant mutuum obsequium in rebus domesticis, et cum perfectione, et sic non sufficit sola generatio.

Art. 2. *An matrimonium cadat sub praecepto.* ℟. Non, quia quæ sunt necessaria ad perfectionem multitudinis non obligant unumquemque per modum præcepti: sufficit quod sufficienter aliqui nubant.

Art. 3. *An actus matrimonii sit licitus.* ℟. Ex se est licitus, etiam si sit cum intensa delectatione. Item, actus matrimonii, et adulterii licet sint idem in specie naturæ, tamen differunt in genere moris.

Art. 4. *An actus matrimonii sit meritorius.* ℟. Si causatur a iustitia, idest ut debitum reddatur, vel a religione, ut proles ad cultum Dei procreetur, est meritorius, secus esset peccatum.

QUÆSTIO XLII.

De matrimonio, ut est sacramentum.

Art. 1. *An matrimonium sit sacramentum.* ℟. Sic, quia est signum rei sacræ, et materia, et forma sunt actus, seu verba contrahentium. Item, res, et sacramentum est obligatio nata ex talibus actibus inter virum, et mulierem.

Art. 2. *An matrimonium debuerit institui ante peccatum.* ℟. Ut ordinatur ad prolem fuit institutum ante peccatum, sed ut est remedium contra peccatum, fuit institutum post peccatum: ut habet determinationem

personarum, fuit in tempore Moysis: ut repræsentat mysterium Christi, et Ecclesiæ fuit in nova lege; et secundum hoc est sacramentum novæ legis.

Art. 3. *An matrimonium conferat gratiam.* ℟. Sic, quia est sacramentum, et est remedium contra concupiscientiam, quod non fit sine gratia.

Art. 4. *An carnalis commistio sit de integritate matrimonii.* ℟. Non est de essentia matrimonii, sed requiritur ad generationem prolis, pro qua datur facultas per matrimonium.

QUÆSTIO XLIII.

De matrimonio quantum ad sponsalia.

Art. 1. *An sponsalia sint futurarum promissio nuptiarum.* ℟. Sic, et possunt fieri nuda promissione, quæ si est honesta stante conditione obligat, non stante, non; si est inhonesta, et contra bona matrimonii, non valet; si non est contra matrimonium, tunc tenet promissio, sed conditio debet removeri.

* Qui sine legitimo impedimento non servat promissum matrimonii peccat mortaliter, sed Ecclesia non cogit in foro exteriori, quia solent habere malos exitus. Item, si cum promissione poneretur poena, non valet, nec exigenda, quia matrimonia debent esse libera.

Art. 2. *An tempus septennii sit convenienter assignatum sponsalibus contrahendis.* ℟. Sic, quia habent usum rationis, Item, si quis promisit pro pueris ante septennium, non valet, nisi postea sit eorum, saltem tacitus, consensus. Item, si parum distant a septennio, nihil distare videtur.

Art. 5. *An sponsalia possint dirimi.* ℟. Ipso iure dirimuntur, si quis ingreditur religionem, vel cum alia contraxit per verba de præsenti; in aliis casibus debent dirimi secundum iudicium Ecclesiæ, v. g. quia infirmus, vel alter est absens, et statuto tempore non

comparet: deformitas: si nascitur affinitas; quia peccavit eum consanguinee sponsae: et ad hoc sufficit fama. Item, possunt se invicem absolvere spondentes. Item, per fornicationem alterius. Item, si contraxit cum alia per verba de præsenti.

QUÆSTIO XLVI.

De matrimonii definitione.

Art. 1. *An matrimonium sit in genere coniunctionis.* ℟. Sic, quia est coniunctio duorum ad unum.

Art. 2. *An matrimonium convenienter nominetur.* ℟. Sic, ex communi usu loquendi. Item essentia matrimonii est coniunctio, et sic dicitur coniugium; est causa eius, idest desponsatio, et dicitur nuptiæ, quia in desponsatione velantur capita nubentium; est effectus, et dicitur matrimonium, quasi matris munium, idest officium.

Art. 3. *An matrimonium convenienter definiatur in littera.* ℟. Sic, et est viri mulierisque coniunctio maritalis retinens individuam, et perpetuam vitæ consuetudinem, et hæc est essentialis, nam per causam, est consensus utriusque. Item per effectum, est ordinatio ad vitam communem in domesticis.

QUÆSTIO XLV.

De consensu matrimonii secundum se.

Art. 1. *An consensus sit causa efficiens matrimonii.* ℟. Sic, ut est in aliis contractibus. Item, divina virtus est causa prima matrimonii, consensus contrahentium est causa secunda, quæ habet efficaciam ex divina institutione.

Art. 2. *An consensus oporteat exprimi per verba de praesenti.* ℟. Sic, quia in sacramentis requiritur signum sensibile saltem per nutus, ut in muto, si puella sit

verecunda, et non contradicat, sufficiunt verba parentum loco ipsius.

Art. 3. *An consensus expressus per verba de futuro faciat matrimonium.* ℟. Non, sed sponsalia.

Art. 4. *An consensus per verba de praesenti expressus, si desit interior consensus, faciat matrimonium.* ℟. Non, quia in quolibet sacramento, ut in baptismo, requiritur intentio: et sic peccat, et in foro exteriori non creditur ei. Item, qui non habuit intentionem cum prima, et postea contraxit cum secunda volens, quando compellitur ab Ecclesia sub excommunicatione, ut ad primam redeat, debet potius sustinere excommunicationem, et fugere ad remotas regiones, quam ad primam uxorem redire.

Art. 5. *An consensus in occulto factus per verba de praesenti faciat matrimonium.* ℟. Antiquitus valebat, post Concil. Trident, non, quia requiritur Parochus, et testes.

QUÆSTIO XLVI.

De consensu cui advenit iuramentum, vel copula carnalis.

Art. 1. *An iuramentum adiunctum consensui per verba de futuro expresso faciat matrimonium.* ℟. Non, sed tantum confirmat promissionem de futuro.

Art. 2. *An carnalis copula post verba de futuro faciat matrimonium.* ℟. Non, nisi sit novus consensus cum requisitis.

* Qui deflorat aliquam sub specie matrimonii tenetur eam ducere, si sit aequalis conditionis, vel sponsa sit melioris, sed si aliam duxerit iam est factus impotens ad primam, et sufficit si provideat illam de nuptiis, sed si fuerunt expressa signa fraudis, non tenetur.

QUÆSTIO XLVII.

De consensu coacto et condictionato.

Art. 1. *An aliquis consensus possit esse coactus.* ℟. Quando quis corporaliter impellitur ad metum, dicitur coactio absoluta, et violentum simpliciter, alia est coactio conditionata, et secundum quid, ut cum quis proiicit merces in mare, est voluntarium simpliciter, et est cum consensu; et circa consensum interiorem idem est coactio, et metus.

Art. 2. *An aliqua coactio cadat in constantem virum.* ℟. Sic, cum aliquid facit ad evitandum maius malum, quod alias non faceret. Item, constans vir est, qui ex qualitate periculi scit quid, pro quo sit timendum secundum rectam rationem; inconstans est qui facit maius malum, ut vitet minus. Item, constans non cogitur nisi ex forti extimatione; inconstans etiam ex levi. Item, qui non cogitur ad minus malum, ut vitet maius, est pertinax. Item, constans dicitur, non quod nunquam timeat, sed quod non timeat, quando non oportet. Item, peccata sunt maxima malorum, et sic nunquam facienda. Item constans ad vitandum damnum corporale potest pati infamiam, quæ licet sit maius malum, tamen potest recuperari.

Art. 3. *An consensus coactus tollat matrimonium.* ℟. Si cadit in constantem virum sic, quia metus tollit perpetuitatem contractus; nam constans potest petere restitutionem in integrum.

Art. 4. *An consensus coactus ex parte cogentis faciat matrimonium.* ℟. Non, quia quando est impedimentum ex una parte, non est matrimonium ex altera parte; unde dicitur, quod matrimonium non claudicat.

Art. 5. *An per consensum conditionatum fiat matrimonium.* ℟. Si conditio est de præsenti, et non est contraria matrimonio potest, sive conditio sit honesta, sive inhonesta; si est conditio de futuro, et necessaria, tenet

matrimonium; si est contingens fiunt sponsalia, ut per verba de futuro.

Art. 6. *An aliquis ex praecepto patris possit impelli ad matrimonium contrahendum.* ℟. Non potest ex præcepto, potest tamen ex causa rationabili inducere filium ad matrimonium; et pro qualitate causæ filius debet obedire. Item, quando parentes promittunt, et iurant pro filiis intelligitur, si eis placuerit. Item, papa potest cogere aliquem ad episcopatum, quia ibi non est quædam servitus corporalis, ut in matrimonio.

QUÆSTIO XLVIII.

De obiecto consensus.

Art. 1. *An consensus qui facit matrimonium, sit consensus in carnalem copulam.* ℟. Non, nisi implicite, sed consensus explicite est associatio viri et mulieris cum consequentibus, et copula non est de essentia matrimonii.

* Post votum, consensus in matrimonium damnatur, quia datur potestas ad id quod non licet, non quod necessario includat carnalem copulam. Item, inter fratrem, et sororem non potest esse matrimonium, quia inter hos non potest esse potestas ad copulam. Item, hæc conditio, consentio in te, dummodo non cognoscas me, est contraria matrimonio; quia non solum excludit actum, sed etiam potestatem.

Art. 2. *An matrimonium possit esse ex consensu alicuius in aliquam propter causam inhonestam.* ℟. Sic.

QUÆSTIO XLIX.

De bonis matrimonii.

Art. 1. *An haberi debeant aliqua bona in matrimonio, quae illud honestant, et excusant.* ℟. Sic, quia actus, qui est malus in fornicatione, est bonus in matrimonio, et ista bona compensant labores matrimonii, et hæc

bona se habent ad matrimonium, ut circumstantiæ ad actus virtutis.

Art. 2. An bona matrimonii sufficienter assignentur. ℟. Sic, et sunt fides, proles, et sacramentum, propter fidem est conditio virtutis, quæ dicitur pars iustitiae, per prolem est, etiam sub bono prolis educatio, et tota communicatio operum, et matrimonium habet rationem honesti.

Art. 3. An sacramentum sit principalius inter bona matrimonii. ℟. Sic, ratione dignitatis, et sic in definitione ponitur indivisio, quæ pertinet ad sacramentum, et non ponitur fides, et proles. Item, prolis si sumatur pro intentione prolis, tunc prolis est in primo loco essentialis, et si pro fide sumatur debitum servandi fidem, est in secundo loco, et tertio loco erit sacramentum, quia homini est essentialius esse naturæ, quam gratiæ, licet hoc sit dignius.

Art. 4. An actus matrimonii excusetur per bona praedicta. ℟. Sic, patet ex dictis.

Art. 5. An actus matrimonialis possit excusari sine bonis matrimonii. ℟. Non. Coniuges sine peccato coeunt, vel causa procurandæ prolis, vel debiti reddendi, alias semper peccant, saltem venialiter.

Art. 6. An vir cognoscens uxorem, non intendens aliud bonum matrimonii, sed tantum delectationem, peccet mortaliter. ℟. Non semper est mortale, actus est ex se bonus, vel non est ex se malus, nisi ex circumstantia, ut si ita vult delectationem ab uxore, ac si non esset sua, est mortale, sed si tantum in sua, esset veniale.

QUÆSTIO L.

De impedimentis matrimonii.

Art. 1. An convenienter assignentur impedimenta matrimonii. ℟. Sic, quædam impediunt, non dirimunt; quædam impediunt, et dirimunt contractum; quia sunt de essentia, et sunt; error, conditio, votum, cognatio,

crimen, cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, si sis affinis, si forte coire nequibis.

QUÆSTIO LI.

De impedimento erroris.

Art. 1. *An error convenienter ponatur impedimentum matrimonii.* ℟. Sic, quia tollit consensum, et impedit voluntarium, et sic sublata causa, cessat effectus. Item, cum quis baptizat unum pro alio, error non impedit baptismum; quia ibi character non imprimitur ex intentione agentis, sed consensus facit matrimonium.

Art. 2. *An omnis error impediat matrimonium.* ℟. Non, sed ille, qui est circa ea, quæ sunt de essentia matrimonii, ut error personæ, et conditionis, idest in servo. Item, error circa matrimonium, ut infidelitatis an sit sacramentum, an sit licitum, etc., non impedit. Item, non quælibet ignorantia causat involuntarium. Item, diversitas qualitatis, et fortunæ non impedit; quia non sunt de essentia matrimonii, nec error nobilitatis, et dignitatis, nisi redundet in errorem personæ, nisi de novo consentiat.

QUÆSTIO LII.

De impedimento conditionis.

Art. 1. *An conditio servitutis impediat matrimonium.* ℟. Ignorata sic, scita non. Item, si servus contrahat cum serva putans esse liberam, tenet matrimonium. Item, error in voto, vel consanguinitate nil operatur, sicut nec scientia.

Art. 2. *An servus possit contrahere matrimonium sine consensu domini.* ℟. Sic, quia ius positivum, in quo est servitus, non præiudicat iuri naturali, et divino, in

quo est matrimonium. Item, servus præcipiente domino ne consentiat in matrimonium, non tenetur obedire; quia quoad actus naturales habet potestatem sui corporis, quod potest alteri per matrimonium præbere, sed solum est servus in his quæ naturalibus superadduntur, ut servire. Item, tenetur prius reddere debitum, quam servare præcepta Domini, sed in his sunt considerandæ circumstantiæ. Item, servus non potest ingredi religionem sine consensu domini; quia religio obligat ad totum tempus.

Art. 3. *An servitus possit supervenire matrimonio.* ℟. Sic, quia potest homo liber dare ius suum alteri, et sufficit si reddat uxori solum ea, quæ ad actum naturæ pertinent; sed uxor nolente viro, non potest se in servam dare, quia vir est caput mulieris.

Art. 4. *An filii debeant sequi conditionem patris.* ℟. Partus sequitur ventrem de lege civili, et naturali. Item, filii in his quæ pertinent ad dignitatem, ut est ex forma rei sequuntur patrem, ut in honoribus, municipiis, hæreditate, et aliis huiusmodi, nam a matre habent tantum substantiam corporalem: unde in conditionibus materialibus filius sequitur matrem, in formalibus sequitur patrem.

QUÆSTIO LIII.

De impedimento voti et ordinis.

Art. 1. *An per obligationem voti simplicis matrimonium contractum debeat dirimi.* ℟. Impedit tantum, sed non dirimit, quia per simplicem promissionem, ut est votum simplex, cum non transfertur dominium, potest alteri dare id, quod est promissum, sed peccat contrahens; et licet votum, quantum ad id ad quod obligat, sit maius vinculum, quam sit matrimonium, tamen quantum ad modum ligandi, matrimonium est maius vinculum, quia in eo traditur potestas actualis, et melior est conditio possidentis. Item, præceptum prohibens matrimonium inter consanguineos dirimit,

non quia est præceptum Dei, vel Ecclesiæ, sed quia facit, ut corpus non possit transire in potestatem consanguinei; non sic votum simplex. Item, habens votum simplex, si contrahit de præsenti, non potest cognoscere uxorem sine peccato mortali, quia adhuc potest votum implere, verbi gratia in religione, sed post consummationem tenetur reddere debitum, uxore petente expresse, vel interpretative, sed non potest petere, sed post mortem uxoris debet servare votum.

Art. 2. *An votum solemne dirimat matrimonium iam contractum.* ℟. Sic, quia est matrimonium spirituale, imo dignius quam carnale, et quantum ad matrimonium, magis obligat solemne, quam simplex, licet quoad Deum æque obliget. Item, iuramentum addito voto simplici, non dirimit matrimonium contractum.

Art. 3. *An ordo impediat matrimonium.* ℟. Sacer sic, quia apud latinos habet votum annexum. Item, apud græcos ordo sacer ex sua vi tantum impedit, sed apud latinos ex voto continentiæ ei annexo. Item, apud græcos non impeditur usus matrimonii prius contracti, sed apud latinos sic, et si ordinetur ignorante, vel contradicente uxore, non debet et præiudicari.

Art. 4. *An ordo sacer possit supervenire matrimonio.* ℟. Non, imo defuncta, vel consentient uxore, maritus potest ingredi religionem, et ordinari, sed si ordinatur reclamante uxore, non habebit executionem ordinis, et tenetur reddere debitum uxori, sed uxor non tenetur ei reddere. Item, si uxor consentit ordinationi mariti, tenetur perpetuam continentiam vovere, non tamen religionem intrare, nisi timeat periculum castitatis. Item, causa matrimonii est consensus noster, qui potest impediri ex ordine præcedente, sed ordo habetur a Deo.

QUÆSTIO LIV.

De impedimento consanguinitatis.

Art. 1. An definitio consanguinitatis sit competens. ℟. Sic, et est vinculum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum.

* Non ideo omnes sumus consanguinei, quia virtus primi motoris per multa media deficit, licet sit in eadem specie, et consideratur individualis generantis, quæ maior est in filio, quam in nepote. Item, in aliis animalibus non est consanguinitas, quia non uniuntur ad unitatem amicitiæ, propter propagationem ex uno parente proximo.

Art. 2. An consanguinitas convenienter distinguatur. ℟. Sic, et est, vel descendentium, vel ascendentium; hic gradus, vel est communicatio inter fratres ab uno principio, et est linea transversalis. Nota, computatio legalis attendit descensum ex utraque parte a communi principio, et sic duo fratres sunt in secundo gradu, et filii duorum fratrum in quarto, sed computatio canonica est tantum ex altera parte, in qua maior numerus graduum invenitur, et sic duo fratres in primo gradu, filius unius fratris est in secundo cum altero fratre, quia duobus gradibus distat a communi.

Art. 3. An consanguinitas de iure naturae impediat matrimonium. ℟. Potius ex congruentia deducitur, et sic quantum ad aliquas personas impedit de iure naturæ, quantum ad alias de iure divino, quantum ad alias de iure positivo.

Art. 4. An gradus consanguinitatis impedientes matrimonium potuerint taxari ab Ecclesia. ℟. Sic.

QUESTIO LV.

De impedimento affinitatis.

Art. 1. *An ex matrimonio consanguinei causetur affinitas.* ℟. Sic, quia vir et uxor fiunt una caro, ergo sicut vir secundum carnem attinet omnibus suis consanguines, sic eius uxor attinebit eisdem et contra.

Art. 2. *An affinitas maneat post mortem viri vel uxoris.* ℟. Sic, quia affinitas causatur ex consanguinitate, sed est perpetuum vinculum quandiu personæ vivunt inter quas est affinitas.

Art. 3. *An illicitus concubitus causet affinitatem.* ℟. Sic, quia habet aliquid de carnali comunctione, et quia accedens ad meretricem fit unum corpus, 1, Corinth, 6, et quia in eo est quid naturale commune fornicationi et matrimonio. Item, ex concubitu contra naturam non causatur affinitas, quia non est commistio seminis ad prolem.

Art. 4. *An ex sponsalibus causetur affinitas.* ℟. Proprie non, sed causatur impedimentum iustitiæ publicæ honestatis, et impedit ut affinitas.

* Licet sponsalia solvantur, tamen non tollitur impedimentum publicæ honestatis, et nascitur ex sola promissione de futuro, sicut affinitas in contractu de præsenti. Item, si sponsalia essent nulla ex aliquo impedimento, non nascitur impedimentum publicæ honestatis.

Art. 5. *An affinitas sit causa affinitatis.* ℟. Licet quondam fuerit causa, nunc non est, et sic non parit affinitatem.

Art. 6. *An affinitas matrimonium impediat.* ℟. Præcedens impedit, et dirimit, ut consanguinitas; subsequens non dirimit matrimonium.

Art. 7. *An affinitas habeat per se gradus.* ℟. Per se non habet, sed ratione consanguinitatis habet eosdem, et sic quoto gradu consanguinitatis distat vir, toto affinitatis distat uxor.

Art. 8. *An gradus affinitatis extendantur secundum gradum consanguinitatis.* ℟. Sic. Item, facilius dispensatur in remotis gradibus affinitatis, quam consanguinitatis, quia est minus vinculum.

Art. 9. *An coniugium contractum inter affines, et consanguineos semper sit dirimendum.* ℟. Sic, quia non est matrimonium, et concubitus esset peccatum mortale, nisi ignorantia excusaret.

* Item, contrahens si est certus de impedimento, non potest petere, nec reddere; si opinatur, potest tantum reddere; si neutrum, potest petere et reddere.

Art. 10. *An ad separationem matrimonii contracti inter affines, et consanguineos sit procedendum per viam accusationis.* ℟. Potest procedi accusando contra factum illicitum.

* Extranei repelluntur ab accusatione matrimonii, cum consanguinei tacent qui possunt probare. Item, quando sunt sponsalia, non datur accusatio: potest tamen denunciari impedimentum, ut impediatur matrimonium.

Art. 11. *An ad separationem matrimonii contracti inter affines et consanguineos procedi debeat per testes.* ℟. Sic, ut fiat fides iudici per testes, et idem potest esse accusator et testis, et non iuratur de calumnia, et consanguinei possunt esse testes, valet testimonium de auditu, non servatur ordo indiciarius, quia contumax potest excommunicari, lite non contestata.

QUÆSTIO LVI.

De impedimento cognationis spiritualis.

Art. 1. *An spiritualis cognatio impediat matrimonium.* ℟. Sic, sicut et carnalis. Item, si præcessit matrimonium impedit, et dirimit contractum; si subsequitur, non solvit matrimonium, sed qui contraxit cognationem, non potest petere debitum, nisi in necessitate, v. g. si pater baptizasset filium, uterque potest petere.

Art. 2. *An per solum baptismum spiritualis propinquitas contrahatur.* ℟. Contrahitur per baptismum et confirmationem tantum; non per catechismum, quia est sacramentale, non sacramentum, licet secundum aliquos contrahatur impediens, et non dirimens in catechismo, ut in sponsalibus.

Art. 3. *An cognatio spiritualis contrahatur inter suscipientem sacramentum baptismi, et levantem de sacro fonte.* ℟. Sic, quia levans est, ut mater loco Ecclesiæ: baptizans, ut pater loco Dei, sic qui tenet confirmandum.

Art. 4. *An cognatio spiritualis transeat a viro in uxorem.* ℟. Quando actus est communis sic, secus non.

Art. 5. *An cognatio spiritualis transeat in filios carnales patris spiritualis.* ℟. Quondam sic, sed post Concil. Trid. non.

QUÆSTIO LVII.

De cognatione legali, quæ est per adoptionem.

Art. 1. *An adoptio convenienter definiatur.* ℟. Sic, et est extraneæ personæ in filium, vel nepotem, vel deinceps legitima assumptio, et hoc fit ad similitudinem naturæ. Item, adoptio est duplex, prima qua transit persona in potestatem patris adoptantis, et dicitur arrogatio, et sic adoptatus succedit ab intestato, nec potest privari quarta parte sine causa; secunda est imperfecta, quando adoptatus non transit in potestatem, et sic sine licentia principis, nec succedit ab intestato. Item, qui habent perpetuum impedimentum generationis, non possunt adoptare, quia haereditas debetur illis, qui succedunt iure propinquitatis.

Art. 2. *An ex adoptione sequatur aliquod vinculum impediens matrimonium.* ℟. Sic, idest cognatio legalis, quando adest auctoritas Ecclesiæ, confirmans leges humanas.

Art. 3. *An cognatio legalis contrahatur solum inter patrem adoptantem et filium adoptatum.* ℟. Sic, et est triplex,

prima descendentium, ut pater adoptans, et filius adoptati; secunda per modum affinitatis inter patrem, et uxorem filii adoptati, et filium adoptatum, et uxorem patris adoptantis, et utraque perpetuum matrimonium impediunt; tertia inter adoptatum et filium naturalem, et haec solum impedit vivente patre adoptante.

QUÆSTIO LVIII.

De impedimento frigiditatis, maleficii, furiæ, amentiae, incestus et defectus ætatis.

Art. 1. *Utrum frigiditas impediat matrimonium.* ℟. Sic, quia non potest reddere debitum. Item, si est temporalis, vel ex maleficio, quæ possit iuvari medicina, vel processu aetatis, non impedit. Item, ad cognoscendum an sit perpetua, Ecclesia dat triennium, deinde dissolvit matrimonium non consummatum, si vero ille, in quo erat impedimentum invenitur cum alia carnalem copulam habuisse, reintegravit primum, et solvitur secundum. Item, si caliditas per triennium impediret matrimonium, etiam solvitur, senibus tamen conceditur matrimonium, quia et si non possunt generare, tamen possunt habere copulam. Item, si mulier sciat virum esse frigidum, et contrahit matrimonium tenet, quia non impedit actum matrimonii de iure, ut consanguinitas, sed de facto. Item, arctata est impedita, ut frigidus, nisi aperiatur.

Art. 2. *An maleficium possit matrimonium impedire.* ℟. Si est temporale, non; si perpetuum sic, et datur triennium. Item, vir separatus si potest habere copulam cum altera, potest cum ea contrahere, quia maleficium potest impedire cum una tantum.

Art. 3. *An furia matrimonium impediat.* ℟. Sic, quia tollit usum rationis, sed si in lucido intervallo contrahitur, tenet. Item, si furia venit post matrimonium, non solvit. Item, furia impedit, ut error.

Art. 4. *An incestus, quo quis cognoscit sororem suae uxoris dirimat matrimonium.* ℟. Si ante matrimonium, etiam post sponsalia dirimit, si post contractum matrimonium non dirimit, sed non potest petere debitum.

Art. 5. *An defectus aetatis impediat matrimonium.* ℟. Sic, quia mulier debet esse duodecim annorum, vir quatuordecim, et hoc impedimentum reducitur ad errorem propter defectum rationis.

QUÆSTIO LIX.

De disperitate cultus, quae matrimonium impedit.

Art. 1. *An fidelis possit contrahere cum infideli.* ℟. Non, in nova lege, quia requiritur unitas cultus de præsenti, sed sponsalia de futuro cum promissione de conversione valent, quia de futuro. Item, contrahens cum haeretica tenet matrimonium, quia habent sacramentum fidei, id est baptismum, sed peccat; idem de excommunicata. Item cathecumenus non baptizatus, licet habeat veram fidem, si contrahit cum baptizata, non tenet.

Art. 2. *An inter infideles possit esse matrimonium.* ℟. Sic, sed imperfectum, quia licet perducant prolem ad perfectionem legis naturæ, quæ est imperfecta, non tamen ad perfectionem gratiæ, quæ est per fidem, et sic in infidelibus non est sacramentum, sed ut officium naturæ. Item licet matrimonium sit inter infideles, tamen non est inter fidelem, et infidelem ratione disparitatis in fide, et ratione infidelitatis.

Art. 3. *An coniux conversus ad fidem possit commanere cum uxore nolente converti.* ℟. Sic, quia fides non tollit matrimonium, sed si sit obstinata, potest cum ea non conversari, nec debitum petere; idem dicendum, cum uxor sit adultera. Item infideles, qui contraxerunt inter gradus prohibitos de iure divino si convertantur, non possunt simul manere; si de iure Ecclesiastico possunt. Item, si infidelis habens multas uxores con-

vertatur, debet manere cum prima, si non prima, et aliqua alia convertatur, potest cum illa contrahere. Item, qui postquam unam repudiavit, et alteram duxit, si convertatur, tenetur accedere ad primam, si voluerit converti.

Art. 4. *An fidelis conversus possit uxorem infidelem dimittere nolentem cohabitare sine contumelia creatoris.* ℟. Sic, quia est adulterium spirituale, et quia est mortuus priori vitæ, et sic non tenetur reddere debitum, vel cohabitare, licet in aliquo casu possit id facere, sicut secularis si fiat religiosus, non tenetur ad vota facta in seculo.

* Servus conversus non liberatur a servitute domini, quia hæc non repugnat perfectioni Christianæ, sed illa matrimonii sic, nec uxor habet ius in corpus viri, qui corporaliter est consepultus Christo. Item, servitus non impedit matrimonium nisi cum est ignorata. Item, proles conversi, si est in ætate perfecta poterit libere sequi, vel patrem, vel matrem: si non est in ætate perfecta, est danda fideli.

Art. 5. *An fidelis discedens ab uxore infideli possit aliam ducere.* ℟. Si infidelis vult cohabitare sine contumelia creatoris, licet possit ab ea discedere, non potest aliam ducere; si cum contumelia creatoris, potest aliam ducere, quia matrimonium sine baptismo non est ratum, et potest dissolvi, et dissolvitur non propter peccatum mulieris, sed propter sequens matrimonium. Item, si vir conversus non habet spem conversionis uxoris, ea requisita, ut convertatur, potest sacros ordines, et religionem ingredi, et licet postea uxor convertatur, non ei reddendus maritus in pœnam tardæ conversionis. Item, si filius convertatur, redditur ei possessio hæreditatis, licet alius in possessionem intravit, quia vinculum paternitatis non solvitur per disparem cultum, sicut matrimonium.

Art. 6. *An alia vitia solvant matrimonium.* ℟. Non, sed tantum fornicatio corporalis, et infidelitas reddunt nullum matrimonium; sed si non est ratificatum, solvitur vinculum matrimonii remanente altero in infideli-

tate, si conversus aliam duxit, nec solvitur per adulterium, nisi quantum ad actum, per alia peccata non, neque quantum ad actum, nisi ad tempus, v. g. in correctionem uxoris.

QUÆSTIO LX.

De uxoricidio.

Art. 1. *An liceat uxorem interficere in actu adulterii comprehensam.* ℟. In foro conscientiæ, et Ecclesiastico non licet, imo in nullo casu licet occidere uxorem propria auctoritate, potest tamen ex zelo iustitiæ illam accusare, et procurare, ut puniatur etiam ad mortem, potest etiam illam corrigere non pœna mortis, sed emendationis. Item, percutiens clericum inventum cum sua uxore non est excommunicatus, non tamen occisio uxoris est licita, licet uullam pœnam incurrat.

Art. 2. *An uxoricidium impediat matrimonium.* ℟. Impedit, et punitur in eo, in quo peccavit, sed aliquando impedit contrahendum, et non dirimit contractum, ut si ob adulterium, vel ex odio: aliquando dirimit contractum, ut si occidat, ut eam ducat cum qua mœchatur, si vero aliam ducit peccat contra statum Ecclesiæ, sed matrimonium tenet.

QUÆSTIO LXI.

De impedimento matrimonii, quod est votum solemne.

Art. 1. *An alter coniugum post carnalem copulam altero invito possit religionem intrare.* ℟. Non, quia est in præiudicium uxoris, quæ habet ius in corpus viri, et non potest facere oblationem Deo de alieno.

Art. 2. *An alter coniux ante carnalem copulam possit ingredi religionem altero invito.* ℟. Sic, quia non est translata omnino potestas corporis, sed sub conditione, idest nisi convertatur ad meliorem statum. Item, co-

niunctio matrimonialis ante copulam carnalem, est perfecta quantum ad actum primum, sed non quantum ad actum secundum, et assimilatur possessioni corporali, et sic non habet omnimodam indissolutionem.

Art. 3. ***An mulier possit nubere alteri viro ante carnalem copulam primo viro ingresso religionem.*** ℟. Post professionem potest, quia est mortuus spiritualiter, sicut quando moritur corporaliter.

* Coniuges quando pari consensu ingrediuntur religionem, non abrenunciant coniugali vinculo, ideo non solvitur; sed quando unus ingreditur, quantum in se est abrenunciat vinculo, ideo solvitur.

QUÆSTIO LXII.

De impedimento quod supervenit matrimonio cosummato, quod est fornicatio.

Art. 1. ***An propter fornicationem liceat viro uxorem dimittere.*** ℟. Sic, quia non servanti fidem, non tenetur quis fidem servare, sed non potest eam dimittere, si ipse etiam est fornicatus. Item si ipse uxorem prostituerit. Item, si credens probabiliter virum suum esse mortuum, alteri nupserit. Item, si latenter ab aliquo cognita est sub specie viri sui lectum subintrante. Item, si fuerit vi oppressa. Item, si post adulterium vir eam carnaliter cognoscens sibi reconciliavit. Item, si in infidelitate dedit ei libellum repudii, si postea convertatur, tenetur eam recipere.

* Qui uxorem fornicariam livore vindictæ dimittit, peccat; sed non, si ad evitandam propriam infamiam, vel ad vitium uxoris corrigendum, vel ad vitandam prolis incertitudinem. Item, si uterque est in eodem crimine, nemo potest accusare, vel facere divortium. Item propter vitium contra naturam potest fieri divortium, licet non causet incertitudinem prolis. Item, alia crimina etiam graviora non causant divortium.

Art. 2. *An vir teneatur ex praecepto dimittere uxorem fornicantem.* ℟. Si est correcta non tenetur, quia non est opus pœna, et quilibet potest dimittere quod factum est contra se ipsum. Si non pœniteat, tenetur dimittere, ne eius peccato consentire videatur.

* Vir cognoscendo uxorem fornicantem non peccat, quia accedit ut ad uxorem. Item de dimittenda uxore non est præceptum, potest eam corrigere.

Art. 3. *An vir proprio iudicio possit uxorem fornicantem dimittere.* ℟. Quoad thorum sic, idest potest non reddere debitum, et si ab Ecclesia compellatur reddere, reddens non sibi præiudicat. Item divortium quoad habitationem non potest fieri sine iudicio Ecclesiæ, quia non potest seipsum vindicare, quia esset iudex et actor. Item, si a viro dimissa fuerit, vir posset cogi ad cohabitandum, nisi posset incontinenti fornicationem probare. Item licet uxor non inveniatur in facto, tamen si inveniatur in locis et horis suspectis, et solus cum sola, nudus cum nuda, et hoc probetur per testes, videtur fornicatio probata. Item fraterna correctio debet præcedere quando proceditur per denunciationem, non quando per accusationem.

Art. 4. *An vir et uxor in causa divortii possint ad paria indicari.* ℟. Sic, quia quod licet uni, licet alteri, et in pari causa, licet sit maior causa divortii in uxore propter bonum prolis; quare ex inæquali causa ad æqualia obligantur, non tamen iniuste, quia in utroque est causa sufficiens.

Art. 5. *An post divortium vir alteri nubere possit.* ℟. Non, quia non dissolvitur matrimonium. Item post divortium quisque potest vovere castitatem, quia nemo tenetur reddere debitum. Item si Ecclesia fuisset decepta falsis testibus, debet uxor reddi viro suo etiam post professionem in religione, et tunc reddere debitum, sed non potere.

Art. 6. *An post divortium vir et uxor possint reconciliari.* ℟. Si post divortium est emendata, potest eam sibi reconciliare; si vero in peccato est incorrigibilis, potest, sed non debet, imo uxor dimissa post fornica-

tionem si revocetur, tenetur redire ad maritum. Item si post divortium maritus adulteratur, non potest uxor petere reconciliationem, nec iudex potest illum de rigore ad hoc cogere, sed debet secundum æquitatem, ut consulat animæ eius. Item vir adulter, si petat divortium, peccat, licet mulier non possit probare eius adulterium, tamen si petit debitum, et reconciliationem, vir tenetur ad utrumque.

QUÆSTIO LXIII.

De secundis nuptiis.

Art. 1. *An secundae nuptiae sint licitioe.* ℟. Sic, quia post mortem uxoris non est impedimentum, licet careat illo honore, ut sit una unius sicut Christus, et Ecclesia, et fit irregularis non propter culpam, sed propter defectum sacramenti.

Art. 2. *An secundum matrimonium sit sacramentam.* ℟. Sic, ut primum, quia habet requisita, idest materiam, atque formam, et copula non est peccatum, et in secundo reperitur perfecta significatio, licet respectu primi habeat aliquem defectum, ideo non benedicuntur secundæ nuptiæ.

QUÆSTIO LXIV.

De annexis matrimonio, et de redditione debiti.

Art. 1. *An alter coniugum teneatur alteri reddere debitum.* ℟. Sic, ex necessitate præcepti, salva tamen prius incolumitate personæ, quia reddere spectat ad generationem prolis. Item, quando vir redditur impotens ad reddendum debitum ex causa licita, mulier non debet exigere, et ille non debet reddere, sed si ex causa illicita, et ex hoc sequatur peccatum mulieris, imputatur viro. Item, lepra solvit sponsalia, sed non matrimonium; ideo uxor tenetur leproso debitum red-

dere, sed non tenetur cohabitare, quia ex cohabitatione facilius quis inficitur, quam ex coitu, et licet proles generetur infirma, tamen melius est male esse, quam omnino non esse.

Art. 2. *An vir teneatur debitum reddere uxori non petenti.* ℟. Si per signa, vel interpretative cognoscit velle debitum, licet ob verecundiam non petat, tenetur reddere, quia est veluti medicina. Item, vir non debet uxorem avertere, ne debitum petat, nisi esset aliqua rationabilis causa, et tunc non debet cum magna instantia eam avertere ob imminentia pericula.

Art. 3. *An vir, et mulier in actu matrimoniali sint aequales.* ℟. Aequaliter obligantur ad actum matrimonii, ad gubernationem domus cum aliqua proportione, quia vir regit, illa regitur, et gubernatur, et tandem sunt æquales secundum proportionem.

Art. 4. *An vir, et uxor possint votum emittere contra debitum matrimonii sine mutuo consensu.* ℟. Non potest, quia non habet potestatem sui corporis, et non potest vovere de alieno.

Art. 5. *An in diebus sacris impediatur petitio debiti.* ℟. In diebus, in quibus præcipue spiritualibus est vacandum non licet, quia actus matrimonii licet culpa careat, tamen distrahit, et reddit hominem ineptum ad spiritualia.

Art. 6. *An petens debitum tempore sacro peccet mortaliter.* ℟. Non, in lege nova.

Art. 7. *An unus coniugum teneatur alteri reddere debitum tempore festivo.* ℟. Sic, salva tamen honestate, et non peccat, quia invitus dat quod ab eo exigitur, et quantum in se est non consentit, et potest orare in aliis horis.

QUÆSTIO LXV.

De pluralitate uxorum.

Art. 1. *An habere plures uxores sit contra legem naturae.* ℟. Non primario, sed secundario, seu deductum, quia impedit bonam directionem finis, et reddit actionem

inconvenientem fini, quia non poterunt bene, et in pace educari filii multarum uxorum et inter fideles significationem Christi, et Ecclesiæ.

Art. 2. *An aliquando licitum fuerit habere plures uxores.* ℟. Sic antiquitus, etiam sanctis Patribus ex dispensatione facta a Deo ad multiplicationem prolis educandæ ad cultum Dei, et pluralitas uxorum non est contra primum ius naturæ, sed contra secunda præcepta deducta ex primo, et sic dispensatio circa plures uxores non fuit contra, sed præter ordinem naturæ. Item, cultus Dei post Christum non per carnalem propagationem, ut in veteri lege, sed per spiritualem debet multiplicari, et conservari, ideo nunc non est necessaria talis dispensatio.

Art. 3. *An habere concubinam sit contra legem naturæ.* ℟. Sic, quia filii essent vituperabiles. Item, matrimonium est naturale, ergo concubinatus non est naturalis; imo in hoc solum delectatio quæritur, non proles.

Art. 4. *An accedere ad concubinam sit peccatum mortale.* ℟. Sic, quia excludit a regno Dei.

Art. 5. *An aliquando fuerit licitum habere concubinam.* ℟. Nunquam fui licitum, quia est contra præceptum decalogi, imo est contra prima præcepta legis naturæ, quæ non dispensatur, et si de antiquis patribus legatur, dicendum vel quod peccarunt, vel erant uxores quantum ad bonum prolis, non quantum ad societatem, et communionem operum.

QUÆSTIO LXVI.

De bigamia et irregularitate ex ea contracta.

Art. 1. *An bigamiae sit annexa irregularitas.* ℟. Sic, et est quando quis habet successive plures uxores de iure, vel quando simul habet duas, unam de iure, alteram de facto, vel cum plures habet successive, unam de iure alteram de facto, vel cum viduam ducit in uxorem

et ratio est, quia deest significatio sacramenti, idest ut sit unius, et quia datur signum concupiscentiæ, hinc solus consensus de præsenti cum copula causat irregularitatem.

Art. 2. *An qui habet duas uxores, unam de iure, alteram de facto sit irregularis.* ℟. Sic, quia in secundo est sacramenti similitudo, et primum est principale in causanda irregularitate. Item, si non cognovit carnaliter eam, quam de iure contraxit, et contrahit de facto cum alia, quam carnaliter cognoscit, non est bigamus, quia primum matrimonium non habuit perfectam suam significationem; si vero coactus ab Ecclesia redit ad primam, et eam cognoscit fit bigamus.

Art. 3. *An qui ducit uxorem non virginem fiat irregularis.* ℟. Sic, sed si vir corruptus duceret virginem, non esset irregularis, quia non facit defectum in sacramento. Item, probabile est, quod qui defloravit aliquam, quam postea ducit in uxorem, non sit irregularis. Item, si uxor fornicetur, ac maritus post fornicationem illam cognoscit, fit irregularis.

Art. 4. *An bigamia solvatur per baptismum.* ℟. Non, quia baptismus solvit culpas, et non coniugia, ex quibus sequitur irregularitas. Item, sacramenta veteris legis tollebant irregularitatem, quia erant ad hoc ordinata, non sic baptismus, qui tollit peccatum.

Art. 5. *An cum bigamo liceat dispensare.* ℟. Sic, ut ordinetur, quia bigamiæ non est annexa irregularitas de iure naturali, vel divino, nec essentialiter contrariatur ordini, unde si bigamus ordinetur recipit characterem, et quando in iure dicitur, cum bigamis non licere dispensare, intelligitur, non ita facile.

QUÆSTIO LXVII.

De libello repudii.

Art. 1. *An inseparabilitas uxoris sit de lege naturae.* ℟. Sic, ut educent filios, et eis thesaurizent, et quod Deus coniunxit homo non separet.

Art. 2. *An potuerit esse licitum per dispensationem uxorem dimittere.* ℟. Probabile est ; inseparabilitas matrimonii est deducta ex iure naturæ et sic posset dispensari in rigore : Deus autem dispensare potest, etiam si esset in primo gradu naturæ, ut Abraham filium occideret, et dimitteret Agar, sed supradictum intelligitur de matrimonio, ut est officium naturæ, quia nunc, ut est sacramentum, est indispensabile.

Art. 3. *An sub lege Moysis licitum fuerit uxorem dimittere.* ℟. Est res dubia, aliqui dicunt ex permissione divina licuisse, alii dicunt repudium non excusasse a peccato, sed a pœna infligenda per legem, et hæc est probabilior.

Art. 4. *An liceat uxori repudiatae alium virum ducere.* ℟. Qui dicunt ex dispensatione divina per repudium esse dissolutum matrimonium poterat alium ducere, qui dicunt non licuisse, sed tantum non incurrisse pœnas, dicunt non potest, et si in veteri lege sunt exempla, dicunt licuisse habere plures uxores.

Art. 5. *An liceat viro repudiatam a se accipere.* ℟. Non, et hoc in pœnam.

Art. 6. *An causa repudii fuerit odium uxoris.* ℟. Sic, ad evitandum homicidium, sunt et aliæ causæ remotæ, ut sterilitas, lepra, mali mores.

Art. 7. *An causae repudii debeant in libello scribi.* ℟. Non in speciali, ne damnum repudiatæ nasceretur, sed in generali.

QUÆSTIO LXVIII.

De filiis illegitime natis.

Art. 1. *An filii qui nascuntur extra verum matrimonium sint legitimi.* ℟. Non. Nota qui conveniunt bona fide in facie Ecclesiæ, licet adsit impedimentum, dum ignorant non peccant, nec filii sunt illegitimi, secus si in occulto contrahant, quia videtur ignorantia affectata. Item, filii nati ex simplici fornicatione sunt naturales, et non legitimi. Item, adoptivi sunt legitimi, et non

naturales. Item, qui ex adulterio, et stupro, nec sunt naturales, nec legitimi, quia sunt contra legem positivam, et naturalem.

Art. 2. *An filii illegitimi debeant ex hoc aliquod damnum reportare.* ℟. Sic, non quia illis subtrahatur, quod illis esset debitum, sed quod non erat debitum, sed esse poterat, ut quia non succedunt hæreditati paternæ, vel non admittuntur ad actus legitimos, ut ad aliquas dignitates, officia, etc.

Art. 3. *An filius illegitimus possit legitimari.* ℟. Sic, idest ad hoc, ut subtrahantur damna quæ incurreret secundum leges. Nota, modus legitimandi secundum canones est, si pater ducat matrem in uxorem, vel si papa dispensat: secundum leges est, si pater offert filium naturalem curiæ imperatoris, si nullus sit filius legitimus, et ipsemet filius principi se offerat: si pater in testamento nominet eum legitimum hæredem, et postea eum imperatori offert; si pater in publico instrumento, vel cum trium testium inscriptione eum legitimum nominet, nec adiiciat naturalem.

QUÆSTIO LXIX.

De his quæ spectant ad resurrectionem, et primo de loco animarum post mortem.

Art. 1. *An post mortem assignentur receptacula animabus.* ℟. Sic quia Deus per eas gubernat corporalia, et sic est aliqua congruentia prout dignioribus substantiis digniora aptantur corpora, seu loca, licet substantia spiritualis secundum suum esse non pendeat a corpore, et sit in loco aliquo modo ex quadam proportionalitate v. gr. animæ spiritualiter illuminatæ conveniunt cum corporibus luminosis, ut in cœlo; animæ obtenebratæ cum locis tenebrosis, ut in inferno.

Art. 2. *An statim post mortem animae deducantur ad coelum, vel ad infernum.* ℟. Statim, nisi in bonis sit aliquid purgandum.

* Animæ beatæ in die iudicii indicabuntur ad gloriam, etiam corporis.

Art. 3. *An animae in paradiso, vel in inferno existentes egredi valeant.* ℟. Non, ita ut locus earum non sit paradisus, vel infernus, sed ex dispositione divina possunt ad tempus, ut sæpe accidit, præsentari conspectui hominum. Item, beati possunt pro voluntate apparere hominibus, et hoc habent ex lumine gloriæ, damnati non nisi ex permissione, tamen semper sunt cum eadem pœna, vel gloria.

* Potest tamen apparere quasi præsentialiter in somnio, vel vigilia ex operatione bonorum, vel malorum.

Art. 4. *An limbus inferni sit idem quod sinus Abrahae.* ℟. Erant unum per accidens ante Christum, quia prout habebant quietem, dicitur sinus Abrahæ, prout aliquid eis deerat dicitur limbus, quia non habebant finem, et erat aliqua pars inferni, sed post adventum Christi nihil prohibet quod limbus, et sinus Abrahæ sint diversi, quia erant unum per accidens: nam post Christum sinus Abrahæ sumitur pro statu beatorum.

Art. 5. *An limbus idem sit quod infernus damnatorum.* ℟. Non, quia a limbo, fuerunt liberati, ab inferno non, et sunt secundum locorum qualitatem: probabile est quod pars superior inferni dicatur limbus.

Art. 6. *An limbus puerorum sit idem quod limbus Patrum.* ℟. Quoad locum probabile est quod sic, sed differunt secundum qualitatem præmii, vel poenæ, quia pueris in limbo non est spes beatitudinis, quæ erat in patribus.

Art. 7. *An debeant tot receptacula distingui.* ℟. Sic, secundum diversos status animarum, et sic, vel est gloria, vel infernus, vel limbus, vel purgatorium.

* Daemones habent aërem istum caliginosum, non ut locum retributionis, sed pro officio eorum ad nostrum exercitium. Item, qui cum originali peccato, et veniali moritur, punitur in inferno in æternum, quia est sine gratia, et sic non punitur ad tempus, ut in purgatorio. Item, bona præterita damnatorum valent ad mitigationem pœnæ, non ad aliud præmium.

QUÆSTIO LXX.

De qualitate animæ exeuntis a corpore, et pœna ei inflicta ab igne corporeo.

Art. 1. *An in anima separata remaneant potentiae sensitivae.* ℟. Non, quia hæ potentiæ sunt coniuncti, et potentia est actus eius, cuius est; sed potentiæ, quæ non utuntur corpore, manent in anima, ut in subiecto, ut est potentia volendi, intelligendi, et potentiæ quæ utuntur organo, ut est potentia sensitiva, et vegetativa corrumpuntur corrupto organo, quod est subiectum earum.

* Sensitivas habet radicaliter. Item, in resurrectione erunt organa eadem numero, sed non potentiæ, quia non sunt actus eorum formales, sed tantum perficientes eorum operationes, radicaliter autem semper manent.

Art. 2. *An in anima separata remaneant actus sensitivarum potentiarum.* ℟. Non, nisi in radice.

* In anima separata est memoria intellectiva, quæ respicit præterita, præsentia, futura, sed non est memoria sensitiva, quæ respicit tantum præterita.

Art. 3. *An anima separata possit pati ab igne corporeo.* ℟. Sic, ut in inferno, qui licet sit instrumentum divinæ potentiæ, tamen habet propriam actionem connaturalem, ut operetur circa id instrumentum Dei. Item, inter animam, et corpus est contactus spiritualis, qui sufficit ad actionem. Item, damnati licet ex dispensatione divina aliquando sint extra infernum, tamen semper vident ignem inferni sibi paratum, et sic ubicumque sint, affligi possunt.

QUÆSTIO LXXI.

De suffragiis mortuorum.

Art. 1. *An suffragia facta per unum possint aliis prodesse.* ℟. Non valent per viam meriti, idest ut per opus unius alter mereatur vitam æternam, sed per opus proprium, sed per viam orationis potest iuvari alter, ut operetur ad salutem secundum liberalitatem Dei; similiter pottest iuvari, etiam quantum ad aliquid consequens statum, ut est præmium accidentale; dimissio pœnæ, et forte ex intentione operantis posset iuvari per viam meriti, si ille sit in charitate, quia qui sunt in charitate, sunt unum, et unum opus unius potest dici alterius.

Art. 2. *An mortui possint iuvari ex operibus vivorum.* ℟. Sic, quia communicatio secundum charitatem, non tamen valent ad mutandum statum.

Art. 3. *An suffragia per peccatores facta prosint mortuis.* ℟. Prosunt ex opere operato, ut sun sacramenta, et non ex opere operantis. Item prosunt, ut gerit personam totius Ecclesiæ, vel ut est instrumentum alicuins existentis in gratia, qui præcipit fieri suffragia per aliquen qui non est in gratia, sed si fierent a iusto, valerent ex opere operantis, et operato.

Art. 4. *An suffragia quae pro mortuis fiunt a vivis prosint facientibus.* ℟. Ut est satisfactorium non, quia solvens debitum pro alio non absolvitur a suo debito, sed ut est meritorium vitæ æternæ, sic, si est in charitate.

Art. 5. *An suffragia prosint existentibus in inferno.* ℟. Non, nec pro eis Ecclesia intendit orare.

Art. 6. *An suffragia prosint existentibus in purgatorio.* ℟. Sic.

Art 7. *An suffragia valeant pueris in limbo existentibus.* ℟. Non, quia exierunt sine fide.

Art. 8. *An suffragia prosint Sanctis existentibus in cœlo.* ℟. Non, quia nullam habent indigentiam. Item, cum

de nostris bonis gaudent, non augetur gaudium, ut intensius gaudeant, sed ut de pluribus gaudeant.

Art. 9. *An orationes Ecclesiæ, sacrificium altaris, et eleemosynae prosint defunctis.* ℟. Sic, et præcipue, quia maxime pertinent ad communicationem charitatis.

* Licet Missa ex parte Sacrificii æque prosit defuncto, sed quoad orationes magis prodest illa defunctorum, tamen hic defectus potest compensari, vel per maiorem devotionem celebrantis, vel iubentis celebrari, vel per intercessionem Sancti, cuius suffragium in missa implòratur.

Art. 10. *An indulgentiae Ecclesiae prosint mortuis.* ℟. Directe, non: quia mortui non possunt operari, indirecte, sic: quia cum causa requirunt opera viventis, pro mortuis.

Art. 11. *An cultus exequiarum defunctis prosit.* ℟. Sic, quatenus vivi ex his moti pro defunctis orant, vel opera aliqua pia faciunt; et sic ex opere operantis, de reliquis, ut ornatus, etc. hæc magis sunt vivorum solatia, quam defunctorum subsidia.

Art. 12. *An suffragia, quae fiunt pro uno defuncto, magis proficiant ei, pro quo fiunt, quam aliis.* ℟. Solum pro eo valent, quantum ad satisfactionem pœnæ, quia facere suffragia est satisfacere, sed alii in caritate existentes delectantur de bonis alterius, et sic omnes consolationem habent.

Art. 13. *An suffragia facta pro multis tantundem valeant singulis, ac si pro unoquoque specialiter fierent.* ℟. Non, quia suffragium habet finitam efficaciam. Item, secus Ecclesia non diceret Missam solum pro uno, sed pro omnibus; sed ex laetitia charitatis sic, ut dixi in articulo 12.

Art. 14. *An suffragia communia tantum valeant illis, pro quibus specialia non fiunt, quantum illis, pro quibus fiunt communia, et specialia simul.* ℟. Non, sed specialia tantum pro his, pro quibus fiunt.

* Licet virtus Christi in sacramento sit infinita, tamen effectus ad quem sacramentum ordinatur est finitus, et sic non est necesse, ut tollat totam pœnam. Item,

credibile est ex divina misericordia quod suffragia facta pro aliquibus, si non indigeant, dispensentur aliis pro quibus non fiunt.

QUÆSTIO LXXII.

De oratione respectu Sanctorum qui sunt in patria.

Art. 1. *An sancti cognoscant orationes nostras.* ℟. Licet sancti non videant omnia, quæ continentur in Deo, quia non comprehendunt Deum, sed vident ea, quæ spectant ad perfectionem propriæ beatitudinis, et sic in Verbo cognoscunt vota, devotiones, orationes hominum, qui ad eorum auxilium confugiunt, quod pertinet ad eorum gloriam, ut tanquam coadiutores Dei prosint ad salutem petentibus auxilium, tamen non ferunt auxilium, nisi prout vident esse dispositum a divina iustitia, quia semper sunt conformes divinæ voluntati.

Art. 2. *An debeamus sanctos interpellare ad orandum pro nobis.* ℟. Sic, quia divina bonitas disposuit, ut essent medii inter nos, et Deum, et sic perfectius servatur ordo, ut per media ad finem, et ob varias causas. Item, ad tollendum errorem Nestorii, et Arii non dicimus Christe ora pro nobis, sed audi nos.

Art. 3. *An orationes sanctorum pro nobis semper exaudiantur.* ℟. Sic, quia orando semper volunt quod Deus vult, et quod Deus vult, semper fit, nisi loquamur de voluntate antecedenti, quae non semper impletur, tamen non est frustra oratio, quia forte prædestinatum est, ut sanctorum orationibus adimpleatur id, quod sancti vident Deum velle.

QUÆSTIO LXXIII.

De signis, quae iudicium praecedent.

Art. 1. *An aliqua signa praecedent ante adventum Domini ad iudicium.* ℟. Sic, quæ inducant ad reverentiam, et subiectionem iudici, quot autem, et quæ signa erunt vix sciri potest.

Art. 2. *An circa diem iudicii sol, et luna realiter obscurabuntur.* ℟. Circa propinqua tempora iudicii sic, ad terrorem hominum, sed in ipso adventu Christi non, et fiet ex virtute Dei.

Art. 3. *An virtutes coelorum veniente Domino commovebuntur.* ℟. Sic, idest Angeli admirabuntur, et Virtutes, qui est certus ordo Angelorum, facient multa miracula, et non amplius movebunt corpora coelestia, sicut nec Angeli custodes homines.

QUÆSTIO LXXIV.

De igne ultimæ conflagrationis.

Art. 1. *An mundi purgatio sit futura.* ℟. Sic, ut in meliorem statum mutetur, sicut corpus hominum propter quos factus est, ut sit locus convenientior, et aspectu delectabilior, tum quia ex hominum culpa aliquam infectionem contraxerunt, tum quia ad invicem creaturæ se corrumpunt.

Art. 2. *An mundi purgatio sit futura per ignem.* ℟. Sic, quia ignis est nobilissimum elementum, et habet naturales proprietates similes proprietatibus gloriæ v. g. non recipit commixtionem extranei, non ita inficitur, ut alia elementa, et quæ non possunt purgari per ignem, corrumpuntur ab eo, ut panni, vasa lignea, etc.

Art. 3. *An ille ignis quo mundus purgabitur sit eiusdem speciei cum igne elementari.* ℟. Sic, sed an descendat

de coelo, vel generabituria terra virtute divina, est sub opinione.

Art. 4. *An ille ignis purgabit etiam coelos superiores.* ℟. Non, quia non indigent purgatione, sed solum quiescent virtute divina a suo motu.

Art. 5. *An ille ignis alia elementa consumet.* ℟. Non quoad substantiam, et qualitates, sed purgabuntur ab infectione contracta ob peccata hominum, et ab impuritate, ex mutua actione facta, et per illam purgationem elementa acquirent nobilissimum statum, sed in sua specie.

Art. 6. *An omnia elementa per illum ignem purgabuntur.* ℟. Non, sed solum usque ad medium aeris interstitium, quo usque ascenderunt aquæ diluvii, et ignis non ascendet ultra aquas diluvii ex scriptura. Item, infernus non purgabitur, imo omnes fæces illue descendent.

Art. 7. *An ignis conflagrationis debeat sequi iudicium.* ℟. Non, sed præcedent indicium, quia erit ante resurrectionem, quæ præcedet iudicium, et conflagratio est dispositio ad resurrectionem, licet quoad aliquem effectum, idest involvere malos, subsequatur indicium.

Art. 8. *An ille ignis habiturus sit talem effectum in hominibus qualis designatur.* ℟. Naturaliter aeque ageret in omnes malos, et bonos, sed ut instrumentum divinæ virtutis cruciabit malos, boni nullum dolorem sentient; purgandi sentient dolorem magis, et minus pro diversitate meritorum, sed post iudicium solum aget in damnatos.

Art. 9. *An ille ignis involvet reprobos.* ℟. Sic, ut calidus, et combustivus descendet cum eis in infernum in poenam corum; sed ut est subtilis, et lucidus, remanebit superius ad gloriam maiorem electorum.

QUÆSTIO LXXV.

De resurrectione.

Art. 1. *An corporum resurrectio sit futura.* ℟. Sic, quia est de fide, et probatur multis.

Art. 2. *An resurrectio erit omnium generaliter.* ℟. Sic, propter conformitatem naturæ ad Christum.

Art. 3. *An resurrectio sit naturalis.* ℟. Simpliciter non, sed est miraculosa, quia a privatione, idest morte ab habitum non datur regressus secundum naturam, licet secundum quid posset dici naturalis, quatenus in corpore est aliqua inclinatio, et potentia ad unionem cum anima, quæ tamen potentia non sufficit ad rationem motus naturalis.

QUÆSTIO LXXVI.

Dė causa resurrectionis.

Art. 1. *An resurrectio Christi sit causa nostrae resurrectionis.* ℟. Christus accepit primitias gratiæ, et eius gratia est causa nostræ gratiæ, quia ex eius plenitudine nos omnes accepimus, sic in Christo est inchoata nostra resurrectio: sed Christus, ut Deus, est prima causa nostræ resurrectionis, sed ut Deus, et homo resurgens, est causa proxima, et quasi univoca, et est etiam causa exemplaris, vel instrumentum Dei; et effectus, idest nostra resurrectio sequetur quando Deus voluerit, quia resurrectio Christi non est immediata nostræ, sed mediante voluntate Dei.

Art. 2. *An vox tubae sit causa nostrae resurrectionis.* ℟. Sic, quia tuba erit aliquod signum corporale datum a Christo ad nostram resurrectionem, quod potest esse multiplex, et habebit efficaciam instrumentalem a Christo ad resuscitandum, ex hoc quod proferetur a Deo.

Art. 3. *An Angeli operabuntur ad resurrectionem.* ℟. Sic, quia quae Deus corporaliter facit utitur ministerio Angelorum, v. g. ut colligant, et præparent cineres, licet Deus immediate sine ministerio Angelorum uniet animam corpori, et glorificabit.

QUÆSTIO LXXVII.

De tempore et modo resurrectionis.

Art. 1. *An tempus nostrae resurrectionis oporteat differ usque ad finem mundi.* ℟. Sic, sicut motus coeli est usque ad finem mundi, sed resurrectio Christi cum sit causa, et exemplar nostræ resurrectionis, debuit præcedere omnium resurrectionem, quæ erit in fine sæculi, nisi in aliquo ex privilegio particulari, ut in B. Virgine, et aliis.

Art. 2. *An tempus resurrectionis nostrae sit occultum.* ℟. Sic, etiam Angelis, et Apostolis.

Art. 3. *An futura sit resurrectio tempore noctis.* ℟. Sic, sicut resurrectio Christi, quæ est exemplar nostræ, fuit in nocte; de hora determinate sciri non potest, sed probabile est, quod erit illa in qua Christus resurrexit, ut quasi in crepusculo.

Art. 4. *An resurrectio sit subito, vel successive.* ℟. Concursus Angelorum operabitur in tempore imperceptibili, quod posset vocari instans, sed quod fiet virtute divina fiet subito.

QUÆSTIO LXXVIII.

De termino a quo resurrectionis.

Art. 1. *An mors erit terminus resurrectionis in omnibus.* ℟. Præcedet, secus non resurgerent.

Art. 2. *An omnium resurrectio erit a cineribus.* ℟. Sic, nisi ex privilegio alicui aliter concedatur, et qui ante iudicium immediate erunt vivi, resolventur in cinerem ab igne purgante totum universum, et per cineres intelliguntur omnes reliquiæ quæ remanent resoluto corpore.

Art. 3. *An pulveres illi, ex quibus humanum corpus re-*

parabitur, habeant aliquam naturalem inclinationem ad animam quae eis coniungetur. ℟. Non, quia possent resolvi in animalia, sed solum divina providentia statuit illos iterum animæ coniungi.

QUÆSTIO LXXIX.

De conditionibus resurgentium et primo de eorum identitate.

Art. 1. *An anima in resurrectione resumat idem corpus numero.* ℟. Sic, quia resurrectio est surgere idem, quod cecidit, idest anima et corpus, et refutantur errores.

Art. 2. *An sit idem numero homo qui resurget.* ℟. Sic, quia resurgere est reviviscere, ergo, et ut idem homo ad beatitudinem perveniat, et est idem numero corpus, et eadem numero anima. Item, anima hominis secundum substantiam est rationalis, et sensibilis; quod sufficit, ut sit idem numero homo, et potentiæ sensitivæ, quæ corrumpuntur, non possunt totaliter tollere identitatem animalis, cum sint accidentales proprietates.

Art. 3. *An pulveres humani corporis oporteat redire ad eandem partem corporis, quae in eis dissoluta est.* ℟. Dummodo servetur eadem species potest defendi diversa variatio partium, sed congruentius videtur dicendum quod servabitur in resurrectione situs partium, quantum ad partes essentiales, et organicas, et non quantum ad partes accidentales, ut sunt ungues, etc.

QUÆSTIO LXXX.

De integritate corporum resurgentium.

Art. 1. *An omnia membra humani corporis resurgent.* ℟. Sic, ut perfecte, et integre reparetur, et perfecte re-

spondeat animæ tanquam causæ efficienti circa membra quæ non solum est forma, et finis. Item intestina resurgent plena nobilissimis humoribus. Item, homo meretur, ut præmietur, etiam in membro, quo forte in vita caruit.

Art. 2. *An capilli, et ungues in homine resurgent.* ℟. Sic, quia homo resurget in perfectione suæ naturæ, et hæc sunt data ad ornamentum, et etiam ad conservationem partium. Item, urina et aliæ superfluitates, quae expelluntur a natura, non erunt; nec semen, quia non est ad perfectionem individui, sed ad perfectionem speciei.

Art. 3. *An humores in corpore resurgent.* ℟. Illa humiditas, quæ ad integritatem humanæ naturæ pertinet, resurget in homine, ut sanguis in Christo, et isti humores nou erunt ad restaurationem deperditi, sed ad integritatem corporis, sed non urina, semen, sudor, quia hæc a natura reiiciuntur pro perfectione individui, vel ad generandum, vel nutriendum, ut lac.

Art. 4. *An totum quod fuit in corpore de veritate humanae naturae, resurget in ipso.* ℟. Sic, secus corpus non esset perfectum, et sic totum quod pertinet ad esse corporis, et quod percipiet formam hominis, resurget: quid autem sit hoc, quod pertinet ad essentiam, sunt variae opiniones.

* Carnes humanæ comestæ resurgent in eo in quo magis accesserunt ad perfectam participationem speciei: sed si æqualiter, resurgent in eo, in quo primo fuerant, et si quid superfluerit, resurget in secundo, et si quid deerit in quolibet illorum ad perfectam quantitatem, supplebit virtus divina.

Art. 5. *An quidquid fuerit materialiter in membris hominis, totum resurget.* ℟. Non, quia esset monstruositas, sed considerata totalitate speciei, quæ attenditur secundum quantitatem, figuram, situm, et ordinem partium; sic capilli non resurgent considerata totalitate materiae ab infantia, sed speciei, sic ossa, et similia.

QUÆSTIO LXXXI.

De qualitate resurgentium.

Art. 1. *An omnes resurgent in eadem aetate.* ℟. Omnes in aetate iuvenili sine ullo defectu, qui est in pueris, vel in senibus ad mensuram ætatis plenitudinis Christi, qui fuit circa triginta annos. Item, resurgemus in statu iuvenili; non quantum ad numerum annorum, sed quantum ad statum, qui in corpore humano ex annis relinquitur.

Art. 2. *An omnes resurgent eiusdem staturae.* ℟. Non, sed in quantitate, quae debebatur individuo, si natura non errasset, neque defecisset, et quod superest, resecabitur, et quod deest supplebitur a Deo.

Art. 3. *An omnes resurgent in sexu virili.* ℟. Non, sed in diversis sexibus, ut in diversis staturis, et hæc diversitas spectat ad perfectionem speciei, et si sit differentia sexus, non erit confusio mutuæ visionis, quia ibi non est libido incitans ad turpes actus, unde nascitur confusio, nec erit subiectio, quia non erit aliqua differentia, nisi ratione meritorum, et virtus animi erit in utroque sexu, unde occurremus in virum perfectum.

Art. 4. *An omnes resurgent in vita animali.* ℟. Non, quod sit nutritio, vel generatio, comestio, etc. hinc cessabunt mutuæ actiones elementorum, et motus cœli, qui erat ad actiones animalis.

* Comestio Christi post resurrectionem non fuit necessitatis, quia cibo egeret, sed potestatis, ut ostenderet se veram naturam assumpsisse, quam prius habebat. Item beatitudo corporis humani consistit in operatione, ex redundantia rationis, et quia homo est, et non, ut animal est, et delectationes corporales sunt medicinales ad tollendum fastidium in actibus, nec sunt veræ delectationes, nec de perfectione beatitudinis.

QUÆSTIO LXXXII.

De conditionibus corporum beatorum resurgentium.

Art. 1. *An corpora sanctorum post resurrectionem erunt impassibilia.* ℟. Sic, quia quamvis in eis sint elementa cum qualitatibus habentibus actionem et passionem, sed quia quidquid in eis est elementarium qualitatum, erit perfecte subiectum animae rationali, et sic non potest esse mutatio contra dispositionem qua perficiuntur ab anima. Ita, ut potentia illius materiae sit ligata virtute animae.

* Cicatrices in sanctis erunt non ut important aliquem defectum, sed ut signa constantissimae virtutis.

Art. 2. *An impassibilitas in omnibus erit aequalis.* ℟. Impassibilitas, ut dicit negationem, vel privationem, erit æqualis, sed secundum dominium animæ, non erit æqualis, quia est quoddam præmium datum ratione meritorum: sed in nullo erit passibilitas, quia non erit maior per recessum a contrario, sed per accessum ad terminum.

Art. 3. *An impassibilitas excludat sensum in actu a corporibus gloriosis.* ℟. Non, quia sentient, et videbit eum omnis oculus, et immutatio quæ fiet a sensibili in potentia, v. g. oculo, non erit naturalis, sic, ut eadem qualitate mutetur, sicut quando manus tangit calidum fit calida, sed per qualitatem sensibilem spiritualem, v. g. quando recipitur species, et non qualitas, ut cum oculus videt albedinem, et non efficitur albus.

* Potentiæ in sanctis erunt perfectissimæ, et una poterit intense operari sine impedimento alterius operationis, et sic dum Deum contemplantur, poterunt alias operationes exercere.

Art. 4. *An in beatis post resurrectionem sint omnes sensus in actu.* ℟. Sic, excipitur gustus, qui deservit nutritivæ, nisi forte per immutationem linguæ ab aliqua humiditate, quia corpus debet præmiari, ergo omnes sensus, etiam de obiectis sensuum, vide ibi.

QUÆSTIO LXXXIII.

De subtilitate corporum beatorum.

Art. 1. *An subtilitas sit proprietas corporis gloriosi.* ℟. Sic, et est perfectio corporis veniens ex dominio animæ gloriosæ, et non erit subtilitas ex eo, quod corpus vertatur in spiritum: esset enim hæresis, non enim resurgeret homo: nec erit subtilitas per modum rarefactionis, quia corpus erit palpabile, habens carnem, et ossa.

Art. 2. *An ratione huius subtilitatis competat corpori glorioso esse in eodem loco cum alio corpore non glorioso.* ℟. Ratione subtilitatis non, quia non aufertur dimensio quantitatis, quæ requirit proprium situm, sed hoc habebit ex operatione virtutis divinæ, et sic transibit cœlum.

Art. 3. *An per miraculum possit fieri, ut duo corpora sint in eadem loco.* ℟. Sic, ut in partu B. Virginis, et Christus intravit ianuis clausis, et in hoc non est contradictio, et utrumque corpus esset in loco.

* Non potest fieri per miraculum, quod unum corpus localiter sit in diversis locis, et corpus Christi in altari non est in loco, et eadem virtute fit, ut accidens sit sine subiecto.

Art. 4. *An unum corpus gloriosum possit esse cum alio glorioso in eodem loco.* ℟. Ratione suæ proprietatis, vel subtilitatis non, sicut, nec cum non glorioso, sed virtute divina sic.

Art. 5. *An ex sua subtilitate removeatur a corpore glorioso necessitas existendi in aequali loco.* ℟. Non, quia semper cum eo est eadem quantitas.

* Corpus Christi in sacramento altaris non est localiter; potest quidem beatus quando vult videri, vel non videri, quia hoc nihil variat in ipso corpore.

Art. 6. *An corpus gloriosum ratione suae subtilitatis sit impalpabile.* ℟. Corpus gloriosum ex sua natura est

palpabile, ut illud Christi, sed est in potestate beati immutare, vel non immutare sensum tactus, sed ex virtute divina habet corpus gloriosum, ut non palpetur a corpore non glorioso.

QUÆSTIO LXXXIV.

De agilitate corporum beatorum.

Art. 1. *An corpora gloriosa sint futura agibilia.* ℟. Sic, per dotem glorificati corporis, quæ est perfectio effluens in corpus ab anima gloriosa, cui erit omnino subiectum, ut sit ubi vult anima, ut motrix.

* Et dicuntur ferri ab Angelis, ut monstretur reverentia, quæ debetur eis, et per hanc dotem agilitatis corpus redditur aptum non solum ad motum, sed etiam ad sentiendum, et ad omnes alias operationes, et hoc dabitur a Deo in proprietate gloriæ.

Art. 2. *An sancti aliquando utentur sua agilitate, ita quod moveantur.* ℟. Sic, quia resurgent ad cœlum, et etiam in cœlo pro sua voluntate movebuntur, et semper erunt beati, quia ubique Deum videbunt, et hoc non propter indigentiam, sed ut manifestent virtutem motivam in ipsis : nec motus localis aliquid minuit de stabilitate animæ in Deo, et semper gaudet de loco sibi debito ex meritis, licet in alio loco sit.

Art. 3. *An sancti moveantur in instanti.* ℟. Non, sed in tempore imperceptibili propter sui brevitatem, quia medium est divisibile, sic et motus; nec transit de loco ad locum sine medio, sicut facit voluntas, et Angelus qui æquivoce dicitur esse in loco respectu corporis. Item, licet post resurrectionem non erit tempus, quod est numerus motus cœli, tamen erit tempus consurgens ex posteriori, et priori.

QUÆSTIO LXXXV.

De claritate corporum beatorum.

Art. 1. *An corporibus gloriosis conveniat claritas.* ℟. Sic, quia fulgebunt sicut sol, et illa claritas causabitur ex redundantia gloriæ animæ in corpus modo corporali, et recipietur per modum recipientis, et erit maior, vel minor secundum quantitatem gloriæ animæ pro meritis, nec color qui est conveniens corpori impedietur, et erit claritas secundum modum cuiuslibet partis.

Art. 2. *An claritas gloriosi corporis possit videri a corpore non glorioso.* ℟. Sic, et naturaliter, et impii videbunt gloriam sanctorum in iudicio, et ex hoc torquebuntur, et assimilatur claritati Christi in transfiguratione quam viderunt Apostoli.

* Claritas naturæ, et gloriæ licet in causa sint diversi generis, tamen conveniunt in specie. Item, claritas beati licet sit intensa non offendit visum, quia agit virtute animæ, sed delectat, et videtur secundum imperium voluntatis, cui subditur.

Art. 3. *An corpus gloriosum necessario videatur a corpore non glorioso.* ℟. Non, sed ut anima voluerit sub cuius potestate est, sicut corpus Christi post resurrectionem non necessario videbatur.

* Claritas in corpore glorioso erit obediens animæ, quæ potest occultari, et ostendi quando vult, ut mutet, vel non mutet visum, non tamen potest mutare quantitatem corporis.

QUÆSTIO LXXXVI.

De conditionibus corporum damnatorum resurgentium.

Art. 1. *An corpora damnatorum cum suis deformitatibus resurgent.* ℟. Resurgent integra quoad membra, et

quoad defectus membrorum, in quibus attenditur perfectio naturæ, v. g. mortui in puerili ætate, sed defectus nati ex naturalibus principiis, ut ponderositas, passibilitas, etc. erunt in corpore damnati.

Art. 2. *An corpora damnatorum erunt incorruptibilia.* ℟. Sic, quia cessante motu cœli non erit corruptibilitas: sed incorruptibilitas beatorum erit etiam ex vi gratiæ.

Art. 3. *An corpora damnatorum sint futura impassibilia.* ℟. Erunt impassibilia passione naturali, sicut et incorruptibilia, quia cessabit motus coeli a quo est omnis alteratio; sed erunt passibilia passione animæ per modum cuiusdam intentionis, sicut similitudo albedinis recipitur in oculo, et erit etiam sensus pœnæ, per modum læsivi erunt passibilia, sed beatorum non, quia non accipient per modum læsivi. Item, ignis affliget, et non consumet.

QUÆSTIO LXXXVII.

De cognitione quam habebunt resuscitati in die iudicii respectu meritorum et demeritorum.

Art. 1. *An post resurrectionem quilibet cognoscat peccata quae fecit.* ℟. Sic, ex divina vi, et quis que perfecte sciet ob quæ iudicabitur, quæ erunt in conscientia, ut in libris scripta, ut unus liber erit cum sententia iudicis, ed hoc fiet ex divina vi. Item, in Sanctis memoria peccatorum erit causa cur gaudeant de divina misericordia, ob quam sunt dimissa.

Art. 2. *An quilibet poterit legere quae sunt in conscientia alterius.* ℟. Sic, ut omnes cognoscant sententiam esse iustam tum in bonis, tum in malis; nec minuetur confusio peccantium, quia habent socios.

Art. 3. *An omnia merita, vel demerita propria, vel aliena uno intuitu ab aliquo videbuntur.* ℟. Omnia in brevissimo tempore virtute divina, sed beati omnia vident in Verbo.

QUÆSTIO LXXXVIII.

De iudicio generali, tempore et loco in quo fiet.

Art. 1. *An generale iudicium sit futurum.* ℟. Sic, post resurrectionem, et tunc apparebit divina iustitia, quæ modo occultatur in multis.

* Licet iudicium sit particulare, et universale, tamen Deus non iudicat bis in id ipsum, quia non infert duas pœnas pro uno peccato, sed complet quæ inflicta non fuerant.

Art. 2. *An iudicium fiet per locutionem vocalem.* ℟. Hoc certe sciri non potest, sed est probabile, quod perficietur mentaliter; sed Christus corporaliter apparebit, ut iudex.

Art. 3. *An tempus futuri iudicii sit ignotum.* ℟. Sic, sed soli Deo notum.

Art. 4. *An iudicium fiat in valle Iosaphat.* ℟. Probabiliter colligitur ex scripturis, quod erit circa locum montis Oliveti, unde Christus ascendit, qui præeminet valli Iosaphat, ut ostendatur quod idem est, qui ascendit, et descendit ubi magna multitudo in parvo spatio comprehendi potest, et nubes non erunt vapores aliqui, sed densitates lucis resplendentes a corporibus sanctorum.

QUÆSTIO LXLIX.

De iudicantibus et iudicatis in iudicio generali.

Art. 1. *An aliqui homines iudicabunt cum Christo.* ℟. Iudicare ex propria auctoritate ferendo sententiam est solius Dei, sed iudicare sententiam iam latam pronunciando, convenit viris perfectis, quia alios ducunt in cognitionem divinæ iustitiæ, ita ut revelatio iustitiæ dicatur iudicium. Nec est inconveniens aliquos

Sanctos aliis revelare quædam per modum illuminationis, vel locutionis.

Art. 2. *An iudiciaria potestas correspondeat voluntariae paupertati.* ℟. Sic, quia humilibus per modum meriti convenit exaltatio; qui sequuti sunt Christum, etc.

Art. 3. *An Angeli debeant iudicare.* ℟. Non, quia non habent humanam naturam; unde Christus iudicium facit, quia filius hominis, sed erunt ministri iudicis, et approbabunt sententiam.

Art. 4. *An Daemones exequentur sententiam iudicis in damnatos.* ℟. Sic, quia iustum est, ut qui diabolo se subiecerunt peccando, subiiciantur eidem in poenis.

Art. 5. *An omnes in iudicio comparebunt.* ℟. Sic, quia Christum videbit omnis oculus, et sicut mortuus est pro omnibus sufficienter, ita convenit, ut omnes agnoscant suam iudiciariam potestatem, qui est iudex vivorum, et mortuorum.

Art. 6. *An boni in iudicio iudicabuntur.* ℟. Omnes, ut præmientur, et fiat discussio ubi fuit aliquando peccatum, ut omnes alii cognoscant merita, et Dei iustitiam.

Art. 7. *An mali iudicabuntur.* ℟. Quoad retributionem poenæ omnes; sed quoad discussionem, non, quia non fit de infidelibus, quia opera sine fide carent rectitudine.

Art. 8. *An Angeli in futuro iudicio condemnabuntur.* ℟. Non, quia iam iudicati sunt, indirecte sic, quia boni gaudebunt de salute eorum, quos ad meritum induxerunt; mali contra magis torquebuntur propter ruinam malorum, qui per eos ad mala sunt excitati.

QUÆSTIO XC.

De forma iudicis venientis ad iudicium.

Art. 1. *An Christus in forma humanitatis sit iudicaturus.* ℟. Sic, et sic convenit, dedit ei potestatem iudicium facere, quia filius hominis est, cuius beneficio salva-

mur, et in hac forma prædicavit, et fuit indicatus, et nos redemit, hinc data est Christo omnis potestas in coelo, et in terra.

* In Christo secundum divinam naturam erat auctoritas dominii ob creationem, secundum humanam erat auctoritas dominii iure redemptionis, et ex dono divinitatis erat invincibilis, et quæ Christus faciebat in carne, attribuitur divinitati, quia caro erat instrumentum divinitatis.

Art. 2. *An Christus in iudicio apparebit in forma gloriosa humanitatis.* ℟. Sic, imo electi habebunt corpora gloriosa; et sicut in primo adventu venit in infirmitate, ut iudicaretur, sic in secundo veniet in gloria et maiestate, ut iudicet; et veniet in eadem carne, sed gloriosa, et videbitur ita gloriosus ab omnibus, quod beatis erit in præmium, damnatis in poenam, et ostendet plagas suas.

Art. 3. *An divinitas sine gaudio videri poterit.* ℟. Non, quia Deus est per essentiam bonus, et sic est impossibile, quod essentia apprehensa non delectet.

* Impii licet certo cognoscant Christum esse Deum, non tamen vident divinitatem, quam si viderent, non haberent tristitiam.

QUÆSTIO XCI.

De qualitate mundi, et resurgentium post iudicium.

Art. 1. *An mundus innovabitur.* ℟. Sic, corporalia sunt facta propter homines, sed homo tunc non indigebit illis, et illa dispositio novitatis in mundo non erit naturalis, nec contra naturam, sed supra naturam, addens certam perfectionem cuiusdam gloriæ; et homo meruit ut talis gloria mundo conferatur, et non mundus, qui non potest mereri.

Art. 2. *An motus corporum coelestium cessabit.* ℟. Sic, sed non naturaliter, sed ex virtute divina, nec eo homo amplius indigebit.

* Nec motus est de substantia coeli, quæ remanebit, et cessante sole, illa pars terræ, quæ non illuminabitur a sole, non erit obscura, quia corpora elementorum habebunt in se ipsis quandam gloriæ claritatem, nec erit tempus post tempus.

Art. 3. *An in corporibus coelestibus augebitur claritas in illa innovatione.* ℟. Sic, quia si totus mundus immutabitur, ergo et coelum quod est pars mundi, sed de modo et quantitate Deus scit.

Art. 4. *An elementa innovabuntur per receptionem alicuius claritatis.* ℟. Sic, non tamen æqualiter omnia elementa vestientur claritate, sed quodlibet secundum modum suum, et hoc, ut homo per sensus, v. g. visum, manifesta indicia divinitatis habeat.

Art. 5. *An plantae et animalia remanebunt in illa innovatione.* ℟. Non, quia facta sunt ad conservandam vitam animalem hominis, qua cessante cessabunt, quia homo habet incorruptionem.

QUÆSTIO XCII.

De visione divinae essentiae in comparatione ad beatos.

Art. 1. *An intellectus humanus possit pervenire ad videndum Deum per essentiam.* ℟. Sic, est de fide, tum ex scripturis, tum ex sanctis. Vide ibi, et in prima secundæ.

Art. 2. *An Sancti post resurrectionem Deum corporalibus oculis videbunt.* ℟. Non, neque sentire aliquo sensu corporali, sicut per se visibile est nec hic, nec in patria, sed per accidens sic, idest tum tantam gloriam Dei inspicient in corporibus, et maxime gloriosis, et speciatim Christi, ut dicatur aliquo modo Deum videre, et ex parte intellectus tam clare Deum videbit, quod in rebus corporalibus visis Deus percipietur, sicut in locutione alicuius percipitur eius vita.

Art. 3. *An sancti Deum videntes omnia videant quae Deus videt.* ℟. Non, quia Deus scientia visionis cognoscit

omnia quæ sunt, erunt, et fuerunt tanquam præsentia. Item, cum scientia simplicis intelligentiæ cognoscit illa, quæ potest facere, licet nunquam facturus sit; secus non cognosceret perfecte suam potentiam, nisi cognosceret obiecta, sed impossibile est, ut beatus hæc omnia cognoscat. Item, anima Christi cognoscit omnia in Verbo, quæ Deus cognoscit, notitia visionis, sed alii beati non cognoscunt omnia in essentia divina, ut anima Christi, unde Angeli inferiores illuminantur a superioribus, et quo perfectius principium, seu essentia divina cognoscitur, eo plures effectus cognoscuntur per ipsum. Item, divina essentia est speculum voluntarium, ideo ostendit tantum ea quæ vult. Item illa ignorantia in beatis non est poenalis, quia non dicit nescientiam alicuius, quod sciri debet, sed est quædam nescientia. Item, probabile quod post diem iudicii omnes omnia videbunt in Verbo, quæ Deus videt scientia visionis, sed non, ut anima Christi, sed aliqui plura, aliqui pauciora secundum gradum suum.

QUÆSTIO XCIII.

De sanctorum beatitudine et eorum mansionibus.

Art. 1. *An beatitudo sanctorum sit maior futura post iudicium, quam ante.* ℟. Extensive sic, quia anima gaudebit non solum de bono proprio, sed etiam de bono corporis, et quia anima informando corpus, perficitur, quia est in suo esse naturali, ut forma ad materiam, et perfectius operabitur, quia non impedietur a corpore, et sic potest dici, quod beatitudo erit perfectior, etiam intensive.

* Licet anima in actu intelligendi non utatur corpore, tamen perfectio corporis quodammodo cooperatur ad perfectionem operis intellectualis, in quantum anima in corpore glorioso erit ex sua natura perfectior, et efficacior, et gaudebit plus ob gloriam corporis intensive, et extensive.

Art. 2. *An gradus beatitudinis debeant dici mansiones.* ℟. Sic, quia assequutio finis appetitivi dicitur mansio, et licit domus beatitudinis respectu obiecti sit una, tamen ex parte beatorum sunt multæ, quia differunt beatitudines.

* In limbo, et purgatorio non sunt mansiones, quia qui ibi sunt non sunt consequuti suum finem.

Art. 3. *An diversae mansiones distinguantur penes diversos gradus charitatis.* ℟. Sic, quia gradus beatitudinis sunt secundum gradus charitatis.

QUÆSTIO XCIV.

De modo quo sancti se habebunt erga damnatos.

Art. 1. *An beati qui erunt in patria videbunt poenas damnatorum.* ℟. Sic, ut in beatitudine magis complaceant, et Deo maiores gratias reddant.

Art. 2. *An beati compatiantur miseriis damnatorum.* ℟. Non erit per modum passionis, nec per modum electionis, quia volunt quod Deus vult, et sic non eligunt damnatos privari poena; sed erga peccatores in hac vita, sic, quia volunt eorum salutem, et ipsi possunt salvari sine præiudicio divinæ iustitiæ.

Art. 3. *An beati laetentur de poena damnatorum.* ℟. Non, ut pœna damnatorum sunt, sed gaudent de divina iustitia, et sua liberatione, et sic ut habent aliquid boni annexum.

QUÆSTIO XCV.

De dotibus beatorum.

Art. 1. *An sint ponendae aliquae dotes in hominibus beatis.* ℟. Sic, et dona data a Deo ad ornatum eorum sicut ornamenta sponsarum in matrimonio carnali ad dotem pertinent, et dantur a tota Trinitate, licet datio approprietur Patri, dum traducitur sponsa in coelum.

Art. 2. *An dos sit idem quod beatitudo.* ℟. Non, sed differunt realiter, et dos datur sine meritis, sed beatitudo pro meritis. Item, beatitudo est ipsa operatio, sed dotes sunt habitus, vel dispositiones, vel quæcumque aliæ qualitates, quæ ad ipsam operationem ordinantur. Item, beatitudo dicit omnia bona, etiam ipsas dotes, non ut partes essentiæ, sed ut ordinatas aliquo modo ad beatitudinem.

Art. 3. *An competat Christo habere dotes.* ℟. Proprie non, quia non est matrimonium inter naturam humanam et divinam, cum sit eadem persona; imo Christus est qui dat dotes spirituales, et non eas recipit: verum est, quod ea quæ dicuntur dotes, excellentissime conveniunt Christo.

Art. 4. *An Angeli habeant dotes.* ℟. Licet ea quæ dicuntur dotes conveniant Angelis et hominibus, sed non ratione dotis, quia Angeli sunt sodales, et non sunt sponsæ, quia non est conformitas naturæ humanæ, ut debet esse inter sponsum et sponsam, saltem non competit Angelis proprie dos, ut hominibus.

Art. 5. *An convenienter ponantur tres animae dotes.* ℟. Sic, et sunt visio, dilectio, fruitio. Ex parte habitus, qui elicit visionem, est una dos, quæ ab omnibus dicitur visio; et ob convenientiam per affectum, quæ dicitur dilectio, quæ ab aliquibus vocatur fruitio; et ob coniunctionem ponitur comprehensio quæ est Deum præsentem habere. Visio respondet fidei, comprehensio spei, dilectio charitati.

QUÆSTIO XCVI.

De aureolis.

Art. 1. *An aureola sit aliud a praemio essentiali, quod aurea dicitur.* ℟. Sic, quia præmium essentiale dicitur aurea, sed præmium accidentale superadditum dicitur aureola, et datur propter specialem rationem certaminis, cui debetur specialis corona spiritualis, idest aureola, ut in virginibus, martyribus et doctoribus.

Art. 2. *An aureola differat a fructu.* ℟. Sic, et varia ratione distinguuntur, quia fructus est gaudium spiritualitatis, quod habetur ex opere per Verbum Dei, et multi habent fructus, sed non aureolas.

Art. 3. *An fructus debeatur soli virtuti continentiae.* ℟. Magis continentiæ, quia fructus debetur ex hoc, quod a carnali vita in spiritualem transit, quod fit per continentiam proprie.

Art. 4. *An convenienter assignentur tres fructus tribus continentiae partibus.* ℟. Sic, quia continentiæ coniugali datur fructus trigesimus; viduali sexagesimus; virginali centesimus: et hic fructus qui est accidentale præmium, non datur omnibus salvandis, ut carnalibus, qui in fine convertuntur.

Art. 5. *An aureola debeatur virginibus.* ℟. Sic, quia in his est præcellens ratio victoriæ, et sic eis debetur specialis aliqua corona, idest aureola, et debetur his tantum quæ habuerunt propositum servandi perpetuo virginitatem, sive cum voto, sive sine voto. Item, si aureola large sumatur, ut pro quocumque gaudio, quod potest haberi supra gaudium essentiale, tunc potest competere etiam non virginibus. Item, virgo violenter oppressa non amittit aureolam, sic ex diva Lucia, frigidi et eunuchi si habent propositum virginitatis, habebunt aureolam.

Art. 6. *An martyribus debeatur aureola.* ℟. Sic, quia habent maiorem victoriam ex pugna quam virgines. Causa sufficiens ad martyrium non solum est confessio fidei, sed quæcumque alia virtus, quæ pro fine habet Christum, ut B. Agnes, quæ pro virginitate servanda mortua est, fuit martyr. Item, martyres actu, non voluntate, ut innocentes, qui passi sunt pro Christo, habent aureolam non secundum perfectam rationem, sed secundum quandam participationem.

Art. 7. *An doctoribus debeatur aureola.* ℟. Sic, quia docendo et prædicando obtinent victoriam contra diabolum, illum expellendo a se, et ab aliis, sicut virgines et martyres contra mundum et carnem.

Art. 8. *An Christo debeatur aureola.* ℟. Christo competit

aurea corona, et non aureola, quia in Christo est plena victoriæ ratio, et non per participationem, et per ipsum alii vincunt, et participant aureolas.

Art. 9. *An Angelis debeatur aureola.* ℟. Non, quia in Angelis non est pugna, ut coronentur, nec habent corpus, ut per eius actum vincant, etc. et non datur amantibus martyrium, nisi patiantur.

Art. 10. *An aureola debeatur corpori.* ℟. Non, sed in mente, sed per quandam redundantiam refulget in corpore, sicut ex gaudio essentiali redundat in corpus decor, sic ex aureola mentis.

Art. 11. *An convenienter assignentur tres aureolae virginum, martyrum, doctorum.* ℟. Sic, quia tres sunt victoriæ privilegiatæ in tribus pugnis, contra delectationes venereas, et sic virginum; contra mundum persequentem, et sic martyrum; contra diabolum, et sic doctorum.

Art. 12. *An aureola virginum sit potissima inter alias.* ℟. Secundum quid sic, quia longior pugna, sed simpliciter potior est illa martyrum.

Art. 13. *An unus alio habeat excellentius aureolam.* ℟. Sic, prout meritum est maius, vel minus. Item, potest esse, ut quis in martyrio minus mereatur quantum ad præmium essentiale, seu auream, quod est ex charitate, et magis quoad aureolam propter intentionem operis.

QUÆSTIO XCVII.

De pœna damnatorum.

Art. 1. *An damnati in inferno sola poena ignis affligantur.* ℟. Non, sed ex multis sicut in multis vanis finem suum posuerunt, et sic transibunt a vehementissimo calore ad vehementissimum frigus sine aliquo refrigerio.

Art. 2. *An vermis damnatorum sit corporalis.* ℟. Non, sed spiritualis, idest remorsus conscientiæ.

Art. 3. *An status qui erit in damnatis, sit corporalis.* ℟.

Fletus corporalis, ut dicit resolutionem lacrymarum non erit in damnatis, quia consumerentur, sed ut est quædam commotio et turbatio capitis, potest esse.

Art. 4. *An damnati sint in tenebris corporalibus.* ℟. Sic, in loco tenebroso, et si quid lumen erit, videbunt quæ displicent, et augebitur pœna.

Art. 5. *An ignis inferni sit corporalis.* ℟. Ignis qui cruciabit corpus est corporeus, licet a nostro igne in aliqua proprietate distinguatur, ut est instrumentum iustitiæ Dei, cruciabit magis, vel minus.

Art. 6. *An ignis inferni sit eiusdem speciei cum igne nostro.* ℟. Sic, sed in qua materia erit ille ignis, nescitur, nec indiget lignis, etc.; sicut corpora damnatorum licet sint eiusdem speciei, tamen sunt incorruptibilia, sic ignis.

Art. 7. *An ignis inferni sit sub terra.* ℟. Sic, sicut gaudium beatorum est in cœlo.

QUÆSTIO XCVIII.

De voluntate et intellectu damnatorum.

Art. 1. *An voluntas omnis damnatorum sit mala.* ℟. Deliberata semper erit mala, quia obstinati, sicut beatorum semper erit bona, licet damnati habeant voluntatem naturalem, et ut sic bonam, et appetunt bonum.

Art. 2. *An damnatos pœniteat de malo, quod fecerunt.* ℟. Semper habent voluntatem mali, iræ et peccati, et sic non pœnitebit, nisi per accidens, in quantum affliguntur de pœna, quam pro peccatis substinent.

Art. 3. *An damnati recta et deliberata ratione vellent non esse.* ℟. Non, simpliciter, sed ad vitandam pœnam sic.

Art. 4. *An damnati in inferno vellent alios esse damnatos, qui non sunt.* ℟. Sic, ex odio et invidia.

Art. 5. *An damnati habeant Deum odio.* ℟. Sic, ob effectum suæ iustitiæ, qui est pœna, licet in se sit amabilis.

Art. 6. *An damnati mereantur.* ℟. Non, quia iam sunt in termino, nisi loquamur de pœna secundaria et præmio accidentali.

Art. 7. *An damnati possint uti notitia, quam in hoc mundo habuerunt.* ℟. Sic, sed erit ad tristitiam, et non ad lætitiam.

Art. 8. *An damnati aliquando cogitabunt de Deo.* ℟. Non de Deo, ut in se est, sed ut punit, etc.

Art. 9. *An damnati gloriam beatorum videant.* ℟. Ante diem iudicii intelligent eos esse in gloria inexistimabili, et ex hoc turbabuntur propter invidiam et privationem; post indicium non videbunt, et dolebunt ob memoriam eorum, quæ viderunt ante.

QUÆSTIO XCVIX.

De misericordia Dei respectu damnatorum.

Art. 1. *An ex divina iustitia inferatur peccatoribus poena aeterna.* ℟. Sic, quia offenderunt Dei maiestatem infinitam, ergo poena debet esse infinita, non in intentione, ergo in duratione.

Art. 2. *An per divinam misericordiam omnis poena terminetur, tam hominum, quam daemonum.* ℟. Non, sicut nec bonorum beatitudo terminatur, licet eos citra condignum puniat.

Art. 3. *An divina misericordia patiatur homines in aeternum puniri.* ℟. Sic, sicut dæmones, et quia sunt eodem modo obstinati.

Art. 4. *An poenae Christianorum damnatorum per divinam misericordiam terminentur.* ℟. Non, sed punientur in æternum, ut alii, de quibus supra.

Art. 5. *An omnes illi qui operantur misericordiae opera, punientur in aeternum.* ℟. Si moriantur in peccato mortali, in æternum punientur.

INDEX

QUAESTIONUM

PRIMAE PARTIS.

PRIMA SECUNDAE.

SECUNDAE SECUNDAE.

TERTIAE PARTIS.

SUPPLEMENTI.

INDEX

ALPHABETICUS RERUM

QUÆ IN HOC COMPENDIO SUMMÆ S. THOMÆ TRACTANTUR.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

L

M

R

S

